

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Mihai EMINESCU

Geniu pustiu

Proză literară

LITERA

biblioteca școlarului

Mihai
EMINESCU

GENIU PUSTIU

Litera
INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

CZU 859.0-3
E 48

NOT{ ASUPRA EDI|IEI

Textele sunt reproduse din:

M i h a i E m i n e s c u . **OPERE**, vol. VII. Proz[literar[. Edi\ie critic[ ]ntemeiat[de Perpessicius. Edi\ie critic[ ]ngrijit[de un colectiv de cercet[tori de la Muzeul literaturii române. Studiu introductiv de Perpessicius. Editura Academiei Române. Bucure=ti, 1977.

M i h a i E m i n e s c u . **OPERE**, vol. VI. Proz[literar[. Edi\ie critic[, introducere, note =i variante de Aurelia Rusu. Colec\ia "Scriitori români". Editura Minerva. Bucure=ti, 1982.

M i h a i E m i n e s c u . **POEZII**. **PROZ{ LITERAR{**, vol. II. Edi\ia a II-a rev[zut[=i ad[ugit[, edi\ie]ngrijit[de Petru Cre\ia. Editura "Cartea Româneasc[". Bucure=ti, 1984.

Mihai Eminescu. POEZII. Cuv.nt înainte de Tudor Arghezi. Prefaţă şi antologie de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Tabel cronologic de Ion Creţu. Colecţia "Biblioteca pentru toţi". Editura Minerva. Bucureşti, 1989.

M i h a i E m i n e s c u . PROZĂ LITERARĂ. Colecţia “Biblioteca şcolarului”, Editura Litera, Chişinău, 1996.

Ceea ce în text se află între paranteze drepte ă î sunt întregiri ale editorului prozei eminesciene... Tot editorului îi aparţin semnul *, care indică o lecţiune incertă, semnul ***, care marchează o lecţiune p.nă acum imposibilă şi semnul ă...î, care marchează o omisiune în text.

Textele, cu excepţia particularităţilor de limbă şi stil ale autorului, respectă normele ortografice în vigoare.

Coperta =i ilustra\iile: *Isai C`rmu*

ISBN 9975-904-89-0

TABEL CRONOLOGIC

1736 Anul probabil al na=terii lui Petrea Eminovici, \[ran din satul C[line=ti, l`ng[Suceava (Bucovina), cel mai vechi dintre Eminovicii atesta\i]n acte oficiale. Str[bunic al poetului.

1780 Se na=te Vasile Eminovici, singurul fecior al lui Petrea Eminovici =i al so\iei sale Agafia. +i el \[ran, muncitor de p[m`nt. Avea =i darul c`nt[rii. E bunicul poetului.

1812 La 10 februarie se na=te Gheorghe Eminovici, fiu al lui Vasile Eminovici =i al so\iei acestuia, Ioana.

Este tat[l poetului. S-a rupt de mediul satului natal =i, p[r[sind Bucovina, s-a stabilit]n Moldova.

1816 Se na=te mama poetului, Raluca Jura=cu, fiica stolnicului Jura=cu din Jolde=ti.

1840 La 29 iunie, Gheorghe Eminovici se c[s[tore=te cu Raluca Jura=cu.

1841 La 12 mai Gheorghe Eminovici, sluger, fu ridicat la rangul de c[minar. }n acest an se na=te +erban, primul copil al so\ilor Eminovici.

1843 La 2 februarie se na=te Nicolae (Nicu), al doilea copil.

1844 Se na=te George (Iorgu), al treilea copil.

1845 La 5 mai se na=te Ruxandra, al patrulea copil.

1846 La 1 iulie se na=te Ilie, al cincilea copil.

1848 Se na=te Maria, al =aselea copil. Anul na=terii este probabil.

1850 La 15 ianuarie, se na=te]n Boto=ani Mihail (Mihai cum i se zicea]n familie), poetul, al =aptelea copil.

1852 Se na=te Aglaia, al optulea copil.

1854 Se na=te Henrieta (Harieta), al nou[lea copil.

1856 Se na=te, la 16 noiembrie, Matei, al zecelea copil.

Data c`nd s-a n[scut Vasile, al unsprezecelea copil al so\ilor Eminovici, nu e cunoscut[.

1857 }n luna august c[minarul Eminovici conducea, cu pa=aport, cinci copii la studii, peste grani\[, la Cern[u\i, printre care =i Mihai. Ce cursuri a urmat Mihai]n acest an nu se =tie.

1858—1859 Copilul Mihai a urmat clasa a III-a la “National Hauptschule” din Cern[u\i, fiind clasificat al 15-lea]ntre 72 de elevi.

1859—1860 A urmat clasa a IV-a, fiind clasificat al 5-lea]ntre 82 de elevi.

1860—1861 }nscris la Ober-Gymnasium din Cern[u\i, elevul Eminovici Mihai promoveaz[clasa I, fiind clasificat al 11-lea]n primul semestru =i al 23-lea]n cel de-al doilea semestru.

1861—1862 Urmeaz[clasa a II-a.

1862—1863 Repet[clasa, dar de la 16 aprilie 1863 p[r[se=te definitiv cursurile, de=i avea o situa\ie bun[la]nv[\[tur[.

Plec`nd de vacan\a Pa=telui la Ipote=ti, nu s-a mai]ntors la =coal[.

Moare Ilie, care studia medicina la =coala lui Davila din Bucure=ti.

1864 Elevul Eminovici Mihai solicit[Ministerului }nv[\[m`ntului din Bucure=ti o subven\ie pentru continuarea studiilor sau un loc de bursier. I se refuz[“nefiind nici un loc vacant de bursier”. Prin adresa nr. 9816 din 21 martie, c[tre gimnaziul din Boto=ani, i se promite c[va fi primit “negre=it la ocaziune de vacan\[, dup[ce,]ns[, va]ndeplini condi\iunile concursului”. Elevul Eminovici pleac[la Cern[u\i unde trupa de teatru Fanny Tardini-Vl[dicescu d[dea reprezenta\ii. La 5 octombrie Eminovici intr[ca practicant la tribunalul din Boto=ani, apoi, peste pu\in timp, este copist la comitetul permanent jude\ean.

1865 La 5 martie Eminovici demisioneaz[, cu rug[mintea ca salariul cuvenit pe luna februarie s[fie]nm`nat fratelui s[u +erban. La 11 martie t`n[rul M. G. Eminovici solicit[pa=aport pentru trecere]n Bucovina. }n toamn[se afl[ ]n gazd[la profesorul s[u Aron Pumnul, ca]ngrijitor al Bibliotecii acestuia. Situa\ia lui =colar[era de “privatist”. Cuno=tea]ns[biblioteca lui Pumnul p`n[la ultimul tom.

1866 La 12/24 ianuarie moare Aron Pumnul. Cu aceast[ ]mprejurare =apte]nv[\[cei gimnazi=ti tip[resc o bro=ur[cu “l[crimioare... la morm`ntul prea-

iubitului lor profesoriu”. A doua din aceste poezii este semnat[: *M. Eminoviciu*, privatist. La 25 februarie/9 martie revista *Familia* din Pesta]i public[poezia *De-a= avea...* Iosif Vulcan, directorul revistei, i-a schimbat]ns[numele din Eminovici]n *Eminescu*, nume pe care poetul l-a adoptat imediat =i pentru totdeauna. La 15/27 mai i se public[poezia *O c[l[rire]n zori*. }n iunie p[r[se=te Bucovina =i se stabile=te la Blaj cu inten\ia m[rturisit[de a-=i re]ncepe studiile. La 16/29 iulie, revista *Familia*]i public[poezia *Din str[in[tate*, la 14/26 august poezia *La Bucovina*, la 11/23 septembrie *Speran\a*, =i la 16/28 octombrie *Misterele nop\ii*. }n cinci numere consecutive din octombrie =i noiembrie, aceea=i revist[ ]i public[nuvela *Lan\ul de aur*, tradus[dup[Onkel Adam, scriitor suedez. Un scurt timp a fost =i la Alba Iulia, unde particip[la 27—28 august la adunarea anual[a “Astrei”. }n toamn[a p[r[sit Blajul =i s-a dus la Sibiu, unde e prezentat lui N. Densu=ianu; de aici trecu mun\ii cum putu =i veni la Bucure=ti.

1867 Intr[ ]n trupa lui Iorgu Caragiale, unde are rolul de sufleur =i de copist. Cu aceast[trup[f[cu turnee la Br[ila, Gala\i, Giurgiu, Ploie=ti. Citea mult din Schiller, din care a =i tradus poezia *Resigna\iune*, datat[ ]n manuscris april.

1867 }i apare]n *Familia* din 2/14 aprilie poezia *Ce-\i doresc eu \ie, dulce Rom`nie*, iar la 18/30 iunie poezia lui *La Heliade*.

1868 Este angajat ca sufleur]n trupa lui Mihai Pascaly, care concentrase mai multe for\e teatrale: Matei Millo, Fanny Tardini-Vl[dicescu =i actori din trupa lui Iorgu Caragiale. }n timpul verii, aceast[trup[a jucat la Bra=ov, Sibiu, Lugoj, Timi=oara, Arad =i alte ora=e b[n[\ene. Iosif Vulcan l-a]nt`lnit cu ocazia acestui turneu =i a ob\inut de la Eminescu poeziile *La o artist[* =i *Amorul unei marmure*, publicate apoi ]n *Familia* din 18/30 august =i 19 septembrie/1 octombrie. V[z`nd aceste poezii]n *Familia*, c[minarul Gheorghe Eminovici ceru lui Iosif Vulcan =tiri asupra soartei fiului s[u, r[t[citor]n lume. Stabilit]n Bucure=ti, Eminescu face cuno=tin\[cu I. L. Caragiale. Pascaly, fiind mul\umit de Eminescu,]l angajeaz[ca sufleur a II-a oar[=i copist al Teatrului Na\ional. La 29 septembrie Eminescu semna contractul legal]n aceast[calitate. Ob\inu de la Pascaly o camer[de locuit,]n schimb,]ns[, se oblig[s[traduc[pentru marele actor *Arta reprezent[rii dramatice — Dezvoltat[=tiin\ific =i]n leg[tura ei organic[de profesorul dr. Enric Theodor Rötscher (dup[edi\iunea a doua)*. Traducerea, neterminat[, scris[pe

mai multe sute de pagini, se afl[printre manuscrisele r[mase. Acum]ncepe =i proiectul s[u de roman *Geniu pustiu*.

1869 La 1 aprilie]nfiin\eaz[ ]mpreun[cu al\i tineri cercul literar “Orientul”, care avea ca scop,]ntre altele, str`ngerea basmelor, poeziilor populare =i a documentelor privitoare la istoria =i literatura patriei. La 29 iunie se fixeaz[ comisiile de membri ale “Orientului”, care urmau s[ viziteze diferitele provincii. Eminescu era repartizat pentru Moldova. }n var[ se ]nt`lne=te]nt`mpl[tor ]n Ci=migiu cu fratele s[u Iorgu, ofi\er, care-l sf[tui s[ reia leg[turile cu familia. Poetul refuz[ hot[r`t. Cu ocazia mor\ii fostului domnitor al Munteniei, Barbu Dimitrie +tirbey, public[ ]ntr-o foaie volant[poezia cunoscut[sub titlul *La moartea principelui +tirbey*. }n var[, pleac[cu trupa Pascaly]n turneu la Ia=i =i Cern[u\i. Revista *Familia* continu[s[-i publice poezii: *Junii corup\i* la 31 ianuarie/12 februarie =i *Amicului F. I.* la 31 martie/11 aprilie. Cu ocazia ultimului turneu, Eminescu se]mpac[cu familia, iar tat[l s[u]i promite o subven\ie regulat[spre a urma cursuri universitare la Viena, unde se aflau mai to\i colegii lui de la Cern[u\i. La 2 octombrie, Eminescu se]nscrie la Facultatea de filozofie ca student extraordinar, ca simplu auditor deci, lipsindu-i bacalaureatul. Aici face cuno=tin\[cu I. Slavici =i cu al\i studen\i rom`ni din Transilvania =i din Bucovina. Reia leg[turile cu vechii colegi de la Cern[u\i =i de la Blaj. Se ]nscrie ]n cele dou[ societ[\i studen\e=ti existente, care apoi se contopesc ]ntr-una singur[ — “Rom`nia jun[“. Scrisorile =i telegramele c[tre p[rin\i penru trimiterea banilor de]ntre\inere se]nte\esc.

1870 }mpreun[cu o delega\ie de studen\i, Eminescu]l viziteaz[de Anul Nou pe fostul domnitor Al. I. Cuza, la Döbling. }n semestrul de iarn[1869/1870 Eminescu a urmat cu oarecare regularitate cursurile. Dup[aceasta Eminescu nu s-a mai]nscris p`n[ ]n iarna lui 1871/72, c`nd urmeaz[dou[semestre consecutive. }n schimb, setea lui de lectur[era nepotolit[. Frecventa, cu mult interes, biblioteca Universit[\ii. }l preocupau =i unele probleme cu care avea s[ias[ ]n publicistic[. La 7/19 =i 9/21 ianuarie public[ ]n *Albina* din Pesta articolul *O scriere critic[*,]n care ia ap[rarea lui Aron Pumnul]mpotriva unei bro=uri a lui D. Petrino din Cern[u\i, iar la 18/30 ianuarie]n *Familia*, *Repertoriul nostru teatral*, cel dint`i semnat cu numele ]ntreg, iar cel de-al doilea cu ini\ialele M. E. Trece apoi la situa\ia politic[ a rom`ni-

lor =i a altor na\ionalit[\i conlocuitoare din Austro-Ungaria public`nd, sub pseudonimul Varro, ]n *Federa\iunea* din Pesta, trei articole, str`ns legate]ntre ele: *S[facem un congres*, ap[rut la 5/17 aprilie, *}n unire e t[ria*, la 10/22 aprilie, =i *Echilibrul*, la 22 aprilie/4 mai =i 29 aprilie/11 mai, pentru care a fost citat de procurorul public din Pesta. *Federa\iunea* din 5/17 aprilie r[spunde cu mul\umiri pentru aceste articole, dar nu poate preciza timpul c`nd ar putea]ncepe publicarea romanului men\ionat de Varro. A fost probabil vorba de proiectul de roman *Naturi catilinare*. La 15 aprilie public[ ]n *Convorbiri literare* din Ia=i poezia *Venere =i Madon[*, iar la 15 august *Epigonii*. La 17 iunie]i scria lui Iacob Negruzzi, redactorul *Convorbirilor literare*, l[murindu-i ideea fundamental[din *Epigonii*.

Al[turi de N. Teclu, pre=edinte, Eminescu,]n calitate de secretar, semneaz[,]n luna martie, un apel pentru str`ngerea de fonduri ]n vederea serb[rii de la Putna, iar la 4/16 septembrie ]i scrie lui Iacob Negruzzi rug`ndu-l s[publice]n *Convorbiri literare* noti\a ce-i trimite, “asupra proiectatei]ntruniri la morm`ntul lui +tefan cel Mare la Putna”. Tot atunci trimite povestea *F[t-Frumos din lacrim[*, care se tip[re=te]n *Convorbiri literare*,]n numerele de la 1 =i 15 noiembrie.

Sosit incognito la Viena, Iacob Negruzzi]i comunic[lui Eminescu impresia puternic[provocat[de poet]n s`nul societ[\ii “Junimea” din Ia=i, prin poeziile publicate de acesta]n *Convorbiri literare*. }i propune ca dup[terminarea studiilor s[se stabileasc[la Ia=i.

1871 }n c`teva scrisori din februarie]l pune pe Negruzzi]n curent cu proiectele sale literare =i i-l recomand[c[lduros pe Slavici. Trimite poezia *Mortua est!*, care apare]n *Convorbiri literare* din 1 martie, urmat[de alte dou[poezii: *}nger de paz[* =i *Noaptea...*, care se tip[resc la 15 iunie.

La 8 aprilie stil nou, “Rom`nia jun[“ \ine =edin\a de unificare a conducerii, aleg`nd primul s[u comitet, cu I. Slavici, pre=edinte, =i Eminescu, bibliotecar. La 1 august,]n =edin\a de la Cern[u\i, s-au des[v`r=it preg[tirile pentru serbarea de la Putna, fixat[ pentru 15/27 august. Cu aceast[ ocazie Eminescu revede locurile copil[riei =i ale adolescen\ei sale. Se abate chiar pe la Boto=ani =i Ipote=ti. La 6 august i se adreseaz[ din Ipote=ti lui Titu Maiorescu, d`ndu-i oarecare rela\ii privitoare la organizarea serb[rii. }n ziarul *Rom`nul* din 3/15 august, Eminescu public[ ]mpreun[cu Pamfil Dan,

membru]n comitetul serb[rii, o scrisoare]n care explic[semnifica\ia]nt`lnirii tineretului rom`n]n jurul morm`ntului lui +tefan cel Mare. Printre tinerii de talent, participan\i activi la serbare, s-au remarcat pictorul Bucevski =i compozitorul Ciprian Porumbescu. Din cauza unor curente contradictorii ]n s`nul societ[\ii “Rom`nia jun[“, Eminescu demisioneaz[ ]mpreun[ cu Slavici din comitetul de conducere, ]n toamna anului. Am`ndoi sunt acuza\i c[sunt ata=a\i ideilor “Junimii” din Ia=i. }n studiul s[u despre *Direc\ia nou[*, Titu Maiorescu eviden\iaz[meritele de poet, “poet]n toat[puterea cuv`ntului”, ale lui Eminescu, cit`ndu-l imediat dup[Alecsandri. Studiul se tip[re=te cu]ncepere din acest an]n *Convorbiri literare*.

Dintre numeroasele proiecte literare,]n acest an probabil ia o form[ini\ial[*Proletarul*, sub impresia lecturilor poetului despre evenimentele Comunei din Paris. Poemul va fi continuat =i des[v`r=it]n anii urm[tori.

Lucreaz[la poemul *Panorama de=ert[ciunilor*.

La 16 decembrie,]ntr-o scrisoare c[tre +erban, care se afla]n \ar[,]i scrie nec[jit c[duce o mare lips[de bani, av`nd datorii penru chirie, apoi “la birt, la cafenea,]n fine, pretutindenea”. Din aceast[cauz[inten\ioneaz[s[se mute la alt[universitate,]n provincie.

1872 Anul probabil al]nt`lnirii lui cu Veronica Micle, la Viena. La 10 februarie, ]ntr-o scrisoare c[tre p[rin\i, se pl`nge c[a fost bolnav, din care cauz[se afl[ ]ntr-o stare sufleteasc[foarte rea, agravat[=i de =tirile triste primite de acas[. La 18 martie ajunge s[constate c[“anul acesta e]ntr-adev[r un an nefast” din cauza boalei =i a lipsurilor de tot felul. La 8 aprilie solicit[bani pentru a se]nscrie]n semestrul al doilea. Se pl`nge =i de lipsa unui pardesiu. }n aceste]mprejur[ri p[r[se=te Viena =i vine]n \ar[. La 1 septembrie particip[la o =edin\[a “Junimii” din Ia=i, unde cite=te fragmente din *Panorama de=ert[ciunilor*: *Egipetul* =i]nceputul *Evului de mijloc*, apoi nuvela *S[rmanul Dionis*. Prezen\a]n \ar[a poetului este confirmat[=i de o scrisoare pe care Eminescu o trimite din Boto=ani,]n august, lui Titu Maiorescu,]n care intervenea]n favoarea lui Toma Micheru, pentru un concert al acestuia. La 7 septembrie Eminescu cite=te]n =edin\a “Junimii” dou[poezii: *}nger =i Demon* =i *Floare albastr[*. Poezia *Egipetul* avea s[apar[la 1 octombrie]n *Convorbiri literare*, iar *}nger =i Demon* =i *Floare albastr[* la

1 aprilie anul urm[tor. *S[rmanul Dionis* se tip[re=te la 1 decembrie 1872 =i]n continuare la 1 ianuarie 1873.

Asigurat printr-o subven\ie lunar[de 10 galbeni, din partea “Junimii”, Eminescu pleac[la Berlin. O scrisoare a lui +erban din 30 noiembrie d[am[nuntul c[poetul era plecat cu mai multe s[pt[m`ni]nainte de aceast[dat[. }nscrierea la Universitatea din Berlin s-a f[cut la 18 decembrie. De data aceasta Eminescu era]nmatriculat ca student ordinar, pe baza unui certificat de absolvire de la gimnaziul din Boto=ani. Cursurile la care se]nscrisese, sau pe care =i le notase s[le urmeze, erau foarte variate: din domeniul filozofiei, istoriei, economiei =i dreptului.

1873 Prelucreaz[folclor:]ncepe primele versiuni la *C[lin* =i *Luceaf[rul*.

Pentru a-=i putea asigura o existen\[modest[este nevoit s[accepte cur`nd un post la consulatul rom`n de la Berlin, aflat sub conducerea lui Teodor Rosetti, mai t`rziu al lui N. Kre\ulescu. Tensiunea dintre tat[ =i fiu l-a determinat pe poet s[ cear[ exmatricularea =i eliberarea unui certificat doveditor c[ p`n[la data de 14 iulie a urmat dou[semestre. La 26 iulie i se elibera acest certificat. Rosetti i-a]nlesnit]ns[r[m`nerea mai departe la Berlin, prin m[rirea salariului, iar la 8 decembrie se re]nscrie la Universitate pentru semestrul de iarn[. N-a trecut nici un examen. La 21 septembrie Iorgu Eminovici, militar, se sinucide, dar moartea lui e declarat[ abia la 2 noiembrie. Fusese ]nmorm`ntat la Ipote=ti, f[r[autoriza\ie =i f[r[declara\ie de deces.

1874 }ntre 17/29 ianuarie =i 7 mai are loc o bogat[coresponden\[ ]ntre Maiorescu =i Eminescu,]n care i se propunea poetului s[-=i ob\in[de urgen\[doctoratul]n filozofie pentru a fi numit profesor la Universitatea din Ia=i. Ministrul]nv[\[m`ntului ]i trimite la Berlin suma de 100 galbeni pentru depunerea doctoratului. }n timpul verii i se d[ sarcina de a cerceta oficial, pentru statul rom`n, documentele din Koenigsberg, dar printr-o scrisoare din 19 septembrie, adresat[secretarului agen\iei diplomatice din Berlin, motiveaz[de ce a abandonat aceast[sarcin[=i de ce a luat drumul c[tre \ar[, urm`nd ca ]n noiembrie s[ se ]ntoarc[ la Berlin pentru examene. La 1 septembrie era numit ]ns[ ]n postul de director al Bibliotecii Centrale din Ia=i. La 7 octombrie Maiorescu ia cuno=tin\[ prin Al. Lambrior c[ Eminescu nu poate pleca a=a cur`nd]n str[in[tate ca s[fac[doctoratul, fiind oprit de oare-

care]nt`mpl[ri grave ]n familia sa. Dou[ surori se ]mboln[viser[ de tifos la b[i ]n Boemia, fratele +erban, care d[duse semne de aliena\ie mintal[, la 10 octombrie se interna ]n spital prin interven\ia agen\iei rom`ne din Berlin. Poetul]ncepuse s[sufere de o aprindere a]ncheieturii piciorului. La 28 noiembrie agen\ia din Berlin anun\[moartea lui +erban.

Pe l`ng[sarcinile de la bibliotec[, Eminescu preda acum lec\ii de logic[la Institutul academic]n locul lui Xenopol. *Convorbirile literare* de la 1 decembrie]i public[*}mp[rat =i proletar*. La 8 noiembrie promitea c[va veni]ntr-o joi la serata literar[de la Veronica Micle, spre a citi o poezie cu subiect luat din folclor. Colaboreaz[la Lexiconul lui Brockhaus. Toamna o petrece]n tov[r[=ia lui Slavici, g[zduit la Samson Bodn[rescu. Public[ ]n *Convorbiri literare* din 1 noiembrie un articol asupra lui *Constantin B[l[cescu*, reproduc`ndu-i multe poezii.

1875 }n prima parte a anului pune ordine]n bibliotec[=i propune]mbog[\irea ei cu manuscrise =i c[r\i vechi rom`ne=ti. }ntr-un raport din 6 martie, adresat lui Maiorescu, ministrul ]nv[\[m`ntului,]nainteaz[o list[bogat[de tip[rituri =i manuscrise vechi pentru achizi\ionare. }ncepe traducerea din nem\e=te a unei gramatici paleoslave. La 15 iunie prime=te scrisoarea lui Maiorescu prin care i se propune func\ia de revizor =colar pentru districtele Ia=i =i Vaslui. La 1 iulie este invitat s[-=i ia]n primire noul post, iar la 2 iulie pred[biblioteca lui D. Petrino, autorul bro=urii criticate de Eminescu prin articolul s[u *O scriere critic[*. Tot]n aceast[vreme este]nlocuit =i la =coal[din cauza grevei declarate de elevii unor clase. La 10 august]nainteaz[ministerului un raport asupra constat[rilor f[cute cu ocazia conferin\elor cu]nv[\[torii din jude\ul Ia=i. Remarc[pe institutorul Creang[de la =coala nr. 2 din P[curari, Ia=i. La 5 septembrie trimite un raport cu propuneri de reorganizare a =colilor din jude\ul Vaslui. }n *Convorbiri literare* din 1 februarie public[poezia *F[t Frumos din tei*, iar la 1 aprilie public[tot acolo o scurt[dare de seam[asupra scrierii *Pseudo-cynegeticos* de Al. I. Odobescu.

La 14 martie,]n cadrul prelegerilor publice ale “Junimii” roste=te conferin\a pe care o tip[re=te]n *Convorbiri literare* din 1 august sub titlul *Influen\a austriac[asupra rom`nilor din principate*. La 26 mai, ]nainteaz[ ministerului un raport elogios asupra unei c[r\i didactice alc[tuit[ de I. Creang[ =i al\ii. Pe Creang[ ]l introduce la “Junimea”. Schimb`ndu-se guvernul, Emi-

nescu este pus]n disponibilitate prin decretul domnesc nr. 1013 din 3 iunie. Prin raportul s[u din 22 iunie c[tre Ministerul }nv[\[m`ntului, D. Petrino cere ca Eminescu, fost bibliotecar, s[fie urm[rit pentru obiecte =i c[r\i "sustrase". Ministerul]nainteaz[raportul Parchetului din Ia=i. Prin]ncheierea sa din 17 decembrie judec[torul de instruc\ie declara]ns[c["nu este loc de urm[rire".

La 15 august se stinge din via\[, la Ipote=ti, Raluca Eminovici.

R[mas f[r[slujb[, Eminescu prime=te postul de corector =i redactor al p[r\ii neoficiale la ziarul local *Curierul de Ia=i*. Frecventeaz[cu regularitate =edin\ele "Junimii". De multe ori]l vizita pe Creang[ ]n bojdeuca sa. *Convorbirile literare*]i publicau la 1 septembrie poeziile *Melancolie, Cr[iasa din pove=ti, Lacul* =i *Dorin\a,* la 1 noiembrie *C[lin,* iar la 1 decembrie *Strigoii*. *Curierul de Ia=i* avea numeroase rubrici redactate de Eminescu, f[r[semn[tur[. }n aceast[form[apare la 9 iunie schi\a *La aniversar[* =i nuvela *Cezara*]n numerele de la 6, 11, 13, 15 =i 18 august. Face un drum la Bucure=ti, unde, prin Maiorescu, se]mprietene=te cu Mite Kremnitz. Veronica Micle r[m`ne]ns[idolul s[u.

1877 Continu[activitatea ziaristic[la *Curierul de Ia=i*. }n form[polemic[ia ap[rarea manualului de logic[a lui Maiorescu, sub titlul *Observa\ii critice,*]n *Curierul de Ia=i* din 12 august, =i *}nc[o dat[recensiunea logicei Maiorescu,*]n *Convorbiri literare* din 1 septembrie. Public[cronici teatrale]n leg[tur[cu spectacolele la care asist[. Viziteaz[ ]n dese r`nduri casa b[tr`nului Micle =i particip[la =edin\ele "Junimii", dar se simte din ce]n ce mai singur, fapt pe care i-l comunic[la 20 septembrie lui Slavici, iar la 12 octombrie precizeaz[, c[tre acela=i, c[Ia=ii i-au devenit "nesuferi\i". Fiind invitat s[intre]n redac\ia ziarului *Timpul,* Eminescu p[r[se=te Ia=ii]n a doua jum[tate a lunii octombrie =i vine la Bucure=ti, unde se dedic[gazet[riei. Anul se scurge f[r[ca poetul s[fi publicat m[car un vers. La 18 decembrie, totu=i, Negruzzi se entuziasma de seria de articole din *Timpul, Icoane vechi =i icoane nou[* "minunat scrise =i minunat cugetate". Eminescu]ns[nu avea bani nici pentru o fotografie cerut[de Negruzzi la Ia=i spre a-i pune chipul]n tabloul cu portretele junimi=tilor.

1878 Activitate ziaristic[intens[. Nu r[spunde scrisorilor primite de la Ia=i. Abia dac[particip[la =edin\ele s[pt[m`nale de la Maiorescu =i de la Mite Kremnitz. Venirea lui Rossi]n Bucure=ti]i ocup[serile. Sub titlul *Reprezenta\iile*

Rossi public[ ]n *Timpul* de la 28 ianuarie o scurt[cronic[teatral[. +i reprezenta\iile rom`ne=ti]l preocup[: la 6 octombrie public[un foileton cu titlul *Deschiderea stagiunii 1878—1879.* Dup[insisten\e numeroase, trimite lui Negruzzi patru poezii: *Povestea codrului, Povestea teiului, Singur[tate* =i *Departe sunt de tine...*, care se public[ ]n *Convorbiri literare* din 1 martie. La 16 aprilie public[ ]n *Timpul* un foileton, *Pa=tele*, care l-a impresionat pe Caragiale at`t ]nc`t peste cincisprezece ani avea s[-l reproduc[ ]n *Moftul rom`n* (1893). La 26 mai cite=te acas[la Maiorescu poezii, prezent fiind =i Alecsandri, s[rb[toritul de la Montpellier pentru *Ginta latin[*. }n iulie, sf[tuit de medic,]=i ia concediu de la ziar =i pleac[la Flore=ti-Dolj, la mo=ia lui Nicolae-Mandrea. Aici traduce, din]ns[rcinarea Ministerului Cultelor =i }nv[\[turilor Publice, tomul]nt`i al scrierii *Fragmente din istoria rom`nilor* de Eudoxiu Hurmuzaki, ap[rut[de cur`nd ]n nem\e=te. La 13 iulie scrie din Flore=ti, adres`nd lui Caragiale =i Ronetti-Roman, colegi de redac\ie, o scrisoare plin[de umor =i de sarcasm.

Dup[ ]napoierea de la Flore=ti i s-a propus s[se mute la Maiorescu, dar poetul n-a primit. La 17 septembrie face o recenzie]n *Timpul* despre *Cuvente den b[tr`ni,* tomul I, de Hasdeu. Particip[, ]ntre 11 =i 13 noiembrie, la a 15-a aniversare a “Junimii” la Ia=i, merg`nd]mpreun[cu Slavici =i Caragiale, to\i trei]n contul lui Maiorescu.

1879 Satisface din plin cererile repetate ale lui Negruzzi =i-i trimite la Ia=i poezii care se public[ ]n *Convorbiri literare: Pajul Cupidon..., O, r[m`i, Pe aceea=i ulicioar[...*, la 1 februarie, *De c`te ori, iubito..., Rug[ciunea unui Dac* =i *At`t de fraged[...*, la 1 septembrie, *Afar[-i toamn[, Sunt ani la mijloc, C`nd]nsu=i glasul, Fream[t de codru, Revedere, Desp[r\ire* =i *Foaia ve=ted[*, la 1 octombrie. Cre=te pasiunea pentru Mite Kremnitz, c[reia]i pred[lec\ii de limb[rom`n[ =i-i ofer[ ]n manuscris poezia *At`t de fraged[...* Faptul]l alarmeaz[pe Maiorescu, dup[cum reiese dintr-o]nsemnare a criticului din ziua de 1 iunie: *“Grea epoc[Eminescu”*.

La 6 august moare +tefan Micle. Eminescu scrie Veronich[i. V[duva lui Micle vine la Bucure=ti =i-l roag[s[intervie pentru urgentarea pensiei sale. }mpreun[fac planuri de c[s[torie nerealizabile. Se afund[din ce]n ce mai mult]n munca de gazetar. }n redac\ie are un rol preponderent, dar obositor.

1880 }ntr-o scrisoare c[tre Henrieta se pl`nge c[ are mult de lucru =i c[-i bolnav trupe=te, dar mai mult suflete=te. Din partea familiei prime=te numai imput[ri, ]n special adresate de tat[l s[u. N-are nici timp, nici dispozi\ie s[-l felicite m[car pe Matei, care-i trimisese invita\ie de nunt[. Se simte ]mb[tr`nit =i ar vrea s[moar[. Nu-=i vede capul de datorii.

Nu public[dec`t o poezie: *O, mam[...*, care apare ]n *Convorbiri literare* din 1 aprilie. Negruzzi ]i scrie imput`ndu-i c[nu-i mai trimite nici o colaborare. Renun\[la c[s[toria proiectat[cu Veronica Micle. Mite Kremnitz afirm[c[inima poetului s-a aprins de o nou[flac[r[. Maiorescu precizeaz[c[e vorba de o doamn[Poenaru-Lecca, care-l inspir[, probabil,]n poeziile pe care nu le public[, dar le cite=te la]nt`lnirile literare s[pt[m`nale. Coresponden\a cu Veronica se poart[pe un ton iritat.

La 6 decembrie Veronica se pl`nge lui Hasdeu c[Maiorescu l-a determinat pe Eminescu s[nu-=i \in[f[g[duiala de a o lua]n c[s[torie.

1881 Scrie la 18 martie, cer`nd iertare tat[lui s[u, bolnav, c[ nu poate veni s[-l vad[. “Negustoria de gogo=i =i de bra=oave” ]l \ine str`ns de “dughean[“. Se pl`nge c[-i e “acru sufletul de cerneal[ =i de condei”. Totodat[ ]i scrie =i lui Negruzzi, spun`nd c[nu g[se=te un minut liber spre a r[spunde la scrisorile primite. }l anun\[ ]ns[c[prin Maiorescu i-a trimis *Scrisoarea III*, pe care a citit-o de mai multe ori la “Junimea” bucure=tean[. }n seara de 28 martie Maiorescu o cite=te]n s`nul “Junimii”, la Ia=i. Dup[publicarea *Scrisorii I*]n *Convorbiri literare* din 1 februarie, =i a *Scrisorii II* la 1 aprilie, se tip[re=te =i *Scrisoarea III* la 1 mai. Pentru caracterul ei antiliberal este reprodus[la 10 mai]n *Timpul*. Ciclul *Scrisorilor* se]ncheie cu publicarea *Scrisorii IV** la 1 septembrie]n *Convorbiri literare*.

Absorbit de activitatea ziaristic[, g[se=te totu=i timp =i revizuie=te nuvela *Cezara*, a c[rei ultim[form[o]ncredin\eaz[lui Maiorescu,]ntre filele unei bro=uri care con\inea balada lui Schiller *M[nu=a*, tradus[ ]n treisprezece limbi;]n rom`ne=te de Eminescu.

Lucreaz[la des[v`r=irea *Luceaf[rului* =i la diversele forme din *Mai am un singur dor.*

* }n *Convorbiri literare* titulatura *Scrisorilor* este urm[toarea: *Scrisoarea]ntâi, Scrisoarea a doua, Scrisoarea a treia, Scrisoarea a patra* (n. I. Cre\u).

}n *Timpul* din 4 octombrie Eminescu public[o introducere la seria de *Palavre, anecdote, taclale* etc. ale lui E. Baican, iar]n num[rul de la 10 octombrie se ocup[,]ntr-un articol de fond, de]nsemn[tatea limbii vechi din c[r\ile biserice=ti. La 21 noiembrie, cu ocazia dezvelirii statuii lui Eliade, scrie un articol]n care arat[c[Eliade este cel dint`i scriitor modern al rom`nilor.

Raporturile epistolare cu Veronica devin]ncordate din cauza lui Caragiale, cu care Eminescu se =i ceart[la serbarea pomului de Cr[ciun de la Mite Kremnitz.

1882 La gazet[, Eminescu este flancat cu]ncepere de la 1 ianuarie de un director =i un comitet redac\ional care urma s[-i tempereze av`ntul s[u polemic. Reorganizarea redac\iei ]ns[ e inoperant[, fiindc[ poetul continu[ s[ scrie ]n stilul s[u propriu. La 28 martie semneaz[ un "prim-Bucure=ti" ca recenzie la volumul ]nt`i de nuvele publicat de I. Slavici.

Nu public[nici o poezie]n tot timpul anului. }n schimb cite=te]n mai multe r`nduri *Luceaf[rul*]n =edin\ele "Junimii" de la Maiorescu. Mite Kremnitz i-l traduce]n nem\e=te. Este semnalat adeseori]n cas[la Maiorescu. }n seara de 13 septembrie,]n absen\a poetului, probabil, se citesc "iar[=i vecinic frumoasele poezii de Eminescu". }n seara de 8 octombrie cite=te =i corectează[,]mpreun[cu Maiorescu, *Luceaf[rul,* pe care]l prezint[=lefuit la "Junimea" de la 28 octombrie.

}mp[cat cu Veronica,]i scrie =i prime=te numeroase scrisori. }i comunic[planurile pentru via\a]n comun la Bucure=ti. }n c`teva r`nduri, Veronica a fost pentru scurt timp]n Bucure=ti. Dar cur`nd raporturile dintre ei se stric[.

1883 }n ianuarie, Eminescu este internat pentru c`t[va vreme ]n spital. }n lipsa lui se cite=te la Maiorescu, ]n dou[ r`nduri, *Luceaf[rul*]n limba german[, traducere f[cut[de Mite Kremnitz. Poezia,]n rom`ne=te, vede lumina tiparului ]n *Almanahul societ[\ii studen\e=ti "Rom`nia jun["* din Viena ap[rut cu men\iunea aprilie. Apari\ia *Almanahului* este anun\at[ ]n *Timpul,* cu]ncepere de la 14 mai p`n[la 26 iunie.

}n seara de 23 martie, la =edin\a "Junimii" de la Maiorescu este semnalat[prezen\a lui Iosif Vulcan. Probabil cu aceast[ ]mprejurare Eminescu i-a cedat textul urm[toarelor poezii care au ap[rut]n *Familia*]n cursul lunilor viitoare: *S-a dus amorul...* (la 24 aprilie), *C`nd amintirile...* (la 15 mai),

Adio (la 5 iunie), *Ce e amorul...* (la 17 iulie), *Pe l`ng[plopii f[r[so\...* (la 28 august), *+i dac[...* (la 13 noiembrie). Pentru aceste poezii Eminescu a primit un mic onorar, singurul cu care a fost r[spl[tit]n toat[activitatea sa literar[.

La 4 iunie *Timpul* anun\[plecarea la Ia=i a lui Eminescu, pentru a asista]n calitate de corespondent al ziarului la serbarea dezvelirii statuii lui +tefan cel Mare. }=i reg[se=te vechii prieteni, I. Creang[=i Miron Pompiliu. Cu aceast[ocazie cite=te junimi=tilor din Ia=i, str`n=i]n casa lui Iacob Negruzzi, poezia *Doina*, care se tip[re=te apoi]n *Convorbiri literare* din 1 iulie. La Bucure=ti,]n ziua de 23 iunie, pe o c[ldur[ ]n[bu=itoare, Eminescu d[semne de aliena\ie mintal[. La 28 iunie boala izbucne=te din plin. }n aceea=i zi este internat]n sanatoriul doctorului +u\u. La 12 august Maiorescu este vizitat de Gheorghe Eminovici =i de fratele poetului (locotenentul), care cer rela\ii asupra bolnavului. *Convorbirile literare* din luna august reproduc poezia *Luceaf[rul* din *Almanahul* de la Viena. La 20 octombrie Eminescu este trimis de prieteni la Viena =i internat]n sanatoriul de la *Ober-Döbling,* fiind]nso\it pe drum de Chibici. La contribu\iile amicilor se adaug[suma de 2000 lei, rezultat[din v`nzarea biletelor de intrare la Ateneu, unde Alecsandri a citit piesa *F`nt`na Blanduziei*]n ziua de 14 octombrie.

La 21 decembrie apare la Socec volumul cu poeziile lui Eminescu, av`nd o scurt[ prefa\[ semnat[ de Titu Maiorescu, =i portretul autorului. Impresie puternic[. Pe l`ng[cele publicate anterior de poet, volumul cuprinde =i 26 poezii inedite.

1884 La 8 ianuarie se stinge din via\[, la Ipote=ti, Gheorghe Eminovici, tat[l poetului, iar la 7 martie,]=i lua singur via\a, prin]mpu=care, Neculai Eminovici (Nicu), tot la Ipote=ti.

}n ziua de 1 ianuarie Eminescu este vizitat de Maiorescu =i de v[rul acestuia, C. Popazu, din Viena, care avea sarcina s[vad[c`t mai des pe poet la sanatoriu. La 12 ianuarie Eminescu scrie lui Chibici =i-=i exprim[ dorin\a de a veni ]n \ar[. La 4 februarie ]i scrie lui Maiorescu, exprim`ndu-i aceea=i dorin\[. D-rul Obersteiner propune la 10 februarie ca pacientul s[fac[o c[l[torie prin Italia. Maiorescu, r[spunz`nd la scrisoarea lui Eminescu, arat[bucuria tuturor pentru deplina lui]ns[n[to=ire =i-l anun\[c[Chibici va sosi la Viena, pentru ca]mpreun[s[fac[o excursie de pl[cere de 6

s[pt[m`ni spre sudul Alpilor p`n[la Vene\ia, Padua =i Floren\a. Petre Carp, vizit`nd pe Eminescu la Döbling,]i face lui Maiorescu acelea=i propuneri.

}n ziua de 26 februarie Eminescu p[r[se=te sanatoriul =i,]nso\it de Chibici, face c[l[toria recomandat[prin Italia. Sose=te la Bucure=ti la 27 martie, primit la gar[de mai mul\i amici. }n ziua de 7 aprilie Eminescu pleac[la Ia=i cu acela=i]nso\itor. Contribu\iile pentru]ntre\inere continu[.

La 24 septembrie Eminescu e numit]n postul de subbibliotecar al Bibliotecii Centrale din Ia=i. Este prezent la banchetul anual al “Junimii”, la 25 octombrie. }n noiembrie este bolnav =i internat]n spitalul Sf. Spiridon.

}n decembrie]l viziteaz[Vlahu\[.

Convorbirile literare din lunile ianuarie =i februarie]i public[dou[zeci =i una din cele dou[zeci =i =ase poezii, publicate ca inedite]n volumul de la Socec. }n num[rul din luna februarie i se tip[re=te poezia *Diana*, necuprins[ ]n volum. }n *Familia* din 12 februarie apare poezia *Din noaptea...*, ultima din grupul celor date lui Iosif Vulcan]n prim[vara anului precedent.

1885 Apare la Socec edi\ia a doua a volumului de poezii, cu acela=i con\inut. *Convorbirile literare* din iulie]i public[*Sara pe deal*. Eminescu continu[modesta slujb[la bibliotec[=i pred[lec\ii la =coala comercial[. Lipse=te]n lunile iulie =i august, urm`nd o cur[ la Liman, l`ng[Odesa, de unde scrie cer`nd bani pentru plata taxelor. La]nceputul lunii septembrie]nc[nu venise la Ia=i. I se d[de c[tre Editura Socec 500 lei]n contul volumului de poezii.

1886 Este men\inut]n serviciul bibliotecii, unde]ndeplinе=te roluri =terse: scrie =tatele de plat[, adresele pentru]naintarea lor, diverse circulare pentru restituirea c[r\ilor]mprumutate =i pentru convocarea comisiei bibliotecii. *Epoca ilustrat[* din 1 ianuarie public[*Dalila* (fragment). }n]ntregime poezia a ap[rut postum]n *Convorbiri literare* la 1 februarie 1890. *Albumul literar al societ[\ii studen\ilor universitari “Unirea”*, cu data de 15 martie,]i public[poezia *Nu m[ ]n\elegi*, iar *Convorbirile literare* din decembrie poezia *La steaua*.

*Rom`nia liber[* din 2 martie informeaz[ despre o conferin\[ public[ a lui Vlahu\[ asupra lui Eminescu, l[ud`nd poeziile =i critic`nd aspru pe cei care au avut alte p[reri asupra lor. Auditor numeros =i entuziast.

}n timpul verii Eminescu devine din nou alienat. La 9 noiembrie este]nlocuit]n postul de la bibliotec[=i,]n urma unui consult medical, este transportat la ospiciul de la M`n[stirea Neam\.

1887 Prim[vara, Eminescu pleac[la Boto=ani, la sora sa Henrieta, =i este internat]n spitalul local Sf. Spiridon. }n timpul acesta se organizeaz[ ]n Ia=i comitete de ajutorare, care lanseaz[liste de subscrip\ie public[pentru]ntre\inerea =i]ngrijirea poetului. La 13 iulie merge la Ia=i pentru un consult de medici. Ace=tia recomand[trimiterea pacientului la Viena =i Hall, unde =i pleac[ ]n ziua de 15 iulie,]nso\it fiind de doctorandul Grigore Foc=a. De la Hall se]ntoarce la Boto=ani, unde st[sub]ngrijirea doctorului Isac =i a sorei sale Henrieta, cu]ncepere de la 1 septembrie. }n decembrie trupa de teatru a fra\ilor Vl[dicescu, cunoscu\i poetului, d[la Boto=ani un spectacol]n beneficiul bolnavului.

Convorbirile literare din 1 februarie]i public[poezia *De ce nu-mi vii*, iar num[rul din 1 iulie *Kamadeva*.

1888 Eminescu are dorin\a de a-=i termina unele lucr[ri pe care]=i aminte=te c[le-a l[sat]n manuscris. Pomene=te Henrietei de gramatica limbii sanscrite, r[mas[ ]n manuscris la Biblioteca Central[din Ia=i. Prin scrisoare recomandat[ ]i cere lui Maiorescu s[-i trimit[biblioteca =i manuscrisele r[mase la Bucure=ti. Criticul]ns[nu d[nici un r[spuns acestei scrisori.

Iacob Negruzzi depune pe biroul Camerei deputa\ilor o peti\ie din partea unui num[r de cet[\eni din toate p[r\ile \[rii, pentru un proiect de lege prin care s[se acorde poetului, de c[tre stat, o pensie viager[. Propunerea este sus\inut[=i de M. Kog[lniceanu. Camera voteaz[un ajutor lunar de 250 lei. Abia la 23 noiembrie proiectul de lege trece la Senat, unde este sus\inut de N. Gane ca raportor. Legea se va vota abia]n aprilie anul urm[tor.

Veronica Micle vine la Boto=ani =i determin[pe Eminescu s[se mute definitiv la Bucure=ti, unde =i pleac[pe data de 15 aprilie. Aici are un modest]nceput de activitate literar[. Cite=te]ntr-un mic cerc de prieteni *Laïs*, care se dovede=te a fi traducerea piesei *Le joueur de flûte* de Emile Augier. Tip[re=te]n *Rom`nia liber[* din 13 noiembrie *Iconarii d-lui Beldiman* =i la 20 noiembrie *Iar iconarii*. }n decembrie particip[ la apari\ia revistei *F`nt`na Blanduziei*, unde scrie articole la 4 =i 11 decembrie, semn`nd cu ini\iale. }n num[rul din 25 decembrie al revistei se anun\[apari\ia volumului de

poezii, edi\ia a treia, cu un adaos de trei poezii fa\[de edi\iile precedente: *La steaua, De ce nu-mi vii* =i *Kamadeva*.

1889 La 3 februarie Eminescu este internat la spitalul M[rcu\a din Bucure=ti =i apoi este transportat la sanatoriul Caritas. La 13 aprilie se instituie o curatel[pentru asisten\a judiciar[a bolnavului. }n noaptea de 15 iunie, la ora 3, poetul moare]n sanatoriul doctorului +u\u din strada Plantelor, Bucure=ti. Ziarul *Rom`nul* din 16 iunie anun\[ la =tiri: *Eminescu nu mai este*. }nmorm`ntarea are loc]n ziua de 17 iunie. Corpul defunctului este depus]n groap[la umbra unui tei din cimitirul Bellu.

}n octombrie se d[la tipar edi\ia a patra a volumului de poezii de la Socec, cu un studiu al lui Maiorescu, intitulat: *Poetul Eminescu*.

La 14 octombrie moare la Boto=ani Henrieta Eminovici, sora care-l]ngrijise pe Eminescu]n ultimii s[i ani de via\[. Veronica Micle]ncetase din via\[ ]nc[de la 3 august]n chilia unor maici de la M`n[stirea V[ratec.

Tot]n acest an moare =i I. Creang[.

1989 Centenarul mor\ii lui M. Eminescu.*

ION CRE|U

---

* Nota redac\iei.

PROZE ANTUME

F{T-FRUMOS DIN LACRIM{

CUPRINS

}n vremea veche, pe c`nd oamenii, cum sunt ei azi, nu erau dec`t]n germenii viitorului, pe c`nd Dumnezeu c[lca ]nc[ cu picioarele sale sfinte pietroasele pustii ale p[m`ntului, —]n vremea veche tr[ia un]mp[rat]ntunecat =i g`nditor ca miaz[-noaptea =i avea o ]mp[r[teas[ t`n[r[=i z`mbitoare ca miezul luminos al zilei.

Cincizeci de ani de c`nd ]mp[ratul purta r[zboi c-un vecin al lui. Murise vecinul =i l[sase de mo=tenire fiilor =i nepo\ilor ura =i vrajba de s`nge. Cincizeci de ani, =i numai]mp[ratul tr[ia singur, ca un leu]mb[tr`nit, sl[bit de lupte =i suferin\e — ]mp[rat, ce-n via\a lui nu r`sese niciodat[, care nu z`mbea nici la c`ntecul nevinovat al copilului, nici la sur`sul plin de amor al so\iei lui tinere, nici la pove=tile b[tr`ne =i glume\e a osta=ilor]n[lbi\i]n b[t[lie =i nevoi. Se sim\ea slab, se sim\ea murind =i n-avea cui s[lese mo=tenirea urii lui. Trist se scula din patul]mp[r[tesc, de l`ng[ ]mp[r[teasa t`n[r[— pat aurit,]ns[pustiu =i nebinecuv`ntat, — trist mergea la r[zboi cu inima ne]mbl`nzit[, — =i]mp[r[teasa sa, r[mas[singur[, pl`ngea cu lacrimi de v[duvie singur[tatea ei. P[rul ei cel galben ca aurul cel mai frumos c[dea pe s`nii ei albi =i rotunzi, — =i din ochii ei alba=tri =i mari curgeau =iroaie de m[rg[ritare apoase pe o fa\[mai alb[ca argintul crinului. Lungi cearc[ne vinete se tr[geau]mprejurul ochilor, =i vine albastre se tr[geau pe fa\a ei alb[ca o marmur[vie.

Sculat[din patul ei, ea se arunc[pe treptele de piatr[a unei bolte]n zid,]n care veghea, deasupra unei candele fumeg`nde, icoana]mbr[cat[ ]n argint a Maicii durerilor. }nduplecat[de rug[ciunile]mp[r[tesei]ngenuncheate, pleoapele icoanei reci se umezir[=i o lacrim[curse din ochiul cel negru al mamei lui Dumnezeu. }mp[r[teasa se ridic[ ]n toat[m[rea\a ei statur[, atinse cu buza ei seac[lacrima

cea rece =i o supse]n ad`ncul sufletului s[u. Din momentul acela ea purcese]ngreunat[.

Trecu o lun[, trecur[dou[, trecur[nou[, =i]mp[r[teasa f[cu un fecior alb ca spuma laptelui, cu p[rul b[lai ca razele lunii.

}mp[ratul sur`se, soarele sur`se =i el]n]nfocata lui]mp[r[\ie, chiar st[tu pe loc,]nc`t trei zile n-a fost noapte, ci numai senin =i veselie,—vinul curgea din butii sparte =i chiotele despicau bolta cerului.

+i-i puse mama numele: F[t-Frumos din lacrim[.

+i crescu =i se f[cu mare ca brazii codrilor. Cre=tea]ntr-o lun[c`t al\ii]ntr-un an.

C`nd era destul de mare, puse s[-i fac[ un buzdugan de fier, ]l arunc[ ]n sus de despic[ bolta cerului, ]l prinse pe degetul cel mic =i buzduganul se rupse-n dou[. Atunci puse s[-i fac[ altul mai greu — ]l arunc[ ]n sus aproape de palatul de nori al lunii; c[z`nd din nori, nu se rupse de degetul voinicului.

Atunci F[t-Frumos]=i lu[ziua bun[de la p[rin\i, ca s[se duc[, s[se bat[el singur cu o=tile]mp[ratului ce-l du=m[nea pe tat[-s[u. Puse pe trupul s[u]mp[r[tesc haine de p[stor, c[me=[de borangic, \esut[ ]n lacrimile mamei sale, m`ndr[ p[l[rie cu flori, cu cordele =i cu m[rgele rupte de la g`turile fetelor de-mp[ra\i,]=i puse-n br`ul verde un fluier de doine =i altul de hore, =i, c`nd era soarele de dou[suli\e pe cer, a plecat]n lumea larg[=i-n toiul lui de voinic.

Pe drum horea =i doinea, iar buzduganul =i-l arunca s[spintece nourii, de c[dea departe tot cale de-o zi. V[ile =i mun\ii se uimeau auzindu-i c`ntecele, apele-=i ridicau valurile mai sus ca s[-l asculte, izvoarele ]=i turburau ad`ncul, ca s[-=i azv`rle afar[ undele lor, pentru ca fiecare din unde s[-l aud[, fiecare din ele s[ poat[ c`nta ca d`nsul c`nd vor =opti v[ilor =i florilor.

R`urile se cior[iau mai ]n jos de br`iele melancolicelor st`nce, ]nv[\au de la p[storul ]mp[rat doina iubirilor, iar vulturii ce stau amu\i\i pe cre=tetele seci =i sure a st`ncelor nalte,]nv[\au de la el \ip[tul cel pl`ns al jelei.

St[teau toate uimite pe c`nd trecea p[stora=ul]mp[rat, doinind =i horind; ochii cei negri ai fetelor se umpleau de lacrimi de dor;

=i-n piepturile p[storilor tineri, r[zima\i c-un cot de-o st`nc[ =i c-o m`n[pe b`t[, ]ncol\ea un dor mai ad`nc, mai]ntunecos, mai mare — dorul voiniciei.

Toate st[teau]n loc, numai F[t-Frumos mergea mereu, urm[rind cu c`ntecul dorul inimii lui, =i cu ochii buzduganul, ce sclipea prin nori =i prin aer ca un vultur de o\el, ca o stea n[zdr[van[.

C`nd era-nspre sara zilei a treia, buzduganul, c[z`nd, se izbi de o poart[de aram[, =i f[cu un vuiet puternic =i lung. Poarta era sf[r`mat[ =i voinicul intr[. Luna r[s[rise dintre mun\i =i se oglindea ]ntr-un lac mare =i limpede, ca seninul cerului. }n fundul lui se vedea sclipind, de limpede ce era, un nisip de aur; iar ]n mijlocul lui, pe o insul[ de smarand, ]ncunjurat de un cr`ng de arbori verzi =i stufo=i, se ridica un m`ndru palat de o marmur[ ca laptele, lucie =i alb[ — at`t de lucie,]nc`t ]n ziduri r[sfr`ngea ca-ntr-o oglind[de argint: dumbrav[=i lunc[, lac =i \[rmuri. O luntre aurit[veghea pe undele limpezi ale lacului l`ng[ poart[; =i-n aerul cel curat al serii tremurau din palat c`ntece m`ndre =i senine. F[t-Frumos se sui-n luntre =i, v`slind, ajunse p`n[ la sc[rile de marmur[ ale palatului. P[truns acolo, el v[zu ]n boltele sc[rilor candelabre cu sute de bra\e, =i-n fiecare bra\ ardea c`te o stea de foc. P[trunse]n sal[. Sala era]nalt[, sus\inut[de st`lpi =i de arcuri, toate de aur, iar ]n mijlocul ei st[tea o m`ndr[mas[, acoperit[cu alb, talgerele toate s[pate din c`te-un singur m[rg[ritar mare; iar boierii ce =edeau la mas[ ]n haine aurite, pe scaune de catifea ro=ie, erau frumo=i ca zilele tinere\ii =i voio=i ca horele. Dar mai ales unul din ei, cu fruntea-ntr-un cerc de aur, b[tut cu diamante, =i cu hainele str[lucite, era frumos ca luna unei nop\i de var[. Dar mai m`ndru era F[t-Frumos.

— Bine-ai venit, F[t-Frumos! zise]mp[ratul; am auzit de tine, da' de v[zut nu te-am v[zut.

— Bine te-am g[sit,]mp[rate, de=i m[tem c[nu te-oi l[sa cu bine, pentru c[am venit s[ne lupt[m greu, c[destul ai viclenit asupra tat[lui meu.

— Ba n-am viclenit asupra tat[lui t[u, ci totdeauna m-am luptat]n lupt[dreapt[. Dar cu tine nu m-oi bate. Ci mai bine-oi spune l[utarilor

s[zic[=i cuparilor s[umple cupele cu vin =i-om lega fr[\ie de cruce pe c`t om fi =i-om tr[i.

+i se s[rutar[feciorii de-mp[ra\i]n ur[rile boierilor, =i b[ur[=i se sf[tuir[.

Zise]mp[ratul lui F[t-Frumos:

— De cine-n lume te temi tu mai mult?

— De nime-n lumea asta, afar[de Dumnezeu. Dar tu?

— Eu iar de nime, afar[de Dumnezeu =i de Mama-p[durilor. O bab[b[tr`n[ =i ur`t[, care umbl[prin]mp[r[\ia mea de m`n[ cu furtuna. Pe unde trece ea, fa\a p[m`ntului se usuc[, satele se risipesc, t`rgurile cad n[ruite. Mers-am eu asupra ei cu b[t[lie, dar n-am ispr[vit nimica. Ca s[nu-mi pr[p[deasc[toat[ ]mp[r[\ia, am fost silit s[stau la-nvoial[cu ea =i s[-i dau ca bir tot al zecelea din copiii supu=ilor mei. +i azi vine ca s[-=i ieie birul.

C`nd sun[ miaz[noaptea, fe\ele mesenilor se posomor`r[; c[ci pe miaz[noapte c[lare, cu aripi v`ntoase, cu fa\a zb`rcit[ca o st`nc[buhav[=i scobit[de p[raie, c-o p[dure-n loc de p[r, urla prin aerul cernit Mama-p[durilor cea nebun[. Ochii ei — dou[nop\i turburi, gura ei — un h[u c[scat, din\ii ei — =iruri de pietre de mori.

Cum venea vuind, F[t-Frumos o apuc[de mijloc =i o tr`nti cu toat[ puterea ]ntr-o piu[ mare de piatr[; peste piu[ pr[v[li o bucat[ de st`nc[, pe care-o leg[din toate p[r\ile cu =apte lan\uri de fier. }n[untru baba =uiera =i se smulgea ca v`ntul]nchis, dar nu-i folosea nimica.

Veni iar la osp[\; c`nd prin bol\ile ferestelor, la lumina lunii, v[zur[ dou[ dealuri lungi de ap[. Ce era? Mama-p[durilor, neput`nd s[ias[, trecea peste ape cu piu[cu tot =i-i br[zda fa\a]n dou[dealuri. +i fugea mereu, o st`nc[ de piatr[ ]ndr[cit[, rup`ndu-=i cale prin p[duri, br[zd`nd p[m`ntul cu d`r[ lung[, p`n[ce se f[cu nev[zut[ ]n dep[rtarea nop\ii.

F[t-Frumos osp[t[ce osp[t[, dar apoi, lu`ndu-=i buzduganul de-a um[r, merse mereu pe d`ra tras[de piu[, p`n[ ce ajunse l`ng-o cas[frumoas[, alb[, care sticlea la lumina lunii]n mijlocul unei gr[dini de flori. Florile erau]n straturi verzi =i luminau albastre, ro=ie-]nchise =i albe, iar printre ele roiau fluturi u=ori, ca sclipitoare stele de aur.

Miros, lumin[=i un c`ntec nesf`r=it,]ncet, dulce, ie=ind din roirea fluturilor =i a albinelor,]mb[tau gr[dina =i casa. L`ng[ prisp[ st[teau dou[ butii cu ap[, iar pe prisp[ torcea o fat[ frumoas[. Haina ei alb[ =i lung[ p[rea un nor de raze =i umbre, iar p[rul ei de aur era ]mpletit ]n cozi l[sate pe spate, pe c`nd o cunun[de m[rg[rit[rele era a=ezat[pe fruntea ei neted[. Luminat[de razele lunii, ea p[rea muiat[ ]ntr-un aer de aur. Degetele ei ca din cear[alb[torceau dintr-o furc[de aur =i dintr-un fuior de o l`n[ ca argintul torcea un fir de o m[tase alb[, sub\ire, str[lucit[, ce sem[na mai mult a o vie raz[ de lun[, ce cutreiera aerul, dec`t a fir de tort.

La zgomotul u=or al pa=ilor lui F[t-Frumos, fata-=i ridic[ochii alba=tri ca undele lacului.

— Bine-ai venit, F[t-Frumos, zise ea cu ochii limpezi =i pe jum[tate]nchi=i, c`t e de mult de c`nd te-am visat. Pe c`nd degetele mele torceau un fir, g`ndurile mele torceau un vis, un vis frumos,]n care eu m[iubeam cu tine; F[t-Frumos, din fuior de argint torceam =i eram s[-\i \es o hain[urzit[ ]n desc`ntece, b[tut[-n fericire; s-o por\i... s[te iube=ti cu mine. Din tortul meu \i-a= face o hain[, din zilele mele, o via\[plin[de desmierd[ri.

Astfel, cum privea umilit[la el, fusul]i sc[p[din m`n[ =i furca c[zu al[turi de ea. Ea se scul[ =i, ca ru=inat[ de cele ce zisese, m`inile ei sp`nzurau ]n jos ca la un copil vinovat =i ochii ei cei mari se plecar[. El se apropie de ea, c-o m`n[ ]i cuprinse mijlocul, iar cu cealalt[ ]i desmierd[ ]ncet fruntea =i p[rul =i-i =opti:

— Ce frumoas[e=ti tu, ce drag[-mi e=ti! A cui e=ti tu, fata mea?

— A Mamei-p[durilor, r[spunse ea suspin`nd; m[ vei iubi tu acuma, c`nd =tii a cui sunt? Ea]ncunjur[cu am`ndou[bra\ele ei goale grumazul lui =i se uit[lung la el,]n ochii lui.

— Ce-mi pas[a cui e=ti, zise el, destul c[te iubesc.

— Dac[m[iube=ti, s[fugim atuncea, zise ea lipindu-se mai tare de pieptul lui; dac[te-ar g[si mama, ea te-ar omor], =i dac-ai muri tu, eu a= nebuni ori a= muri =i eu.

— N-aibi fric[, zise el z`mbind =i desf[c`ndu-se din bra\ele ei. Unde-i mum[-ta?

— De c`nd a venit se zbucium[ ]n piua]n care-ai]ncuiat-o tu =i roade cu col\ii la lan\urile ce-o]nchid.

— Ce-mi pas[! zise el repezindu-se s[vad[unde-i.

— F[t-Frumos, zise fata, =i dou[lacrimi mari str[lucir[ ]n ochii ei, nu te duce]nc[! S[te-nv[\ eu ce s[facem ca s[ ]nvingi tu pe mama. Vezi tu bu\ile aste dou[? Una-i cu *ap[*, alta cu *putere*. S[le mut[m una]n locul alteia. Mama, c`nd se lupt[ cu vr[jma=ii ei, strig[ c`nd obose=te: “St[i, s[mai bem c`te-oleac[de ap[!” Apoi ea bea putere,]n vreme ce du=manul ei numai ap[. De aceea noi le mut[m din loc: ea nu va =ti =i va bea numai ap[ ]n vremea luptei cu tine.

Precum au zis, a=a au =i f[cut.

El se repezi dup[cas[.

— Ce faci, bab[? strig[el.

Baba, de venin, se smulse odat[din piu[-n sus =i rupse lan\urile, lungindu-se slab[=i mare p`n[-n nori.

— A, bine c[mi-ai venit, F[t-Frumos! zise ea, f[c`ndu-se iar scurt[, ia acum hai la lupt[, acu om vedea cine-i mai tare!

— Hai! zise F[t-Frumos.

Baba-l apuc[de mijloc, se lungi repezindu-se cu el p`n[-n nori, apoi ]l izbi de p[m`nt =i-l b[g[ ]n \[r`n[ p`n[-n glezne.

F[t-Frumos o izbi pe ea =i o b[g[-n p[m`nt p`n[ ]n genunchi.

— St[i, s[mai bem ap[, zise Mama-p[durilor ostenit[.

St[tur[=i se r[suflar[. Baba b[u ap[, F[t-Frumos b[u putere, =-un fel de foc nestins]i cutreier[cu fiori de r[coare to\i mu=chii =i toate vinele lui cele sl[bite.

C-o putere]ndoit[, cu bra\e de fier, o smunci pe bab[de mijloc =i-o b[g[-n p[m`nt p`n[-n g`t. Apoi o izbi cu buzduganul ]n cap =i-i risipi creierii. Cerul ]nc[run\i de nouri, v`ntul]ncepu a geme rece =i a scutura casa cea mic[ ]n toate]ncheieturile c[priorilor ei. +erpi ro=ii rupeau tr[snind poala neagr[a norilor, apele p[reau c[latr[, numai tunetul c`nta ad`nc ca un proroc al pierz[rii. Prin acel]ntuneric des =i nep[truns, F[t-Frumos vedea albind o umbr[de argint, cu p[r de aur despletit, r[t[cind, cu m`inile ridicate =i palid[. El se apropie de ea =i-o cuprinse cu bra\ele lui. Ea c[zu ca moart[de groaz[pe piep-

tul lui, =i m`inile ei reci s-ascunser[-n s`nul lui. Ca s[se trezeasc[, el]i s[rut[ochii. Norii se rupeau buc[\i pe cer, luna ro=ie ca focul se ivea prin sp[rturile lor risipite; iar pe s`nul lui, F[t-Frumos vedea cum ]nfloreau dou[ stele albastre, limpezi, =i uimite — ochii miresei lui. El o lu[ pe bra\e =i ]ncepu s[ fug[ cu ea prin furtun[. Ea-=i culcase capul ]n s`nul lui =i p[rea c[adormise. Ajuns l`ng[ gr[dina ]mp[ratului, el o puse-n luntre, duc`nd-o ca-ntr-un leag[n peste lac, smulse iarb[, f`n cu miros =i flori din gr[din[=i-i cl[di un pat,]n care-o a=ez[ca-ntr-un cuib.

Soarele ie=ind din r[s[rit privea la ei cu drag. Hainele ei umede de ploaie se lipise de membrele dulci =i rotunde, fa\a ei de-o paloare umed[ca ceara cea alb[, m`inile mici =i unite pe piept, p[rul despletit =i r[sfirat pe f`n, ochii mari,]nchi=i =i ad`nci\i ]n frunte, astfel ea era frumoas[, dar p[rea moart[. Pe acea frunte neted[ =i alb[, F[t-Frumos presur[ c`teva flori albastre, apoi =ezu al[turi cu ea =i-ncepu a doini]ncet. Cerul limpede — o mare, soarele — o fa\[de foc, ierburile]mprosp[tate, mirosul cel umed al florilor]nvio=ate o f[ceau s[doarm[mult =i lin,]nso\it[ ]n calea visurilor ei de glasul cel pl`ns al fluierului. C`nd era soarele-n amiazi, firea t[cea =i F[t-Frumos asculta fericita ei r[suflare, cald[=i umed[. }ncet se plec[la obrazul ei =i-o s[rut[. Atunci ea deschise ochii]nc[plini de visuri, =i-ntinz`ndu-se somnoroas[, zise ]ncet =i z`mbind:

— Tu aici e=ti?

— Ba nu sunt aici, nu vezi c[nu sunt aici? zise el mai l[cr[m`nd de fericire.

Cum =edea el l`ng[ea, ea-=i]ntinse un bra\ =i-i cuprinse mijlocul.

— Hai, scoal[, zise el desmierd`nd-o, e ziua-n amiaza-mare.

Ea se scul[,]=i netezi p[rul de pe frunte =i-l dete pe spate, el]i cuprinse mijlocul, ea-i]nconjur[grumazul — =i astfel trecur[printre straturile de flori =i intrar[ ]n palatul de marmur[al]mp[ratului.

El o duse la]mp[ratul =i i-o ar[t[, spuindu-i c[-i mireasa lui. }mp[ratul z`mbi, apoi ]l lu[ de m`n[pe F[t-Frumos, ca =i c`nd ar fi vrut s[-i spuie ceva]n tain[, =i-l trase la o fereastr[mare, pe care

vedea lacul cel]ntins. Ci el nu-i spuse nimica, ci numai se uit[uimit pe luciul lacului =i ochii i se umplur[de lacrimi. O leb[d[ ]=i]n[l\ase aripile ca pe ni=te p`nze de argint =i cu capul cufundat ]n ap[ sf`=ia fa\a senin[a lacului.

— Pl`ngi]mp[rate? zise F[t-Frumos. De ce?

— F[t-Frumos, zise]mp[ratul, binele ce mi l-ai f[cut mie nu \i-l pot pl[ti nici cu lumina ochilor, oric`t de scump[mi-ar fi, =i cu toate astea vin s[-\i cer =i mai mult.

— Ce,]mp[rate?

— Vezi tu leb[da ceea]ndr[git[de unde? T`n[r fiind, a= trebui s[ fiu ]ndr[git de via\[, =i cu toate astea de c`te ori am vrut s[-mi fac sam[. Iubesc o fat[frumoas[, cu ochii g`nditori, dulce ca visele m[rii — fata Genarului, om m`ndru =i s[lbatic ce]=i petrece via\a v`n`nd prin p[duri b[tr`ne. O, c`t e de aspru el, c`t e de frumoas[fata lui! Orice]ncercare de a o r[pi a fost de=art[. }ncearc[-te tu!

Ar fi stat F[t-Frumos locului, dar scump[-i era fr[\ia de cruce, ca oric[rui voinic, mai scump[dec`t zilele, mai scump[ dec`t mireasa.

— }mp[rate prea luminate, din c`te noroace-ai avut, unul a fost mai mare dec`t toate: acela c[F[t-Frumos \i-i frate de cruce. Hai, c[m[duc eu s[r[pesc pe fata Genarului.

+i-=i lu[cai ageri, cai cu suflet de v`nt, F[t-Frumos, =i era s[ plece. Atunci mireasa lui — Ileana o chema — ]i zise ]ncet la ureche, s[rut`ndu-l cu dulce:

— Nu uita, F[t-Frumos, c[pe c`t vei fi tu departe, eu oi tot pl`nge.

El se uit[cu mil[la ea, o m`ng`ie, dar apoi, desf[c`ndu-se de ]mbr[\o=[rile ei, se av`nt[pe =eaua calului =i plec[ ]n lume.

Trecea prin codri pustii, prin mun\i cu fruntea nins[, =i c`nd r[s[rea dintre st`nci b[tr`ne luna cam palid[, ca fa\a unei fete moarte, atunci vedea din c`nd]n c`nd c`te-o strean\[uria=[at`rnat[ de cer, ce ]ncunjura cu poalele ei v`rful vreunui munte — o noapte sf`rtecat[, un trecut]n ruin[, un castel numai pietre =i ziduri sparte.

C`nd se lumin[ de ziu[, F[t-Frumos vede c[ =irul mun\ilor d[ ]ntr-o mare verde =i ]ntins[, ce tr[ie=te ]n mii de valuri senine, str[lucite, care treier[ aria m[rii ]ncet =i melodios, p`n[unde ochiul se pierde

]n albastrul cerului =i]n verdele m[rii. }n cap[tul =irului de mun\i, drept asupra m[rii, se oglindea]n fundul ei o m[rea\[st`nc[de granit, din care r[s[rea ca un cuib alb o cetate frumoas[, care, de alb[ce era, p[rea poleit[cu argint. Din zidurile arcate r[s[reau ferestre str[lucite, iar dintr-o fereastr[deschis[se z[rea, printre oale de flori, un cap de fat[, oache= =i vis[tor, ca o noapte de var[. Era fata Genarului.

— Bine-ai venit, F[t-Frumos, zise ea, s[rind de la fereastr[=i deschiz`nd por\ile m[re\ului castel, unde ea locuia singur[ca un geniu]ntr-un pustiu, ast[-noapte mi se p[rea c[vorbesc c-o stea, =i steaua mi-a spus c[vii din partea]mp[ratului ce m[iube=te.

}n sala cea mare a castelului,]n cenu=a vetrei, veghea un motan cu =apte capete, care c`nd urla dintr-un cap s-auzea cale de-o zi, iar c`nd urla din c`te =apte, s-auzea cale de =apte zile.

Genarul, pierdut]n s[lbatecele sale v`n[tori, se dep[rtase cale de-o zi.

F[t-Frumos lu[fata]n bra\e =i pun`nd-o pe cal, zburau am`ndoi prin pustiul lungului m[rii ca dou[abia v[zute]ncheg[ri ale v[zduhului.

Dar Genarul, om nalt =i puternic, avea un cal n[zdr[van cu dou[inimi. Motanul din castel mieun[dintr-un cap, iar calul Genarului nechez[cu vocea lui de bronz.

— Ce e?]l]ntreb[Genarul pe calul n[zdr[van. |i s-a ur`t cu binele?

— Nu mi s-a ur`t mie cu binele, ci de tine-i r[u. F[t-Frumos \i-a furat fata.

— Trebuie s[ne gr[bim mult ca s[-i ajungem?

— S[ne gr[bim =i nu prea, pentru c[-i putem ajunge.

Genarul]nc[lec[=i zbur[ca spaima cea b[tr`n[ ]n urma fugi\ilor. }n cur`nd]i =i ajunse. S[se bat[cu el F[t-Frumos nu putea, pentru c[Genarul era cre=tin =i puterea lui nu era]n duhurile]ntunericului, ci]n Dumnezeu.

— F[t-Frumos, zise Genarul, mult e=ti frumos =i mi-e mil[de tine. De ast[dat[nu-\i fac nimica, dar de alt[dat[... \ine minte!

+i lu`ndu-=i fata al[turi cu el, pieri ]n v`nt, ca =i c`nd nu mai fusese.

Dar F[t-Frumos era voinic =i =tia drumul]napoi. El se re]ntoarse =i g[si pe fat[iar singur[,]ns[mai palid[=i mai pl`ns[ ea p[rea =i mai frumoas[. Genarul era dus iar la v`n[toare cale de dou[zile. F[t-Frumos lu[al\i cai din chiar grajdul Genarului.

Ast[dat[plecar[noaptea. Ei fugeau cum fug razele lunii peste ad`ncile valuri ale m[rii, fugeau prin noaptea pustie =i rece ca dou[visuri dragi; ci prin fuga lor auzeau miautele lungi =i]ndoite ale motanului din vatra castelului. Apoi li se p[ru c[nu mai pot merge, asemene celor ce vor s[fug[ ]n vis =i cu toate aceste nu pot. Apoi un nor de colb]i cuprinse, c[ci Genarul venea]n fuga calului, de rupea p[m`ntul.

Fa\a lui era]nfrico=at[, privirea crunt[. F[r[de-a zice o vorb[, el apuc[pe F[t-Frumos =i-l azv`rli]n nourii cei negri =i plini de furtun[ai cerului. Apoi disp[ru cu fat[cu tot.

F[t-Frumos, ars de fulgere, nu c[zu din el dec`t o m`n[de cenu=[ ]n nisipul cel fierbinte =i sec al pustiului. Dar din cenu=a lui se f[cu un izvor limpede ce curgea pe un nisip de diamant, pe l`ng[ el arbori nal\i, verzi, stufo=i r[sp`ndeau o umbr[r[corit[=i mirositoare. Dac[cineva ar fi priceput glasul izvorului, ar fi]n\eles c[jelea]ntr-o lung[doin[pe Ileana,]mp[r[teasa cea b[laie a lui F[t-Frumos. Dar cine s[ ]n\eleag[glasul izvorului]ntr-un pustiu, unde p`n[-atunci nu c[lcase picior de om?

Dar pe vremea aceea Domnul umbla]nc[pe p[m`nt. }ntr-o zi se vedeau doi oameni c[l[torind prin pustiu. Hainele =i fa\a unuia str[lucea ca alba lumin[ a soarelui; cel[lalt, mai umilit, nu p[rea dec`t umbra celui luminat. Era Domnul =i sf. Petrea. Picioarele lor]nfierb`ntate de nisipul pustiului c[lcar[ atuncea ]n r[coarele =i limpedele p`r[u ce curgea din izvor. Prin cursul apei cu gleznele lor sf`=iau valurile p`n[la umbritul lor izvor. Acolo Domnul b[u din ap[=i-=i sp[l[fa\a sa cea sf`nt[ =i luminat[ =i m`inile sale f[c[toare de minuni. Apoi =ezur[am`ndoi ]n umbr[, Domnul cuget`nd la tat[l s[u din cer, =i sf`ntul Petrea ascult`nd pe cugete doina izvorului pl`ng[tor.

C`nd se scular[ spre a merge mai departe, zise sf. Petrea: “Doamne, f[ ca acest izvor s[ fie ce-a fost mai ]nainte”. “Amin!” zise Domnul ridic`nd m`na sa cea sf`nt[, dup[care apoi se dep[rtar[ ]nspre mare, f[r[a mai privi]napoi.

Ca prin farmec pieri izvorul =i copacii, =i F[t-Frumos, trezit ca dintr-un somn lung, se uit[ ]mprejur. Atunci v[zu chipul cel luminat al Domnului, ce mergea pe valurile m[rii, care se plecau]naintea lui,]ntocmai ca pe uscat; =i pe sf. Petrea, care, merg`nd ]n urma lui =i ]nvins de firea lui cea omeneasc[, se uita ]napoia sa =i-i f[cea lui F[t-Frumos din cap. F[t-Frumos ]i urm[ri cu ochii p`n[ce chipul sf. Petrea se risipi]n dep[rtare, =i nu se vedea dec`t chipul str[lucit al Domnului arunc`nd o dung[de lumin[pe luciul apei, astfel]nc`t dac[soarele n-ar fi fost]n amiazi, ai fi crezut c[soarele apune! El]n\elesese minunea]nvierii sale =i]ngenunche]nspre apusul acelui soare dumnezeiesc.

Dar apoi]=i aduse aminte c[f[g[duise a r[pi pe fata Genarului, =i ceea ce f[g[duie=te voinicul anevoie o las[nef[cut[.

Deci se porni =i]nspre sar[ajunse la castelul Genarului, ce str[lucea]n]ntunericul serii ca o uria=[umbr[. El intr[ ]n cas[... fata Genarului pl`ngea. Dar c`nd]l v[zu, fa\a ei se-nsenin[cum se-nsenin[o und[de o raz[. El]i povesti cum]nviese; atunci ea-i zise:

— De r[pit nu m[po\i r[pi p`n[ ce nu-i avea un cal asemene cu acela ce-l are tat[l meu, pentru c-acela are dou[ inimi; dar eu am s[-l ]ntreb ]n ast[ sar[ de unde-=i are calul, ca s[ po\i =i tu s[ cape\i unul ca acela. P`n[atunci]ns[, pentru ca s[nu te afle tat[-meu, eu te voi preface]ntr-o floare.

El =ezu pe un scaun, iar ea =opti o vraj[dulce, =i, cum]l s[rut[pe frunte, el se pref[cu]ntr-o floare ro=ie]nchis[ca vi=ina coapt[. Ea-l puse]ntre florile din fereast[=i c`nta de veselie, de r[suna castelul tat[lui ei.

Atunci intr[=i Genarul.

— Vesel[fata mea? =i de ce e=ti vesel[?]ntreb[el.

— Pentru c[nu mai este F[t-Frumos ca s[m[r[peasc[, r[spunse ea r`z`nd.

Se puser[la cin[.

— Tat[,]ntreb[fata, de unde ai calul d-tale, cu care umbli la v`nat?

— La ce-\i trebuie s-o =tii? zise el]ncrunt`nd spr`ncenele.

— +tii prea bine, r[spunse fata, c[nu vreau ca s-o =tiu dec`t numai ia-a=a ca s-o =tiu, pentru c-acu nu mai e F[t-Frumos s[m[r[peasc[.

— +tii tu c[nu m[ ]mpotrivesc \ie niciodat[, zise Genarul. Departe de-aicea, l`ng[ mare, =ede o bab[ care are =apte iepe. Ea \ine oameni care s[ i le p[zeasc[ un an (cu toate c[ anul ei nu e dec`t de trei zile), =i dac[cineva i le p[ze=te bine, ea-l pune s[-=i aleag[drept r[splat[un m`nz, iar de nu, ]l omoar[ =i-i pune capul ]ntr-un par. Chiar ]ns[ dac[ p[ze=te cineva bine iepele, totu=i ea-l viclene=te pe om, c[ci scoate inimile din caii to\i =i le pune ]ntr-unul singur, ]nc`t cel ce-a p[zit alege mai]ntotdeauna un cal f[r[inim[, care-i mai r[u dec`t unul de r`nd... E=ti mul\umit[, fata mea?

— Mul\umit[, r[spunse ea z`mbind.

Totodat[ ]ns[Genarul]i arunc[ ]n fa\[o batist[ro=ie, u=oar[, mirositoare. Fata se uit[mult]n ochii tat[lui s[u, ca un om care se de=teapt[dintr-un vis, de care nu-=i poate aduce aminte. Ea uitase tot ce-i spusese tat[-s[u. }ns[floarea din fereast[veghea printre frunzele ei, ca o stea ro=ie prin]ncre\iturile unui nor.

A doua zi Genarul plec[iar[=i des-diminea\[la v`n[toare.

Fata s[rut[murmur`nd floarea ro=ie =i F[t-Frumos n[scu ca din nimica]naintea ei.

— Ei, =tii ceva? o]ntreb[el.

— Nu =tiu nimica, zise ea trist[=i pun`nd dosul m`nii pe fruntea ei, am uitat tot.

— }ns[eu am auzit tot, zise el. R[m`i cu bine, fata mea; ]n cur`nd ne vom vedea iar.

El]nc[lec[pe un cal =i disp[ru]n pustiuri.

}n ar=i\a cea dogoritoare a zilei... v[zu aproape de p[dure un \`n\ar zv`rcolindu-se]n nisipul cel fierbinte.

— F[t-Frumos, zise \`n\arul, ia-m[ de m[ du p`n[-n p[dure, c[\i-oi prinde =i eu bine. Sunt]mp[ratul \`n\arilor.

F[t-Frumos]l duse p`n[ ]n p[durea prin care era s[treac[.

Ie=ind din p[dure, trecu iar prin pustiu de-a lungul m[rii =i v[zu un rac at`t de ars de soare, ]nc`t nu mai avea nici putere s[se mai]ntoarc[-napoi...

— F[t-Frumos, zise el, arunc[-m[-n mare, c[\i-oi prinde =i eu bine. Sunt]mp[ratul racilor.

F[t-Frumos]l arunc[ ]n mare =i-=i urm[calea.

C`nd ]nspre sar[ ajunse la un bordei ur`t =i acoperit cu gunoi de cal. }mprejur gard nu era, ci numai ni=te lungi \[ru=e ascu\ite, din care =ase aveau fiecare-n v`rf c`te un cap, iar al =aptelea f[r[, se cl[tina mereu]n v`nt =i zicea: cap! cap! cap! cap!

Pe prisp[o bab[b[tr`n[ =i zb`rcit[, culcat[pe un cojoc vechi, sta cu capul ei sur ca cenu=a]n poalele unei roabe tinere =i frumoase, care-i c[uta]n cap.

— Bine v-am g[sit, zise F[t-Frumos.

— Bine-ai venit, fl[c[ule, zise baba scul`ndu-se. Ce-ai venit? ce cau\i? Vrei s[-mi pa=ti iepele poate?

— Da.

— Iepele mele pasc numai noaptea... Uite, chiar de-acu po\i s[porne=ti cu ele la p[scut... Fat[h[i! ia d[tu fl[c[ului dem`ncatul ce i-am f[cut eu =i porne=te-l.

Al[turi cu bordeiul era sub p[m`nt o pivni\[. El intr[ ]n ea =i acolo v[zu =apte iepe negre str[lucite — =apte nop\i, care de c`nd erau nu z[rise]nc[lumina soarelui. Ele nechezau =i b[teau din picioare.

Nem`ncat toat[ ziua, el cin[ ce-i d[duse baba =-apoi, ]nc[lec`nd pe una din iepe, m`n[ pe celelalte ]n aerul ]ntunecos =i r[coare al nop\ii. Dar, ]ncet, ]ncet sim\i cum se strecoar[ un somn de plumb prin toate vinele lui, ochii i se painjinir[ =i el c[zu ca mort ]n iarba paji=tei. El se trezi pe c`nd mijea de ziu[. C`nd colo, iepele nic[ieri. El ]=i credea capul pus ]n \eap[, c`nd vede ie=ind dintr-o p[dure-n dep[rtare cele =apte iepe alungate de un roi nem[rginit de \`n\ari =i un glas sub\ire-i zise:

— Mi-ai f[cut un bine, \i l-am f[cut =i eu.

C`nd se]ntoarse cu caii, baba]ncepu s[turbe, s[r[stoarne casa cu susu-n jos =i s[bat[fata, care nu era de vin[.

— Ce ai, mam[?]ntreb[F[t-Frumos.

— Nimica, zise ea, mi-a venit =i mie toane. Asupra ta n-am nimica... sunt foarte mul\umit[. Apoi intr`nd ]n grajd, ]ncepu s[ bat[ caii, \ip`nd: Ascunde\i-v[mai bine, bat[-v-ar mama lui Dumnezeu, ca s[nu v[mai g[seasc[, ucig[-l crucea =i m[n`nce-l moartea!

A doua zi porni cu caii, dar iar c[zu jos =i dormi p`n[ ce mijea de ziu[. Desperat, era s[ ieie lumea-n cap, c`nd deodat[vede r[s[rind din fundul m[rii cei =apte cai, mu=ca\i de-o mul\ime de raci.

— Mi-ai f[cut un bine, zise un glas, \i l-am f[cut =i eu.

Era]mp[ratul racilor.

El m`n[caii-nspre cas[=i vede iar o priveli=te ca-n ziua trecut[.

}ns[ ]n cursul zilei roaba babii s-apropie de el =i-i zise]ncet str`ng`ndu-l de m`n[:

— Eu =tiu c[tu e=ti F[t-Frumos. S[nu mai m[n`nci din bucatele ce-\i fierbe baba, pentru c[-s f[cute cu *somnoroas[...* |i-oi face eu altfel de bucate.

Fata]ntr-ascuns]i f[cu merinde, =i-nspre sar[, c`nd era s[plece cu caii,]=i sim\i ca prin minune capul treaz.

Spre miezul nop\ii se-ntoarse acas[, m`n[ caii ]n grajd, ]i ]ncuie =i intr[ ]n odaie. Pe vatra cuptorului, ]n cenu=[ mai licureau c`\iva c[rbuni. Baba sta]ntins[pe lai\[=i]n\epenit[ca moart[. El g`ndi c-a murit =-o scutur[. Ea era ca trunchiul =i nu se mi=ca deloc. El trezi fata, ce dormea pe cuptor.

— Uite, zise el, \i-a murit baba.

— A=! asta s[moar[!? r[spunse ea suspin`nd. Adev[rat c[ acu e ca =i moart[. Acu-i miaz[noaptea... un somn amor\it ]i cuprinde trupul... dar sufletul ei cine =tie pe la c`te r[spinteni st[, cine =tie pe c`te c[i a vr[jilor umbl[. P`n[ce c`nt[ cuco=ul, ea suge inimile celor ce mor, ori pustie=te sufletele celor nenoroci\i. Da, b[dic[, m`ine \i se-mpline=te anul, ia-m[=i pe mine cu d-ta, c[\i-oi fi de mare folos. Eu te voi sc[pa din multe primejdii pe care \i le g[te=te baba.

Ea scoase din fundul unei l[zi h`rbuite =i vechi o cute, o perie =i o n[fram[.

A doua zi de diminea\[i se]mplinise lui F[t-Frumos anul. Baba trebuia s[-i dea unul din cai =-apoi s[-l lase s[plece cu Dumnezeu. Pe c`nd pr`nzeau, baba ie=i p`n[ ]n grajd, scoase inimile din c`te=i=apte cai, spre a le pune pe toate]ntr-un tretin slab, c[ruia-i priveai prin coaste. F[t-Frumos se scul[de la mas[=i dup[ ]ndemnarea babei se duse s[-=i aleag[calul ce trebuia s[=i-l ieie. Caii cei f[r[inimi erau de un negru str[lucit, tretinul cel cu inimile sta culcat]ntr-un col\ pe-o movil[de gunoi.

— Pe acesta-l aleg eu, zise F[t-Frumos, ar[t`nd la calul cel slab.

— Da' cum Doamne iart[-m[, s[sluje=ti tu degeaba!? zise baba cea viclean[. Cum s[nu-\i iei tu dreptul t[u? Alege-\i unul din caii i=ti frumo=i... oricare-ar fi, \i-l dau.

— Nu, pe acesta-l voi, zise F[t-Frumos, \in`nd la vorba lui.

Baba scr`=ni din din\i ca apucat[, dar apoi ]=i str`nse moara cea h`rbuit[de gur[, ca s[nu ias[prin ea veninul ce-i r[scolea inima pestri\[.

— Hai, ia-\i-l! zise-n sf`r=it.

El se urc[pe cal cu buzduganul de-a umere. P[rea c[fa\a pustiului se ia dup[urmele lui, =i zbura ca un g`nd, ca o vijelie printre volburele de nisip ce se ridicau]n urm[-i.

}ntr-o p[dure]l a=tepta fata fugit[. El o urc[pe cal dup[d`nsul =i fugea mereu.

Noaptea inundase p[m`ntul cu aerul ei cel negru =i r[coare.

— M[arde-n spate! zise fata.

F[t-Frumos se uit[ ]napoi. Dintr-o volbur[nalt[, verde, se vedeau nemi=ca\i doi ochi de j[ratic, a c[ror raze ro=ii ca focul ars p[trundeau]n r[runchii fetei.

— Arunc[peria, zise fata.

F[t-Frumos o ascult[. +i deodat[-n urm[-le v[zur[c[se ridic[o p[dure neagr[, deas[, mare,]nfiorat[de un lung fream[t de frunze =i de un urlet fl[m`nd de lupi.

— }nainte! strig[F[t-Frumos calului, care zbura asemenea unui demon urm[rit de un blestem prin negura nop\ii. Luna palid[trecea prin nouri suri ca o fa\[limpede prin mijlocul unor vise turburi =i seci.

F[t-Frumos zbura... zbura necontenit.

— M[arde-n spate! zise fata c-un geam[t ap[sat, ca =i c`nd s-ar fi silit mult ca s[nu spuie]nc[.

F[t-Frumos se uit[=i v[zu o bufni\[mare =i sur[, din care nu str[luceau dec`t ochii ro=ii, ca dou[fulgere l[n\uite de un nor.

— Arunc[cutea, zise fata.

F[t-Frumos o arunc[.

+i deodat[se ridic[din p[m`nt un col\ sur, drept, neclintit, un uria= ]mpietrit ca spaima, cu capul ating`nd de nori.

F[t-Frumos v`j`ia prin aer a=a de iute,]nc`t i se p[rea c[ nu fuge, ci cade din ]naltul cerului ]ntr-un ad`nc nev[zut.

— M[arde, zise fata.

Baba g[urise st`nca]ntr-un loc =i trecea prin ea pref[cut[ ]ntr-o funie de fum, a c[rei cap[t dinainte ardea ca un c[rbune.

— Arunc[n[frama, zise fata.

F[t-Frumos o ascult[.

+i deodat[v[zur[ ]n urm[-le un luciu]ntins, limpede, ad`nc,]n a c[rui oglind[b[laie se sc[lda]n fund luna de argint =i stelele de foc.

F[t-Frumos auzi o vraj[lung[prin aer =i se uit[prin nori. Cale de dou[ceasuri — pierdut[ ]n naltul cerului — plutea]ncet,]ncet prin albastrul t[riei Miaz[noaptea b[tr`n[cu aripile de aram[.

C`nd baba ]nota smintit[ pe la jum[tatea lacului alb, F[t-Frumos arunc[ buzduganu-n nori =i lovi Miaz[noaptea ]n aripi. Ea c[zu ca plumbul la p[m`nt =i cronc[ni jalnic de dou[sprezece ori.

Luna s-ascunse]ntr-un nor =i baba, cuprins[de somnul ei de fier, se afund[ ]n ad`ncul cel vr[jit =i necunoscut al lacului. Iar ]n mijlocul lui se ridic[ o iarb[ lung[ =i neagr[. Era sufletul cel os`ndit al babei.

— Am sc[pat, zise fata.

— Am sc[pat, zise calul cel cu =apte inimi. St[p`ne, ad[ogi calul, tu ai izbit Miaz[noaptea, de a c[zut la p[m`nt cu dou[ceasuri]nainte de vreme, =i eu simt sub picioarele mele r[scolindu-se nisipul. Scheletele]nmorm`ntate de volburele nisipului arz[tor al pustiilor au s[se scoale spre a se sui]n lun[la benchetele lor. E primejdios ca s[

umbli acuma. Aerul cel]nveninat =i rece al sufletelor lor moarte v-ar putea omor]. Ci mai bine voi culca\i-v[, =i eu p`n-atuncea m-oi ]ntoarce la mama, ca s[ mai sug ]nc-o dat[ laptele cel de v[paie alb[ a \`\elor ei, pentru ca s[m[fac iar frumos =i str[lucit.

F[t-Frumos]l ascult[. Se dete jos de pe cal =i-=i a=ternu mantaua pe nisipul]nc[fierbinte.

Dar ciudat... ochii fetei se-nfundase]n cap, oasele =i]ncheieturile fe\ei]i ie=ise afar[, pieli\a din oache=[se f[cuse v`n[t[, m`na grea ca plumbul =i rece ca un sloi de ghea\[.

— Ce \i-i? o]ntreb[F[t-Frumos.

— Nimica, nu mi-i nimica, zise ea cu glasul stins: =i se culc[ ]n nisip, tremur`nd ca apucat[.

F[t-Frumos d[du drumul calului, apoi se culc[pe mantaua ce =i-o a=ternuse. El adormi; cu toate acestea-i p[rea c[nu adormise. Peli\ele de pe lumina ochiului i se ro=ise ca focul =i prin el p[rea c[vede cum luna se cobora]ncet, m[rindu-se spre p[m`nt, p`n[ce p[rea ca o cetate sf`nt[ =i argintie, sp`nzurat[din cer, ce tremura str[lucit[... cu palate nalte, albe... cu mii de ferestre trandafirii; =i din lun[se scobora la p[m`nt un drum]mp[r[tesc acoperit cu prund de argint =i b[tut cu pulbere de raze.

Iar[din]ntinsele pustii se r[scoleau din nisip schelete nalte... cu capete seci de oase...]nvelite]n lungi mantale albe, \esute rar din fire de argint,]nc`t prin mantale se z[reau oasele albite de sec[ciune. Pe frun\ile lor purtau coroane f[cute din fire de raze =i din spini auri\i =i lungi... =i]nc[lica\i pe schelete de cai, mergeau]ncet-]ncet...]n lungi =iruri... dungi mi=c[toare de umbre argintii... =i urcau drumul lunii, =i se pierdeau]n palatele]nm[rmurite ale cet[\ii din lun[, prin a c[rora fere=ti se auzea o muzic[lunatec[... o muzic[de vis.

Atunci i se p[ru c[=i fata de l`ng[ el se ridica ]ncet..., c[ trupul ei se risipea ]n aer, de nu r[m`neau dec`t oasele, c[, inundat[ de o manta argintie, apuca =i ea calea luminoas[ ce ducea ]n lun[. Se ducea ]n turburea ]mp[r[\ie a umbrelor, de unde venise pe p[m`nt, momit[de vr[jile babei.

Apoi peli\a ochilor lui se]nverzi... se]nnegri — =i nu mai v[zu nimica.

C`nd deschise ochii, soarele era sus detot. Fata lipsea =i aievea. Dar ]n pustiul arid nechezea calul frumos, str[lucit, ]mb[tat de lumina aurit[ a soarelui, pe care el acu o vedea pentru-nt`ia oar[.

F[t-Frumos se av`nt[ pe el =i-n r[stimpul c`torva g`nduri fericite ajunse la castelul]ncol\it al Genarului.

De ast[dat[Genarul v`na departe cale de =apte zile.

El o lu[pe fat[pe cal dinaintea lui. Ea-i cuprinse g`tul cu bra\ele ei =i-=i ascunsese capul ]n s`nul lui, pe c`nd poalele lungi ale hainei ei albe atingeau din zbor nisipul pustiei. Mergeau a=a de iute, ]nc`t i se p[rea c[pustiul =i valurile m[rii fug, iar ei stau pe loc. +i numai]ncet se auzea motanul mieun`nd din c`te =apte capetele.

Pierdut]n p[duri, Genarul]=i aude calul nechez`nd.

— Ce e?]l]ntreb[.

— F[t-Frumos]\i fur[fata, r[spunse calul n[zdr[van.

— Putea-l-om ajunge?]ntreb[Genarul mirat, pentru c[=tia c[-l omor`se pe F[t-Frumos.

— Nu, z[u, r[spunse calul, pentru c-a]nc[lecat pe un frate al meu, care are =apte inimi, pe c`nd eu n-am dec`t dou[.

Genarul]=i]nfipse pintenii ad`nc ]n coastele calului, care fugea scutur`ndu-se... ca o vijelie. C`nd]l v[zu pe F[t-Frumos]n pustiu, zise calului s[u:

— Spune fr[\`ne-t[u s[-=i arunce st[p`nul]n nori =i s[vin[la mine, c[l-oi hr[ni cu miez de nuc[=i l-oi ad[pa cu lapte dulce.

Calul Genarului]i nechez[fr[\`ne-s[u ceea ce-i spusese, iar frate-s[u i-o spuse lui F[t-Frumos.

— Zi fr[\`ne-t[u, zise F[t-Frumos calului s[u, s[-=i arunce st[p`nu-n nori, =i l-oi hr[ni cu j[ratic =i l-oi ad[pa cu par[de foc.

Calul lui F[t-Frumos o nechez[asta fr[\`ne-s[u, =i acesta azv`rli pe Genarul p`n[ ]n nori. Norii cerului]nm[rmurir[=i se f[cur[palat sur =i frumos, iar din dou[gene de nouri se vedeau doi ochi alba=tri

ca cerul, ce repezeau fulgere lungi. Erau ochii Genarului, exilat]n]mp[r[\ia aerului.

F[t-Frumos domoli pasul calului =i a=ez[pe fat[pe acela al t[t`ne-s[u. O zi ]nc[, =i ajunser[ ]n m`ndra cetate a]mp[ratului.

Lumea-l crezuse mort pe F[t-Frumos, =i de aceea, c`nd se ]mpr[=tie faima venirii lui, ziua-=i muie aerul ]n lumin[ de s[rb[toare =i oamenii a=teptau murmur`nd la faima venirii lui, cum vuie=te un lan de gr`u la suflarea unui v`nt.

Dar ce f[cuse oare]n vremea aceea Ileana]mp[r[teasa?

Ea, cum plecase F[t-Frumos, s-a]nchis]ntr-o gr[din[cu nalte ziduri de fier, =i acolo, culc`ndu-se pe pietre reci, cu capul pe un bolovan de cremene, pl`nse]ntr-o scald[de aur, a=ezat[l`ng[ea, lacrimi curate ca diamantul.

}n gr[dina cu multe straturi, neudat[=i nec[utat[de nimeni, n[scur[din pietri= sterp, din ar=i\a zilei =i din sec[ciunea nop\ii flori cu frunze galbene =i c-o culoare stins[=i turbure ca turburii ochi ai mor\ilor — florile durerii.

Ochii]mp[r[tesei Ilenei, orbi\i de pl`ns, nu mai vedeau nimica, dec`t i se p[rea numai c[-n luciul b[ii, plin[de lacrimile ei, vedea ca-n vis chipul mirelui ei iubit. Ci ochii ei, dou[izvoare secate,]ncetase de a mai v[rsa lacrimi. Cine-o vedea cu p[rul ei galben =i lung, despletit =i]mpr[=tiat ca cre\ii unei mantii de aur pe s`nul ei rece, cine-ar fi v[zut fa\a ei de-o durere mut[, s[pat[ parc[ cu dalta ]n tr[s[turile ei, ar fi g`ndit c[-i o]nm[rmurit[z`n[ a undelor, culcat[ pe un morm`nt de prund.

Dar cum auzi vuietul venirii lui, fa\a ei se-nsenin[; ea lu[o m`n[de lacrimi din baie =i stropi gr[dina. Ca prin farmec, foile galbene ale aleilor de arbori =i ale straturilor se-nverzir[ca smarandul. Florile triste =i turburi se-n[lbir[ca m[rg[ritarul cel str[lucit, =i din botezul de lacrimi luar[numele l[cr[mioare.

}mp[r[teasa cea oarb[=i alb[umbl[ ]ncet prin straturi =i culese]n poale o mul\ime de l[crimioare, pe care apoi, a=tern`ndu-le l`ng[baia de aur, f[cu un pat de flori.

Atunci intr[F[t-Frumos.

Ea s-arunc[la g`tul lui, ]ns[, amu\it[ de bucurie, ea nu putu dec`t s[ ]ndrepte asupr[-i ochii s[i stin=i =i orbi, cu care ar fi vrut s[-l soarb[ ]n sufletul ei. Apoi ea]l lu[de m`n[=i-i ar[t[baia de lacrimi.

Luna limpede]nflorea ca o fa\[de aur pe seninul cel ad`nc al cerului. }n aerul nop\ii, F[t-Frumos ]=i sp[l[ fa\a ]n baia de lacrimi, apoi, ]nv[lindu-se ]n mantaua ce i-o \esuse din raze de lun[, se culc[ s[ doarm[ ]n patul de flori. }mp[r[teasa se culc[ =i ea l`ng[el =i vis[ ]n vis c[Maica Domnului desprinsese din cer dou[vinete stele ale dimine\ii =i i le a=ezase pe frunte.

A doua zi, de=teptat[, ea vedea...

A treia zi se cunun[ ]mp[ratul cu fata Genarului.

A patra zi era s[fie nunta lui F[t-Frumos.

Un roi de raze venind din cer a spus l[utarilor cum horesc]ngerii c`nd se sfin\e=te un sf`nt, =i roiuri de unde r[s[rind din inima p[m`ntului le-a spus cum c`nt[ursitorile c`nd urzesc binele oamenilor. Astfel l[utarii m[iestrir[ hore nalte =i ur[ri ad`nci.

Trandafirul cel]nfocat, crinii de argint, l[crimioarele sure ca m[rg[ritarul, mironosi\ele viorele =i florile toate s-adunar[, vorbind fiecare]n mirosul ei, =i \inur[sfat lung cum s[fie luminile hainei de mireas[; apoi]ncredin\ar[taina lor unui curtenitor flutur albastru stropit cu aur. Acesta se duse =i flutur[ ]n cercuri multe asupra fe\ei miresii c`nd ea dormea =-o f[cu s[ vad[ ]ntr-un vis luciu ca oglinda cum trebuia s[ fie-mbr[cat[. Ea z`mbi c`nd se vis[ at`t de frumoas[.

Mirele-=i puse c[ma=[de tort de raze de lun[, br`u de m[rg[ritare, manta alb[ca ninsoarea.

+i se f[cu nunt[m`ndr[ =i frumoas[, cum n-a fost alta pe fa\a p[m`ntului.

+-au tr[it apoi]n pace =i]n lini=te ani mul\i =i ferici\i, iar dac-a fi adev[rat ce zice lumea, c[pentru fe\ii-frumo=i vremea nu vremuie=te, apoi poate c-or fi tr[ind =i ast[zi.

S{RMANUL DIONIS

Nuvel[

CUPRINS

...=i tot astfel, dac[ ]nchid un ochi v[d m`na mea mai mic[ dec`t cu am`ndoi. De a= avea trei ochi a= vedea-o =i mai mare, =i cu c`t mai mul\i ochi a= avea cu at`ta lucrurile toate dimprejurul meu ar p[rea mai mari. Cu toate astea, *n[scut* cu mii de ochi, ]n mijlocul unor ar[t[ri colosale, ele toate ]n raport cu mine, p[str`ndu-=i propor\iunea, nu mi-ar p[rea nici mai mari, nici mai mici de cum]mi par azi. S[ne-nchipuim lumea redus[la dimensiunile unui glonte, =i toate celea din ea sc[zute]n analogie, locuitorii acestei lumi, presupuindu-i dota\i cu organele noastre, ar pricepe toate celea absolut]n felul =i]n propor\iunile]n care le pricepem noi. S[ne-o]nchipuim, *caeteris paribus*,]nmiit de mare — acela=i lucru. Cu propor\iuni neschimbate — o lume]nmiit de mare =i alta]nmiit de mic[ar fi pentru noi tot at`t de mare. +i obiectele ce le v[d, privite c-un ochi, sunt mai mici; cu am`ndoi — mai mari; c`t de mari sunt ele absolut? Cine =tie dac[nu tr[im]ntr-o lume microscopic[=i numai f[ptura ochilor no=tri ne face s-o vedem]n m[rimea]n care o vedem? Cine =tie dac[nu vede fiecare din oameni toate celea]ntr-alt fel, =i nu aude fiecare sunet]ntr-alt fel — =i numai limba, numirea]ntr-un fel a unui obiect ce unul]l vede a=a, altul altfel,]i *une=te*]n]n\elegere. — Limba? — Nu. Poate fiecare vorb[sun[diferit]n urechile diferi\ilor oameni — numai individul, acela=i r[m`ind, o aude]ntr-un fel.

+i,]ntr-un spa\iu]nchipuit ca f[r[margini, nu este o bucat[a lui, oric`t de mare =i oric`t de mic[ar fi, numai o pic[tur[ ]n raport cu nem[rginirea? Asemenea,]n eternitatea f[r[margini nu este orice bucat[de timp, oric`t de mare sau oric`t de mic[, numai o clip[suspendat[? +i iat[cum. Presupuind lumea redus[la un bob de rou[=i raporturile de timp, la o pic[tur[de vreme, secolii din istoria aces-

tei lumi microscopice ar fi clipite, =i]n aceste clipite oamenii ar lucra tot at`ta =i ar cugeta tot at`ta ca]n evii no=tri — evii lor pentru ei ar fi tot at`t de lungi ca pentru noi ai no=tri. }n ce nefinire microscopic[s-ar pierde milioanele de infuzorii ale acelor cercet[tori,]n ce infinire de timp clipa de bucurie — =i toate acestea, toate, ar fi — tot astfel ca =i azi.

...}n fapt[lumea-i visul sufletului nostru. Nu exist[nici timp, nici spa\iu — ele sunt numai]n sufletul nostru. Trecut =i viitor e]n sufletul meu, ca p[durea]ntr-un s`mbure de ghind[, =i infinitul asemenea, ca reflectarea cerului ]nstelat ]ntr-un strop de rou[. Dac[ am afla misterul prin care s[ ne punem ]n leg[tur[ cu aceste dou[ ordini de lucruri care sunt ascunse ]n noi, mister pe care l-au posedat poate magii egipteni =i asirieni, atuncea ]n ad`ncurile sufletului cobor`ndu-ne, am putea tr[i aievea ]n trecut =i am putea locui lumea stelelor =i a soarelui. P[cat c[ =tiin\a necroman\iei =i acea a astrologiei s-au pierdut — cine =tie c`te mistere ne-ar fi descoperit]n aceast[privin\[! Dac[lumea este un vis — de ce n-am putea s[coordon[m =irul fenomenelor sale cum voim noi? Nu e adev[rat c[exist[un trecut — consecutivitatea e]n cugetarea noastr[— cauzele fenomenelor, consecutive pentru noi, acelea=i]ntotdeauna, exist[=i lucreaz[simultan. S[tr[iesc]n vremea lui Mircea cel Mare sau a lui Alexandru cel Bun — este oare absolut imposibil? Un punct matematic se pierde-n nem[rginirea dispozi\iunii lui, o clip[de timp]n]mp[r\ibilitatea sa infinitezimal[, care nu]nceteaz[ ]n veci. }n aceste atome de spa\iu =i timp, c`t infinit! Dac-a= putea =i eu s[ m[ pierd ]n infinitatea sufletului meu p`n']n acea faz[a emana\iunii lui care se nume=te epoca lui Alexandru cel Bun de exemplu... =i cu toate acestea...

. . . .

Cu drept cuv`nt cititorul va fi cl[tit din cap =i va fi]ntrebat — prin mintea c[rui muritor treceau aceste idei? Existen\a ideal[a acestor reflec\iuni avea de izvor de emana\iune un cap cu plete de o s[lb[t[cit[neregularitate,]nfundat]ntr-o c[ciul[de miel. Era noapte =i ploaia c[dea m[runt[pe stradele nepavate, str`mte =i noroioase

ce trec prin noianul de case mici =i r[u zidite din care consist[partea cea mare a capitalei Rom`niei, =i prin b[l\ile de noroi ce ]mpro=cau pe cutez[torul ce se ]ncredea perfidelor unde treceau ni=te ciubote mari c[rora nu le-ar fi p[sat nici de potop, cu at`t mai v`rtos c[aveau turetci care]ngropau]n ele pantalonii individului con\inut]ndat[ce timpul devenea problematic. Umbra eroului nostru disp[rea prin =iroaiele ploii, care deder[capului s[u aspectul unui berbec plouat, =i te mirai ce mai rezist[torentelor de ploaie — hainele lui ude — sau metafizica. De prin cr`=me =i pr[v[lii p[trundea prin ferestrele cu multe geamuri, mari =i nesp[late, o lumin[ murdar[, mai sl[bit[ ]nc[ prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Pe ici pe colo trecea c`te un roman\ios fluier`nd; c`te un mitocan cu capul lulea de vin]=i f[cea de vorb[cu p[re\ii =i cu v`ntul; c`te-o femeie cu fa\a]nfundat[ ]n cap=on]=i desf[=ura trec[toarele umbre prin spa\iul neguros, asemenea zeilor]ntuneca\i din epopeile nordice... Dintr-o cr`=m[ deschis[ s-auzea o vioar[ schingiuit[. Metafizicul nostru se apropie s[ se uite =i razele p[trunser[ prin u=[ =i-i lovir[ fa\a. Nu era un cap ur`t acela a lui Dionis. Fa\a era de acea dulcea\[v`n[t[ alb[ ca =i marmura ]n umbr[, cam tras[ f[r[ a fi uscat[, =i ochii t[ia\i ]n forma migdalei erau de acea intensiv[ voluptate pe care o are catifeaua neagr[. Ei ]notau ]n orbitele lor — un z`mbet fin =i cu toate astea at`t de inocent trecu peste fa\a lui la spectacolul ce-l privea. — Ce era adic[: Un b[iet de \igan cu capul mic ]ntr-o p[l[rie a c[ror margini erau simbolul nimerit al nem[rginirii, cu ciubote ]n care ar fi ]nc[put ]ntreg =i ]ntr-un surtuc lung de-i ajungea la c[lc`i =i care f[r[ ]ndoial[nu era al lui, schinjuia c-un arcu= ce r[m[sese]n c`teva fire de p[r =i, cu degetele uscate, pi=ca ni=te coarde false care \`rliau nervos, iar[ ]mprejuru-i fr[m`nta p[m`ntul un ungur lung, cu picioarele goale b[gate]n papuci mari umplu\i cu paie. Oric`t de nepl[cut s[ fi fost spectacolul pentru sim\ul estetic al c[l[torului meu, el avu o influen\[ salutar[ asupra eroului nostru care, trezit din fantaziile sale metafizice, b[g[ de sam[ c[ ploaia-l udase p`n[la piele. El intr[ ]ntr-o cafenea de al[turi, ca s[se usuce. Ridic`ndu-=i c[ciula cea mi\oas[, vedem o

frunte at`t de neted[, alb[, corect boltit[, care coincide pe deplin cu fa\a ]ntr-adev[r pl[cut[ a t`n[rului meu. P[rul numai cam prea lung curgea]n vi\e p`n[ pe spate, dar usc[ciunea neagr[ =i s[lbatec[ a p[rului contrasta pl[cut cu fa\a fin[, dulce =i copil[reasc[ a b[ietanului. }=i puse ]n cui paltonul ud =i, la aroma ]mb[t[toare a unei cafele turce=ti, ochii lui cei moi =i str[luci\i se pierdur[ iar ]n acea intensiv[ vis[torie care st[ c`teodat[at`t de bine b[ie\ilor, pentru c[ seriozitatea contrasteaz[ totdeauna pl[cut cu fa\a de copil. }ntre ace=ti muri afuma\i, plini de mirosul tutunului, de tr[nc[nirea juc[torilor de domino =i de caden\ata b[taie a unui orologiu de lemn, ardeau l[mpi somnoroase r[sp`ndind dungi de galben[lumin[prin aerul ap[sat. Dionis f[cea c-un creion un calcul matematic pe masa veche de lemn lustruit =i adesea sur`dea. Sur`sul s[u era foarte inocent, dulce l-am putea numi, =i totu=i de o profund[melancolie. Melancolia]n v`rsta lui este semnul caracteristic al orfanilor; el era orfan, o existen\[— cum sunt multe la noi — f[r[de speran\[=i, afar[de aceea, determinat prin na=tere la nepozitivism. }n introducerea acestor =iruri am surprins unele din cuget[rile care-l preocupau]n genere — =i c-un asemenea cap omul nu ajunge departe — =i mai cu seam[cel s[rac — =i Dionis era un b[iet s[rac. Prin natura sa predispus[, el devenea =i mai s[rac. Era t`n[r — poate nici optsprezece ani — cu at`t mai r[u... ce via\[-l a=teapt[pe el?... Un copist avizat a se cultiva pe apucate, singur... =i aceast[libertate de alegere]n elementele de cultur[ ]l f[cea s[citeasc[numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufleteasc[at`t de vis[toare. Lucruri mistice, subtilit[\i metafizice ]i atr[geau cugetarea ca un magnet — e minune oare c[ pentru el visul era o via\[ =i via\a un vis? Era minune c[ devenea supersti\ios? Adesea ]=i ]nchipuise el ]nsu=i c`t de tri=ti, c`t de lungi, c`t de monotoni vor trece anii vie\ii lui — o frunz[pe ap[. Lipsit de iubire — c[ci n-avea pe nimeni]n lume, iubitor de singur[tate,]n neputin\[sufleteasc[de a-=i crea o soart[mai fericit[, el =tia c[ ]n “aceast[ordine a realit[\ii”, cum o numea el, nu-l va]nt`lni nici un z`mbet =i nici o lacrim[— neiubit =i neur`t de cineva, se va stinge asemenea unei sc`ntei dup[

care nu-ntreab[nimenea — nimenea-n lume. Casa lui de pustnic, un col\ ]ntunecos =i painjinit din arhiva unei cancelarii, =i atmosfera lene=[=i flegmatic[a cafenelei — asta era toat[via\a lui. Cine-ntreab[dac[=i el are inim[, dac[=i lui i-ar pl[cea s[umble frumos]mbr[cat, cum sunt]ntreba\i at`\ia copii — dac[ =i el ar dori — s[ iubeasc[? S[ iubeasc[ — ideea aceasta ]i str`ngea adesea inima. Cum ar fi =tiut el s[iubeasc[! Cum ar fi purtat pe m`ini, cum s-ar fi ]nchinat unei copile care i-ar fi dat lui inima ei! Adesea =i-o ]nchipuia pe acea umbr[ argintie cu fa\a alb[ =i p[r de aur — c[ci toate idealele sunt blonde — =i parc[ sim\ea m`inu\ele-i calde =i]nguste]n m`inile lui, =i parc[-i topea ochii s[rut`ndu-i, =i parc[i se topea sufletul, fiin\a, via\a, privind-o... vecinic privind-o.

Pe ici pe colo pe la mese se z[reau grupe de juc[tori de c[r\i, oameni cu p[rul]n dezordine, \in`nd c[r\ile ]ntr-o m`n[ce tremura, plesnind din degete cu cealalt[ ]nainte de-a bate, mi=c`ndu-=i buzele f[r[ a zice o vorb[ =i tr[g`nd din c`nd ]n c`nd cu sorbituri zgomotoase c`te-o gur[ din cafeaua =i berea ce le sta dinainte — semn de triumf! Dincolo unul scria cu crid[ pe postavul verde al biliardului; unul cu p[l[ria nalt[ pe ceaf[ =i cu m`inile unite pe spate, c-o \igar[lung[ ]n gur[a c[rei independen\[era m[rginit[numai de buzele individului, se uita — dracu =tie, cu interes ori a=a numai la un portret a lui Dibici-Zabalkanski at`rnat ]n afumatul perete. Orologiul, fidel interpret al b[tr`nului timp, sun[de 12 ori din limba sa de metal, spre a da lumii, ce nu-l asculta, sam[c[se scursese a 12-a or[a nop\ii. Dionis se porni spre cas[. Afar[ploaia]ncetase =i, prin mrejele =i valurile de nouri negri-vine\i, luna trecea palid[=i rece. }n mijlocul unei gr[dini pustii, unde lobodele =i buruienele crescuse mari]n tufe negre-verzi, se]n[l\au ochii de fereast[spart[a unei case vechi a c[rei stre=in[de =indril[era putred[=i acoperit[c-un mu=chi care str[lucea ca bruma]n lumina cea rece a lunii. Ni=te trepte de lemn duceau]n catul de sus al ei. U=a mare deschis[ ]n balconul catului de sus se cl[tina sc`r\`ind]n v`nt =i numai ]ntr-o \`\`n[, treptele erau

putrede =i negre — pe ici pe colo lipsea c`te una, a=a ]nc`t trebuiai
s[treci dou[deodat[=i balconul de lemn se cl[tina sub pa=i. El trecu
prin h[\i=ul gr[dinii =i prin z[plazurile n[ruite =i urc[iute sc[rile.
U=ile toate erau deschise. El intr[ ]ntr-o camer[nalt[, spa\ioas[=i
goal[. Pere\ii erau negri de =iroaiele de ploaie ce curgeau prin pod =i
un mucegai verde se prinsese de var; cercevelele ferestrelor se cur-
mau sub presiunea zidurilor vechi =i gratiile erau rupte, numai
r[d[cinile lor ruginite se iveau]n lemnul putred. }n col\urile tavanu-
lui cu grinzi lungi =i mohor`te painjenii]=i exercitau t[cuta =i pa=nica
lor industrie;]ntr-un col\ al casei, la p[m`nt, dormeau una peste alta
vo c`teva sute de c[r\i vechi, multe din ele grece=ti, pline de]nv[\[tur[
bizantin[;]n alt col\, un pat, adic[c`teva sc`nduri pe doi c[priori,
acoperite c-un mindir de paie =i c-o plapom[ro=ie. }naintea patului o
mas[murdar[, al c[rei lemn grunzuros de vechime era t[iat cu litere
latine =i gotice; pe ea h`rtii, versuri, ziare rupte, bro=uri efemere din
c`te se-mpart gratis, ]n fine, o neordine ]ntr-adev[r p[g`neasc[. Luna
]=i v[rsa lumina ei cea fantastic[prin ferestrele mari, albind podelele
de p[reau unse cu crid[; pere\ii posomor`\i aveau, pe unde ajungea
lumina lunii, dou[cuadrate mari argintoase, ca reflectare a ferestrelor;
p`nzele de painjin str[luceau vioi]n lun[=i deasupra c[r\ilor dor-
minde]n col\ se ivea o]ngereasc[umbr[de om. Era aninat]ntr-un
cui bustul]n m[rime natural[a unui copil ca de vro optsprezece ani,
cu p[r negru =i lung, cu buzele sub\iri =i roze, cu fa\a fin[=i alb[ca
t[iat[-n marmur[=i cu ni=te ochi alba=tri mari sub mari spr`ncene =i
gene lungi negre. Ochii cei alba=tri ai copilului erau a=a de str[luci\i,
de un colorit at`t de limpede =i senin, ]nc`t p[reau c[privesc cu
inocen\a, cu dulcea\a lor mai femeiasc[asupra spectatorului. Cu toate
c[acel portret]nf[\i=a un chip]mbr[cat b[rb[te=te,]ns[m`inile cele
dulci, mici, albe, tr[surile fe\ei de o paloare delicat[, umed[, str[lu-
cit[, moale, ochii de o ad`ncime nespus[, fruntea uscat[=i femeie=te-
mic[, p[rul undoind, cam prea lung — te-ar fi f[cut a crede c[e chipul
unei femei travestite. Vis[torul Dionis se opri]n dreptul acelui por-
tret care sub lumina plin[a lunii p[rea viu, ochii lui erau plini de o

supersti\ioas[nerozie, el =opti]ncet =i cu glasul]necat de lacrimi: “Bun[sar[, papà!”, umbra p[rea c[-i sur`de din cadrul ei de lemn — el s-apropie =i s[rut[ m`inile portretului, apoi fa\a, gura, ochii cei de foc v`n[t. }necat de iubire pentru o fiin\[ ce nu mai exista, ar fi dorit ca etern s[ \ie ast[ noapte cu aerul r[coare limpezit de lumina lunii, vecinic ar fi dorit s[ \ie dulcea, ne]n\eleasa, dar at`t de fericita lui nebunie. Va s[zic[asupra acestui chip]=i concentrase el amorul lui, at`ta form[ avea pustiita, s[rmana lui via\[ — un portret!... Da, era tat[l s[u, c`nd fusese]n v`rsta lui de acum. Mum[-sa, o femeie palid[, nalt[, blond[, cu ochii negri, ]i vorbise adesea de tat[l s[u; de acel copil cine =tie cum r[t[cit ]n clasele poporului de jos. Misterios, f[r[ s[ spuie cuiva secretul numelui lui, el =edea ]n casa preotului b[tr`n a c[rui fiic[era Maria. Ei se iubir[. }n toat[ziua el]i promitea c[taina sufletului s[u]=i va avea sf`r=itul, c[ el o va lua de so\ie, c[ o soart[ aurit[ o a=teapt[. Dar ]ntr-o zi el primi o scrisoare cu sigil negru — o deschise — o citi — o rupse buc[\i =i cu ea mintea sa... o copie de pe un testament p[rea a fi dup[ c`t se putea pricepe din buc[\ile rupte. El muri]n spitalul de aliena\i... palid, mut p`n[-n ultimul moment, preocupat pare c[de a ascunde un secret mare.

Fructul amorului acestor oameni fu Dionis.

V[duvita sa mum[ ]l crescu pe el cum putu din lucrul m`inilor ei — m`ini delicate de doamn[— fa\a ei palid[ca ceara, ochii ei de-o]ntunecat[bl`nde\e aveau numai pentru el grij[ =i ]n\elegere — pentru el — =i pentru portret. De copil ]nc[ el admira ochii cei frumo=i ai portretului ce luceau ca vii ]n orbitele lor. Ce frumos a fost papà! zicea el sur`z`nd =i mum[-sa, auzindu-l,]=i =tergea]ntr-ascuns lacrimile ei.

— Ochii? nu-i a=a, Dionis — ochii!

— Da, mam[!

— Ace=ti ochi!... O dac[i-ai fi v[zut tu ace=ti ochi vrodat[ ]n via\a ta \i s-ar fi p[rut c[-i revezi]n fiecare v`n[t[ stea a dimine\ii, ]n fiecare und[ albastr[, prin fiecare gean[ de nori. C`t era de frumos acest copil =i ce t`n[r a murit! Frumo=i au ]nm[rmurit ochii lui ]n negurile g`ndirii mele, precum ar r[m[nea prin nouri, pe bolta]ntunecoas[,

dou[, numai dou[stele vinete... +-apoi]l lua]n bra\ele ei,]l dezmierda,]l s[ruta. Afar[de ochii negri, care erau ai ei, era *el*]ntreg, el, copilul din portret. Ea]l crescu r[u — dar cum se putea altfel —]l iubea a=a de mult! Singura ei bucurie]ntr-o via\[f[r[speran\[, f[r[viitor, f[r[mul\umire, ea nu mai avea dureri, nici bucurii dec`t acele ale copilului ei. Sufletul ei ]ntreg era o reflectare umbroas[ =i trist[ a sufletului s[u de copil. Ce g`ndea copilul cu mintea lui naiv[, o vorb[, un vis, o preocupa zile]ntregi — zile]ntregi putea medita asupra unui cuv`nt ie=it din nebunatica sa gur[. Dar[, consumat[ de lipse, ea se stinse ]ntr-o zi. }n delirul ei, ea trase m`na copilului =-o ascunse]n s`n, l`ng[inim[, s-o]nc[lzeasc[— un simbol al vie\ii ei]ntregi!

De-atunce fizionomia, sur`sul lui c[p[tase acea umbr[ dulce de triste\e care ]l f[cea at`t de interesant — =i irezistibil pentru bobocii pensionatelor. Dar lui]nsu=i nici nu-i trecea prin minte c[pe el l-ar fi putut iubi cineva — pe el nu-l iubise nimeni]n lume afar[de mum[-sa — cum l-ar fi putut iubi pe *el*, at`t de singur, at`t de s[rac, at`t de f[r[ viitor! Nu-=i are fiecare om, g`ndea el, familia sa, amicii, rudele, oamenii s[i, ca s[-i iubeasc[— cui ce-i pas[de mine? Cum tr[iesc voi =i muri, de nimene pl`ns, de nimene iubit.

Luna s-ascunse]ntr-un nor negru spintecat]n dou[r`nduri de lungi fulgere ro=ii — casa se]ntunec[— =i nu se mai v[zu nici umbra din perete a portretului, nici umbra]nalt[a lui Dionis. El aprinse lumina.

S[privim acum =i la s[r[cia iluminat[de razele unei lum`n[ri de s[u b[gate ]n g`tul unui clondir ce \inea loc de sfe=nic. Ce vizunie — =i aici, aici petrecea el vara =i iarna. Iarna, de gerul cel amarnic, tr[snea grinda]n odaie, cri=cau lemnele =i pietrele, v`ntul l[tra prin gardurile =i ramurile ninse; ar fi vroit s[ doarm[, s[ viseze, dar gerul ]i ]nghe\a pleoapele =i-i painjinea ochii. Surtucul lui pe l`ng[acestea era mai mult urzeal[dec`t b[t[tur[, ros pe margini, fudul la coate, de r`dea pare c[=i v`ntul ]n urma lui. Oamenii c[scau ironic gura c`nd]l vedeau... +i-n asemenea momente,]n lungile =i friguroasele nop\i de iarn[, crede cineva cum c[el, redus p`n[la culmea mizeriei, devenea trist? A=a era elementul s[u. O lume]ntreag[de]nchipuiri umoristice

]i umpleau creierii, care mai de care mai bizar[=i mai cu neputin\[. El b[ga de sam[c[g`ndirile lui adesea se transformau ]n =iruri ritmice, ]n vorbe rimate, =i atunci nu mai rezista de-a le scrie pe h`rtie... mai ales garafa goal[era]n stare de a-l umplea de cuget[ri melancolice...

Ah! garafa p`ntecoas[doar de sfe=nic mai e bun[
+i mucoasa lum`nare sf`r`ind s[ul =i-l arde
+i-n aceast[s[r[cie te inspir[,c`nt[barde —
Bani n-am mai v[zut de-un secol, vin n-am mai b[ut de-o lun[.

Un regat pentr-o \igar[, s-umplu norii de z[pad[
Cu himere!... Dar de unde? Sc`r\`ie de v`nt fereasta,
}n pod miaun[motanii — la curcani v`n[t[-i creasta
+i cu pasuri melancolici medit`nd umbl[-n ograd[.

Uh! ce frig...]mi v[d suflarea — =i c[ciula cea de oaie
Pe urechi am tras-o zdrav[n — iar de coate nici c[-mi pas[
Ca \iganul, care bag[degetul prin rara cas[
De n[vod — cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie.

Cum nu sunt un =oarec Doamne — m[car totu=i are blan[—
Mi-a= m`nca c[r\ile mele — nici c[mi-ar p[sa de ger...
Mi-ar p[rea superb[, dulce o bucat[din Homer,
Un palat borta-n perete =i nevasta — o icoan[.

Pe pere\i cu colb, pe podul cu lungi p`nze de painjen
Roiesc plo=ni\ele ro=ii, de \i-i drag s[te-ui\i la ele!
Greu li-i de mindir de paie =i apoi din biata-mi piele
Nici c[au ce s[mai sug[. — }ntr-un roi mai de un st`njen

Au ie=it la promenad[— ce petrecere gentil[!
Plo=ni\a ceea-i b[tr`n[, cuvios]n mers p[=e=te;
Cela-i cavaler... e iute... oare =tie fran\uze=te?
Cea ce-ncunjur[mul\imea i-o romantic[copil[.

Bruh! mi-i frig — Iat[pe m`n[cum code=te-un negru purec
S[-mi moi degetul]n gur[— am s[-l prind — ba las s[racul.

Prip[=it la vro femeie, =tiu c[ar vedea pe dracul —
Dar[eu — ce-mi pas[mie — bietul “]ns!” la ce s[-l purec?

+i motanul toarce-n sob[— de blazat ce-i. M[i motane,
Vin[-ncoa s[st[m de vorb[, unice amic =i ornic;
De-ar fi-n lume-un sat de m`\e, z[u! c[-n el te-a= pune vornic,
Ca s[=tii =i tu odat[boieria ce-i, s[rmane!

Oare ce g`nde=te h`trul de st[ghem =i toarce-ntruna?
Ce idei se-n=ir[dulce]n m`\easca-i fantazie?
Vro cucoan[cu-alb[blan[cu amoru-i]l]mbie,
Rendez-vous i-a dat]n =ur[, or[i]]n pod]n g[v[un[?

De-ar fi-n lume numai m`\e — tot poet a= fi? Totuna:
Mieun`nd]n ode nalte, tragic miorl[ind — un Garrick,
Ziua tologit]n soare p`ndind cozile de =oaric
Noaptea-n pod, cerdac =i stre=ini heiniz`nd duios la lun[.

Filozof de-a= fi — sim\irea-mi ar fi vecinic la aman!
}n prelegeri populare idealele le ap[r
+i junimei generoase, domni=oarelor ce scap[r
Li ar[t c[lumea vis e — un vis sarb[d — de motan.

Sau ca pop[, colo-n templul]nchinat fiin\ei care
Dup[chip =-asem[nare a creat m`\escul neam,
A= striga: o mot[nime! mot[nime! Vai... Haram
De-al t[u suflet mot[nime, nepostind postul cel mare.

Ah! Sunt pintre voi de-aceia care nu cred tabla legii,
Firea mai presus de fire, mintea mai presus de minte
Ce destinul mot[nimii]l desf[=ur[-nainte!
Ah! atei, nu teme\i iadul =-a lui Duhuri — liliecii?

Anathema sit! — V[scuipe oricare motan de treab[,
Nu vede\i ce-n\elepciune e-n f[ptura voastr[chiar[?
O motani f[r[de suflet! — La sg`riet el v-a dat ghiar[
+i la tors v-a dat muste\e — vre\i s[-l pip[i\i cu laba?

}i! c[ ]n clondir se stinge c[pe\elul de lumin[!
Mo=ule, mergi de te culc[, nu vezi c[s-a-ntunecat?
S[vis[m favori =i aur, tu-n cotlon =i eu]n pat.
De-a= putea s[dorm]ncalea. — Somn, a g`ndului odin[,

O, acopere fiin\a-mi cu-a ta mut[armonie,
Vino somn — ori vino moarte. Pentru mine e totuna
De-oi petrece-nc[cu m`\e =i cu pureci =i cu luna,
Ori de nu — cui ce-i aduce? Poezie — s[r[cie!

Dar]n ast[sar[Dionis era vesel f[r[s[=tie de ce. La c[pe\elul de lum`nare ce sta ]n g`tul garafei cu ochiul ro= =i bolnav, el deschise o carte veche legat[cu piele =i roas[de molii — un manuscript de zodii. El era un ateist supersti\ios — =i sunt mul\i de ace=tia. Ini\ialele acestei c[r\i cu buchii erau scrise ciudat cu cerneal[ro=ie ca s`ngele, caractere slave de o evlavioas[, gheboas[, fantastic[ ar[tare. O astrologie mai mult de origine bizantin[, bazat[ pe sistemul geocentrist, sistem care admite p[m`ntul de centrul arhitecturii lume=ti =i pe om de creatura pentru a c[rui pl[cere Dumnezeu ar fi f[cut lumea. Titlul era scris =i latine=te: “architecturae cosmicae sive astronimiae geocentricae compendium” —]nv[\[tur[despre a lumii or`nduial[ dumnezeiasc[ dupre cum toate pentru p[m`nt a fi zidite se arat[de c[tre]nduratul Dumnezeu — de pe grecie pe rom`nie t`lcuit[cu ad[ugire a]nr`urin\ei zodiilor asupra vie\ii omene=ti. +i cu o dedica\iune: “celui ]ntru fiin\a sa nem[rginit, ]ntru fapturile m`nurilor sale minunat Dumnezeu spre vecinic[laud[afierosit[.” Tablele erau pline de schemele unei sisteme lume=ti imaginare, pe margini cu portretele lui Platon =i Pitagora =i cu sentin\e grece=ti. Dou[triunghiuri cruci=e]nconjurate de sentin\a: “Director coeli vigilat noctesque diesque, qui sistit fixas horas terrigenae.” Constela\iuni zugr[vite cu ro=, calcule geometrice zidite dup[o]nchipuit[=i mistic[sistem[,]n urm[multe t`lcuiri de visuri, coordonate alfabetic — o carte care nu l[sa nimic de dorit pentru a aprinde ni=te creieri supersti\io=i, dispu=i la o asemenea hran[. La sf`r=itul c[r\ii era zugr[vit Sf. Gheorghie]n

lupta cu balaurul — drag[doamne simbol ce]nf[\i=a adev[rul nimicind ne=tiin\a. Aurul de pe spata leg[turii de piele se =tersese pe alocurea =i licurea pe la altele ca stropit cu peteal[. Cu coatele a=ezate pe mas[=i cu capul]n m`ini, Dionis descifra textul obscur c-un interes deosebit, p`n[ce c[pe\elul de lumin[ ]ncepu a agoniza fumeg`nd. Se stinse. El ]=i apropie scaunul de fereastr[, pe care o deschise =i, la lumina cea palid[ a lunii, el ]ntorcea foaie cu foaie uit`ndu-se la constela\iunile ciudate. Pe o pagin[g[si o mul\ime de cercuri ce se t[iau, at`t de multe ]nc`t p[rea un ghem de fire ro= sau un painjini= zugr[vit cu s`nge. Apoi ]=i ridic[ ochii =i privi vis`nd]n fa\a cea bl`nd[ a lunii — ea trecea frumoas[, clar[ pe un cer limpede, ad`nc, transparent, prin nouri de un fluid de argint, prin stelele mari de aur topit. P[rea c[deasupra mai sunt o mie de ceruri, p[rea c[presupusa lor fiin\[transpare prin albastra-i ad`ncime... Cine =tie — g`ndi Dionis — dac[ ]n cartea aceasta nu e semnul ce-i]n stare de a te transpune]n ad`ncimile suflete=ti,]n lumi care se formeaz[aievea a=a cum le dore=ti,]n spa\ii iluminate de un albastru splendid, umed =i curg[tor.

}n fa\a locuin\ei lui Dionis se ridica o cas[alb[=i frumoas[. Dintr-o fereastr[deschis[din catul de sus el auzi prin aerul nop\ii tremur`nd notele dulci ale unui clavir =i un t`n[r =i tremur[tor glas de copil[adiind o rug[ciune u=oar[, pare c[parfumat[, fantastic[. El]=i]nchise ochii ca s[viseze]n libertate. I se p[ru atunci c[e]ntr-un pustiu uscat, lung, nisipos ca seceta, deasupra c[ruia lic[rea o lun[fantastic[=i palid[ca fa\a unei virgine murinde. E miaz[-noapte. Pustiul tace, aerul e mort =i numai suflarea lui e vie, numai ochiul lui e viu, pentru ca s[vad[pe un nor de argint,]n naltul cerului, un]nger alb,]ngenuncheat, cu m`inile unite, care c`nta o rug[ciune divin[, ad`nc[, tremur[toare: rug[ciunea unei vergine. }ntredeschise ochii =i v[zu prin fereastra arcat[ =i deschis[, ]n mijlocul unui salon str[lucit, o jun[ fat[ muiat[ ]ntr-o hain[ alb[, ]nfior`nd cu degetele ei sub\iri, lungi =i dulci clapele unui piano sonor =i acompaniind sunetele u=oare a unor note dumnezeie=ti cu glasul ei dulce =i moale. P[rea c[geniul divinului brit Shakespeare expirase asupra p[m`ntului un nou]nger lunatec,

o nou[Ofelia. }nchise iar ochii p`n[ ce, rec[zut ]n pustiul cel lung, palatul alb se confund[ cu nourul de argint =i juna fat[ cu ]ngerul ]n genunchi. Apoi, str`ng`nd ochii silit =i tare, a ]necat visul s[u ]n ]ntuneric, n-a mai v[zut nimic, ci auzea disp[r`nd, ca o suvenire]ntunecat[, rug[ciunea unei vergine. Muzica]ncetase de mult =i el, cu totul]n prada impresiunii sale, \inea]nc[ochii str`ns ]nchi=i. C`nd se de=tept[din reveria sa, fereastra de sus a palatului era deschis[,]n salon]ntuneric =i sticlele ferestrei str[luceau ca argintul]n alba lumin[a lunii. Aerul era blond =i v[ratic, iar razele lunii, p[trunz`nd]n camera lui Dionis, izbeau fa\a sa palid[=i umpleau sufletu-i plin de lacrimi c-o nespus[melancolie. “Da — repet[el]ncet ideea lui fix[— sub fruntea noastr[e lumea — acel pustiu]ntins — de ce numai spa\iul, de ce nu timpul, trecutul”. Privi din nou la painjini=ul de linii ro=ii — =i liniile]ncepur[a se mi=ca. El puse degetul]n centrul lor — o voluptate sufleteasc[ ]l cuprinse — mai]nt`i i se p[ru c-aude =optirea acelor mo=negi b[tr`ni care, pe c`nd era mic, ]i povesteau ]n timp de iarn[, \in`ndu-l pe genunchi, pove=ti fantastice despre z`ne ]mbr[cate ]n aur =i lumin[, care duc limpedea lor via\[ ]n palate de cristal — =i pare c-a fost ieri, ieri pare c[-=i ]nc`lcea degetele]n barba lor alb[=i asculta la graiul lor]n\elept =i =optitor, la cumin\ia trecutului, la acele ve=ti din b[tr`ni. El nu se mai ]ndoia... de o m`n[nev[zut[el era tras]n trecut. Vedea r[s[rind domni]n haine de aur =i samur,]i asculta de pe tronurile lor,]n]nvechitele castele, vedea divanul de oameni b[tr`ni, poporul entuziast =i cre=tin undoind ca valurile m[rii]n curtea Domniei — dar toate erau]nc[amestecate.

+i liniile semnului astrologic se mi=cau cumplit ca =erpi de j[ratic. Tot mai mare =i mai mare devenea painjinul.

— Unde s[st[m? auzi el un glas din centrul de j[ratic al c[r\ii.

— Alexandru cel Bun! putu el =opti cu glasul ap[sat, c[ci bucuria, uimirea]i str`ngea sufletul =i... ]ncet, ]ncet painjini=ul cel ro= se l[rgi, se diafaniz[ =i se pref[cu ]ntr-un cer rumenit de apunerea soarelui. El era lungit pe o c`mpie cosit[, f`nul cl[dit mirosea, cerul de ]nserare era deasupr[-i albastru, limpede, ad`nc, nouri de j[ratic =i aur

umpleau cu o=tirile lor cerul, dealurile erau]nc[rcate cu sarcini de purpur[, paserile-n aer, oglinzile r`urilor rumene, tremur[torul glas al clopotului umplea sara chem`nd la vecernie, =i el? — el — ce]mbr[c[minte ciudat[! O ras[de =iac, un comanac negru —]n m`na lui cartea astrologic[. +i ce cunoscute-i p[reau toate. El nu mai era el. I se p[rea at`t de firesc c[s-a trezit]n aceast[lume. +tia sigur cum c[venise]n c`mp ca s[ citeasc[, c[ citind adormise. Camera obscur[, via\a cea trecut[ a unui om ce se numea Dionis, ciudat — el visase! “Ah! g`ndi el — cartea mea mi-a f[cut =otia asta,]n urma citirii ei am visat at`tea lucruri extraordinare. Ce lume str[in[, ce oameni str[ini, ce limb[, parc[ era a noastr[, dar totu=i str[in[, alta”... Ciudat! C[lug[rul Dan se visase mirean cu numele Dionis... pare c[ se f[cuse ]n alte vremi, ]ntre al\i oameni! Ciudat! “Ah me=tere Ruben, zise el z`mbind — cartea ta]ntr-adev[r minunat[este!... numai de n-ar ame\i mintea; acuma simt eu, c[lug[rul, c[sufletul c[l[tore=te din veac]n veac, acela=i suflet, numai c[moartea-l face s[uite c[a mai tr[it. Bine zici, me=tere Ruben, c[egiptenii aveau pe deplin dreptate cu metempsihoza lor. Bine zici cum c[ ]n sufletul nostru este timpul =i spa\iul cel nem[rginit =i nu ne lipse=te dec`t varga magic[ de a ne transpune ]n oricare punct al lor am voi. Tr[iesc sub domnia lui Alexandru-vod[ =-am fost tras de-o m`n[nev[zut[ ]n vremi ascunse]n viitorul sufletului meu. C`\i oameni sunt ]ntr-un singur om? Tot at`\ia c`te stele sunt cuprinse ]ntr-o pic[tur[ de rou[ sub cerul cel limpede al nop\ii. +i dac-ai m[ri acea pic[tur[, s[ te po\i uita ]n ad`ncul ei, ai revedea toate miile de stele ale cerului, fiecare — o lume, fiecare cu \[ri =i popoare, fiecare cu istoria evilor ei scris[pe ea — un univers]ntr-o pic[tur[trec[toare. Ce ad`nc e evreul acesta”! — g`ndi el]n sine despre dasc[lul Ruben.

El se scul[din iarb[cu cartea cea veche]n m`n[. Departe, mun\ii cu fruntea ]ncununat[ de codri, cu poalele pierdute ]n v[i cu izvoare albe. Nouri mari, rotunzi =i plini pare-c[ de vijelie treceau pe cerul ad`nc albastru; prin ei mun\ii ridicau ad`ncuri =i coaste-n risip[, stanuri negre =i trunchete despicau pe ici pe colo negurile =i un brad se

]n[l\a singur =i detunat pe-un v`rf de munte ]n fa\a soarelui ce apunea. C`nd soarele intr[ ]n nouri, ei p[rur[ro=ii =i vine\i, tivi\i cu aur ce lumina dinapoia lor. }ngropau]n gr[mezi de arcuri]nalte, de spelunci ad`nci, suite una peste alta, lumina cerescului ]mp[rat, =i numai din c`nd]n c`nd, sf`=iindu-se, se rev[rsa prin negrele lor ruine lacuri de purpur[. Apoi,]ncet, se risipir[ ]n cre\i vine\i, soarele c[dea la vale =i p[rea pe v`rful bradului singuratec ca o frunte ]n raze pe umeri negri, apoi cobor] printre crengi de p[r un cuib de rubin ]ntre ramuri, apoi, dup[ trunchiul gros, arunc[ dungi rumene pe stanurile mun\ilor =i f[cea ca ei s[-=i aprind[ j[raticul de argint al frun\ilor lor — p`n[ce se cufund[cu totul dup[munte, care sta negru =i nalt, zugr[vindu-=i]n aerul albastru marginile lui tivite cu ro=a\[. }nsereaz[ ]ncet, stelele mari izvor[sc pe albastrele lanuri ale cerului =i tremur[voluptos]n aerul moale =i clar al serii =i armonia c`mpeneasc[umple sara cu miile ei de glasuri, toate deosebite =i toate contribuind la dulcea =i voluptoasa somnoro=ie a lunii.

Prin lumea rumen[de apunerea frumoas[trece c[lug[rul nostru, nelu`nd parte la fermecata stare a firii, plin ]nc[ de impresiunile ciudatei sale ]nt`mpl[ri. De departe se v[d turnurile str[lucitoare ale bisericilor Ia=ilor, casele frumos v[ruite, cu stre=ine vechi peste care v[rsa o viorie lumin[r[s[ritoarea lun[. El]=i gr[bi pa=ii, p`n[ ce intr[ ]n t`rg. O uli\[str`mt[, cu case vechi =i h`rbuite a c[ror caturi de sus erau mai largi dec`t cele de jos, a=a ]nc`t jum[tatea catului de sus se r[zima pe st`lpi de lemn =i numai jum[tate pe cel de jos, cerdacuri ]nalte, ]naintite sub =andramale lungi, ap[sate, pline de mu=chi negru-verde; iar ]n cerdacuri =ed b[tr`nii vorbind de ale lor; fetele tinere ivesc fe\ele rumene ca m[rul prin obloanele deschise ale ferestrelor cu gratii, prin care vezi oale cu flori galbene ca de aur. Numai pe ici pe colo luna revars[c`te-o dung[ lung[ =i ]ngust[ ]n umbra uli\ei, pe ici pe colo trece c`te-un om =uier`nd — ]ncet, ]ncet uli\ele adorm, obloanele se-nchid, lum`n[rile se sting, paznicii de noapte trec cu capetele]nfundate]n mantale albe, =i c[lug[rul nostru trece ca o umbr[aspru-zugr[vit[prin lungile =i]ntunecoasele uli\e.

El se opri]naintea unei case ce se ridica izolat[ ]n mijlocul unei ogr[zi pustii. Prin cr[p[turile obloanelor]nchise se z[rea lumin[. Casa era c-un acoper[m`nt \uguit, pere\ii erau de piatr[ mic[ ca ceea cu care se pietruiesc f`nt`nele =i orice tencuial[ c[zuse de pe ele, ]nc`t p[rea o bucat[din ruina unei cet[\ui. Obloanele erau mult mai largi dec`t ferestrele cele ]nguste, =i la un cerdac \inut ]n aer de st`lpi de zid]n patru muchi[i] duceau dintr-o lature ni=te sc[ri nalte, care ajungeau la jum[tatea]ntregii]n[l\imi a casei. Nici un copac, nici un acaret pe l`ng[ cas[; ograda cea mare cu iarba ei uscat[ se-ntindea g[lbuie ]n lun[ =i numai o f`nt`n[ ]=i mi=ca gem`nd cump[na ei]n v`nt. El sui iute sc[rile =i b[tu tare]n u=a tinzii. }n tind[r[sunar[pa=i.

— Cine-i?]ntreb[un glas ad`nc, dar lini=tit.

— Eu, Dan. U=a se deschise =i drept]n fa\a lui Dan se ivi un om nalt, cu barba lung[=i sur[, cu fruntea mare, iar pe cre=tet avea un fes mic, asemenea iarmurcei jidove=ti. El]ntinse c[lug[rului m`na =i-l duse-n odaie. }n dulapuri vechi de lemn simplu erau c[r\i vechi legate ]n piele, cranii de oameni =i paseri ]mp[iete pe poli\ele din perete, un pat =i o mas[ pline cu pergamente =i h`rtii; iar]n atmosfera, grea de mirosul substan\elor]nchise]n fiole, f[clia arunca o lumin[turbure, ro=ie, galben[=i somnoroas[.

Maistrul Ruben era un b[tr`n de o antic[ frumuse\e. O frunte nalt[, ple=uv[, ]ncre\it[ de g`ndiri, ochii suri, bolti\i ad`nc ]n capul cel ]n\elept, =i barba lung[, care curgea de sub ad`ncii umeri ai obrazului p`n[ pe pieptul ]ntotdeauna cam plecat, ]i da ar[tarea unui ]n\elept din vechime. Ar[tarea lui era lini=tit[ — dar nu bl`nd[; numai]n]mprejurul gurii musculoase se vedea o dulcea\[am[r`t[ de ]ndoieli. El este un evreu ]nv[\at, pribegit din Spania ]n Polonia, unde ]ns[, neput`nd fi]nv[\[tor public, pentru c[r[m[sese]n legea lui, fusese chemat de Domnul Moldovei ca dasc[l de matematic[=i filozofie la Academia din Socola. C[lug[rul Dan e unul din =colarii Academiei, iar cu deosebire al maistrului Ruben, care-i]mp[rt[=e=te toate]ndoielile, dar =i toate descoperirile lui t[inuite. }n\eleptul evreu se uit[cu oarecare curiozitate la fa\a vis[toare a lui Dan.

— Ei?

— Pe deplin a=a cum mi-ai spus-o, dasc[le — zise Dan — azi sunt]ncredin\at c[vremea nem[rginit[este f[ptur[a nemuritorului nostru suflet. Am tr[it]n viitor. }\i spun, acuma am doi oameni cu totului deosebi\i]n mine — unul, c[lug[rul Dan, care vorbe=te cu tine =i tr[ie=te]n vremile domniei lui Alexandru-vod[, altul cu alt nume, tr[ind peste cinci sute de ani de acum]nainte.

— }n =ir, r[spunse Ruben, po\i s[te pui]n via\a tuturor in=ilor care au pricinuit fiin\a ta =i a tuturor a c[ror fiin\[vei pricinui-o tu. De aceea oamenii au o sim\ire]ntunecat[pentru p[strarea =i m[rirea neamului lor. Sunt tot ei cei care renasc]n str[nepo\i... +i asta-i deosebirea]ntre D-zeu =i om. Omul are-n el numai []n] =ir fiin\a altor oameni viitori =i trecu\i. D-zeu le are deodat[toate neamurile ce or veni =i ce au trecut; omul cuprinde un loc]n vreme. D-zeu e vremea]ns[=i, cu tot ce se-nt`mpl[-n ea, dar vremea la un loc, asemenea unui izvor a c[rui ape se]ntorc]n el]nsu=i, ori asemenea ro\ii ce deodat[cuprinde toate spi\ele, ce se-ntorc vecinic. +i sufletul nostru are vecinicie-n sine — dar numai bucat[cu bucat[. }nchipuie=te-\i c[pe o roat[mi=cat[-n loc s-ar lipi un fir de colb. Acest fir va trece prin toate locurile prin care trece roata]nv`rtindu-se, dar numai ]n =ir, pe c`nd roata chiar]n aceea=i clip[e]n toate locurile cuprinse de ea.

— Sunt]ncredin\at, dasc[le,]n privin\a vremii, dar nem[rginirea — spa\iul?

— Tot ca vremea, bucat[cu bucat[po\i fi]n orice loc dorit, pe care n-o po\i p[r[si neumplut[. +tii c[ ]n puterea unei legi: Nu este spa\iu de=ert. Dar este un mijloc pentru a sc[pa de aceast[greutate... o greutate impus[de trec[torul corp omenesc. Ai v[zut c[ ]n om e un =ir nesf`r=it de oameni. Din acest =ir las[ pe unul s[-\i \ie locul pe c`t[vreme vei lipsi din el. Se]n\elege c[acesta nu va putea fi]ntreg c[ci,]ntreg fiind, \i-ar nega existen\a ta. }n fapt[ ]ns[, omul cel vecinic, din care r[sar tot =irul de oameni trec[tori,]l are fiecare l`ng[ sine, ]n orice moment — ]l vezi, de=i nu-l po\i prinde cu m`na — este umbra ta. Pe o vreme v[pute\i schimba firile — tu po\i s[dai umbrei

tale toat[firea ta trec[toare de azi, ea-\i d[\ie firea ei cea vecinic[, =i, ca umbr[ ]nzestrat[cu vecinicie, cape\i chiar o bucat[din atot-puternicia lui Dumnezeu, voin\ele \i se realizeaz[dup[g`ndirea ta... se-n\elege,]mplinind formulele, c[ci formulele sunt vecinice ca cuvintele lui Dumnezeu pe care el le-a rostit la facerea lumii, formule pe care le ai toate scrise]n cartea ce \i-am]mprumutat-o.

— Me=tere Ruben, oare c`nd voi ajunge s[ pricep ad`ncimea ta?

— Ad`ncimea mea tu o ai ]n tine, numai ]nc[ nedescoperit[. Crezi c-ai pricepe ceea ce zic dac[ n-ai fi de firea mea? Crezi c[ te-a= fi ales de discipol al meu de nu te =tiam vrednic =i ad`nc? Tu e=ti ca o vioar[ ]n care sunt]nchise toate c`nt[rile, numai ele trebuiesc trezite de-o m`n[m[iastr[, =i m`na ce te va trezi]n[untrul t[u sunt eu.

— Dac[ ]n aceast[sar[a=]ncerca s[m[duc]ntr-un spa\iu zidit cu totul dup[voia mea...?

— Vei putea-o... c[ci]l ai]n tine,]n sufletul t[u nemuritor, nesf`r=it ]n ad`ncimea lui. Pe fila a =aptea a c[r\ii stau toate formulele ce-\i trebuiesc pentru asta. +i tot la a =aptea fil[vei afla ce trebuie s[faci mai departe. Se-n\elege c[atunci trebuie s[ne desp[r\im pentru totdeauna; c[ci,]n spa\ii dorite, ziua va fi secol, =i c`nd te vei]ntoarce nu vei mai g[si pe Ruben, ci un alt om, analog cu mine, pe care]ns[u=or]l vei g[si — numai poate el nu te va cunoa=te, poate va fi pierdut tainele]nv[\[turii lui =i va fi om ca to\i oamenii.

}nv[\[turi nu-\i mai dau, c[ci e de prisos; c`nd umbra ta, ca umbr[ ]nc[, va ]ncepe a vorbi, ea va fi atot=tiutoare =i-\i va spune ce trebuie s[ faci; c`nd te vei muta tu]n firea ei, atunci vei fi tu atot=tiutor =i]n orice caz nu mai ai nevoie de mine. Dar vei fi b[gat de sam[o]mprejurare: cartea mea, citind-o]n =ir, r[m`ne ne]n\eleas[... dar orideunde-i]ncepe, r[sfoind tot la a =aptea fil[, o limpezime dumnezeiasc[e]n fiecare =ir. Aceasta e o tain[pe care nici eu n-o pricep, =i se zice c[unui om]ncredin\at despre fiin\a lui Dumnezeu nici nu-i poate veni]n minte cugetul ascuns]n aceast[ciudat[num[r[toare. }n zadar \i-i]ntreba =i umbra... ea nu =tie nimic despre aceast[tain[. Se zice c[Diavolului]nainte de c[dere i-ar fi plesnit]n minte aceast[obscur[

idee =i de atuncea a c[zut. De \i-ar veni]n minte s[=tii, se risipesc toate dimprejuru-\i, timp =i spa\iu fug din sufletul t[u, =i r[m`i asemenea unei crengi uscate, din care vremea asemene a fugit. Ne=tiind eu singur aceast[tain[, c[ci, cum am spus, nici nu sunt]n stare s[-mi treac[prin minte, nici nu te pot sf[tui]n aceast[privire.

Ruben]=i netezi]ncet barba =i o ad`nc[ ]ntristare era scris[ pe fa\a lui b[tr`n[=i]n\eleapt[. Dan]i s[rut[m`na. Nu erau s[ se despart[ pentru totdeauna? Ruben rupse cu degetele mucul c[zut al lum`n[rii =i se v[zu]n lumina vie c[ochii lui erau plini de lacrimi. Am`ndoi se scular[ =i Dan s-arunc[ la g`tul lui, pl`ng`nd ca un fiu ce n-are s[mai vad[pe tat[l s[u.

Dar]ndat[ce ie=i Dan,]ndat[ce cobor`se sc[rile cu cartea subsuori =i ridic`nd cu m`na lunga poal[ a rasei de =iac... casa se pref[cu ]ntr-o pe=ter[ cu pere\ii negri ca cerneala, lum`narea de cear[ ]ntr-un c[rbune plutitor]n aer, c[r\ile]n be=ici mari de sticl[, la gur[legate cu pergament,]n mijlocul c[rora tremurau]ntr-un fluid luminos =i vioriu draci mici sp`nzura\i de coarne, care zup[iau din picioru=e. Ruben ]nsu=i se zb`rci, barba-i deveni l[\oas[=i-n furculi\e ca dou[b[rbi de \ap, ochii]i luceau ca j[ratic, nasul i se str`mb[ =i se usc[ ca un ciotur de copac =i, sc[rpin`ndu-se]n capul l[\os =i cornut,]ncepu a r`de h`d =i str`mb`ndu-se: h`h`! zise,]nc[un suflet nimicit cu totul! Dracii se str`mbau r`z`nd ]n be=icile lor =i se d[deau peste cap, iar Satana ]=i ]ntinse picioarele lui de cal, r[sufl`nd din greu.

— Mult a trebuit p`n l-am prins ]n la\ pe acest c[lug[r evlavios, dar ]n sf`r=it... h`h`... totu=i... totu=i... are s[-l nimiceasc[b[tr`nul meu du=man. I-am spus c[ nu-i poate veni ]n minte g`ndirea t[inuit[de num[r[toarea c[r\ii?... trebui s[-i vie... trebui s[-i vie... Mie de ce mi-a venit? Pentru c-a trebuit s[-mi vie!...

Dan trecea iute printr-o parte de ora=]n care locuia boierimea. Cur\ile albe ca argintul, cu cerdacuri =i sc[ri a c[ror sc`nduri curate =i ceruite sclipeau ]n lun[, ăerau] pierdute ]n mijlocul unor pomete; pe marginea uli\ei, deasupra zaplazurilor, at`rnau c`te-o jum[tate din ramurile arborilor gr[dinilor... =iruri de nuci cu frunze late, gut`i =i

cire=i... pe ici pe colo se z[rea prin verdele]ntuneric al gr[dinilor c`te o zare galben[ prin obloanele ]nchise... El mergea repede... numai din c`nd]n c`nd trecea pe l`ng[el c`te-un t`n[r cavaler cu c[ciula \urc[neasc[,]nf[=urat]n mantaua a c[rei poal[dind[r[t se ridica de sabia pe care-=i l[sa m`na... pe alte locuri vedea pe cavaleri s[rind gardurile =i p[trunz`nd prin gr[dini p`n[ pe sub vo fereast[ care se deschidea apoi ]n fa\a lunii, l[s`nd s[se iveasc[vro umbr[alb[care-=i pleca capul t`n[r peste cercevele la umbra de sub fereast[. }n alt loc unul ac[\at de gratii f[cea studii floristice unindu-=i buzele cu ale celei fiin\e care-=i scosese capul prin gratii... Numai pe ici pe colo auzea c`inii url`nd la lun[, paznicii de noapte care strigau, ori grupe de cavaleri care veneau de la vro petrecere nocturn[. Ei rupeau frunze din crengile at`rnate =i le aruncau]n urma c[lug[rului sp`n =i palid... Stele p[zeau t[ria, luna trecea ca un scut de argint prin ]ntunericul nourilor, ]n aer era aur =i ]n gr[dine miros =-o umbr[ ad`ncviorie, rupt[de dungi de lumin[alb[care trecea prin mreje de frunze ca prin strecur[tori de lumin[.

El ajunse acas[. El =edea]ntr-o chiliu\[din casele unui boier mare. }ncet, trecu prin cerdacul cel lung deasupra c[ruia stre=inile ie=ite erau suspendate de st`lpi albi... trecu ca o umbr[ =i, c`nd intr[ ]n chilia lui, r[sufl[lung. Nu era s[ ]ntreprind[un lucru estraordinar? — }ntunericul]ngreuiat cu miros de r[=in[a chiliei lui era p[truns numai de punctul ro= al unei candele care ardea pe o policioar[ ]nc[rcat[cu busuioc uscat =i flori de sub icoana]mbr[cat[cu argint a M`ntuitorului. Un greier r[gu=it c`nta]n sob[. El aprinse o lamp[neagr[, umplut[cu untdelemn; lumina ei fumega p`lp`ind. }ncet,]ncet ochiul luminii se ro=i... el se a=ez[la mas[... deschise cartea cea veche cu buchile neclare =i cu]n\eles]ntunecat. T[cerea e at`t de mare ]nc`t pare c[aude g`ndirea, mirosul, cre=terea chiar a unei garofe ro=ii =i frumoase ce cre=tea ]ntr-o oal[ ]ntre perdelele ferestei lui. Privea ]n peretele afumat la umbra sa proprie, mare =i fantastic[. Lampa f`lf`ia lung[, ca =i c`nd ar fi vrut s-ajung[tavanul, iar umbra lui... ca o mreaj[neagr[cu nasul lungit, cu c[ciula l[sat[pe ochi, p[rea c[ ]ncepuse o

vorbire]ntins[cu el. P[rea c-o]ntreab[cuget`nd... p[rea c[ ea-i r[spunde ]n cuget[ri de=irate... un dialog =i cu toate astea, dac[ voia s[ cuprind[ realitatea lui, nu era dec`t un dialog al cuget[rilor lui proprii, el cu sine]nsu=i. Ciudat! Aceast[desp[r\ire a individualit[\ii lui se f[cu izvorul unei cuget[ri ciudate. El fix[aspru =i lung umbra sa... ea, sup[rat[de aceast[c[ut[tur[, prinse]ncet,]ncet conture pe perete =i deveni clar[, ca un vechi portret zugr[vit]n oloi. El clipi cu ochii — ea redevenise umbr[simpl[.

E un moment mare, s[m[cuget mai]nt`i — g`ndi el — dorit-am de c`nd sunt ceva pentru mine? numai pentru mine?... Nu. Din rug[ciunile mele am l[sat-o vreodat[ pe ea? Din g`ndirea mea a lipsit ea? Maria? O nu! — De c`te ori am dorit vro putere extraordinar[, numai pentru ea am dorit. Oh! — s-o duc ]ntr-un pustiu unde s[ nu fie nimeni — nimeni dec`t eu =i ea; s[cobor stelele cerului]n]ntinderea alb[, ca s[semene cu o=tiri de flori de aur =i de argint; s[s[desc dumbr[vi de dafin cu]ntunecoase c[r[ri, cu lacuri albastre =i limpezi ca lacrima; ea s[alerge prin c[r[rile t[inuite, pref[c`ndu-se a fugi de amorul meu =i eu s-o urm[resc... Nu! f[r[ea ar fi raiul pustiu.

+i cine era ea, Maria?

Era fiica sp[tarului Tudor Mesteac[n, un]nger blond ca o lacrim[de aur, ml[dioas[ca un crin de cear[, cu ochi alba=tri =i cuvio=i precum albastru =i cuvios e ad`ncul cerului =i divina sa eternitate. Ades ea privise din cartea de ]nchin[ciune la fa\a ad`ncit[=i palid[a c[lug[rului; o v[zuse el ades r[s[rind — o floare]n fereast[— =i]n nop\i cu lun[el]=i lep[da rasa =i-=i punea mantie de cavaler,]n care veghea sub sticlitoarele-i fere=ti... p`n[ ce se deschideau, p`n[ce se ivea fe\i=oara ei palid[de veghere =i de amor, p`n[ ce razele ochilor ei alunecau ad`nc]n ochii lui cei negri. C`teva vorbe, o str`ngere de m`n[ =i disp[rea iar ]n parfumatul ei iatac, umpl`nd nop\ile cu dulci =i neuitate visuri... Acuma se g`ndi asemene la ea.

Lampa sa f`lf`ia mai fantastic, literele b[tr`ne ale c[r\ii c[p[tau]n\eles =i se introduceau]n visuri =i-n cugete ce-i umpleau capul f[r[de voin\[, umbra lui]ncepu iar a prinde conturele unei icoane]n oloi,

cu fruntea nalt[, palid[, ple=uv[, cu buze vinete, cu p[rul de c`teva fire sure, cu privirea fix[ =i profund[, pe care =i-o \inti lung asupra c[r\ii deschise ]naintea lui Dan. Umbra lui ]i =optea ]n g`nduri lungi tocmai ceea ce voia el s[i se r[spund[.

— Tu =tii — cuget[umbra =i el]i auzea cuget[rile — =tii bine c[sufletul t[u din]nceputul lumii =i p`n[ acuma a f[cut lunga c[l[torie prin mii de corpuri din care azi n-a mai r[mas dec`t praf. El singur n-o =tie, pentru c[de c`te ori s-a ]ntrupat din nou, de at`tea ori a b[ut din apa f[r[gust =i uit[toare a Letei; =i nimeni nu l-a]nso\it]n uitita lui c[l[torie dec`t eu — umbra corpurilor ]n care a tr[it el, umbra ta; cu fiecare ducere la morm`nt, cu fiecare na=tere am stat l`ng[ ele; am stat la leag[nul, voi sta la morm`ntul t[u. Sufletul t[u, f[r[ca azi s[=i-o aduc[aminte, a fost odat[ ]n pieptul lui Zoroastru, care f[cea ca stelele s[se mute din loc cu ad`ncul grai =i socoteala combinat[a cifrelor lui. Acea carte a lui Zoroastru, care cuprinde toate tainele =tiin\ei lui, st[deschis[ ]naintea ta. Veacuri au stat s-o dezlege =i n-au putut pe deplin, numai eu pot s-o dezleg, pentru c[vorbeam din perete cu Zoroastru cum vorbesc ast[zi cu tine.

Dan v[zu clar desp[r\irea fiin\ei lui]ntr-o parte etern[=i una trec[toare. Cartea lui Zoroastru era proprietatea lui dreapt[. El]ntoarse =apte foi =i umbra prinse conturele unui *bas-relief*, mai]ntoarse]nc[=apte =i umbra se desprinse]ncet, ca dintr-un cadru, s[ri jos de pe perete =i sta diafan[=i z`mbitoare, rostind limpede =i respectuos: Bun[sar[! Lampa cu flac[ra ei ro=ie sta]ntre Dan =i umbra]nchegat[.

— S[urm[m — zise umbra torc`nd mai departe firul g`ndirilor sale, g`ndiri pe care Dan le auzea ca =i c`nd ar fi fost propriile lui cuget[ri. Apropiindu-\i prin vraj[fiin\a mea =i d`ndu-mi mie pe a ta, eu voi deveni om de r`nd, uit`nd cu des[v`r=ire trecutul meu; iar tu vei deveni ca mine, etern, atot=tiutor =i, cu ajutorul c[r\ii, atotputernic. Tu m[la=i pe mine]n]mprejur[rile tale, cu umbra]ntrupat[a iubitei tale, cu amicii t[i; m[condamni s[-mi uit vizionara mea fiin\[; iar tu]ntreprinzi o c[l[torie cu iubita ta cu tot,]n orice spa\iu al lumii \i-ar pl[cea...]n lun[de pild[. Acolo vei tr[i un secul =i \i se va

p[rea o zi. Ba po\i s[iei =i p[m`ntul cu tine, f[r[ ca s[ te supere. }l prefaci ]ntr-un m[rg[ritar cu toart[ =i-l anini de salba iubitei tale; =i crede-m[ c[ de mii de mii de ori mai mici, numai propor\iile dintre ei s[ r[m`ie acelea=i, oamenii s-or crede a=a de mari ca azi. Timpul lor? O or[din via\a ta va fi un veac pentru ei. Clipele vor fi decenii =i-n aceste clipe se vor face r[zboaie, se vor]ncorona regi, se vor stinge =i se vor na=te popoare,]n sf`r=it toate prostiile de azi se vor ]nt`mpla =-atunci, se-n\elege c[-n diminuare analog[, *absolut*]ns[acela=i lucru.

— Bine, zise Dan apuc`nd m`na cea rece =i diafan[a umbrei, te]ndemn]ns[a scrie memoriul vie\ii tale, ca s[-l g[sesc c`nd voi reveni pe p[m`nt =i s[-l recitesc. Tu ai o judecat[rece =i vei =ti s[-mi descrii toat[natura vizionar[=i]n=el[toare a lucrurilor lume=ti; de la floarea ce cu naivitate minte, prin haina ei str[lucit[, c[e ferice]nl[untrul ginga=elor sale organe, p`n[ la omul ce acoper[ cu vorbe mari, cu o ipocrizie vecinic[ care \ine c`t istoria omenirii, acel s`mbure negru =i r[u care-i r[d[cina adev[rat[ a vie\ii =i a faptelor sale — egoismul s[u. Vei vedea cum nu se minte ]n =coal[, ]n biseric[, ]n stat, c[ intr[m ]ntr-o lume de dreptate, de iubire, de sfin\enie, pentru a vedea, c`nd murim, c-a fost o lume de nedreptate, de ur[. Ah! cine ar mai vrea s[tr[iasc[c`nd i s-ar spune de mic]nc[,]n loc de pove=ti, adev[rata stare de lucruri]n care va intra?

— Chemarea unui filozof? zise umbra sur`z`nd cu am[r[ciune — foarte bine! Ceea ce zici tu]mi hot[r[=te soarta. }mi voi aprinde lampa =-oi c[uta oameni. Memoriile vie\ii mele le vei g[si]n saltarul acestei mese, c`nd te vei ]ntoarce. Eu singur voi fi mort =i ]ngropat c`nd vei reveni tu, c[ci orele vie\ii tale vor fi =ir de ani]ntregi pentru p[m`nt. }ntoarce ]nc[ =apte file =i \ine-m[ de m`n[! Ce sim\i?

—Simt bra\ele mele pierind]n aer =i cu toate astea c[p[t`nd puteri uria=e; simt cum, dezlipindu-se atomele greoaie ale creierilor mei, mintea mea devine clar[ca o bucat[de soare.

— Eu, zise umbra]ncet, simt]ntunec`ndu-se =i pierind con=tiin\a eternit[\ii mele; simt ]ngreuindu-se ca sub plumb cuget[rile mele... Mai ]ntoarce =apte foi =i metamorfoza reciproc[ va fi des[v`r=it[.

Dan]ntoarse foile, =opti =i umbra deveni om. Omul sem[na cu el =i se uita sperios =i uitit la Dan, fix`ndu-l ca pe o umbr[, cu buzele tremur`nde =i cu pa=i =ov[itori. Dan era o umbr[luminoas[. El ridic[bra\ul lung =i puternic]n aer. Dormi! zise poruncitor. Orologiul zb`rn`i r[gu=it o or[... umbra]ntrupat[ ]n om c[zu ca moart[pe pat. Iar Dan]=i lu[lunga sa manta de-a umere, stinse lampa, pe v`rful degetelor trecu prin tind[ =i c`nd ie=i afar[ ]nchise u=a dup[sine =i]ncepu a merge]ncet,]ncet]n lumina lunii pe stradele largi ale ora=ului, cu ferestrele =i por\ile]nchise, cu ziduri albe =i g[lbenite de lun[, cu perdelele l[sate, cu c`te un p[zitor de noapte cu muste\i]nfundate]n gulerul =i gluga mantalei =i c-o pr[jin[subsuori;]n fine, o lini=te somnoroas[, un aer cald de var[, luna str[lucit[, stele de aur ce-=i]nchideau pleoapele spre a le deschide iar, un cer albastru =i f[r[nori, case]nalte a c[ror stre=ini de olane se uitau]n lun[— iat[tabloul! Pasurile lui de umbr[nu se auzeau pe strad[... se]nf[\o=a]nfundat]n manta, cu p[l[ria peste ochi, =i mergea astfel pe luminatele strade f[r[ca luna s[-i fac[vro umbr[pe ziduri, c[ci pe-a lui o l[sase acas[, astfel]nc`t el ]nsu=i nu-=i p[rea a fi dec`t o umbr[nepriceput[ce fugea pe murii caselor]n=irate]n r`nd. Casa din cap[tul uli\ii era galben[, cu fere=ti poleite de lun[, cu perdele albe. El b[tu]ncet []n] fereastr[.

— Tu e=ti? r[spunse o voce drag[=i molatic[.

— Eu... deschide fereastra... nu e nimeni pe strade, nu te poate vedea nimeni, =i apoi chiar de te-ar vedea...

Fereastra se deschise-ncet, perdeaua se dete]ntr-o parte =i dintre cre\ii ei ap[ru frumos =i palid capul blond al unui]nger. Luna-i c[dea drept]n fa\[,]nc`t ochii ei alba=tri str[luceau mai tare =i clipeau ca lovi\i de o raz[ de soare. Sub alba hain[ de noapte de la g`t]n jos se tr[dau boureii s`nilor =i m`inu\ele =i bra\ele ei albe =i goale p`n ]n umeri se-ntinser[ spre d`nsul =i el le inund[cu s[rut[ri. Un moment, =i el s[ri prin fereastr[,]i cuprinse g`tul ei gol, apoi ]i lu[ fa\a ]n m`ini =i o s[rut[cu at`ta ardoare, o str`nse cu at`ta foc, ]nc`t]i p[rea c-a s[-i beie via\a toat[din gura ei.

— Iubito — zise el]ncet netezindu-i p[rul ei de aur — iubito! vino cu mine]n lume.

— Unde?

— Unde? Oriunde. Vom tr[i a=a de ferici\i acolo unde vom fi, neturbura\i de niminea; tu pentru mine, eu pentru tine. Din visurile noastre vom zidi castele, din cuget[rile noastre vom ad`nci m[ri cu mii de undoiete oglinzi, din zilele noastre veacuri de fericire =i de amor. Aide!

— Dar ce va zice mama, zise ea, cu ochii plini de lacrimi.

Umbra ei se r[sfr`ngea]n perete. Dan se uit[fix]ntr-acolo; umbra se desprinse]ncet =i se]n[l\[pe-o raz[de lun[spre a c[dea]n pat.

— Cine-i acolo — zise Maria tremur`nd pe pieptul lui.

— Umbra ta, r[spunse el z`mbind — ea r[m`ne]n locul t[u... vezi-o cum doarme.

— O! ce liber[=i u=oar[m[simt — zise ea c-o voce de un timbru de aur. Nici o durere, nici o patim[ ]n piept. O!]\i mul\[mesc... +i ce frumos]mi pai tu acuma... pare c[e=ti altul... pare c[e=ti din alt[lume.

— Vino cu mine, =opti el la ureche-i, vino prin o=tiri de stele, prin t[rii de raze, p`n[ ce, departe de acest p[m`nt nenorocit =i negru,]l vom uita, pentru ca s[nu ne mai avem]n minte dec`t pe noi.

— Haide dar, =opti ea]ncunjur`ndu-i g`tul cu bra\ele ei albe =i lipindu-=i guri\a de buzele lui.

S[rutarea ei]l umplu de geniu =i de-o nou[putere. Astfel]mbr[\i=a\i, arunc[neagra =i str[lucita lui mantie peste umerii ei albi,]i]ncunjur[talia str`ng`nd-o tare la piept, iar cu ceilalt[m`n[ flutur`nd o parte a mantiei se ridicar[ ]ncet,]ncet prin aerul luciu =i p[truns de razele lunii, prin nourii negri ai cerului, prin roiurile de stele, p`n[ ce ajunser[ ]n lun[. C[l[toria lor nu fuse dec`t o s[rutare lung[.

El puse jos dulcea lui sarcin[pe malul mirositor al unui lac albastru ce oglindea]n ad`ncu-i toat[ cununa de dumbr[vi ce-l ]ncunjura =i deschidea ochilor o lume ]ntreag[ ]n ad`nc. El]=i lu[calea iar spre p[m`nt. Aproape de p[m`nt, el =ezu pe coastele unui nour negru =i

se uit[lung =i cuget[tor pentru ultima oar[asupra p[m`ntului. Lu[ cartea lui Zoroastru, deschise unele file =i ]ncepu a citi jude\ul p[m`n-tului, =i fiecare liter[era un an, fiecare =ir un secol de adev[r. Era ceva]nfrico=at c`te crime au putut s[ se petreac[ pe acest atom at`t de mic]n nem[rginirea lumii, pe acest bulg[re negru =i ne]nsemnat ce se nume=te p[m`nt. F[rm[turile acelui bulg[re se numesc imperii, infuzorii abia v[zu\i de ochii lumii se numesc ]mp[ra\i, =i milioane de alte infuzorii joac[, ]n acest vis confuz, pe supu=ii... El ]=i ]ntinse m`na asupra p[m`ntului. El se contrase din ce ]n ce mai mult =i iute, p`n[ce deveni,]mpreun[cu sfera ce-l]ncunjur[, mic ca un m[rg[ritar albastru stropit cu stropi de aur =i c-un miez negru. M[rimea fiind numai relativ[, se]n\elege c[atomii din miezul acelui m[rg[ritar a c[rui margini le era cerul, a c[rui stropi soare, lun[=i stele, acei pitici nem[rginit de mici aveau regii lor, purtau r[zboaie, =i poe\ii lor nu g[seau]n univers destule metafore =i compara\iuni pentru apoteoza eroilor. Dan se uit[cu ocheana prin coaja acelui m[rg[ritar =i se mir[cum de nu plesne=te de mul\imea urii ce cuprindea. }l lu[=i,]ntor-c`ndu-se, at`rn[ ]n salba iubitei sale albastrul m[rg[ritar.

+i ce frumos f[cuse el]n lun[!

}nzestrat cu o]nchipuire urie=easc[, el a pus doi sori =i trei luni]n albastra ad`ncime a cerului =i dintr-un =ir de mun\i au zidit domenicul s[u palat. Colonade — st`nci sure, stre=ine — un codru antic ce vine]n nouri. Sc[ri]nalte coborau printre coaste pr[bu=ite, printre buc[\i de p[dure ponor`te ]n fundul r`pelor p`n[ ]ntr-o vale ]ntins[ t[iat[ de un fluviu m[re\ care p[rea a-=i purta insulele sale ca pe ni=te cor[bii acoperite de dumbr[vi. Oglinzile lucii a valurilor lui r[sfr`ng]n ad`nc icoanele stelelor, ]nc`t, uit`ndu-te]n el, pari a te uita]n cer.

Insulele se]n[l\au cu scorburi de t[m`ie =i cu prund de ambr[. Dumbr[vile lor ]ntunecoase de pe maluri se zugr[veau ]n fundul r`u-lui, c`t p[rea c[ din una =i aceea=i r[d[cin[ un rai se ]nal\[ ]n lumina zorilor, altul s-ad`nce=te]n fundul apei. +iruri de cire=i scutur[grei om[tul trandafiriu a]nfloririi lor bogate, pe care v`ntul ]l gr[m[de=te ]n troiene; flori c`ntau]n aer cu frunze]ngreuiete de g`ndaci ca pietre

scumpe, =i murmurul lor umplea lumea de un cutremur voluptos. Greieri r[gu=i\i c`ntau ca orologii aruncate ]n iarb[, iar painjeni de smarald au \esut de pe-o insul[ p`n[la malul opus un pod de p`nz[ diamantic[ ce sticle=te vioriu =i transparent, ]nc`t, a lunilor raze p[trunz`nd prin el, ]nverze=te r`ul cu miile lui unde. Cu corpul nalt ml[diet, alb[ca argintul noaptea, trece Maria peste acel pod,]mpletindu-=i p[rul a c[rui aur se strecur[prin m`inu\ele-i de cear[. Prin hainele argintoase ]i transpar membrele u=oare; picioarele-i de om[t abia atingeau podul... Sau adesea, a=eza\i ]ntr-o luntre de cedru, coborau pe ascult[toarele valuri ale fluviului. El ]=i r[zima fruntea ]ncununat[ cu flori albastre de genunchiul ei, iar pe um[rul ei c`nta o pas[re m[iastr[.

Fluviul lat se ad`ncea ]n p[duri ]ntunecate, unde apa abia mai sclipea din c`nd]n c`nd atins[ de c`te-o raz[: trunchii p[durilor se ajungeau cu ramurile lor deasupra r`ului =i formau bol\i nalte de verdea\[ nestr[b[tut[. Numai pe ici pe colo c`te o dung[fulger[toare deasupra apei. Valurile r`d =i m`n[ ]ntunecoase lumea lor albastr[, p`n[ c`nd deodat[r`ul ]mpiedicat de st`nci =i mun\i s-adun[ ]ntre codri ca marea oglind[a m[rii =i se limpeze=te sub sori, de po\i num[ra]n fundu-i toate argint[riile lui.

Ca s[petreac[, inventar[un joc de c[r\i. Regii, reginele =i fan\ii de pe c[r\i erau to\i chipuri copiate din basmele ce =i le spuneau serile. Jocul]nsu=i era o poveste lung[=i-ncurcat[, ca din Halima,]n care reginele se m[ritau, regii se]nsurau =i fan\ii umblau]namora\i, poveste c[reia nu-i mai d[deau de cap[t p`n[ce nu-ncetau, ap[sa\i de somn.

Dar somnul lor!

}nainte de a dormi ea]=i]mpreuna m`inile =i, pe c`nd stelele albe sunau]n aeriene coarde rug[ciunea universului, buzele ei murmurau z`mbind, apoi capul ei, palid de suflarea ]ndulcit[ a nop\ii, c[dea pe perine. Cine ar fi v[zut-o astfel! Nimene — numai el, ce acoperea bra\ul ei, at`rn`nd pe marginea patului, cu s[rut[ri. El adormea ]n genunchi. Visau am`ndoi acela=i vis. Ceruri de oglinzi, []ngeri] plutind cu]n[l\atele aripi albe =i cu br`ie de curcubeu, portale nalte, galerii

de-o marmur[ca ceara, straturi de stele albastre pe plafonduri argintoase — toate pline de un aer r[coare =i mirositor. Numai o poart[ ]nchis[n-au putut-o trece niciodat[. Deasupra ei,]n triunghi, era un ochi de foc, deasupra ochiului un proverb cu literele str`mbe ale]ntunecatei Arabii. Era doma lui Dumnezeu. Proverbul, o enigm[chiar pentru]ngeri.

}ns[oare de ce omul nu gust[vreo fericire! Vecinic semnul arab de pe doma Domnului]i preocupa mintea lui Dan, van[-i era c[utarea lui prin cartea lui Zoroastru — ea r[m`nea mut[ la ]ntreb[rile lui. +i cu toate acestea ]n fiece noapte se repeta acest vis, ]n fiece noapte el umbla cu Maria ]n lumea solar[ a cerurilor. +i de c`te ori umblau, el]=i lua cu el]n visul s[u cartea lui Zoroastru =i c[uta]n ea dezlegarea]ntreb[rii. }n van]ngerii ce treceau duc`nd ]n poalele lor rug[ciunile muritorilor se uitau semnificativ la el; ]n van unul ]i spuse lin, aplec`ndu-se la urechea-i: “De ce cau\i ceea ce nu-\i poate veni]n minte?” Altul: “De ce vrei s[sco\i din aram[sunetul aurului? Nu-i cu putin\[“. — Dar ceea ce-i p[rea ciudat era c[, de c`te ori ]i trecea prin minte ca ]ngerii s[ mearg[ dup[ voia lui, ei ]ntr-adev[r, f[r[ s[ le-o zic[, ]i ]mplineau alint`nd g`ndirile. El nu-=i putea explica aceast[ armonie prestabilit[ ]ntre g`ndirea lui proprie =i via\a cetelor]ngere=ti.

— Nu vezi tu, Mario, c[tot ce g`ndesc eu]ngerii]mplinesc]n clip[?

Ea]i astup[gura cu m`na. Apoi]i =opti la ureche:

— C`nd plou[, toate gr`nele cresc; c`nd Dumnezeu vrea, tu g`nde=ti ceea ce g`ndesc]ngerii.

}n zadar. Mintea lui era preocupat[=i privirile ochilor lui mari erau a\intite asupra acelei por\i vecinic]nchise.

— A= voi s[v[d fa\a lui Dumnezeu, zise el unui]nger ce trecea.

— Dac[nu-l ai]n tine, nu exist[pentru tine =i]n zadar]l cau\i, zise]ngerul serios.

Odat[el]=i sim\i capul plin de c`ntece. Asemenea ca un stup de albine, ariile roiau limpezi, dulci, clare ]n mintea lui ]mb[tat[, stelele p[reau c[ se mi=c[ dup[ tactul lor; ]ngerii ce treceau sur`z`nd pe

l`ng[ el ]ng`nau c`nt[rile ce lui ]i treceau prin minte. }n haine de argint, ăcu] frun\i ca ninsoarea, cu ochi alba=tri care luceau ]ntunecat ]n lumea cea solar[, cu s`nuri dulci, netezi ca marmura, treceau]ngerii cei frumo=i cu capete =i umere inundate de plete; iar un]nger, cel mai frumos ce l-a v[zut]n solarul lui vis, c`nta din arf[ un c`ntec at`t de cunoscut... not[ cu not[ el ]l prezicea... Aerul cel alb rumenea de voluptatea c`ntecului. Numai semnul arab lucea ro=, ca j[raticul noaptea.

“Asta-i]ntrebarea, zise Dan]ncet, enigma ce p[trundea fiin\a mea. Oare nu c`nt[ ei ceea ce g`ndesc eu?... Oare nu se mi=c[lumea cum voi eu? El str`nse c-o ]ntunecat[ durere pe Maria la inima lui. Hurmuzul p[m`ntului ardea]n salba ei de m[rg[ritare... *Oare f[r[s-o =tiu nu sunt eu]nsumi Dumne...*” Vum! Sunetul unui clopot urie=esc — moartea m[rii, c[derea cerului — bol\ile se rupeau, jumal\ul lor albastru se despica, =i Dan se sim\i tr[snit =i afundat]n nem[rginire. R`uri de fulgere ]l urm[reau, popoare de tunete b[tr`ne, vuirea nem[rginirii ce tremura mi=cat[... O, g`nd nefericit! aiuri el. — Spasmotic \inea ]n m`na lui cartea lui Zoroastru, instinctiv rupse m[rgeaua p[m`ntului de la g`tul Mariei. Ea c[dea din bra\ele lui... ca o salcie neguroas[ce-=i]ntindea crengile spre el =i striga c[z`nd: “Dane! ce m-ai f[cut pe mine?”

+i un glas r[sun[ ]n urm[-i: “Nefericite, ce-ai]ndr[znit a cugeta? Norocul t[u c[n-ai pronun\at vorba]ntreag[!...” Supt ca de-un magnet]n nem[rginire, el c[dea ca fulgerul,]ntr-o clip[cale de-o mie de ani. Deodat[ ]ntunericul dimprejurul lui deveni lini=tit, negru-mort, f[r[sunet =i f[r[lumin[. El deschise cartea, arunc[m[rgeaua =i]ncepu a citi: m[rgeaua c[dea luminoas[prin]ntuneric =i se desf[=ura din ce]n ce. Din ce]n ce mai mare, mai mare — se lumina — p`n o v[zu departe asemenea unei lune — =i el cobora cu cartea sub m`n[nourii gro=i, s-apropia de p[m`nt, deja vedea culmile str[lucite ale unui ora=, lumini pres[rate, o noapte v[ratic[cu aerul blond, gr[dini mirositoare =i... =i]=i deschise ochii.

El se scutur[oarecum din somn. Soarele se]n[l\a ca un glob de aur arz[tor pe un cer ad`nc albastru; gr[dina de desubtul ferestrei]n

care adormise Dionis era de un verde umed =i r[corit dup[noaptea cu ploaie, florile]mprosp[tate ridicau]n soare cochetele capete copil[roase =i ochii lor plini de reci =i zadarnice lacrimi. }n casa de peste drum perdelele albe erau]nc[l[sate, prin aleile gr[dinii ei vi=inii =i cire=ii]nflori\i, salc`mii cu miros dulce t[inuiau c[r[rile risipite]ntr-o viorie =i melancolic[umbr[.

Fusese vis visul lui cel at`t de aievea sau fusese realitate de soiul vizionar a toat[ realitatea omeneasc[? — Perdeaua de vis-à-vis se dete pu\in ]ntr-o parte =i prin faldurii ei albi ap[ru un blond cap de copil[. R`dea.

— Maria! =opti el cu inima str`ns[.

P[rul ei cel blond =i]mpletit]n cozi c[dea pe spate; o roz[de purpur[la t`mpl[, gura micu\[ ca o vi=in[ coapt[ =i fa\a alb[ =i ro=[ ca m[rul domnesc. Dup[ ce r`sese — cine =tie de ce? — ea l[s[perdeaua s[recad[.

Dar[inima lui se contrase cu violen\[, c[ci el]n\elese sensul, dar =i neputin\a realiz[rii viselor lui. Acuma =tia c[iube=te. “La ce mi-a mai trebuit =i asta? g`ndi el cu sufletul plin de lacrimi”. Nu e destul[ mizeria ]n care am tr[it — cel pu\in o mizerie f[r[ de dorin\e. +i prima mea dorin\[ =i poate ultima — nerealizabil[! Tr[sura cea fin[ =i amar[ dimprejurul gurii lui se ad`nci v[dit. Sufletul lui se cutremura la g`ndirea c[nu va putea scutura greutatea acestui amor. Speran\[? el n-o putea avea. O sim\ire pe care n-o cunoscuse niciodat[era ea s[se nasc[cu amorul?

Ea se reivi, sur`se. De ast[ dat[ trase perdelele sus =i sta cu-o garoaf[ ]n m`inu\a ei alb[=i privea pare-c[pe g`nduri ]n potirul de purpur[ al florii. — Nepre\uita! =opti el uit`ndu-se la ea. Ah! ea trebuie s[fie bun[, de ce sur`dea, de ce? =i tocmai ]n fereastr[? Oare ea nu-l vedea? Dar dac[-l vedea, dac[ aceste z`mbiri aveau o inten\iune... mic[, cochet[,]ns[totu=i? — Redisp[ru.

Am s[-i scriu, s-o rog... s-o rog s[nu sur`d[, s[ nu-mi umple sufletul de-o van[, dureroas[ iluziune. Asta... nu-mi va refuza ea. E at`t de bun[; voi ruga-o s[fie rea.

Cu-o dureroas[, nemaisim\it[voluptate el]i scrise:

Stea,

S[rac de bunuri, frumuse\e =i spirit, inima mea este at`t de bolnav[ ca o sc`nteie de soare noaptea, =i te iubesc. +i ochii t[i, topite stele a dimine\ii, privesc at`t de ad`nc, at`t de ferice de ad`nc]n noaptea sufletului meu, c`t te visez veghind =i, de dorm, la imaginea luminii lor sunt de=tept.

Po\i oare ghici sim\irea cu care am scris,]nger?

...O nu! }n via\a ta luminoas[nu s-a putut ivi nici umbra m[car a unei dureri asemenea aceleia ce-mi nimice=te inima. O nimice=te! }nchipuie=te-\i c[dintr-un om cu sim\ire, dintr-o fiin\[aievea n-ar r[m`-ne nimic dec`t o lung[,]ntrupat[desperare. Tu nu cuno=ti asemenea oameni. Ei nu pot apar\inea cercurilor]n care te mi=ti tu. Ei sunt jos. C`nd o inim[ pierdut[-n mizerie, ]n ap[sare, ]n neputin\[ de a cultiva sim\iri, c[ci fiecare din ele ]=i g[sesc marginile ]n puterile celui ce le are, c`nd o asemenea inim[=i-ar ridica aspira\iunile p`n[ la tine, =i le-ar ridica f[r[ voin\[, lupt`nd spre a le n[du=i, neput`nd s[le reziste, ce-ar sim\i un asemenea om? }ntristare? Asta nu-i]ntristare! Desperare? Asta nu-i desperare! E o agonie a sufletului, o lupt[van[, crud[, f[r[de voin\[. Desperarea ucide, aceast[sim\ire munce=te. Martir este numele amorului meu. }n fiecare fibr[rupt[este-o nem[rginire de dureri; =i nu deodat[, fibr[cu fibr[se rupe inima mea. Moartea-i un moment, desperarea e t`mp[ — o asemenea sim\ire este iadul. Mario! po\i tu s[-\i ]nchipuie=ti un asemenea chin f[r[ s[ pl`ngi — de mil[, nu — de]ngrozire? De piatr[s[fie o inim[, este o margine care s-o mi=te; de venin s[fie un suflet, sunt dureri care trebuie s[-l]ndulceasc[, =i nu e durere mai mare dec`t a mea. De ce sunt eu ]n lume, c`nd tu ai fost menit[s[fii? De ce-au c[zut ochii mei pe tine, de ce te-am v[zut? Orb de-a= fi fost, de c`t amar sc[pam! De n-a= fi fost defel, sc[pam de o via\[ chinuit[, pustie, f[r[ de lumin[. — Floare! cum sur`zi]n gr[dina zilelor tale, f[r[s[=tii c[o inim[se rupe; stea! cum luce=ti]n cerul t[u, f[r[s[=tii c[un suflet moare. +i,]n ne=tiin\a ta, e=ti =i mai frumoas[, e=ti =i mai mult cauza unor crude dureri. Ah! c`t e=ti de frumoas[ =i cu c`t

e=ti, cu at`ta mai nefericit sunt, =i cu c`t sunt, cu at`ta mai frumoas[ e=ti! — N-am avut speran\e, pu\in mi-a p[sat; n-am avut dorin\e, nici una-n lume, pu\in mi-a p[sat; de una am fost capabil, de una, care, s[-mi cuprind[ toat[ via\a mea, =i aceea nerealizabil[, tu! — Oric`t de mare ar fi mila ta, p`n[ acolo nu se poate cobor]. Nu-mi z`mbi! Z`mbetul t[u m-ar umple de speran\e vane. A m[ iubi nu-\i este permis, dispre\ue=te-m[! te rog! Poate dispre\ul t[u m-ar omor] =i moartea nu-i nimic pe l`ng[chinul meu de azi. S[rut urma pasurilor tale, murii]i s[rut pe care au trecut umbra ta, dispre\uie=te-m[! Eu nu pot s[nu te iubesc. Tu nu =tii de ce, =i nu \i-o pot spune, =i cu toate astea chipul t[u, umbra ce-ai aruncat-o pe p`nza g`ndirilor mele este singura fericire ce am avut-o]n lume.

Mario!... a=a-i c[astfel te cheam[! nu se poate s[te cheme altfel... tu!... nu-\i pot zice altfel... Adio! Adio!

+i, cu toate c[scrisese, totu=i o speran\[de-o dureroas[dulcea\[, de=art[dar singur[,]i ame\ea sufletul lui. El]=i]nchipuia c[ea va putea fi a lui. Ea! toat[lumea era cuprins[ ]n acest cuv`nt. C`nd g`ndea cum i-ar lua capul ei de aur ]n m`ini =i i-ar topi ochii cu s[rut[rile lui, c`nd g`ndea c[mijlocul ei cel dulce s-ar putea odihni cuprins de bra\ul lui, c[ar putea s[-i prind[m`inu\a ei alb[, s[ se uite la transparentele-i degete ore ]ntregi, ]i venea s[ nebuneasc[. Ce-i via\a? El sim\ea c[ o or[ l`ng[ea ar pl[ti mai mult dec`t toat[ via\a. C`t[intensiv[, dureroas[, f[r[de nume fericire]ntr-o or[de amor. +i cum i-ar vorbi el! C`te numiri ar inventa el, care de care mai ]ndr[gite, mai f[r[ de ]n\eles, mai nepomenite, pentru un sur`s de pe buzele ei, un sur`s ]n trecere, umbra unei fericitoare cuget[ri; c`t[gratitudine pentru-o privire; c`t[ recuno=tin\[ pentru c[ ar l[sa un moment dege\elele ei dulci ]n m`inile lui, =i el sim\ea parec[le trage la inima lui, s[le fac[a sim\i desele =i nem[suratele-i b[t[i,... ar pl`nge =i ar r`de de fericire, ca un copil, ar nebuni]n urm[=i vecinic ar visa aceea or[f[r[de seam[n.

De unde aceast[sim\ire nem[surat[, de unde aceast[irezistibil[nebunie? El nu-=i sim\ea capul, nu-=i sim\ea inima, toate se]nv`rteau

]mprejuru-i]ntr-o lumin[trandafirie, p[rea c[nu vede dec`t perdele albe =i de dup[ fiecare se ivea, z`mbind cu o speriat[=i copil[reasc[=ire\ie, capul ei. }namorat]n ea? Asta ar fi fost pu\in. Nu]n ea,]n fiece g`ndire a ei, ]n fiece pas, ]n fiece z`mbet, un]nmiit amor. Dumnezeu de-ar fi fost =i-ar fi uitat universul, spre a c[uta un altul]n ochii ei alba=tri; de-ar fi g[sit, nu se =tie,... c[utarea ar fi durat vecinic. Cum o iubea! De l-ar fi dispre\uit, ar fi iubit dispre\ul ei; o idee de ur[a ei ar fi fost cuprinsul amorului lui c`t ar fi tr[it.

“Ah! z`mbi el c-un fel de dureroas[ be\ie, de-a= putea s-o s[rut, o dat[! parec[ n-a= mai voi nimic ]n lume... ori s[-i dezmierd m`inile, ori s[-i despletesc p[rul, ori s[-i s[rut umerii. }ngerul meu!”

El trimisese scrisoarea. Sta]n fereastr[nelini=tit, parec[a=tepta sentin\a de moarte, nu =tia ce s[g`ndeasc[, nici g`ndea ceva, era un amestec f[r[=ir de icoane turburi,]mb[t[toare. Ah! el ceruse dispre\ =i spera amor.

Ea se ivi]n fereastr[. El se retrase dup[perdea, ca s-o observe. Ochii lui se uscau de ardoare =i sclipeau cu o bolnav[dorin\[; ea se ivi frumoas[, ochii ei cei mari =i ad`nci erau plini de lacrimi, =i se uit[ ]naintea ei, ]n m`inile unite =i l[sate]n jos \iind scrisoarea =i]n fa\[cu-o expresie indecis[,]necat[de dorin\a de-a pl`nge ca un copil vinovat. El se ar[t[ ]n fereastr[, =i ochii ei painjini\i de lacrimi se ]ndreptar[ spre el... ad`nci, milo=i, plutitori... Ea bo\i scrisoarea cu m`na, o duse la inim[... =i... o durere ascu\it[, crud[ ]i p[trunse inima lui; p[rea c[ i se rupe via\a, i se taie ]n dou[ inima, o negur[ alb[ ]i cuprinse vederea... =-apoi nimic... nimic. El c[zuse c`t era de lung pe podeaua camerei lui.

Copila fugi speriat[din fereastr[.

. . . .

— Ce scrisoare \ii tu]n m`n[, Mario? +i cum ar[\i tu? Ce \i-e? zise un b[tr`n prietenos, care se ivi tocmai atunci]n fereastr[, ridic`nd cu m`na lui cea fin[b[rbia cea rotund[a fetei. Ea cerc[a sur`de, dar at`t de dureros =i at`t de]ngrijit...

— Arat[!... El]i desf[cu cu o dulce sil[scrisoarea cea mototolit[din m`ini... se uit[ pe ea, =i fa\a lui se ad`nci din ce]n ce. Ajunse la semn[tur[.

— De la cine ai c[p[tat tu scrisoarea asta, unde locuie=te omul acesta?

Lacrimile o inundar[=i ea se arunc[suspin`nd la g`tul t[t`ne-s[u.

— Vezi, zise ea]ntrerupt, acolo-i s[rmanul...]n casa cea pustie de peste drum... l-am v[zut c[z`nd ca mort pe podele... cine =tie dac[ n-a =i murit. Alearg[, tat[... poate ]nc[ nu-i prea t`rziu.

— Cum ar[ta el?]ntreab[b[tr`nul, preocupat cum se vede de-o cugetare complicat[.

— O! e frumos! zise ea repede... =-apoi]=i mu=c[z`mbind buzele.

Se mai ivi]nc[un om ple=uv =i cu ochelari, cu care b[tr`nul vorbi repede =i ]ncet, ar[t`ndu-i scrisoarea. Ple=uvul cl[tin[din c[p[\`n[.

Ei cobor`r[ iute sc[rile =i ]ntr-o clip[ fur[ la casa de peste drum. De=i erau am`ndoi b[tr`ni, ei se gr[bise astfel ]nc`t aceasta tr[da viul interes ce trebuia s[-l poarte pentru Dionis. Ei deschiser[u=a. Dionis era lungit la p[m`nt, p[rul ]n dezordine, ochii ]nchi=i cu vehemen\[. Ple=uvul ]l ridic[ ]ncet de la p[m`nt =i-i dezgoli pieptul.

— C`t pe ce era s[ i se rump[ o v`n[a inimii, zise el]ncet. Pare foarte sensibil. O bucurie mare l-ar omor]. Nici trebuie s[-l trezim m[car... }l voi cloroforma, ca din le=in s[treac[ ]ntr-un somn ad`nc.

}n vreme ce doctorul (ve\i fi ghicit c[ple=uvul nostru biped era doctor) vorbea cu sine]nsu=i, da din cap, ridica spr`ncenele =i-=i urnise ochelarii pe frunte, tat[l Mariei fixa portretul din perete. Explicarea ]n dou[ cuvinte: Persoana juridic[ care se afla acum pe m`na]ngrijitoare a Esculapului nostru avea drepturi asupra unei mo=teniri. Dovezi erau asem[narea cu portretul =i multe alte]mprejur[ri care nu ne intereseaz[, legate]ns[de originea p`n[acum obscur[a lui Dionis. Destul c[soarta lui material[din momentul acesta era schimbat[.

El]nsu=i era lungit pe pat. Capul ridicat pe perini =i l[sat asupra pieptului, paloarea cea lini=tit[=i marmorie a fe\ei contrasta cu p[rul]n dezordine. O m`n[ era str`ns ap[sat[pe inim[, ea comprima

convulsiv durerea ce o sim\ea acolo; cealalt[sp`nzura pe marginea patului]n jos. O manta neagr[ ]l acoperea, prin cre\ii c[reia transp[reau delicatele =i corectele lui forme. Tat[l Mariei se plec[asupra lui =i-l privi cu pl[cere, cu inten\ie.

— Aha! g`ndi doctorul cu =ire\ie.

. . . .

O negur[deas[, cenu=ie =i sclipitoare... apoi un cer de un etern =i albastru]ntuneric, cu stele moi de suflarea nop\ii, cu nouri]ncre\i\i, cu aerul cald... =i iar[=i, iar[=i ora=ul vechi cu stradele str`mte, cu casele ]nchircite, cu stre=inile muceg[ite ]n lun[, =i Dan trecea repede prin strade... luna mai arunca c`te o dung[prin]ntunericul lor... el intr[ ]n casa lui deplin con=tiu despre]ndelungatele lui vise.

— +i mi-a trecut prin minte, zise el, acea idee nefericit[pe care Ruben o credea cu neputin\[ ]n capul unui om. — Umbra lui dormea pe pat.

El citi]n cartea lui Zoroastru... ea se scul[ ]ncet... cu ochii]nchi=i... se sub\ie... se lipi de perete =i se a=ez[ironic[, fantastic[, lung[,]n dreptul lui.

Dan se sim\ea bolnav, ab[tut, strivit sub greutatea cuget[rilor lui. Afar[de aceea un fulger]i trecuse drept prin inim[ ]n vremea c[derii lui. El sim\ea fulgerul junghiindu-i inima. El se lungi pe pat =i s-acoperi cu rasa... Pe dinaintea lui treceau fiin\e ciudate pe care nu le v[zuse niciodat[. “Ah! g`ndi el — ]n cur`nd voi muri, aste-s deja umbre de pe ceea lume”. Numai umbra lui proprie st[tea dreapt[ ]n perete, parc[sur`dea =i — ciudat! — avea ochi alba=tri. “Dracul s[ te ia, g`ndi el, =i umbra mea]=i bate joc de mine acuma”.

U=a se deschise =i intr[maestrul Ruben.

— Ce pustia, maistre, de c`nd ai l[sat s[-\i creasc[ perciuni =i de c`nd por\i caftan jidovesc?

— Vai de mine domnule, de mult! — de c`nd m[ \in minte, zise Ruben netezindu-=i barba. Dar m-ai v[zut altfel vrodat[ l`ng[Curtea veche?

— L`ng[ Curtea veche... E Riven... v`nz[torul de c[r\i, iar nu d-ta, maistre Ruben.

Ruben se uit[lung la el.

— D-tale nu \i-e bine, Domnule, zise el serios.

— Eu mor, maistre Ruben... Uit[-te]n masa mea, acolo-s memoriile umbrei mele, a umbrei care-o vezi]n perete, scrise de c`t[vreme am fost]n lun[.

Evreul se uit[lung la bolnav =i cl[tin[din cap.

— Umbra ceea a d-tale e un portret care-\i seam[n[, zise el.

— Maistre Ruben, te-ai prostit r[u de c`nd nu ne-am mai v[zut, zise t`n[rul z`mbind, ori eu am devenit o fiin\[superioar[magistrului meu... se poate =i asta.

Evreul s-apropie de scrinul ce i-l]nsemnase bolnavul,]i deschise s[ltarul =i d[du]ntr-adev[r de ni=te leg[turi de h`rtii galbene =i ve=tezite, legate cu fire de a\[ albastr[... el le scoase, se uit[ la ele, apoi le puse pe mas[. — }n momentul acesta intrar[ doi oameni ]n chilia lui pe care Dan nu-i mai v[zuse. Unul din ei, ple=uv =i uscat, veni s[-i cerce pulsul, cellalt vorbea cu Ruben. Ruben ]i ar[t[ h`rtiile... omul se uit[iute prin ele... f[r[ ]ndoial[, zise el pentru sine... “De c`nd ]l cuno=ti?” adaose ]ntorc`ndu-se c[tr[evreu.

— De mult. El cump[r[de la mine c[r\i. }n genere cele mai vechi =i tot de-acele pe care nu le mai putem vinde nim[nui]n lume. Eu singur le cump[ram cu toptanul, biblioteci risipite ale oamenilor b[tr`ni a c[ror clironomi apoi mi le vindeau pe un pre\ de nimica, ca h`rtie numai. +i-n asemenea c[r\i el r[scolea c-un fel de patim[=i-mi cump[ra cele mai obscure =i mai f[r[de-n\eles. Acuma asemenea aveam c`teva vechituri de astea =i venisem s[ i le ar[t, el mi le-ar fi cump[rat desigur... acum ]ns[... l-am g[sit ]n starea-n care-l vezi. +-apoi nici nu-mi mai zice: jup`ne Riven, ci maistre Ruben! D-zeu =tie cum s-or fi scr`ntit toate celea]n capul bietului om.

Bolnavul auzea toate acestea =i nu =tia ce]n\eles s[le dea. “Sunt nebuni oamenii ace=tia, g`ndi el, =i maistrul Ruben =i-a ie=it cu des[v`r=ire din min\i... nu-l mai cunosc. Aha! g`ndi el]n urm[, eu am

murit =i Ruben a venit cu medicii s[-mi v`nd[ corpul. Are drept... prin schimb[rile prin care am trecut, corpul meu trebuie s[ fi devenit fenomenal. Dar oare-s doctori ace=ti doi?...}mi pare c[ sam[n[ cu Satana am`ndoi... Ori e *un* om, desp[r\it]n dou[ar[t[ri b[tr`ne cu care-=i petrece =iretul Ruben pe conta mea... o jum[tate cu p[r =i una ple=uv[. Cea ple=uv[ ]mi pip[ie pulsul =i cea cu p[r se uit[ la umbra mea, sp`nzurat[de un cui]n perete. Uite! acuma o desprinde din perete =i-o d[lui Ruben]n m`n[. Bravo! Maistre Ruben, strig[ el, dracii t[i sunt me=teri ]n desprinsul umbrelor din perete, =i ist Ple=uv are s[ m[ ia pe mine... c[ci cum v[d joac[ pe doctorul ]n momentul acesta... Bravo! bravo!” El b[tea din palme r`z`nd.

Ruben]i lu[umbra =i h`rtiile de pe mas[ =i ie=i din cas[, ]nchiz`nd cu zgomot u=a dup[sine... “Te-ai dus, evreule... te-ai dus =i m-ai v`ndut chinuitorului de suflete”, murmur[ el c-o resigna\ie dureroas[, rec[z`nd cu capul]n perini.

Are friguri... e]n deliriu, zise serios ple=uvul.

. . . .

E noapte... O r[coreal[dulce p[trunde prin ferestrele deschise, =i Dionis lungit]n patu-i tremur[ ]n friguri, cu buzele uscate, cu fruntea plin[de sudoare =i cu capul greu. I se pare c[s-a trezit din ni=te vise lungi, obscure, f[r[de]n\eles =i el prive=te, f[r[de-ncredere]n realitate, la]mprejurimea lui. Portretul p[rintelui s[u lipse=te din perete, c[r\ile cele vechi asemenea... casa e aceea=i,]ns[mobile nou[=i elegante, covoare pe jos, numai patul e acela=i. Ciudat, g`ndi el, din minune ]n minune... eu nu mai =tiu ce se-nt`mpl[cu mine. — Luna rev[rsa tot aurul ei]n odaia lui =i sub aceast[sm[l\uire diafan[mobilele =i covoarele str[luceau somnoros =i mat; un orologiu z`ng[ne=te ]ncet =i sub\ire ]n perete =i prin mintea lui trec iute, turburi, amestecate, toate ]nt`mpl[rile abia trecute. +i toate]i p[reau vise; mintea lui]i p[rea]mprosp[tat[, rece, clar[fa\[cu mintea care-o avuse]nainte. Din jurul lui disp[ruse lumea cea semiobscur[a tinere\ii lui; el privea la viitor cum ai privi din fundul unui lac lini=tit =i limpede ca lacrima. El singur nu-=i putea explica aceast[limpezime a min\ii.

}=i]nchise ochii. Deodat[sim\i cum c[pe marginea patului s[u =edea cineva...]i =edea pe picioare. Apoi sim\i o m`n[ dulce =i mic[ pe frunte. El deschise ochii pe jum[tate. V[zu un b[iat cu fa\a oval[, palid[, cam sl[bit[, p[rul de aur acoperit de o p[l[rie de catifea neagr[ cu margini largi, ]mbr[cat c-o bluz[ de catifea care cuprindea, str`ns de un colan lustruit, mijlocul cel mai ginga= din lume. Ochii lui Dionis pe jum[tate-nchi=i nu tr[dau c[el vegheaz[. }l privi]n]ntreg, de la capul inundat]n aur p`n-la botinele micu\e ce sticleau radioase pe covorul]nflorit.

"Ah! g`ndi el, =i inima se cutremur[ ]n el, este Maria!"

Da, odorul! ea era. Vorbea singur[... fetele vorbesc adesea singure... El sim\i aerul]ndulcindu-se sub =optirile ei.

— Am fugit de-acas[deghizat[... tot m[am`nau, ba azi, ba m`ini... dihania de doctor zicea c-ar fi periculos pentru el... auzi periculos? Eu nu sunt periculoas[! zise ea r[stit[! — Dar dac[s-ar trezi... atunci, o, atunci... Dormi! dormi! =opti ea aplec`ndu-=i gura pe fruntea lui... El sim\i o rou[ umed[ curg`ndu-i]n p[r... Dar]n momentul acela el]i]nl[n\uise g`tul... ea, speriat[, vru s[se retrag[, dar bra\ul lui o \inea cu t[rie culcat[astfel pe pieptu-i... El se scul[. — Las[-m[! zise ea ro=ie ca purpura.

Dar el o cuprinsese,]i m`ng`ia fruntea ei alb[de-i dete p[l[ria jos =i-i l[s[s[izvorasc[pe umeri]n jos valurile de p[r blond... apoi]i lu[am`ndou[ m`inu\ele]n m`inile lui... ea nu mai rezista... se uita la ele,]i s[ruta degetele... ea nu mai rezista... Mario, m[iube=ti tu?

— Dar dac[nu m-ar chema Maria? zise ea sub inspira\ia unei fulger[toare mali\ii.

— Cum dar?

— Da! da! Maria, zise ea cu gl[scior argintos, dar taci, nu \i-e iertat s[vorbe=ti... nu \i-e iertat... Nu te scula, c[ci asemenea nu \i-e iertat... Ea-l]mpinse]n perini... El voia s[vorbeasc[, dar]=i sim\i gura astupat[de s[rut[ri... El]=i]nchise ochii =i sim\ea c[inima i se sparge]n piept... apoi iar]i deschise, spre a cuprinde cu ei dulcea lui sarcin[,

care r`dea c-un fel de copil[roas[ nebunie de z`mbetul lui, de surprinderea =i spaima ei proprie... de tot, tot...

Adesea]n nop\i lungi de iarn[, dup[ce ea de mult devenise tezaurul c[sniciei lui, c`nd de bun[ voia lor tr[iau exila\i la vun sat spre a se iubi departe de zgomotul lumii, Maria intra deodat[ ]n salonul ]nc[lzit =i luminat numai de razele ro=ii ale j[raticului din c[min, intra ]mbr[cat[ ca b[iet, ca ]n noaptea aceea c`nd se v[zur[pentru]nt`ia oar[ ]n apropiere. Membrele ei zvelte ]n bluza de catifea neagr[, aceea=i p[l[rie cu margini largi pe p[rul ei blond =i picioru=ele cele mai mici din lume ]n botine b[rb[te=ti. +i ea s-apropia de el. M`inu\ele-i albe =i transparente ca ceara contrastau cu m`nicele moi =i negre =i astfel se primblau de bra\ prin semi]ntunericul c[lduros al s[lii; din c`nd]n c`nd ]=i plecau gur[ pe gur[, din c`nd]n c`nd st[teau ]naintea unei oglinzi, cu capetele r[zimate unul de altul, =i r`deau. Era un contrast pl[cut: fa\a lui tras[=i fin[din care nu se putuse]nc[=terge am[r[ciunea unei tinere\i ap[sate, ci r[m[sese]nc[ ]ntr-o tr[s[tur[de nespus[naivitate]n jurul gurii, l`ng[ fizionomia oval[, rotunjit[ =i alb[ a ei... chipul unui t`n[r demon l`ng[chipul unui]nger ce n-a cunoscut niciodat[ ]ndoiala.

Dou[vorbe concluzive. Cine este omul adev[rat al acestor]nt`mpl[ri, Dan ori Dionis? Mul\i din lectorii no=tri vor fi c[utat cheia ]nt`mpl[rilor lui]n lucrurile ce-l]ncunjurau; ei vor fi g[sit elementele constitutive a vie\ii lui suflete=ti]n realitate: Ruben e Riven; umbra din perete, care joac[un rol at`t de mare, e portretul cu ochii alba=tri; cu dispari\iunea acestuia dispare ceea ce ve\i fi ]ndemna\i a numi o idee fix[; ]n fine, cu firul cauzalit[\ii ]n m`n[, mul\i vor g`ndi a fi ghicit sensul ]nt`mpl[rilor lui, reduc`ndu-le la simple vise a unei imagina\ii bolnave.

Fost-au vis sau nu, asta-i]ntrebarea. Nu cumva]nd[r[tul culiselor vie\ii e un regisor a c[rui existen\[n-o putem explica? Nu cumva suntem asemenea acelor figuran\i care, voind a reprezenta o armat[mare, trec pe scen[,]ncunjur[fondalul =i reapar iar[=i? Nu este oare omenirea istoriei asemenea unei astfel de armate ce dispare]ntr-o

companie veche spre a reap[rea]n una nou[, armat[mare pentru individul constituit]n spectator, dar acela=i num[r m[rginit pentru regizor. Nu sunt aceia=i actori, de=i piesele sunt altele? E drept c[dup[fondal nu suntem]n stare a vedea. — +i nu s-ar putea ca cineva, tr[ind, s[aib[momente de-o luciditate retrospectiv[care s[ni se par[ca reminiscen\ele unui om ce de mult nu mai este?

Nu ezit[m de-a cita c`teva pasaje dintr-o epistol[ a lui Téophile Gautier care coloreaz[ oarecum ideea aceasta: “Nu totdeauna suntem din \ara ce ne-a v[zut n[sc`nd =i de aceea c[ut[m adev[rata noastr[patrie. Acei care sunt f[cu\i]n felul acesta se simt ca exila\i]n ora=ul lor, str[ini l`ng[ c[minul lor =i munci\i de-o nostalgie invers[... Ar fi u=or a ]nsemna nu numai *\ara* dar chiar =i *secolul ]n care ar fi trebuit s[ se petreac[ existen\a lor cea adev[rat[*... }mi pare c-am tr[it odat[ ]n Orient =i, c`nd]n vremea carnavalului m[deghizez cu vrun caftan, cred a relua adev[ratele mele vesminte. Am fost]ntotdeauna surprins c[nu pricep curent limba arab[. *Trebuie s-o fi uitat*”.

LA ANIVERSAR{

CUPRINS

Nara\iune original[

Ea se numea Cleopatra, iar el Gajus Iulius Caesar Octavian August. Adic[ea citise un roman =-ar fi voit s[fie de dou[zeci =i =ase de ani =i nu era dec`t de paisprezece; el, istoria romanilor =i voia s[fie de patruzeci de ani. Era numai de optsprezece =i umbla la =coal[. Cu toate acestea ast[zi,]n ziua sf-tului Ermil, el uitase pe Octavian August =i a=tepta felicit[ri de ziua lui. Tata i-a dat un ceasornic frumos, mama — o besectea de toalet[, sora — o pereche de papuci. Elis — nimic. Elis, adic[Cleopatra, var[-sa. El se retr[sese]n odaia lui, unde clasicii erau a=eza\i pe-un scrin]n religioas[regul[=i neviolabilitate =i se primbla cu pa=i mari prin cas[. Era brunet =i cam poetic. Avea ochi alba=tri, ceea ce vrea s[zic[mult, =i era frumos b[iet. Acum st[tu cu mirare]naintea oglinzii, se uita cu mirare]n ochii lui proprii =i p[rea c[-i]ntreba ceva. “Tolla mi-a f[cut-o”. Era o vreme]n care,]n urma unui roman spaniol, regina de ast[zi a Egiptului se numea Tolla. El se numea pe atunci Bertrand... tempi passati!

“Nimic! nimic! — =i eu i-am dat de ziua ei o p[pu=[. Adic[ce *eu* i-am dat! Dac[n-am =tiut ce s[-i dau! Mama mi-a spus s[-i dau o p[pu=[. Tolla, Tolla! — zise el r`z`nd — tare mi-e=ti drag[“. Apoi =ezu la mas[=i g`ndi ad`nc... asupra egalit[\ii a dou[hipotenuze. Lu[o coal[mare de h`rtie alb[=i scrise drept]n mijloc: *Regin[! Te iubesc!* Isc[lit: *Gajus Julius Căa]esar Octavian August manu propria.*

Sara era petrecere. Era invitat[=i veri=oara Elis =i — mare minune — a venit. P[rin\ii ei au lep[dat-o acolo =i s-au dus]ntr-alt loc, unde asemenea erau a=tepta\i. Octavian August imperatorul o petrecea sara p`n-acas[, dac[-l iertau ocupa\iunile statului roman, =i ast[zi — ]l iertau acele ocupa\iuni ale statului roman. Toat[ sara nu vorbi un cuv`nt cu domni=oara. Ea-=i]ncre\ise spr`ncenele]ntre ochi, pe

care-i ridic[sub frunte; cu bra\ele-ncruci=ate, picior peste picior, =edea-nd[r[tnic[ ]ntr-un col\, cu buzele str`ns lipite. Dar pe furi= ea strecura c`te-o raz[drept]n ochii lui. Era m`nioas[. De doi ani se m`nia foarte u=or =i se desm`nia tot at`t de u=or. Odinioar[nu se m`nia defel.

S-apropiase miezul nop\ii. El veni foarte serios. “}mi ve\i da voie, domni=oar[, s[v[petrec p`n-acas[?” Ea se uit[ ]n ochii lui =i-ncepu s[ r`d[.

— Ce r`zi? Ce-i de r`s aicea?

— Bine. Haidem!

Era o noapte frumoas[, lun[, un ger aspru f[r[pic de v`nt. Ninsoarea se l[sase pe garduri =i z[plazuri de-am`ndou[p[r\ile ulicioarei. Z[pada]nc[rcase crengile de copaci =i acoper[mintele caselor. Ghe\u=ul trosnea sub pa=i =i el trecea cu d`nsa de bra\... ea ]n scurteic[ cu guler de blan[, ro=ie la fa\[, capi=onul alb de l`n[ ]nconjura fa\a, fruntea. Ea era blond[, *foarte* blond[, cu p[rul ca un caier de c`nep[ =i scurteica — oric`t de groas[ar fi fost — accentua totu=i liniile unei talii fine =i ml[dioase. O broasc[. R`deau vorbind — adic[ mai mult r`s dec`t vorb[. Cine nu-=i aduce aminte de tinere\ea sa — =i fiecare a avut una — de acele hot[r`ri de a fi serio=i]n amor, c[-i pe via\[, acea defensiune]n paragrafe a copilei, ca s[nu-i zic[pe nume, s[n-o tutuiasc[— s[n-o s[rute. Celelalte calea-vale, dar o guri\[? c`t lumea. A=a erau =i ei. De vorbit despre... istorie, geografie =i alte lucruri folositoare da! se-n\elege, c`t vrei — dar o guri\[, *tu? pe nume?* — niciodat[!

A=a ar fi =i r[mas — dar luna, luna!

Luna lumina fa\a ei alb[ca laptele cu obrajii ro=i =i p[rul ei blond, foarte blond, care]nconjura cu lux =i fine\e o fa\[plin[=i r`z[toare. Pe c`nd el perora o tem[de astronomie — indiferent[at`t lui c`t =i ei — adic[pe c`nd se nec[jeau unul pe altul, ea se uita la el f[r[ s[-l asculte; i-ar fi s[rit ]n g`t, l-ar fi s[rutat de o mie de ori — a=a num[ra ea cel pu\in — dac[— dac[s-ar fi c[zut.

Ah! c[prostu-i — g`ndi ea — nu poate vorbi =i el de altceva, azi cel pu\in — adaose uit`ndu-se timid]n sus la el. Ce frumosu-i =-*a=a*,

c`nd spune prostii, ]mi place =-a=a — g`ndi tot ea. Apoi nu mai g`ndi nimic sau Dumnezeu =tie ce — destul, dup[ ce t[cu mult f[r[ s-asculte, zise cam ]ntins =i cam ca =i c`nd n-ar fi b[gat de seam[:

— *Tu*, Ermil, — =i speriat[de ceea ce spusese, nu mai zise nimic. Fa\a ei era ro=ie de ru=ine.

El st[tu pe loc,]i str`nse m`na =i zise]ncet:

— Mai zi o dat[.

— Nu.

— Nu? M[sup[r... s-o =tii.

— *Tu*... repet[ea]ncet, cu ochii pe jum[tate]nchi=i, cu glas tremur[tor. Era un *tu* singuratic, f[r[de a fi pus]n leg[tur[cu vo fraz[— =i cu toate acestea ce *tu*? Din gura ei venise mai]nt`i.

Vorbir[mai departe — de ast[dat[mai intim — nu despre amor;]ns[totu=i despre un lucru serios — despre c[s[torie, cum ea fondeaz[statele, care-i originea c[s[toriei la indieni, tot lucruri ad`nci. Fiecare *tu* era controversat. C`nd]=i propuneau s[-=i zic[*tu*, mureau de ru=ine, =i-=i ziceau serios, dup[lungi lupte suflete=ti: “Dumniata”; c`nd stabileau diplomatice=te s[-=i zic[d-ta — atunci *tu* — *tu* din gre=eal[, =i iar din gre=eal[, =-a=a mai departe.

}n fine ajunsese la porti\[.

— Elis! *tu*... nu =tii c`t te iubesc... nici po\i =ti c[ci... c[ci tu nu ai inim[.

Pe nume =i tu? Vezi, g`ndi ea, dar nu zise nimic...

— De c`nd te-am v[zut, de c`nd =tii tu — c[ci tu =tii c[eu te iubesc =i totdeauna aceast[r[ceal[c`nd e=ti singur[cu mine. Totdeauna m[sile=ti s[vorbesc ni=te lucruri pe care nici nu le ascul\i... E=ti rea la inim[, Elis!

— Domnule! zise ea, st[p`nindu-se =i st`nd b[\ ]naintea lui. Vrei s[m[-nve\i cum trebuie s[m[port?

— +i cu toate astea, zise el]ncet =i dureros, luna-nfrumuse\eaz[lumea pentru amorul nostru.

Ea se uit[ ]n sus =i ochii ei umezi de dulci lacrimi str[luceau]n lun[. El]i cuprinsese talia =i se uitau am`ndoi — nu g`ndeau nimic.

Era ceva at`t de dureros, at`t de fericit]n fa\a,]n tot sufletul lor — ai fi r`s =-ai fi pl`ns dac[i-ai fi v[zut astfel.

}n fine]ncepur-a r`de — doi copii — r`deau cu lacrimele-n ochi. +i era at`t de argintos r`sul ei =i guri\a at`t de frumoas[— i-ai fi b[ut apa din gur[.

— Domnule, zise ea deodat[c-o seriozitate mare — ast[zi ne-am permis o mul\ime de lucruri foarte nepermise — numai ast[zi =i-mi pare r[u... c[trebuie s[... s[...

— Ei, s[...? Iar aceast[m`n[de pov[\uitor... Eu nu sunt copil, Elis... s[=tii tu c[nu sunt... Iaca, de exemplu...

— De exemplu...?

— Nu te voi mai str`nge de m`n[, nu \i-oi mai spune pe nume... de azi]nainte.

O! g`ndi ea ]n sine cu p[rere de r[u, dar ce era s[ zic[. +ezur[ pe banca de piatr[ de l`ng[porti\[... Ea-i]ntoarse spatele =i-=i mu=ca unghiile... el se uita]n om[t. Prost lucru!

Ar fi putut sta mult[vreme a=a. Nu =tiu... }n sf`r=it... ea... ]n sf`r=it... domnia ei a fost aceea care — a=a]ncet — c-un pic de m`nie =i nu prea:

— Ermil!

— Aud!

— Eu s[-\i spun drept =i s[nu zici c[nu \i-am spus-o... dar... eu nu te mai iubesc defel... =i tu mi-ai spus-o azi, c[eu nu te iubesc — A=aa! Ea-=i pusese ceva]n cap azi: o idee... =i acesta era modul cu care c[uta pretexte de ceart[— =i aceste certe, =tia ea cum se sf`r=esc oare?

— Da! Nu m[iube=ti... repet-o, spune-o... te cred, fiindc[tu nu m-ai iubit niciodat[, zise el cu am[r[ciune. Negri vor trece anii mei... }n toate chipurile voi c[uta s[te uit. Tu ai o inim[de marmur[... Nici z`mbiri, nici lacrimi, nici rug[ciuni, nici]nd[r[tnicia n-o]nmoaie.

— Las[, las[! g`ndi ea =i z`mbi cu m`ndrie c[ poate fi at`t de aspr[.

— Eu \i-am spus-o, domnul meu, de at`tea ori, c[numai amici\ia

adev[rat[poate s[fie leg[tura dintre noi. Ce ceri mai mult?... Ce vrei de la mine? adaug[repede.

— Ce vreau, zise el c-o trist[bl`nde\e, ce vreau? Dar nu vezi tu cum suf[r? Spune-mi numai c[m[iube=ti — spune-o! dar nu cu dou[ ]n\elesuri, nu ca atunci la bal... drept! spune!

— Da! zise ea foarte rece — d-ta =tii c[eu te iubesc, sigur. Da.

— O, ast[r[ceal[! Tu m[omori, Elis! Vorbe=te-mi, zise el rug[tor, cum =tii tu c`teodat[ s[ vorbe=ti, c-o bl`nde\e uimitoare, c-o dulcea\[de sor' — de iubit[.

— Bine, bine! +tiu eu!

— Ce =tii tu? Iaca c[nu m[mai sup[r...]\i vorbesc bl`nd. }mi dai m`na ta? A=a. Spune.

— Vezi tu, Ermil? zise ea c-o seriozitate copil[reasc[=i trist[— tu crezi... tu crezi c[eu am ap[-n vine... c[eu... c[eu nu te iubesc?... Dar s[-\i spun \ie... eu nu sunt aspr[... Ce ai zice tu dac[... dar te rog s[nu spui nim[nui... dac[... dar z[u s[nu spui...

— Ce?

— Vezi tu! formal te-am oprit... am f[g[duin\a ta c[nu m[vei s[ruta niciodat[. A=a-i?

— A=a.

— Ca s[ănu] mai zici c[eu nu te iubesc — zise sup[rat[— ca s[zici c[eu te iubesc — repet[c-o ru=inoas[gra\ie... ast[zi... ast[zi... }=i sim\i cuprins[talia,]nchise ochii, l[s[capul pe um[rul lui =i era aproape s[moar[.

— O! te iubesc... n-ai =tiut niciodat[c`t te iubesc... — glasul ei era dulce, slab, plin de lacrimi, sfin\it de cea ]nt`i s[rutare.

— Tu e=ti un]nger...]nd[r[tnic... dar un]nger...

Sur`sul obraznic, ochiul cuvios, cochet[ria vesel[ se-ntorc pe r`nd dup-acea s[rutare... chiar lini=tea. Ea-=i \inea bra\ul dup[g`tul lui.

— M[duc... =i tu e=ti un m[gar.

— Las' s[fiu... Nu te duce...

— Trebuie... tu! A=a-i c[tu nu vei uita niciodat[aceast[noapte, zise]ncet, a=a de]ncet =i totu=i a=a de clar.

— Ah! niciodat[.

— +i acuma... am s[-\i aduc ceva din cas[... Un dar de ziua ta... A=a-i?...

Ea intr[iute, se-ntoarse =i-i aduse o cutie mare... Ei o sc[par[jos, dar nu f[cea nimic... era]nc-o s[rutare.

Gajus Iulius Caesar Octavian August se duse acas[. Se a=ez[dinaintea focului =i zise z`mbind: “Tu e=ti un m[gar!” Deschise cutia. Deasupra era un desemn. El era... l[sat ]ntr-un je\; o femeie... ea, de dinapoia je\ului ]i \inea ochii cu m`inile. El]=i ridic[ochii s-o vad[... =i un moment i se p[ru c-o vede. Dar unde s[fi fost. Dar ce mai era]n cutie? P[pu=ile ce i le dedese de ziua ei doi ani de-a r`ndul. Pe fruntea celei de ]nt`i era: “Bertrand e un m[gar”, pe fruntea celei de a doua: “Gajus nu-=i are min\ile toate”. Apoi mai era ceva. O mic[carte de noti\e... impresii din romane, din poezii, scrise-n fiecare zi =i la sf`r=itul fiec[rei noti\e, ca o]ncheiere, ca o cugetare asupra adormirii: “Ermil, te iubesc!”.

CEZARA

Nuvel[original[

CUPRINS

I

Era-ntr-o diminea\[de var[. Marea =i-ntindea nesf`r=ita-i alb[strime, soarele se ridica ]ncet ]n senin[tatea ad`nc-albastr[a cerului, florile se trezeau proaspete dup[somnul lung al nop\ii, st`ncile negre de rou[abureau =i se f[ceau sure, numai p-ici pe colea c[deau din ele, lenevite de c[ldur[, mici buc[\i de nisip =i piatr[.

Din ni=te col\i de st`nci despre apus se ridica o m[n[stire veche ]ncunjurat[ cu muri, asemenea unei cet[\ui, =i de dup[ muri vedeai pe ici pe colea c`te-un v`rf verde de plop ori de castan. Acoper[mintele \uguiete de olane mucig[ite, bolta neagr[ a bisericii, zidurile ]mprejmuitoare risipite =i n[pustite ]n risipa lor de plante grase, de furnici ce-=i fondau state, de procesii lungi de g`ze ro=ii care se soreau cu nespus[lene, poarta de stejar de o vechime secular[, sc[rile de piatr[tocite =i m`ncate de mult umblet, toate astea laolalt[ te f[ceau a crede c[ este mai mult o ruin[ oprit[ curiozit[\ii dec`t locuin\[.

}n dreapta m[n[stirii se ridicau dealuri cu p[duri, gr[dini, vii, s[tucene cu c[su\e albe pres[rate prin dungile v[ilor,]n st`nga un drum trecea ca o cordea prin o nem[rginire de lanuri verzi care se pierdeau ]n dep[rtarea orizontului, ]n dreptul ei marea, a c[rei suprafa\[ era rupt[ pe ici pe colea de c`te-un col\ de st`nc[ce ie=ea de sub ap[.

De-a lungul zidurilor]mprejmuitoare mergeau c[r[ru=e pe coasta dealului, curmate]n cursul lor de mu=unoaie de c`rti\e. Pe una din c[r[ri vedem un c[lug[r b[tr`n merg`nd spre poarta m[n[stirei, cu m`inile unite dup[spate. Rasa i-e de =iac, e-ncins cu g[itan alb, metaniile de l`n[ sp`nzur[c-un col\ din s`n, papucii de lemn se t`r`ie =i cl[p[iesc la fiecare pas. Barba alb[ i-e cam rar[, ochii ca z[rul neexpresivi =i cam t`mpi\i; nimic resignat sau ascetic]n el.

Ajuns la poart[, trage clopo\elul, un frate]i deschide, el intr[ ]n curtea ce sem[na a p[r[sit[a m[n[stirei, cu pardoseala ei de pietre p[trate printre care cre=teau]n voie fire de iarb[nalt[, =i-n mijlocu-i c-un iaz ale c[rui maluri erau s[lb[t[cite de fel de fel de buruiene. Brusturi mari, lum`n[rele, sulcin[ =i m[z[richea care-=i \ese p[turile ei de flori asupra ]ntregii vegeta\ii pe care o sugrum[ cu ]nc`lciturile ramurilor. Un cerdac lung, umbrit =i multicolon r[spunde c-o scar[ce d[-n curte. B[tr`nul deschide u=a tinzii =i se face nev[zut]n[untrul cl[dirii.

}n zidul lung =i nalt al m[n[stirii, privit din gr[din[, se v[d fere=ti cu gratii negre, ca ferestrele de chilii p[r[site, numai una e toat[-ntre\esut[cu ieder[=i]n dosul acelei mreje de frunze-ntunecoase se v[d]n oale roze albe ce par a c[uta soarele cu capetele lor. Acea fereastr[d[dea]ntr-o chilie pe pere\ii c[rei erau aruncate cu creionul fel de fel de schi\e ciudate — ici un sf`nt, colo un c[\el zv`rcolindu-se]n iarb[, colo icoana foarte bine executat[a unei ruda=te, flori, tufe, capete de femei, bonete, papuci,]n fine, o carte de schi\e risipit[pe perete. Un dulap cu c[r\i biserice=ti, un scaun cu spata nalt[, haine c[lug[re=ti sp`nzurate]ntr-un cui, o lad[zugr[vit[cu fel de fel de flori, un pat simplu de sub care se vedea o pereche de papuci =i un motan negru, iat[toat[ ]mbr[c[mintea. Prin mreaja vie =i tremur[toare a fere=tii p[trundeau razele soarelui =i umpleau semi]ntunericul chiliei cu dungi de lumin[ ]n care se vedeau mii de firicele mi=c[toare care toate jucau]n imperiul unei raze =i dispar din vedere deodat[cu ea.

Pe scaun =ade un c[lug[r t`n[r. El se afl[ ]n acele momente de tr`nd[vie pl[cut[pe care le are un dul[u c`nd =i-ntinde to\i mu=chii ]n soare, lene=, somnoros, f[r[ dorin\e. O frunte nalt[ =i egal de larg[ asupra c[reia p[rul formeaz[ un cadru luciu =i negru st[ a=ezat[ deasupra unor ochi ad`nci\i]n boltele lor =i deasupra nasului fin, o gur[cu buze sub\iri, o b[rbie rotunjit[, ochii mul\umi\i, cum am zice, de ei]n=ii privesc c-un fel de con=tiin\[de sine care-ar putea deveni cutezare, expresia lor e un ciudat amestec de vis =i ra\iune rece.

S-apropie de fereastr[=i se uit[ ]n gr[din[jos la iarba moale, crescut[-n umbra virgin[a copacilor, la portocale ce luceau prin frunze, apoi lu[creionul =i desemn[pe perete o portocal[. Lu[un papuc,]l puse pe mas[=i se uit[la el, apoi deschise-o carte bisericeas[=i pe-un col\ de pagin[zugr[vi papucul. +i ce profana\ie a c[r\ilor biserice=ti! Toate marginile erau profile de femei, popi, cavaleri, cer=itori, comedian\i...]n sf`r=it, via\a ]n realitatea ei, m`zg[lit[ ]n fiecare col\ disponibil.

Deodat[intr[b[tr`nul.

— Binecuv`nteaz[, p[rinte.

— Domnul. Ei, Ieronime, zise b[tr`nul vesel =i-ntr-o ureche, ce mai lucrezi, =trengariule?

— Eu? Dar c`nd am mai lucrat eu ceva? Aceast[ presupunere jigne=te caracterul meu, p[rinte... Eu nu lucrez nimica; m[ joc desemn`nd cai verzi pe pere\i; dar s[lucrez...? Sunt mai]n\elept de cum ar[t.

— Faci r[u c[nu-nve\i pictura.

— Eu nu fac nici r[u, nici bine, c[ci nu fac nimic. M[joc.

— }ngropi talentul, fiule,]ngropi talentul.

— }ngrop pe dracul, p[rinte.

— Apage Satana! zise b[tr`nul s[rind ]ntr-un picior =i arunc`ndu-i-se-n bra\e. Ieronim]ncepu s[r`d[.

— Dumnezeu =tie, tat[, de unde iei at`ta veselie. Eu am momente c`nd sunt trist, tu... nu cred.

— Eu trist, Ieronime? S[m[ia dracul, f[tul meu, dac-am fost trist vrodat[. Triste\ea fuge de mine ca cum[tru-meu de t[m`ie. Dar las[ asta... hai ]n ora= cu mine. Azi, intr`nd la stare\ul t[u, am f[cut o fa\[c[tr[nit[=i turceasc[... am spus c[-mi trebuie=ti tu pentr-o com`ndare, am min\it ca totdeauna — ]n sf`r=it,]\i concede societatea mea serioas[de cioclu. Noi, Ieronim, ne-om duce]n ora=... =tiu]ntr-un loc vin bun, =tii colea, phiu! om juca c[r\i cu al\i fr[\iori, om fuma din lulele lungi c`t ziua de azi =i ne-om uita pe fere=ti la duduci! Se-n\elege c[f[r[...

— Se-n\elege.

— M[mir cine dracul te-a c[lug[rit pe tine, blestematule Ieronime?

— M[mir cine dracul te-a c[lug[rit pe tine, p[rinte?

— Cine? Dracul.

S-ar]n=ela cineva crez`nd c[ toate u=urin\ele c[lug[rilor aveau vreo ]nsemn[tate. A=a numitele lor bl[st[m[\ii erau ni=te copil[rii, cu toat[ libertatea vorbelor cu care le-mbr[cau. Un pahar de vin, un joc de c[r\i, o lulea de tutun, din c`nd]n c`nd o privire repezit[ asupra profilului unei copile z`mbitoare — astea erau]n fapt[=i]ntotdeauna toate renumitele lor desfr`n[ri. Tot farmecul consista]n misterul cu care]mbr[cau f[\arnic micile lor pasuri lume=ti.

Ieronim]=i arunc[rasa pe el, t[ie o fa\[sinistr[, mucalitul b[tr`n t[ie una smintit[ detot, spre a face efect asupra sp[rietului portar, =i am`ndoi ie=ir[repede din m[n[stire, spre a-=i st`mp[ra graba mersului abia]n drumul mare, ce ducea la ora=.

II

— Contes[, voi face pe p[rintele D-tale s[te sileasc[ca s[fii a mea.

— Cine se-ndoie=te c-o po\i face aceasta, cine, c[e=ti]n stare s-o faci. Tat[l meu]\i datore=te bani =i d-ta vrei fata lui. Nimic mai natural. V[ve\i]nvoi am`ndoi asupra pre\ului ca doi oameni de onoare ce sunte\i... dar p`n[nu-\i sunt femeie am dreptul de a te ruga s[m[scute=ti... Vei avea destul timp s[m[chinuie=ti c`nd]\i voi fi femeie.

Frumoasa contes[ ]i]ntoarse spatele =i se uit[din fereast[pe uli\[. Ea]ncepu s[r`d[, c[ci v[zu pe-un b[tr`n mucalit silindu-se a t[ia mutre evlavioase pentru a impune trec[torilor. Ieronim =i Onufrei st[teau]n uli\[; Onufrei, num[r`nd metaniile ce le \inea ]n m`inile unite pe p`ntece, Ieronim c-o fa\[ de-o ad`nc[=i nobil[seriozitate.

Marchizul Castelmare se uit[lung =i s[lbatec asupra acelei copile ce-i dispre\uia amorul, apoi ie=i iute, tr`ntind u=a dup[sine.

— Ce frumu=el e c[lug[rul cela, =opti contesa z`mbind. +i ce mucalit b[tr`n... Pare un paiazzo]ntr-o rol[de intrigant. Ce nobile

tr[s[turi are t`n[rul... pare un demon... frumos, serios, nep[s[tor. Tot ]i trebuie lui Francesco un model pentru demonul lui ]n “C[derea ]ngerilor”... dac-am putea pune m`na pe c[lug[r...

— Maiestre — strig[ea tare, apropiind dou[scaune de fereast[. Intr[un b[tr`n c-o bluz[de catifea, cu fa\a nalt[=i senin[, c-o barb[sur[, s-apropie de copil[c-o]ntrebare pe buze.

— Vino l`ng[ mine... +ezi ici... Ia te uit[ la acel c[lug[r t`n[r. Ce frumos demon]n “C[derea]ngerilor”, nu-i a=a?

— Ce frumos Adonis]n “Venus =i Adonis”, zise pictorul sur`z`nd, d-ta Venus, el Adonis.

— Eei! asta-i prea tare.

Francesco i-apuc[m`na]ntr-a sa =i apropie gura de fruntea ei frumoas[.

— E=ti copil[, zise el]ncet, =i de ce nu? Tu vrei s[iube=ti... toat[fibra inimii tale tremur[la aceast[vorb[... Vrei dar ca un b[rbat pe care nu-l iube=ti, acel Castelmare, s[te ia de so\ie...? +tii c[sunt bogat... =tii c[te iubesc ca pe fiica mea... =tii c[tat[l t[u te-ar vinde dac[i s-ar pl[ti pre\ul ce-l cere, c[ci e s[rac, desfr`nat, juc[tor... =i c[ nu-i o alt[ cale ca s[ scapi de nenorocire dec`t fugind de aceast[cas[. Vrei un p[rinte?... Iat[-m[... Vrei o cas[? A mea]\i st[deschis[. Vrei un amant, Cezara?... Iat[-l. +i eu am iubit... cunosc din tinere\e aceast[dulce turbare... Tu e=ti]nsetat[dup[ea... =i cu toate astea ai fi]n stare s[scapi din m`n[cel mai frumos model de pictur[... Un]nger de geniu, c[ci demonii sunt]ngeri de geniu... ceilal\i care au r[mas]n cer sunt cam prostu\i.

— Dar bine, tat[, n-o s-alerg eu dup[el, zise ea ro=ie ca focul.

— Vrei s-alerg eu dup[el?

— Ei nu...

— Ei da... Complimentele mele, domni=oar[, zise Francesco repezindu-se spre u=[. L-ar fi oprit... nu-i venea la socoteal[, ... s[nu-l opreasc[... nu se c[dea. Ea nu f[cu nimica, ceea ce era mai cuminte]n cazul de fa\[. Pictorul ie=i z`mbind cu r[utate, dar cu deosebire ]nc`ntat de mutrele ce le t[ia Cezara... contrazic[toare, turburi, desperate.

Ea r[mase-ntr-o confuzie. Privea la Ieronim. Ce frumos era... Inima tremura-n ea... l-ar fi omor`t dac[ar fi fost al ei... Era nebun[.

Dar ce frumoas[, ce plin[, ce amabil[era ea! Fa\a ei era de-o albea\[chilimbarie]ntunecat[numai de-o viorie umbr[, transpari\iunea acelui fin sistem venos ce concentreaz[idealele artei]n boltit[frunte =i-n acei ochi de-un albastru]ntuneric care sclipesc]n umbra genelor lungi =i devin prin asta mai dulci, mai]ntuneco=i, mai demonici. P[rul ei blond pare-o brum[aurit[, gura dulce, cu buza de desupt pu\in mai plin[, p[rea c[cere s[rut[ri, nasul fin =i b[rbia rotund[=i dulce ca la femeile lui Giacomo Palma. At`t de nobil[, at`t de frumoas[, capul ei se ridica c-un fel de copil[roas[m`ndrie, astfel cum =i-l ridic[ caii de ras[ arab[, =-atunci g`tul nalt lua acea energie marmoree =i doritoare totodat[ca g`tul lui Antinous.

Ea-=i culc[capul]ntr-o m`n[ =i privi la acel t`n[r c[lug[r cu o indefinibil[, resignat[dorin\[. Toate vorbele lui Francesco ea nu le lua dec`t de glum[, a c[rei realitate, ce-i drept, i-ar fi =i pl[cut. Ce]ntunecoase bucurii sim\ea inima ei]n acea privire,... cum ar fi dorit... ce ar fi dorit?... Ah! cine o spune, cine-o poate spune, =i care limb[e-ndestul de bogat[ca s[poat[exprima acea nem[rginire de sim\iri care se gr[m[desc nu]n amor]nsu=i, ci]n setea de amor. Ea viseaz[-n fereastr[... s[viseze numai... n-ar fi un p[cat analiza sim\irilor ei?...

III

Onufrei =i Ieronim, trec`nd pe strade, nu vedeau c[ erau urm[ri\i de-un om. Era pictorul. Ieronim avea s[ caute la po=t[, unde =i afl[, o scrisoare de la un unchi al lui, un b[tr`n sihastru. Iat[ce scria:

Iubite]n Cristos nepoate.

Este o frumuse\e de zi acum c`nd ]\i scriu =i sunt at`t de plin de dulcea\a cea proasp[t[a zilei, de mirosul c`mpiilor, de gurile ]nmiite ale naturii, ]nc`t pare c[-mi vine s[spun =i eu naturii ceea ce g`ndesc, ce simt, ce tr[ie=te ]n mine. Lumea mea este o vale, ]ncunjurat[ din toate p[r\ile de st`nci nep[trunse care stau ca un zid dinspre mare, astfel]nc`t suflet de om nu poate =ti acest rai p[m`ntesc unde tr[iesc eu.

Un singur loc de intrare este — o st`nc[ mi=c[toare ce acoper[ m[iestru gura unei pe=tere care duce p`n-]nl[untrul insulei. Altfel cine nu p[trunde prin acea pe=ter[crede c[aceast[insul[este o gr[mad[de st`nci sterpe ]n[l\ate ]n mare, f[r[ vegeta\ie =i f[r[ via\[. Dar cum este inima? De jur ]mprejur stau st`ncile urie=e=ti de granit, ca ni=te p[zitori negri, pe c`nd valea insulei, ad`nc[=i desigur sub oglinda m[rii, e acoperit[de snopuri de flori, de vi\e s[lbatice, de ierburi nalte =i mirositoare]n care coasa n-a intrat niciodat[. +i deasupra p[turii af`nate de lume vegetal[ se mi=c[ o lume ]ntreag[ de animale. Mii de albine cutremur[ florile lipindu-se de gura lor, bondarii ]mbr[ca\i ]n catifea, fluturii alba=tri umplu o regiune anumit[ de aer deasupra c[reia vezi tremur`nd lumina soarelui. St`ncile nalte fac ca orizontul meu s[ fie ]ngust. O bucat[ de cer am numai, dar ce bucat[! Un azur ]ntunecos, limpede, transparent, =i numai din c`nd]n c`nd c`te un nourel alb ca =i c`nd s-ar fi v[rsat lapte pe cer. }n mijlocul v[ii e un lac ]n care curg patru izvoare care ropotesc, se sf[desc, r[stoarn[ pietricelele toat[ ziua =i toat[ noaptea. E o muzic[ etern[ ]n t[cerea v[ratic[ a v[ii =i prin dep[rtare, prin iarba verde, pe costi=e de prund, le vezi mi=c`ndu-se =i =erpuind cu argintul lor fluid, transparent =i viu, arunc`ndu-se ]n bra\ele bulboanelor ]n care se-nv`rtesc nebune, apoi repezindu-se mai departe, p`n[ ce, suspin`nd de satisfacere, s-ad`ncesc]n lac. }n mijlocul acestui lac, care apare negru de oglindirea stufului, ierb[riei =i r[chitelor din jurul lui, este o nou[insul[, mic[, cu o dumbrav[de portocale. }n acea dumbrav[este pe=tera ce am pref[cut-o-n cas[, =i prisaca mea. Toat[aceast[insul[-n insul[este o flor[rie s[dit[de mine anume pentru albine. Lucrez toat[ziua c`te ceva. +tii c[-n tinere\ea mea am fost la un sculptor. De aceea, dup[ce-am netezit granitul pe=terii mele, am umplut suprafa\a pere\ilor cu ornamente =i basreliefuri cum le umpli tu cu schi\e. Deosebirea-i c[sculptura e goal[, prin urmare chipurile ce le sculptez eu, asemenea. Pe un perete e Adam =i Eva... Am cercat a prinde]n aceste forme inocen\a primitiv[... Nici unul din ei nu =tie]nc[censemneaz[iubirea... ei se iubesc f[r[s-o =tie... formele sunt virgine =i necoapte...]n expresia fe\ei am pus duio=ie =i nu pasiune, este un idil

lini=tit =i candid]ntre doi oameni ce n-au con=tiin\a frumuse\ii, nici a goliciunii lor. Ei umbl[-mbr[\i=a\i sub umbra unui =ir de arbori, dinaintea lor o turm[de miei.

Cu totul altfel e Venus =i Adonis. Venus e numai amor. Ea-=i pleac[capul ei]mb[tat de pasiune pe um[rul acelui t`n[r femeie=te-frumos, timid =i]namorat]n sine, =i el se uit[furi= la formele perfecte ale zei\ei ce-l ferice=te, c[ci i-e ru=ine s[se uite de-a dreptul. El joac[rolul unei fete naive pe care amantul ar fi descoperit-o.

}n genere]mi place a reprezenta pe femeia agresiv[. B[rbatul e fire=te agresiv, va s[zic[natura se repet[ ]n fiece exemplar]n ast[privin\[=i excep\iile ei sunt tocmai femeile agresive. Este o nespus[gentile\e]n modul cum o femeie ce iube=te =i care e totodat[inocent[, timid[, trebuie s[se apropie de un b[rbat sau ursuz, cine =tie prin ce, sau =i mai pudic =i mai copil dec`t ea. Cum vezi nu vorbesc de curtizane, de femei a c[ror experien\[ este c[l[uza amorului, ci tocmai de agresiunea inocen\ei femeie=ti. Deaceea sculptez acum tocmai pe peretele cel mai alb pe Aurora =i Orion. +tii c[ t`n[ra Auror[r[pe=te pe Orion, de care se-namorase]ns[=i cruda =i vergina Diana =i-l dusese]n insula Delos. }n fa\a lui Orion exprim acel fond de]ntuneric =i m`ndrie care-l vezi mai ]n fa\a tuturor tinerilor, ]n Aurora acea veselie nestingibil[ a fetelor tinere, — a sculpta agresiunea ]n o asemenea fa\[ este greu... Un lucru-mi pare ciudat. Dup[ orele care ]n amor se numesc p[store=ti r[m`ne]n om o profund[descurajare =i triste\e, ba sus\in chiar c[ ]n acele momente omul e mai capabil de sinucidere, ba mai nep[s[tor fa\[cu moartea dec`t ori=ic`nd. G[sesc pe de alt[parte c[un t`n[r nesedus e mai greu de a seduce dec`t o fat[, =i c[biata Venus trebuie s[-=i fi avut chinul ei cu Adonis. Este un mister]n aceast[aversiune]nainte,]n triste\e dup[pl[cere. Dar eu nu-l pricep.

Umblu la =coal[. +tii la cine: la albinele mele. Am p[rerea cum c[toate ideile ce plutesc pe suprafa\a vie\ii oamenilor sunt cre\ii ce arunc[o manta pe un corp ce se mi=c[. Ele sunt altceva dec`t mi=carea corpului ]nsu=i, de=i at`rn[de la ea. Mai]nt`i statul albinelor. Ce ordine, m[iestrie, armonie]n lucrare. De ar avea c[r\i, jurnale, universit[\i, ai

vedea pe litera\i f[c`nd combina\ii geniale asupra acestei ordine =-ai g`ndi c[-i f[ptura inteligen\ei, pe c`nd vezi c[ nu inteligen\a, ci ceva mai ad`nc aranjeaz[totul cu o sim\ire sigur[, f[r[gre=. Apoi coloniile. }n toat[vara vedem c`te dou[ sau trei genera\ii coloniz`ndu-se din statul matern, =i ceea ce ne bucur[este lipsa de fraze =i rezonamente cu care la oameni se-mbrac[aceast[emigrare a superfluen\ei locuitorilor. Apoi revolu\iile. }n tot anul o revolu\iune contra aristocra\iei, a curtizanilor reginei — minus contractul so\ial, ora\iunile parlamentelor, argumente pentru dreptul divin =i dreptul natural. Cinis et umbra sumus.

Dar, vei r[spunde, p[rinte, duci idei =i cuget[ri]n natur[dup[analogia]mprejur[rilor omene=ti, judeci a=adar organiza\iunile de stat ale animalelor numai]ntruc`t le vezi asem[n[toare cu cele omene=ti =i ]ncifrezi lumea noastr[ ]n lumea lor. Nu. Oamenii ]n=ii duc o via\[ instinctiv[. De obiceiuri =i institu\iuni crescute pe temeiul naturii se lipesc religiuni subiective, fapte rele =i mizerabile, ]ns[ foarte cu scop =i tocmai acomodate cu str`mtoarea de minte a celor mai mul\i oameni. Asta merge mult[vreme astfel. Te na=ti, te-nsori, faci copii, mori, tocmai a=a ca la animale, numai c[-n loc de uli\a satului, unde paradeaz[donjuanii patrupezi, exist[la oameni sala de bal, jocul, muzica, unde vezi asemenea junele maimu\e cu monoclu mirosind femelele. +i astfel trec multe buc[\i de vreme, crezi ori nu crezi ceea cu ce \i se argumenteaz[excelen\a acestei lumi, =i mori apoi, f[r[ca cineva s[mai]ntrebe dup[acea musc[care, ca]nv[\at, a produs maculatur[=tiin\ific[, ori, dup[ ]mprejur[ri, a predicat, a agitat republican =.a.m.d. +i poate c[din c`nd ]n c`nd \i-vin momente de luciditate]n care prive=ti ca trezit din somn =i vezi deodat[cu mirare c-ai tr[it]ntr-o ordine de lucruri strict organizat[, f[r[ca s-o =tii sau s-o vrei aceasta. +i aceast[minte, care]n turburea =i pustia]mpingere =i lupt[a istoriei oamenilor, a istoriei unui ce elementar, are din c`nd ]n c`nd c`te o fulgura\iune de luciditate, aceast[ lecu\[ de nonsens s[ vorbeasc[ =i ea? S[ aib[ vo influen\[, s[ ]nsemneze ceva, s[ incifreze ceva ]n natur[, ea care nu-i dec`t o incifra\iune a aceleia=i naturi? Nici vorb[m[car.

Astfel vedem]n marile migra\iuni ale popoarelor, unde fiii minoreni ie=eau din \ar[pe c`nd stupul matern sta locului, o analogie cu roiurile albinelor. Nu explic[rile ce se dau faptelor, ci faptele]n=ile sunt adev[rul.

Doctrinele pozitive, fie religioase, filozofice, de drept ori de stat nu sunt dec`t tot at`tea pledoarii ingenioase ale min\ii, al acestui advocatus diaboli care e silit de voin\[ca s[argumenteze toate celea. Acest mizerabil avocat e silit s[puie toate]ntr-o lumin[str[lucit[=i, fiindc[existen\a este]n sine mizerabil[, el e nevoit s[ ]mpodobeasc[cu flori =i c-o aparen\[de profund[ ]n\elepciune mizeria existen\ei, pentru a]n=ela]n =coal[=i]n biseric[pe tucanii cei mici, care intr[abia]n scen[, asupra valorii vie\ii reale. Pentru lucr[torii statului onoarea, pentru solda\i gloria, pentru principi str[lucirea, pentru]nv[\a\i renumele, pentru pro=ti cerul, =i astfel o genera\iune]n=eal[pe cealalt[prin acest advocatus diaboli mo=tenit, prin acest sclav silit la =ire\ie =i sofisme, care aicea se vaier[ca pop[, colo face mutre serioase ca profesor, colo parlamenteaz[ca avocat, dincolo taie fe\e mizerabile ca cer=itor. Acest din urm[o face pentr-un pahar de vin ce-l are in petto, altul pentr-un titlu, altul pentru bani, altul pentru o coroan[, dar la to\i]n esen\[este aceea=i, un moment de be\ie.

Iat[ce]nv[\ eu de la dasc[lii mei, de la albine —]n =coal[la ele v[d c[suntem umbre f[r[voin\[, automa\i care facem ceea ce trebuie s[facem =i c[, pentru ca juc[ria s[nu ne dezgusteze, avem aceast[m`n[de creieri care ar vrea s[ne dovedeasc[c[ ]ntr-adev[r facem ce voim, c[putem face un lucru sau nu... Aceasta-i o]n=elare de sine]n care mul\imea de probabilit[\i e confundat[cu ceea ce suntem sili\i a face.

Via\a intern[a istoriei e instinctiv[; via\a exterioar[, regii, popii,]nv[\a\ii, sunt lustru =i fraz[=i, cum de pe haina de m[tas[pus[pe un cadavru nu po\i cunoa=te]n ce stare se afl[, astfel de pe aceste vestminte mincinoase nu po\i cunoa=te cum st[cu istoria]ns[=i.

Eu, mul\[mit[naturii, m-am dezbr[cat de haina de=ert[ciunii. +tiu c[tu e=ti p`n-acum frate laic. Nu te c[lug[ri, copilul meu... nu te preface]n ras[=i comanac din ceea ce e=ti, un b[iat cuminte. Am fost sihastru, nu c[lug[r. A= vrea ca cineva s[-mi ieie locul]n aceast[

sih[strie, c[ci sunt b[tr`n =i poate cur`nd s[-mi bat[ora m`ntuirii. Vin[ tu, dar numai dup[ ce voi muri... pe c`t tr[iesc scute=te-m[=i tu. Am trebuin\[de singur[tate. B[tr`ne\ea este o moarte ]nceat[, ce ]ncet bate inima mea acum, ce iute b[tea ]nainte de 60 de ani... Lume, lume! +i ]ntr-o zi va bate din ce ]n ce mai ]ncet, apoi va ]nceta, c[ci s-a sf`r=it undelemnul candelei. +tiu c[n-am s[simt c-am s[mor. Va fi o trecere molcom[=i fireasc[, de care nu m[tem. Voi adormi... de nu m-a= trezi numai iar... }\i s[rut fruntea, jile ce jale,

Euthanasius

IV

Pe c`nd Ieronim ie=ea cu Onufrei dintr-o veche zidire, ]i v[zu Francesco =i intr[ ]n vorb[ cu cel dint`i, ca s[-i steie model pentr-un tablou al s[u. Acesta, v[z`nd c[ n-avea ce g[si de ]mpotrivit b[tr`nului maestro, se-nvoi =i plecar[tustrei spre locuin\a lui. }n drum, p[rintele Onufrei, d`nd ca din ]nt`mplare de m`na pictorului, care con\inea vro c`teva piese de aur, crezu c[ce-i g[sit]i bun g[sit =i, str`ng`nd cu mult[amici\ie =i inten\ie lu[toare m`na acestuia, g`ndi c[are mult[cauz[de-a se dep[rta, mai ales c[tablele de la cr`=m[l-invitau cu dragoste — deci pretest[ce pretest[=i se duse.

}n vremea asta Cezara, curioas[=i neast`mp[rat[, cotrob[ia prin odaia pictorului. Ea s-apropie de tabloul acoperit c-o p`nz[, o ridic[=i se uit[ ]ntruc`t]naintase lucrarea “C[derei]ngerilor”. Cu fa\a de o senin[seriozitate]ntindea Arhangelul Mihail spada sa de foc]n aer. Pletele lui blonde fluturau]mprejurul capului s[u alb ca marmura =i a frun\ii boltite =i ochii lui alba=tri str[luceau pare c[de putere =i energie. Bra\u-i se]ntindea spre haos... aripile lungi =i albe p[reau a se ajunge]ntr-o elips[deasupra umerilor lui =i deasupra frun\ii se-ncovoia un cerc de stele albastre. Fondalul era haos,]n sus str[b[tut pe ici pe colea de c`te-o stea murind, jos]ntunecos =i rece. Dar]n dreptul spadei]ngerului era l[sat[o dung[cenu=ie de loc gol pentru figura demonului urm[rit.

Ea auzi pa=i]n tind[. Un paravan ascundea patul artistului... ea s-ascunse dup[el... =ezu pe pat... =i se uit[. Intr[Francesco cu t`n[rul

c[lug[r. Inima-i b[tea]n pere\ii pieptului de credea c[voie=te s[i se sparg[. Artistul]i ar[t[lui Ieronim tabloul =i locul ce are s[-l ocupe chipul s[u pe acea p`nz[; apoi intrar[ am`ndoi]ntr-un cabinet. Cezara nu se mi=ca din loc... t[cea ca pe=tele.

Francesco reveni,]=i c[ut[paleta, pensulele, l[s[peste fereast[o perdea de matas[albastr[,]nc`t camera se umplu de un aer vioriu... a=ez[ la un loc potrivit un piedestal negru de lemn, u=a cabinetului se deschise... =i... Cezara era s[ r[cneasc[... dar ]=i astup[ gura c-o m`nu\[=i cu alta ochii. S[vorbim]ncet... cel pu\in lectorii mei]nchipuiasc[-=i c[le vorbesc la ureche... ia s[vedem, r[mas-a m`na Cezarei tot la ochi? S`nii]i crescuse]ntr-at`ta de b[t[ile inimii ]nc`t s[rise un bumb de la piept[ra=ul cam]ngust de catifea neagr[... de ce-l =i]ncheiase? Dar cine =tia c[inima ei o s[aib[asemenea turbur[ri? Ea-=i dezbumb[pieptarul, s`nii ei albi ca z[pada se eliberar[ din ]nchisoarea lor de catifea =i ea r[sufl[ ad`nc, de=i]ncet. Apoi]=i puse iute m`na la ochi iar, p`n[ce i se r[cori sufletul... Apoi ridic[un dege\el,... cel mic, deasupra ochilor =i se uit[printre degete... V[zu un cap frumos pe ni=te umeri largi =i albi, pe un bust ce p[rea lucrat]n marmur[... Acum era s[-i plesneasc[colanul... ea-l descheie din sponci =i, r[sufl`nd din ce ]n ce mai lini=tit, ]ncepu s[ priveasc[ ]ntregul acel model frumos, din a c[rui mu=chi =i forme respira m`ndria =i noble\a... M`inile ei ]i c[zur[-n jos, c[ci era obosit[ de emo\iune, dar nu s[tul[ de-a privi. Tremura cu toate astea ca varga =i i-ai fi auzit cl[n\[nirea din\ilor dac[ n-ar fi \inut gura str`ns]ncle=tat[.

Penelul pictorului zbura pe spa\iul gol ce =i-l l[sase pe p`nz[ =i sub m`n[-i se n[scur[formele lui Ieronim, din sus]n jos, form[cu form[p`n[ la umeri, pe care pictorul schi\[ dou[ lungi =i str[lucite aripi negre... +edin\a era lung[. }n vremea aceea Ieronim st[tea pe piedestal drept, nemi=cat, m`ndru ca un antic Apollo]n semi]ntunericul v`n[t al od[ii, pe care pictorul]l f[cuse anume pentru a nimeri tonul fundamental al figurii.

— Ieronim!]ntrerupse Francesco t[cerea ce domina]n sal[. Cezara se sperie la aceste sunete. }i veni ideea ciudat[c[pictorul are

de g`nd s[ deie paravanul ]ntr-o parte... atunci ea era descoperit[... cu toaleta ei dezordonat[, cu p[rul v`lvoi, cu ochii aprin=i]n cap =i cu fa\a ro=ie ca s`ngele... Dar nu era asta.

Pictorul zise: “Am ajuns la cap. Trebuie s[te fi]ndoit vreodat[ ]n via\a ta de ceva. Reaminte=te-\i acea situa\ie, ca s[v[d ce expresie va lua fa\a ta”.

Ieronim]=i rechem[ ]n minte scrisoarea b[tr`nului Euthanasius =i o z`mbire rece, sceptic[,]i descle=t[pu\in buzele. O, de ar fi]nm[rmurit astfel! Era o durere m`ndr[ ]n fa\a lui, =i bietei Cezare]i ie=i o lacrim[ ]n ochi.

— Da, da! asta-i expresia! zise Francesco inspirat. Ochii lui se entuziasmar[=i penelul s[u schi\[ ]n fug[acele tr[s[turi de-o dureroas[am[r[ciune]n fa\a]ntunecatului s[u geniu infernal.

— Ce nenorocit trebuie s[fi fost c`nd reamintirea ]i schimb[ fa\a — g`ndi Cezara =i o duio=ie dulce =i lini=tit[ ]i umplu sufletul... Ea nu mai era aceea=i. Din tremur[toare deveni lin[— acuma-l iubea. }n acea frumoas[statu[de marmur[alb[,]n acel Adonis]ncremenit ea presupunea un suflet... }i venea s[pl`ng[ acum... buzele ei se descle=tar[ c-o dulce expresie de durere =i de amor, ea-=i ]nclin[ capul ]n perini =i-=i ]nchise ochii. Sim\ea c[ pl`nge f[r[s[vreie.

— Mi-ar trebui]nc[c`teva =edin\e, zise Francesco.

Cezara-=i deschise ochii, dar... Francesco tr[sese perdeaua =i ea-l v[zu din nou pe Adonis al ei]n lumina cea plin[a soarelui. }=i astup[iar ochii =i auzi cum pictorul =i Ieronim se dep[rtaser[ ]n cabinetul al[turat. Ea s[ri repede, tiptil,]ncet, se repezi pe u=-afar[ ]n buduarul ei, s-arunc[pe pat, =-ascunse fa\a]n perini =i bo\ea tot ce]nc[pea]n m`ini. C`nd Francesco intr[ ]n odaia ei, ea s-arunc[ ]n g`tul lui, ]l str`nse spasmodic,]l dezmierd[,]l s[rut[...

— Ce-i, copila mea?

— Nimic.

— }\i place?

Ea =opti ceva ne]n\eles, cu ochii plini de lacrimi =i dorin\[.

V

Cezara c[tre Ieronim

Iart[dac-o femeie]\i spune c[te iube=te. O femeie frumoas[=i t`n[r[, c[ci =tiu c[ sunt frumoas[. Dar =tiu eu... tu e=ti at`t de m`ndru, =tii a privi at`t de rece...Ah! cum a= topi ghea\a ochilor t[i cu gura mea — iubite! De ce s[mai]mbrac amorul cu v[lul ru=inii... c`nd te iubesc, c`nd a= primi s[fiu servitoarea ta, numai s[m[suferi]ntr-un col\ al casei]n care vei locui tu, s[suferi ca s[s[rut perina pe care va dormi capul t[u. Vezi tu ce copil supus, umilit, este amorul? Tu crezi c[sunt o neru=inat[, o rea, o femeie de def[imat: dar cuget[un lucru, c[a= fi un miel, c[n-a= vorbi un cuv`nt, c[a= t[cea privindu-te, dac[m-ai iubi =i tu pe mine. +tiu eu cum e inima ta? Pot eu =ti? Vin de-mi spune cum este... Ce se petrece]n acea c[m[ru\[unde-a= vrea s[locuiesc eu... numai eu. +i =tii tu cum m[cheam[?

Cezara

. . . .

Ieronim c[tr[Cezara

C*[e=ti frumoas[, cred; c[m[iube=ti,]\i mul\[mesc; c[-mi oferi tot ceea ce tu crezi c[m-ar face fericit, m[face s[fiu]n stare de-a-mi jertfi via\a pentru tine. }\i s[rut m`na pentru voin\a ce ai de-a m[ face fericit, de=i te ]n=eli c`nd crezi c[amorul t[u de femeie m-ar putea face. Amorul este o nenorocire =i fericirea ce mi-o oferi, venin. C[n-o =tii aceasta este]mprejurarea care te face adorabil[. Dac-ai avea pentr-un moment ochii mei, ce altfel \i s-ar ar[ta aceast[lume]n care tu cau\i =i speri a g[si ce nu-i]n ea — fericirea. Tu zici s[te iubesc. Dac[te-a= putea iubi ca pe-o stea din cer... da! Dar dac[suspin, dac[doresc... n-aud eu din toate p[r\ile acelea=i suspine ordinare, acelea=i doruri... ordinare; c[ci care-i scopul lor? Pl[cerea dobitoceasc[, reproducerea]n mu=inoiul p[m`ntului de viermi noi cu acelea=i murdare dorin\e]n piept, pe care le]mbrac[cu lumina lunii =i cu str[lucirea lacurilor, acelea=i s[rut[ri gre\oase, pe care le aseam[n[cu zuzurul zefirilor =i cu aiurirea frunzelor de fag. Este a=a, sau nu?*

Prive=te-\i-i, acei tineri cu z`mbiri banale, cu sim\iri muieratice, cu =oapte echivoce, vezi acele femei care le r[spund prin ochiri voluptoase =i mi=c`ndu-=i buzele — vezi!]mprejurul acestui instinct se-nv`rte=te via\a omenirii... M`ncare =i reproducere, reproducere =i m`ncare!... +i eu s[ cad ]n rolul lor?... S[ cer=esc o s[rutare? S[ fiu sclavul papucului t[u, s[ tremur c`nd]\i vei descoperi s`nul... s`nul care m`ini va fi un cadavru, =i care dup[ fiin\a sa este =i ast[zi? S[ m[ frizez ca s[-\i plac, s[-\i spun minciuni ca s[ petrec mintea ta u=oar[; s[ m[ fac o p[pu=[ pentru... cine o =i mai spune pentru ce? Nu! nu m[ voi face comediantul acelui r[u care st[p`ne=te lumea; mi-e mil[de tine, de mine, mi-e mil[de lumea-ntreag[. Mai bine mi-a= stoarce tot focul din inim[, ca s[se risipeasc[ ]n sc`ntei, dec`t s[animez cu el o sim\ire pe care o cred nu numai culpabil[, ci ordinar[... Las[-i s[se m`ng`ie]n sim\irile lor, las[-i s[se iubeasc[, las[-i s[moar[cum au tr[it: eu voi trece nep[s[tor prin aceast[via\[, ca un exilat, ca un paria, ca un nebun!... numai nu ca ei. S`mburele vie\ii este egoismul =i haina lui minciuna. Nu sunt nici egoist, nici mincinos. Adesea, c`nd m[sui pe o piatr[nalt[,]mi pare c[ ]n cre\ii mantalei aruncate peste um[r am]ncremenit =i am devenit o statu[de bronz, pe l`ng[ care trece o lume ce =tie c[ acest bronz nu are nici o sim\ire comun[ cu ea... Las[-m[ ]n m`ndria =i r[ceala mea. Dac[lumea ar trebui s[piar[=i eu a= putea s-o scap printr-o minciun[, eu n-a= spune-o, ci a= l[sa lumea s[piar[. De ce vrei tu s[m[cobor de pe piedestal =i s[m[amestec cu mul\imea? Eu m[uit]n sus, asemenea statuii lui Apollo... fii steaua cea din cer — rece =i luminoas[! — =-atunci ochii mei s-or uita etern la tine!

I.

. . . .

Ieronim p[r[sise m[n[stirea dup[sfatul lui Euthanasius =i tr[ia izolat]ntr-o chiliu\[din ora=, pe care =i-o]mpodobise cu flori =i cu schi\e zugr[vite de el. }n aceast[sih[strie primea adesea vizitele lui Francesco. }ntr-o zi el]i ar[t[acestuia scrisoarea Cezarei.

— Ei, ai de g`nd s[zici ba?

— Iat[ce zic, r[spunse ar[t`nd pe a sa.

— F[ce vrei, dar ast[zi vino-n atelierul meu, c[ci tabloul mi-e gata.

Plecar[=i venir[— la Cezara acas[.

— Domni=oara Cezara, recomand[Francesco c`nd intrar[.

— Cezara? murmur[Ieronim uimit =i se uit[lung, serios,]n fa\a ru=inoas[=i ro=ie a bietei fete. Ieronim se a=ez[ ]n col\ul unui divan =i p[rea r[u dispus... Francesco ie=i; iar Cezara... s-arunc[la picioarele t`n[rului cu m`inile unite, tremur`nd =i aproape pl`ng`nd.

— O! zise ea]ncet, ca =i c`nd s-ar fi temut de ceea ce zicea, =i apuc`ndu-i o m`n[ o duse la buzele ei — po\i suferi amorul meu? s[-l suferi numai... c[ci nu pretind s[ m[ iube=ti; dar s[ te la=i iubit... ca un copil... Am auzit c[ e=ti ur`tor de femei, singuratic =i am desperat iubindu-te...

El]i cuprinse talia, o ridic[ ]ncetinel de la p[m`nt, o a=ez[ l`ng[el; apoi]i puse m`na dup[cap =i se uit[drept =i lung]n ochii ei... }i era ciudat... nu-i venea s[cread[ceea ce vedea cu ochii.

— Drept vorbe=ti?]ntreb[el.

Ea-=i plec[fruntea-n jos. V[zuse z`mbetul lui =i v[zuse destul pentru a nu spera nimic. Ah! g`ndi]n sine, ce pl[cere poate g[si un om ca el]ntr-o p[pu=[u=oar[,]n aceast[masc[de cear[a mea? Se]n\elege... Alt b[rbat s-ar sim\i m[gulit, el... nici m[gulit nu-i... +tie c[i se cuvine amor =i m[-ntreab[numai, precum un dasc[l pe eleva lui, amicabil]ns[destul de rece; “Adev[rat vorbe=ti?”

O alt[femeie, mai m`ndr[ de frumuse\ea ei, ar fi ie=it v`n[t[de m`nie =i jignit[ de moarte din cas[. Nu se ofer[ o femeie spre a fi refuzat[. Ea? Era trist[. Ar fi pl`ns... ar fi pl`ns de-ar fi murit, dar nu putea fi sup[rat[pe el.

+i el, cu c`t o privea mai mult, cu at`ta o g[sea mai frumoas[. Avea mil[de ea, de=i nu voia s[-i inspire speran\e de=arte, precum ar fi f[cut orice b[rbat]n locu-i.

— Nu c[nu e=ti frumoas[, Cezara. S[vorbim]ncet... te voi numi tu, c[ci]mi e=ti scump[, de=i nu te iubesc]n felul]n care a= dori eu]nsumi. Ascult[. Eu n-am iubit niciodat[=i poate c[nici nu sunt]n

stare. Dar un lucru crede. Nu iubesc pe nimeni, dar dac[a= iubi, sigur c[tu ai trebui s[fii amanta mea. Simt o adorare]n inima mea pentru tine care poate ar deveni amor... dac[... ei bine, dac[nu m-ai iubi tu pe mine. Eu singur nu =tiu cum s[-\i descriu sim\irea ciudat[care-mi r[ce=te inima, adic[nu mi-o r[ce=te at`ta c`t mi-o face somnolent[. Nu am dorin\e =i tu m-ai]nv[\at de-a le avea... }\i pare ciudat asta... dar =i mie. Pare c[te-a= s[ruta... dac[nu m-a= teme c[mi-ai da s[rutarea]napoi; parc[te-a= iubi... atunci c`nd ai fi sup[rat[pe mine.

— Nu pot fi... nu m[pot preface...]n nimic, zise ea. E trist, adaose lini=tit[=i cu glasul pu\in mai ad`nc, c[ci de la amorul t[u at`rn[fericirea vie\ii mele]ntregi... Acuma Castelmare are jocul liber... nu am cauze de-a m[opune c[s[toriei cu el, c[ci tu nu vrei s[=tii nimica de mine. Nu mai voi s[fug de la tat[l-meu, c[ci trebuie s[caut a-mi uita nenorocirea, de se poate, prin o alt[nenorocire... Sunt femeie... am crezut c[sunt frumoas[... n-o mai pot crede... am crezut c[am dreptul de-a dispre\ui amorul unui om ce m[iube=te... mi s-a r[spl[tit cumplit acest dispre\ cu aceea=i m[sur[.

— Cezara, zise el]ncet =i]nduio=at... m[la=i tu s[cuget asupra acestui lucru? Am o inim[=i o minte ciudat[. Nimic nu p[trunde]n ele nemijlocit. O idee r[m`ne la mine zile ]ntregi pe suprafa\a min\ii; nici m[ atinge, nici m[ intereseaz[. Abia dup[ multe zile ea p[trunde-n fundul capului =-atunci devine, prin altele ce le-a fi g[sind acolo, ad`nc[=i]nr[d[cinat[. Cezara,... sim\irile mele sunt tot astfel. Pot vedea un om c[z`nd mort pe uli\[ =i momentul ]nt`i nu-mi face nici o impresie... abia dup[ore reapare imaginea lui =i]ncep a pl`nge... pl`ng mult =i urma r[m`ne ne=tears[ ]n inima mea. Tu spui s[am mil[de tine? Eu]\i zic: ai mil[de mine... c[ci dac[vrodat[iubirea ar p[trunde]n inim[-mi, a= muri de amor. Tu nu m[-n\elegi, numai simt c[amorul =i moartea mea vor fi foarte aproape una de alta. Ceea ce am nemijlocit este simpatia... aceasta o ai]ntreag[. Iube=te-m[de voie=ti, dac[— las[s[-\i spun acest dulce cuv`nt — dac[ ai ]ndurarea s-o voie=ti. Tu g`nde=ti c[eu nu te-a= putea iubi? Te]n=eli... Las[-mi

numai timp... ca icoana ta s[p[trund[ad`nc ]n inim[, s[ m[ familiarizez cu aceast[ idee, eu, care n-am fost iubit, nici am iubit pe nimenea... =i g`ndesc cum c[tot a= putea nebuni iubindu-te.

El o s[rut[pe frunte =i ie=i... Ea sur`se. Lu[ un joc de c[r\i =i le meni, ca s[ vad[ dac-a veni m`ini, =i zise lin,]n=ir`nd c[r\ile:

— Dac-a veni m`ini, l-oi iubi; dac[n-a veni, atunci... atunci asemenea l-oi iubi.

. . . .

Ieronim c[tr[Euthanasius

Dezmierd un chip de copil[ ]n felul meu... adic[umplu un album cu diferitele expresii ale unui singur cap. E ciudat c[ochii mei at`t de clari, pot s[ zic de-o cereasc[ claritate, nu pot cuprinde nimic deodat[. M`zg[lesc pere\ii. Am intrat la o copil[ ]namorat[de mine, pe care]ns[n-o iubesc... Am v[zut-o ro=ie, sfioas[, turburat[... Am zugr[vit]n cartea mea aceast[expresie. A-ngenuncheat l`ng[ mine... m-a rugat s[-i suf[r iubirea... nu-\i pot descrie expresia de nevinov[\ie, candoare =i amor din fa\a ei... dar am schi\at-o... E de s[rutat schi\a mea. Poate c[ e una din cele mai nimerite din c`te-am zugr[vit. Am pus-o l`ng[ mine. Deconcertare =i o dulce resigna\ie. Un profil ]ngeresc. I-am spus cuvinte bune. O raz[ de speran\[ ]n acea amabil[ m`hnire a fe\ei. O adorabil[schi\[. Dar simt c[din ce]n ce schi\ele se familiarizeaz[cu inima. N-o iubesc. Nu. Adio, p[rinte.

. . . .

O iube=ti, f[tul meu, f[r[s-o =tii. Cinis et umbra sumus.

Euthanasius

VI

Sunt oameni pe care spiritele de observa\ie =i femeile]i descoas[dintr-o singur[apuc[tur[— oameni cu pu\in spirit, dar de-un caracter tare, expres, consecvent. Astfel era Castelmare. Dac[o femeie l-ar fi auzit tr[g`nd clopo\elul, ar fi =tiut ]ndat[ cu ce fa\[ s[-l primeasc[; dac[ un actor bun i-ar fi auzit pa=ii severi, ap[sa\i =i de-o aspr[ regularitate r[sun`nd prin galeriile =i coridoarele palatului Bianchi, ar fi

=tiut prin o ac\iune reconstructiv[, f[r[s[-l vad[, s[-=i imagineze aproape caracterul omului]n cestiune: o natur[comun[, consecvent[=i puternic[.

Puindu-=i odat[-n minte de-a lua pe Cezara vr`nd-nevr`nd, lui i-erau toate mijloacele binevenite, de=i nu dispunea de multe, c[ci nu avea destul spirit pentru aceasta. Dar,]ntruc`t]l servea inteligen\a, el cerca a descoperi dac[nu cumva =ireata copil[ar avea vreun amor.

De=i Ieronim nu =tia ce fel e sim\irea lui pentru Cezara,]i pl[cea s[asculte de ea ca un copil de sor[-sa mai mare =i, drept vorbind, ea abuza]ntr-un mod neiertat de aceast[putere ce-o avea asupra lui. El sim\ea]n prezen\a ei un fel de duio=ie]n inim[, un fel de fior f[r[de]n\eles al c[rui suvenire]l urm[rea zile]ntregi. Nu se poate zice c[era amor, c[ci, de=i-i pl[cea prezen\a ei, totu=i]i pl[cea =i mai mult ca, departe de ea, s[cugete la d`nsa. }n asemenea resuveniri, ]n care el se juca cu imaginea-i, prezen\a ei aievea ]i era chiar sup[r[toare. Sim\ea parec[ un ghimpe ]n inim[ c`nd ea era fa\[, nu mai avea acea libertate de vis care era esen\a vie\ii sale =i singura fericire a unui caracter mul\umit, f[r[amor =i f[r[ur[. Dac[mi-ar da pace, g`ndi el ]n sine, totu=i ar fi cum ar fi. Atunci a= \inea-o de m`na ei mic[=i ne-am uita]n lun[—]n virgina lun[— atunci o privesc ca pe o statu[de marmur[sau ca pe-un tablou zugr[vit pe un fond luminos]ntr-o carte cu icoane... Parec[p[rul ei e o spum[de aur, at`t de moale-i... +i fa\a ei se poleie=te ]ntr-un mod ciudat. Dar nu-mi d[ c`t lumea pace... mereu m[g`tuie... m[ s[rut[ — =i zice c-o iubesc. Ba pe dracul. Altfel... e chiar frumoas[ — s[ spun dreptul. B[rbia se rotunje=te ca un m[r galben... guri\a c`teodat[parc[-i o cirea=[... =i ochii, ah ochii! Numai de nu i-ar apropia de-ai mei...]mi atinge genele =i m[-nfioar[p`n-]n t[lpi. Atunci nu mai v[d ce frumoas[e... o negur[ ]mi]ntunec[ochii... atunci a= omor]-o... Asta nu-i trai, asta-i chin! Dar biata copil[... s[fiu drept... ce =tie ea c[m[chinuie.

+i azi umbla prin gr[dina palatului Bianchi. Asemenea unor aripi de vultur s[lbatic cuprindea ca un privaz p[rul negru =i uscat, acea frumoas[=i ostenit[fa\[de marmur[de Paros. Pleoapele pe jum[tate

l[sate-n jos tr[dau m[rimea ochilor lui de-un]ntunecos =i demonic albastru =i cu toate acestea dezgusta\i, buzele-ntredeschise ar[tau o energic[durere =i numai g`tul se-ndoia cu m`ndrie, ca =i c`nd nu =i-ar fi pierdut-o sub greutatea vie\ii. — Noaptea era lucie, aerul p[rea nins de razele lunii, care se furi=au prin ]ntunecoasa verdea\[ a copacilor. El =ezu pe o banc[, cu m`inile unite =i l[sate peste genunchi, cu fruntea plecat[=i p[rul risipit peste ea, g`ndea lucruri de care nu-=i da seama =i numai luna lunec`nd pintre nouri umplea noaptea de vis. S-auzi un fo=net u=or care-l trezi... Era ea. Cum se schimbase acum? Fa\a ei nu mai era tras[, ci se rotunjea v[dit, s`nii ei erau mai plini, numai ro=a\a din obraz disp[ruse, f[c`nd loc unei palori care-i da un aer de nespus[bl`nde\e. Ochii nu mai aveau acea s[lbatic[ =i noptoas[ str[lucire ]n ad`ncimea c[rora fulgera]ntunecosul amor =i]ntunecoasa dorin\[... ci, limpezi\i, nespus de ad`nci, te-ai fi uitat zile ]ntregi ]n ei. Lini=te =i o melancolic[ pace era ]n ad`ncimea lor... +i]n acea fa\[at`t de palid[, plin[ dar trist[, sur`dea suferitor oarecum gura de purpur[... o roz[a Ierihonului a c[rei frumuse\e nu se trece. Ea s-apropia]ncet prin aleile str[b[tute de seninul nop\ii pe c[r[rile albe zugr[vite cu umbrele mrejelor de frunze. Ea-l v[zu, dar nu-=i iu\i pasul. }i ghicise ea caracterul? Poate. El st[tea locului =i se uita lung la ea cum s-apropia]ncet, asemenea unei lunatice, ca-n somn.

El..., rezem`ndu-=i cotul de spata b[ncii, ]=i l[s[ b[rbia pe m`n[, mi=c`ndu-=i ]ncet degetele =i se uita uimit, cu ochii str[lucitori, la str[lucitorul ei chip ce s-apropia. Ea =ezu al[turi cu el, dar drept ]n lun[. Nu-i atinse m`na — nimic. Luna o poleia frumos =i ea era]ndestul de viclean[spre a se l[sa muiat[-n]ntreg de aceast[dulce =i voluptoas[lumin[. El o privea mereu. Apoi]=i]ntinse el mai]nt`i m`na =i apuc[ ]ncet m`nu\a ei fin[ =i rece. Ah! g`ndi, =i un ce nemaisim\it]i trecu prin inim[... ah! cum]mi place acum. Acum se lipi cu-ncetul de chipul ml[dios =i u=or =i, aplec`ndu-=i gura la urechea ei,]i =opti lin, de=i cu glasul plin de]nfocare:

— Prive=te la lun[, luna mieze-nop\ii — frumoas[ca un copil de patrusprezece zile =i — rece... Nu sim\i tu c-a]ncetat toat[durerea

vie\ii, orice dorin\[, orice aspirare]n privirea acestui m`ndru tablou din care faci =i tu parte... Acum e=ti]n capul meu,]nger, frumoas[cum nu te-am v[zut niciodat[... dulce... Nu =tii tu c[eu te iubesc...?

Ea se-nfior[, dar t[cu.

— +i apoi prive=te asupra ora=ului]ntreg, pe acest amestec str[lucit de palate =i drumuri, vezi cum, ajunse de lun[, str[lucesc asupra maselor]ntunecoase v`rfurile turnurilor =i p`nzele de la cor[bii pe r`u. +i cu toate acestea centrul acestui tablou e=ti tu! tu! tu!... Nu s-aude nimic... dec`t departe-n vro gr[din[privighetoarea =i s-aude vuind]ncet o roat[de ap[. +i tu prive=ti t[cut[=i nevinovat[asupra acestei lumi... Trandafirii]nfloresc pe fa\a ta... Tu, regin[a sufletelor, nu e=ti curat[ca izvorul? ml[dioas[ca chiparosul? dulce ca filomela? t`n[r[ ca luna plin[, copil[roas[ ca un canar, iubit[ ca o Dumnezeire? Prive=te, zise el =i mai ]ncet, strada aceea str`mt[=i]ntunecoas[: numai]ntr-un singur col\ ]i taie umbra o dung[de lumin[, dar]n acel loc pare c-a nins... Vino cu mine... vino cu mine acas[... Voi da-ntr-o parte perdeaua din fereasta od[ii mele =i vom privi toat[noaptea la cer... Ah! te iubesc!... \ip[el ap[sat... te iubesc!... o v[d prea bine c[te iubesc!

El o str`nse cu at`ta putere]nc`t se-ncle=tase am`ndoi]ntr-o]mbr[\i=are lung[=i nervoas[. Apoi el rec[zu obosit de-o sim\ire nemaicunoscut[pe spata b[ncii,]=i]nchise ochii =i-=i l[s[capul pe acea spat[. Luna-l b[tea drept]n fa\[, Cezara veni drept]nainte-i, se-nclin[asupr[-i, se \inu cu am`ndou[ m`inile pe spata b[ncii =i-l s[rut[, cu ochii pe jum[tate]nchi=i, de nenum[rate ori. El nu sim\ea nimic... asemenea unui copil ame\it de somn pe care mama]l dezmiard[.

S-auzi o fo=nire]n frunzele unui tufar. “D-zeul meu! — g`ndi ea speriat[ — dac[ m-ar fi v[zut cineva? — Poate Castelmare. S[rmanul copil! Cum se va ]ntoarce el acas[? Acest om poate s[-l p`ndeasc[”.

Ea-l l[s[un moment s[se trezeasc[din aceast[be\ie... apoi]l]ntreb[lin, ca =i c`nd n-ar fi vrut s[-i ]ntrerump[ dec`t]ncet g`ndirile lui, somnul lui cel aievea:

— +tii s[m`nuie=ti sabia?

— Da! zise el.

— S[-\i aduc o sabie — nu-i a=a?

— Da...

— +i mi-i da o s[rutare pentru ea?

— Da.

Ea se urc[repede]n palat =i peste dou[minute veni c-o spad[pe care i-o]ncinse, folosindu-se de ocazie de a-l str`nge de mijloc.

— Dulcele meu sloi de ghea\[— tu, marmur[! tu, piatr[, tu!

— D[-mi pace, Cezara. }mi vine s[mor.

— Nu, nu!]ngerul meu... mergi acas[... S[nu \i se]nt`mple nimica pe drum... g`nde=te la Cezara ta... m[rg[ritarule. Nu se putu opri de a-i lua capul]ntre m`ini =i de-a-l mai s[ruta o dat[... tare =i cu zgomot.

— Acum mergi, mergi! Te rog.

— De ce m[rogi?

— Pentru c[te-a= ucide de-ai mai r[m`nea.

— Cum?

— +tiu eu cum, zise ea, viclean[ca un copil.

Ea-l duse p`n-la un h[\i= =i-l ]mpinse afar[ din gr[din[. Apoi se ]ntoarse =i, ]mbr[\o=`nd un trunchi, zise]ncet =i c-un fel de ciud[: “Ieronim! te mu=c!” Ea b[tu cu pumnii]n trunchiul de copac; apoi se duse-n odaia ei =i, rup`ndu-=i cu furie pieptarul de catifea, ]nc`lcindu-=i p[rul at`t de blond, ea se uita]n oglind[cu ochii]neca\i de lacrimi =i cu buzele tremur[toare. Apoi se arunc[ ]n pat =i =optea]ncet, foarte]ncet =i]necat[de suspinuri, cuvinte dulci, nepomenit de dulci =i dezmierd[toare, pintre care str[b[tea numai un nume pronun\at mai tare... Ieronim.

Nu-i merse]ns[tot astfel lui Ieronim. El s-apropie de strada str`mt[, aerul lin al nop\ii ]l trezise =i, de o natur[ mult mai pu\in senzual[ dec`t porumbi\a lui, el r[m[sese numai cu convingerea teoretic[cum c[o iube=te. El trecu prin strada]ntunecoas[cu pasul lui u=or, la care se cuno=tea ca s[zic elastica greutate precum se simte la pasul unui cal de ras[, c`nd auzi]n urm[-i un pas sever, regulat ca al unui soldat, =i recunoscu c[-i al lui Castelmare. El se opri =i se-ntoarse

spre partea dinspre care venea sunetul... Castelmare sosi... T[cere. Ieronim plesni cu v`rful sabiei]ntr-un zid de granit =i, la sc[p[rare, se recunoscur[ambii rivali. }n acela=i moment, f[r[s[se fi schimbat vro vorb[m[car, s[biile]ncepur[a se cruci=a, apoi s-auzi un geam[t... o c[dere grea pe pavagiul dur al stradei; una din cele dou[umbre disp[ru]ntr-o cas[apropiat[... cealalt[r[mase mut[.

VII

Ieronim se-ntinsese pe patu-i =i dedese-ntr-o parte perdeaua de la fereast[spre a se uita cum luna apunea]n r`u, f[c`nd parec[din suprafa\a lui un drum moale =i luminos, c`nd auzi b[t`nd]ncet]n u=[. El se scul[=i deschise. Era pictorul.

— Tinere, zise el, trebuie s[fugi c`t mai]n grab[din ora=.

— De ce?

— Ai omor`t pe Castelmare.

— +tiu.

— +tii. Dar ceea ce nu =tii poate e c[el e nepotul =i mo=tenitorul lui podestà din acest ora=, c[duelele sunt oprite =i c[po\i ajunge la sp`nzur[toare.

— Ei =i?

— Ei =i? De unde-ai]nv[\at acest limbagiu, Ieronim, adaose b[tr`nul molcom, copilul meu! Mi-ar p[rea r[u de capul t[u at`t de frumos. Afar[de-aceea mai ai o considera\ie... Iat-o.

El]i dete o h`rtie m`zg[lit[ ]n linii str`mbe. Acesta o deschise.

Cezara c[tr[Ieronim

Fugi te rog. Nu l-ai ucis pe Castelmare. }n[bu=it de s`nge, au zis oamenilor s[-l aduc[la noi. A povestit tot, cui]i datore=te rana sa. Fugi... te rog! Pot s[te urm[reasc[ ]nc[-n ast[noapte. Ce-i =i mai trist: contele voie=te s[se logodeasc[cu mine]n starea]n care se afl[=i nu am nici o putere de-a rezista!... Dar te iubesc. Crede c[nu voi supravie\ui nenorocirea mea. R[m`ind aici, nu m-ai sc[pa, ci m-ai face numai s[

mor de]ngrijire... paserea mea! Fugi, =i poate c[... ah! unde-i o speran\[de care s[m[\in?... nu vezi c[nu =tiu ce s[-\i zic... |i-a= zice: vino la mine, =i nu pot. Spune-mi: s[te pierd, pentru a te mai vedea o dat[? Nu! Fugi, Ieronim; poate c[vro]nt`mplare neprev[zut[ s[ m[ p[streze pentru tine... poate contele s[ moar[... ]i doresc moartea... te iubesc! Nu, nu! nu crede c[ te iubesc ]ntr-at`t]nc`t s[-\i zic s[ r[m`i...

Adio... dr[gu\ul meu!

Cezara

Ieronim =-arunc[mantia pe umeri =i ei merser[pe \[rmul r`ului, unde Francesco ]i d[du barca lui. El ]mbr[\o=[ pe b[tr`nul amic, desprinse barca de \[rm, se sui =i pluti]n josul r`ului p`n[ce, ajung`nd pe luciul ]nalt al m[rii, el arunc[ c`rm[=i lope\i]n ap[, se culc[ ]n barc[sub cerul ce-=i ridica]nstelata sa m[re\ie, =i astfel — un gr[unte plutitor pe aria nem[rginit[a apelor — adormi ad`nc.

A doua zi soarele era sus c`nd ]=i deschise ochii. El v[zu c[ barca lui se-n\epenise ]ntre ni=te st`nci de piatr[... Soarele st[p`nea cerul =i umplea s`nul m[rii cu lumin[. La malul continental el v[zu r[s[rind din st`nci p[durene o m[n[stire veche prin ale c[rei colonade de piatr[ sur[, ]n cerdac, umblau cu pas regulat =i ]ncet c[lug[ri\e. O gr[din[ unit[ cu murii m[n[stirei se-ntindea p`n[jos la poalele m[rii, care se mi=ca urc`ndu-=i apele p`n[l`ng[ un boschet de chiparos =i roze t[inuit ]n ponor`rea unei st`nci, ca un azil de sc[ld[toare.

El se descul\[=i, s[rind de pe-o piatr[pe alta, cercet[st`ncosul s[u imperiu. El d[du de un izvor de ap[vie =i dulce care se repezea cu mult zgomot din fundul unei pe=teri. Intr[ ]n pe=ter[... o r[coreal[binef[c[toare]l cuprinse pe el, pe care soare-l arsese]n somnu-i... merse mereu]nainte... pe=tera se lungea din ce]n ce =i devenea tot mai]ntunecoas[. Deodat[v[zu ca o zare de senin, dar]i p[ru c[-i scap[r[. V[z`nd ]ns[ c[ ea nu pierea, el s-apropie =i v[zu o bort[, c`t ai b[ga m`na, care corespundea undeva... se uit[ pe ea... v[zu tufi=uri mari =i-i veni un miros adormitor de iarb[. El cerc[ s[ m[reasc[ borta cu puterea m`inilor, dar era un granit greu de]nl[turat: numai un

bolovan mare p[ru c[se mi=c[. El]l urni, bolovanul se]ntoarse ca-n \`\`ni =i l[s[o mic[intrare pe care o putea trece t`r`ndu-se. El intr[repede,]mpinse bolovanul la loc, acoperi chiar zarea cea mic[cu pietre =i p[m`nt =i, c`nd]=i]ntoarse privirea ca s[vad[unde intrase, r[mase]ncremenit de frumuse\ea priveli=tii.

St`nci urie=e=ti =i cenu=ii erau zidite de jur ]mprejur una peste alta p`n-]n ceruri =i-n mijlocul lor se ad`ncea o vale, o gr[din[de vale cu izvoare,]n mijloc c-un lac =i-n mijlocul lacului o insul[pe care st[teau]n =iruri lungi stupii unei pris[ci mari.

— E insula lui Euthanasius, g`ndi el uimit =i p[=ea ]ncet, minun`ndu-se la fiecare pas. P`n[ =i insectele erau ]mbl`nzite]n acest rai. Fluturi curio=i, alba=tri, auri\i, ro=ii]i acoperir[p[rul lui lung =i negru,]nc`t capul lui p[rea pres[rat cu flori. Aerul acestei insule era plin de s[rb[tori murmuitoare ale albinelor, bondarilor, fluturilor, iarba ]i ajungea p`n[la piept, m[z[richea punea la\uri]nflorite picioarelor... o c[ldur[, un miros voluptos p[trundea raiul. El s-apropie de lac =i, trec`ndu-l pe unde era vad, veni ]n insul[. Albinele ]nconjurar[ b`z`ind pe noul =i t`n[rul]mp[rat al raiului. S-apropie de pe=tera ce =tia c[trebuie s[fie pe aceast[insul[; o g[si]ntr-adev[r sculptat[-n piatr[, g[si dalta =i uneltele de sculptur[, patul, un ulcior cu ap[; dar b[tr`nul lipsea. Pe o mescioar[era o foaie scris[.

“Simt c[m[duva mea devine p[m`nt, c[ s`ngele meu e]nghe\at =i f[r[cuprins ca apa, c[ochii mei abia mai reflecteaz[lumea-n care tr[iesc. M[sting. +i nu r[m`ne dec`t urciorul de lut]n care au ars lumina unei vie\i bogate. M[voi a=eza sub cascada unui p`r`u; liane =i flori de ap[s[ ]ncunjure cu vegeta\ia lor corpul meu =i s[-mi str[\ese p[rul =i barba cu firele lor... =i-n palmele-mi]ntoarse spre izvorul etern al vie\ii, “soarele”, viespii s[-=i zideasc[fagurii, cetatea lor de cear[. R`ul curg`nd]n veci proasp[t s[m[dizolve =i s[m[uneasc[cu]ntregul naturii, dar s[m[fereasc[de putrejune. Astfel cadavrul meu va sta ani]ntregi sub torentul curg[tor, ca un b[tr`n rege din basme, adormit pe sute de ani]ntr-o insul[fermecat[“.

Ieronim privi pere\ii sculpta\i cu scene de amor, v[zu c[r\i vechi =i scrieri multe pe poli\ele unui dulap r[zimat de-un perete =i, mirosind apa din ulcior, v[z`nd c[ ea-i r[suflat[ =i b[hnit[, presupuse c[ b[tr`nul trebuia s[fi murit. Astfel el, mo=tenitorul firesc al acestui loca= de pace, a acestei gr[dini]nchise ca o odaie, r[scoli c[r\ile, care erau toate alese =i-i promiteau mult[petrecere; scrierile mo=neagului,]n care fiecare cugetare era un monogram al acestui cap ad`nc =i fericit =i a c[ror rezonan\[ era at`t de mare]nc`t fiecare construc\ie trezea o lume de cuget[ri =i analogii ]n capul t`n[rului. }ntr-adev[r, se familiariz[ ]n cur`nd cu micul lui imperiu, era ca acas[, ]ngrijea de straturile gr[dinii =i de stupi, umbla ca o c[prioar[ s[lbatic[ prin tuf[riile =i ierburile insulei. Adesea ]n nop\ile calde se culca gol pe malurile lacului, acoperit numai c-o p`nz[de in — =-atunci natura]ntreag[, murmurul izvoarelor albe, vuirea m[rii, m[re\ia nop\ii]l ad`nceau ]ntr-un somn at`t de tare =i fericit,]n care tr[ia doar ca o plant[, f[r[durere, f[r[vis, f[r[dorin\[.

VIII

}n ziua-n care era s[se serbeze cununia Cezarei cu Castelmare, tat[l ei, marchizul Bianchi, muri de apoplexie]n mijlocul paharelor =i a comesenilor s[i. C`nd ea-l v[zu ]ntins pe pat, genele ]nc[ deschise peste ochii sticlo=i, gura plin[ de spume, ea se r[zim[ de bolta unei fere=ti =i privi dezgustat[ asupra acelui cadavru care nu-=i tr[ise dec`t sie =i care, spre a-=i]mplini patime care aveau s[aib[acest sf`r=it, era s-o v`nd[pe ea, chipul de Madon[, omului pe care-l ura mai mult]n lume.

C`nd Castelmare se prezent[, ]ncepu s-o m`ng`ie:

— Contes[, zise el, p[rintele d-tale a murit =i ai r[mas f[r[alt sprijin]n lume dec`t mine, viitorul d-tale b[rbat.

— Ba =i f[r[acesta, zise ea, c[ci d-ta ai]ncetat de-a fi viitorul meu b[rbat — sau cel pu\in anul meu de doliu au dep[rtat aceast[fericit[perspectiv[. Vei bate iar la u=a mea dup[un an.

Castelmare ie=i nemul\umit, arunc`ndu-i o ultim[ privire de ur[ ne]mp[cat[. Francesco o sf[tui de-a p[r[si ora=ul, unde era expus[ urm[ririlor crudului ei adorator, =i s[ se retrag[ la o m[n[stire de c[lug[ri\e ]n apropiere de c`teva ore — unde ea se =i duse dup[ ]nmorm`ntarea tat[lui ei.

Ea sl[bise de grij[, s[rmana copil[... despre Ieronim nu mai auzise nimica, numai c`t c[ barca lui Francesco, ]n care el se pornise pe mare, se g[sise sf[r`mat[la \[rmuri, astfel]nc`t ea-l crezu]necat, mort de mult.

}n murii lini=ti\i ai m[n[stirii ea se reg[si pe sine]ns[=i. Chilia ce i se dedese era cu fereasta-nspre gr[din[=i mare; =i adesea, tr[g`nd z[vorul la u=[ ca s[ nu fie sup[rat[ de intrarea nim[nui, ea privea ore ]ntregi la ]nmiirea undelor dep[rtate ce se pierdeau ]n orizon, la pr[v[latica gr[din[, frumoas[ =i s[lb[t[cit[, care-=i ]nr[d[cinase h[\i=urile =i arborii p`n[l`ng[ \[rm; sau alte d[\i, pierz`ndu-se printre aleile umbroase, ea plivea firele de iarb[de pe c[rare sau se ascundea]ntr-un boschet aproape de \[rm,]n care =edea ore]ntregi, ad`ncit[ ]n dorul ei f[r[de speran\[.

}n zile calde ea se dezbr[ca =i, l[s`ndu-=i hainele-n boschet, se cobora la mare. Chip minunat, ar[tare de z[pad[ ]n care t`n[ra delicate\e, dulcea moliciune a copil[riei era]ntrunit[cu frumuse\ea nobil[, coapt[, suav[, pronun\at[a femeii. Prin transparen\a general[a unei pieli\i netede se vedeau parc[vinele viorii =i c`nd piciorul ei atinge marea, c`nd simte apele muindu-i corpul, sur`sul s[u devine iar nervos =i s[lbatec, cu toat[ copil[ria ei; ]n lupt[ cu oceanul b[tr`n ea se simte re]ntinerind, ea sur`de cu gura ]ncle=tat[ de energie =i se las[ ]mbr[\o=[rii zgomotoase a oceanului, t[ind din c`nd]n c`nd cu bra\ele albe undele albastre, ]not`nd c`nd pe-o coast[, c`nd pe spate, tologindu-se voluptos pe patul de valuri.

}ncepuse a]nsera =i ea iar se l[sa amorului ei cu marea, iar sur`dea ]n fa\a valurilor cu acea intensiv[ =i dulce voluptate. }=i golise g`tul ei de ninsoare,]=i despletise p[rul pe umerii rotunzi =i pe s`nii crescu\i ]n sete de amor, p`n[r[mase goal[=i frumoas[ca o statu[antic[,

av`nd ]naintea acestei din urm[ avantajul vie\ii, acea pieli\[ cald[, dulce, neted[ care l[sa urme dac-o atingeai. S-arunc[ ]n mare =i ]ncepu s[-noate, puindu-=i drept \el de ajuns ni=te st`nci ce le vedea un sfert de ceas departe de \[rm.

Undele lini=tite o duceau =i]n cur`nd ajunse la st`ncile din mare. Ea merse-ncetinel de-a lungul lor, rezem`ndu-=i m`inile de pere\ii de piatr[, ajunse la o pe=ter[din care curgea sf`=iat =i str[lucind un izvor, intr[ merg`nd de-a lungul p`r`ului =i deodat[o panoram[cereasc[se deschise ochilor ei...

“D-zeule! ce rai! g`ndi ea — voi sta aici pu\in”. Ea merse-nainte prin iarba care, cald[ =i mirositoare, ]i g`dila corpul, s-arunc[ ]n lacul limpede ca lacrima, a c[rui ap[o f[cea mai s[adoarm[, fugea apoi prin dumbrava de portocale, gonit[de fluturi =i albine... Era nebun[, ca un copil r[t[cit]ntr-o gr[din[fermecat[de basme. }n urm[, v[z`nd c[ soarele se-nclinase, ea se ]ntoarse pe calea pe care venise, dar care fu spaima ei c`nd nu v[zu nici o ie=ire.

Ce s[fac[? Cu g`ndul c[s-a r[t[cit]=i mai primbl[ochii de jur]mprejur... nic[ieri o ie=ire...

“Ah! g`ndi, =i ce-ar fi de a= petrece o noapte]n acest rai fermecat? Cine m[vede =i cine m[=tie?”

. . . .

Se f[cuse noaptea. Stelele mari =i albe tremurau pe cer =i argintul lunii trecea, sf`=iind valurile transparente de nouri ce se-ncre\eau ]n drumu-i. Noaptea era cald[, ]mb[tat[ de mirosul snopurilor de flori; dealurile str[luceau sub o p`nz[de neguri, apa molcom[a lacului ce-nconjura dumbrava era poleit[=i, tremur`nd, ]=i arunca din c`nd]n c`nd undele sclipitoare spre \[rmii adormi\i. +i-n mijlocul acestei feerii a nop\ii l[sate asupra unui rai ]nconjurat de mare trecea Cezara ca o-nchipuire de z[pad[, cu p[rul ei lung de aur ce-i ajungea la c[lc`ie... Ea mergea]ncet... Toate visele, toat[ ]nc`ntarea unei aromate nop\i de var[ ]i cuprinsese sufletul ei virgin... ar fi pl`ns! }=i aducea aminte de amantul ei =i-i p[rea c[-i Eva-n paradis, singur[cu

durerea ei. Ea veni l`ng[ lac =i v[zu c[rare de prund pe sub ap[. }ncepu s[ treac[ =i apa fugea rotind ]mprejurul gleznelor ei... Ea se uit[ l-acea dumbrav[ ]nc`ntat[... o dorin\[de fericire]i cuprinse s`nul... era at`t de]nsetat[de amor ca copilul cel t`n[r =i fraged, buzele ei erau uscate de dorin\a unei s[rut[ri, cugetarea ei era ]mp[timit[ ca un strat cu florile pe jum[tate ve=tezite de ar=i\[. C`nd ajunse]n dumbrav[umbra mirositoare a arborilor nal\i arunca un reflect albastru asupra pieli\ei ei,]nc`t p[rea o statu[ de marmur[ ]n lumin[ viorie... Deodat[ ea v[zu prin arbori o figur[ de om... g`ndea c[-i o]nchipuire a ei, proiectat[pe mrejele de frunze... =i acel chip lu[din ce]n ce conture mai clare... era *el*.

“Ah! g`ndi ea z`mbind, ce nebun[sunt... pretutindenea el,]n frumuse\ea nop\ii,]n t[cerea dumbr[vilor”... El s-apropie... El credea asemenea c[are-o-nchipuire aievea]naintea lui... O privi lung, se privir[lung.

C`nd ]i lu[ m`na... ea \ip[.

— Cezara, strig[el, cuprinz`nd-o-n bra\ele lui... Cezara! e=ti o]nchipuire, un vis, o umbr[a nop\ii zugr[vit[cu z[pada luminii de lun[? Sau e=ti tu? tu?

Ea pl`ngea... nu putea r[spunde. Se credea nebun[, credea c[-i vis, =-ar fi vrut numai ca vecinic s[\ie acel vis.

— Tu e=ti? *Chiar tu?*]ntreb[ea cu glasul]necat c[ci toat[cugetarea ei se-mprosp[tase, toate visele ei reveneau splendide =i doritoare de via\[... Ea nu se mai s[tura privindu-l... +i uitase starea]n care era.

. . . .

PROZE
POSTUME

CONTRAPAGIN{

CUPRINS

*** se poate considera d. e. ca scoar\[a volumului (alias doa=c[) scilicet pentru [cine] nu vrea s-o citeasc[sau ca a=a-numit Avant-propos, exprim`ndu-m[ fran\uze=te, ba chiar de capitolul prim al scrierii — dac[ vom [b[ga] bine de seam[. +i s[ vede\i de ce: Pentru cine nu cite=te dec`t titlul [unei] c[r\i, partea cea mai interesant[a c[r\ii — adic[care l-a interesat — [e]n]su=i titlul, pentru cine nu cite=te dec`t prologul unei c[r\i, partea cea mai interesant[e tocmai prologul, pentru c[numai pe el [l-]a citit.

Am vrut s[rectific titlul de pe doa=c[. Cum? Aceast[oper[bun[*** nu e tradus[din chineze=te, dup[cum subsemnatul sau mai bine [ne]subsemnatul a avut onoarea d-a spune în =irul al doilea al acestei f[c[toare de epoc[scrieri, ci aceea a fost numai o stratagem[prin care umilitul de mine am vrut s[fac ca s[mi se citeasc[cel pu\in precuv`ntarea acestei *nuvele originale.*

Zic`nd oare c[ nuvela e original[ n-ar fi însemnat de-a-mi t[ia apele din capul locului? Îns[ nu voi cu toate astea s[ v`nd nim[nui m`\a-n sac; dac[ cineva dore=te s[ vad[ desf[=ur`ndu-se înaintea ochilor s[i un model, ceva complet, ceva neîntrecut, ca romanele d. e. ale lui Paul de Kock, pardon — ale Mdme George Sand, atuncea îl consiliem mai bine ca s[rump[cu cititul de la aceast[punto-virgul[ce ne lu[m libertatea, d-a a=eza mai gro=cioar[chiar aici; c[ci ceea ce caut[nu va g[si.

Dac[îns[=i aceast[*carte de calicie* (arhaism: declarare de faliment) de autor rom`nesc nu ar fi de ajuns ca s[sperie pe cineva de la citirea acestor =ire, atuncea vom începe anume pentru acest cinic nesperios =i anume:

Precuv`ntare

Cocheta dam[: Lumea — are un stabiliment de foto - =i litografie în care fabric[pe fiecare zi mii =i mii de bilete *à la minute*, cum s-ar zice, care au pe-o parte, un nume oarecare dictat anume de Signora Lume — sub nume îns[Monsignorul culeg[tor de tipografie Destin are insolen\a a pune ce vrea Domnia-sa, ce-i plesne=te prin cap Domniei-sale, ce nu i se dicteaz[.

A=a d. e. doamna Lume dicteaz[:	Ms. Destin scrie:
D-nu PETRIC{ MOFT farsor en gros et en detail	PETRIC{ Compte MOFT[E] om politic
COSTEA URL{ Cu minavetul	CONSTANTIN URLATORIANO poète et grand homme de lettres
TACHE CARAGHIOZL~C Comedian\	CONSTANTIN CARAGGIO Artist dramatique
COLTUC B~RZEA Vacari sau în cazul cel din urm[Bostan-ba=a	Prince COLTUQE BARZE Ministre Secrétaire d'Etat aux Affaires & c.
STAN ÎNJUR{TUR{ Om be\iv sau hengheri	DON ESTEVAN DE LAS JURADORES journaliste

Astfel d. e. s-a-nt`mplat ca doamna Lume s[dicteze
M. E.
feuilletoniste ennuyant
=i d. Destin s[scrie:
M. E.
Sufler de Teatru

Înc[una. Pe reversul acestor bilete ce circuleaz[pe p[m`nt sunt scrise lucruri nedescifrabile, =i cu toate astea ele se descifr[ toate abia atuncea c`nd biletul înceteaz[d-a circula. Biletele nu circuleaz[toate p`n[ la un anume termin; ele variaz[ în terminele lor. Cu c`t terminul e mai scurt, cu-at`t reversul e mai gol =i abia dup[ce expir[

terminul =tii bine-bine c`t[ valoare intern[ avea biletul — p`n[la expirare biletul are dreptul =i lumea cealalt[are datoria a mai sta la îndoial[, a mai spera sau a mai despera.

Este îns[o individualitate care are preten\iune c[nu se în=eal[în aprecierea sa. Aceast[individualitate se nume=te Gura lumii. Diferen\a caracteristic[, specific[=i esen\iale, între Lume =i Gura lumii e frapant[:

[lum]ea în genere e bun[, gura lumii e rea

[lu]mea e dreapt[, gura lumii nedreapt[

[lu]mea e etern[aceea=i, gura lumii pe fiece zi alta

*** diferen\a dentre lume =i gura ei e aceea dintre con=tiin\[=i [v]orb[— între fond =i form[— între materia etern[=i corpul trec[tor.

[Se-]nt`mpl[îns[c[domnul Destin în loc de-a interpreta [dic]teul d-nei Lumi în bine îl interpret[în r[u, d. e.:

Lumea	Destin
L. SCHUBERT	L. SCHUBERT
Compozitor de geniu	muritor de foame în Viena
L. BURGHARDT	L. BURGHARDT
poet de geniu	muritor de foame în Berlin
M-me...	M-me...
Poet[de geniu	Cer=itoare în Paris
TORQUATO TASSO	TORQUATO TASSO
Epic de geniu	idiot

&c. &c. &c. =i a=a în infinit. Ma=inile din tipografia d-nei Lumi sunt eterne; ele se numesc =i *legi*; combina\iunile curioase a d-lui culeg[tor Destin sunt asemenea curioase; ele se numesc: împrejur[ri.

Gurii lumii jurnali=tii i-au dat înc[o numire, mai frumoas[— a=a ceva gogone\ =i simpatic totodat[— i-au zis: Opiniune public[.

Opiniunea public[— Gura lumii — e imanent[=i emanent[de Public (numire ridicat[pentru: Lume).

Jurnali=tii sunt r[ut[cio=i — au f[cut lumea de sexul d-nealor: *Public* substantivus generis masculini, pe c`nd Lume e substantivus generis feminini id est foemina — =i dup[aceea i-a dat opiniune,

adic[cugetare, pe c`nd oricine =tie c[Lumea, adic[*feminina*, are numai *gur[*, dar nu cap, cugetare, opiniune.

Ceea ce dicteaz[doamna Lume e sigur ca fondul =i ca absolutul, [ceea] ce scrie d. Destin e relativ, e forma acelui fond, acelei m[aterii*]. D. e., dac[d-na Lume dicteaz[: A. Crea\[, dobitoc în piel[e de] om, =i Destinul scrie A. Crea\[, ministru al instruc\iunii, [atunci] acest ministru nu e dec`t forma sau formalitatea fondului, [*nu*] e dec`t haina ce îmbrac[corpul, nu e dec`t numirea Minis[tru] ce îmbrac[ individul dobitoc, nu e dec`t tichia de m[rg[ritar ce îmbrac[, ce ascunde chelbo=ia.

Fiind a=adar c[doamna Lume sau domnul Public e aceea [sau] acela care d[tactul at`t la existen\a, c`t =i la judecata asup[ra] unui umilit individ, ca sub- sau nesubsemnatul, de-aceea îmi iau =i eu libertatea de-a-i adresa urm[toarea adres[pr[in] care cer carte de legitima\iune sau r[va= de drum, pe vechie, pentru de-a cutreiera întinsul d-neaei sau domniei-lui Imperiu.

Signora sau Signore,

Nu pot =i nu voi a nega c[influin\a ce exersa\i asupra mea e mare, ba înc[nu v[iau meritul de-a declara în gura mare c[o bun[=i poate cea mai bun[parte din sufletul meu e opera matale =i c[, dac[eu sunt r[u, cauza e c[mata e=ti r[u sau rea, dac[sunt sceptic, cauza e c[mata e=ti sceptic[sau sceptic &c. &c.

Am b[gat înc[alt r[u de seam[la mata.

Mata zici c[în rom`ne=te mai tot ce-i scris e r[u scris, adic[ca =i nescris — =i ceea ce nu-i scris nu se poate cit[i].

Dar cauza e=ti îns[=i sau însu=i mata.

Reversul: pentru cine nu cite=te nu se scrie. S-a scris =i mata n-ai citit, azi mata nu mai cite=ti, dar gol[nimea nu mai [e] nebun[s[scrie pentru ca mata s[nu cite=ti.

Marfa cu care am eu de g`nd s[ trec prin imperiul matale e asemenea scris[. A= voi nu ca s[ *treac[*, ci ca *s[ se treac[*. A= vrea ca s[ se cumpere, dar n-a= vrea ca s[ fie *v`ndut[* cuiva sau *de v`nzare* [pentru] cineva — dupre uzul obi[ci]nuit a cam cerut de la unii =i [de]

al\ii. În fine, nu cer o carte de trecere, ci mai mult *petrecere*, =i c`t se poate mai îndelung[.

S[v[spun oare, de v-o fi interes`nd, cum petrec *eu*, [cu]m tr[iesc *eu?* Z[u, dac[ ar fi fost acesta scopul scrisorii mele mai bine n-o mai scriam, c[ci cutezarea mea, oric`t de mare s[fie, n-a ajuns înc[p`n[ acolo, ca [s[] cred c[ v-ar interesa într-un grad oarecare s[ =ti\i cum se afl[ umilita [me]a personalitate. Eu v[ scriu, v-o spun curat, ca s[ [a]m, de nu *dreptul*, dar cel pu\in *pretextul* de-a pretinde un r[spuns, =i acel r[spuns, ce mata o nume=ti critic[, nu-l cer dec`t în acela=i grad în interesul matale, [c]`t =i [în] interesul meu. De rest îmi ve\i spune sau îmi ve\i permite cel pu\in a observa la mata ceea ce *vi* sau *mi* se va p[rea destul de important sau de neimportant ca s[-mi comunica\i =i mie; lucru ce se va proba c[nu prea sunt preten\ios.

Sf`r=esc prin a *nu* v[ s[ruta m`na, pentru c[oric`t de mic sunt eu =i oric`t de mare e=ti mata, totu=i celei mai mari p[r\i a matale îi pare bine s[fie egal[cu mine, adic[egale între sine, pentru c[=i eu fac parte din partea cea mare a matale, care parte voie=te suspomenitul lucru, dup[p[rerea unora din ai matale, necuviincios.

Salut îns[pe to\i acei copii buni care, încerc`ndu-se de mine, vor saluta cu p[rere de bine aceast[ scrisoare a mea; îns[, fiindc[ salut[ri aeriene =i necunoscute sunt imposibile =i fiindc[ nu voi s[ dau sinet în loc de bani, de-aceea v[ dau matale deplin[ putere executiv[ ca s[-i saluta\i pe to\i în locul meu; lucru ce le va [fi] m[i *drag* dec`t dac[execu\iunea acestei voin\e ar fi fost salt în puterea mea.

În fine, dac[ve\i vedea c[n-am *fond* =i voi s[m[sus\in numai cu *creditul personal* (ca mul\i al\ii) sau cu *furtul* de *prin* al\ii (asemenea ca mul\i) — d[[-m[] mata de gol pe mine, cum *n-ai* dat pe al\ii =i d[[-mi] prin verdictul matale deplin[*carte* de *calicie.*

V-a= fi scris mai mult, dar... la ce s[v[sup[r mai mult cu cartea de vizit[a *unui om*, c`nd grija [ma]tale cea mare e=ti mata însu=i... Îmi permit numai [a] m[subsemna al domniei-voastre

amic or[i] inamic — toute-egale

M. E.

UMBRA MEA

CUPRINS

Adeseori c`nd stau ]naintea fumeg[toarei lumini galbene a lampei mele, c`nd m[uit]n ochiul ei cel ro=, c`nd deschid c`te-o carte b[tr`n[ plin[ de nerozii b[tr`ne, de credin\ele unei lumi cu capete]ndealtfel ca =i a noastre (lucru ce arat[relativitatea adev[rului), adeseori, zic, conversez cu lampa mea verde =i veche =i m[uit sub cojocirocul ei, c`nd f`lf`ie fantastic, ca =i c`nd i-ar fi dor de tavan. C`nd privesc vis-à-vis de mine, ]n peretele r[u v[ruit, v[d onorabila mea umbr[, cu nasul cam lung =i c[ciula peste ochi, =i-mi fixez ochii la ea =i cuget... cugetarea mea e vorb[ pentru ea, c[ci ea m[ ]n\elege =i-mi r[spunde tot ]n g`ndiri lungi =i de=irate la ceea ce-o]ntrebasem, f[r[ca s[m[mul\umeasc[acele r[spunsuri, c[ci nu vorbesc]n g`nd dec`t eu cu mine. *Eu* cu *mine*. Ciudat! Aceast[desp[r\ire a individualit[\ii mele se f[cu izvorul unei cuget[ri ciudate, care m[f[cea s[fixez aspru =i lung umbra mea, astfel]nc`t ea, jenat[ de-at`ta c[ut[tur[, prindea]ncet,]ncet conture pe perete p`n[ ce deveni clar[ ca un portret zugr[vit ]n ulei, apoi se ]ngro=[ plastic din perete afar[, astfel ]nc`t s[ri din cadru jos =i m[salut[sur`z`nd, ridic`ndu-=i c[ciula din cap.

— Sara bun[, domnul meu, zisei eu, =i-i]ntinsei m`na, dar d[deam ]n v`nt, c[ci umbra, de=i]mbr[cat[, de=i frumoas[, nu era totu=i alta dec`t umbr[. }i oferii un scaun =i ea =ezu.

— E=ti nemul\umit cu lumea, zise sur`z`nd.

— Da, r[spund eu asemenea sur`z`nd.

Se-n\elege c[acum n-am f[cut dec`t a r[suci* firul cuget[rilor =i a sta de vorb[cu reflectul meu asupra diferitelor probleme ale omenirii.

— +tii ceva,]i zic eu, te las pe p[m`nt ]n locul meu, ]n ]mprejur[rile mele, =i eu m[ duc de-aicea s[-mi petrec c`t[va vreme]n lun[. Unde nu-s oameni, nu poate fi ur[, =i de-aceea am decis de-a-mi petrece

undeva singur, fericit, f[r[grij[, iar tu s[petreci pe p[m`nt]n locul meu, cu simpla]ndatorire de-a]nsemna]n ziarul t[u tot ce \i se va petrece — memorii pe care le voi citi =i eu.

Lampa ardea]ntre el =i mine, cartea sta deschis[,]n care un pedant dedese curs cuget[rilor sale asupra lumii, orologiul zb`rn`ia r[gu=it 12 ore, umbra mea se culc[pe patul de sc`ndur[ acoperit c-un p[ier, iar eu ]mi luai mantaua de-a umere, m[ uitai, ie=ind din cas[, prin borta u=ii la fata st[p`nei din cas[care tocmai se dezbr[ca ca s[se culce =i ea, apoi pe v`rful degetelor trecui prin buc[t[rie, prin tind[ =i, c`nd [ie=ii] afar[,]nchisei u=a dup[mine =i]ncepui a merge]ncet,]ncet]n lumina lunii, pe stradele largi ale ora=ului cu ferestre =i por\i]nchise, cu ziduri albe =i g[lbenite de lun[, cu perdelele l[sate, cu c`te un p[zitor de noapte cu musta\a-nfundat[ ]n gulerul =i gluga mantalei =i c-o pr[jin[subsuori,]n fine, o lini=te somnoroas[, un aer cald de var[, o lun[str[lucit[, stele de aur ce-=i]nchideau pleoapele spre a le deschide iar, un cer albastru =i f[r[nori, case nalte a c[ror stre=ini de c[r[mid[se uitau]n lun[— iat[tabloul. Fetele ce dormeau]n budoarele lor profumate, m`ng`iate de-un roi de visuri de aur, studen\i care dormeau cu capul pe c[r\i vis`nd ministerii, dandi vis`nd v`n[ri* =i cai, pro=ti nevis`nd nimica — ce]mi p[sa mie de lumea asta ce dormea, pe care o uram =i o p[r[seam spre a nu reveni poate]n ea? Pasurile mele grele pocneau]n pietrele p[trate ale stradelor, eu m[-[n]f[=asem]nfundat]n manta cu p[l[ria peste ochi =i mergeam astfel pe luminatele strade, f[r[ca luna s[ ]mi fac[vo umbr[pe ziduri, c[ci pe-a mea o l[sasem acas[, astfel]nc`t eu ]nsumi nu p[ream a fi dec`t o umbr[ne]nc[put[* ce fugea pe murii caselor]n=irate pe r`nd. Cam la finea ora=ului era o cas[galben[, cu ferestrele lucii argintate de lun[, cu perdele albe. B[tui]ncet]n ea.

— Tu e=ti? r[spunse o voce drag[=i molatec[ca de copil[.

— Eu, deschide fereastra, nu e nimeni pe strade, nu te poate vedea nimeni, =-apoi chiar de te-ar vedea...

Fereastra se deschise]ncet, perdeaua se dede]ntr-o parte =i dintre cre\ii perdelei ap[ru, frumos =i palid, capul blond al unui]nger. Luna

ardea drept]n fa\[, astfel]nc`t ochii ei alba=tri str[luceau mai tare =i clipeau ca =i lovi\i de razele soarelui. Sub alba hain[ de noapte, de la g`t]n jos, se tr[dau boureii s`nilor, iar m`nu\ele =i bra\ele ei albe =i goale p`n[[]n] umeri mi se]ntinser[=i eu le inundai cu s[rut[ri.

Un moment =i eu s[risem]n fereastr[=i-i cuprinsesem cu m`inile g`tul ei gol, apoi]i luai fa\a]n m`ini =-o s[rutam cu-at`ta ardoare, o str`ngeam cu-at`ta foc,]nc`t]mi p[rea c-o s[-i beau via\a toat[din gura ei.

— Onde! zisei eu]ncet, netezindu-i p[rul ei de aur. Onde, =tii tu ceva, vino cu mine]n lun[, vom tr[i a=a de ferici\i acolo, neconturba\i de nimeni, tu pentru mine, eu pentru tine, din visurile noastre vom face castele, din cuget[rile noastre — m[ri cu miliarde de unde, din zilele noastre — veacuri de fericire =i de amor. Hai]n lun[! Las[-\i umbra ta acas[, culc-o]n pat, iar tu vino cu mine prin ninsori de stele =i prin ploi de raze, p`n[ ce, departe de acest p[m`nt nenorocit =i negru,]l vom uita, pentru ca s[nu ne avem]n minte dec`t pe noi.

— Haide dar, zise ea]ncunjur`nd g`tul meu cu bra\ele ei albe =i pun`ndu-=i gura pe gura mea.

S[rutarea m[umpluse de geniu =i de putere creatoare. Astfel]mbr[\i=a\i, aruncai neagra =i str[lucita mea m[nta peste umerii ei albi, i-nconjurai talia c-un bra\, str`ng`nd-o tare la pieptul =i la gura mea, iar cu cealalt[m`n[ flutur`nd cealalt[parte a mantalei ne ridicam]ncet,]ncet prin aerul luciu =i str[lucit de razele lunii, prin nourii verzui* ai cerului, prin roiurile de stele, prin ploaia de raze — p`n[ ce ajunser[m ]n lun[. C[l[toria noastr[ nu fuse dec`t o s[rutare lung[. O l[sai acolo,]n aerul cald de pe malul mirositor a unui lac verde =i str[lucit, =i m[-ntorsei pe p[m`nt =i, vr[jindu-l, ]l b[gai ]ntr-o nuc[, iar nuca o f[cui un m[rg[ritar stropit cu aur =i m[rg[ritarul ]l aruncai ]n fundul unei m[ri. M[rimea fiind numai relativ[, astfel ]nc`t ceea ce nou[ni-i mare altora li se pare mic, se-n\elege c[atomii microscopici din acel m[rg[ritar a c[rui margini le era cerul, stropii — stele =i lun[=i soare, acei pitici aveau regii lor, purtau r[zboaie, se urau mereu,]nchipuindu-=i diferite bazaconii despre]nchipuita lor m[rime. Eu, uit`ndu-m[c-un microscop prin coaja cea sub\ire a

m[rg[ritarului, toat[ ]ntunecata lor lucrare [era] astfel]nc`t, oric`t volumul lor devenea de mic, ura lor era tot aceea=i,]nc`t m[rg[ritarul trebuia s[crape de ur[. }l aruncai]n mare =i m[-ntorsei la iubita mea din lun[, c[reia[-i] povestii toate ce f[cusem.

Iubitei mele]i f[cui haina de-un gaz albastru, de=i str[veziu ca aerul, prin care se ridica ea]n albea\a cea str[lucit[a rotundelor sale membre;]n p[rul ei blond a=ezasem o citadel[de diamante, s`nul ie=ea vergin, rotund =i mic din haina decoltat[ — astfel ne primblam, eu cu m`na]n jurul g`tului ei, prin umbroasele =i balsamatele dumbr[vi ale lunii, pe l`ng[adormitele lacuri, pe l`ng[ pl`ng`ndele izvoare, =i numai privighetori cu glas de argint zburau c`nt`nd din creang[-n creang[ =i umpleau aerul de note divine. C`nd ne a=ezam]n luntre, valurile ascult[toare m`nau neporuncite, dup[ g`ndirea noastr[, luntrea cea aurit[,]n care iubita sta culcat[ ]n mari perini de m[tase, iar eu a=ezasem capul meu]n poalele ei =i visam ceea ce aveam. Acest amor pacific =i dulce ca ideea eternit[\ii, f[r[nici o cugetare or[i] o dorin\[nevergin[, acest amor era aerul vie\ii noastre, s[rutarea copil[reasc[, dulce, profumat[a gurilor noastre,]mpletirea angelic[a bra\elor noastre — un amoriu sunt! Lumea mea nu era dec`t icoana ei str[lucit[, lumea ei — fa\a mea cea palid[ ]ncadrat[ de p[r negru. Aceast[ via\[ era un basm str[lucit =i ]nstelat. Acolo era, ]ntre dumbr[vi verzi =i ]ntre st`nci cenu=ii, =i un lac cu ap[de aur. C`nd ne sc[ldam acolo r`z`nd =i sub privirea cea ]namorat[ a lunilor, stropeam unul ]n altul cu lungi =iroaie =i stropi de stele care, r[m`ind pe s`nul ei, str[luceau pe albul ei corp p`n[ce, usc`ndu-se]ntr-un cer=af \esut din argint, corpul ei alb era =i mai neted, =i mai dulce, =i mai str[lucit.

Adesea ea se pref[cea c[se sup[r[=i se ascundea prin tufi=ele labirinticei gr[dini. De=i o strigam, ea nu r[spundea p`n[ ce nu-mi pref[ceam vocea ]n privighetoare, astfel ]nc`t, pl`ng`nd dureros prin frunze, o vedeam cum vine]n extaz =i cu ochii umezi, p`n[ ce o prindeam ]n bra\e =i o m`ng`iam pe pieptul meu pe nebunateca copil[!

Ca s[petrecem f[cur[m un joc de c[r\i. Regii, reginele =i fan\ii de pe c[r\i erau to\i chipuri copiate din basmele ce ni le spuneam, spre

petrecere, serile, iar fiindc[nu aveam bani, ea se duse la un lac. Acolo fie=tecare frunte de val reflecta o stea... Ea intr[ ]ncet]n apa lacului =i prinse]ncet,]ncet cu m`na din fiecare frunte de val c`te o stea, ca =i c`nd ar fi prins albine de aur, apoi pun`ndu-le]n poale le aduse]n cas[=i le v[rs[pe mas[. Astfel jucam c[r\i pe o frumoas[mas[de marmur[, =i jocul nostru era o poveste lung[=i]ncurcat[, c[reia nu-i mai dam de cap[t p`n[ce nu]ncetam, be\i de somn.

Dar somnul nostru! Bra\e]n bra\e, tologi\i]n perini de m[tase galben[ca aurul, gura mea ap[sat[pe a ei, visam am`ndoi unul =i acela=i vis, care nu era dec`t o repetare magic[a vie\ii noastre f[r[dorin\e. Ne visam]n ceruri cu oglinzi de argint =i cu s[li]ntinse prin care pluteau]ngeri cu haine de aur =i cu aripi de culorile curcubeului =i-ncin=i]n br`ie de curcubeu, iar blondele lor capete erau ]ncadrate de lungi plete de aur, =i ochii alba=tri se plecau timizi =i mari*, =i pleoape =i gene lungi. Portale cu st`lpi nal\i de aur, galerii de marmur[alb[, stele albastre pe plafondele de aur a s[lilor mari, toate pline de un aer r[coare =i mirositor; numai o poart[ ]nchis[n-am putut-o trece niciodat[. Deasupra ei,]n triunghi, era un ochi de foc, =i deasupra ochiului — un proverb]n literele str`mbe ale]ntunecatei Arabii. Era doma lui Dumnezeu — proverbul: o enigm[chiar pentru]ngeri. Iat[via\a visurilor noastre.

C`nd ne de=teptam din somn, aurora celor doi sori, ]n haine roz, culegea m[rg[ritarele de argint de prin gr[dinile noastre =i, r`z`nd cu glasul ei de cioc`rlie, ni le arunca din poalele ei pe fa\[* [=i]n] patul nostru.

Roua rece c[dea pe s`nul verginei mele iubite =i ea se trezea cu* frig =i, \in`ndu-=i ochii]nchi=i, []]=i str`ngea ]mprejurul umerilor ei goi plapoma \esut[ din argint =i din culori de curcubeu. C`nd]ns[ ]=i deschidea ochii, sorii r[s[reau calzi =i frumo=i, iar noi ne sculam r`z`nd, somnoro=i, unul de altul, apoi, sp[l`ndu-ne fe\ele]n basin* de marmur[, ie=eam afar[ ]n aerul cald =i str[lucit al fericitei noastre lumi. +i via\a se-ncepea din nou, fericit[=i lin[, o etern[repeti\iune a fericirii de ieri.

GENIU PUSTIU

CUPRINS

I

Tasso-n Sco\ia

Dumas zice c[romanul a existat totdeauna. Se poate. El e metafora vie\ii. Privi\i reversul aurit al unei monede calpe, asculta\i c`ntecul absurd al unei zile care n-a avut preten\iunea de-a face mai mult zgomot ]n lume dec`t celelalte]n genere, extrage\i din aste[a] poezia ce poate exista]n ele =i iat[romanul.

Printr-o claie pr[fuit[de c[r\i vechi (am o predilec\iune pentru vechituri), am dat peste un volum mai nou: Novele cu =ase gravuri. Deschid =i dau de istoria unui rege al Sco\iei care era s[devin[prada mor\ii din cauza unui cap de mort]mb[ls[mat. }nchipui\i-v[ ]ns[c[pe cine l-a pus litograful s[figureze]n gravuri de rege al Sco\iei? Pe Tasso! Lesne de explicat: Economia. Am scos]ntradins portretul lui Tasso spre-a-l compara. Era el, tr[sur[cu tr[sur[. Ce coinciden\e bizare pe fa\a p[m`ntului, ]mi zisei z`mbind prin visarea mea. Putea-s-ar oare]nt`mpla unui Tasso o istorie asemenea celeia ce-o citeam?...

Uitasem]ns[c[tot ce nu e posibil obiectiv e cu putin\[ ]n mintea noastr[=i c[,]n urm[, toate c`te vedem, auzim, cuget[m, judec[m nu sunt dec`t crea\iuni prea arbitrare a propriei noastre subiectivit[\i, iar nu lucruri reale. Via\a-i vis.

Era o noapte trist[. Ploaia c[dea m[runt[pe stradele nepavate ale Bucure=tilor, ce se tr[geau str`mte =i noroioase prin noianul de case mici =i r[u zidite din care const[ partea cea mai mare a a=anumitei capitale a Rom`niei. Trop[iai prin b[l\ile de noroi ce te]mpro=cau cu apa lor cea hleioas[ ]ndat[ce aveai cutezarea de-a pune piciorul c-un pas]nainte. De prin c`rciumi =i pr[v[lii p[trundea prin ferestrele mari =i nesp[late o lumin[ murdar[, mai sl[bit[ ]nc[ prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Din c`nd]n c`nd treceai pe l`ng[vro fereastr[cu perdelele ro=ii, unde]n semi]ntuneric se z[rea c`te

o femeie... Pe ici, pe colea vedeam pe c`te-un roman\ios ce trecea fluier`nd sau c`te-un om beat, care-ndat[ ce chiuia r[gu=it l`ng[ferestrele prostitu\iunii, femeia spoit[ce sta]n sticl[aprindea un chibrit spre a-=i ar[ta fa\a sa uns[din gros =i s`nul s[u ve=ted =i gol — poate ultimul mijloc de-a sufoca dorin\i murdare ]n piepturi st`rpite =i pustiite de corup\iune =i be\ie. Be\ivul intra, semi]ntunericul devenea]ntuneric =i amurgul g`ndirilor se pref[cea ]ntr-o miaz[-noapte de plumb c`nd g`ndeam c[=i acela se nume=te om, =i aceea femeie. Trebuie s[scuzi, trei sferturi ale lumii e a=a, =i dintr-al patrulea — Dumnezeul[e], ce pu\ine-s caracterele acelea care merit[a se numi omene=ti.

Prin u=a unei c`rciumi deschise auzii \`rl`iturile unor coarde false, pe care le schingiuia sub arcu=ul s[u cel aspru =i cu degetele-i uscate un biet copil de \igan, =i-n preajma lui s[rea de rumpea p[m`ntul o muiere-n doi peri =i un \igan rupt =i lung, cu picioarele goale b[gate]n ni=te papuci largi =i umplu\i cu paie. O veselie grotesc[, ur`t[ se desemna pe fe\ele am`ndurora.

Al[turi era o cafenea. Ploaia =i frigul ce m[p[trunsese m[silir[s[intru-n ea. Mirosul tutunului, eternul trictrac al juc[torilor de domino f[cea un efect deosebit asupra sim\urilor mele ame\ite de ploaie =i de frig. Orologiul, fidel interpret al b[tr`nului timp, sun[ de 12 ori ]n limba sa metalic[, spre-a da lumii, ce nu-l asculta, sama c[ se scursese =i a 12 or[ a miezului nop\ii. P-ici, pe colea pe l`ng[mese se z[reau c`te-o grup[ de juc[tori de c[r\i cu p[rul ]n dezordine, \in`nd c[r\ile]ntr-o m`n[ ce tremura, plesnind din degete cu cealalt[ ]nainte de-a bate, t[cu\i, cu ochii fic=i, mi=c`ndu-=i =i mu=c`ndu-=i buzele f[r-a zice o vorb[ =i tr[g`nd din c`nd ]n c`nd cu sorbituri zgomotoase c`te-o gur[din cafeaua sau berea ce le sta dinainte... semn de triumf!

Un june aplecat asupra unui biliard scria cu creta pe p[nura verde vorba Ilma. Cugetam c[e din vi\a lui Arpad =i c[=i-o fi sco\`nd din rezervorul memoriei sale vrun dulce nume de iubit[ sau vreun ideal unguresc din romanele lui Mauriciu Jokay. Nu m-am mai ocupat mai mult de figura acestui t`n[r, suspin[tor poate, ci am]nceput a r[sfoi, prin ziare streine, unele reviste literare artistice etc. (Ale noastre nici nu au, nici nu vor a revedea ceva]n privin\a asta.)

Junele meu se apropie de mine.

— Dup[d-ta, m[rog, =opti el]nclin`ndu-se.

Accent curat rom`nesc — nu e ungur.

— Poftim, zisei,]ntinz`ndu-i ziarul =i surprins de interesul ce-mi insufl[ ]ndat[ce ridicai ochii.

Un om pe care-l cuno=team f[r[a-l cunoa=te, una din acele figuri ce \i se pare c[ai mai v[zut-o vrodat[-n via\[, f[r[s-o fi v[zut nici-odat[, fenomen ce se poate explica numai prin presupunerea unei afinit[\i suflete=ti. }ncepui a-l observa cu comoditate. Era frumos, d-o frumuse\e demonic[. Asupra fe\ei sale palide, musculoase, expresive, se ridica o frunte senin[=i rece ca cugetarea unui filozof. Iar asupra frun\ii se zburlea cu o genialitate s[lbatec[p[rul s[u negru-str[lucit, ce c[dea pe ni=te umeri compac\i =i bine f[cu\i. Ochii s[i mari, c[prii, ardeau ca un foc negru sub ni=te mari spr`ncene stufoase =i ]mbi-nate, iar buzele str`ns lipite, vinete, erau de-o asprime rar[. Ai fi cre-zut c[e un poet ateu, unul din acei]ngeri c[zu\i, un Satan, nu cum =i-l]nchipuiesc pictorii: zb`rcit, hidos, ur`cios, ci un Satan frumos, de-o frumuse\e str[lucit[, un Satan m`ndru de c[dere, pe-a c[rui frunte Dumnezeu a scris geniul, =i iadul ]nd[r[tnicia, un Satan dum-nezeiesc care, trezit ]n cer, a sorbit din lumina cea mai s`nt[, =i-a]mb[tat ochii cu idealele cele mai sublime, =i-a muiat sufletul]n visu-rile cele mai dragi, pentru ca]n urm[, c[zut pe p[m`nt, s[ nu-i r[m`n[dec`t decep\iunea =i triste\ea, gravat[ ]n jurul buzelor, c[ nu mai e ]n cer. Repedea umflare a n[rilor =i vioaia sclipire a ochilor lui semnala o inim[ din cele nebune, un caracter pasionat. Talia sa sub\ire, fin[, =i m`na sa alb[cu degete lungi =i aristocrate sem[na cu toate astea a avea o putere de fier. Toat[expresiunea]n sine era d-o putere gene-roas[, de=i infernal[.

Lu[un ziar rom`nesc. La pagina anun\urilor citi cu o semivoce sarcastic[: Opera italian[... Ugheno\ii.

— Ai vrea s[fie rom`n[? zisei indiferent.

— Se-n\elege. N-am putea avea o muzic[... mai dulce =i mai fru-moas[ca cea italian[?

— Nu e=ti venit de mult.

— Nu.

— }n\eleg, zisei.

— De ce?

— Oamenii no=tri, zic eu, sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic — ba =i mai mult: au frumosul obicei de-a iubi orice-i str[in, de-a ur] tot ce-i rom`nesc. Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limb[, fie ca idee, fie ca mod de-a privi =i a cugeta; c[ci altfel n-am putea trece]n ochii Europei de na\iune civilizat[.

— +i... oare sunte\i aceea de ce vre\i s[trece\i?

— Hm... nu e=ti de aici... cum se vede.

— Nu.

— A... altceva... Ei bine, s-o =tii de la mine c[nimeni nu caut[aicea de-a fi aceea de ce trece. Vezi la noi istorici ce nu cunosc istoria, litera\i =i jurnali=ti ce nu =tiu a scrie, actori ce nu =tiu a juca, mini=tri ce nu =tiu a guverna, financieri ce nu =tiu a calcula, =i de aceea at`ta h`rtie m`zg[lit[ f[r[ nici un folos, de-aceea at`tea \ipete bestiale care umplu atmosfera teatrului, de-aceea at`tea schimb[ri de ministeriu, de-aceea at`tea falimente. Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existen\a lui Dumnezeu, dec`t suflete ]namorate ]n limba =i datinele str[bunilor lor, dec`t inimi care s[iubeasc[caracteristica cea expresiv[a poporului nostru, min\i ocupate cu chestiunile de via\[ale acestui popor, c[ruia]i scriem pe spete toate fantasmagoriile falsei noastre civiliza\iuni. Divor\ul... adulterul umbl[cu fe\ele boln[vicioase, spoite din gros, m[=ti vii, pe stradele noastre: z`mbind femeilor le st`rpe=te, z`mbind b[rba\ilor]i usuc[=i cu toate astea noi le d[m serb[ri =i le sacrific[m nop\ile iernilor noastre, ne cheltuim tinere\ea, care-ar trebui s[apar\in[lucrului spre realizarea acelor ideale spre care \inte=te omenirea toat[, =i familiei... Femeia poporului nostru nu lucreaz[... *are cu ce tr[i;* b[rbatul nu lucreaz[, c[ci n-are la ce lucra — toate fabricile din lume concur[cu mizerabila sa meserie. C`t despre inteligen\a noastr[ — o genera\iune de amploia\i... de semidoc\i... oameni care calculeaz[ cam peste c`\i ani or veni ei la

putere... inteligen\[fals[, care cunoa=te mai bine istoria Fran\ei dec`t pe-aceea a Rom`niei, fii unor oameni veni\i din toate unghiurile p[m`ntului, c[ci adev[ra\ii copii de rom`n]nc[n-au ajuns s[ ]nve\e carte... oameni]n fine care au f[ptur[=i caracter de la ta\ii greci, bulgari =i numai numele de la mum[— de la dizgra\iata Rom`nie. +i ]nc[ dac[ =i-ar [fi] c`=tigat prin ceva dreptul de-a se numi rom`ni; dar nu. Ei ]=i ur[sc \ara lor mai r[u =i mai cumplit dec`t streinii. O privesc ca un exil, ca o sup[r[toare condi\iune a existen\ei lor... ei sunt... cum o spun]n=ii, rom`ni de na=tere, francezi]n inim[— =i dac[Fran\a le-ar procura semidoc\ilor no=tri avantajele pe care le l[e] d[nefericita lor patrie, ei ar fi emigrat de mult... cu to\ii!

Pre legea mea, urmai, =terg`ndu-mi sudoarea, arat[-mi un om care s[ scrie romanul Mizeriilor acestei genera\iuni, =i acel om va c[dea ca o bomb[ ]n mijlocul pustiitei noastre inteligen\e, va fi un semizeu pentru mine, un m`ntuitor, poate, pentru \ara lui.

— Schimba\i opiniunea public[, da\i-i o alt[direc\iune, r[scoli\i geniul na\ional — spiritul propriu =i caracteristic al poporului din ad`ncurile ]n care doarme, f[ce\i o uria=[ reac\iune moral[, o revolu\iune de idei, ]n care ideea *rom`nesc* s[fie mai mare dec`t uman, genial, frumos, ]n fine, fi\i rom`ni =i iar rom`ni, zise el]ncet =i r[gu=it.

— Cine s-o fac[asta? Nu sunt to\i astfel? Nu sunt to\i numai receptivi — francezi, italieni, spanioli, tot — numai rom`ni nu?

— O! nu trebuie oameni mul\i pentru asta... Spiritul public este fapta pu\inor oameni. O singur[frunte uns[cu mirul lui Dumnezeu e]n stare s[forme din oceanul cuget[rilor omene=ti o singur[volbur[gigantic[, care s[se-nal\e din fundul abisului m[rii p`n[ sus ]n nourii g`nditori din cerul luceaf[rului ce se nume=te geniu... Ar[ta\i-le iasma viitorului =i se vor speria de el. Ar[ta\i-le unde-ar ajunge de-ar urma tot astfel =i se vor]ntoarce... Dar]n fine — adaose el c-un sur`s sceptic — de ce s[ cerc[m noi a ridica genera\iunea cu um[rul? Tot ce se-nt`mpl[pe lume rezult[. De-o fi ca ei s[se sting[, se vor stinge =i cu noi =i f[r[de noi — de nu, nu.

Cosmopolit? adaose el]ncet, hm! cosmopolit sunt =i eu; a= vrea ca omenirea s[fie ca prisma, una singur[, str[lucit[, p[truns[de lumin[, care are]ns[at`tea colori. O prism[ cu mii de colori, un curcubeu cu mii de nuan\e. Na\iunile nu sunt dec`t nuan\ele prismatice ale Omenirii, =i deosebirea dintre ele e at`t de natural[, at`t de explicabil[cum putem explica din]mprejur[ri asemenea* diferen\a dintre individ =i individ. F[ce\i ca toate aceste colori s[fie egal de str[lucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le formeaz[=i f[r[care ele ar fi pierdute]n nimicul neexisten\ei, c[ci]n]ntunericul nedrept[\ii =i a barbariei toate na\iunile]=i sunt egale]n abrutizare,]n]ndobitocire,]n fanatism,]n vulgaritate; ci c`nd Lumina abia se reflect[ ]n ele, ea formeaz[ colori prismatice. Sufletul omului e ca un val — sufletul unei na\iuni ca un ocean. C`nd v`ntul cu aripi turburi =i noaptea cu aeru-i brun =i cu nourii suri domne=te asupra m[rii =i a valurilor ei — ea doarme monoton[ =i ]ntunecat[ ]n fundul ei care murmur[ f[r[ ]n\eles; pe c`nd dac[,]n senina =i albastra]mp[r[\ie a cerului]nflore=te Lumina ca o floare de foc, fiecare val reflect[ ]n fruntea sa un soare, iar marea]mprumut[de la cer coloarea sa, seninul geniului s[u, =i le reflect[ ]n visul s[u cel ad`nc =i luciu. C`nd na\iunea e-n]ntuneric, ea doarme-n ad`ncimile geniului =i-a puterilor sale ne=tiute =i tace, iar c`nd Libertatea, civiliza\iunea plutesc asupr[-i, oamenii superiori se ridic[spre a-l reflecta]n frun\ile lor =i a-l arunca apoi]n raze lungi ad`ncimilor poporului, astfel ]nc`t]n s`nul m[rii ]ntregi se face o zi senin[, se r[sfr`nge]n ad`ncul ei cerul. Poe\ii, filozofii unei na\iuni presupun ]n c`ntec =i cuget]n[l\imile cerului =i-l comunic[na\iunilor respective. Dar sunt nouri care,]ntunec`nd cerul, ]ntunec[ p[m`ntul. O, nourii — regi ai p[m`ntului vor m`na totdeauna tunetele lor — rezbele asupra popoarelor de valuri; cu toate c[acei nori nu sunt alta dec`t ]ns[=i respirarea ghe\oas[ =i ]ntunecat[ a valurilor nenorocite. Nourii tun[, fulger[ =i acop[r cu o perdea de fier Soarele aurit, =i p`n[ce vor fi ei tirani asupra frun\ilor de valuri, p`n[ce]ntunericul ce-l arunc[ei prin umbra lor cea mare va

p[trunde sufletul ad`nc al m[rii c-o noapte rece =i t[cut[, p`n[atuncea Lumea lui Dumnezeu va fi nenorocit[.

Cei mai nal\i =i mai venino=i nori sunt monarhii.

Cei dup[ei, asemenea de venino=i, sunt diploma\ii.

Tr[snetele lor cu care ruin[, seac[, ucid popoare]ntregi sunt rezbelele.

Sf[r`ma\i monarhii! Nimici\i servii lor cei mai lin=i, diploma\ii; desfiin\a\i rezbelul =i nu chema\i certele popoarelor dec`t]naintea Tribunalului popoarelor =i atunci Cosmopolitismul cel mai fericit va]nc[lzi p[m`ntul cu razele sale de pace =i de bine.

Judecata acestui june — cam bizar[— m[interes[mult =i sorbeam, ca s[zic a=a, vorbele =optite de buzele sale sub\iri =i palide. Fa\a sa devenea din ce]n ce mai profund[=i mai expresiv[=i lu[un aspect fantastic. M[l[sam t`r`t de r`ul lin al cuget[rilor sale]ntr-o nemargine de vise.

— Nu crede, zise, c[cosmopolitismul cum]l voi eu nu-=i are adep\ii s[i fierbin\i. Deodat[cu aceste vorbe, el scoase din buzunarul de pe piept al gherocului un mic jurnal litografiat]n nordul Germaniei. Ie=it dintr-o litografie secret[de sub m`na unor juni apostoli ai Libert[\ii adev[rate, ai Cosmopolitismului celui mai posibil =i celui mai egalitar, acest ziar era interpretul unor idei demne, frumoase, tinere. El chema popoarele la o alian\[ sacr[ contra tiranilor celor r[i ai p[m`ntului, la exilarea din regula lumii a maiest[\ilor meschine, a diploma\ilor g`zi a opiniunii zilei, a rezbelului, ]n care se vars[ at`ta s`nge din inima cea s`nt[a popoarelor.

Vis frumos care-a]nceput a fi al lumii]ntregi, vis care, devenit convinc\iune, nu va desfiin\a pe-o cale pacific[=i nep[tat[de s`nge numai capetele cu coroane tiranice, ci =i popoarele ce tiraniz[asupra altora!

B[tu o or[. Atunci el se scul[repede,]=i b[g[ziarul litografiat]n buzunar =i-mi]ntinse dreapta, pe c`nd cu st`nga-=i puse p[l[ria-n cap.

— M[numesc Toma Nour... D-ta?

}i spusei numele meu. Dup[aceea ie=i, l[s`nd s[-mi v`jie prin cap ideea de a-l [face] eroul unei nuvele.

}ntorc`ndu-m[ acas[, tocmai c`nd aprind chibritul ca s[dau foc la lamp[, v[d]ntr-o lumin[dubioas[cartea de nuvele cu cele 6 gravuri. Chibritul se stinse =i r[m[sei]n]ntuneric.

— Uite, zisei, oare nu voi g[si]n acest om un Tasso, s[-l studiu mai de-aproape? }ntunericul din jurul meu era metafora acelui nume: Toma Nour.

II

Dup[ce-mi propusesem s[-nm[rmuresc figura sa cea frumoas[ ]n vro novel[a mea, a[m] c[utat negre=it s[fac cu el o cuno=tin\[mai de aproape.

L-am v[zut]n urm[de mai multe ori =i, fiindc[o atrac\iune instinctiv[m[fermeca]nspre el, de aceea i-am propus s[m[viziteze. C[p[tasem]n el un amic, care nu m[vizita dec`t ca s[ m[ certe, care nu se purta dec`t]n [haine] negre, care r`dea zile ]ntregi cu un r`s de netot]n societatea oamenilor, pentru ca s[pl`ng[acas[, care ura oamenii =i era r[ut[cios ca o bab[, numai ca s[nu plac[unei lumi ce nu-i pl[cea lui.

El nu-mi f[cuse]nc[niciodat[invitarea ca s[-l vizitez. }n fine,]ntr-o zi]mi f[cu aceast[nespus[onoare. M-am dus la el. Locuia]ntr-o camer[nalt[, spa\ioas[=i goal[. }n col\urile tavanului paia[n]jenii]=i exersau pacifica =i t[cuta lor industrie,]ntr-un col\ al casei, la p[m`nt, dormeau una peste alta vro c`teva sute de c[r\i, vis`nd fiecare din ele ceea ce cuprindea, ]n alt col\ al casei un pat de lemn c-o saltea de paie, c-o plapum[ ro=ie =i-nainte[a] patului o mas[ murdar[, cu suprafa\a ilustrat[ de litere mari latine =i gotice ie=ite de sub bricegelul vreunui =trengar de copil. Pe mas[, h`rtii, versuri, ziare rupte =i]ntregi, bro=uri efemere ce se]mpart gratis,]n fine, totul un abracadabra f[r[ ]n\eles =i f[r[scop.

Dar asupra c[r\ilor culcate-n col\ era aninat]n cui bustul]n m[rime natural[, lucrat]n ulei, a unui copil ca de vro optsprezece [ani], cu p[r negru =i lung, cu buzele sub\iri =i roze, cu fa\a alb[ca marmura

=i cu ni=te ochi alba=tri mari, sub mari spr`ncene =i lungi gene negre. Ochii cei alba=tri ai copilului erau a=a de str[luci\i, de-un colorit at`t de senin,]nc`t p[reau c[ privesc cu inocen\a, cu dulcea\a lor mai femeiasc[ asupra spectatorului ce privea ]n ei. Era o adev[rat[ oper[ de art[. Cu toate c[ acel portret ]nf[\i=a un chip ]mbr[cat b[rb[te=te, ]ns[ m`inile cele fine, dulci, mici, albe, tr[surile fe\ei de-o paloare delicat[, umed[, str[lucit[, moale, ochii de-o ad`ncime nespus[, fruntea arcat[=i mai mic[, p[rul undoind cam prea lung te-ar fi f[cut a crede c[e chipul unei femei travestite.

— Cine e femeia asta? zic eu lui Toma, care sta tologit pe plapuma lui cea ro=ie.

— A, femeie!... r`se el. Tot femei visa\i. |i-o jur pe omenia mea c[a fost b[rbat ca tine =i ca mine...

— Cu toate astea ace=ti ochi...

— Ace=ti ochi?... O! dac[-ai fi v[zut tu ace=ti ochi vrodat[-n via\a ta, \i s-ar fi p[rut c[-i revezi]n fiece stea v`n[t[ a dimine\ii, ]n fiece und[ albastr[ a m[rii, ]n fine, []n fie]ce gean[ azurie ivit[ prin nori. C`t era de frumos acest copil =i ce t`n[r a murit. A fost un amic, poate singurul adev[rat ce l-am avut, care m-a iubit cu dezinteresare, care a murit pentru mine; =i dac[ m`na mea diletant[ ]n pictur[a putut s[reproduc[ochii ce \i se par]nc[frumo=i, po\i s[-\i]nchipuie=ti ce frumo=i trebuiau s[fie ei. Frumo=i a-nm[rmurit]n sufletul meu]ntunecos, rece, nebun, precum ar r[m`nea prin nouri pe bolta cea brun[ a nop\ii dou[... numai dou[ stele vinete. Tu, iubitule, mi se pare c[ ai s[ devii foiletonistul vreunui ziar... Dup[ ce voi muri ]\i voi testa ]ntr-o bro=uric[ romanul vie\ii mele =i vei face din lungii, din obosi\ii mei ani, tri=ti, monotoni =i pl`n=i, o or[de lectur[pentru vrun cutreier[tor de cafenele, pentru vrun t`n[r roman\ios sau pentru vro fat[afectat[, care nu mai are ce pierde, care nu mai poate iubi =i care]nva\[din romane cum s[-=i fac[epistolele de amor.

— O!... voi care poza\i ca eroii le=in`nzi ai romancierilor francezi, voi care iubi\i ca sentimentalii germani, r[spunsei eu, voi care m`nca\i

cu toate astea ca englezii materiali=ti, voi tr[i\i mult, =i te-ncredin\ez eu, iubitule, c[tu, cu toat[afecta\iunea ta, cu toat[fa\a ta de-un eroism palid, ai s[tr[ie=ti mai mult dec`t mine. Pe ce ne prindem?

— Pe ce \i-am spus, replic[Toma, pe biografiile noastre scrise]n form[de nuvele. De-oi muri eu]nainte, \i-o las pe-a mea, de-i muri tu, mo=tenesc eu pe-a ta, =i-at`ta-i tot.

}ntr-o noapte venisem la Toma. Luna str[lucea afar[=i]n cas[nu era lum`nare. Toma sta vis`nd pe patul lui =i fum`nd ]n lungi sorbituri din un ciubuc lung, =i focul din lulea ardea prin ]ntunericul od[ii ca un ochi de foc ro=u ce-ar sclipi prin noapte. Eu stam l`ng[fereastra deschis[=i priveam vis`nd ]n fa\a cea palid[ a lunii. }n fa\a locuin\ei lui Toma era un m`ndru palat al unuia din... a=a[-zi=ii!] aristocra\i ai no=tri... Dintr-o fereastr[deschis[din catul de sus auzii, prin aerul nop\ii, tremur`nd notele dulci al unui piano =i un t`n[r =i tremur[tor glas de copil[adiind o rug[ciune u=oar[, profumat[, fantastic[. }mi]nchisei ochii, pentru ca s[visez]n libertate. Mi se p[ru atunci c[sunt]ntr-un pustiu uscat, lung, nisipos ca seceta, deasupra c[ruia lic[rea o lun[fantastic[=i palid[ca fa\a unei vergine murinde. E miaz[noapte... Pustiul tace... aerul e mort =i numai suflarea mea e vie, numai ochiul meu e viu pentru ca s[vad[pe-un nor de argint]n naltul cerului un]nger alb,]ngenuncheat, cu m`inile unite, care c`nt[o rug[ciune divin[, ad`nc[, tremur[toare: rug[ciunea unei vergine. }ntredeschisei ochii =i v[zui prin fereastra arcat[ =i deschis[, ]n mijlocul unui salon str[lucit, o jun[ fat[ muiat[-ntr-o hain[ alb[, ]nfior`nd cu degetele ei sub\iri, lungi, albe, clapele unui piano sonor =i acompaniind \ipetele u=oare ale unor note dumnezeie=ti cu glas[ul] ei dulce, moale =i]ncet. P[rea c[geniul divinului brit Shakespeare expirase asupra p[m`ntului un nou ]nger lunatec, o nou[ Ophelia. Am ]nchis iar ochii, astfel ]nc`t, rec[zut iar]n pustiul cel lung, palatul cel alb se confunda cu nourul de argint, iar juna fat[alb[cu]ngerul]n genunchi. Apoi, str`ng`nd [ochii] silit =i tare, am]nv[scut visul meu]n]ntuneric, n-am mai v[zut nimica, ci auzeam disp[r`nd ca o suvenire]ntunecat[: rug[ciunea unei vergine.

Muzica]ncetase de mult =i, cu totul]n prada impresiunii ei, \ineam]nc[ochii str`ns ]nchi=i. C`nd m[de=teptai din reveria mea, fereastra sus[a palatului era]nchis[,]n salon]ntuneric, =i sticlele ferestrei str[luceau ca argintul]n alba lumin[a lunii. Aerul era blond =i v[ratec, iar razele lunii, p[trunz`nd ]n camera lui Toma, izbeau fa\a sa, cu care era el culcat ]n sus. Ea era mai palid[ dec`t alt[dat[=i mi se p[rea c[dou[raze ale lunii aureau dou[mici l[crimioare p[trunse din ochii lui]nchi=i.

— Pl`ngi? zisei]ncet =i mi=cat =i eu, c[ci sufletul meu era plin de lacrimi.

— Iubit de-un asemenea]nger, f[r[s[-l po\i iubi, =opti el]ncet, cu o voce seac[=i amar[.

— Ce ai? zic eu.

— Ce am? r[spunse Toma. O! dac[-ai cunoa=te tu c`t de pu\in sufletul meu acesta, te-ai ]nfiora — nu =tii, nu-\i po\i imagina c`t e de pustiu, c`t e de de=ert ]n el, e ]ntocmai cu g`ndirea idioat[=i stearp[a unui om a c[rui urechi sunt surde ca lutul, a c[rui gur[e mut[ca p[m`ntul, a c[rui ochi sunt orbi ca piatra. Nu mai simt nimic, =i c`nd mai pot stoarce o lacrim[din ochii mei m[simt ferice. Ai v[zut acel]nger]nchin`ndu-se Dumnezeului s[u — ei bine, acel ]nger iube=te c-un amor lumesc pe un demon rece, palid, cu inima de bronz, pe mine. +i eu... eu n-o pot iubi. Stele-n cer, amoruri pre p[m`nt, numai]n noaptea mea nici o stea, numai]n sufletul meu... nici un amor. C`teodat[ numai aud b[t[ile pustiitului meu suflet, c`teodat[suflarea mi se curm[-n piept, ca v`ntul ce se curm[ prin ruinile zdrobite de mun\ii anilor... c`teodat[mai simt =i eu!... O, atunci]mi place s[trec prin lume cu ochii]nchi=i =i s[tr[iesc sau]n trecut sau]n viitor. Visez ca copilul ce vorbe=te prin somn, z`mbind, cu Maica Domnului, m[ transport ]n cer, pun aripi umerilor mei =i p[r[sesc p[m`ntul, pentru ca s[m[dau cu totul acelor umbre divine — visuri care m[poart[din lume-n lume =i m[izbesc din g`ndire ]n g`ndire. Mor pentru p[m`nt, ca s[tr[iesc]n cer.

O! de-a= putea iubi.

}n\elegi tu ce va s[zic[de-a nu *putea* iubi? A trece pin lume singur, m[rginit]n pa=i,]n ochi, s[te zv`rcole=ti ]n str`mtoarea sufletului t[u celui rece, s[cau\i a-l aprofunda =i s[vezi c[e secat =i c[apele sale se pierd]n nisipul sec[ciunei sociale, se ard de c[ldura unei societ[\i de oameni ce tr[iesc numai din ura unuia c[tr[cel[lalt.

A nu iubi nu-i nimica — a nu *putea* iubi e grozav.

Toma Nour, dup[ce sf`r=ise acest apolog al urii =i r[celii, el se scul[din pat =i]ncepu s[traverse* spa\iul cel larg al camerei sale, cu pa=i mari. Lumina lunii b[tea]n fa\a de marmur[a icoanei din perete, a c[rei ochi p[reau c[tr[ia[u]]n noapte.

— O, Ioane! zise Toma, s[rut`nd ochii cei de foc v`n[t a icoanei, Ioane, iart[c[am c[zut]ntr-un iad de ur[, c`nd tu nu-mi predicai dec`t un cer de amor, suflet de]nger ce ai fost!

Luna s-ascunse-ntr-un nor negru de ploaie spintecat]n dou[r`nduri de lungi fulgere ro=ii. Casa se-ntunec[=i nu se mai v[zu nici acea umbr[pe perete: Ioan, nici acea umbr[de marmur[ce umbla: Toma.

— Toma, zisei eu]ncet, eu m[duc... noapte bun[. Cat[s[nu-nnebune=ti.

Ie=ii =i m[dusei acas[la mine.

De=i Toma r[m`nea acela=i, dar eu b[gam de sam[c[el se ruina din [zi]]n zi.

}n una din zile]ns[eu luai frumoasa deciziune de-a compune c`t se va putea de serios mina mea, ]n sine cam mucalit[ =i nededat[ de-a fi funebr[, =i a \inea o ora\iune de moral[ =i igien[ acestui om — pe care eu ]l credeam c[-i vun geniu pierdut. A=a e felul meu. }n visurile mele m[ cred ]n stare de-a deveni un tiran carnivor, setos de s`nge =i amor, avar de aur =i desfr`nat ca un Eliogabal, c`nd]n realitate nici nu sunt]n stare s[m[m`niu cumsecade. At`ta timp sunt =i eu m`nios pe-un om c`t \ine el m`nie pe mine. Ei bine, cu Toma puteam fi mai sever.

— Toma, zisei eu, te ruinezi. Pentru D-zeu, umbl[ ]ntre oameni, p`n[ce ei nu vor]ncepe a crede c[e=ti nebun.

Am repetat adesea aceste vorbe, sau analoge cel pu\in, mai multe zile de-a r`ndul, dar el nu r[spundea nimica, fa\a sa r[m`nea la imput[rile mele de-o amicie copil[reasc[, rece =i impasibil[[]. }ns[ ]ntr-o zi prorupse cu o voce puternic[=i arz[toare, ochii s[i se turburar[=i r[sufla mai greu.

— Taci, zise, copil ce e=ti! Ce vrei?... Crezi tu or[i] toate sufletele de pigmei ce m[-nconjor — cred ei oare c[m[cunosc? Ei v[d ni=te membre de om, fiecare-=i croie=te c`te-un interior cum]i place pentru acest biped]mbr[cat]n negru =i omul lor e gata. “E un nebun”, zice cutare. “E fantast”, zice cutare. “A=a! vrea s[treac[de original”, zice un al treilea — =i toate aceste individualit[\i croite pe seama mea, atribuite mie, nu au a]mp[r\i cu mine nimic. Eu sunt ce sunt, destul c[sunt altceva dec`t ceea ce cred ei. Lauda lor nu m[lingu=e=te, pentru c[ei laud[o individualitate care nu-i identic[cu a mea — batjocura lor nu m-atinge, pentru c[ei batjocuresc un individ pe care eu nu-l cunosc... }i dispre\uiesc pe oameni... m-am s[turat de ei.

Se-n\elege c[cu asta curm[=irul oric[rui ra\ionament ce se putea na=te]n mintea mea. Nu i-am mai f[cut nici o imputare, e]n zadar s[vorbe=ti celuia ce nu vrea s[te-asculte.

}ntr-o zi el plecase din Bucure=ti f[r[m[car s[-=i ia adio de la mine sau de la vreunul din cunoscu\ii s[i.

N-am mai auzit de el vrun an. }ntr-una din zile primesc o scrisoare din Copenhaga. Iat-o: *“Iubitule, trimite-mi poeziile lui Alecsandri, poste-restante — sub literele Y. Y”*. +-at`ta tot.

I le-am trimis. Pe urm[am plecat la \ar[, la o mo=ioar[a p[rin\ilor mei, unde-am petrecut o var[frumoas[, plin[de pove=ti =i de c`ntece b[tr`ne=ti. Dar am]ns[rcinat pe-o bab[ce]ngrijea de camera mea ca s[primeasc[orice scrisoare mi-ar veni]n lips[=i s-o arunce]n sertarul mesei.

Cum veni toamna, zburai =i eu din c`mpiile cele friguroase, brumatece =i]ntinse]n camera din Bucure=ti, din etajul al treilea, cald[=i mic[.

Sunt un fantast. Capul aplecat asupra mesei,]mi f[ceam planuri de aur, cugetam asupra acelor mistere din via\a popoarelor, din mersul

genera\iunilor care, asemenea fluxului =i refluxului m[rii, duc ca o teribil[consecin\[ici la]n[l\are, colo la c[dere. Afar[era un timp posomor`t =i gem[tor ca g`ndirile murinzilor, ploaia v`jia b[t`nd]n ferestrele casei, focul se f[cuse zgur[-n sob[, lum`narea ardea palid[ a stinse — =i mie mi se p[rea c[ aud =optirea acelor mo=i b[tr`ni care, pe c`nd eram mic, ]mi povesteau ]n timp de iarn[, \in`ndu-m[ ]n tremur`ndele lor bra\e, pove=ti fantastice despre z`ne]mbr[cate]n aur =i lumin[, care c`nt[ senina lor via\[ ]n palate de cristal. Au trecut ani d-atunci — =i parc-a fost ieri — ieri pare-c[-mi ]nc`lceam dege\elele]n barba lor cea alb[=i ascultam la graiul lor cel]n\elept =i =optitor, la]n\elepciunea trecutului, la acele ve=ti din b[tr`ni. Mi-ar fi pl[cut mult s[ tr[iesc ]n trecut. S[ fi tr[it pe timpii aceia c`nd Domni]mbr[ca\i]n haine de aur =i samur ascultau, de pe tronurile lor,]n]nvechitele castele, consiliile divanului de oameni b[tr`ni — poporul entuziast =i cre=tin undoind ca valurile m[rii]n curtea Domniei — iar[eu]n mijlocul acelor capete]ncoronate de p[rul alb al]n\elepciunii,]n mijlocul poporului plin de focul entuziasmului, s[fiu inima lor plin[de geniu, capul cel plin de inspira\iune, preot durerilor =i bucuriilor, bardul lor. Spre a hr[ni acele vise =i mai mult, am deschis vro c`teva cronici vechi =i r[sfoiam prin ele, c`nd]ntr-una g[sesc o scrisoare nedesigilat[ ]nc[, pe care desigur c[menagera mea, primind-o de la po=t[, o aruncase]n cartea aceea. O desfac. Iat[cuprinsul ei:

Torino,]n nu =tiu c`te.

Omule,

Mi-ai trimis poeziile lui Alecsandri. }\i mul\umesc. Citesc adeseori pe Emmi, *singurul lucru]n lume care-mi poate stoarce lacrimi. }ntr-adev[r, voi [=tia care tr[i\i]n lume numai pentru ca s[tr[i\i ave\i o idee ciudat[de moarte... voi v[imagina\i scheletul unui mort =i-i zice\i moarte. Pentru mine e un]nger drag, cu o cunun[de spini, cu fa\a palid[=i cu aripi negre. Un]nger...]ngerul visurilor mele, care are-o fizionomie cunoscut[mie, singura fizionomie care purta pentru mine fericirea lumii]n z`mbetul s[u =i melancolia p[m`ntului]n lacrima ei. Acea*

fizionomie nu mai este. Acele buze ce sur`deau — un sur`s al mor\ii le-a]nchis, sau mai bine: moartea-namorat[de mine a luat figura unei copile, a vizitat p[m`ntul =i mi-a r[pit mai ]nt`i inima, pentru ca, disp[r`nd ea, s-o urmeze =i cu sufletul. Scrie-mi.

Eu nu mai v[d bine =i urechile-mi v`j`ie mereu de c`ntecul umbrelor ce-o s[ le v[d peste pu\in pe cealalt[ lume. }ngerul meu se pune-n fa\a soarelui =i ]n umbra negrelor sale aripi ]mi ]ntunec[ din ce ]n ce mai mult orele, care se vor stinge ]n cur`nd. Voi muri. Scrie-mi cur`nd, c[ci poate-oi mai primi ]nc[. Dup[ ce-oi muri, vei c[p[ta o ciudat[ mo=tenire din partea mea. |ine minte. R[m`n al p[m`ntului cu corpul, al t[u cu sufletul, cel ce-n cur`nd nu va mai fi.

Toma Nour

O lacrim[se scurse tremur`nd din genele [mele] str[lucitoare =i aruncai scrisoarea ]n foc. Ochii mei painjeni\i de lacrimi =i insomnie ]ntrevedeau ]ntr-o s[lbatec[ fantasmagorie capul v`n[t al acelui amic nefericit cu creierii ro=ii de g`ndire, cu f[lcile ]nfundate de venin =i de mizantropie, cu ochii ]nfunda\i =i turburi ca ochii unui nebun. Desigur murise. Deschid sertarul mesei =i iau pu\inele portrete ce le aveam ]mpr[=tiate prin h`rtii. Portretul lui era lipit de a lui Tasso.

Epistola st[tuse de mult]n cronic[. Era veche.

Trecu]nc[o lun[=i primii un pachet dintr-un mic ora= al Germaniei — re=edin\a unui rege-miniatur[, rege-parodie, rege-satir[. Pachetul era c-un manuscript, manuscriptul biografiei lui Toma Nour.

Printre foi, o f`=ie de h`rtie cu cuvintele urm[toare:

Amice, N-am murit]nc[,]ns[sunt condamnat la moarte. Execu\iunea mea va fi]n cur`nd. Locuiesc]ntr-un palat mare — la poarta mea sunt santinele superbe — numai c[e cam]ntunecos =i cam umed palatul meu — oamenii-i zic]nchisoare. Cu manuscriptul f[ce-i =ti. Adio, =i la revedere pe cealalt[lume!

Toma

Iat[manuscriptul:

III

Am z[rit]ntunericul lumii sub un troian de ninsoare, adic[ ]ntr-una din acele colibe care iarna nu-=i mai manifest[existen\a lor dec`t prin fumul cel verde ce tremur[ asupr[-le. Tata n-avea nimica; era unul din oamenii cei mai s[raci ai c[tunului nostru... Nu-mi aduc aminte de mama dec`t ca de-o fiin\[palid[, un]nger care mi-a desc`ntat copil[ria cu glasul ei dureros =i suferitor. Eram ]nc[ mic c`nd,]ntr-o zi, b[gai de seam[c[mama nu mai vrea s[-mi r[spund[, c[ci ea adormise, galben[, cu furca-n m`n[ =i cu buzele ce z`mbeau abia. O g`ndire ad`nc[p[rea c[o cuprinsese; eu o tr[geam din c`nd ]n c`nd]ncet de m`nic[; dar ea mi se p[rea c[ nu vrea s[-mi r[spund[. A venit ]n urm[ tata, oamenii a[u] ]ntins-o pe-o mas[ — =i a venit satul ]ntreg... unii din ei pl`ngeau; eu priveam la ei, dar nu =tiam ce s[cuget. Mai v[zusem adeseori oameni \epeni]ntin=i pe c`te-un pat ce-i ziceau n[s[lie, purta\i pe sus ]ntre c`ntece =i pl`ns, =i b[gasem [de seam[] c[, de c`te ori trecea o nunt[a=a de trist[pe l`ng[ casa noastr[, mamei ]i curgeau din ochi lacrimi mari, dar nu =tiam de ce... Veni noaptea... Oamenii ce stau ]n cas[ se jucau d-a c[r\ile, dar mama sta tot ]ntins[, tot nemi=cat[, tot galben[. A treia zi o au dus-o oamenii la o cas[ de lemn cu o cruce deasupra — la biseric[; un om b[tr`n cu o barb[alb[,]mbr[cat]n hain[lung[=i vopsit[fel de fel, c`nta ]ncet =i pe nas, apoi au pus-o ]ntr-o groap[, au aruncat \[r`n[deasupra ei de-au acoperit-o... M-am]ntors acas[... Nu vorbisem nici o vorb[de trei zile =i minunea aceasta]mi ame\ea capul meu cel mic. Nu =tiu ce sim\eam, dar m[cuprinsese frica grozav[c[n-o s[mai v[d pe mama... M[duceam de-o c[utam]n cas[, o c[utam pretutindenea...]mi p[rea c[-i aud glasul ei cel dulce =i]ncet, dar pe ea n-o mai vedeam. Cum a]nnoptat, m-am dus la biseric[... Am v[zut o movil[acolo unde pusese pe mama, =i o lum`nare de cear[ galben[ ardea prin noapte, ca o stea de aur prin ]ntunericul norilor. M-am culcat pe groap[, am lipit urechea mea de \[r`n[. Mam[! mam[! am strigat, ie=i de-acolo =i vino acas[... Casa e pustie, zic, tata n-a venit toat[ziua azi, porumbii t[i cei albi au luat c`mpii... Mam[, vino, mam[!

ori ia-m[=i pe mine la tine, acolo unde e=ti... Ascultam; dar movila era rece, t[cut[, umed[, un v`nt stinse lum`narea =i]ntunericul cel negru cuprinse sufletul meu. Mama nu venea... Lacrimile]ncepur[s[-mi curg[, o m`n[ de lemn ]mi str`ngea inima-n piept, suspinele m[inundau =i,]n glasul unei cucuv[i triste, am adormit.

+i iat[ce-am visat. De sus, sus, din acele st`nci mi=c[toare ce lumea le zice nori, vedeam o raz[ cobor`ndu-se tocmai asupra mea. +i pe raz[se cobora o femeie]mbr[cat[ ]ntr-o hain[lung[=i alb[... era maica mea... Ea m[disc`nt[=i din pieptul meu am v[zut ie=ind o turturic[alb[ce s-a pus la mama-n bra\e... Eu singur r[m[sesem rece =i galben pe groap[, cum fusese mama; =i mi se p[rea c[eu nu mai sunt eu, ci c[sunt turturic[... Pe bra\ele mamei m-am schimbat din turturic[ ]ntr-un copila= alb =i frumos, cu ni=te aripioare de puf de argint. Raza cea de aur se suia cu noi... am trecut printr-o noapte de nouri, prin o zi]ntreag[de stele, p`n-am dat de-o lume de miros =i c`ntec, de-o gr[din[frumoas[deasupra stelelor. Copacii erau cu foi de nestimate, cu flori de lumin[, =i]n loc de mere luceau prin crengile lor mii de stele de foc. C[r[rile gr[dinii acoperite cu nisip de argint duceau toate]n mijlocul ei, unde era o mas[ ]ntins[, alb[, cu lum`n[ri de cear[ ce luceau ca aurul, =i de jur ]mprejur s`n\i]n haine albe ca =i mama =i]mprejurul capului lor str[lucea de raze. Ei povesteau, c`ntau c`ntece de prin vremile de pe c`nd nu era ]nc[ lume, nici oameni, =i eu ]i ascultam uimit... C`nd deodat[un]ntuneric rece izbi obrazul =i ochii mei ce-i deschisesem. M-am pomenit tot pe mormanul de hlei =i o ploaie amestecat[cu piatr[ ]mi izbea fa\a, pe c`nd norii cei negri ai cerului se sf`rtica]n mii de buc[\i prin fulgere ro=ii ca focul. Clopotul cel dogit gemea bolnav]n turn =i toaca se izbea de st`lpii clopotni\ei.

Am fugit de pe morman, ud =i plin [de hlei], =i m-am covrigit]n clopotni\[, cu din\ii cl[n\[nind =i muiat p`n[ la piele; p[rul meu cel lung ]mi c[dea peste ochi — m`inu\ele mele slabe =i reci le b[gam tremur`nd ]n m`necele ude. A=a am stat toat[noaptea. Pe la c`nt[tori am]nceput a merge cu picioarele goale prin noroi spre cas[... am

intrat]n bordei... pe vatr[lemnele se topise... =i zgura abia mai lic[rea... tata =edea pe un sc[una= scund =i pe fa\a sa ars[=i neras[se strecurau lacrimi de venin.

— Unde-ai fost? zise el, apuc`nd cu bl`nde\e m`na mea]nghe\at[.

— Am fost s[caut pe mama... unde-i mama?

Pieptul s[u se umfl[cumplit, el m[lu[ ]n bra\e, m[str`nse cu foc nespus =i-mi]nec[fa\a rece c-un noian de s[rut[ri fierbin\i.

— Mama ta, s[race, =opti]ncet, mama ta?! Nu mai ai mam[.

R[m[sesem singura m`ng`iere a tat[lui meu celui am[r`t. Eram lumina ochilor s[i, cugetul min\ii, speran\a b[tr`ne\elor sale. C`nd eram mic m[ duceam la preotul cel b[tr`n al satului, care, \in`ndu-m[ pe genunchi, ]mi dete primele lec\iuni ]n citire. O dorin\[ nem[rginit[, o sete arz[toare de studiu se trezise ]n mine, care, vai, era s[-mi devie fatal[. De-a= fi r[mas ]n mun\ii mei, s[-mi fi ]nc`ntat inima cu doine =i capul cu fantasmagoriile basmelor, poate c[eram mai fericit.

Tata m-a dat la =coal[. Ce-oi fi]nv[\at nu =tiu, dar =tiu c[zilele mele treceau ca o iarn[pustie, ca un vis f[r[ ]n\eles.

}ntre copiii aceia lipsi\i, care ascult[cu sete de pe b[ncile =colii graiul]nv[\[turii,]ntre aceia c[rora studiul nu li-i o sil[, ci chemare, destin,]n capul =i inima c[rora se fr[m`nt[ c`te pu\in foc ceresc, sunt cu deosebire dou[clase — cu toate c[am`ndou[au un punct]n care nu diferesc: lipsa.

Numai c[la unii e voluntar[, la al\ii e pentru c[ ]ntr-adev[r sunt lipsi\i. Cei dint`i auresc p`n[=i prundul stradelor cu banii lor, p`n[ ce, r[ma=i f[r[, beau paharul mizeriei p`n[la drojdii, cei din urm[ ]l beau mereu, f[r[ ]ntrerupere.

}ntre cei patru pere\i g[lbui ai unei mansarde scunde =i lung[re\e, os`ndite de-a sta ]n veci nem[turat[, locuiam cinci in=i ]n dezordinea cea mai deplin[ =i mai pacific[. L`ng[unica fereastr[st[tea o mas[numai cu dou[picioare, c[ci cu partea opus[se r[zima de perete. Vro trei paturi, care de care mai =chioape, unul cu trei picioare, altul cu dou[la un cap[t, iar la cellalt a=ezat pe p[m`nt, astfel ]nc`t te culcai pe el piezi=, un scaun de paie]n mijloc cu o gaur[gigantic[,

ni=te sfe=nice de lut cu falnice lum`n[ri de s[u, o lamp[ veche, cu genealogie direct[ de la l[mpile filozofilor greci, a c[ror studii pu\eau a untdelemn, mormane de c[r\i risipite pe mas[, pe sub paturi, pe fereastr[ =i printre grinzile cele lungi =i afumate a tavanului, ce erau de culoarea cea mohor`t[-ro=ie [a] lemnului p`rlit. Pe paturi erau saltele de paie =i cergi de l`n[, la p[m`nt o rogojin[, pe care se tologeau colegii mei =i jucau c[r\i, fum`nd din ni=te lulele puturoase un tutun ce f[cea nesuferit[atmosfera, =-a=a at`t de m[rginit[ a mansardei. Eram cu to\ii ]n v`rsta aceea]n care urli arii din opere, declami pasaje din autorii clasici, faci poezii de amor, vrei s[treci de =trengar =i de vi\ios,]\i]nchipuie=ti a=a de mult despre must[cioara d-tale, e=ti convins c[z`mbetul d-tale e fermec[tor =i ochiul s[get[tor — ]n fine, ]n v`rsta cea pedant[=i nesuferit[c[reia nu =tii ce nume s[-i dai. Pe c`nd colegii jucau c[r\i, r`deau, beau =i povesteau anecdote care de care mai frivole =i mai de r`s, de Pepelea, de \igani, de popi, eu ]mi m`nam via\a cu capul a=ezat]ntre m`ini, cu coatele r[zimate de marginea mesei, neascult`nd la ei =i citind roman\e fioroase =i fantastice care-mi iritau creierii. }ntre mul\imea de colegi era cu deosebire unul de-o frumuse\e femeiasc[. Palid, delicat, era cu toate astea capul tuturor exceselor de student. La be\ie el bea]ndoit c`t ori=icare din noi, numai c[ pe c`nd ceilal\i c[deau]n toate l[turile =i nu =tiau ce vorbesc, chiuiau =i se s[rutau ca =i c`nd ar fi aman\i — el singur sta ]n mijlocul lor senin, sur`z`nd, =i singurul semn c[ b[use era c[ paloarea sa obicinuit[ se colora c-un ginga= roza — ca acel al ofticei. Eu de felul meu nu puteam bea, dar ]ntr-adev[r c[ trebuia s[ m[ mir de acel copil, acel ]nger cu p[r negru* =i lung, cu ochii de-un albastru a=a de str[lucit =i de ad`nc, cu fa\a a=a de palid[, a=a de delicat[, asupra c[ruia]ns[vinul nu producea nici un efect. El era s[rac de fel,]ns[se p[rea c[-i p[sa a=a de pu\in de s[r[cia lui. Totdeauna vesel, totdeauna plin de glume =i nout[\i,]ns[totdeauna rupt =i f[r[bani, el era o individualitate care nici nu avea cuno=tin\a de sine, care nu numai c[nu =tia, dar nici c[voia s[=tie la ce tr[ie=te. Mie-mi p[rea cu toate astea c[aceast[veselie era silit[, c[aceste r`suri adeseori

nenatural de nem[surate =i nebune=ti nu erau dec`t trista =i desperata pref[c[torie a unui suflet rupt de durere.

}ntr-o friguroas[miaz[noapte de iarn[— eu citeam, ceilal\i colegi dormeau hor[ind care-ncotro — bate cineva la u=[.

— Intr[! strig.

}ntr-o mant[ce p[rea [a] nu mai putea sus\ine lupta cu v`ntul, intr[ t`n[rul =i palidul meu amic, dar paloarea sa era mai ad`nc[, era v`n[t[, buzele seci =i str`nse, r`sul amar =i peste m[sur[silit, ochii turburi, p[rul s[u negru]ntr-o dezordine cumplit[.

— Ioane, strig eu, ce ai?

I-apuc m`na =i m[uit fix]n ochii lui.

— Nimic, zise el r`z`nd, nimica!... ea moare.

— Cine moare, pentru Dumnezeu?

— Ea! zise el =i, str`ng`ndu-m[la el, ap[s`ndu-mi capul de pieptul s[u, cu ni=te sughi\uri disperate — vino, zise, vino cu mine... te rog!

Mi-aruncai o hain[mai cald[=i ie=ii cu el. Era ger. Pa=ii no=tri trosneau pe z[pada]nghe\at[— =i noi zburam al[turi pe stradele ora=ului: eu]nvelit =i cu fa\a]nfundat[ ]n manta, el, \iind fa\a]n dreptul z[padei ce izbea ca acele, rece. Sufla un v`nt cumplit. Din c`nd]n c`nd treceam pe l`ng[o lamp[... C`nd priveam ]n fa\a sa a=a de alb[ ca [a] unui mort, ]mi p[rea c[ merg al[turi cu o umbr[, cu un om ce murise de mult, astfel ]nc`t]mi venea s[m[mir cum eu, viu, puteam s[ ]nso\esc pe* acest mort =i unde m[duceam cu aceast[fantasm[palid[, sceptic[, lung[. Aspectul fantastic a figurei sale, pa=ii s[i ce abia atingeau p[m`ntul, ochii s[i fic=i, mantaua sa lung[ =i rupt[ ce ajungea mai p`n[la picioare — =i]nc[[st fel cum mergea mut al[turi cu mine, m[-nfioram eu singur g`ndind c[ am a face c-o fiin\[ ce nu este, g`ndeam c[visez =i c[nu e dec`t o ]nfrico=at[ fantasm[ din visul unei nop\i de iarn[. Ie=ir[m din ora=. C`mpia lung[=i lat[acoperit[cu z[pad[de argint]n care se oglindea luna palid[... era o arie alb[ ]ntins[... noaptea de iarn[fantastic[, plin[de un aer de argint,]n toat[frumuse\ea sa rece, c`mpia de z[pad[, p-ici, pe colo c`te-un tufi= nins, o mom`ie, o fantasm[ de argint pe un c`mp de argint, iat[

tot. Noi luar[m c`mpul de-a curmezi=ul. Departe, la un cap[t al c`mpului, se z[rea printre arbori desfrunzi\i,]n mijlocul unei gr[dini, o lumin[ce p[rea c[iese dintr-o fereastr[=i s-auzea l[tratul amor\it al unui c`ine.

Am gr[bit =i mai mult pa=ii no=tri, p`n[ ce-am putut distinge prin ninsoarea general[ o cas[ ]n mijlocul unei gr[dini. Am s[rit am`ndoi gardul, ce se scutur[de ninsoare, =i ne-am]ndreptat]nspre fereastra luminat[. Apropiindu-ne, el m-a rugat s[m[plec ca s[se poat[sui =i apuca de cercevelele geamurilor; s[ri pe spatele mele]ndoite, de-aicea pe marginea temeliei, =i se uit[ ]n[untru. Eu m[urcai dup[el.

Camera era mobilat[s[rac, scaunele de lemn, patul nelustruit,]ntr-un col\ un piano. Pe-un scaun =edea un b[tr`n, pe pat z[cea o fat[ cu ochii jum[tate ]nchi=i, l`ng[piano =edea alt[fat[.

Cea care z[cea pe pat era d-o frumuse\e rar[. P[rul blond b[tea]n cenu=iu — fa\a sa alb[ca bruma, ochii s[i mai negri dec`t mura sub ni=te gene lungi, blonde, =i sp[r]]ncene sub\iri, trase =i ]mbinate. Buzele ei tremurau o rug[ciune, ochii s[i se ]ntredeschideau din c`nd]n c`nd, t`mplele sale b[teau]ncet. Un bra\ de-o albe\e vergin[ca cea mai curat[marmur[sp`nzura ]n josul patului, pe c`nd m`na cealalt[z[cea pe inima ei.

B[tr`nul =edea pe scaunul cel de lemn. Fruntea sa ple=uv[ =i ]nconjurat[ de c`\iva peri albi ca argintul]n lumin[era norat[de durere, ochii s[i ro=ii de b[tr`ne\e =i de culoare turbure erau plini de lacrimi, capul s[u palid, pe jum[tate mort, tremura convulsiv =i bra\ele sale sp`nzurau de-a lungul sprijoanelor scaunului.

Fata de l`ng[ scaun era un ]nger-trandafiriu. +ez`nd]n fa\a pianului, m`inile repozau \epene pe clape, spatele r[zimate de speteaza scaunului =i capul sp`nzurat, cu fa\a sus, asupra spetezei. Fa\a ei privea drept]n cer, lacrimile ei r[m`neau]n ochi, c[ci fa\a ei sta orizontal. Fa\a era palid[=i durerea ei — o durere sublim[.

}nsu=i aerul camerei era mort =i trist, flac[ra luminii tremura ca suflat[de-un spirit nev[zut. Erau to\i mu\i ca mor\i, privirea b[tr`nului devenise fix[ =i disperat[, c`nd deodat[m`inile celei de l`ng[piano

se mi=car[. Electric inspirate, zburau ca nev[zute asupra clapelor, aerul se auri de note divine, cere=ti: b[tr`nul se plec[ ca pentru a ]ngenunchea, ochii murindei se deschiser[ =i ea ]ncepu s[ c`nte. C`ntecul unei murinde. Notele zburau c`nd puternic, c`nd ]ncet, abia auzite, ca suspinele arpelor ]ngere=ti — era unul din acele c`ntece superbe a acelui maestro divin]n \ipetele sale, Palestrina. Murinda c`nta... dar ce fel! Un timbru ca a unui clopot de argint... C`ntecul pianului se stingea sub degetele uneia — c`ntecul pe buzele celeilalte se stingea =i el — murinda, ce se ridicase pe cotul m`inii drepte, rec[dea,]ncet,]ncet, cu capul]n perini, c`ntecul se stinse, buzele amu\ir[=i devenir[vinete, ochii se turburar[=i apoi se]nchiser[pentru totdeauna. Lumina asfin\i.

— Sofia! strig[Ioan, c[z`nd pe spate de la fereastr[ ]n z[pad[.

S[rii jos.

}l]nvelii]n mant[=i, cum era]n\epenit de le=in =i ger,]l luai de-a umere. Era u=or ca o fat[. S[rii cu el gardul =i traversai cu el c`mpia cea nins[, asemenea unui fur de mor\i. Aproape de ora= ]l pusei la p[m`nt, am]nceput s[-l frec cu z[pad[=i s[suflu cu suflarea mea]nghe\at[asupra fe\ei de-o paloare ce]n lumina lunii p[rea de argint. Fa\a sa tras[ ]mi p[ru c[se mi=c[.

— Ioane! zic, scoal[, hai acas[.

El]=i]ntoarse, culcat fiind, ochii spre casa unde fusesem. Lumina era stins[.

— N-am fost noi acolo? zise el r[t[cit, ar[t`nd cu m`na spre direc\iunea casei.

— Nu! Noi abia ie=isem din ora=, =i tu ai c[zut aicea f[r[sim\iri.

— Va s[zic[am visat? zise el r`z`nd nebune=te, =tiam eu c-am visat! Nu se putea altfel... nu se poate.

Vocea sa era fr`nt[, pl`ngeroas[=i amor\it[de durere.

— Hai acas[— r[ce=ti!

— Tu n-ai auzit acea muzic[divin[, acel]nger murind, acel b[tr`n disperat, n-ai v[zut nimic?

— Dar, pentru Dumnezeu, ce vrei tu cu b[tr`nul t[u =i cu ]ngerul t[u murind? Ce vrei s[ fi v[zut eu aici ]n c`mp, c`nd n-am fost nic[ieri ca s[ putem vedea ceva din c`te zici tu.

— Bine zici! Sunt nebun! Am visat. Aide-acas[. Lumina la ei nu arde... ei dorm... ei dorm du=i... va s[zic[sunt lini=ti\i, de vreme ce dorm =i lumina-i stins[... va s[zic[ea nu moare... din contra, e speran\[s[se-ns[n[to=eze de vreme ce doarme.

— Capul t[u e ud, zic eu, c[ci, fierbinte fiind, s-a topit z[pada pe fruntea [ta].

Cu vorbele astea mi-am luat c[ciula mea de blan[din cap =i i-am pus-o lui, ap[s`ndu-i-o peste ochi, c[ci b[gasem de seam[ c[ lumina se reaprinsese. Apoi, apuc`ndu-l cu am`ndou[ m`inile de subsuori,]l ridicai,]l apucai str`ns de-un bra\ =i-ncepui s-alerg iute cu el p`n[ce intrar[m]n stradele ora=ului... astfel]nc`t, ame\it, orbit =i dus cu sila,]n apatia lui nu se mai uitase]napoi.

Venir[m acas[. Ochii s[i erau turburi,]ns[fa\a luase iar aparin\a de lini=te ce-i era obicinuit[. Lampa pe mas[o l[sasem aprins[=i fumega pe stinse.

— O, D-zeul meu, a= vrea s[nu dorm =i cu toate astea mi-e somn! mi-e somn! [zise Ioan] arunc`ndu-se pe pat.

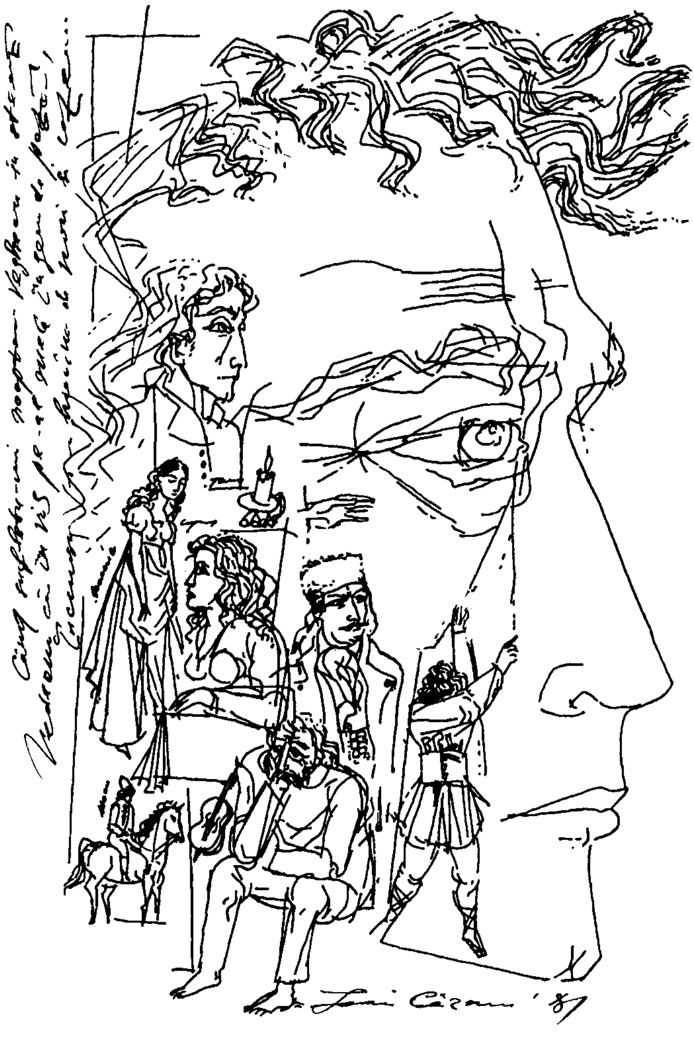
Ca la to\i degera\ii,]i era somn =i lui; =i fiindc[somnul era, dup[p[rerea mea, singurul remediu ce putea s[aline o stare ca acea]n care se afla el, l-am l[sat s[se culce =i eu am]nceput s[m[primblu descul\, ca s[nu fac zgomot, de-a lungul camerei. Cam]nspre ziu[ ]mi veni somn =i mie =i m[tr`ntii l`ng[unul din camarazii mei. A doua zi, c`nd m-am sculat, era ziua-n amiaza mare. El se sculase =i plecase de mult.

A treia zi, pe c`nd se-nsera, Ioan intr[trist, rece,]ns[lini=tit]n cas[.

— Ea a murit, zise el. Vino.

M[lu[de bra\ pe strad[. Sara era rece, stradele pustii, c`nd v[zui lumin`ndu-se]ntr-un col\ dep[rtat patru oameni ce duceau un sicriu negru de brad, c[rora le urma un preot]n pas repede =i dup[el — ca =i c`nd durerea ar fi fost repede — urma ]ntr-acela=i pas un b[tr`n]ntr-o manta sur[, lung[=i veche =i o fat[ ]mbr[cat[s[rac. Ne apropiar[m de convoi, ce mergea repede spre cimitir. Intrar[m, prin crucile =i mormintele ninse, l`ng[o galben[groap[s[pat[din nou,

astfel]nc`t din fundul ei ie=ea ]nc[ un u=ure abur de c[ldura p[m`ntului, pe c`nd bulg[rii prinsese brum[. O-nmorm`ntare]ntr-o sar[de iarn[. Cioclul]=i r[zimase b[rbia unei fe\e ad`nci =i posomor`te pe sapa cea lat[=i plin[de lut, luna trecea ca un vis prin norii palizi =i reci, preotul c`nta un “Pomene=te, Doamne...”, iar b[tr`nul tat[ ]=i descoperise capul. Pieli\a [fe\ei lui] era galben[, iar pe ea \esuse ani =i dureri]n toate p[r\ile tr[suri care mai fine, care mai ad`nci — capul s[u, mai mult f[r[ p[r: p[rea c[ perii argintii, pres[ra\i numai, erau s[di\i de m`na unei fiin\e nedibace... Ochii s[i erau usca\i =i necapabili de-a pl`nge... privirea \intea fix[ asupra sicriului, ]nc`t p[rea c[toat[expresiunea durerii celei ad`nci se concentrase ]n capul s[u pe jum[tate nebun =i-n ochii s[i turburi =i f[r[ seam[. }nainte ca purt[torii s[ depun[ corpul ]n s`n[ul] s[u cel ad`nc de lut, b[tr`nul, ca prin instinct, f[cu un semn, capacul se ridic[, =i din fundul sicriului prea mare vedeai parec[o umbr[alb[, p[rul]n dezordine, fa\a de-un alb v`n[t =i ]mpietrit ca al marmorei, buzele supte =i ochii cei mari ]nchi=i =i-nfunda\i sub fruntea lat[ =i ve=ted[. B[tr`nul s-apropie =i ap[s[lung timp buzele sale reci pe fruntea copilei moarte. Sora sa st[tea, o marmur[vie, un geniu al durerii, r[zimat[, cu fa\a topit[de durere, l`ng[ un copac ce-=i scutura frunzele galbene =i pline de neau[ pe fa\a ei alb[ =i rece. Ochii ]nchi=i =i seci, gura ei tras[ cu am[r[ciune, fa\a ei ce sta s[ pl`ng[=i nu putea te f[cea s[crezi c[maestrul Canova]=i s[pase pe acele morminte o oper[a marmoreului s[u geniu =i c-o]ntronase printre cruci =i morminte acoperite de ninsoare. Ca un nebun s[ri Ioan, palid ca o stafie, de l`ng[ mine, =i-=i apropie buzele lui de ochii moartei. Apoi capacul rec[zu, pe funii fugea sicriul cel negru ]n noaptea p[m`ntului — =i pe p[m`nt nu mai r[m[sese dec`t suvenirea cea amar[a Sofiei. Mi-am]nchis ochii =i-am visat... ce?... Nu =tiu. C`nd i-am redeschis, eram singur ]n cimitir. Luna rev[rsa printre arborii nin=i =i str[luci\i ]n haina lor argintie o lumin[ dalb[ ca visul de var[, iar b[tr`nul cioclu arunca]ncet, nep[s[tor, melancolic bulg[rii ce sunau pe sc`ndurile uscate ale sicriului. Un vis de moarte, de morm`nt, iat[tot.

C`nd m[ ]ntorsei =i intrai ]n mansarda mea, Ioan sta lungit drept pe patul meu, p[rul s[u era r[sl[\it ca noaptea pe perina alb[ =i m`i-nile unite asupra capului, fa\a neclintit[=i ochii]nchi=i. Pe o mas[al[turi cu patul sta o claie de c[r\i pr[fuite, deasupra lor ardea]n sfe=nic de lut o lum`nare de s[u, necur[\it[, f[cuse mucul negru =i mare =i v[rsa o lumin[ galben[ =i nepriceput[ asupra fe\ei nesim-\itoare a junelui. Pe mas[ sta un pistol. M-apropiai ]ncet =i-l luai de acolo. }n letargia ]n care-l aruncase durerea sa cea ad`nc[, Ioan n-auzi nimica. Deschisei un oblon al ferestrei =i-aruncai pistolul pe-un troian de ninsoare. Apoi ie=ii din cas[=i m[dusei s[-mi r[coresc visurile =i impresiunea vie, turburarea]ntunecoas[[a] sufletului]n noaptea cea senin[=i rece de iarn[.

A doua zi m[-nt`lnii cu Ioan.

— Ai v[zut toate fazele acestei drame a inimii, Tomo, aide acuma de-\i vezi de aproape actorii... aide la b[tr`nul =i la fiica ce i-a mai r[mas. O Dumnezeul[e], nu sunt egoist, dar cu toate astea tu =tii c[eu a= fi vrut ca astlalt[...

— Taci, zisei eu, nu face un p[cat. Astlalt[poate asemenea s[fac[un fericit, Ioane! E tot a=a de frumoas[=i pare-se tot a=a de bun[... Dar,]n fine, aidem.

Ajun=i la casa b[tr`nului, intrar[m ]n odaia ]nc[lzit[ =i familiar[. B[tr`nul sta,]n durerea lui, mut,]n fotoliul cel vechi, cu capul plecat asupra pieptului. Fata =edea vis[toare l`ng[ fereastr[ =i se uita ]n fruntea ]nflorit[ a unei roze ce lucea ca o stea ]nfocat[ al[turi cu-ale ferestrei flori de ghea\[. O b[tr`n[-=i f[cea de lucru l`ng[ gura so-bei. Ziua era a=a de posomor`t[ ]nc`t ]n cas[ p[rea sar[. Ei mai nu sim\ir[ intrarea noastr[. Ioan s-apropie de fat[, i-apuc[ m`na =i zise c-o tandre\e de frate:

— Poesis, ce faci tu?

— Ce fac? Nimic — vorbe=te-ncet... tata doarme, numai c[som-nul s[u se cheam[durere =i desperare... Nu-l de=tepta din somn!... Singurul nostru sprijin, Sofia... s-a dus.

— }\i prezint pe domnul, zise Ioan, ar[t`ndu-m[pe mine.

— A! Domnul!... zise ea]ncet =i]nclin`ndu-se nep[s[toare =i uitit[, parec[ nu m[ v[zuse... Ioane, -\i mul\umesc, zise ea, str`ng`nd m`na lui, care sta pe scaun fa\[-n fa\[cu ea, ai fost]n acea sar[=i tu. S[rman copil! C`t ai pierdut!

— Eu n-am fost, n-am putut, Poesis,]ntreab[pe domnul dac[n-am c[zut]n z[pad[nesim\itor, pe calea de-a veni la voi. Domnialui m[-nso\ea.

— Domnul? zise ea sur`z`nd cu triste\e. Dar tu ai fost... nu te-am v[zut]n fereastr[?

— Va s[zic[am fost, zise el]ncet =i mi=cat, va s[zic[am asistat la expirarea ei. O, Tomo, c`t r[u mi-ai f[cut. S[m[-n=eli, s[-mi spui c-am visat. Mi-o imputam de-o crim[c[nu venisem, dar acum... sunt scuzat]naintea ei]n ceruri... ea =tie... eu am fost... Dar de ce nu mi-ai spus-o? M-a= fi]ntors de unde eram noi =i...

— }n starea]n care erai? zisei eu. De-ai fi venit, Ioane, azi nu r[spundeam de mintea ta =i de via\a ta, lucruri la care =tiu c[nu prea \ii, dar la care era datoria mea de-a \inea.

— S[rman copil! C`t e=ti de nenorocit! Eu a= fi nebunit de mult! zise ea, plec`ndu-se =i s[rut`nd fruntea cea curat[a lui Ioan.

Fruntea lui r[mase lini=tit[, dar se acoperi c-un nour de vise.

— O voi urma, zise el]ncet =i mi=cat, =i ochii s[i se umplur[de lacrimi, o voi urma]n cur`nd.

— Taci, zise ea, s[nu ne-aud[! Ar[t[cu ochii la tat[-s[u, ce st[tea pierdut]n durerea lui mut[=i ad`nc[.

Mai st[tur[m c`tva... foarte pu\in... =-apoi ne-am ]ntors ]nspre cas[... Inima mea era ]necat[-n raze, sufletul meu — ]mb[tat de-o dulcea\[ nem[rginit[ =i plin numai de-un chip, de-unul singur... Poesis! Ioan se desp[r\ise de mine. Eu intrai ]n cas[ =i, tr`ntindu-m[dinaintea mesei cu c[r\i:

— Poesis, murmurai r[pit, te iubesc!

Am visat... am c`ntat, am scris, toate despre ea... fiin\a mea era plin[ de-un singur vis... mintea mea nu vedea alt chip dec`t pe-acel]nger de marmur[: “Poesis!”

L-am c[utat pe Ioan =i-am cercat a-i spune. Dar el devenise t[cut =i resping[tor... ne'ncrez[tor c[tr[orice. }=i r`dea de cer =i de Dumnezeu; despre\uia oamenii, ]nc`t \i s-ar fi p[rut c[sub zdren\ele lui r`de un rege sceptic =i crud ca Satana. Nu mai puteam vorbi cu el.}l]ntrebai numai]ntr-o zi despre]mprejur[rile acelei familii.

— Mizerie, zise el, mizerie, soartea sufletelor mari, sufletelor de]ngeri... pe c`nd cei mari, idio\i ]n m[rirea lor, se primbl[ ]n tr[suri aurite. O! ace=ti mari! n-ar putea ei s[ ]ncurajeze, s[ sus\ie pe acel b[tr`n poet ce-=i hr[ne=te via\a cu visuri, ce moare de foame cu tot geniul s[u, care e silit s[-=i lase fetele s[umble goale =i s[race pe strade, astfel]nc`t prostitu\iunea ]mbr[cat[ ]n m[tase r`de cu hohot pe urma virtu\ii zdren\uite? O, prostitu\iunea =i ru=inea se-ngroap[-n morminte de marmur[=i-n sicrie de plumb acoperite de catifea, pe c`nd virtutea doarme somnul ei etern ]ntre patru sc`nduri de brad. +i la ce exist[virtute, la ce? Pe teatru cu virtutea, cu noble\ea — ce-nsemneaz[acei oameni de nimica, care-ntr-o lume de r[i, de fa\arnici, de egoi=ti fac pe virtuo=i[i], pe nobili[i], pe sufletele caste. Poate oare virtutea s[-nving[viciul... }nvinsu-l-a vrodat[? C`nd? Pe teatru, pe scen[ cu virtutea, nu ]n via\a practic[, unde-\i trebuie mi=elie ca s[ nu mori de foame, =i p[rerea, numai p[rerea omului onest ca s[ mori fericit =i nepl`ns de cei ce r[m`n ]n urm[ ...mai ales dac[ la=i avere. O! am v[zut scene unde mama ascunde testamentul tat[lui ]n s`nul ei, de frica fiilor ei, ce, aproape cu cadavrul ne'nmorm`ntat]nc[, caut[cu ochiri umede,]ns[de =arpe, testamentul r[posatului. Am v[zut asemenea scene, unde so\ia le=in[numai pentru c[letargia =i libertatea ce d[paloarei sale]i =ade bine. E infam tot ce e om... Nu cred]n aceast[bestie r[ut[cioas[care se trage din m[imu\e =i care =i-a adus toate obiceiele rele ale str[bunilor ei.

— Taci, zic eu! Sofia ta n-a fost femeie?...

— Femeie, ea? zise el, sur`z`nd amar — ea, femeie? Aiurezi! Un]nger a fost, un]nger cum]l cuget[Dumnezeu numai o dat[ ]n mijlocul eternit[\ii sale f[r[margine. Ce e femeia? Acest om ce tr[ie=te pentru a-=i spoi fa\a cu colori, vorba cu minciun[=i ochii cu lacrimi

]n=el[toare? O sfinx ce pl`nge c`nd te trad[, ce r`de ]n inima ei c`nd ochii ei sunt plini de lacrimi. O, ea n-a fost o femeie... Protest]n contra numelui.

Asta era dispozi\iunea lui Ion]n urma mor\ii Sofiei. Mult timp]n urm[, el, de=i cu inima sf`=iat[, de=i cu sufletul turbure,]ns[cu fruntea sa de artist etern senin[, nu te l[sa s[ ]ntrevezi nimica.

Eu, din contra, care v[zusem figura frumoas[a acelei fiice a p[m`ntului, a acelui ]nger blond, eu ]l visam zi =i noapte, =i mi se p[rea c[ atuncea c`nd]ngenuncheam la o icoan[neagr[de lemn din biserica noastr[, c`nd dasc[lul murmura ]n strana lui rug[ciuni ]ntr-o limb[ veche =i mai mult slav[, pe c`nd preotul]n altar]=i]n[l\a slabele sale m`ini spre ceruri, mie mi se p[rea c[ mohor`ta ro=ie icoan[a Maicii Domnului din iconostas lua conture din ce]n ce mai albe, fa\a sa cea =tears[=i ne’n\eleas[devenea ca suflat[de-argint trandafiriu, p[rul s[u acoperit de maram[brodat[cu aur p[rea c[undoia]n lungi =i dezordinate bucle blonde ca aurul, ochii s[i stin=i de vreme p[reau c[lucesc ca dou[flori vinete, iar buzele sale s`nte, galbene =i ]nchise p[reau, rozate, a murmura vorbe, pe c`nd haina cea plin[de falduri =i ro=ie devenea]n ochii mei painjeni\i alb[ca gazul cel alb. }n biseric[,]n locul maicii lui Dumnezeu, eu priveam, prin lacrimile mele amare de amor, pe acel chip drag inimii mele, pe Poesis.

Cine era ea? Ce era? Cu ce se ocupa?

Actri\[de m`na a doua, de la un teatru de m`na a doua, ea juca subrete, de=i pasul =i atitudinea ar[tau pe tragediana.

Teatrul era]ntr-un suburbiu al ora=ului, zidit de sc`nduri]n mijlocul unor grupe de arbori care formau,]n complex cu al\ii mai dep[rta\i, un fel de gr[din[sau, mai bine zis, p[durice.

Pe-o u=[la cap[t puteai privi pe scen[, cu toat[crasa ei dezordine naintea reprezent[rii, cu boschetele a c[ror verde e amestecat cu pete ro=ii, roze adic[, cu b[nci ce stau]nc[tr`ntite pe scen[, cu fondaluri ce sp`nzur[pe la jum[tatea scenei, cu fundul]n care vezi]nc[st`nd mobilele gr[m[dite una peste alta, candelabre peste scaune, mese culcate cu picioarele-n sus pe canapele, oglinzi]ntoarse cu sticla spre

perete, scoar\e]nv[l[tucite, rechizite aruncate una peste alta, =i-n st`nga, =i-n dreapta cabinete de sc`nduri numite garderobe,]n care se-mbrac[=i se spoiesc actori[i] =i actri\ele.

Intrai =i eu pe scen[, printre mul\imea cea foitoare de ma=ini=ti care se-njur[unii pe al\ii, =i m-apropiai de una din cabinele de sc`ndur[ ]n care =tiam c[ se-mbr[ca ea. Printre sp[rturile sc`ndurii am privit =i eu]n[untru. S[rmana copil[! Abia-i murise sora-sa, =i ea trebuia s[joace un rol vesel. Pu\in alb trebuia fe\ei sale celei de-o albe\e palid[, o lin[adiere cu ro=u]i dete un fel de reflect trandafiriu asemenea [cu] al luminii serii. S`nul ei era acoperit numai c-o u=ure c[ma=[ de gaz care tr[da mai mult dec`t acoperea piep\ii cei mai rotunzi, mai albi, mai mici, ce p[reau sculpta\i]ntr-o marmur[de argint de m`na unui sculptor orb, c[ci, v[z`nd, n-ar fi putut dec`t s[sfarme de gelozie opera sa. Ea juca pe-un]nger,]ntr-o feerie f[r[de]n\eles cu dei ex machina, care pl[cea =i era frumoas[numai pentru c[persoanele ce jucau]n ea pl[ceau =i erau frumoase.

}=i pusese aripile albe;]=i g[tise complet toaleta =i, pe c`nd orchestra ]ncepu uvertura cu rug[ciunea din Norma, Poesis c[zu pe scaun ]ntr-o atitudine vis[toare, cu capul l[sat peste umere =i cu m`inile unite, astfel]nc`t nu te-ar fi prins mirarea dac[, r[pit[ de acel c`ntec ce suia la cer, ea s-ar fi urcat]ncet,]ncet, nemi=cat[=i trist[, ca sufletul unui]nger suind, la ceruri, purtat[ca pe nesim\ite de aripile ei albe-argintii.

Eu stam =i-o contemplam. Voluptatea acelui s`n de marmur[, vis[toria acelei fe\e palide ]ndreptate spre cer, acele m`ini mici =i albe unite ca pentru rug[ciune, acele bra\e rotunde, goale, fragede, l[sate]n jos ca =i c`nd ar fi denun\at desperan\a, acel corp ce sta s[-ngenunche, acele aripi ce stau s[se mi=te =i s-o duc[— toate astea f[ceau un singur chip, un singur corp frumos, dulce, ideal — Poesis!

Dar clopo\elul cel amor\it al sufletului zg`rie aerul scenei =i eu m[ dep[rtai de cabin[, pentru ca s[ nu observe cumva ea c[ eu surprinsesem frumuse\ea ei ]n forma sa cea mai plastic[ =i mai divin[. Ea ie=i ]n cur`nd din cabin[. M[v[zu =i sur`se; eu ]ncercai s[ invent un compliment c`t se poate mai nest`ngaci.

— Ce te-a adus]n atmosfera asta ce miroase a colori de ulei =i ulei de lampe? zise ea sur`z`nd.

M-am ro=it =i-mi plecasem ochii ca un b[iat din =coal[surprins asupra g[inilor de h`rt[i]e ce le face ]ntr-ascuns =i pe sub banc[. Dar lu`ndu-mi inima-n din\i, pentru c[,]n fine, trebuia...

— D-ta! zic.

— Eu? Glume=ti, zise ea... =i albul dat pe fa\[nu putu opri ca fa\a ei s[se]nfl[c[reze ca focul.

Fondalul se l[s[cu des[v`r=ire la p[m`nt, =i noi r[maser[m dup[el.

— De c`nd te-am v[zut, urmai, apuc`ndu-i m`na, ochii mei au orbit de lumina ta =i inima mea s-a-nchis pentru toat[ lumea din cauza amorului pentru tine. Poesis, am uitat c[r\ile colb[ite, =tiin\a =i poezia, idealele uneia =i-a alteia, de c`nd ai ap[rut tu]naintea mea. Nu =tii, nu po\i =ti c`t te iubesc. Tot ce e frumos azi pentru mine, azi se-ntrune=te-n tine: floare =i pas[re, prim[var[=i basm de iarn[, albe\a Nordului =i flac[ra Sudului, toate, toate idealele pierdute le reg[sesc]ntr-un singur chip,]ntr-al t[u!

— Replica, zise ea repede =i turburat[.

— M[iube=ti? zisei eu,]ngenunchind =i re\in`nd-o cu furie.

— Da, zise ea turburat[, sur`z`nd, ro=ind, dar fugind totodat[dinaintea mea acolo unde-o chema replica ei, astfel]nc`t auzii vocea ei, de-un timbru umed =i copil[resc, p[trunz`nd scena, =i publicul ce aplauda entuziasmat la apari\ia acestui]nger p[m`ntesc.

Eu r[m[sesem]n genunchi =i cu m`inile unite dup[ fondal =i sorbeam cu tot sufletul meu notele de argint a vocei sale ce veneau p`n[la mine. Eram zdrobit de fericirea mea. Pe c`nd st[team extaziat, cu capul plecat ]n p[m`nt, r[pit ca de-o suvenire =i setos s[mai ascult vocea ei, ce]ncetase, aud]n dreptul meu un fo=net de rochie...]mi ridic ochii... era ea... Se uita cu o mil[nem[rginit[, c-un amor nem[rginit asupra figurii mele]ngenuncheate.

— Poesis, =optii eu, ridic`ndu-m[ =i ]ntinz`ndu-mi bra\ele.

O clip[, =i z[cea ca]nm[rmurit[pe s`nul meu, ]ncunjur`nd cu bra\ele ei albe =i goale g`tul meu. Cu buzele mele c[utam fa\a ei, ce

se ascunsese pe pieptul meu, dar]n acel moment ea-=i descle=t[un bra\ al ei demprejurul g`tului meu... ]mi atinse cu dosul m`inii gura mea]nsetat[, apoi,]ntorc`ndu-se, disp[ru sur`z`nd. }n zadar]ntindeam plin de dorin\[bra\ele mele spre umbra ei fugitiv[... Ea zbura.

Se-ntoarse]napoi.

— Copilul meu, zise ea c-un aer serios, netezindu-mi fruntea. Acompaniaz[-m[p`n-acas[. Tat[l meu e ]n orchestr[, el \ine violoncelul... p`n[la actul al patrulea e]nc[mult... apoi el vine singur acas[. La* revedere! zise ea, intr`nd ]n cabin[ =i ro=indu-se u=or, ca =i c`nd s-ar fi ru=inat de ceea ce zisese.

Ie=i]n cur`nd, schimbat[ ]n hainele ei de totdeauna =i]nvelit[ ]ntr-o scurteic[bl[nit[, care-o prindea de minune, =i c-o p[l[rioar[de catifea]n cap.

— Uite! na leg[tura! zise ea, d`ndu-mi ]n m`n[o leg[tur[.

Ie=ir[m pe porti\a de din dos a teatrului =i-n cur`nd ajunser[m c`mpul,]n care se vedea de departe c[su\a b[tr`nului muzicant, a c[rei ferestre ardeau ]n noapte ca dou[ pl[ci de argint. Era a=a de t[cut[ =i alb[ c`mpia, era a=a de rece =i senin aerul, era a=a de fierbinte =i]ntunecat amorul meu! Mergeam cu ea al[turi, cu ea, care trecea, un suflet cald =i t`n[r de copil[, peste c`mpia nins[=i b[tr`n[... }n acel moment vedeam ]n ea totul... idealul meu, ]ngerul meu, femeia mea. Femeia mea... c`nd]mi imaginam c[acea copil[dulce =i bl`nd[ ce trecea al[turi cu mine putea s[ m[ numeasc[ vrodat[ b[rbatul ei, un farmec ne'n\eles, o c[ldur[ ca aceea a camerei ]nc[lzite ]n timp de iarn[, un aer ]mb[ls[mat, ap[sat, familiar trecea prin noaptea cea pustie =i rece a sufletului meu. De dou[zeci de ori eram s[ m[ rep[d s-o str`ng]n bra\e c-un amor copil[resc =i nebun, de dou[zeci [de ori] z`mbetul ei mustr[tor =i viclean, care p[rea c[ ghice=te tot ce se petrece-n mine, ]=i r`dea de]ncerc[rile mele.

}n fine ajunser[m la cas[. Iute =i gra\ioas[, ea s[ri nebunatec gardul =i disp[ru r`z`nd prin arborii cei nin=i ai gr[dinii, eu o urmai — =i intrar[m prin u=a de din dos a casei, ce da]n gr[din[,]n tinda]ntunecoas[,]n care lucea]ntr-un col\ gaura cheii de la u=a camerei

iluminate. Intrar[m]nl[untru. Lumina ce-o arunca c[minul cu oblonul deschis era ro=cat[, aerul cald, =i un miros de cafea pr[jit[,]mb[t[tor, f[cea ca aerul =i lumina din cas[s[doarm[parec[. Singura schimbare a casei era c[pianul venea acum de-a lungul peretelui de l`ng[ fereastr[, astfel ]nc`t clapele sale veneau tocmai al[turi cu fereastra,]n care stau oalele cu o roz[ro=ie =i-nflorit[=i cu un palid crin, ca o copil[ ]namorat[, =i str[lucit ca argintul. Ea-=i arunc[blana de pe sine =i r[mase]ntr-o rochie cu talie, de m[tase sur[. T[lioara ei sub\ire, s-o cuprinzi cu m`na, z`mbetul =i ochiul ei cel viclean, apoi un fel de sl[biciune molatec[, ce cuprinsese toate mi=c[rile ei ca adorminde, f[ceau ca ochii mei s[se aprind[de-o dorin\[nem[rginit[=i ne'n\eleas[. Am tras un fotoliu fa\[cu c[minul ce ardea =i r[sp`ndea o c[ldur[ mole=itoare =i am silit-o mai mult s[ se arunce ]n el. Lumina ro=ie ce-o rev[rsa focul sobei peste fa\a =i fruntea ei palid[, z`mbetul ei trist =i vesel ce p[rea c[acord[totul, genele ei deja pe jum[tate]nchise... =i eu, ce]ngenuncheasem]n fa\[, \iindu-i am`ndou[ m`inile cu m`inile mele =i uit`ndu-m[cu sete =i cu amor nem[rginit]n fa\a ei.

Am cuprins cu am`ndou[ bra\ele g`tul ei, eu]nsumi m[ridicam]ncet,]ncet, ca poate s[-i r[pesc o s[rutare lung[=i fermecat[. Dar ea p[ru c[se trezi din vis[ria ei molatec[=i somnolent[... }=i deschise pe jum[tate ochii, m[respinse cu bl`nde\e =i, lovindu-m[ peste frunte, sur`z`nd, zise:

— Copil ce e=ti! Du-te!

Apoi, desf[c`ndu-se cu o sil[ de putere gra\ioas[ din m`inile mele ce \ineau pe-ale ei, ea se duse de se a=ez[pe fotoliul de l`ng[ piano =i deschise coveltirul. M-am repezit =i la fotoliul acela =i, arunc`ndu-m[ ]n genunchi, am cuprins cu be\ie talia ei cu am`ndou[ m`inile =i-mi ap[sai capul ame\it de amor]n poalele ei. Astfel,]n atitudinea aceast[, ea-=i]ntinse bra\ele pe clape =i-ncepu s[bat[clapele cu o vioiciune melancolic[; era un vals turbat,]namorat =i trist, a unuia din mae=trii germani, ce m[ame\ea, m[t`mpea =i mai mult. N-auzeam note =i armonie ci numai un vuiet melancolic =i voluptos, care se pierdea]ncet,]ncet.

}mi ridicam capul, priveam cu at`ta amor ]n fa\a ei ro=it[ de c[ldur[ =i str`nsoarea bra\elor mele, sim\urile mele erau]mb[tate =i nu puteam r[spunde de ele de iritate ce erau, privirea mea era un foc, str`nsoarea mea o turbare.

— Poesis, zisei cu voce]necat[, te iubesc!

— Tst! tat[-meu! \ip[ea]ncet, scul`ndu-se =i r[zim`nd m`na dreapt[de marginea ferestrei.

M[sculai din genunchi la aceast[veste nea=teptat[. Ea rupse floarea de crin din oala din fereastr[=i ap[s[cu ochii *mai*]nchi=i o s[rutare arz`nd[ pe floare — astfel ]nc`t se p[ru c[albul cel d-argint al crinului se ro=e=te, apoi c-o expresiune limpezit[de amor mi-o]ntinse cu bra\ul st`ng mie. Am depus =i eu s[rutarea mea pe acel crin ce nu putea fi mai alb =i mai curat dec`t fa\a verginei mele mirese — o s[rutare de foc, o s[rutare etern[! M[repezii spre u=[... dar m[-ntorsei]n prag =i-o priveam r[pit cum nalta =i sub\irea ei statur[sta ca r[zemat[c-o m`n[ de piano, privind ]n urma mea. }nc[ o privire =i-am ie=it, c[ci auzeam pa=ii b[tr`nului trosnind pe din fa\a casei, pe c[r[rile]nghe\ate ale b[t[turii. Ie=ii pe din dos =i, trec`nd prin gr[din[, s[rind gardul, am trecut ca purtat de v`nt peste c`mpie, fericit =i aprins... =i intr`nd]n chilia mea cea umilit[, m[sim\eam fericit ca un rege asupra acelor camarazi hor[inzi. La lumina fumeg`nd[ a lampei am scris versuri, ce le-am g[sit ]n urm[ r[t[cite printre h`rtiile mele =i pe care \i le citez]ntocmai:

C`nd sufletu-mi noaptea veghea]n extaze
Vedeam ca]n vis pe-al meu]nger de paz[,
}ncins]ntr-o hain[de nori =i de raze,
Mi=c`nd a lui aripi pe capu-mi aprins,
Dar c`nd te v[zui]ntr-o palid[hain[,
Copil[cuprins[de dor =i de tain[,

Fugi acel]nger de ochii-\i]nvins.
Cum marea ce doarme profund[=i lin[
Reflect[ ]n s`nu-i de-amor =i lumin[
Pe soare, ce trece]n calea-i divin[,

V[rs`nd ziu[ de-aur ]n umedu-i s`n,
Astfel tu, copil[, tu, vis de iubire,
Din negrele-\i stele, o dulce z`mbire,
Din sufletu-mi noaptea schimb[ ]n senin.

Cine era fericit ca mine? Pierdut]n vis[ri f[r[fine, p[rea c[fiecare floare =i fiecare stea e sor' cu mine, sor' dulce, surori amantei mele. Adeseori,]n nebunia [mea], uitam pe Dumnezeu, visam c[eu]s lumea cu miriade stele =i cu miriade flori, =i-mi p[rea c[-mi plec albastrele mele m[ri =i]nstelatele mele ceruri, mun\ii mei cei negri =i v[ile mele cele verzi, nop\ile mele cele lunatece =i zilele mele cele de foc,]mi p[rea c[le plec toate =i le-nchin cu t[m`ia vie\ii lor unei palide umbre de argint, ce-mi p[rea centrul lumii, umbr[ ce cobora razele soarelui ca pe-o scar[ de aur — umbra Poesis! Adeseori ]mi p[rea cum c[ Eternitatea nu mi-ar fi destul[ s-o ador =i c[, ]mbr[cat ]n haina mor\ii, eu, ]n lupt[ cu b[tr`nul timp,]i rumpeam aripile =i-l azv`rleam]n uitare! Alt[dat[limbile mi se p[reau neroade, vorbele f[r[ ]n\eles... orice vorb[ce nu o puteam referi la ea]mi p[rea o nerozie, =i o nerozie s[cuget asupr[-le... mintea mea]ncetase de a-mi interpreta]n\elesul vorbelor... uimit =i nebun, vedeam]n]nchipuin\a fiec[rui concept numai palidele conture a divinei sale umbre.

Dar acest amor timid ca al columbilor de argint cade]n anul durerii 48. La ce trebuia s[cad[atuncea? La ce? Oare [nu] putea anul acesta s[treac[f[r[amoruri? }ncepuse a fierbe]n toat[Transilvania, =i prim[vara cea vergin[a adus flori frumoase =i zile de aur,]ns[pentru ghicitorul profund ce-ar fi cutreierat c`mpiile ]nflorite ale Transilvaniei ele s-ar fi p[rut profunzi =i ]ntuneca\i ochi de mort. Asprul arhangel al r[zbun[rii p[rea c[ p[trunde prin aerul ei cel ame\it =i bolnav. Ungurii cugetau ]nc[ o dat[, dar ast[zi pentru ultima oar[, cum c[ prin uniune =i furci vor st`nge pe rom`ni de pe fa\a p[m`ntului, credeau cum c[vor putea unguri piatra rece =i izvorul vergin, c[vor putea unguri codrul cel b[tr`n =i maiestos, c[ vor putea pune ideea uniunii ungare ]n creierii cei b[tr`ni =i]nfrico=a\i ai mun\ilor, creieri ce]ncepeau, ce]ncepuse a se]nfierb`nta de-o idee uria=[=i

sublim[: Libertatea. Ei credeau, =i au crezut-o pentru ultima oar[, cum c[b[tr`nii =i ]nvifora\ii garzi ai cet[\ei Transilvania — mun\ii cu capete de piatr[ — vor dormi =i-acum somnul lor etern, nu se vor trezi la urletele cele false ale descreiera\ilor care inventau imperii =i 16 milioane de unguri, care din fericire pentru lume nu exist[ dec`t]n oarbele fantasmagorii ale unor nebuni. Ci garzii regi s-au trezit. Fream[tul codrilor ce dezghe\au din seculara lor amor\ire fream[tul aripelor de fier ale vulturului rom`n a speriat pe inamici — azi ]i sperie somnul acestui vultur, c[ci nu =tiu la a c`ta poten\[va ridica acest somn puterile sale. O, inamicii no=tri s-au temut totdeauna de noi, dovad[c[secol cu secol a conspirat pe fa\[=i-ntr-ascuns contra existen\ei noastre, =i aceste conspir[ri toate n-au servit dec`t spre a ne ]mpietri, spre a ne-ncremeni ]n existen\a noastr[. De ne punea al[turi cu ea, de ne deschidea am`ndou[portalele de aur ale privilegiilor =i ale drepturilor ce erau numai ale lor, cine =tie dac[, mole=i\i =i r[sf[\a\i, nu deveneam unguri. Compatrio\i, v[mul\umim pentru ura voastr[secular[=i ardem de ner[bdare dup[ocaziunea]n care s[v-o mul\umim astfel]nc`t s-o \ine\i minte pentru eternitate. C`t pentru patria ce voi o numi\i maghiar[, cat[s[aib[cineva insolen\a unui ungur pentru de-a o mai numi astfel — c`t pentru noi cat[ s[ aib[ cineva ignoran\a unui Rössler, care ne face imigra\i, astfel ]ns[ ]nc`t cei imigra\i s[fie 10 milioane, iar cei din izvorul emigr[rii numai 800.000. }n fine, insolen\[ungureasc[sau ignoran\[pedant[nem\easc[; una din dou[e de trebuin\[pentru fic\iunile mari ale imperiului unguresc =i a nimicniciei rom`nilor. +i ce-au adus peste Transilvania cu sc`lciatele lor idei? Moartea cea oarb[care-i secera cu miile =i ura cea cumplit[a celorlalte popoare contra a tot ce-i maghiar! +i toate astea le propagau de=er\ii]n numele poporului maghiar care, bun =i bl`nd cum sunt toate popoarele, p`n[-n marginile unde nu l-au ame\it, p[rea predestinat s[tr[iasc[ ]n pace =i-n fr[\ie cu rom`nii. Dar ei au explicat r[u =i fals foile c[r\ii Destinului =i au p[tat =irurile sale cu s`nge. Senina dic\iune a lui Dumnezeu: ...tr[i\i]n pace, c[ci sunte\i singurele na\iuni eterogene]n oceanul

panslavismului, aceast[dic\iune ungurii trebuiau s-o]ntoarc[=i s-o traduc[spre pierzarea lor. *Ei* au vrut-o, nu noi!

}n \ara toat[mi=carea rom`n[ — antiunionist[ fierbea ]n clocotul cel mare. Adunarea din duminica Tomei, preparatorie, fusese; fusese =i adunarea cea mare din C`mpul Libert[\ii, unde flamura re]nvierii sf`=ia aerul cu tricolorul s[u. Virtus romana rediviva!

Luasem parte cu Ioan la toate acele manifest[ri de via\[ale na\iunii — etern unice]n felul lor — =i apoi ne-am]ntors la locul turbure a studiilor noastre. Dar cine mai putea studia ceva! Capetele noastre prinsese foc, fa\a cea palid[a lui Ioan se-nro=ise de-un ro=u ofticos =i bolnav, c[ci]n inima lui fierbea amorul cel mare al na\iunii.

M[dusei la Poesis. Noaptea era lucie =i dalb[, aerul p[rea nins de razele cele argintii =i]namorate* ale lunii, care se pierdeau prin verdele]ntunecos al arborilor =i tufi=elor risipite din gr[dina ei. M[a=ezai pe-o banc[=i cugetam; D-zeu =tie de ce eram trist! Cu m`inile unite =i l[sate lene= peste genunchi, cu fruntea plecat[ =i cu p[rul risipit peste ea, astfel =edeam ]n gr[dina ei =i g`ndeam lucruri de care nu-mi pot da cont, pe c`nd luna, lunec`nd alene printre nourii de argint ai cerului albastru, g`ndea =i visa ce nici un om nu =tie. Un fo=net u=or prin c[r[rile nisipite m[ trezi din reveria mea. Era ea. Un negligé ce p[rea o negur[ de argint sc[lda ]n albe\a sa fantastic[ =i diafan[ figura ei nalt[, ml[dioas[, sub\ire ca o elf[ de mare. S-apropiase de mine; ]n momentul c`nd o v[zui, ea se a=ez[molatec[pe genunchii mei =i-mi s[rut[ochii mei, ce se]nchideau de-o vis[rie profund[, c[ci nu-mi venea a crede c[e ea, fantastica z`n[ a visurilor mele ]ndelungate. }i luai capul ei cel blond ]ntre m`inile mele =i privii la el. Ce trist era acel cap, ce palid[fa\a aceea, ce]nfunda\i acei ochi alba=tri!

— Poesis, zisei, e=ti nenorocit[? Ce palid[e=ti, copilul meu! *Tu* suferi! *Tu* pl`ngi!

— O, dac-ar fi s[pl`ng numai eu... Dar s[t[cem despre asta. Tomo! poate c[azi ne vedem pentru ultima dat[.

— Ultima dat[? Aiurezi, Poesis! Ultima dat[?

— O, copilul meu, de-ai =ti ce nenorocit[sunt, zise ea, cu ochii plini de lacrimi,]nl[tur`nd cu m`inu\ele ei albe p[rul negru de pe fruntea mea =i arz`nd cu buzele ei contrase de pl`ns fruntea mea]ntunecat[. Ce nenorocit[sunt, f[r[ca s[\i-o pot spune \ie. Dac[te pot ruga ceva]n numele maicii tale,]n numele acelui]nger curat, uit[-m[! Uit[-m[, cel pu\in p`n[ce voi muri... Dup[ce voi muri...

— Poesis, pentru D-zeu, ce va s[zic[asta? Spune-mi ce ai?

— Ce am? Nu-\i pot spune ce am. Dar s[uit[m asta... s[le uit[m. Ce frumos e=ti tu]n ast[sar[. P[rul t[u pare a fi de eben =i ochii t[i diaman\i negri! Ce frumos e iubitul meu... iubitul meu? Nu al meu...

— Nu al t[u, Poesis?... Tu nu e=ti a mea,]ngerul meu cel blond? Aide, poate c-ai pl`ns unde-am lipsit at`ta vreme, de-aceea oare s[nu mai fiu al t[u? Poesis, aceast[patrie va fi a mea, ca =i a inimicilor no=tri; atunci tu vei fi femeia mea, frumoasa mea femeie, z`na gr[dinioarei mele, matroana vetrei mele p[rinte=ti, mama copiilor mei! O, ce frumoas[ e=ti tu... ce mult o s[ te iubim noi... eu =i cu tat[l meu cel b[tr`n, pietrarul! Tu vei scutura praful de pe c[r\ile mele, a lucr[torului cu spiritul, tu vei netezi cu m`na ta molatec[=i alb[cre\ii de pe fruntea mea, tu c-o s[rutare vei]nsenina-o! +i o s[te iubesc, o s[te iubesc cum]mi iubesc patria, cum iubesc pe Dumnezeu! Poesis!...

Prin straturile de flori roiau fluturii nop\ii... arborii]nflori\i]=i plecau ramurile]ngreunate de flori albe =i roza pe frun\ile noastre — parfumul]mb[t[tor al prim[verii umpluse cu suflarea sa r[coare =i virgin[piepturile noastre, gur[-n gur[ ]i sorbeam suflarea, ea, cu genele jum[tate]nchise, nu rezista defel dezmierd[rilor mele melancolice... numai luna veghea ca un dulce soare de argint asupra]ndelungului nostru amor!

A doua zi, scul`ndu-m[ fericit de pe patul meu cel v`rtos de paie =i anin`ndu-mi mantaua de umere, ]ncepui s[ colind stradele ora=ului: o cocard[ tricolor-rom`n]n butonier[, p[l[ria larg[, cam]ntr-o parte, fa\a mea palid[, ce ar[ta osteneala, z`mbea, =i-mi t`r`iam bastonul pe prundul m[runt al stradelor fluier`nd printre din\i o arie, nu mai =tiu care.

Deodat[auzii]n urma mea sunetele monotone ale unei muzice mortuare. }mi]ntorsei capul, st[tui]n loc =i, lu`ndu-mi p[l[ria, fa\a mea se ]ntrist[ pu\in c`te pu\in. }n urma mortului venea o tr[sur[, =i-n ea,]n rochie lung[de m[tase neagr[, o fa\[palid[ ]ncadrat[de p[r de aur, fa\[cunoscut[mie, puteam s[n-o recunosc?... Era ea... Poesis!... Cu toate astea nu putea s[fie ea. Paloarea mortal[ca aceea a peretelui, p[rul cel blond, fa\a era a ei... dar ea]n acea pomp[?... Ea, a=a de s[rac[?...

Dar]n tr[sura a doua? Cine era? Doi dandy din cei mai corup\i ai ora=ului, care r`deau ]n convoiul mortuar, ]mbr[ca\i cu pantaloni de c[l[rie str`m\i, cu veste vinete, cu leg[turi ro=ii, cu jachete galbene, cu p[l[rii largi =i cu c`te dou[ lan\uri de orologii. Secele fe\e de maimu\[ r`deau r`sul cel amar al desfr`na\ilor sceptici,]ntr-un convoi care numai r`sul nu era apt de a-l excita.

R[t[cit,]n neputin\[de-a-mi da cont de ceea ce cugetam =i sim\eam, urm[rii convoiul p`n[ la biseric[. Mul\imea se gr[m[dea la u=[ =i-n[untru. Eu p[trunsei izbind cu coatele f[r[ cru\are ]n to\i ce-mi sta ]n cale; ]n ochii mei r[t[ci\i, ]n ]mprejurarea c[ nu-mi ridicasem p[l[ria intr`nd]n biseric[,]n pumnii mei str`n=i, ]n din\ii mei r`nji\i]ntr-un r`s s[lbatec o fi fost ceva straniu care]ndrept[ochii lumii spre mine.

— Un nebun! =opti unul a=a de tare]nc`t ]l auzii, ]ns[, ]n noaptea turbur[rii mele, acel glas nu mi se p[rea aievea, nici mi se p[rea c[ sunt ]ntre oameni... mi se p[rea din contr[ c[ sunt singur, cuprins de spasmurile unei viziuni teribile, c[ci nu vedeam dec`t co=ciugul ce mi se p[rea plutind prin aer, nu vedeam dec`t pe ea topit[ de pl`ns, alint`nd dup[ co=ciug de bra\ul unui om. Ochii de foc a lum`n[rilor de cear[dansau prin aer]n noaptea bisericii ca stele murdare =i ro=ii... mortul din co=ciugul descoperit p[rea c[se str`mb[ la mine =i murii cei negri =i reci ai bisericii t[iau fe\e ur`te =i crepate prin pere\i, cu ochi negri =i cu capete str`mbate de turb[ciune!

— Cine-i acel om? strigai din toate puterile mele, cu toate c[p[rea c[un demon cu degete de lemn]mi str`ngea g`tul!... M[repezii la

el... dar un cioclu m[pocni cu pumnul]n frunte,]nc`t ]mi sc[p[rar[ ochii sc`ntei verzi =i c[zui ame\it pe spate.

Nu =tiu c`t am z[cut astfel, c`nd m-am trezit]ns[eram culcat pe-o banc[de piatr[din col\ul bisericii =i la capul meu veghea Ioan!

— Cine-i acel om? fúr[primele cuvinte ce le putui pronun\a.

— Cine!... Ce treab[mare... cel ce-o]ntre\ine pe d`nsa... un conte, mai =tiu eu!... D[-o dracului... nu e femeie?... putea [s[fie] mai altfel de cum sunt toate? Aide de-aicea!

El m[lu[ ]n bra\e =i m[scul[drept]n picioare. Lu`ndu-ne de bra\, ie=ir[m la u=a bisericii, la care sta b[tr`nul sacristan =i vro doi cer=itori zdren\ui\i. Plecar[m stradele-n sus =i Ioan m[duse la el. Camera sa era mic[=i-ntunecoas[, =i]ntunericul ei mai era ridicat]nc[prin un perete]ngust, acoperit cu p[nur[neagr[ ]n mijlocul c[rei era o cruce alb[. }n genere]ns[camera sa respira elegan\a fin[=i artistic[, care contrasta foarte mult cu hainele sale mai mult unse =i rupte. C[r\ile aurite =i legate st[teau]n =ir pe-o mas[acoperit[cu ro=u, pe care st[teau risipite creioane, pensule, palete =i colori]n cutii mari sau unse pe \este de scoici marine. M[tr`ntii pe-un scaun, arunc`nd o ochire numai indiferent[pe toate aceste obiecte ce-ntr-al[t]fel de dispozi\iune mi-ar fi p[rut poate stranii. De-o lature-a p[nurei negre sp`nzura un canaf alb de-un =nur asemenea alb...

Ioan apropie un scaun de-al meu =i [s-*]a=ez[astfel]nc`t pieptul ]i venea drept ]n um[rul meu cel drept, apoi, ]ncunjur`nd c-un bra\ grumazii mei, iar cu cellalt pieptul, el]=i plec[fruntea pe um[rul meu drept =i-mi =opti la ureche:

— Azi rump orce leg[tur[cu via\a, azi rump leg[tura de amicie cu tine, leg[tura de amor cu umbra, cu aducerea-aminte a Sofiei. Tomo, de azi]nainte eu nu mai sunt al meu. Eu m[duc =i te las pe tine aicea... dar]nainte de-a merge voi s[-\i ar[t]n ce consista nebunia vie\ii mele, c[ci tu n-ai =tiut c[eu sunt pictor.

El se scul[=i, tr[g`nd =nurul alb de la p[nura neagr[ce sta drept]n fa\[, v[zui pe perete un cadru ce-mi p[rea viu. Ochilor mei turburi le p[rea viu]n adev[r. Era Sofia. P[rul ei cel cenu=iu, adunat]ntr-o

coroan[ca o citadel[pe frunte, ochii ei profunzi, negri, str[luci\i, fa\a ei musculoas[=i palid[, buzele sub\iri =i vinete... era Sofia...]n toat[frumuse\ea ei cea original[... blond[, pe care numai Sudul o cunoa=te... Ioan]=i]mpreun[m`inile =i se uit[ ]n extaz la acel portret mare ca-n via\[... Ochii s[i ardeau, buzele lui tremurau, eu stam speriat, uimit =i m[uitam ne’ncrezut de realitate la aceast[scen[ ]n care portretul p[rea viu, real, =i Ioan numai o umbr[moart[ ]n care tr[iau doar ochii cei]nfoca\i.

— S[rman cadru viu, s[rman[oper[a imagina\iunii mele! Ce greu a fost s[te creez din haosul durerilor =i a desper[rilor, ce cumplit e s[te sparg acum de st`nca cea rece a de=tept[rii mele! Dar te sparg... c[ci tu e=ti singurul lucru ce m[leag[de via\[=i de trecut.

El scoase un pumnal ascu\it =i mic din s`nul s[u =i sf`rtec[cu o cruce curmezi=[tot portretul, astfel]nc`t p`nza se-nv[l[tuci]n c`te-patru p[r\ile de cadrele de lemn aurit a portretului =i sub el r[m[sese gol peretele alb. Ochiul s[u era sec, sur`sul amar, c[ci lupta fusese crunt[.

— Tomo, zise el, eu m[duc, cu toate c[nu te oblig s[m[urmezi. R[m`i tu aicea, ]n casa mea, aicea vei tr[i comod =i neturburat de nimeni, cum am tr[it eu, dat cu totul nebuniei mele, picturii. Tr[sura m[ a=teapt[ de mult... adio! Amicia mea, g`nde=te c[n-ai fi avut-o niciodat[=i te consol[! Adio!

O dat[-nc[-mi scutur[m`na =i zbur[ pe sc[ri ]n jos. Tr`ntii u=a dup[el, m[tr`ntii ]n pat =i ap[sai capul afund ]n perini, cu fa\a-n jos, abandon`ndu-m[cu totul durerii celei mai crude. C`t oi fi stat astfel, ]n nesim\ire mai mult, nu =tiu... c`nd m-am de=teptat]ns[era noapte profund[=i orologiul vuia o or[dup[miezul nop\ii. Aprinsei lum`narea =i, s[rind la portretul sf`rtecat al Sofiei,]ncepui a combina p`nza... dar totul era ]n zadar. L`ng[c[min erau lemne multe =i risipite. Le tr`ntii ]n sob[ =i aprinsei un foc cumplit, tr[sei o mic[ sof[ ro=ie fa\[ cu focul, cu cugetarea decisiv[ de-a astupa soba nainte de-a se potoli focul, astfel ]nc`t s[m[sinucid cu carbon. Am stins lum`narea =i m-am pus ]n fa\a fl[c[rilor ce lingu=eau g`tul c[minului cu

ro=ii limbe de balaur. Privind]n fl[c[ri, cu picioarele]ntinse =i cu capul pe piept, via\a mea toat[mi se p[rea un fantastic vis de nebun, f[r[ ]n\eles =i f[r[\int[,]n limbile de fl[c[ri vedeam parec[arz`nd toate cuget[rile mele, zilele mele, visele mele de fericire. C`nd focul nu mai era dec`t o gr[mad[ mare de c[rbuni acoperit[ [cu] fl[c[ri vinete, atunci astupai soba =i, a=ez`ndu-m[ ]n fa\a zgurii,]mi]nchisei ochii spre a adormi de moarte. V`ntul urla afar[ cumplit =i ploaia c[dea m[runt[ =i rece pe geamurile ferestrei... Parc[ v`ntul cu norii, tunetul =i ploaia f[ceau nunta lor s[lbatec[ ]n regiunile cele negre a-nnoratului cer de noapte. Prin =uierul cel monoton, de=i puternic, al v`ntului am adormit =i sim\eam, parec[, cum creierii mei se paraliz[ de carbon. Murisem! M-am trezit deodat[ ]ntr-un codru verde ca smaragdul, ]n care st`ncile erau de smirn[=i izvoarele de ape vergine =i s`nte. Printre arbori c`ntau privighetori cu glasuri de]nger, prin c[r[ri r[t[ceau umbre diafane =i fericite =i se pierdeau prin verdura]ntunecat[a dumbr[vilor s`nte. }n dep[rtare vedeam o dumbrav[ de aur care, cu fream[tul frunzelor sale, c`nta o melodie molatec[=i lin[ca aceea a undelor adormite. }ntre toate umbrele s`nte =i albe numai eu aveam corp... R[t[cii ce r[t[cii prin p[dure, p`n[dedei de un r`u cu undele de argint, ]n mijlocul r`ului o insul[ ]ncunjurat[de ape, cu p[duri =i gr[dini din a c[ror mijloc se ridica la ceruri o biseric[nalt[cu cup[ol]ele rotunde, toat[de aur gravat ce str[lucea astfel c[ci soarele cerului curat se oglindea]n cupola cea mare a bisericii. La \[rm era o barc[de aur... Eu m[suii]ntr-]nsa =i, sp[rg`nd cu lope\ile undele de argint ale r`ului, ajunsei la malul insulei. Aicea totul t[cea, nu c`ntau p[s[ri, nimica, numai din biseric[ s-auzea un c`ntec]ncet, trist, morm`ntar, ca bocetul cel ]n[du=it l`ng[patul murindului. Intrai, prin portalele de aur ale bisericii,]n[untru. Pe jos, marmur[alb[ca laptele, pe sus, arcadele nalte de aur, st`lpii de aur... iconostasul cu icoane nalte =i palide de s`n\i =i]ngeri de-o frumuse\e suprap[m`nteasc[, ce p[reau suflate pe p`nze de argint,]n altar — o mas[de marmur[cu sfintele Taine... }n biseric[nu era nimeni jos, ci numai sus]n cor c`ntau c[lug[ri\e c`ntece de mort... C`nd dintr-o u=[ v[zui intr`nd

cu lum`n[ri de cear[ alb[-n m`n[chipuri palide cu v[l lung, alb, ce acoperea =i capul, astfel de palide]nc`t fa\a se confunda cu albul hainelor, ci numai ochii stin=i ca de sticl[ se mi=cau tri=ti ]n orbitele lor. Ei se mi=cau ]ncet, ]ncet p`n-]n mijlocul bisericii... Eu m[ascunsei dup[o coloan[de aur, cu groaz[. Printre ei v[zui o umbr[... un b[tr`n cu p[rul alb, cu fa\a r[t[cit[ =i tras[, lum`narea sa ardea =i el privea]n ochiul lum`n[rii cu buzele str`nse =i cu ochii fic=i... Mie-mi p[rea c[-l cuno=team. R[zimat[de-o coloan[, drept]n fa\a mea, st[tea o fat[palid[cu fa\a ca marmura cea v`n[t[... ea-mi z`mbi trist =i-mi f[cu cu m`na... Era Poesis... Poesis! strigai eu... =i deschisei ochii. Focul nu era ]nc[ potolit... fereastra ]ns[ deschis[, =i o v`ntoas[sufla cumplit prin el. G`ndeam c-o fi deschis-o v`ntul =i m[dusei s-o re]nchid. C`nd m[-ntorc]ns[... v[d[1].

Corpul... s-ar fi]ns[n[to=at cur`nd, ]ns[ ceea ce era bolnav ]n mine, nebun de bolnav, era inima mea. Tot ce-mi aducea aminte de ea... de tr[d[toarea, le aruncam ]n foc, care le consuma cum se consuma inima =i via\a mea. Palid ca o umbr[, eu alintam de-a lungul zidurilor ora=ului mai mult mort dec`t viu. F[lcile mi se-nfundase ad`nc, albul ochilor se-ng[lbenise =i negrul era turbure =i stins, p[rul c[dea ]n dezordine pe gulerul uns =i ne=ters a rocului meu — astfel umblam printr-o lume str[in[, din care nu f[ceam parte, =i c`nd m[r[t[ceam]n vro gr[din[public[, unde fe\e ro=ii =i vesele chicoteau]mprejur, pierz`ndu-se prin arbori, eu credeam c[ sunt r[ut[cioase duhuri efemere, care-=i r`deau de durerea mea. Or mi se p[rea cum c[-n juru-le r`deau mor\i a c[ror fe\e galbene erau spoite cu ro=u, ceea ce le f[cea =i mai ]nfrico=ate, =i mai moarte, prin contrastul ]ntre adev[rul mor\ii =i-ntre simularea cea spoit[ a vie\ii. Alt[ dat[ m[ pomeneam c[ m[ uitam ore ]ntregi ]n oglind[ =i m[ str`mbam la mine singur =i, c`nd m[trezeam din asemenea atonie, m[-nfiora siguran\a c-am]nnebunit =i teama de mine]nsumi. Lucrul de care m[temeam mai mult era nebunia, mi-era fric[s[nu-nnebunesc. Adesea m[pomeneam c[privisem,

[1] Lacun[ ]n manuscris *(n. red.)*.

f[r[s[=tiu, c`te o or[-ntreag[-n soare =i c[ ochii mei, orbi\i de lumina lui cald[, nu mai puteau distinge nimic[, ci un haos v`n[t-ro=u p[rea c[pirote=te =i m[-nv`rte=te mereu, p`n[ce m[trezeam c[zut pe iarba c`mpului. Eram t`mpit, absurd, idiot. Astfel stam adese]nmorm`ntat ]n iarba mirositoare, alba=tri =i mici fluturi de var[ roiau prin flori, un soare cald ]mi ardea drept ]n cre=tet, totul era frumos cum ]s frumoase zilele de var[... eu singur numai nu cugetam nimica. Zile ]ntregi cutreieram c`mpii p`n[ ce d[deam de r`u. Acolo, de pe podul lui de lemn, m[uitam]n valurile galbene cum zburau repezi, cior[ind, valuri turburi ca sufletul meu sterp, turburi =i neoglindo=i ca inima mea moart[. Apa limpede ca cristalul a izvoarelor nu-mi pl[cea, c`nd d[deam ]ns[ de ea, ]ncepeam a o amesteca cu bastonul p`n[ce, turburat[de p[m`ntul cel negru, era o icoan[ vie a g`ndirilor mele.

Dar nu putea s[r[m`n[ astfel. }nc[ o lun[ de-o via\[ astfel =i =tiam c[ voi muri... De-a= fi murit, ce-mi p[sa... cine =tie dac[ ad`nc]n p[m`nt n-a= fi fost mai fericit... dar aveam un tat[ b[tr`n =i a muri eu]nsemna a-l b[ga pe el]n groap[.

}ntr-o zi frumoas[de var[ ]mi f[cui leg[turica, o pusei]n v`rful b[\ului =i o luai la picior pe drumul cel mare-mp[r[tesc. Mergeam astfel printre c`mpi cu holde... Holdele miroseau =i se coceau de ar=i\a soarelui... eu]mi pusesem p[l[ria-n v`rful capului, astfel ]nc`t fruntea r[m`nea liber[ =i goal[, =i fluieram alene un c`ntec monoton =i numai lucii =i mari pic[turi de sudoare]mi curgeau de pe frunte de-a lungul obrazului.

Zi de var[p`n-]n sar[ am tot mers f[r[ s[ stau defel. Soarele era la apus, aerul ]ncepea a se r[cori, holdele p[reau c[ adorm din fream[tul lor lung, de-a lungul drumului de \ar[ oamenii se-ntorceau de la lucrul c`mpului, cu coasele de-a spinare, fetele cu oale =i doni\e]n am`ndou[ m`inile, boii tr[geau]ncet]n jug =i carul sc`r\`ia, iar rom`nul ce mergea al[turi cu ei =i pocnea din bici ]=i \ipa eternul s[u h[is, ho!... Ascuns ]n maluri dormea Mur[=ul, pe el trosnea de c[ru\e podul de luntri, pe care-l trecui =i eu... De departe se vedeau mun\ii mei natali, uria=i b[tr`ni cu frun\ile de piatr[sp[rg`nd nourii =i lumin`nd \epeni, suri =i slabi asupra lor.

Una c`te una se-aprindeau stelele tremur`nd]n nem[rginirea albastr[a cerului, c`nd mai sus, c`nd mai jos — =i luna, balana lor regin[, palid[ca o mireas[, trecea ca o secere de argint pin norii albicio=i =i sub\iri. Mai greoaie sc`r\iau carele cu lemne ce veneau din munte; rom`nii =edeau culca\i pe foale]n v`rful carelor sau, merg`nd al[turi, =uierau doine b[tr`ne =i triste ca suvenirele trecutului. Toate farmecele unei nop\i de var[ — lun[ alb[ =i stele aurii, fluierul melancolic =i c`mpii ce par a adormi, iar drept]n fa\[, b[tr`nii urie=i de piatr[, mun\ii, ce acum p[reau]ncununa\i de stele ce tremurau asupra frun\ilor lor.

Mergeam neoprit prin c[r[rile albe ce duceau cruci=e prin lanurile, unele]nc[verzi, mergeam, p`n[ ajunsei ]n poala r[coroas[ a mun\ilor. De-acolo apucai pe-o pietroas[ c[rare de munte. Pe c`te-un v`rf de deal vedeam arz`nd focuri mari, =i oameni]mprejur, din fundul codrilor ce-nconjurau ca o manta neagr[-verde umerii mun\ilor vuia c`te-un bucium durerea lui de aram[; pe l`ng[alte focuri vedeai parec[cum joac[fete =i fl[c[i, iar pin codrii r[t[ci\i fluierau voinicii printre din\i =i din frunze c`te-o doin[ ad`nc[=i plin[de foc. Astfel treceam]nainte al[turi cu zidurile de piatr[a muntelui, pe-o c[rare]ngust[ce ducea mereu]n sus, n[ruit[pe-alocurea, pe-alocurea baricadat[de bolovani rostogoli\i din cre=tetul mun\ilor =i]n\epeni\i]n albia c[r[rii. S[ream peste n[ruituri =i baricade =i-am mers mereu, p`n[ ce luna apusese, focurile se stingeau, c`ntecele]ncetar[, iar r[s[ritul se ro=ea slab de faptul zilei. Aerul r[coare al dimine\ii]mi p[trundea pieptul, sim\eam cum]mi amor\e=te g`tul de r[ceal[... p`n[ce v[zui satul meu, cu c[su\ele lui mici, acoperite cu paie =i risipite prin creierii de piatr[a muntelui, de \i se p[rea un sat de cuiburi de vultur. Trecui prin mijlocul lui, pe l`ng[ mica bisericu\[ de lemn, =i tocmai la cap[tul satului m[ oprii l`ng[bordeiul cel]nfundat =i s[rac al tat[lui meu. Prin ochiul de sticl[se vedea lumin[. Tr[sei z[vorul de lemn de la u=a uscat[=i intrai in[untru. Pe vatr[mai ardeau vo doi t[ciuni sub\iri de nuiele, tata dormea pe-un pat de sc`nduri nalt ca vatra. Dup[cuptor era]nc[patul mamei acoperit c-un l[icer, deasupra lui era [o]

icoan[veche =i afumat[a maicii Domnului, dinaintea c[reia ardea o candel[mic[cu untdelemn. M[lungii pe patul mamei f[r[s[-l trezesc pe tata =i adormii cur`nd, c[ci eram foarte obosit. Des-de-diminea\[, p`n-a nu fi ziua, cuco=ul c`nt[ asupra bordeiului =i auzii ca pin somn pe tata scul`ndu-se, lu`nd ]n m`ini ap[din un ciub[r =i sp[l`ndu-se pe fa\[, f[c`ndu-=i cruce =i morm[ind]ncet o rug[ciune, apoi lu`ndu-=i ciocanele de pietr[rie de sub lai\[ =i plec`nd pe u=-afar[, f[r[chiar s[se uite]nd[r[tul lui =i f[r[a m[vedea din dosul cuptorului unde dormeam.

A doua zi cam pe l-ameazi m[trezii =i eu din somnul meu ad`nc =i f[r[ visuri. Nu =tiu cine posp[ia prin cas[ =i pe la vatr[. Era o var[ a mea, care b[ga vreascuri ]n foc =i fierbea m`ncare.

— Tu e=ti, Fini\o? zisei eu scul`ndu-m[, lu`ndu-i capul]ntre m`ini =i s[rut`nd-o.

— I, Doamne! zise ea sur`z`nd cu degetele la gur[=i m[sur`ndu-m[ cu ochii din cre=tet p`n-]n talpe. Ce mare te-ai f[cut... Uite! =i barb[=i must[\i... Da tare e=ti galben, vere, parec-ai fi]ndr[git?

— Nu =tii tu, zisei eu, uit`ndu-m[ ]n ochii ei inocen\i =i lucitori; nu po\i =ti tu ce am suferit.

Dar ce frumu=ic[era veri=oara mea. Fa\a alb[=i obrajii ro=ii, p[rul castaniu =i des, f[cut]n dou[cozi]ntrunite pe spate, neted =i cu c[rare pin mijlocul capului, ochii mari, c[prii, ce se uitau mira\i la mine, spr`ncenele arcate =i ]mbinate, nasul fin ca [a] unei dame mari, b[rbia rotund[ =i plin[, iar, c`nd r`dea, dou[ gropi\e cochete. C[ma=a alb[, cu alti\e =i m`neci largi, fota curat[=i nou[, iar picioarele goale. Cu c`t o priveam,]mi p[rea mai frumoas[=i-o s[rutai]nc[o dat[.

— O! zise ea, r`z`nd vesel,]\i iei la guri parc-ar fi dintr-al t[u... ia fii bun, m[rog, de-\i cat[de treab[, domni=orule!

— De-de! zic eu, n-o lua-n nume de r[u... +-apoi nu m[uit eu la ochii t[i... fie ei c`t de frumo=i...

— O! frumos! Vine v[rul pe la noi, =-apoi lucrul ce mi-l spune mai]nt`i e c[ ochii mi-s ur`\i! Frumos!

— Da nu...

— Destul, las' c[=tiu... Domnu-a fost la cetate... Nevestele de domn au ochi mai frumo=i dec`t ai mei, se-n\elege, zise ea, pun`ndu-=i r`z`nd m`inile[-n] =olduri, fiica Evei cea limbut[cu din\ii de m[rg[ritar.

— De-ai =ti, Fini\o, zisei pe jum[tate r`z`nd, de dragostea mea...

— Dragoste, zise ea repede, ce dragoste?... +i ridic[cu curiozitate din spr`ncene. Ce dragoste?... spune-mi =i mie... z[u a=a! Te rog, vere! adaog[ ea, ]ncre\indu-=i gura =i plec`nd ochii cu at`ta gra\iozitate ]nc`t numai pe sub gene se uita la mine.

— +ezi ici pe pat, zisei eu, apuc`nd-o-n bra\e =i pun`nd-o s[=ad[ca pe-un copil obraznic... eu m[a=ezai al[turi cu ea, i-nconjurai grumazul cu bra\ul meu =i]ncepui s[-i povestesc amorul meu =i nenorocirile mele.

Ea asculta c-un fel de seriozitate =i c-o aten\iune copil[reasc[— =i c`nd se uit[drept]n ochii mei, ai ei se umplur[de lacrimi.

— S[rmanul v[r, zise ea, s[rut`ndu-m[ cu at`ta dulcea\[=i tinere\e.

Oalele fierbeau pe vatr[.

— O, zise ea, ca aduc`ndu-=i aminte, trebuie s[-i duc merinde t[t`ni-t[u! Las' c[ne mai vedem noi desar[, m`ini diminea\[... zise ea =i drese ce drese, apoi lu[ vro dou[ oale din cele pline, sur`se =i cu ochii =i cu gura =i plec[pe u=[=i prin sat]nainte.

Nu mult dup[aceea veni =i tat[-meu, care auzise de la fat[c[venisem acas[. El m[str`nse ]n bra\ele [sale]. Capul s[u era mai alb, cre\ii de pe frunte =i brazdele din fa\[ mai ad`nci, iat[toat[schimbarea ce-o b[gai de seam[la el — destul]ns[ca ochii s[mi se umple de lacrimi.

Am stat mult acas[,]ntr-o atonie monoton[=i moart[. }ntre grinzile casei g[sisem o carte cu scoar\e de piele roase de molii, cu marginile ro=ii —]n ea erau ni=te pove=ti manuscrise cu litere b[tr`ne, iar[ literele ]ncep[toare paleografate cu ro=u... desigur vro reminiscen\[ de-a preotului celui b[tr`n, ce murise de mul\i ani. Cu cartea aceea]n m`n[, st[team zile ]ntregi lungit pe prispa casei la umbr[ =i descifram ma=inalmente slovele cele b[tr`ne or[i] priveam cu ochii

drept]n grinzile afumate ale stre=inii, p`n[ ce-mi sim\eam capul ridicat =i pus ]n poale. Mi-]ntorceam ochii peste cap... era Fini\a, ce-=i a=ezase capul meu pe poalele ei =i-ncepea a-mi povesti ba cimilituri, ba basme, ba-mi c`nta cu vocea jum[tate c`te-o hor[ or[i] c`te [o] chiuitur[cu vorbe cu tot. Astfel =edeam lungit seri]ntregi cu capu-n poalele ei, pe c`nd vitele se-ntorceau mugind greu de prin mun\i, iar talancele de la g`turile vacelor cu ugerul greu de lapte sunau alene =i melancolic prin atmosfera cea dulce a serii.

Revolu\iunea ardea]n c`mpia Transilvaniei, dar mie ce-mi p[sa de toate. Pentru realitate eu eram omor`t... Nep[sare lene=[, lene de-a cugeta, lene de-a sim\i, abrutizarea cea mai ad`nc[ =i mai idioat[, iat[ ce f[cuse din mine amorul unei femei. }nsu=i numele ei, Poesis, nu putea s[ excite nici un sim\[m`nt]n mine. Era ceva ce murise de mult pentru mine ce-o uitasem de mult — lucru de care]mi era greu s[-mi aduc bine-aminte; c[ci nu cugetam s[-mi fi ucis inima =i s[-mi fi omor`t inteligen\a... =i cu toate astea tocmai aceea era ce nici nu-mi trecea prin minte.

Venise toamna =i-ng[lbenise codrii din umerii b[tr`nilor mun\i, pe v`rfurile lor negurile deveneau mai dese —]n fine,]ntr-o zi ne pomenir[m cu cei]nt`i fulgi de z[pad[ ]nec`nd cu puful lor de argint aerul neguros =i rece al mun\ilor. Prin sate colinda vestea cum c[se ridicase rom`nii ]mpotriva ungurilor =i }mp[ratul Codrilor b[tr`ni =i a mun\ilor suri =i sterpi aduna pe vulturii din vizuinile lor st`ncoase ]mprejurul flamurii rom`ne=ti. }n creierii]mpietri\i ai mun\ilor =i-n aerul lor cel rece, flutura tricolorul, tr[ia libertatea Transilvaniei.

}ntr-o noapte am v[zut un spectacol m[re\. }n culmile mun\ilor, pe frun\ile lor de piatr[, care de care mai]n[l\ate, se aprindeau, unul c`te unul, focuri mari, p[rea c[ mun\ii ]n=i=i se apri[n]sese. }mprejurul focurilor vedeai =ez`nd cete]ntregi de oameni, l[ncile culcate pe umere str[luceau]n aer... l[nci de coase care-n urm[erau s[devie spaima inamicilor. Din cre=tetele mun\ilor rom`nii slobozeau ro\i ]nf[=urate-n paie =i aprinse, care se rostogoleau cu o repejune demonic[ p`n[se pierdeau h[ulind]n pr[pastiile ad`nci, ]n inima p[m`ntului.

Buciumele sunau din v`rfuri astfel ]nc`t \i se p[rea c[sufletele de aram[a mun\ilor se trezise =i sunau a moartea lumii. Culme cu culme ardea, at`\ia uria=i ochi ro=ii, c`te unul pe o frunte de deal. Codrii b[tr`ni trosneau amor\i\i de iarn[, stelele =i luna erau mai palide-n cer, cerul ]nsu=i p[rea mai sur. Era unul din acele spectacole m[re\e, din acele tablouri uria=e pe care numai Dumnezeu le poate zugr[vi pe tabla ]ntins[* a lumii ]naintea ochilor uimi\i =i a inimii ]nfr`nte.

Revolu\iunea p[trunsese-n mun\i. La noi, care eram mai]n poalele mun\ilor, veneau honvezii ca s[recruteze oameni tineri,]ns[ace=tia o apucase de mult la Iancu. Oamenii mai maturi a=teptau ca eu s[m[fac pribunul (tribunul) lor,]ns[eu,]n starea]n care eram, am fost nesim\itor =i impasibil pentru aceste cauze mari. Cu toate astea satul era adeseori vizitat de c[tre tribunii lui Iancu, adesea cete]ntregi g[zduiau peste noapte pe la noi, spre-a pleca]nspre ziu[iar, f[r[ca honvezilor s[le fi trecut prin minte ca s[-i surprind[c`ndva. }ns[ ]ntr-o noapte auzii ]mpu=c[turi prin vecini. Speriat, sar din a=ternut, ies afar[ =i m[ sui pe gard, \in`ndu-m[de parii lui, astfel]nc`t dominam cu privirea asupra unei p[r\i din casele vecine. V[zui o cas[ ]nconjurat[ de honvezi =i pe unii tr`ntind cu paturile pu=tii]n u=a casei, pentru a-i sfor\a intrarea. Dar]n momentul acela v[zui fulger`nd prin ferestrele casei ]mpu=c[turi =i [auzii] vaietele celor ce-o ]nconjurase, u=a se sparse cu repejune =i din[untru ie=i [un june] cu capul gol, cu sabia-n din\i =i m`inile-narmate de pistoale-ntinse, pe care le slobozi drept]n capetele celor ce st[teau]n u=[. }n urma lui o ceat[de oameni]narma\i cu l[nci]mpungeau]n dreapta =i-n st`nga =i, r[zbind prin ei, fugir[ mereu p`n[ ]n risipiturile unei st`nci, prin care pierz`ndu-se nu vedeai]n lun[dec`t o\elul \evilor]ntinse =i]mpu=c[turile trimise]n cei ce acuma cotrob[iau prin cas[.

Dar pe acel june palid, cu capul gol,]mi p[rea c[-l cunosc. De=i-l v[zusem numai la lumina fulgerelor din pu=te, totu=i]mi p[rea c[nu putea s[fie altul dec`t Ioan. M[-ntorsei ]n cas[ =i m[ culcai iar; ]ns[ mi-era cu neputin\[ s[ mai ]nchid ochii de g`nduri. Dac[acela va fi

fost Ioan... iat[ceea ce-mi umbla mereu pin cap... c[ci de va fi fost el, deciziunea mea era ca =i luat[... trebuia s[-l urmez.

Astfel zv`rcolindu-m[ ]n patul meu, p[rea c[ demonii to\i intrase ]n sufletul meu cel turburat, asemenea unor visuri aievea... unor visuri cu ghearele de fier. }n toate p[r\ile m[ ]ntorceam, spre perete... dar peretele p[rea zugr[vit cu chipuri ro=ii ca acelea ale icoanelor de lemn din bisericele b[tr`ne — m[-ntorceam spre cuptor, dar c[rbunii ce ardeau vine\i pe vatr[p[reau ro=i ochi de demoni care se]ntorceau cumplit, iar]n fumul cel verde ce se]n[l\a]n sus p[ream a vedea flutur`nd p[rul despletit =i sur al unei furii cr`ncene. }mi]nchideam ochii ca s[alung toate visurile acestea... Un somn p[rea c[m[cuprinsese,]ns[somn cu durere de cap =i cu b[t[i de inim[. Creierii mei p[rea c[-i stoarce o ghear[de lemn, pieptul meu p[rea ap[sat ca de-o piatr[, p[rea c[e cineva pe mine care-mi stinge suflarea, care m-apuc[cu bra\e lungi =i teribile =i m-arunc[ ]ntr-un abis]ntunecos unde c[deam mereu, mereu... Astfel]ntre cer =i iad v[d piscul cel de piatr[sf[rmat[a unei st`nci pe care mi se p[rea c-am s[ cad. C-un \ipet teribil m[ smuncesc parec[ din cursul ce-l luase corpul meu ]n jos, dar ]n momentul acela ajung de st`nc[, o durere cumplit[...]mi sp[rsesem corpul de ea... M[pomenii. C[zusem]ntr-adev[r...* dar de pe pat jos. Focul lic[rea]nc[=i]naintea mamei durerilor ardea candela cea mic[, lumin`nd fa\a ei cea s`nt[. }mi f[cui o cruce =i m[sculai drept]n picioare.

Era cu neputin\[s[mai dorm sau s[mai r[m`n; ci decisesem de-a urma primei mele impresiuni, aceea de-a m[ duce-n lume, unde m[ vor duce ochii. B[gai vreascuri ]n foc, care ]ncepur[ s[ trosneasc[ vesel =i s[ arunce sc`ntei cu par[. Apropiai de foc un sc[una= scund, luai dintr-un col\ al bordeiului coasa tatei =i =ez`nd pe sc[una= ]ncepui, la lumina focului de vreascuri, c-un cu\it de br`u, s[cioplesc cu b[gare de sam[coasa =i s-o prefac]n lance. F[cui ca coasa s[steie drept]n v`rful m`nerului =i-apoi, lu`nd o cute de piatr[, ]ncepui a o freca de ascu\i=ul =i mai cu deosebire de v`rful coasei, p`n[ ce se ascu\i ca un brici, ]nc`t, sufl`nd c-un p[r deasupr[-i, s-ar fi t[iat]n dou[. Din no-

rocire tat[l meu dormea a=a de dus]nc`t n-a auzit nici cum ascu\eam coasa, nici cum apoi, lu`nd dou[pistoale lungi =i ruginite de sub pat, le]nc[rcai cu praful de pu=c[dintr-un corn de bou, mi le pusei]n br`u, luai o \undr[ veche pe umere, o c[ciul[ de oaie-n cap, lancea de-a umere =i ie=ii afar[ din cas[. Afar[ era rece, ]ns[ o lun[ frumoas[ plutea ]n c`mpia cea albastr[a aerului. }n casa cea vecin[, unde se-nt`mplase lupta, u=a era c[scat[ cu des[v`r=ire,]n mijlocul casei, la p[m`nt, ardea un foc mare ce-l aprinsese solda\ii, pe c`nd ei]n=ii =edeau tr`nti\i pe f`n, cu pu=tile puse al[turi, cu lulele aprinse-n gur[; la foc fierbea o oal[mare, iar ei, vorbind din c`nd ]n c`nd, scuipau c`nd ]n foc de-a dreptul, c`nd al[turi. Fe\ele lor erau s[lb[t[cite,]ndobitocite. Caii lor cei]n=ela\i erau lega\i afar[, de parii gardului — ci mai]ncolo de to\i era un cal sur, cu gura nepus[-n z[bal[, c[ci m`nca dintr-o leg[tur[ de f`n ce i se pusese-nainte. }nconjurai casa pe din dos, astfel]nc`t venii l`ng[calul sur f[r[de a trece pe dinaintea u=ii deschise. Iau cu\itul din br`u =i tai repede curelele legate de gard, pui m`na-n coama calului =i-ntr-o clip[sunt pe el =i-l izbesc de-i r[sun[coastele. Ca turbat azv`rle din copite, necheaz[ una, dar o =i rumpe de fug[, ]nc`t zburam prin noapte ca purtat de-un duh-spaim[, f[r[s[m[uit]n urm[. O]mpu=c[tur[auzii]n urma mea, glon\ul]mi v`j`i pe la ureche, dar l[s`nd [calul] f[r[ fr`u, izbindu-l numai]n coaste, el fugea, sp[rg`nd cu corpul lui fierbinte =i fumeg`nd de sudoare aerul cel rece al nop\ii. Zguduitura cumplit[ce-mi da fugind m[cutremura]n toate fibrele corpului. Lancea ce-o \ineam de-a umere fulgera la lumina lunii =i sf`=ia aerul nop\ii, pe c`nd cremenea de munte de sub copitele de fier a calului zbur`nd sc`nteia trosnind =i trezind ecoul cel adormit al mun\ilor. Calul m[ducea mereu, astfel]nc`t ]n urm[ nici s[ p[rea c[ a= c[l[ri, ci c[ a= pluti ]ntre cer =i p[m`nt, dus de-un geniu nev[zut, mereu]nainte, r[pit de-un balaur din poveste, de-un zmeu, c-o falc[-n cer =i una-n p[m`nt. C`t oi fi zburat astfel nu =tiu, numai deodat[sim\ii cum c[calul poticne=te una =-apoi]ncepe a merge mai]ncet =i mai greu, sufl`nd greu cu n[rile =i gura pline de spume. F[r[s-o fi b[gat de seam[, eu ie=isem din mun\i =i m[aflam pe =es.

P`n[ aicea mersesem ca prin somn. C`te f[cusem p`n[acuma, toate le f[cusem pe ne=tiute, dominat de-o dorin\[pe care eu singur nu mi-o puteam defini, de-un impuls]ntunecos =i f[r[sens. Acum]mi frecai ochii =i]ncepui a privi]n jurul meu. Dind[r[tul meu mun\ii,]naintea mea, departe, Mure=ul,]ntr-o parte un or[=el care, aprins din multe p[r\i,]ncepea a arde. Departe era cam cale de dou[ceasuri. Calul era obosit =i nu mai putea merge dec`t ]n pas. }l ]ndreptai spre or[=el. }n cur`nd]ns[suflarea cea limpede a aerului de noapte]ncepu a deveni mai rece =i mai iute. De=i cerul era senin, ace mici de ninsoare]ncepur[a-mi izbi fa\a =i fruntea,]i dedei un impuls nou calului, care-o]ncepu]n treap[t. Din ce]n ce v`ntul cre=tea =i prindea aripi, p`n[ce, mai repede dec`t treap[tul calului meu, ]ncepu s[ m[ p[trund[ cu frigul lui pin to\i porii vechilor mele haine. Ora=ul se aprindea din ce ]n ce mai mult, cu-at`t m[apropiam, p[ream a distinge vaiete slabe =i dep[rtate, calul fugea mai uite, v`ntul ]ncepu a v`j`i =i a fluiera, astfel ]nc`t vedeai cum cu el cre=teau aripile fl[c[rilor ce se-n[l\au la cer. Din ce]n ce m-apropiam, din ce]n ce vedeam cu[m] v`ntul s-arunca cu furie ]n bra\ele m[rii de foc care cre=tea ]n toate p[r\ile, prinz`nd din v`ntul cel rece =i barbar mii de mii de suflete nou[ =i repezi. Vaietele =i bocetele s-auzeau cumplit, astfel ]nc`t pietrele s-ar fi sf[rmat de durere auzindu-le, ora=ul]nfl[c[rat prin foc =i v`nt se unise cu cerul, c[ci ]ntre cer =i p[m`nt nu mai era deosebire. Flac[ra zbura piezi=[dup[ ]ndreptarea v`ntului... aerul ardea cu fum cu tot, cerul se dogorise, astfel ]nc`t albastra lui bolt[amenin\a a se [a]prinde =i a se n[rui. Prin nori de fum ro=ii vedeai amestecate, ca ochi de aur, stele timide =i tremur[toare. P[m`nt, aer =i cerul asupr[-le erau cuprinse de acela=i foc... Calul meu, f[r[ preget =i ]mboldit, zbura poticnindu-se. Aproape de ora= m[ cobor`i de pe el... pusei lancea]n =an\ul de-al[turea drumului]mp[r[tesc,]nfipsei de c[ciula mea o pan[ro=ie =i, suindu-m[pe cal, intrai]n stradele aprinse din am`ndou[p[r\ile ale ora=ului. Vuietul cel s[lbatec al tobelor inamice, casele n[ruindu-se mistuite de fl[c[ri, prin ferestrele plesnite ie=ind flac[ra neagr[-ro=ie cu fum negru... astfel =irele caselor p[rea[u] pus[e]

]n ordine de b[t[lie cu capetele arz`nde, cu ochii cei plini de flac[r[=i fum. Oamenii alergau =i \ipau, stradele negre foiau asemenea mu=i-noiului de furnici, unii c[rau =i duceau l[zi, cu fa\a speriat[=i ochii holba\i la solda\ii ce nu =tiau ce urm[ri... pr[zile ce fugeau, femeile ce, pe jum[tate goale, alergau pe strade despletite =i palide asemenea stafiilor. B[rba\ii lor, care arunca\i sub ro\ile carelor sau izbi\i cu capetele de murii caselor arz`nde, [care]* tr`nti\i pe pietri=ul stradei, gemeau pe ici pe colo, mor\i sau pe jum[tate mor\i... copiii \ipau cu ochii pl`n=i =i ]ng`nau nearticulat numele mamelor lor. Cu pistoale-le-n m`n[, cu coco=ul tras, ]mboldii calul de trecu prin strade, peste cadavre de oameni, peste c[ru\e sf[rmate, peste l[zi sparte din care curgeau haine =i unelte, peste mobile rupte, peste animale ucise — treceam ca s[lbatec prin acest cumplit spectacol, prin aceast[ dram[ teribil[ =i sf`=ietoare iluminat[de focul cel larg al incendiului. }ntr-o parte =i-n alta =irurile de case arz`nd, pavajul de pietre m[runte =i albe acoperit de cadavre =i umplut de s`nge negru, lumea toat[cu-prins[de vaiet... jos omor[ul] =i noapte, sus nouri =i fum! Iat[ ]ntregul acestui spectacol]nfrico=at.

+tiam aicea casa unui preot; trebuia s[m[duc la el. C`t m[ bu-curai c`nd, ie=ind]n suburbiul]ntunecos =i plin de gr[dini al ora=ului, v[zui cum c[acolo nu arde nimic. Gr[dinile]nconjurate de un h[\i= des =i tufos, de=i scuturat de toamn[, se-ntindeau al[turi cu strada, pe c`nd dup[ acel h[\i=, ascunse-ntre arbori, se vedeau casele. Ajun-sei =i ]naintea casei preotului. Poarta era deschis[ =i r[zimat[-n am`ndou[p[r\ile. Ferestrele erau deschise, ci pin ele s-auzeau vaie-tele cele slabe ale unei femei. De-a intra astfel cum eram]n cas[era a m[expune pericolului v[dit. M[apropiai a=adar de fereastr[=i privii]n[untru. Dar ce v[zui, D-zeul meu!

Casa plin[cu oameni care de care mai be\i =i mai s[lbateci care =edeau r`z`nd =i chiuind]naintea unei bu\i de m[rime mijlocie des-fundat[. }n peretele din dreapta ferestrei pe care m[uitam era un oblon]n fundul c[ruia era icoana de lemn a maicii Domnului, di-naintea c[reia ardea o candel[mic[, jum[tate cu untdelemn, jum[tate

cu ap[. Pe oblon =i deasupra,]n cuie, era a=ezat busuioc uscat =i flori galbene, care asemenea se uscase. Sub oblon era masa cu c[r\ile biserice=ti ale preotului, legate]n piele, vechi, risipite, unele c[zute pe jos. Oblonul cu icoana erau]n peretele dintre camera aceasta =i alta, mai mic[, al[turi. Preotul era sp`nzurat de-un cui mare de fier deasupra u=ii... Ochii lui erau ]ntor=i cumplit, din gur[, peste barb[, curgea spuma cea v`n[t[a mor\ii, m`inile sale erau dinainte legate. Al[turi c-un perete sta r[zimat[ fata lui, palid[ ca varul, cu marii ei ochi negri ]nfunda\i, ]nconjura\i cu mari cearc[ne vinete, r[t[ci\i ca ochii unei nebune. Buzele vinete =i ap[sate, p[rul negru ca noaptea, despletit, ce flutura ]mprejurul g`tului ei alb ca marmura cea moart[... haina lung[=i neagr[de m[tase]i d[dea aspectul unei furii a durerii, unei dureri]nm[rmurite. Ochii erau seci =i priveau]ntr-o disperare demonic[=i nebun[asupra acelor oameni ro=ii de be\ie, cu ochii str[luci\i =i murdari, care, t[v[lindu-se pe p[m`nt, o priveau c-o ardoare s[lbatec[=i neuman[.

— Hoho!... r[cni unul din ei, cu fruntea mic[, cu fa\a gras[=i ro=ie, cu ochii mici =i verzi, cu p[rul ro=u ca focul... Oho! frumoas[fat[... ce cau\i a=a... ce! c-am sp`nzurat pe tata-t[u... popa blestemat! R`zi tu de el... Ce-\i pas[\ie... tu cu noi ai s[tr[ie=ti... ai s[fii ibovnica mea, puiule! Hehehe! zise el r`z`nd =i abia \in`ndu-se pe picioare... Cum]\i par eu, fata mea? Frumos, hai?... frumos b[iat... chipos m-a f[cut mama... ro=u colo... hehehe! =i-i place b[iatul frumos =i ro=u fetei celei albe... a=a-i c[-i place?...

Cu astea se apropie de fat[, a c[rei buze se cascase de spaim[=i care tremura ca varga... El vrea s[pun[m`na pe ea... dar ea cade]n genunchi... Dezolat[=i frumoas[, ea]ndrepta ochii ei mari, ce-ar fi putut mi=ca o inim[de aram[...

— Te rog, zise ea, omoar[-m[! Omoar[-m[=i pe mine, ca pe tata, c[ci]\i voi mul\umi.

— Hehehe! nerozie!... Ce? s[mori, auzi! Auzi, Istvan, s[moar[ea! Nu, nu, nu! adaog[el r`z`nd proste=te, tu nu trebuie s[mori.

— Nu trebuie s[moar[! adaogar[to\i r`z`nd care dincotro, ea-i nevasta noastr[a tuturora... Nu trebuie s[moar[.

— Eu am c[zut]nt`i la sor\i, zise canibalul, l[sa\i-m[cu ea singur!...

Ceilal\i se scular[spre a ie=i din cas[...

C-o deciziune teribil[, s[rmana fat[se repezi cu furie, izbindu-se cu cre=tetul capului de perete,]ns[, numai le=inat[, ea rec[zu]n bra\ele canibalului care, c-o str`nsoare murdar[, cu hainele dehamate =i c[ma=a descheiat[ la piept, astfel ]nc`t i se vedea pieptul plin de p[r ro=u — el voi s[apese gura lui murdar[=i cu muste\i ro=ii, rare, pe buzele ei cele vinete ca porumba... O sim\i ea aceasta =i cu o ultim[sfor\a[re] se rupse din bra\ele lui... Eu]ntinsesem pistolul pin fereastr[ ]n momentul c`nd ea deschise ochii... Era s[ fug[ pe u=[ =i v[z`nd arma-ntins[... ea r[mase dreapt[, o-nm[rmurit[statu[a desper[rii sublime, cu m`ndrie de leoaic[ ]n fa\[, c-o str[lucire s[lbatec[ =i vergin[ ]n ochi. Cu m`na sigur[, slobozii drept]n pieptul ei... nimerisem bine c[ci, c-un sur`s ce deveni angelic ca a unei martire, ea c[zu de-a lungul pe p[m`nt. }n momentul acela ungurul sc[pase din m`n[, la pocnetul armei mele, sfe=nicul de lut c-o lung[ lum`nare de s[u. Deodat[intrar[=i ceilal\i colegi ai lui, aprinser[lum`narea =i se apropiar[, abia \in`ndu-se pe picioare, cu ochii holba\i =i mira\i, de cadavrul]ntins drept pe p[m`nt, cu m`inile-ncruci=ate pe piept, a bietei copile moarte. Era pericol s[mai stau la fereastra aceea,]nconjurai casa, intrai pe-o alt[fereastr[ ]n camera de-al[turea aceleia]n care se-nt`mplase catastrofa =i care era desp[r\it[ numai prin o u=[ (din norocire ]nchis[ cu cheia) de locul acelei barbare crudelit[\i. }n camera d-al[turea g[sii lesne oblonul cu icoana maicii Domnului. Pe partea de dincoace era un geam de fereastr[. }l deschisei =i luai iute icoana r[zemat[ de geam, lu`nd totodat[=i candela =i sting`nd-o ]n clip[. Dup[ obiceiul caselor de \ar[, ]ntre am`ndou[casele era un oblon mic de sticl[prin care puteam observa iar[=i toate. Fric[nu-mi era, pentru c[n-am \inut niciodat[mult la via\[, =i-apoi eram decis de-a mi-o vinde cam scump]n cazul unei lupte.

— Hehe! zise h`dul cel ro=u, ai murit, bat[-te-ar Dumnezeu, fat[de pop[! =i-o izbi una cu piciorul.

}ntr-adev[r ea era moart[... Haina ei cea neagr[se r[sl[\ise pe p[m`nt... ochii cei mari se-nchisese =i, cu toate durerile, un z`mbet amar, dar sublim,]nseninase fa\a ei cea moart[, f[r[s`nge, alb[ ca p`nza lin\oliului. M`inile, unite drept asupra acelei inimi ce-o rupsesem c-un glonte, nu l[sau a se vedea rana, =i pe haina cea neagr[ curgea un =ir de pic[turi de s`nge. Era frumoas[astfel... acea martir[s`nt[, alb[ =i vergin[, z[c`nd]ntins[pe p[m`nt al[turi cu acele figuri satanice =i dobitoce=ti totodat[.

Unul din ei da v`nt preotului =i-l cl[tina de picioare ]ntr-o parte =i-ntr-alta, altul i-atinse lum`narea de barba lui cea alb[, care prinse foc =i]ncepu a arde-n sus... Pielea cea v`n[t[ de pe fa\a b[tr`nului]ncepu s[plesneasc[, genele albe =i lungi se aprinsese, pieli\a de pe ochi, arz`nd, se trase-n sus, astfel ]nc`t ochii]nc[lucii se holbau s[lbateci =i-ntor=i c[tr[acei oameni stupizi. }ntr-adev[r era un spectacol cumplit =i]nfior[tor! Barba ars[, fa\a negru de p`rlit[, ochii ]ntor=i =i ]nfunda\i, gura deschis[, plin[ de spume ce fierbeau la arsura focului... ]n fine, un cap de mort schilod care-=i ]ndrepta ochii s[i, ce p[rea a vorbi cu toat[ cumplenia faptelor, c[tre acei oameni ce r`deau =i care-n t`mpirea lor nu puteau ]n\elege r`njitul cel sec al mortului.

— Hehe! zise Iano=, voi r`de\i de popa, eu de fata popii. Ce, crezi c[moart[a sc[pat de mine?... Nu, nu, nu! Ehei, fat[, scoli, c[Iano= vrea s[te s[rute.

+i cu asta, [o duse] t`r`nd-o de bra\ din cas[, astfel]nc`t praful podelelor umpluse =i albise hainele ei cele negre. De=i nu ]n\elegeam bine pe canibal, ]ns[ o idee nefast[-mi trecu prin minte. Dac[ acei oameni ]ntr-adev[r ar fi putut s[ fie a=a de sacrilegi ca s[ violeze p`n[=i cadavrul unei vergine. Dar, deodat[cu aceast[idee, sc`nteie]n capul meu =i ideea unei r[zbun[ri]nfrico=ate.

A fost fapta unei minute s[m[descal\ =i, pe din dosul casei, s[car, pe-o scar[ce suia]n podul casei, o mul\ime de paie uscate, pe care, r[sp`ndindu-le ]n tot ]ntinsul podului, le dedei foc. M[ scobor`i

iute =i, fiindc[u=a de la tind[era cu cheia]n ea pe dinafar[, o tr[sei]n clan\[=i]ntorsei cheia, f[r[ca cei mor\i be\i]n cas[s[poat[b[ga de sam[ceva. Numai fereastra cea deschis[era loc de ie=ire. Dar, c-o furie suprauman[, eu adusei o claie]ntreag[de paie sub fereastr[=i apoi, ridic`nd poarta cea mare a cur\ii din \`\`ni, o tr`ntii peste fereastr[, iar sub ea aprinsei paiele care, uscate =i-n v`nt,]ncepur[a arde. }n momentul acela cei din cas[p[rur[a se trezi, c[ci c-o furie teribil[ ]ncepur[a izbi]n u=[. Dar u=a era]ndoit[, de brad uscat =i b[tut[pestetot cu teribile cuie de fier. S[rir[la fereastr[,]ns[poarta-n fereastr[se aprinsese, =i eu pusesem asupra-i =i-a doua poart[=i]nc-o claie de paie. }n momentul acela acoper[m`ntul prinse foc, grinzile ]ncepur[ a trosni, v`ntul, nuntindu-se* cu flac[ra ce arsese p`n[-acuma ]nchis, o ]nzeci ]ntr-un moment, =i urletele fioroase ale canibalilor ]ngropa\i ]n fl[c[ri se auzeau asemenea vaietelor celor os`ndi\i la focul Gheenei.

M-aruncai pe cal descul\ cum eram =i, izbindu-l]n coaste,]ncepui s[iau drumul]napoi pin ora= — fl[c[rile erau mai domoale, stradele — pustii, =i cadavrele erau pe-alocurea a=ezate claie pe gr[mad[. C[l[rii repede p`n[ ie=ii din ora= afar[, unde, la drumul ]mp[r[tesc, lu`ndu-mi lancea din =an\, sco\`ndu-mi pana ro=ie din c[ciul[ =i d`nd-o v`ntului, o apucai c[lare]nd[r[t spre munte, de=i nu-nspre satul meu.

Dedei de-o cale de munte pe care-ncepui de-a-mi m`na calul care, ]ncet =i poticnind, sufl`nd greu, pocnea alene cu copitele bolovanii mari de prin]ncovoiturile c[r[rii dintre st`nci. Din ce]n ce m[-nfundam mai mult]n mun\i, din ce]n ce aerul devenea mai liber =i mai rece, dar din ce]n ce cerul devenea mai senin =i luna sp[rgea cu fa\a ei cea galben[v[lul argintiu al norilor. Capul meu era a=a de pustiu ca amestecul f[r[-n\eles a unor colori varii, ro=u, negru, verde, galben, toate amestecate pe unul =i-acela=i loc,]n fine, un nesens absurd ce sem[na cu g`ndirile unui idiot, iat[ ceea ce se-nv`rtea]n capul meu. Impresiunea ce-o f[cuse asupr[-mi toate scenele precedente era acelea ale unui om nedormit de mai multe zile, cu creieri turburi de insomnie, care, umbl`nd printre oameni, viseaz[aievea =i mintea lui

croie=te pe fa\a oric[rui cunoscut tr[suri ad`nci, grime]ntunecate, proiecte funeste, care vede pe pere\i umbrele lungindu-se =i primind conture umane, ochilor c[ruia i se pare c[apa limpede, privind la ea, se color[— o dispozi\iune a sufletului,]n fine,]n cuprinsul c[reia nici un concept priceput de sim\uri nu intra neturburat, neparodiat la cuno=tin\a intern[. }mi p[rea c[trecusem printr-o poveste cu zmei =i crudelit[\i, dar]n a c[ror cuprins, pe alte locuri =i pe alte \[rmuri, aman\ii r[t[cesc de-a lungul lor]n umbra =i verdele dumbr[vilor, cu fe\ele argintite de lumina unei palide lune ce z`mbe=te prin nori =i ]nseninate trist de pl[cutele vis[ri ale amorului. Era noaptea aceea un roman cavaleresc f[r[ ]n\eles, din evul mediu, dar ]n care nu mai eram ]n stare de-a transpune tablourile colorate cu s`nge, cu foc =i cu negrul v`n[t ro=u al fumului, care trecuse turburi cu hidoasele lor fe\e de mort, cu satanicele ro=ii fe\e vii ce trecuse pe dinaintea ochilor mei. Toate astea s-amestecau ]n sufletul meu cel turbure =i din acest amestec se n[scu o t`mpire cumplit[a organelor de cugetare =i sim\ire care-mi obosea capul, astfel]nc`t sim\eam c[ mi-e somn ]nainte de toate. Naturile cele tari dorm mult ]nainte de o catastrof[ — eu cred c[ ele dorm mult =i ad`nc =i dup[o catastrof[, c[ci nimic nu t`mpe=te =i nu face nesim\itor pe un om dec`t astfel de spectacole teribile. Ajuns]n culmea unui deal, prin care stanele de piatr[stau risipite asemenea oilor albe, dorminde cu argintia lor l`n[ ]n lumina alb[ a lunii, eu m[ cobor`i de pe cal =i-l legai de ramurile cele str`mbe =i noduroase ale unei tufe cu frunze galbene =i m`ncate de frig. Eu singur,]n nesim\irea cea mai mare, tr[sei c[ciula de oaie peste urechi =i ochi,]mi a=ezai capul pe-o piatr[=i corpul pe-un morman de frunze uscate =i adormii. Visul — o lume senin[pentru mine, o lume plin[de raze clare ca diamantul, de stele curate ca aurul, de verdura cea]ntunecoas[=i parfumat[a dumbr[vilor de laur — visul]=i deschise auritele lui gratii =i m[l[s[s[intru]n poeticele =i etern junele lui gr[dini. }ntr-adev[r c[muntele pe care dormeam mi se p[ru una din acele gr[dini pandante ale Semiramidei, gr[dini a c[rei treapt[de sus unit[cu cerul r[sf[\a]n lumina cea etern neturburat[a soarelui

un eden frumos, cu largi alei de palmieri, cu c[r[ri acoperite cu nisip alb, cu avulsuri de raze lungi =i diamantice, cu st`nci zdrobite de smirn[, prin s[p[turile c[rora cior[iau =i picurau curate ca cristalul, dar]ngreuiat* de dulce\ile =i mirosul ambrei: nectarul cel adormitor al Orientului. +i toate acestea asupra norilor! Cerul era senin ca o bolt[de smarand sus\inut[ ]n orient =i occident, cu bolta ei puter-[n]ic[, de oglinzile cele verzi =i multunde* ale m[rilor... numai]ntr-un loc cerul p[rea dogor`t =i ars =i o mare gaur[-n cer din care c[deau la p[m`nt pietre =i risip[turi de muri, ce ardea]ntr-un loc. Acele pietre, c[z`nd una c`te una pe p[m`nt, formau parec[ l`ng[Mure= ruinele unui ora= pustiu, nelocuit de nimeni, ars, p[truns prin ferestrele pustii =i negre de fluierele cele s[lbatece ale v`nturilor reci.

Dar deodat[p[ru c[lumea se-nsenin[, c[gaura]n cer]ncepe de[-a] deveni din ce]n ce mai mare =i mai larg[,]nc`t prin ea se vedea asupra boltei albastre ce-mbr[\i=eaz[ p[m`ntul o alt[bolt[cu mult mai nalt[, cu mult mai larg[,]ns[de-un aur curat =i limpede ca lumina cea galben[[a] soarelui, astfel]nc`t ]ntreag[ acea bolt[ p[rea un soare mare care ]mbr[\i=a o lume, lumea deasupra cerului. Aerul tot era de lumin[ de aur, totul era lumin[ de aur, amestecat cu geam[tul lin =i curat al arpelor de argint ]n m`inile unor]ngeri ce pluteau]n haine de argint, cu aripi lungi, albe, sr[lucite, prin]ntinsul acel imperiu de aur. Pluteau ca genii abia v[zute, umbre mai transparente, cu pieli\a v`n[t[ ca marmura ce pare moale, cu ochii mari alba=tri, cu lungi bucle negre ce-nconjurau fa\a lor alb[ =i c[deau pe g`turile marmoree =i pe hainele de argint]n falduri lungi ce muiau corpurile sublime cu albe\ea =i moliciunea lor.

Prin acei]ngeri albi =i cu ochii mari, alba=tri, v[zui unul cu mari ochi negri, alb ca =i ei,]ns[cu fa\a slab[=i muiat]n lungi =i str[lucite haine negre, cu m`nile unite pe piept: el plutea prin aerul aureu [cu] ochii mari ]ndrepta\i ]n sus =i plini de lacrimi. Eu ]l cuno=team... Acel p[r negru =i despletit eu ]l v[zusem, acea triste\e ad`nc[=i sublim[eu o v[zusem, acea desperare f[r[margini a c[rei unic[stea e Dumnezeu]=i gravase tr[surele ei ad`nci]ntr-o fa\[[ce] dinaintea mea =i eu o v[zusem. Cerul era senin =i vesel, un singur]nger era trist... Era Maria,

fiica acelui preot b[tr`n, divinizat[, schimbat[ la fa\[... mie ]ns[ mi se p[rea c[ e geniul martirii na\iunii rom`ne=ti, geniu palid =i pl`ns a c[rui singur[speran\[: Dumnezeu, a c[rui singur[t[rie: cerul.

Dar bruma rece a nop\ii se a=ezase asemenea unor urdori de argint sur pe genele mele lungi =i negre, ochii]mi r[cir[ ]n cap* =i se trezir[. Luna apusese de mult, cerul era mohor`t... =i ]n orient, departe, r[s[rea o auror[ murdar[ =i somnoroas[ [care] abia ro=ea cerul cel v`n[t-sur. }mi scuturai corpul cel plin de frig...]mi ridicai c[ciula de pe ochi, trezii calul care se tr`ntise =i el pe br`nci la p[m`nt =i ]nchisese ochii lui cei mari =i cumin\i. El s[ri de jos, eu ]l ]nc[licai =i ]ncepui a traversa ]nainte mun\ii. Cu c`t mergeam]nainte, calul]ndoia pa=ii s[i, c[ci mersul]i p[rea =i lui o binefacere, pentru c[-l]nc[lzea. Cur`nd r[s[ri =i soarele, =i din ce ]n ce se suia pe cer, cu-at`ta tomnatecele sale raze deveneau mai calde =i m[ardeau]n spate. M[cobor`i de pe cal — lancea mea lucea-n soare — eu al[turi cu calul traversam descul\ prundul cel m[runt acum al c[ilor de munte.

Pe-un cre=tet de st`nc[ v[zui =ez`nd]n soare, cu lancea]nfipt[-n p[m`nt, cu picioarele-ntinse =i c-o lulea printre din\i o avangard[ de rom`n care p[zea mun\ii. M[apropiai de el.

— Bun g[sit, voinice, zisei eu, puind m`na pe g`tul neted al calului, n-a= putea g[si pe-aicea pe cutare =i cutare (numii numele lui Ioan).

— Ba cum s[nu. L-g[se=ti, c[-i pribun la noi, zise omul meu, scutur`ndu-=i lula cea ars[ de p[m`nt, astfel]nc`t c[zu din ea toat[cenu=a.

— N-ai putea s[m[duci la el? zisei eu.

— Nu, zise el, sco\`nd dintr-o pung[ alb[ =i str`ns[la gur[ni=te tutun verde-negru =i ap[s`ndu-l cu degetul cel mic de la m`n[ ]n lula lui. Nu pot s[-mi las locul, zise el, trebuie s[stau de paz[aicea, dar uite, apuc[-nspre deal, c-apoi dai de loghar.

Cu asta scoase din ching[o sul[sub\ire =i str[punse tutunul, aprinz`ndu-l c-un lemnu= alb la cap[t. C`nd]ncepu s[trag[din pip[, must[\ile c[tau]n jos a oal[, =i ochii se holbeau naiv la gura lulelei

cu aten\iunea cea mare de-a o vedea cur`nd arz`nd ca un c[rbune. C[ciula crea\[de oaie i se l[sase pe ochi.

O apucai tot mereu mai la deal =i acolo v[zui, pe l`ng[ focuri mari =i aprinse-n lumina soarelui — focuri ce lingeau cu galbenele lor limbe lungi aerul cel senin =i rece — =ez`nd roat[de jur]mprejur cete de rom`ni, iar pe frig[ri lungi frig`nd berbeci =i oi, chiuind, c`nt`nd, horind —]ntr-o parte unii jucau pis`nd p[m`ntul pietros cu opinca cea u=oar[, pe c`nd unul =ez`nd pe-un bolovan fluiera]n fluier de soc. Chiuiturile vesele, fumul]n[l\`ndu-se din focurile multe, fe\ele cele curioase cu ochii lor cei vii, care de care mai mari — ]n fine, acolo-l vedeai pe rom`n, cu fa\a ars[dar ad`nc[, cu ochii c[prii =i vioi, cu pletele lungi, cre\e, negre str[lucit, care-ncadrau frun\i largi =i netede, musta\a neagr[, nasul de vultur, b[rbia cam ie=it[, ca a r[zboinicilor str[buni. Sumanele cafenii ce sp`nzurau pe umere, c[ma=a cea alb[ce, slobod[, dezv[lea pieptul cel ars de soare ce ascundea inimi libere, cioarecii cei str`m\i =i albi, opincile cu v`rful]ndoit =i legate de picior cu sfoar[de l`n[ neagr[, br`ul cel verde =i chinga cea ro=ie cu cu\it, amnar =i cremene,]n fine, c[ciula de oaie nalt[=i l[sat[asupra ochilor p[trunz[tori, iat[tipul ce-l vedeai repet`ndu-se,]n felurite variante,]n to\i ace=ti copii ai mun\ilor.

}ntrebai pe unul din ei de Ioan, el]mi ar[t[cu m`na un foc mare, dar cam dep[rtat de celelalte... el]mi spuse cum c[pribunul era acolo, de=i era cam bolnav. M[dusei]nspre focul acela,]n care ardea cu fum mult trunchiul unui arbore putred =i g[unos; al[turi cu focul st[tea lungit pe-un p[tul de frunze uscate Ioan, cu picioarele goale-ntinse-nspre foc, cu sucmanul tras peste cap, astfel]nc`t fa\a nu i se vedea. Lancea era-nfipt[-n p[m`nt cu v`rful de fier ]n jos. }mi legai calul de lancea-nfipt[ =i, ]ngenunchind l`ng[capul lui, tr[sei]ncet cu m`na sucmanul ce acoperea fa\a. Ochii lui mari erau ]nchi=i, astfel ]nc`t pin pieli\a cea fin[=i alb[a ochilor se vedeau clar vinele cele fine =i albastre; cearc[nele ad`nci =i mari ]mprejurul ochilor din vinete devenise ar[mii, fa\a era palid[ ca totdeauna. +ezui cu des[v`r=ire la capul lui =i m[uitam lung la el. }n fine]l scuturai]ncet de bra\,]nc`t]=i deschise ochii. Cam somnoros, el m[v[zu =i, cu lenea cea

melancolic[pe care numai somnoro=ia o r[sp`n[de=te] pe fa\[, el ]mi ]nconjur[ g`tul cu bra\ul lui =i sur`z`nd alene zise:

— Tu aici?

Sur`sul cel lini=tit ar[ta pe-un om f[r[ pasiune, fa\a lui era s`nt[, ca s[zic a=a — se cuno=tea c[-n inim[se stinsese orice lumesc.

— Cum vezi, zisei eu]ntunecat, str`ng`ndu-i m`na cu putere]ntr-a mea! Cum vezi.

— Nu te mai credeam capabil de-a-\i iubi poporul, a=a te t`mpise amorul pentru o femeie nedemn[ de tine, zise el ]nf[=ur`nd picioarele]n obiele albe de l`n[ =i tr[g`nd peste ele opinca ro=cat[de piele de vi\el.

— A nu-mi iubi poporul, zisei eu c-un z`mbet amar, poate c[nu l-a= fi iubit niciodat[dac[noaptea aceasta a=a de teribil[nu m-ar fi]nv[\at s[-l iubesc.

Cu aceste vorbe]ncepui a-i povesti pe scurt tot ceea ce v[zusem cu ochii corpului =i cu-aceia ai sufletului. Cu fiece vorb[a mea ochii s[i alba=tri =i mari se turburau de-un foc demonic =i nenatural =i fa\a sa alb[, palid[, delicat[se grava cu tr[suri profunde =i teribile.

— O, canibalii! =opti el printre din\i.

— Ei bine, am venit =i eu, zisei, =i]ntr-adev[r cum c[altceva nici am de f[cut. Ce am de-a pierde? Via\a?... Nimic mai ur`t, mai monoton, mai sarb[d dec`t aceast[via\[... +-apoi sunt s[tul de ea: un vis absurd. Sufletul?... Parc[cineva mai poate avea suflet]n astfel de timpi!

— Aide, copilul meu, zise el, aide! Adev[rat c[via\a nu pl[te=te nimica dac[nu vom face noi ca s[pre\uiasc[ceva... =i, pre sufletul meu, vom face s[pre\uiasc[mult!...

Ochii s[i str[luci\i se aprinsese]n fundul capului =i un fior de m`ndrie]nsenin[fa\a sa.

}n cur`nd m[ sim\ii familiar ]ntre oamenii no=tri. }n cur`nd]nc[l\ai =i eu cioarecii str`m\i =i lungi, ]ncre\i\i c`t \ine fluierul piciorului, =i pusei piciorul]n opinca cea u=oar[. Astfel]mbr[cat, adeseori p[zeam pe culmile mun\ilor noaptea,]n razele lunii, asemenea sentinelei Ro-

mei care, p[zind cre=tetele de fier ale Carpa\ilor, prive=te cu ochii plini]nspre sud, g`ndind la muma sa, regina r[sf[\at[ =i alb[ ce-=i scald[ corpul molatec ]n m[rile ei azure =i calde, fruntea ei coronat[ cu visuri de amor =i s`nii ei albi =i plini, dezmierda\i de albastrele =i luciile valuri ale m[rii. Mama uitit[care, asupra visurilor, a uitat]n cre=tetele arse =i b[tr`ne ale Carpa\ilor pe fiul ei cel cu ochii negri de vultur =i cu fa\a m`ndr[de rege. Italia a uitat pe rom`ni... ci rom`nii iubesc Italia.

Petrecusem iarna]n lupte =i suferin\e. A le cita acele suferin\e ar]nsemna a cita istoria acelor legiuni de l[nceri care, dup[chiar retragerea oastei imperiale din Transilvania, r[m[seser[ei singuri credincio=i tronului, aviza\i la mijloacele lor proprii, la inima lor cea voinic[, la coasele lor legate de v`rful pr[jinilor.

}ntr-o noapte, st`nd de avangard[ cu o companie de 20 de oameni, ]ntre care =i Ioan, vine rom`nul postat de sentinel[de ne spune cum c[ ]ntr-un castel de conte maghiar s-ar fi a=ezat vro dou[companii de honvezi =i petrec ca mai bine. Noaptea era rece =i noi ne suflam]n m`ini de frig.

Lui Ioan]i str[lucir[ochii.

— Copii, pe lupt[! zise el c-o voce aspr[.

+i-ntr-adev[r c[feciorii at`ta p[reau c-a=teapt[ pentru de-a s[ri din atitudinile lor plecate sau culcate =i a apuca cu m`ini v`njoase l[ncile-nfipte ]n iarb[. }n cur`nd cobor`r[m dealurile =i ne-ndreptam de-a dreptul prin c`mpii cu iarb[moale la castelul ce se ridica]n mijlocul unui parc]ntins =i frumos. Ferestrele lui toate ardeau prin]ntunericul cel des al nop\ii =i din ce]n ce ne apropiam de acele lumini ce ne p[reau magice. }n cur`nd ajunser[m la grilele parcului. Un buldog ]ncepu a l[tra, trezind aerul nop\ii cu l[tr[tura sa r[gu=it[, ]ns[ ]n be\ia ce p[rea a domni ]n castel, printre ciocnetele paharelor nu auzir[ gura lui [de] c`ine, iar el, nemul\umit =i morm[ind, l-auzeai cum, scutur`ndu-=i lan\ul, se tologi pe p[tulul lui de paie. Ca s[nu-i trezim somnul,]nconjurar[m castelul =i]ntr-un loc s[rir[m cu to\ii grilele. Castelul era cu dou[caturi, la catul al doilea — un balcon ce

d[dea]n gr[din[, =i sub el — un pavagiu grunzuros de lespezi. Jos,]n toate camerele, erau mese-ntinse... oamenii, cu pu=tile a=ezate pe l`ng[ pere\i, beau, r`deau, c`ntau. Pusei din feciorii c`\i aveau pu=ti pe l`ng[ ferestre =i, la un strig[t al meu, ei d[dur[ foc. Gloan\ele v`j`ind spre salele ]ntinse, to\i se sular[ speria\i; unii, lovi\i, r`njeau moartea lor... altora le c[zuse paharele din m`n[, partea cea mai mare, uit`nd arma =i tot, o apuc[spre a ie=i pe u=[.

— Pe ei! \ipai eu, rump`nd o fereastr[ din \`\`nile ei =i s[rind eu cel dint`i]n sal[. Dup[mine to\i. C`\i r[m[sese ]n sal[, to\i fur[ m[cel[ri\i. Am luat pu=tile lor ]nc[rcate =i, alerg`nd prin camerele largi =i luminate ale castelului, am zdrobit tot ce ne ie=ea]n cale. Din v`rful castelului vuia un clopot de alarm[,]n[untru, pocnetele de pu=ti =i r[cnetele bete =i s[lbatece ale murinzilor amestecate cu chiuietele bucuroase ale voinicilor no=tri. Eu =i cu Ioan o apucar[m pe scara cea mare]n catul al doilea... Smulsei u=a cea mare =i intrai]ntr-un salon mare c-o u=[ce da]n balcon, u=[cu sticle, prin [ale] c[reia geamuri p[trundea acuma lumina alb[a lunii ce ie=ise din nori. Luna lumina un perete plin de arm[rie. Deodat[-n]ntuneric lucir[doi ochi]nfrico=a\i... un om nalt p[rea c[se repede dintr-un col\ spre noi. Cu m`na-ntins[, slobozii pistolul =i la lumina lui z[rii o fa\[ v`n[t[, ci cunoscut[.

— E el! \ipai turbat. Era amantul [lui] Poesis.

}n momentul acela Ioan i se repezise]n piept,]ns[, apucat el]nsu=i, contele deschise c-o m`n[ u=a balconului, cu cealalt[ era s[-l arunce peste balcon pe pavajul de piatr[. A fost fapta unui moment ca s[-i tai cu sabia m`na ce se-n-fipsese]n pieptul lui Ioan... Care c[zu jos cu m`na cea moart[ cu tot. Contele-ndreapt[ cealalt[ cu pistolul spre fruntea mea... Ioan, ridicat de jos, i-]nfige pumnalul ]n cot =-o ridic[-n sus m`na, astfel]nc`t arma pocne=te-n sus =i glontele trece v`j`ind prin p[rul capului meu. Cu cealalt[ m`n[i-apuc[g`tul. Maghiarul se preg[tise s[-l mu=te-n cre=tet, =i cine =tie dac[ cu dantura nu i-ar fi zdrobit oasele capului, ]ns[ Ioan, ridic`nd pumnalul ce lucea, i-l]nfipse drept]n \easta capului, astfel]nc`t cu\itul fugi ad`nc]n creieri. Un

urlet]nfrico=at, iat[tot. U=a se deschise =i]n[untru intrar[de-ai no=tri cu tor\e aprinse. Ioan c[zuse peste maghiar, de care m[apropiai cu una din tor\e. Mortul prezenta un aspect]nfrico=at. Gura]ntredeschis[, din\ii r`nji\i =i prepara\i pentru mu=cat... grima v`n[t[,]nfrico=at[, cu tr[surile cuprinse de turb[ciunea rumperii creierilor... m[selele p[reau c[r`=nise spuma v`n[t[=i-nveninat[ce se scurgea prin col\u-rile gurii.

M[uitam c-o ur[nespus[la omul ce-mi luase tot =i care acuma nu mai era dec`t un cadavru. Feciorii luar[ r`z`nd armele din perete =i le-mp[r\ir[-ntre ei. Cobor`nd scara cea mare, intrar[m]ntr-o cas[cu mesele-ntinse, deschiser[m ferestrele toate, aruncar[m pe mor\i afar[pin ele =i ne a=ezar[m cu to\ii la mas[, pare-c[nu se-nt`mplase nimica =i parc[ venisem la nunt[. Oricine va crede poate c[ asta nu-i cu putin\[, dar c`nd ar =ti cineva cum revolu\iunea =i nesiguran\a vie\ii proprii]l face pe om nep[s[tor pentru via\a sa =i face din omor =i lupt[o stare normal[a omului, acela va-n\elege nu numai starea noastr[, ci =i secolii aceia unde ocupa\iunea principal[a popoarelor consta din b[t[lii =i prad[.

Iat[unul din evenimentele cele multe ale anului. Dar voi spune]nc[unul, unul care pe mine m-a costat a=a de mult. Pe Mure= plutea o moar[a unui sas de la care noi obicinuiam a ne aproviziona cu f[in[, ceea ce-l f[cuse pe sas s[tac[fa\[de patrulele maghiare ce cutreierau \inutul. Moara se leg[na lini=tit pe Mure=, cu ro\ile ei asur-zitoare ce se rostogoleau ca doi balauri negri sc[ld`ndu-=i oasele de lemn muceg[it ]n apa albit[ de spume a r`ului, =i sasul, gras =i cu fa\a c`t o lun[ plin[ =i ro=ie, sub o p[l[rie larg[ ca o strea=in[ se prim-bla cu =or\ alb dinainte =i cu m`inile-n buzun[ri prin mul\imea de oameni ce veneau cu sacii la m[cinat, aduc`nd totodat[ fiecare din ei c`te-o comoar[de istorii, de pove=ti, de nout[\i, astfel]nc`t podul morii era mai mult o pia\[ de t`rg dec`t strea=ina unei case. Adeseori, ne=tiut de nimeni, =edeam =i eu pe-un sac de f[in[, cu luleaua aprins[ =i cu p[l[ria l[sat[ pe ochi, ]n chicotele fetelor, ]n pove=tile b[tr`nilor,]n]njur[turile b[rba\ilor,]n sc`r\`itura amor\it[,]ns[dulce a unei

vioare vechi, pe care un \igan b[tr`n o f[cea s[ r[sune c`nd vesel, c`nd pl`ns. Fa\a neagr[=i expresiv[, barba alb[ca z[pada, ochii mai stin=i =i discolora\i de b[tr`ne\e, pieptul p[ros =i gol, abia acoperit de-o c[ma=[ neagr[, c[ciula cafenie de oaie, rupt[, astfel ]nc`t prin rupturi ie=ea pe-alocurea p[rul alb al capului: astfel =edea b[tr`nul pe ni=te ro\i rupte, tr`ntite-ntr-un col\ al morii, =i povestea pove=ti nu din gur[, ci din strune. Era o zi cald[=i voinicii mei, care aveau s[fac[o excursiune]n vale, decisese s[doarm[peste noapte]n moara sasului, iar a doua zi des-de-diminea\[s[plec[m]nainte.

R`ndul se cam sf`r=ise la to\i, soarele se ducea dup[dealuri s[doarm[=i el, \iganul b[tr`n ]=i l[sase capul pe-o piatr[ de moar[ =i adormise cu luleaua aprins[-n gur[, asemenea unui ]mp[rat ]n pat moale =i cu ciucuri de fir... oamenii, duc`ndu-=i sacii pe care,]nju-g`ndu-=i boii albi, gra=i =i cu coarne mari, apucau pocnind =i chiuind care-nspre munte, care-nspre c`mpie. }nserase cu des[v`r=ire, ro\ile st[tur[ =i ele =i numai moara uria=[ se leg[na alene pe Mure=, f[c`nd s[tremure lungile =i groasele funii de tei cu care era legat[de \[rmuri. Sasul se puse-n u=a cea mare a morii pe-un pietroi neted ca o banc[=i, aprinz`ndu-=i luleaua, se uita melancolic la r[s[rirea luceaf[rului de sar[. Eu m[ a=ezai l`ng[el,]nnopta din ce]n ce mai mult, c`nd din deodat[auzii un bucium vuind cu jale.

— Sunt ei! zisei eu s[rind]n sus =i apuc`nd ]nspre c`mp dar, uit`ndu-m[ ]napoi cam de la 40 de pa=i, ]mi p[ru c[ z[resc ]n lumina serii un honved care, al[turi cu sasul, p[rea a privi ]mprejur cu mi=-c[ri repezi de ner[bdare. Ce putea fi nici c[-mi trecu prin cap. }n c`mp m[ ]nt`lnii cu voinicii mei, ]ntre care =i Ioan. Ce frumos era el ]n acea sar[... mi-aduc aminte parc-ar fi acu. Cu \undra ]ndoit[ pe la grumaz =i dinainte, ast[fel] ]nc`t pieptul alb se vedea sub c[ma=a de in, fa\a palid[, dar dulce =i plin[de bun[tate, ochii mari, alb[strui priveau cu melancolie, iar p[rul cel blond =i lung]i c[dea pe umeri, acoperit de-o larg[p[l[rie neagr[... Era]ntr-adev[r frumos ca o fe-meie, blond, palid, interesant.

— Parc[e=ti o fat[!]i zisei, str`ng`ndu-l la piept.

— +i tu parc[e=ti un b[iat, zise el r`z`nd nebune=te.

Dar str`nsoarea cea rece =i tare a m`inii lui at`t de micu\e]\i dovedea c[[ai] a face cu degete]ntr-adev[r lungi, delicate, albe,]ns[p[trunse de m[duv[de leu.

Ajunser[m cu to\ii la moar[. Salutar[m pe sas, care ne deschise u=a. Era \iganul acela care =edea l`ng[ el, povestindu-i cum ]n tinere\e fura cu =ire\enie g[inile vecinilor, at`rn`ndu-le cu picioarele legate de c[ngi sub \undr[ =i mergea fluier`nd cu \undra pe-un um[r prin sat f[r[ca oamenilor s[le treac[prin minte ce avea el sub \undr[. Sasul r`dea cu zgomot, de=i mi se p[rea mie c[ r`de silit. Dar putea s[mi se par[numai, unde, precum =ti\i, presupusesem,]n=elat din dep[rtare, cum c[ar schimba vorbe c-un honved.

Fiindc[eram to\i obosi\i, ne lungir[m care-ncotro prin moar[; morarul drese ce mai drese prin saci =i prin ferdele, stinse focul din o vatr[de pietre =i se lungi =i el]n catul de jos al morii, unde erau ro\ile. To\i]ncepur[a sfor[i, care de care se]ntorceau cu zgomot =i gem`nd pe sacii pe care se culcase. Eu ]mi a=ternusem \undra jos =i dormeam cu Ioan, care-mi cuprinsese cu bra\ul g`tul meu =i adormise =i el. Ca printr-un ce nu putui adormi. Sim\eam]ns[cum c[sasul se sculase =i]ncepuse a umbla prin podina de jos a morii. El sui]ncet =i ca-n v`rful picioarelor scara ce ducea ]n jos, c-un opai\ ]n m`n[. }nc[nu ajunsese, c`nd ]mi p[ru c[ prin ferestrele morii z[resc o v`n[t[=i lucie \eav[de pu=c[ce p[rea a se-ndrepta]n[spre] cei dorminzi. Eu t[cui =i]nchisei ochii, astfel]nc`t prin genele abia deschise z[rii pe sas c[ s-apropia cu opai\ul de noi =i, plec`ndu-se asupra-ne, p[rea c[ne observ[de dormim ori ba. Fa\a lui era teribil[. }ns[ ]n momentul c`nd, tot pe v`rful degetelor, se-ndrept[spre u=[, spre-a trage z[vorul cel mare de lemn, s[rii drept]n picioare.

— Sus, copii! strigai din toate puterile, c[-i pe moarte.

}n moment to\i, somnoro=i =i speria\i, erau]n picioare. Sasul,]ncremenit, sc[pase opai\ul; desigur c[nu sc[pa de moarte de nu, prin stingerea singurei lumini, nu se f[cea]ntuneric. Se slobozi prin fereastr[o pu=c[, dar nici un vaiet... va s[zic[nu era nimeni lovit. Zgomotul de-afar[se-nmul\i.

— }n linie! \ip[sonor vocea de argint a lui Ioan =i v[zui]n razele de lun[p[trunse prin oblonul de lemn cum l[ncile se-n=irar[ ]n linia prim[, iar]n [a] doua, peste umerele celor dint`i, se-ntinsese lucii pu=tile cele mici de munte. A fost fapta unui moment. }n momentul acesta u=a cea mare trosni din \`\`ni =i c[zu pe spate.

— Foc! comand[Ioan, =i du=manii n[v[li\i prin u=a spart[ ]ncepur[a urla, care r[ni\i, care izbi\i de moarte, prin pocnetele =i l[tratul cel des al pu=tilor.

— }nainte! comand[Ioan, =i l[ncerii se repezir[cu furie]n inimicii lor cei mul\i.

Eu apucasem o secure de coad[=i izbeam cu ascu\i=ul =i cu muchia f[r[mil[ ]n tot ce vedeam]naintea mea.

D[dur[=i ei foc =i r`ndurile se r[rir[.

— }nainte! \ip[Ioan ca turbat.

}nc[un asalt,]nc[o repezire =i du=manii, curma\i]n dou[l[turi, ne deschiser[o cale larg[ ]n aceast[lupt[la lumina lunii.

}n momentul c`nd ie=ir[m cu fuga afar[, un pistol singuratec se-ndrept[ ]n pieptul cel gol al lui Ion. Pocni, un =erpe de foc se repezi din gura lui, dar ]n clipa aceea eu repezii securea cu t[i=ul ]n capul celui ce slobozise pistolul, astfel ]nc`t i l-am cr[pat drept]n dou[ca pe-un trunchi de lemn.

— D-zeul meu, mor! zise Ioan]ncet.

}l luai]n bra\e =i fugii ca o n[luc[, nebun, iute,]nfuriat*,]naintea oamenilor mei ce fugeau =i ei]n dezordine urm[ri\i de]mpu=c[turi =i de oameni c[l[ri. Mereu]nainte, mereu spre munte. Pieptul s[rmanului copil s`ngera cumplit, luna p[rea c[ se aprinsese-n cer =i-mi ardea-n cre=tet, oamenii-mi p[reau fantasme nebune ce zburau v`j`ind al[turi cu mine, c`nd deodat[deter[m de-o potec[care ducea]n munte.

Aicea pa=ii no=tri devenir[mai grei, urcarea mai nevoioas[, p`n[ce-ajunser[m]ntr-un deal plin de bolovani mari =i risipi\i.

— Sta\i! strig[unul mai b[tr`n dintre copiii mun\ilor. Bolovanii]n =ir, copii!

}ntr-un moment bolovanii erau pu=i]n dou[=iruri,]n ordine de b[t[lie, asemenea unui mur. C`nd inamicii ]ncepur[ a urca dealul, =irul ]nt`i de bolovani se rostogoli]n ei, astfel]nc`t, pocnind, rump`nd, lovindu-se de col\uri de piatr[ce r[s[reau prin iarb[=i prin tufi=e, bolovanii]n urma urmelor rumpeau =irurile de oameni din vale sau, repezindu-se de pre c`te-un v`rf de st`nc[, c[deau]n]ntreaga lor greutate pe capetele seme\ilor. De dup[=irul al doilea de bolovani se-ntinsese pu=tile =i unde vedeau fiin\e de oameni,]ntr-acolo pocneau.

— Tomo! zise b[tr`nul ce luase comanda asupr[-i, scutur`nd sabia lui cea b[tr`n[ pe care-o at`rnase la coaps[. Tomo! Tu fugi c`t po\i cu Ion, fugi mereu ]nainte, ca s[ fii cu mult ]naintea noastr[... noi vom fugi mai t`rziu... dar totu=i vom fugi, pentru c[pare-mi-se c[-s mul\i devale =i tu =tii: de s-or sf`r=i bolovanii mari =i gloan\ele, trebuie s-o lu[m =i noi la picior.

M[dezbr[cai de \undr[=i]nf[=urai corpul ce p[rea mort a lui Ioan. M[repezii mereu la deal, prin tufi=e, pe costi=e \epene =i pietroase, prin scu[r]suri prunduite de p`raie, peste ape f[r[ pun\i, p`n[ce-ntr-o culme de deal,]n mijlocul unei dumbr[vi de spini=e, z[rii cuibul unui foc]n care clipeau cei din urm[c[rbuni prin cenu=a cea sur[. }l adusei l`ng[ foc, pusei ]n el frunze uscate =i vreascuri c`te putui aduna]n clip[, astfel]nc`t ]n cur`nd se-n[l\[un foc mare, p[l[l[ind cu fum mult. Mai str`nsei frunze uscate =i f[cui un pat... pe care a=ez`ndu-l pe Ioan]i desf[cui pieptul ca s[-i cercetez rana.

Nu era dec`t o gaur[ mic[, neagr[-ro=ie, sub coaste, f[r[ ca s[ curg[ s`nge din ea =i tocmai asta era cauza letargiei. }mi apropiu gura de ran[=i sug o dat[cu putere, astfel]nc`t gura toat[ mi se umplu cu s`nge. S`nge negru =i-nchegat curgea =i din ran[, pulsul]ncepu a bate]ncet,]ncet =i Ioan]=i deschise ochii lui cei r[t[ci\i. Fa\a lui se tr[sese, de p[rea a fi numai piele =i oase, albu=ul ochilor era \esut cu sub\iri vine ro=ii.

— Ioane, zisei eu, cum]\i e, copilul meu?

— Cum]mi e? zise el, sur`z`nd amar. Cum s[-mi fie? Am s[mor, iat[tot. +i tu nu vrei s[te consoli, amicul meu? De ce? O, de-ai =ti ce fericit voi fi de-oi muri... o s[v[d pe Sofia.

— Aiurezi, Ioane! zisei cu bl`nde\e.

— Copil ce e=ti! Aiurez? Eu?... Eu simt moartea strecur`ndu-se r[coare, dar dulce, prin toate vinele mele, =i el zice c[eu aiurez. Crede-m[c[-s fericit, foarte fericit.

Fa\a lui, ca alabastru s[pat cu dalta]n lungi gravuri de durere, era senin[, dulce. Un nou le=in s-apropie. Capul lui se l[s[pe frunzele uscate... pulsul iar[=i]ncet[=i p[rea iar c[expirase.

M[uitam]n fa\a lui f[r[s[=tiu ce s[fac, nu mai da nici un semn de via\[; nu eram capabil de nici o ac\iune. Prin t[cerea de moarte nu auzeam dec`t ]mpu=c[turile cele dep[rtate ale lupt[torilor no=tri, din care fiecare m[ f[cea s[ tresar, c[ci ]nt`mplarea aceasta m[f[cuse fricos. }ngenuncheat l`ng[ el, eu ]mprejurasem cu o m`n[g`tul s[u, astfel ]nc`t, ridic`ndu-l, capul sp`nzura dup[bra\ul meu: astfel m[uitam la el =i nu ziceam nimic, dec`t s[rutam fa\a lui ca alabastrul cu gura mea cea plin[ de s`ngele inimii sale. Fa\a r[m`nea nemi=cat[, moart[; numai albea\a ei contrasta ciudat cu petele s`ngeroaselor mele s[rut[ri. Un fluier v`j`itor din frunz[m[trezi din atonia mea;]mpu=c[turile]ncetase =i auzeam din ce]n ce apropiindu-se pa=i; presupuneam cum c[sunt voinicii care, neput`nd s[ sus\in[ lupta, se retr[geau. +i ]n cur`nd v[zui apropiindu-se b[tr`nul tribun, asudat =i g`f`ind, =i]mpu=c[turile se pre]nnoir[, mai]n apropiere]ns[.

— Ce face? zise el, cu vocea ostenit[=i arunc`nd o privire speriat[asupra lui Ioan.

— Moare! zisei eu apatic =i rece.

— Ne urm[resc! Feciorii mei se-mpotrivesc c`t s-or]mpotrivi... dar]n urm[trebuie s-o ia la fug[=i ei.

}ngenunche =i el l`ng[Ioan, care acum, sub influen\a focului ce pal[l[ia mare =i care-i ro=ea paloarea,]ncepuse a da semne de via\[.

— Ce s[facem? Nu-l mai putem duce]nainte — s[-l l[s[m iar nu putem.

— C[pitane, acu=i-s aicea! strig[alerg`nd un fecior care venea dinspre]mpu=c[turi. Feciorii abia se mai \in!

Ne scular[m am`ndoi ca tr[sni\i.

— St[i! zise b[tr`nul, d`ndu-m[c-un bra\ d-o parte =i uit`ndu-se la Ioan, care-=i deschisese ochii lui cei mari =i murinzi, care priveau f[r[ ]n\eles, ca ochii unui nebun.

— D[-te-ntr-o parte, Tomo, zise b[tr`nul, am a vorbi ceva cu fratele Ioan.

El]=i scoase sabia din teac[=i se uita la ea, pe c`nd din ochii lui b[tr`ni curgeau lacrimi mari.

— Frate Ioane, zise el]ncet =i lini=tit, f[-\i o cruce.

Ioan []]=i f[cu]ncet =i cu silin\[mult[o cruce. }n momentul acela sabia v`j`i prin aer =i capul lui Ioan se rostogoli pe frunzele uscate.

— Nebune! \ipai,]ndrept`nd pistolul spre fruntea b[tr`nului, ce-ai f[cut?

— Ce-am f[cut? zise b[tr`nul, c[z`ndu-mi]n m`ini =i pl`ng`ndu-mi pe piept ca un copil. Ce-am f[cut? Dar ce era s[fac?

Tremurul s[u, gemetele sale convulsive, pl`nsul, cu care era neobicinuit =i care se storcea cu greu, asemenea unei puteri demonice, din pieptul lui, ar[ta cum c[ durerea lui era adev[rat[. Vuietul fuginzilor venea mai aproape, pocnetele p[reau c[ v`j`ie deja pe la urechile noastre.

— Aidi! zise feciorul ce era cu noi, aidi, trezi\i-v[; s[fugim!

El acoperise corpul lui Ioan cu frunze =i cu pietre, iar capul lui]l aruncase]ntr-un izvor de-aproape. Ca cerbii speria\i =i g`f`i\i veneau feciorii din toate p[r\ile.

— S[fugim! S[fugim! strigau to\i =i m[rupser[pe mine =i pe b[tr`n]n fuga lor f[r[ordine.

Ame\it, turburat, fugeam f[r[s[=tiu unde, p`n[ ce prigonitorii ne pierdur[ urmele, p`n[ce noi ne crezur[m destul de siguri pentru de-a sta =i de-a r[sufla.

Ajung`nd ]ntr-un v`rf de munte,]ncepur[m a sc[p[ra din amnare, a cl[di care-ncotro c`te-un foc uria=, pe l`ng[care se a=ezar[to\i. To\i erau mor\i de oboseal[=i cu toate astea trebuie ca cineva s[vegheze. Unii]=i legau ranele — cele mai multe u=oare — al\ii, cum erau, se]ntindeau la p[m`nt. M-am propus eu s[veghez =i to\i primir[

cu bucurie. B[tr`nul sta asemenea g`nditor =i se uita fix]n m[runtaiele cele ro=ii ale focului, ce plesneau]n sc`ntei. Feciorii se culcau cu frica-n s`n, b[tr`nul cioplea un lemn; eu singur m[ sculai =i, lu`nd lancea, m[dep[rtai ca s[m[primblu prin scheletele de piatr[ale st`ncilor.

Noaptea era]ntunecoas[=i rece, g`ndirile mele erau turburi =i dureroase, astfel ]nc`t m[durea capul de ele =i sim\eam cum \easta nu-mi]nc[pea creierii mei cei revolta\i =i sini=tri. S[cuget nu mai puteam. Astfel, cu capul arz`nd, am vegheat noaptea aceea =i, de-mi aduc aminte de ea, e c[ nu-mi aduc aminte de nimica, afar[ doar cum c[, t`mpit =i nesim\itor, m[l[sasem prada acelei atonii care-nso\ea totdeauna durerile mele.

A doua zi, c`nd soarele de aur ardea din cre=tetul cerului, pe c`nd voinicii, scula\i de mult, vegheau asemenea unor vulturi din v`rful st`ncilor asupra c`mpiei, pe c`nd ne-ncredin\ar[m c[eram siguri de orice urm[rire, eu luai un h`rle\ de-a um[r =i plecai mereu la vale p`n[-n locul unde murise Ioan. Du=manii cercetase pe-acolo,]ns[corpul acoperit [cu] mormanul de frunze =i pietre nu-l z[rise. }n ar=i\a zilei am]nceput s[-i sap groapa. Fruntea =i pieptul]mi ardea cumplit =i cu toate astea pic[tur[de sudoare nu curgea de pe mine. S[pam turbat, ca =i c`nd a= fi vrut s[ ]ngrop o comoar[. C`nd fu destul de ad`nc[, dezgropai corpul f[r[ cap din pietre =i frunze =i-l a=ezai ]ncetinel =i cu b[gare de sam[ — ca =i c`nd ar fi mai sim\it ceva —]n locuin\a cea r[coare =i etern[. Apoi m[dusei la izvor, unde i se aruncase capul. Soarele se r[sfr`ngea pe fa\a apei lucii, care tremura ca o unduioas[ oglind[ de argint, dar ]n fundul apei clare z[cea capul cel frumos al junelui. Apa, curg`nd, cur[\ise =i dusese cu sine scursurile de s`nge, astfel ]nc`t nu r[mase dec`t capul cel blond, palid, c-o fa\[ alb[ ca argintul, cu buze vinete ca porumba, cu ochii cei mari ]nchi=i =i cu p[rul moale plutind =i r[sfirat ]n undele apei. Fa\a cea palid[ =i slab[ p[rea c[ sur`de. Luai ap[ ]n pumni =i-mi sp[lai al[turi cu izvorul fa\a care ardea ca de friguri. Luai]nc[un pumn de ap[=i mi-l turnai]n s`n, care ardea, fundul apei se turbur[ =i deveni s`ngerat, m[aplecai pe suprafa\a ei =i sorbii]n sorbituri lungi din apa turbu-

rat[cu s`ngele lui, apoi b[g`nd am`ndou[ m`inile]n izvor, scosei capul lui Ioan =i-l ridicai]n lumina soarelui spre a m[uita lung =i cu durere la el. }l a=ezai]n morm`nt asupra corpului =i, acoperindu-l tot cu \undra mea, ca =i c`nd m-a= fi temut s[nu-l doar[bulg[rii,]ncepui a umplea morm`ntul cu \[r`n[. }n intervale]mi venea s[m[culc =i eu cu el al[turea =i s[las s[cad[o st`nc[ de pe marginea gropii peste mine, or[i] g`ndeam s[m[-mpu=c =i eu =i s[sf`r=esc cu mizeria ce se nume=te via\[. Pe-o st`nc[, departe, sta un rom`n cu flinta-n soare =i p[zea privind ]n nouri. Un vultur, \in`nd]n c[ngile lui de aram[o turturic[alb[zbur[asupra capului meu cronc[nind =i d`nd din aripi, apoi se-n[l\[ rotindu-se ]n sus, ]n nori, speriat de prezen\a mea. Rom`nul =i-ntinse flinta]n punctul cel negru, ce plutea, din aer =i dete foc — atunci, rostogolindu-se prin aer, c[zu vulturul cu turturic[cu tot]n pr[pastie.

— R[zbunarea! murmurai eu. De ce s[mor p`n-a nu-l r[zbuna. Dup[aceea am vreme =i de murit =i de tr[it de voi vrea.

}mplui groapa cu \[r`n[, fr`nsei o ramur[verde dintr-un arbor =i-o aruncai peste morm`nt — =i, fluier`nd printre din\i c-o r[ceal[sinistr[, apucai]nd[r[t la deal.

Ajunsei la castre. B[tr`nul =edea trist =i g`nditor l`ng[ foc cu picioarele ]ntinse, cu m`na pe frunte. M[apropiai =i =ezui al[turi de el.

— Ce s[facem? zisei eu]ncet =i r[gu=it.

— G`ndit-am =i-am r[zg`ndit, =opti el, =i pare-mi cum c[ceea ce-a clocit capul meu nici dracul n-ar fi putut r[scloci. Ei au omor`t un copil — pentru c[ nu eu l-am omor`t, bine po\i =ti. Dec`t s[-l las mai mort ]n m`na lor, ca s[-l chinuiasc[=i s[-=i bat[joc de el, mai bine l-am sc[pat de toate. Nu =tii, Tomo, c[chinul treze=te sufletele omului =i pe murind chiar durerile cele cumplite]l fac s[mai tr[iasc[, darmite ce trai? Dar crezi tu poate c[eu le-o uit asta... i-o uit sasului, care ne-a v`ndut ca Iuda pe Domnu Hristos? Am trimis iscoad[pe Ni\[-a Floarei, care =tie a vorbi ca \iganii. El s-a uns cu funingine pe fa\[=i s-a]mbr[cat]n tren\e — a=a va trece pe la moar[s[vad[acolo-s]nc[, or[i] nu-s acolo. Dac[n-or fi, apoi pe desar[ne-om duce pe

la cum[tru-meu sasul, ca s[bem cu el c`te-o fele de vin]n s[n[tatea dumilor-sale.

S-auzi zgomot de guri]ntre feciori. Ei veneau r`z`nd, duc`nd ca-n triumf]ntre ei pe Ni\[-a Floarei care, descul\, cu p[rul ie=it prin c[ciul[, cu coatele ie=ite prin \undr[, cu genunchii ie=i\i prin cioareci, negru =i slab ca dracu, cu ochii]nfunda\i]n cap =i cu c[ciula pe-o ureche, povestea]n stil hodorogit =i \ig[nesc ce isprav[f[cuse la n[na=u-s[u cel bun: sasul. Dar c`nd fu aproape de noi, ochiul s[u fulger[ teribil, dar astfel c[ numai noi ]l v[zur[m. Era masca r`z`nd[ =i comic[ a unui suflet plin de ur[ =i r[zbunare, fa\a ironiza inima, sur`sul viclean or[i] prostatec ironiza cu starea sufletului s[u. Feciorii se dep[rtar[de l`ng[ noi =i el, apropiindu-se, ne povesti ]ncet tot ce aflase. B[tr`nul zise feciorilor s[doarm[de cu ziua de vor putea, c[ci la noapte o s-avem de lucru. Ni\[culegea de prin iarb[ni=te l[ptuci, pe care le scurgea]n gloan\e mari de m[m[lig[, pe care apoi le b[ga]n traist[.

}nserase de mult, feciorii dormise — numai eu m[primblam t[cut, capul cuprins ca de-o turbare ne=tiut[, inima plin[de-un pustiu cumplit, nemaisim\it. Mai aveam ceva pe p[m`nt? El]mi mai r[m[-sese, =i el se dusese asemenea. De-a= [fi] avut frate =i de mi-ar fi murit, cine =tie de m[durea mai mult. Nori cenu=ii umpluse cerul; cre\i =i nestatornici, ei zburau prin aerul cel cald al nop\ii, =i luna cu fa\a ro=ie contrasta cu cenu=a cea lucie a norilor. Voinicii se sculau =i se scuturau de somn; l[ncile lor vinete luceau]n lun[, \uguiatele lor c[ciuli le da un aspect eroic =i sinistru.

— Hai, copii! zise tribunul b[tr`n, azi avem o cin[ minunat[. Avem s[ m`nc[m carne de sas!

M[-nfiorai auzind, =i cu toate astea nu-mi puteam st[p`ni o p[rere de bine.

Ni\[mergea]nainte prin]ntunecoasele c[r[ri de munte. Pa=ii s[i, asemenea acelora a unei pantere, nu r[sunau defel pe pietri=ul =i prundul cel m[runt =i lesne de r[scolit al c[ilor. Un munte arunca celuilalt umbra lui, cerul g`ndea nouri, iar st`ncile — pocite schelete

de piatr[— =uierau cuprinse de v`nt. Din c`nd]n c`nd se rostogolea c`te-o piatr[, se desprindea c`te-o bucat[ de st`nc[=i vuia la vale-n jos. Cobor`r[m muntele =i apucar[m prin c`mpie p`n[ ajunser[m la moar[. Moara era ]nchis[, do[a]r c`inele dezl[n\uit urla la lun[a pustiu. Vocea lui mor\ie =i somnoroas[r[suna departe]n aerul nop\ii. Ni\[f[cu un semn =i to\i ne tupilar[m la p[m`nt. El merse-ncet ]nspre c`ine =i-arunc[de departe gloan\ele de m[m[lig[, pe care c`inele le prindea din aer =i le ]nghi\ea cu aviditate. Dar ]n cur`nd efectul l[ptucei]ncepu a influen\a =i el se zv`rcolea gem`nd]ncet]n nisipul de pe marginea r`ului. Ni\[ ne f[cu semn =i ]naintar[m. P`ntecele c`inelui se umflase ca o tob[=i el suferea cumplit. Unui fecior i se f[cu mil[=i-i]nfipse lancea-n inim[. Ne apropiar[m de moar[. }ncepur[m a pocni]n u=[=i auzir[m vocea speriat[a morarului:

— Care-i acolo?

— Eu mi-s, baciule, r[spunse Ni\[cu vocea lui \ig[nit[.

— Da ce vrei tu acu noaptea? zise el.

— Am s[-\i [dau] o veste rea, baciule; vin mocanii...]i v[zui d-ici =i-am venit s[-\i spun, ca s[fugi.

Auzir[m cum sasul urc[sc[rile tu=ind =i greoi, apoi veni l`ng[ u=[. }n momentul c`nd deschise, Ni\[ ]i]nfipse m`na ]n g`t, astfel]nc`t sasul, pierz`ndu-=i prezen\a de spirit, sc[pase felinarul =i cheia din m`n[, =i ochii ]ncepur[ a i se-nv`rti]n cap =i fa\a s[-i]nvine\easc[. L-ar fi g`tuit desigur, dac[ b[tr`nul n-ar fi oprit. Ordon[s[-i puie c[lu=i]n gur[=i s[-l lege. Totul se f[cu]n t[cere, c[ci n-avuse timp nici s[strige. Ochii b[tr`nuluii tribun se aprinsese teribil =i [se] ]nv`rteau cu]nfrico=are]n orbitele lor. P[rea c[-i palidul =i b[tr`nul demon al mor\ii. Arga\ii morii, care dormeau, nevasta morarului — to\i fur[lega\i.

— Da\i drumul ro\ilor! strig[acum b[tr`nul.

Ro\ile]ncepur[a se-nv`rti =i pietrele morii se-nv`rteau durduind =i m[cin`ndu-se pe ele ]nsele. Vuietul cel cumplit al pietrelor goale, v`j`itorul zgomot a[l] ro\ilor, ce f[ceau s[spumege apa ce le mi=ca, moara, ce]ncepuse a se leg[na =i trosni]n toate]ncheieturile,]ntreceau

\ipetele cele slabe =i]nfundate a celor lega\i. Vro c`\iva voinici se suir[ pe acoper[m`ntul morii =i]ncepur[a da cu topoarele]n el, zv`rlind buc[\ile de =indrilitur[ ]n ap[[], ]n care s-acufundau =-apoi, ie=ind, ]notau negre ca sufletele ]neca\ilor. }n pod era o butie cu p[cur[, care fu v[rsat[[] pe ]ntreag[ ]ntinderea podului. Apoi se aduser[ cei lega\i =i se legar[ \ap[n de grinzile groase care r[m[sese din acoper[m`ntul devastat. Atunci li se desc[lu=i la fiecare din cei lega\i gura.

— De ce ne-ai v`ndut? strig[ b[tr`nul, rece =i teribil, uit`ndu-se cu fa\a unei furii de marmur[ ]n ochii morarului.

Sasul]ncremenise =i amu\ise de spaim[. Gura lui [nu] mai putea s[zic[o vorb[... nici de gra\ie, nici de ur[, f[lcile i se-nfundase =i tremurau, ochii turburi ca [a] unui nebun, limba b`lb`ia f[r[s[poat[modula. Spaima-l amu\ise. Femeia pl`ngea amar, feciorii aruncau priviri rug[toare =i sincere pe]nfrico=atul demon al r[zbun[rii.

— Dezlega\i-i pe to\i ceilal\i =i pe femeie =i duce\i-i la \[rmuri, afar[de morar — el r[m`ne-aici.

}ntr-un moment fur[c[ra\i la \[rm.

Ne scobor`r[m cu to\ii din pod =i ne duser[m la \[rm. Un foc mare fu aprins]n moment.

— Cine ne-a v`ndut? zise b[tr`nul crunt c[tr[femeie.

— El! zise ea, v[it`ndu-se... b[rbatu-meu. Spusu-i-am eu s[ nu s-amestece neci ]n r[u, nici ]n bine. Nu... nu s-a putut. Ungurii i-au dat 200 de zlo\i buni, =i pentru aceea el v-a v`ndut.

— Femeie, zise b[tr`nul, cu tine n-avem noi nimica, nici cu voi, feciori, zise el c[tr[arga\i. Dezlega\i pe muiere s[-=i [ia] bani =i lucruri =i ce mai are prin moar[.

— }nc[rca\i pu=tile, m[i! s[d[m]n sa=ii [=tia, zise Ni\[r`z`nd.

— F[r[gloan\e, =opti unul altuia.

Arga\ii fur[dezlega\i.

— Fugi\i, m[! le zise Ni\[. Foc, copii! zise feciorilor no=tri.

Sa=ii fugeau de le-ajungeau picioarele la ceaf[— pu=tile tr[snir[dar, f[r[gloan\e cum erau, nu f[cur[dec`t a]nmul\i spaima celor ce fugeau. Femeia ie=ise, cu banii =i cu lucruri ce avea mai scum-

pe, din moar[=i plec[pl`ng`nd. Morarul]ncepuse a boci, legat de grinzile morii.

B[tr`nul suci o funie de paie =i, umpl`nd-o cu p[cur[, o azv`rli aprins[ de jos pe acoperi=ul morii. }ntr-un moment podul cel uns cu p[cur[ se aprinsese, morarul \ipa teribil de ]ntrecea urletul ro\ilor =i durduitul pietrelor neferecate. Aci b[tr`nul tribun r`se cu s[lb[t[cie — ideea satanic[se-mplinea. Lu[toporul =i t[ie funiile ce legau moara de mal.

Moara]ncepu a se mi=ca, a pluti aprins[pe valuri.

— +i foc =i-nec! strig[b[tr`nul teribil, suit pe-o piatr[ =i ridic`nd pumnul la ceruri; de-am f[cut r[u, pe sufletul meu s[cad[!

Aspect teribil. Urlau ro\ile, scr`=neau pietrele, trosnea ]nfl[c[rat[ moara, \ipa cu s[lb[t[cie morarul ]n morm`ntul de jar. }ntreaga moar[p[rea un b[tr`n =i bolnav balaur de foc care scormolea url`nd, cu aripile lui, valurile ro=ite de foc ale apei. Moara-nota repede, dus[=i de-nv`rtitura ro\ii, =i de repeziciunea apei. Dumbr[vile de pe maluri se-nro=eau pe unde trecea palatul arz[tor =i deschideau c[r[rile lor de p[dure ochilor ce urm[reau spectacolul... Norii cenu=ii ai cerului se ro=ise de foc, fumul cel greu =i gros ce-l l[sa]n urm[moara ce fugea ne-neca r[suflarea.

— Am sf`r=it, copii! zise b[tr`nul, oft`nd greu =i ad`nc =i scobor`ndu-se de pe piatra pe care se suise. Hai]nspre munte!

Nu voi uita niciodat[acel spectacol unic]n felul s[u.

}ntre-acestea ungurii devenise nesuferi\i. B[nuiala =i adeseori nici aceea era destul pentru ca cineva s[fie sp`nzurat or[i] ]mpu=cat. Moartea devenise starea cea normal[, via\a — starea cea anormal[ a omului. Ei pr[dau satele cele rom`ne=ti]n modul cel mai barbar, omorau f[r[mizericordie femeile =i copiii, p[reau a se-ntrece care pe care]n cruzime =i-n groz[vie. Ce era dar mai natural dec`t ca rom`nii,]mpin=i de r[zbunare, s[cear[dinte pentru dinte, ochi pentru ochi. Ungurii nu pusese-n scen[pe-at`ta o revolu\iune, pe c`t un brigandagiu, o ho\ie ca s[zic privilegiat[— =i o ho\ie cu-at`t mai scuzat[, cu c`t ea se exersa asupra unei na\iuni de paria — asupra rom`nilor.

Numai c[-=i g[sise oamenii! Dinte pentru dinte, ochi pentru ochi! Asta era =i deviza l[ncerilor — =i ei m[surau cu m[sura cu care li se m[surase lor. Rom`nii nu pr[dau, ei ucideau. Oamenii nu se num[rau dup[ ranguri, ci dup[ capete, c[ci coasa nu =tia diferen\[ ]ntre capul cre\ =i negru al magnatului =i-ntre capul de c`ine al honvedului. Era teribil acest popor c`nd ]=i scutura lan\urile lui de fier, teribil ca varga lui Dumnezeu. +i oare nu sunt toate popoarele a=a? Bl`nde =i pacifice]n timp de pace, fizionomia bonom[, ochii sinceri, statura aplecat[de sarcina cea grea a vie\ii. Dar vezi-le]n revolu\iune! Vezi profunditatea acelui suflet teribil care z[cea sub masca bonomiei, vezi cum presupune, de nu =tie, injuriile trecutului, vezi cum arunc[lan\urile m`inilor sale ]n fa\a st[p`nilor f[r[de suflet. +i se tem st[p`nii f[r[ de suflet =i-=i dau averile ca s[-=i scape via\a. Ci omul din popor nu vrea averile, geaba l-ai umplea cu aur, geaba l-ai ]mbr[ca ]n m[tase. P`inea ce i-ai luat-o de la gura copilului i-ai c`nt[ri-o cu aur, lacrimile lui de venin =i sudorile lui de s`nge i le-ai r[scump[ra cu surele m[rg[ritare ale Orientului; ci el nu vrea aurul =i m[rg[ritarul t[u, el vrea via\a ta! +i cine-ar g[si-o nedrept, cine r[u? E o lege]n natur[care s[nu scuze? E o lege]n natur[care s[nu-\i dea drept c`nd tu ucizi pe cel ce \i-a biciuit secoli pe p[rin\ii t[i, pe cel ce \i-a ars ]n foc pe str[bunii t[i, pe cel ce umple f`nt`nile =i r`urile cu copilul sufletului t[u? Legile care compun fundamentul eticii chiar te-ndrept[\esc de-a cere c`t \i s-a luat, de-a face c`t \i s-a f[cut, pentru c[numai a=a se poate restitui echilibrul, dreptul pe p[m`nt. Dar virtutea ar cere s[ nu-l ucizi. Nimeni nu-i obligat s[ fie virtuos, fiecine s[ fie drept — =i c`nd sentin\a acelui drept nu g[se=te carnefice, f[-te singur carneficele ei. Un om ucis, o liter[necitit[; un ora= de ars, o pagin[de-ntors — iat[cartea de legi a revolu\iunilor, a drept[\ii lui D-zeu!

. . . .

(Aici sunt mai multe pagini rupte din manuscriptul lui Toma. Or[i] c[le-a g[sit de bine a le rumpe, or[i] c[vro m`n[ strein[ c[ruia i le dedese el s[ le citeasc[ a avut indiscre\iunea de-a le g[si ]ntr-at`ta de interesante]nc`t s[le rump[spre p[strare. }n orice caz nou[ne pare

r[u de-a nu fi]n stare s[d[m cont publicului despre ceea ce con\ineau acele pagini; ci vom continua cu urmarea de unde-o g[sim =i noi:)

...c[-l v[zuse acas[. Ce era s[-i r[spund[alta? Apoi deciziunea era luat[de mai mult =i aveam de g`nd a o ]mplini f[r[ chiar ca s[-mi vin[ o asemenea veste. Mo= Terinte ]i tot da: c[ s[ vin ]n sat la ei, ca s[ m[ fac pop[. Scoate-or ei de la episcop carte ca s[ m[ popeasc[, nu te teme. Revolu\iunea se sf`r=ise =i n-a= fi avut de ce s[nu m[fac pop[, ci natura mea nu suferea reverend[.

Pu\in dup[aceea era s[se declare pacea de restituit[, cu toate c[noi, garde ale Carpa\ilor, nu ne dizolvasem]nc[. }ntr-o zi]mi d[Terinte o oal[, ca s[m[duc s-aduc ap[de la o f`nt`n[ ]n apropiere. Ziua era cald[=i alb[, codrii erau verzi. Atunci m[cuprinse mai mare dor de duc[. Ajuns la f`nt`n[, privii mult]n fa\a apei din fundul f`nt`nii, apoi l[sai s[cad[oala]n[untru, iar eu apucai spre mun\i la vale.

Satul nostru [era] mai tot ars, pustiu, =i numai c`inii satului urlau pe ici, pe colo de foame, or[i] rodeau c`te-un schelet de vit[moart[. Venii]n bordei. M[aruncai]n bra\ele b[tr`nului meu tat[, care m[ crezuse mort. Am stat mult cuprin=i astfel, tat[l =i fiul, ochii b[tr`nului meu se umpluse de lacrimi =i nu vorbea nici un cuv`nt, dec`t]mi m`ng`ia p[rul =i fruntea =i m[s[ruta pl`ng`nd =i mut de bucurie. O zi =-o noapte i-am tot povestit, dar el nu se s[tura de auzit... C`nd ]l ]ntrebai cum se purtase el ]n r[zmeri\[, el ]mi ar[t[ sur`z`nd cu viclenie o lance at`rnat[ ]n cui.

— Apoi am f[cut =i eu c`t am putut, b[tr`nul de mine! Nu mai e m[duv[-n oase! zise el voios. I ! de-a= fi fost =i eu acu ca tine... numa-s b[tr`n, n-am ce-i face.

+i m[m[sura cu privirea lui fericit[din cre=tet p`n-]n t[lpi, parc[nu s-ar fi putut]ncrede de-s eu, or[i] de nu-s eu.

Veni =i Fini\a. Era logodit[c-un fecior nalt =i frumos. }i pomenii de nunt[=i se ro=i p`n[dup[urechi. Dar... =tiam eu c[-i place.

Pacea era deplin[ ]n \ar[. Fini\a se m[rit[=i eu]i fusei nun mare —]n fine, am stat ce-am stat acas[, p`n[ ce-ntr-o zi m[ pomenii cu tata mort. Adormise de b[tr`ne\e, ci pentru totdeauna. L-am pus]n

morm`nt al[turi cu mama, am a=ezat o cruce de lemn la capul lui =i-am ]ncu[nu]nat-o cu busuioc. Fini\a, biata copil[, ]=i =tergea lacrimile cu =or\ul =i-mi promise de-a pune flori pe mormintele lor =i de-a [a]prinde c`te-o lumin[la zile mari, de sufletul celor [mor]\i. }ntristarea-mi intrase-n inim[,]ntristarea =i pustiul.

POESIS

M-am dus la Clu=. Am a=teptat s[vin[noaptea pentru ca s[m[duc la casa ei, s[v[d ce se-nt`mplase cu ea. }mi venise ideea s[-i iert tot — tr[darea ei — =i, de-ar fi fost o sc`nteie de amor]n ea, s-o iau cu mine s-o fac nevasta mea. Inima mea era]nsetat[de iubire =i, ca cel ce se]neac[,]mi pl[cea s[m[\in de-un pai chiar.

Noaptea era cam ploioas[=i norii zburau negri prin cer =i numai prin rupturile lor groase se vedea c`teodat[ luna. Am luat o latern[ mic[ cu mine, =i, ie=ind pe strade, am ]nceput a le str[bate ]n plesnetul cel m[run\el =i zuzuitor al ploii =i a o apuca, ie=it afar[ din ora=, peste c`mpii inunda\i de =iroaie, care, galbene,]neca iarba cea verde, =i sf`=iind cu picioarele mele valurile ce inundau c`mpia. Era]ntuneric de nu-\i puteai vedea m`na. Am ajuns la casa ei. Am scos lanterna, =i, aprinz`nd-o]naintea u=ii de din fa\[, voi s[scutur u=a, dar v[d c[ ]ncuietoarea e sigilat[de c[tre autoritate. Ce s[fie? Asemenea tuturor femeilor ce trec din viciu]n viciu, ea o fi c[zut]n datorii =i or[i] fi v`nz`nd pe cale judec[toreasc[singura ei avere: c[su\a. Ce-mi p[sa mie — trebuia s[mai intru]n cas[, s[-mi mai readuc]nc[o dat[aminte de singurele fericiri ale vie\ii mele. Am rupt sigiliul de pe]ncuietoare =i-am rupt =i]ncuietoarea.

Am intrat]n[untru — =i-n camera ei. Era ca]n ziua]nt`ia a amorului meu. Pianul sta deschis =i scaunul ]naintea lui, ]naintea gurii sobei st[tea ]nc[ scaunul cu sprijoane a b[tr`nului. Patul ei alb =i curat era l`ng[ peretele st`ng. Pusei lampa pe mas[— =i privirea d[du de-o epistol[sigilat[cu cear[neagr[. O luai. Era adresat[mie =i scris[cu m`na

cea fin[. Am deschis-o cu repejune =i-am citit-o. Era scris[tremurat =i cerneala =irurilor era turburat[de lacrimi c[zute pe h`rtie. O reproduc tot a=a cum era scris[:

Amantul meu, dulcele meu amant!

M-ai crezut tr[d[toare, desfr`nat[, =i-ai luat lumea-n cap. Da, am fost criminal[, inima mea, criminal[ cum a fost Maria Magdalena. Tomo, nu mai cer iubirea ta, c[ci c`nd vei citi aceste =ire, n-ai mai putea iubi dec`t craniul cel ]ngropat =i ochii cei mor\i a unei fete nebune — nebune de amorul t[u — zdrobite de iubirea ce i-o impusese natura, de iubirea pentru b[tr`nul ei tat[. Tata bolea, eu nu puteam c`=tiga nimic. Ce eram s[ fac? S[ cer=esc, a= fi ro=it. M-am v`ndut dar. Cu-acest mijloc am c[p[tat bani mul\i, prea mul\i]nc[— c[ci tata a murit. S[-\i descriu ce-am sim\it dup[ce l-am]nmorm`ntat? De c`te ori am cugetat s[m[duc la tine, s[ ]nconjur picioarele tale cu bra\ele mele, s[te rog, s[te conjur ca s[m[ier\i. M-a= fi f[cut sclava ta, c[ci te iubeam, te iubesc! Am fost la Ioan. L-am conjurat s[te]ngrijeasc[, i-am dat banii ce]i aveam, dar i-am cerut jur[m`nt s[ nu-\i pomeneasc[ nimica de mine. }nainte de-a pleca el a venit la mine =i mi-a spus ]n ce stare te afli — l-am trimis ]nd[r[t, c[ci =tiam c[ prima ta cugetare va fi: sinucidere — c[ci eu =tiam c[ tu m[ iube=ti cum te iubesc eu. }ntr-una din zile tu ai disp[rut. Ce-mi folosea c[ m[ v`ndusem, c`nd tata murise, c`nd tu te-ai dus?... Am scris testamentul meu,]n care te-am pus pe tine mo=tenitor al micei c[su\e... apoi am f[cut foc]n c[min, am]nchis u=ile =i am]nchis =i oblonul — c[ci ideea-mi p[rea dulce, ca s[mor de moartea de care-ai murit tu. }n atmosfera n[du=itoare \i-am scris ceea ce vezi. Apoi, =ez`nd l`ng[piano,]ncepui a c`nta valsul cel molatec, dulce, pe care l-am c`ntat c`nd capul t[u cel negru =i genial dormea ]n poalele mele. S[ mai m`ng`i acea frunte de marmur[ nu mai puteam spera. A=a-i c[ tu m[ ier\i? De-ai fi fost numai tu =i eu ]n lume... ce mult ne iubeam eu =i cu tine. Traversam codrii cei verzi p`n[mueam am`ndoi unu-n bra\ele altuia, pentru ca]n cealalt[lume s[travers[m de bra\,

doi]ngeri, stelele cerului. Adio, copilul meu! Te iubesc! G`nde=te la mine — de voi putea, voi g`ndi =i eu numai la tine, numai. Nu m[respinge, copilul meu, las[-m[s[fiu a ta...

A ta Poesis

Am citit =i-am recitit ce scrisese ea =i ap[sam pl`ng`nd]n hohot, ca un copil, =irurile ei =terse de lacrimi de buzele mele vinete =i arz[toare.

— Poesis! strigam eu, str`ng`nd aerul camerei la pieptul meu. Poesis, iart[-m[!

M[a=ezai pe fotoliul de l`ng[piano,]n care murise ea, atinsei clapele lui pe care fugise degetele ei a=a de delicate, a=a de frumoase, =i durerea mea devenea din ce]n ce mai dulce, din desperare, melancolie. Poate c[sufletul ei curat adia dulce]n jurul frun\ii mele. Poate c[ea, aerian[,]mi atingea p[rul,]mi s[ruta fruntea mea. Umblai mult prin cas[, b`ntuit de idei c`nd dulci, c`nd amare. Apoi dezbr[c`ndu-m[, m[culcai]n patul ei cel alb. O visai al[turi cu mine — capul ei cel blond =i dulce pe pieptul meu — gura mea fierbinte pe fruntea ei alb[— =i nu era nimica! Str`nsoare ]n van, tandre\e ]n aer — nu era nimica. Str`ngeam cu unghiile mele perina infam[, p`n[ce somnul avu mil[de mine =i-mi adormi mintea obosit[.

A= fi putut r[m`nea ]n c[su\a ei, care r[m`nea a mea, a= fi putut s[-mi petrec toat[via\a citind =i recitind,]ntr-o nebunie dulce, acea epistol[pl`ns[, scris[ de m`na ei, s-o visez pe ea toat[via\a mea, s-o visez cum c[umbl[prin casa mea, cum c[sur`de la florile din fereastr[, cum c[ vegheaz[ cus`nd sau]mpletind asupra copilului meu. A= fi putut s[-mi creez o fericire iluzorie, o familie iluzorie, o femeie ideal — a= fi putut fi nebun. Dar la ce? Apoi, oric`t de lung[ s[ fi fost acea nebunie, totu=i fiecare ]=i are momentele sale de trezie, momente ]n care sinuciderea e cugetarea cea dint`i, momente de ur`t, de scepticism, de decep\iune. De-aceea am luat lumea-n cap... Acea epistol[con\inea toat[istoria mea.

ICONOSTAS +I FRAGMENTARIUM

CUPRINS

[”PE PODELELE RECI DE C{R{MID{...”]

1

Pe podelele reci de c[r[mid[umed[a temni\ei se desemna în f`=ii cruci=ate gratiile de fier din fereasta înalt[ =i boltit[, luna-nota pe nouri fugitori, care purtau corpul ei de aur. Un singur st`lp alb purta boltirea înalt[a temni\ei =i, r[zimat[de st`lp, se vedea o figur[ nalt[ de femeie, alb[ ca varul, cu ochii turba\i * =i fic=i — ea-=i fr`ngea m`inile ei în lan\uri =i din c`nd în c`nd î=i netezea p[rul ei desf[cut, ce c[dea p`n la =olduri în vi\e =i-ncovoituri cumplite. La picioarele ei era cadavrul ca de var al unui copil gol pus pe paie — un cadavru slab pe care b[tea luna, legat la g`t cu o cordelu\[ ro=ie. Femeia r[zimat[ de st`lp era at`t de alb[ înc`t p[rea o statu[=i una cu st`lpul.

Apoi deodat[=ezu. Lu[copilul în poal[=i buzele ei vinete sur`-ser[— ea [îi] vorbea lin cu glasul încet, uimit =i nebun:

— O, steaua mea, îngerul meu, frumosul meu înger, ascult[, ascult[. Pentru templul Sionului c[zut în ruin[, pentru zidirile Ierusalimului p[e] care le-au d[r`mat, pentru m[rirea poporului lui Israil, pentru regii lui pe care-i despre\uir[ — stau în singur[tate =i pl`ng. Dar[veni-va ziua în care se va ridica un erou care-a aduce nou[m[rire =i nou[putere. +i tu e=ti acel erou. Tu e=ti Messia, îngerul meu! Tat[l t[u poart[coroan[, mama ta e sclav[. Copil de sclav[— copil de rege s[te-ncoron.

Ea-=i desprinse de la g`t un cerc de aur =i-l ap[s[pe fruntea copilului.

— Unde este acum tat[l t[u, acel om palid, frumos, o, prea frumos, nalt, în haina lui neagr[, cu coroana scump[pe frunte, s[te vad[pe tine în leag[n — împ[rat al lumii întregi. Sur`zi, sur`zi cu gura ta cea mic[... îngerii vorbesc cu tine — îngerii î\i arat[mantia, tronul, sceptrul t[u... Visezi! visezi ce ai s[fii... dulcele meu Domn!

Deodat[ea se ridic[. Umbra ei se-arunc[pe perete. Ea-=i întinse m`na slab[=i fin[spre umbr[, cu cealalt[î=i r[sfoi p[rul de pe frunte =i zise cu bucurie:

— Tu e=ti... +tefane... Ce frumos e=ti tu, Doamne! Dulce Doamne! Adu-\i aminte de acea noapte... O! Tu =tii *acea* noapte, c`nd în patul t[u te-am cuprins pentru înt`ia oar[în bra\ele mele... c`nd mi-am ml[diat corpul de corpul t[u — ***!... +i vezi-o! floarea amorului nostru... Doamne!... Dormi, dormi, amorul meu, floarea amorului meu!

Luna se strecura încet =i umbrele z[brelelor =i a st`lpului se mutau din ce în ce pe podeaua umed[=i pe murul sur.

2

Ciudat[ca o scrisoare în ieroglife sta uli\a jidoveasc[a Sucevei în lun[. +iruri de case s[race, peticite, c`nd uniforme ca legile Pentateuchului, c`nd pestri\i =i mestecate ca hainele rupte =i lucrurile vechi din desacul unui jidov. În fere=ti, buc[\i de sticl[colorat[, lipite cu h`rtii sf`=iate din Gemara, pe care se coc colacii de s[rb[toare. Perdele de atlaz ro= în=irate pe-un fir de a\[=i singurul spectator, luna, privea c`nd într-o cas[, c`nd într-alta, în toate deodat[=i pe r`nd. El v[zu c[r\i vechi, în dulapuri vechi, sfe=nice de alam[, copii ce dormeau la p[m`nt, caftane de atlas =i caftane s[race. Astfel lumina le revedea pe r`nd aceste od[i de-o pestri\[ diferen\[, de=i casele p[reau uniforme. În mijlocul mahalalei adormite, templul sur — Sionul ruinat — de jur împrejur proptit de b`rne de stejar =i, înaintea casei cahalului, un bou junghiat ca spre jertf[. Era un aspect trist ca o viziune a lui Isaia, ca o t`nguire a lui Iezechil. Sur era templul pe dinafar[, t[cut în[untru, legea pe balustrada de mijloc, hainele albe pe b[nci. Grilajul de la corul femeilor zugr[vea în perete o mreaj[ de umbr[. Eloimii asupra intr[rilor str[luceau ca scri=i cu stele... Nu era aceasta cu bol\i m`ndre nal\ate, cu icoane luminoase pe ele, cu =iruri de st`lpi sfin\i\i de c`nt[ri melodioase — era o arhitectur[\ap[n[, rece, goal[— era at`t de pustiu de frumuse\e ca pieptul unui om mort...

Sub murii acelei havre se strecura încet, c-un sac în spinare, un evreu t`n[r. Trecuse miaz[-noapte. Luna poleia pietri=ul uli\ei ce-l puteai num[ra, =i umbra evreului, lipit[ pe pere\i, îl urma parec[... Într-o c[su\[ mic[ se vedea prin fereasta colb[it[ =i afumat[ arz`nd un muc. El s-apropie =i b[tu încet. Un b[tr`n cu barba sur[=i lung[ap[ru în prag. Erau Ruben =i Levy.

— Le-ai adus, zise el încet, =i ce face Hagar a mea, ginere? zise el încet, Hagar cea frumoas[!

— Hagar? M[nume=ti ginere =i-ntrebi ce face Hagar? întreb[cel t`n[r o\[r`t.

— +i de ce nu, ginere? Pentru c-am v`ndut pe Hagar cre=tinului? |i-oi pl[ti pentru c-am v`ndut femeia ta — =i nu este Hagar a mea în turn? S[rmana Hagar!

— +i de ce nu mi-a trimis-o înapoi cre=tinul? zise cel t`n[r =i o lacrim[ îi ud[ ochii, a= fi primit-o înapoi... N-a= fi fost sup[rat. Eu sunt un evreu s[rac =i mi-era drag[... Ce-mi pas[ mie c[ ea c`=tig[bani =i altfel, numai s[fie =i a mea... S[mi-o [fi] v`ndut pe jum[tate pre\, ca o hain[veche, a= fi cump[rat-o napoi... De ce s-o închid[...

— Pentru c[-i a lui... a cump[rat-o, îi s[tul de ea... a închis-o... I-o \ii de r[u, Ruben? S[rmana fat[, cum va fi pl`ng`nd ea-n pustiu =i m[va fi bl[stem`nd, c[ci eu am jertfit-o pe Hagar a mea ca Iepth sin Gibud... Dar taci... s[ t[cem, zise b[tr`nul netezindu-=i barba, s[-mp[r\im aurul ce mi l-a dat cre=tinul, treizeci galbeni venetici, s[-i împ[r\im ca rude de s`nge.

El î=i ridic[poala caftanului =i scoase o pung[veche de piele, o puse pe mas[, trase un scaun =i =ezu.

— Mi-au dat treizeci... cape\i tu cincisprezece.

— D[-ncoace, zise Ruben pe jum[tate îngenuncheat =i cu capul între m`ini.

B[tr`nul num[r[ p`n-în cincisprezece. Ruben îi cump[ni o vreme în palm[. Apoi zise ap[sat:

— Cincisprezece cap[t numai? Oare fata nu era întreag[a mea?

Levy b[g[încet punga cu restul în buzunar.

— Nu-\i las banii ceilal\i... d[-mi cei cincisprezece, c[ci sunt ai mei.

Levy nu r[spunse un cuv`nt. El se uit[ la mucul de lum`nare fix =i neclintit, apoi trase saltarul de la masa veche, neagr[=i negeluit[, se uit[la lumin[, pe care-n vremea num[ratului o împinsese-ntr-o parte...

— Nu-\i las banii, zise Ruben cu glas mai tare. Destul am stat =-am pl`ns nop\i întregi, mi-am întors picioarele la c[p[[t`i *] pentru Hagar — =-acum nu vrei s[-mi dai pre\ul întreg?

B[tr`nul se uita ciudat. Lampa era pe stinse.

— Lumina se stinge, zise Ruben, p`n-a nu se stinge lumina, num[r[-mi banii...

Levy scoase un cu\it din sertar =i juca cu ascu\i=ul lui în lumina lampei. Lumina p`lp`ia mai tare.

— |i-o jur pe D-zeul Sionului, noaptea aceasta nu va trece f[r[s[am banii to\i. E=ti surd, b[tr`nule, n-auzi?

— Lumina înc[arde, zise Levy.

— Am spus, lumina între tine =i mine — iat[, zise Ruben, =-o r[sturn[la p[m`nt.

Se stinse, numai fe=tila mai lic[rea.

El =i-ntinse m`inile peste mas[ =i-l apuc[ pe b[tr`n de barb[. B[tr`nul nu zise nimic. C-o m`n[-=i str`nse br`ul, cu cealalt[lovi cu cu\itul pe contrariul lui =i-i str[punse g`tul, înc`t s`ngele-i împro=c[ obrazul. T`n[rul se r[sturn[cu scaun cu tot =i s`ngele-i curgea =iroi pe podeaua acoperit[ înadins cu mult nisip. Aurul lui c[zuse la p[m`nt =i se-mpr[=tiase prin balta de s`nge. Nepreocupat de cel t`n[r, Levy culegea galben cu galben, îi cur[\ea de s`nge =i nisip =i-i punea în punga lui veche... Apoi st[tu mult în t[cere, p[rea a socoti ceva.

Apoi s[ri de pe scaun =i lu[sacul pe care Ruben l-adusese, îl dezleg[la gur[, scoase =i distinse * pe mas[ce era în el... erau straie purtate de Domn, care odat[de mare pre\ or fi fost. Levy murmur[în barba pe care =i-o ridica[se] cu m`na la buze.

Pe uli\[nu era nimeni. Luna apusese, p[rea c[inima nop\ii î=i scursese s`ngele luminos, c[ci era întuneric...

Cerc[dac[u=a-i bine închis[, întinse o cerg[veche peste mort =i se culc[.

Dar numai a\ipea =i nu putea dormi. El se zv`rcolea în pat =i din c`nd în c`nd î=i b[tea cu pumnul în cap. Începu s[ofteze =i s[geam[, se scul[din pat, lung =i slab, =i pip[i prin întuneric s-ajung[la masa pe care distinsese hainele de Domn.

— Trebuie s[m[duc la Hagar în turn, =opti el monoton. Hagar! Hagar! +i nepotul meu Ismail, fac[-i Dumnezeu izvor în pustiul temni\ei, c[ci du=manii ei au s[cat apa din urcior.

Începu s[se schimbe în hainele de Domn. Hainele at`rnau pe corpul lui slab, curelele de sabie =i le-ncheiase pe dos =i în teac[b[g[un *** vechi. Ar[ta ciudat acest Domn. Î=i puse o cuc[veche pe cap =i se uit[în oglind[. El se sperie.

“M-am f[cut Domn, unsul goimilor, el c[ruia * i-am v`ndut fata, D-zeu m[ ierte. Îmi trebuiau banii ca s[ m[ duc la Ieru=alaim, c[ci sunt b[tr`n =i Rabbin. Acuma m-am f[cut singur Domn, mi-am spurcat copilul meu ca Lot în be\ie. +i m-am f[cut Domn! M-ai uns, Doamne, cu untdelemnul tronului din Sion. +i Hagar a mea în turn, m-oi duce la ea =-oi c`nta un psalm al pruncilor lul Assaph =i o voi bucura cu c`ntecul arfei Sionului”.

El era nebun. Lu[un urcior plin cu ap[în m`n[ =i merse pe uli\ele str`mte ale mahalalei jidovilor. Dar drumul nu =i-l gre=i. Ajunse la un loc gol, între murii cet[\ii Sucevei =i murii închisorii. În acest loc nu puteai ajunge dec`t prin c[r[ru=i str`mte =i treceri printre case, de pu\ini cunoscute.

3

Luna apusese =i t`n[ra evreic[ =edea în fereast[ =i se uita în noaptea neagr[, umbra urie=as[c][ a închisorii ei disp[ruse =i lumina de stele era slab[. Fa\a ei alb[ lumina ca a unei moarte din granitul sur al ferestrei închisorii. Veni b[tr`nul în ornatul lui... El era =i mai ciudat =i mai fantastic ca mai nainte. Bonetul îi sta str`mb pe cap, p[rul lui lung =i sur flutura în v`nt.

C`nd evreica-l v[zu începu s[ r`d[cu chicot de bucurie.

— Ai sf`r=it palatul t[u cel nou? întreb[ ea. Cu od[i frumoase îmbr[cate-n m[tase ro=ie, cu oglinzi nalte de =apte co\i în care s[ m[ v[d goal[ din cre=tet p`n-în c[lc`ie... Da, goal[, alb[ca om[tul în acele sale îmbr[cate în purpur[domneasc[. Nu-s eu floarea ta de z[pad[, +tefane?

Ea-i întinse m`na slab[, mic[, fin[pin gratii.

— +tefane! vezi tu regele evreilor! G[titu-i-ai scaun împ[r[tesc =i schiptru pentru m`inile lui ca s[ judece asupra Israilului ca Samoil judec[torul? Dar ai sl[bit, t`n[rul meu amic, zise ea întristat[privindu-l din nou, =i parec-ai îmb[tr`nit tare... de ce poste=ti, s[nu poste=ti, f[t-frumos ce e=ti.

Dar deodat[ea p[ru a-l recunoa=te.

— Nu e=ti tu cumva Levy Canaan? exclam[ea. Halila! departe de mine.

Ea-=i smulse m`na-[n]d[r[t, pe care b[tr`nul o ap[sase pe m`na lui.

— Sunt Levy Canaan! zise b[tr`nul sughi\`nd. P[g`nii au l[sat s[sece izvorul de ap[. Eu am adus un urcior plin =i am venit la Hagar a mea în turn.

— Vai, +tefane, zise ea încet, te-ai f[cut ur`t acum. Ai lipsit mult[vreme de la mine =i de la copilul meu, \i-ai l[sat barb[de sup[rare, n-ai tuns-o, de mult lucru ce-ai avut la palatul nostru cel nou... +i erai a=a de frumos, +tefane, =i s[rutarea gurii tale era ca vinul de Chipru, =i ochii t[i — ca ochii de hulub.

— Hagar, Hagar a mea... Eu sunt Levy Canaan, evreul cel bogat.

— Tu e=ti Levy Canaan, evreul cel bogat? Halila! Departe de mine!... Dar vezi tu, scumpe +tefane, copilul amorului t[u? Mi-ai dat s[beau vin dulce =i-ai l[sat s[afume cu smirn[=i miresme în palatul t[u =i mi-ai s[rutat buzele mele. Dar ia-m[, ia-m[numai, palatul cel nou va fi =i mai frumos dec`t cel vechi. B[tr`nul îi întinse urciorul.

— Halila! departe de mine.

Levy sc[p[urciorul pe pietre de se f[cu h`rburi. Ochii lui se c[scar[ — el se uita \int[ la fereast[ =i scutura cu m`inile grilajul. Bonetul îi c[zu de pe cap =i el al[turi.

— Ai adormit, frumosul meu mire, zise Hagar, ai adormit în palatul t[u, în perini de purpur[, în polog aurit.

Ea-=i întinse m`na cu dorin\[ la b[tr`nul c[zut, apoi îng`n[ încet, ca =i c`nd ar fi vrut s-adoarm[copilu-i:

— Dormi dulce, amorul meu, dormi dulce!

CUPRINS

[“DUP{ ACEAST{ ÎNT~MPLARE MINUNAT{”]

. . . .

...Dup[aceast[înt`mplare minunat[, Cavalerul meu î=i gr[bi calul spre m[gura unui deal dep[rtat, ca s[ treac[ b[l\ile =i mla=tinele periculoase ale Bugeagului. Dar abia ispr[vise jum[tatea drumului =i drumuri multe veneau în cruce =i ori încotro se-ntorcea nu vedea în zare dec`t ponor, ponor pustiu =i sur îl înconjura =i nici nu mai =tia încotro s-o apuce. Îl apuc[noaptea. Era una din acele nop\i negre în care luna plute=te ca o pat[abia v[zut[pe cer. Numai din c`nd în c`nd ea reînvia deodat[în toat[puterea ei, pentru a lumina =esul sur =i pustiu, pentru a disp[rea iar pe ceasuri întregi. Îi era fric[de h`rtopuri =i gropi, calul era obosit, lui însu=i îi venea s[ cad[ din =ea. Se d[du jos de pe cal =i-=i puse urechea la p[m`nt. St[tu mult[vreme astfel, c`nd auzi parec[, încet, dogit, ad`nc un sunet de clopot... el tres[ri. Î=i întoarse ochii de unde i se p[ru c-auzise sunet =i v[zu o lumin[turbure =i p`lp`itoare parec[. Apuc[atunci calul de fr`u =i-ncepu s[ mearg[ în pas iu\it * — de=i abia putea de picioare. Dup-o bucat[ de loc se v[zu oprit în cale de-un =an\ pe care-l umpluse trestia =i buruienele de ap[, care înconjura locul de unde venea lumina — =i, c`nd luna ie=i pe-o clip[pentru a lumina locul, el v[zu o zidire veche =i mare, cu c`te un turn la fiecare col\ =i cu o poart[ uria=[ în mijlocul zidului. Era o ruin[ mai mult, p[rea pustie, acoper[m`ntul se surpase pe-alocurea, murii p[reau a se înclina nepropti\i, ferestele sparte, lemn[ria putred[=i n[ruit[. Un pode\ mi=c[tor, mai mult putreg[it, ducea peste =an\ la curtea castelului.

El merse-n[untru. Lumina ap[ru în fereasta unuia din turnuri, apoi trecu, parec[purtat[prin tot castelul, pe l`ng[ toate ferestrele =i disp[ru. În aceea=i vreme luna se cufund[ dup[ un nour negru, nel[s`nd nici o urm[de pal[m[car =i era un întuneric cum nu mai fusese. T[cere mortal[... Cavalerul î=i leg[calul de st`lpul unui fel de =ur[, s-apropie de cas[ =i merse-n fa\[-i cu pa=i lini =i abia auzi\i. Era lini=te ca-n morm`nt. El se uita pin fere=tile de jos, dar î=i fixa ochii într-un întuneric nep[truns =i nu putu cunoa=te nimica. Dup[un scurt monolog merse la poart[, de-a c[rei u=cior era at`rnat, de-un lan\, un ciocan greu. El îl ridic[, se r[zg`ndi, apoi b[tu o dat[tare. Toat[vizuina r[sun[a de=ert, apoi iar t[cere. El repet[b[taia — iar un ecou surd =i ad`nc, apoi iar t[cere mortal[. B[tu a treia oar[, nici o mi=care de fiin\[ vie. Se dete c`\iva pa=i înd[r[t, ca s[vad[de n-a z[ri cumva lumin[în vro parte a castelului... Lumina ap[ru tot în locul unde ap[ruse =i mai înainte, dar disp[ru tot at`t de iute. Totodat[ c[zu o lovitur[ t`mp[=i ad`nc[ din turn. Inima cavalerului f[cu o pauz[ cumplit[... St[tu mai mult[ vreme neclintit, apoi voi s[ fac[ c`\iva pa=i spre cal, dar ru=inea c[i-ar fi fric[-l re\inu; onoarea =i o irezistibil[dorin\[de-a duce aventura la un sf`r=it îl readuse la poart[. Prinse inim[, se-mb[rb[t[, scoase sabia cu o m`n[, cu cealalt[ridic[clan\a de la poart[. U=a grea tr[snea în \`\`ne =i se da cu greu împins[, el sili din r[sputeri, deodat[îi sc[p[din m`ini, el se opinti în[untru =i poarta rec[zu în urm[-i închis[. Un fior rece îl trecu din cre=tet p`n-în t[lpi, se-ntoarse s[g[seasc[u=a =i trecu mult p`n-o g[si, pip[ind, dar cu toat[opintirea puterilor n-o mai putu deschide. Dup[mai multe încerc[ri zadarnice, el începu s[priveasc[împrejuru-i =i v[zu în fund pe o scar[, încol[cit[asemenea coajei unui culbec, o par[palid-alb[strie, ca o lumin[de candel[, a c[rei zare tremura pe murii negri de piatr[... era c`t un s`mbure de mac. El se-ntrem[înc-o dat[, merse pe pip[ite spre par[, dar ea fugea dinainte-i. El veni p`n jos la scar[ =i dup-o clip[ de r[zg`ndire începu s-o urce-ncet r[zim`ndu-se c-o m`n[de perete. El v[zu flac[ra tot dep[rt`ndu-se dinainte-i p`n-ce ajunse într-un coridor larg =i lung... Flac[ra parc[

plutea în aer departe în coridor, purtat[ca de o m`n[ nev[zut[... el o urm[ tiptil numai în v`rful picioarelor, c[ci se sp[im`nta de zgomotul pa=ilor lui proprii. Flama-l conduse p`n-la sui=ul unei alte sc[ri, aici disp[ru. În acela=i moment r[sun[iar clopotul din turn... ca un geam[t***. Îi trecu prin oase =i m[duv[acest sunet r[gu=it, evlavios, pl`ng[tor.

Era în întuneric total. Î=i întinse m`inile =i începu s[ suie =i aceast[ scar[... O m`n[rece ca a unui mort îi apuc[st`nga =i-l trase dup[ sine... cerc[ a o smulge, dar nu putu, dete cu spada dinainte-=i, auzi un \ipet cumplit =i m`na rece r[mase f[r[putere într-a lui... El o l[s[s[cad[la p[m`nt =i merse c-o hot[r`re desperat[înainte. Scara scund[, încol[cit[, str`mt[ era plin[ de n[ruituri =i g[uri. Treptele erau tot mai înguste =i mai înguste, p`n-ce d[du de un grila[j] de fier. El îl lovi cu piciorul =i-l deschise. Ducea într-un coridor întortocheat =i în unghiuri, abia destul de larg pentru ca un om s[poat[trece cu m`inile =i picioarele pin el. O lucire abia, a c[rei izvor nu se =tia * îl lumina într-at`t înc`t îl puteai vedea. Cavalerul îndr[zni înainte. O v[ietare ad`nc[, de=art[s-auzi prin bol\ile coridorului, din dep[rtare. El merse mereu înainte =i z[ri iar flac[ra albastr[care-i luminase mai nainte. Coridorul boltit se deschise deodat[într-o galerie mare =i spa\ioas[în mijlocul c[reia el z[ri un om îmbr[cat în fier =i armat pe deplin care, cu fa\a sinistr[=i cumplit[, ridica cu o m`n[ sabia =i-=i ar[ta cealalt[, trunchiat[ =i s`nger`nd[. Cavalerul s[ri cu cura[j] la ea, dar ea disp[ru deodat[, l[s`nd s[-i cad[o cheie grea de fier. Flac[ra r[mase suspendat[asupra aripilor unei u=i mari la sf`r=itul galeriei. Cavalerul înaint[ spre ea, b[g[ cheia în broasca cea grea de fier, o întoarse cu putere, aripile u=ii s[rir[ în am`ndou[p[r\ile =i [se] ar[t[o sal[mare =i larg[în a c[rei ad`ncime era un sicriu în[l\at pe un catafalc =i de jur împrejur ardeau în sfe=nice nalte f[clii de cear[ alb[. De-a lungul murilor salei st[teau, în =iruri lungi, statui urie=e=ti de marmur[ neagr[, îmbr[ca\i ca mauri * =i cu s[bii mari în m`ini. C`nd cavalerul înaint[, to\i ridicar[s[biile =i-=i puser[un picior înainte. Flac[ra mic[plutea mereu nainte-i, el o urma mereu,

p`n[ce mai era =ase pa=i departe de sicriu; în momentul acela capacul s[ri de pe sicriu, clopotul sun[a alarm[... o dam[în giulgiu a[l]b =i lung, de moart[, cu un v[l negru pe fa\[, se ridic[încet din sicriu =i-=i întinse bra\ele spre el. În acela=i moment statuele sunar[din s[bii =i se pornir[asupr[-i. Cavalerul n[v[li ca fulgerul asupra femeii =i s-anin[de g`tul ei, ea-=i d[du v[lul într-o parte =i-l s[rut[ pe gur[. Deodat[ toat[ zidirea veche se cutremur[ =i se n[rui în jur împrejur parec[. Pe cavaler îl apuc[ un le=in la inim[ parec[ =i el c[zu la p[m`nt...

C`nd î=i reveni în fire, el se g[si culcat pe un pat de catifea într-o odaie, cea mai splendid[=i bogat[ce o v[zuse în via\a lui, luminat[de lumini a=ezate în candelabre de cristal. O mas[înc[rcat[cu fel de fel de bun[t[\i era în mijlocul od[ii... O muzic[lin[î=i zugr[vea armonia în aer, u=ile se d[dur[-n laturi =i o femeie de o nespus[frumuse\e, înc[rcat[de haine str[lucite =i podoabe scumpe, intr[în ea, urmat[de alte femei, tot frumoase, dar departe de ea. Ea veni l`ng[ cavaler, îngenunche l`ng[el =i-i s[rut[m`inile. Fetele cele tinere aduser[ o cunun[ de laur =i i-o a=ezar[ pe frunte, ea-l lu[ de m`ini =i-l duse în capul mesei, unde =ezu de-a st`nga lui.

— Angela! murmur[el uimit.

Oric`t de-ncet ar fi spus-o, ea auzi, î=i plec[ ochii cuvio=i =i sur`se.

Servitorii intrar[spre a servi la mas[— o muzic[fermec[toare le m`ng`ia auzul. El era mut de mirare =i r[spundea prin înclin[ri * =i mine politicoase. Dup[ce se ridicar[to\i de la mas[, toate fetele se-mpr[=tiar[, afar[de Angela, care-l duse iar la sofa, i se puse în bra\e, i-nconjur[g`tul cu bra\ul ei gol, fin, marmoreu, î=i apropie buzele de gura lui =i-ncepu s[-i vorbeasc[, gur[-n gur[, într-astfel. . . . .

. . . .

[AVATARII FARAONULUI TLÀ]

CUPRINS

Sara... sara... sf`nta =i limpedea mare ]=i ]ntinde p`nz[riile transparente de azur sub luna care-n n[l\imea dep[rtat[a cerului trece ca un mare m[r de aur ne\inut de nimic]n eterul albastru... pustiile Nubiei lucesc verziu-sur ca c`mpii de ghea\[pe care a c[zut o ninsoare u=oar[=i Memfis, divina Memfis,]=i ridic[colosalele ei zidiri ninse de lun[ ]n dep[rtarea \[rii... pare c[-ntr-o noapte de var[ar fi nins deodat[o pulbere de diamant peste toat[lumea =i urmele acelei str[luciri ar fi muiat =i-ndulcit aerul cel dulce al Egipetului, =i numai Nilul]=i leag[n[mi=c[toarele =i lungile lui maluri de papur[pintre care curg oglinzile lui mari, care reflect[lumea cerului =i parec[apele lui, mi=c`ndu-se una peste alta ca lin\olii de cristal mi=c[tor, sun[ ]n ad`nc c`ntarea c`nt[rilor. U=or zboar[luntrea mic[=i neagr[asemenea unei cuget[ri printre tablourile m[re\e desf[=urate de o parte =i de alta a r`ului... ora=e vechi ce-=i construiesc zidirile lor sure =i colonadele lor infinite ]n lumina nop\ilor, piramidele — morminte de regi — cr`nguri de palmieri =i numai p[s[ri c[l[toare str[bat cu aripilentinse,]ntr-un lung triunghi, ad`ncimile f[r[de margine... unde merg? unde?

}n luntrea neagr[e culcat, =i capul lui mare]n perini de m[tas[, bolnavul rege Tlà;]n jurul naltei sale frun\i — o cunun[de flori de mac... de flori a uit[rii =i a somnului...

Peste vecinicia undelor zboar[luntrea lui, p`n[ce dintr-o parte =i dintr-alta a Nilului se ridic[gr[dinile pendente... Dou[pe maluri, deasupra lor, ca pe umeri de munte, iar[=i dou[, =i-n n[l\imile cerului iar[=i dou[... Erau sc[ri urie=e=ti ridicate la soare, =i fiecare treapt[era o gr[din[lung[,]ntins[=i toat[lumea lor repezit[pas [cu] pas la cer s-ad`ncea ca-ntr-o oglind[pas [cu] pas]n infinitul Nilului...

Gr[dinile pendente]ntoarse str[luceau ad`nc-ad`nc]n r`u =i printre ele p[rea c[ trece luna ca o comoar[ ]n fundul apelor. Luntrea se opri la mal... Regele se dete jos palid =i ad`ncit =i se pierdu]n umbra naltelor bol\i de frunze a gr[dinilor, trecu]n lumina lunii =i umbra lui se zugr[vea pe nisipul c[r[rilor ca [un] chip scris cu c[rbune pe un lin\oliu alb. }n fruntea gr[dinii cei mai nalte era palatul lui, cu cupola rotund[, cu =iruri de coloane sure, cu bol\i urie=e=ti...

Erau at`t de mari acele zidiri ]nc`t regele p[ru un g`ndac negru, ie=it]n lumina nop\ii, care suia sc[rile =i trecea prin bol\ile palatului.

El intr[ ]ntr-o sal[mare: Memfis era la picioarele lui... ora=ul infinit cu cupolele albe... a c[rui ocean de palate urie=e=ti, a c[rui strade largi pavate cu pietre lungi =i albe, a c[rui gr[dini de palmieri forma *un* tablou la care se uita uimit =i ad`nc... I se p[rea c[ spiritul Universului viseaz[ — el, c[ruia un p[m`nt cu imperii i-e un gr[unte — =i c[visul s[u m[re\ e pentru [st’ moment Memfis... Bol\ile ferestrelor i se arcau]nalt deasupra frun\ii... Bolta salei era scris[de jur]mprejur cu zodiile cerului... pe murii nal\i erau chipurile zugr[vite a regilor Egipetului.

El g`ndea... Ce umbre urie=e=ti treceau ]n ]nchipuirea s[rmanului muritor care-ntr-o lume at`t de m[rea\[se sim\ea at`t de mic, ca o furnic[ce plute=te pe o frunz[tremur[toare pe suprafa\a Nilului... Deodat[peste fere=tile]nalte c[zur[lungi perdele roze... =i el r[mase]n sala]ntins[ ]ntr-un]ntuneric trandafiriu,]ngreuiat de lumina lunii ce plutea asupra Egipetului. Memfis disp[ru de sub picioarele lui... el r[mase singur, cu g`ndirile lui negre... Noaptea t[cea... El se primbla pin umbra trandafirie a s[lii ]n talerul lui negru-str[lucit... apoi scoase din s`n o fiol[cizelat[dintr-un singur ametist, lu[o cup[s[pat[dintr-un carniol mare, pe care o umplu cu apa s`nt[ a Nilului... Destup[ fiola =i turn[ trei pic[turi ca cerneala din ea peste apa din cup[ =i apa deveni ]ncet-]ncet ]nt`i galben[ca un aur diafan, apoi roz[ca cerul aurorei, apoi albastr[=i ad`nc[ca alb[strimea cerului.

El se uit[mult]n pahar =i p[rea c[vede lucruri ciudate]n metamorfozele colorilor lui... }ntr-adev[r i se p[ru c[vede]n aurul diafan,

]n fund, o muscu\[de om, c-o c`rj[ ]n m`n[, b[tr`n =i ple=uv, dormind cu picioarele-n soare =i cu capul ]n umbra tinzii unei biserici... }n apa roz[ v[zu parc[ un pe=ti=or vioriu care sem[na cu un t`n[r frumos...]n apa viorie v[zu un om sinistru =i rece, cu fa\a de bronz...

— Peste cinci mii de ani, =opti el sur`z`nd... O, Rodope, Rodope!

Deschise o u=[mare =i intr[ ]ntr-o sal[a c[rei podea era o unic[oglind[de aur... sal[f[r[acoper[m`nt... deasupra, cerul cu toate oceanele de stele... ]n oglind[, cerul cu toate oceanele de stele... I se p[rea c[ e un greier am[r`t suspendat]n nem[rginire...

— Isis, strig[el, spre oglind[... Isis, apari!

Tabla se-nnegri =i deasupra-i ap[rur[scrisori albe... chipuri de oameni =i animale... Palatul]ntreg se cutremur[lin.

— A sosit ora mor\ii mele... zise regele, ca =i c`nd ar fi vorbit cu el singur... a=tept s[-mi spui adev[rul... Nu-mi zugr[vi chipuri trec[toare... care s[m[fac[a crede c[suntem numai pulbere...

Un r`s clocoti pin toat[sala...

— Ce r`zi, zise regele ]ntunecos... mie nu mi-e a r`de, demone... voi adev[r, nu batjocur[...

— Pulbere? r[spunse un glas din oglind[cu o rece =i crunt[expresie de ironie... pulbere?... te-n=eli... ce e=ti tu, rege Tlà? Un nume e=ti... o umbr[! Ce nume=ti tu pulbere? Pulberea e ceea ce exist[ ]ntotdeuna... tu nu e=ti dec`t o form[ prin care pulberea trece... Ceea ce-nainte de doi ani se numea regele Tlà este atom cu atom altceva dec`t ceea ce azi se nume=te tot cu acela=i nume...

— Chipul t[u, Isis...

Pe tabla neagr[se zugr[vi un cerc mare ro=u... de acest cerc erau aninate fiin\e ca o scar[... Jos, minerale]n care plantele]=i duceau r[d[cinile... animalele]=i duceau r[d[cinile]n plante, omul]n animale; minerale]n om, plante]n minerale, animale]n plante, omul]n animale, =i pin toate aceste forme tremura cercul ro=u =i f[cea s[joace formele negre pe firul ei ro=u...

— Am]n\eles...

Oglinda se auri... =i cerul se ad`nci]n infinitul ei...

Regele se v[zu iar... o clip[suspendat[...

— O, Rodope! Rodope, murmur[el trist. Ce am numit eu Rodope [?]... o umbr[.

Regele ie=i =i tr`nti u=a dup[sine...

Oglinda singur[se-ncre\i ca suprafa\a unui lac... glasuri se certau]n fundul ei ca sfada valurilor... Chicot =i pl`ns... \iuit, urlet... suspin =i un glas mare ]ncepu s[ r`d[pin tot haosul de glasuri mici...

— O, inamicul meu cel mare... spunea un glas ce umbla prin sal[... Piramide =i temple, ora=e =i gr[dini suspendate pune\i contra pasurilor* mele... R`d de voi, regi ai p[m`ntului, r`d de voi... Ce c[uta\i a prinde eternitatea]n ni=te coji de piatr[, care pentru mine sunt coji de alun[... }n mine,]n pieire =i rena=tere *este* eternitatea... Voi... o umbr[ce mi-a pl[cut a zugr[vi]n aer... voi vre\i s[m[prinde\i pe mine... Nebuni!

Apoi se limpezi oglinda =i eternitatea din cer se uit[ ]n ea]ns[=i... =i se mir[de frumuse\ea ei.

}n singur[tatea pustiilor se-n[l\a piramida sur[cu fruntea ajung`nd nourii... Luna o ningea, ]nc`t p[r\ile lovite de ea p[reau de z[pad[, p[r\ile umbrite p[reau de c[rbune, =i lung[, \uguiet[, gigantic[, se-ntindea pe nisip umbra piramidei. Regele]=i f[cu drumul pe dunga umbrei, un punct negru mi=c[tor, p`n[ ce veni ]n apropierea ei. Deschise o u=[ c-o cheie de aur, o ]nchise iar dup[ sine... =i cu asta ]nchisese por\ile lumii dup[ el... era singur, singur ]ntr-un mare morm`nt... El aprinse o facl[... }n[untru se-ntindeau colonade, chipuri de zei abia lovite de lumina ro=ie a f[cliei, a c[rei raze treceau fulger[toare pe chipurile urie=e=ti =i negre de zei]n umbra umed[a columnelor,]nc`t p[rea c[ dup[ fiece piatr[, din fiece umbr[ sclipesc ochi sini=tri, izvoare sub\iri roiau de sub picioarele zeilor =i se pierdeau ]n p[m`nt... din c`nd ]n c`nd flac[ra ro=ie a f[cliei, izbucnind mai tare, zv`rlea dungi de lumin[ ]n de=ertele hale, prin arcadele sumbre =i sure, prin columnele reci... =i nimeni, nimeni]n acest l[ca= al mor\ii.

Deodat[ap[ru Tlà... El zv`rlise u=a morm`ntului dup[sine,]ntre el =i lume... fa\a sa mare =i palid[, ochii lui ad`nci =i sc`nteietori,

mersul s[u m`ndru, talarul negru ce-i curgea]n cu[te] sp[l]endi[de] de umeri]n jos... astfel sta aspru zugr[vit]n lumina cea ro=ie a f[cliei. |i-era fric[s[prive=ti]n fa\a lui... al acestui singur muritor]n halele mari =i de=erte a mor\ii... Dar mai era el viu...? Pu\in era =i avea s[-=i rezime capul, greu de cuget[rile unui imperiu, pe perina p[cii eterne... Eterne? Ah, nu cuteza s-o spere.

El umbla ca-n vis... umbla pe o genera\ie de oameni... un s[rman vis[tor sf[r`mat de durere, doritor de moarte... El deschise repede u=a de la o treapt[ ce ducea sub piramid[, lu[ f[clia... =i ad`nc departe sub piramid[se vedea sticlind un plan negru =i str[lucit... Parc[un ocean se mi=c[mut sub piramid[... El privi]n jos...

— O, lac!]n cur`nd vei c`nta la capul meu c`nt[rile...

El cobor] sc[rile jos, mai jos, ca =i c`nd s-ar fi cobor`t]n fundul unei mine... =i-n ad`nca dep[rtare ]l vedeai l`ng[un lac. Razele f[cliei n-ajungeau departe... O parte a apei se ro=i de lumin[=i-n mijlocul lui se desemnau formele negre =i fantastice ale unei insule acoperite de o dumbrav[...

Regele sui sc[rile unei urne de piatr[ ]nalt[c`t un palat... El arunc[ f[clia-n urn[... Ca =i c`nd o dom[s-ar fi aprins deodat[ ]n mijlocul nop\ii ad`nc negre, astfel s-aprinse fluidul din vas =i ilumin[toat[hala mare ca o bolt[a cerului de sub piramid[, lacul ce str[lucea, insula cu boschete verzi, cu straturi de flori palide =i]nalte, cu c[r[rile acoperite cu nisip de argint... era o gr[din[frumoas[ ]n mijlocul unui lac subteran... Numai fumul gros se-n[l\a din v[paia vasului =i se sp[rgea sus, sus de bolta su[b]teranei.

Regele cobor] iar la malul lacului... un podi= de prund, peste care apa trecuse, ducea la insul[... El mergea pe c[rare... apa-i ajungea p`n[ la genunchi... mi=c[rile lui n[=teau cercuri murinde pe suprafa\a apei =i poalele mantiei ajungeau ]n ap[. Ajunse la insul[... }n lumina ro=ie... pin umbra neagr[ a arborilor, pe l`ng[lungile straturi de flori, el merse p`n[ajunse]n mijlocul insulei.

Pe un piedestal scund erau dou[sicriuri... }n unul era]ntins[o femeie cu chipul de cear[... rozele ro=ii]mpletite]n jurul frun\ii con-

trastau cu fa\a palid[=i moart[... Ochii cei mari]nchi=i, fa\a tras[=i sl[bit[, pleoapele-nvine\ite peste ochii]nfunda\i. Haina ei trecea din toate p[r\ile peste marginile sicriului =i ajungea la p[m`nt... M`inile reci, transparente de albe, cu degetele lungi =i sub\iri]ncle=tate peste piept... Era un cadavru de-o sp[im`nt[toare frumuse\[...

— O, Rodope, zise el]ngenunchind la sicriu =i plec`ndu-=i fa\a plin[ de lacrimi la pieptul [ei]. Cum te iubesc!... De ce-ai murit?... Nu \i-am spus s[ nu mori... nu te-am rugat... copil[? Vezi tu flac[ra l[mpii urie=e=ti... vezi tu gr[dina ce-ncunjur[ sicriul t[u... vezi tu coroanele regilor at`rnate de crengile acestor arbori?... O, de le-ai vedea... de-ai putea s[deschizi ochii t[i cei mari, s[m[prive=ti p`n[ ce voi muri l`ng[tine... c[ci voi muri-n cur`nd... Rodope! Te urmez ]n noaptea de unde nu-i re]ntoarcere... Cerul cu stelele lui, Nilul cu eternele-i unde... divina Memfis... genera\ii vor pl`nge... =i eu mor... mor, c[ci ai murit tu, palidul meu copil... copilul meu... al meu*...

El ap[s[fruntea de m`inile ei unite... ]ntuneric... o negur[ rece cuprinse creierii lui, i se p[rea c[ Rodope ]l cheam[ din dep[rtare, f[c`ndu-i semne c-un ramur de finic... el sim\ea c[b[t[ile inimii i se r[resc... sim\ea storc`ndu-i-se via\a din s`n... sim\ea c[... nimic... nimic.

El murise cu fruntea plecat[pe pieptul ei.

Flac[ra urie=easc[mai p`lp`ia]n aer, de f[cea s[joace]n razele-i ro=ii, s[dispar[=i reapar[fantastic toat[lumea su[b]teranei... apoi se stinse, =i un]ntuneric ad`nc, f[r[ ]ntindere, mut, domni peste sf`r=itul unui om.

Era ca =i c`nd toat[ m[re\ia trecuse ca un vis iluminat de-un fulger pe dinaintea ochilor =i nu r[m[sese dec`t un]ntuneric asemenea celuia din somnul f[r[de vis, un]ntuneric f[r[spa\iu =i f[r[timp.

***Nu-l l[sa! Sfrrr! Dup[el, b[ie\i!... Hahaha... +i copiii descul\i, cu p[l[riile lor mari, fugeau de le pocneau c[lc`iele dup[ un cer=itor b[tr`n =i tren\[ros, cu fa\a speriat[=i cu barba zburlit[.

Azv`rleau pietre dup[ el... =i el pl`ngea, s[rmanul idiot, =i striga din toate puterile:

— Cucurigu!...

Un franciscan t`n[r =i palid trecu pe l`ng[el... el s-arunc[la picioarele lui =i-ncepu s[-i s[rute poalele rasei =i-=i ridic[m`inile pl`ng`nd spre el...

— Copii r[ut[cio=i =i f[r[de mil[!... strig[franciscanul c-o voce tare =i sonor[, nu vi-i ru=ine s[chinui\i un biet idiot... un cer=itor... nu vede\i cum pl`nge, nu vede\i cum ]=i ridic[ m`inile uscat[e] de b[tr`ne\e... o! blestemul lui D-zeu are s[cad[pe voi!...

— Cucurigu! strig[b[tr`nul r[gu=it =i tremur`nd de spaim[.

Copiii speria\i holbar[ochii lor cumin\i la franciscanul palid =i se risipir[ca un stol de vr[bii...

Franciscanul ridic[pe b[tr`n de la p[m`nt =i-l duse spre tinda unei zidiri mari,]l culc[bini=or, puindu-i drept c[p[t`i sacul s[u... puse m`na lui frumoas[pe inima bietului idiot, care se sp[rgea b[t`nd de spaim[ =i-ngrozire =i =ezu l`ng[el p`n[ ce sim\i c-a adormit... }i puse o p`ine alb[al[turi cu capul =i-apoi se dep[rt[suspin`nd... o lacrim[mare-i str[lucea ochiul frumosului c[lug[r.

Era vechea zidire de piatr[cubic[a sfatului or[=enesc din Sevilla unde-l depusese pe bietul cer=itor. Cerul cu]ntunecatul lui azur =i cu soarele-i arz[tor se destindea asupra ora=ului vechi, stradele cele str`mte erau mai de=erte, [era] o c[ldur[ mole=itoare =i nesuferit[ care-nfierb`nta pietrele pavajului, nisipul =i murii =i care f[cuse ca la orice fereastr[s[fie l[sat[perdeaua... astfel]nc`t p[rea un ora= orb =i nelocuit, a=a nu se vedea nici o fiin\[pe strade =i pe pie\e. Cer=etorul dormea cu capul]n umbra murilor... adic[cine =tie dac[dormea numai... Umbra uscat[a murilor caselor, lenea cea c[lduroas[a zilei, nici o mi=care, nici un glas... ce fel murise to\i oamenii]n acest ora= sau dormeau... c[ci tot strig[tul de mai]nainte n-a fost dec`t o]ntrerupere a unei lungi =i constante t[ceri.

Bietul cer=etor adormise... Ce vise ciudate avea... I se p[rea c[corpul lui]ntreg e ceva ce se poate]ntinde =i contrage =i poate lua orice form[din lume... I se p[rea mai]nt`i c[ i se umfl[ capul din ce ]n ce =i el devine un b[tr`n ghebos, gras =i glume\... or[i] c[acu=i se usuc[

ca \`rul =i devine un om lung, cu ochii clipitori =i mici,]mbr[cat]n straie lungi negre... or[i] c[i se umfl[corpul =i i se sub\iaz[picioarele, de pare un sac de f[in[pus pe dou[fuse sub\iri... Apoi sim\i c[se contrage repede, repede =i devine un gr[unte mic]n mijlocul unui g[lbenu= de ou... Prin albu= el vede numai de jur]mprejur coaja oului =i [se] zv`rcole=te ca o furnicu\[ ]n centrul lui... =i tot cre=te, cre=te, pare c[-i]nghimp[ceva umerii...

“Aha! g`ndi el,]mi cresc tuleii”...

Apoi se sim\i din ce]n ce cresc`nd, acu aripile i-erau mari... era cuco=. Cucurigu! strig[ el, primbl`ndu-se]ntr-o ograd[de=art[sub un gard, peste ni=te bulg[ri de piatr[=i prin glod,]n care-i r[m`nea urmele labelor ca o scrisoare de zodii... Cucurigu... Dar nu-i era bine...}i era greu capul... creasta i-at`rna]n jos, ochii lui cei rotunzi ca dou[alti\e de o\el erau p[injeni\i... el]=i plec[capul =i-l ascunse sub arip[...]=i ridic[un picior =i adormi... Dar]ntr-un par era o cioar[care tot striga: crrr! tlà! tlà! tlà! crrr... Sunetele astea-l urm[reau]n somn... p`n[ ce sim\i c[ nu simte nimic... p[rea c[ o tabla neag[r][* se-ntinde naintea ochilor lui, apoi ]ncet[ =i asta... apoi i se p[ru lui c[ e un punct negru, mic, care totuna* se contrage mereu, p`n[ce n-a r[mas din el... nimic. }nspre sar[ora=ul]ncepu s[-nvie... Treceau oameni cu pasul]ncet pe l`ng[ el =i i se uitau curio=i ]n fa\[... “A murit bietul Baltazar!” g`ndeau ei... Veni un consilier al ora=ului, g`ndi =i el c-a murit... Nu se g[si nici un pop[ s[-l ]ngroape... “El fusese ]ndr[cit, ziceau ei, cum s[ binecuv`nt[m cadavrul unui]ndr[cit”...

Doi oameni s[raci se g[sir[care s[-l]ngroape pentru c`\iva reis din casa comunal[. }i s[par[ groapa ]ntr-un col\ de cimitir. Sara, pe lun[, venir[ cu dou[ sc`nduri b[tute]n cuie una de alta... }l puser[pe ele =i se uitar[=i ei cam a=a cum se uit[omul la mort... este totdeauna o sim\ire, nu de comp[timire, dar de de=ert sufletesc cea din fa\a unui cadavru...

— Frumos b[tr`n, zise unul, pare c[ e un ]mp[rat r[s[rit din pove=ti... Pletele sure cad grele la p[m`nt... capul mare =i greu, c[ci mor\ii sunt grei...

— Ah! zise cellalt... ce mai g`nde=ti =i tu?... N-avem noi destule de g`ndit, ca s[ne pierdem acuma vremea cu privirea unui mort. Pe sc`nduri =i hai!

Ajunser[cur`nd afar[ de ora=, la \intirimul cu murii lui albi =i lungi, ce p[reau un=i cu var de lumina lunii... trecur[ peste pragul porti\ei negre, s-apropiar[ de morm`nt, l`ng[ care fumega ]nc[ lutul proasp[t. }n fundul morm`ntului umed erau a=ezate paie... Ei]l r[sturnar[pe b[tr`n de pe sc`ndur[cu fa\a]n jos, pe paie... aruncar[ ]nc-un bra\ de paie peste el... =i]ncepur[a arunca p[m`nt peste el...

— E t`rziu, Boromeo, zise unul, hai =i ne-om duce acas[... M`ine om veni de om umple morm`ntul... Am aruncat destul pentru ca s[nu fie descoperit...

— Hai dar!

Luar[lope\ile de-a umere =i,]n noaptea cea clar[, ie=ir[=optind =i povestind]ncet din cimitir*... Crucile albite se uitau]n lun[, florile de pe morminte fo=neau mi=cate de-o suflare lin[, murii cei albi, ce se ridicau peste c`mpia crucilor =i a mormintelor, luna, ce trecea at`t de palid[=i dureroas[... =i, de departe, ora=ul, cu conturele lui fantastice, cu case =i turnuri, cu ferestele-i mute ce ascundeau mistere, =i peste toate un lin\oliu transparent de lumin[alb[... Numai un brot[cel trezit]n iarb[s[rea cu picioru=ele distinse... “Tlà, tlà”, \ipa el]n lun[=i trezi un \`n\ar ce adormise* pe pieli\a lui cu: Bzzz! Tlà! Acest duo solitar nu era ]ntrerupt de nimic... numai ]n urechea mortului suna un greier parec[... El auzea parec[ acel greier, dar nu g`ndea nimic... +i greierul sub\ia glasul, de p[rea tremuratul glas a unei coarde de aur mi=cate =i tremur`nde, =i lui]i veni acum clar ideea *aur*]n minte... Aur, aur... sunetul cre=tea nu]n mintea, ci]n inima lui.

Din ce []n ce] mintea i se ilumina... i se p[rea c[lada de creieri* este o sal[frumoas[plin[de flori =i oglinzi, dar f[r[lumin[ ]nc[... o muzic[ ]nceat[trecu prin sal[, ciudat[=i dulce, =i el sim\ea fiin\e trec`nd prin sal[, fete ]n haine albe... cu suflarea lor cald[ =i cu pieptul plin, =i b[rba\i str`ng`ndu-le de m`ini =i =optindu-le de amor... Era o lume de semi]ntunerec =i mezzavoce. O candel[ardea]n mijlocul

s[lii a c[rei lumin[cre=tea din ce]n ce, din un punct ca v`rful unui ac ]ntr-un licurici, din licurici ]ntr-o flam[ sub\ire =i albastr[, =i cu c`t flama cre=tea, cu at`t vocile s-auzeau mai tare, tot mai tare... p`n[ce deodat[[]n] sala iluminat[* =i plin[de un aer de diama[n]t... el auzi r`suri tari, zgomotoase, glume, vorbe, joc... un zgomot ca-ntr-o sal[ de bal... +i v[zu c[ toate sunt propriile lui ]nchipuiri, clare can-tr-un vis limpede... El se sim\ea ap[sat... dete paiele =i lutul de pe fa\[ =i se trezi ]ntr-o groap[ ad`nc[— f[r[s[=tie cum, f[r[s[=tie cine-i el, =i deasupra frun\ii lui cu]nchipuiri senine plutea sus, sus]n cer, luna cea plin[.

“*Cine* sunt eu?” fu cea]nt`i cugetare ce-i veni ]n minte. Mintea lui era clar[, ]nchipuirile erau ca formele concrete, vii =i pline de via\[... el avea o lume gata ]n capul lui, de a c[rei izvoare nu-=i putea da socoteal[... Se g[sea cuminte... =i... memoria, memoria era ceea ce-i lipsea... El ]nchise ochii, ca s[ r[m`ie]n]ntuneric =i ca, ne’nfluen\at de lumea de dinafar[, s[cutreiere c`mpul aducerii lui aminte... Era ca un orizont negru =i f[r[ de sf`r=it... nimic, nimic... numai prezent avea... trecut defel... sau unul at`t de tenebros ]nc`t nu vedea nimic pe el... departe, departe... ca =i c`nd ]ntr-o noapte neagr[ ca lumina din sticla cu cerneal[... ai vedea undeva un foc arz`nd... Cer]nnorat =i negru... p[m`ntul =i noaptea de nu-\i po\i vedea m`na cu degetele r[=chiete dinaintea ochilor... departe parec[vedea]n noaptea plin[* a sufletului lui o antic[coroan[de rege.

“Ah! g`ndi... m[tem s[nu-nnebunesc iar... c[ci, cum v[d, ceea ce am acuma... mintea... n-am avut-o-ntotdeauna... trebuie s-o fi pierdut odat[.”

El ie=i din morm`nt dup[ ce tocmise la loc paiele =i p[m`ntul, ca s[nu se cunoasc[c[el a ie=it din morm`nt, =i-ncepu s[ mearg[ ]ncet prin cimitir... Ajunse l`ng[mur...]l s[ri... =i-ncepu s[mearg[spre ora=... Ajunse]ntr-o ulicioar[str`mt[, de a c[reia am`ndou[laturile se-n[l\au case negre =i lungi cu ferestrele rotunde... Un turn de biseric[lung, cu piatra lui mucig[it[, acoperit cu olane negrite de vreme, cu fere=ti risipite* =i oarbe, cu o u=[masiv[=i veche de stejar, ferecat[

c-o cruce de spij[lucrat[ ]n mii de podoabe =i flori... El deschise c-o cheie mare =i ruginit[poarta, sui sc[rile]nguste]n sus =i intr[ ]ntr-o c[mar[nalt boltit[ ]n mijlocul c[reia se afla o mas[de piatr[sur[=i un scaun vechi, a c[rui]mbr[c[minte de piele era toat[ferfeni\it[... Numai luna se uita sperioas[prin fereasta veche, n[ruit[* =i f[r[obloane, care sem[na mai mult cu o g[v[un[de piatr[de la o vizunie. B[tr`nul sur se uita uimit la lucrurile ce-l ]ncunjurau... un pas instinctiv ]l dusese ]n aceast[ vizunie... el g[sise cheia la sine... Un dulap vechi de lemn mohor`t, lucrat cu fel de fel de sculpturi, era pe jum[tate deschis, o candel[de sticl[ro=ie-]nchis[v[rsa raze slabe de rubin]n c[mara pustie... el deschise dulapul... scoase un pergament vechi =i-l desf[=ur[dinaintea lui... Era o cart[a Spaniei. }n un loc al ei era m`njit[ cu coloare galben[ ca aurul... El s-apropie de fereast[ =i se uit[ mult la locul m`njit.

— Hm! da, da! aici trebuie s[fie visul vie\ii mele...

+i, ca =i c`nd s-ar fi speriat de ne]ngrijirea cu care l[sase dulapul deschis, arunc[ iute pergamentul ]n fundul lui =i-l ]nchise iute c-o chei\[ de o\el... Apoi ]ncepu s[ se primble prin c[mar[... O oal[ de flori numai cu p[m`nt era]ntr-un col\... El turn[p[m`ntul afar[... sub el erau monede de aur... C-un fel de aviditate el leg[ banii ]ntr-o trean\[ veche =i-i puse ]n s`n... Toate ce f[cea i se p[reau fire=ti =i totu=i dac[s-ar fi]ntrebat de ce le face nu =i-ar fi putut da socoteal[... Avea instinctul necon=tiu a unui animal, care face tot ce-i de trebuin\[f[r[s[=tie spre ce scop.

El]=i tunse barba =i p[rul c-un foarfece ruginit... deschise [o] lad[secular[=i mohor`t[... scoase din ea haine frumoase de catifea =i se schimb[ ]n ele... Scoase o oglind[ din lad[ =i se admir[ ]n ea... g[si un =ip vioriu plin de mireasm[ =i-=i stropi hainele cu ea... =i c`nd ie=i din turnul vechi, cu p[l[ria lui cu =nur de aur... cu bumbii lui de pietre scumpe, cu inele de diamant pe degete, p[rea un gentilom b[tr`n =i bogat...

Merse]n fa\a unui palat vechi, zidit]ntr-un frumos stil maur,]naintea c[ruia se-ntindea o gr[din[de pomi]n floare,]nconjurat[

de un grila[j] de fier cu v`rfuri aurite... }n bolta por\ii sun[ un clopot... I se deschise, portarul se plec[ p`n[la p[m`nt]naintea lui... El trecu pe o c[rare lung[ ]n urma unei alei de castani, ajunse la sc[rile nalte acoperite de un baldachin suspendat pe columne]n forma lujerilor de crin, intr[ ]n[untru... Sui repede sc[rile acoperite c-un covor moale... intr[ ]ntr-o sal[splendid[... a c[rei tablouri pe pere\i se zugr[veau =ters =i neclar]n semi]ntunericul luminii de lun[. Pe-un je\ l`ng[fereast[=edea o fat[nalt[=i palid[, care la intrarea lui]=i]ntoarse uimit[* capul... El s-apropie de ea...

— Voi sunte\i, Signor? zise ea]ncet... =ede\i]n fa\a mea... am s[v[istorisesc multe...

Ochii ei mari =i]ntuneca\i purtau]n ei o durere f[r[de lacrimi... Usc[ciunea lor teribil[tr[da disperarea.

— Vorbe=te, copila mea.

— Signore... familia mea m-a destinat s[v[fiu so\ie... =i trebuiesc s-o fiu, c[ci nu am nici o putere de rezisten\[... Dar nu v[pot iubi... Iubesc un t`n[r cavaler, t`n[r =i frumos, =i voi sunte\i b[tr`n... }ns[ de c`nd v-am v[zut, marchize, mi s-a p[rut c[ave\i un caracter nobil, c[nu ve\i voi [s[] m[sacrific unui maritagiu care nu v[va ferici =i care pe mine m[va despera...

— Te iubesc, Señora, zise el c-un ton sec =i scurt... dar nu voi s[te nefericesc... Dar prezen\a d-tale ar fi]n stare de-a m[face egoist, c[ci e=ti at`t de frumoas[... Señora, renun\ la m`na d-tale cu o condi\ie numai... foarte u=oar[de-mplinit, se-n\elege... Trebuie s[m[concedia\i chiar]n ast[sar[... S[-mi puie caii la tr[sur[... plec... Ave\i bun[tatea de a-mi da condei =i h`rtie, ca s[scriu renun\area mea... chema\i pe p[rintele =i pe v[rul d-voasr[, ca s[serveasc[de martori... c[ci doresc ca s[fii fericit[...

Fata, ro=ie de bucurie, ie=i, ordon[s[i se g[teasc[tr[sura de drum, aduse pe tat[l =i pe v[ru-s[u...

— Cum, d-le marchiz... d-ta renun\i la...

— Aide, conte! s[nu pierdem vorba-n zadar. Ai voit s[-\i neferice=ti copila, =i eu nu voi ca bog[\ia mea s[fie cauz[la aceasta... +tiu c[

e=ti s[rac, conte... d[ruiesc deci drept zestre miresei la care renun\ jum[tate din averea mea... Pute\i chema un notar...

Notarul fu adus iute.

Marchizul dict[actul de dona\iune... Contele-i str`nse m`na cu ochii plini de lacrimi... fata =i v[rul ei]ngenunchease-nainte-i s[ru-t`ndu-i m`inile... el]i binecuv`nt[ =i ie=i repede. Tr[sura era gata, caii sfor[iau ]n hamurile lor... El se ]ntoarse repede, intr[ ]ntr-o odaie slab iluminat[ unde dormea ]n pat un b[tr`n care, tr[sur[cu tr[sur[, era el. Haine ca ale lui erau a=ezate pe scaun... b[tr`nul visa ad`nc... “Da, da! zicea el pin somn... nu v[uimi\i... renun\ la m`na donei Ana...]i d[ruiesc jum[tate din averea mea”.

— Viseaz[ceea ce eu am f[cut, zise el]ncet. Cu at`t mai bine... cu at`t mai bine...

Cobor], se sui]n tr[sur[, care ie=i din curte =i-ncepu s[zboare pe stradele lungi, apoi ie=i]n c`mp pe drumul de \ar[... P[rea c`mpia o p`nz[rie ]ntins[ =i verde pres[rat[ cu buchete de flori felurite... Ast-fel merser[ p`n[cam la dou[dup[miezul nop\ii...

Un castel vechi c-o gr[din[p[r[ginit[se-n[l\a pe o coast[de deal... P[rea mai mult o gr[mad[de pietre dec`t o zidire, cu murii ei risipi\i, cu copacii usca\i, pe a c[ror tulpin[cre=tea genera\ii tinere de arbori noi =i sub\iri... Era un parc cu o p[dure veche, unde pe ruinele co-pacilor vechi =i putrezi cresc cei noi =i tineri... Tr[sura intr[ ]n curtea plin[de ierb[rie =i de huci s[lb[ticit, ajunse la sc[ri... el]i dete dru-mul =i intr[ ]n]naltele =i surele hale ale castelului, cu pere\ii reci de piatr[patrat[, cu mobile antice =i ve=tede, cu tablouri =terse =i mohor`te, ]n cadruri de lemn negru... Astfel umbla b[tr`nul, c-o lum`nare de cear[ ]ntr-un sfe=nic de argint, prin toate od[ile largi =i de=erte, =i [ca] vise din b[tr`ni]l]ncunjurau acele portrete care, seri-oase]n cadrele lor, se uitau parec[la el...

El ajunse]ntr-o c[mar[nalt[=i f[r[fere=ti... Afar[de u=a pe care intrase nu mai era o alta... El]nchise acea u=[dup[sine, trase, pe din[untru, un drug de fier peste ea... s-apropie de un perete de piatr[p[trat[=i]mpinse]ntr-un loc cu m`na... Peretele de piatr[se-ntoarse

ca-ntr-o \`\`n[... el \u=ni iute cu lum`narea pin cr[p[tura deschis[ =i se trezi, cu lum`narea-n m`n[, asupra unei sc[ri ce ducea ]n jos... El ]ntoarse peretele la loc... =i cobor] sc[rile ce sunau t`mpit sub pa=i... un aer bolnav]i]ngreuia pieptul... Ajunse]n o su[b]teran[mare... De jur]mprejur erau boltiri]n muri]n care erau statui de piatr[... chipuri de cavaleri]mbr[ca\i]n fier... ce se uitau cu ochii lor reci de piatr[la el... O manta era sp`nzurat[-ntr-un cui...]ntr-un col\ era o bute a=e-zat[pe t[lpi, de mult putrezite, =i o cup[de argint al[turi de ea...

El scoase cepul de la bute... Nu curgea nimic... Desigur c[c[ma=a prins[asupra vinului era foarte groas[. El b[g[spada]n bute =i \inu cupa... Un vin ca chihlimbarul, transparent... mirositor curse din bute... El o astup[,]=i apropie buzele de acel lichid vechi... =i b[u paharul]ntreg. I se cutremur[corpul de pl[cere... P[rea c[chipurile de pia-tr[ ]ncepeau a se leg[na pe piedestalele lor balan\`nd cu m`inile, apoi el se culc[pe manta la p[m`nt ca s[ priveasc[... Stanurile de piatr[ se cobor`r[=i-ncepur[a juca]n pivni\[, =i sub greoaiele lor t[lpi de granit urla cerul su[b]teranei... Mai st`ngaci dec`t ur=ii se-nv`rteau \op[ind =i strigau =i se certau... Hopp! hopp, zupp, zupp! +i-=i leg[nau taliile lor \epene, =i-=i mi=cau picioarele lor, =i ochii lor de piatr[ se-nv`rteau usca\i =i mor\i]n]ncoifatele lor capete...

— S[tr[iasc[Almanzor, striga unul.

— S[tr[iasc[, r[sunar[su[b]teranele...

P[rea c-o mie de glasuri r[spund la exclamarea lui, sim\eai c[e=ti]ntr-un labirint de su[b]terane la care aceasta era numai tinda... Ropo-tul]nfrico=at al cavalerilor de piatr[, strig[tele lor s[lbatece, turba-rea lor]nfior[toare]l f[cea pe b[tr`n s[se-nf[=ure-n mantaua lui... El nu zicea nimic... dar ei nici observau prezen\a unui om viu... P[rea c[el e mort sau c[nu e defel =i numai ei sunt.

Apoi vorbele lor devenir[din ce]n ce mai]ncete, m[runte, \[nd[rite... ei povesteau de p[reai a auzi glasuri de babe noaptea pe prisp[... pove=ti]n care se desf[=ura]naintea sufletului auditorilor toat[istoria cavalerismului Spaniei... =i tot mai molcom, mai mol-com auzea b[tr`nul glasurile lor =optitoare, p`n[ce nu mai auzi ni-mic... El adormise.

A doua zi se scul[, lum`narea mai era un muc numai ]n sfe=nicul cel de argint ce ardea abia... El g[si pe mas[ o leg[tur[ de chei =i, topite, multe [mucuri] de lum`n[ri de cear[galben[... Aprinse unul de mucul ce era s[se sting[, lu[cheile =i deschise o u=[ce ducea]ntr-o suteran[al[turat[. |inea lumina]n aer cu bra\ul distins... L[zi cu gr[mezi de argint erau]n col\urile acestei su[b]terane f[r[vo r[sufl[toare... Argint, argint... el merse mai departe... Deschise o alt[u=[... L[zi de aur gr[m[dit licureau slab]n lumina cea ro=ietic[a f[cliei de cear[. El s-apropie... Erau monete foarte vechi, din cele mai deosebite vremuri. Unele b[tute de romani]nc[, altele de mai]ncoace,]ns[toate vechi... El merse]nainte... deschise o alt[u=[=i acolo g[si mici sicrie, pe poli\e de fier, pline de pietre scumpe. Diamante]ntr-una, rubine =i smaragde]ntr-alta... =i o lad[plin[de cele mai frumoase m[rg[ritare... Atotputernicia omeneasc[era str`ns[[-n] su[b]teran[... Mai deschise o u=[ =i... =i g[si un sicriu acoperit c-o p`nz[alb[... El dete p`nza ]ntr-o parte. O \east[ goal[ cu gura r`njit[se str`mba parec[la el...

“Ce te str`mbi, g`ndi el m`nios... Ca =i c`nd eu nu =tiu c[[sta-i sf`r=itul omnipoten\ei omene=ti?”

Sim\iri]ntunecate]i turburau pieptul... O imensitate de dorin\e]i mi=ca inima =i toate... toate realizabile.

— Ah, zise el]ncet... lume, am prins col\ul fericirii]n m`n[... Am aur, =i de-a= zice de o mie de ori aur, n-a= =ti]nc[bog[\ia ce o am]n puterea mea... +i ce nu po\i cump[ra cu acest metal str[lucit,]n care to\i demonii lumii tr[iesc... Tot, tot! M[rire, renume, coroane chiar... pl[ceri... =i ceea ce pl[te=te mai mult... dreptul =i putin\a de-a dispre\ui lumea]ntreag[...

Ce cost[inocen\a unei copile? pot]ntreba eu, ce, iubirea unei mame pentru copilul ei ucis, ce, onoarea unui tat[, ofilit[prin ofilirea fiicei sale... mi s-ar =opti sume mari... mari pentru ei, nu pentru mine... Ce cost[absolu\iunea bisericii pentru crim[... o sum[mare, dar o sum[... Ce cost[mila lui Dumnezeu... s-o scoatem la v`nzare... Ce,]ndulcirea diavolului, ce, iubirea poporului, ce, gloria, ce cost[

opera unui geniu, cu care s[-mi eternizez numele meu... Toate, toate sunt de v`nzare... El r`se crunt. Ecoul boltelor r[spundea cu clocot la r`sul lui cumplit, =i craniul cel mort parc[ r`nji din sicriu... Iat[-m[dar]n v`rful lucrurilor omene=ti... Ce a= fi eu f[r[tine, metal rece =i mort? Un cer=itor pe stradele Sevillei... Ce sunt cu tine?... Tot ce voi... Ce este]n tine?... Nu pot afla un r[spuns din sunetul t[u... Ce este]n tine? Este amor? Nu. Unde-i?... E amici\ie, m[rire, geniu. Nu... c[ci nu-l v[d... +i totu=i este tot... tot...

}n vremea asta marchizul Alvarez se trezise diminea\a]n casa contelui, dup[ce avuse un vis ciudat pe care, se-n\elege, nici]n minte nu-i venea s[-l realizeze. El intr[ ]n sala unde era adunat[toat[familia la dejun.

— A, marchize, dar t`n[r mai e=ti!... C`nd pustia ai venit at`t de repede de la \ar[... dar, ]n sf`r=it, cu toate astea ne oferi numai ocazia de a-\i mul\umi din nou pentru generoasa d-tale dona\iune ce-ai f[cut-o asar[... E=ti superb, marchize...

— Eu?

— Bine... Ce fel... te faci c[nu-\i aduci aminte...[?]

— Eu am visat asta, dar n-am f[cut-o... Nici prin minte nu-mi trece...

}i aduser[documentul.

El se uit[netot pe el:

— Isc[litura mea, f[r[contestare, dar e fals[...

— Ce fel fals[?

— Eu n-am renun\at la m`na Doñei Ana, nici i-am donat ceva...

— Dar asar[... adu-\i aminte, marchize...

— Eei... dar eu nu sunt nebun, d-le conte... Vre\i s[v[bate\i joc de un om]n toate min\ile. Caii mei... voi s[plec!... Voi s[v[d unde ve\i ajunge cu dona\iunea d-voastre.

— Ce cai, zise portarul privindu-l din cre=tet p`n[ ]n t[lpi. Tr[sura =i caii nu-\i sunt aici, d-le marchiz... ieri ai plecat cu ei la \ar[...

Marchizul se cruci...

— Eu? eu am plecat la \ar[...

— Da, da, da! D-ta, cine altul...

— Bine, frate... eu am visat...

— Ai visat realitatea, marchize...

— Aduce\i-mi tr[sura de po=t[... voi s[m[duc... }n urm[cineva o fi luat]n posesie =i castelul meu sub numele =i figura... Nu are nici o valoare actul de dar, conte... M-oi re]ntoarce =-apoi voi vorbi... Sunt lunatec doar... nu mai pricep nimic...

El plec[la \ar[...

Tr[sur[=i servitorii venise cu el de cu sar[acolo... Se mirar[c`nd ]l v[zur[ ap[r`nd]ntr-un al doilea exemplar.

— Am venit eu asar[cu voi la \ar[?

— Venit, marchize...

El sui iute sc[rile... intr[ ]n apartamente... G[si portofoliul lui propriu pe mas[, pe care =tia c[-l avuse]n ora=... “D-zeu cu mine! g`ndi el. Ce-nsemneaz[asta?...” C[ut[urme de om strein prin toate od[ile... Nimic... Ajunse doar la u=a apartamentului din urm[. Ah! aceea era]nchis[de o sut[de ani. Broasc[ruginit[... Apoi se cuno=tea c[nu umblase nimenea...

Toat[ziua aceste cuget[ri nu-i putur[ie=i din minte...

Sara, dup[ce]nchise u=a dup[sine, se puse-n dreptul oglinzii =i privi lung la el]nsu=i... ca s[vad[de-i el ori de nu mai e el... El]ncepu s[amenin\e cu degetul chipul din oglind[, r`z`nd =i str`mb`ndu-se... “Ha! blestematule! m[persecutezi, ai? faci sinete]n locul meu... m[bagi]n datorii, ho\ule?...” Chipul din oglind[amenin\a =i el cu degetul, dar parec[se uita serios =i parec[str`mb[turile lui erau de nebun... “Ce-i asta, g`ndi marchizul speriat... Eu r`d, =i el se uit[ serios la mine!...” El r`se tare ca s[se]ncredin\eze c[chipul din oglind[e umbra lui... =i chipul r`dea... dar cum... D-zeul meu! Un r`s satanic, nebun...

— Oh! Oh! strig[marchizul, aici e mai mult dec`t umbra mea...

Apuc[o spad[lung[=i-ncepu s[manevreze pe l`ng[ oglind[. +i chipul manevra c-o spad[... “Ie=i dar, zise el v`n[t de turbare, ie=i, umbr[, s[m[lupt cu tine... S[vedem cine-i marchizul Bilbao, eu ori tu...”

Oglinda se-ntoarse-n \`\`ni =i un chip uscat ce era marchizul]nsu=i]ntr-un al doilea exemplar se ar[t[dintr-un gang]nfundat]n muri...

Spadele lor se-ncruci=ar[... am`ndoi suri... am`ndoi serio=i =i t[cu\i... Tr[sur[cu tr[sur[acela=i om ce se lupta cu el]nsu=i... Dac-ar fi c[zut unul din ei... n-ai fi =tiut care a c[zut... Se p[rea c[marchizul se lupt[cu chipul lui propriu ie=it din oglind[.

El c[zu str[puns drept]n inim[... =i umbra din oglind[ ]ncepu a r`de... Apoi lu[ cadavrul... ]l arunc[ dup[ oglind[... o repezi la loc ca pe-o u=[... =terse sabia de s`nge =i se puse pe je\ul unde cel mort =ezuse c-un cart de or[-nainte...

A doua zi sosi o scrisoare de la contele,]n care acesta-i repro=a modul cum se joac[cu familia lui =i-i trimise actul de dona\iune-nd[r[t.

Noul marchiz scrise urm[torul bilet c[tre Doña Ana:

Iubit[Doña,

Sunt, cum =ti\i, un om b[tr`n =i ciudat. Nu-mi plac mul\umirile, asigur[rile de amici\ie =i toate aceste forme goale sub care adesea nu s-ascunde nici o sim\ire... N-am voit a v[ face bine ca s[-mi fi\i mul\umitoare, ci, simplu, pentru c[ mi-a pl[cut a face. Pentru a m[ sustrage de la toate mul\umirile ce ]mi sunt at`t de nepl[cute am f[cut acel mic scandal. V[trimit actul de dona\iune-napoi... El st[=i e valabil...

Bilbao

Avea]n m`n[ cheia voin\ei omene=ti, putea s[ produc[ orice mi=care i-ar fi pl[cut. Bucurie, invidie, durere, iubire, ur[... “Va s[ zic[ te am ]n m`n[, chintesen\[a mi=c[rilor istoriei... avere. Tu, reprezentant al puterilor omene=ti =i al puterilor naturii subjugate, at`rni de tremurul m`inii mele, at`rni de ]nchipuirile capului meu, de dorin\ele inimii mele... Aide, poe\i, descrie\i luna, ]nv[\a\i, descoperi\i izvoarele g`ndirii, eu le am toate]n acest sunet al aurului... Tot ce c[uta\i, tot ce nu pute\i avea, eu pot... Dar vor fi minciuni... Ce e adev[rul [?]”

Cur`nd el avu cel mai frumos palat ]n Madrid... cur`nd saloanele marchizului erau]mpopulate de lumea cea mai elegant[a \[rii... princesele frumoase, auzind de acea fabuloas[avere, voiau a pune m`na

pe acea nem[rginire de probabilit[\i ce aurul ascunde]n el... Aurul]nsemna castele asupra pl`ngerii eterne a m[rii, gr[din[i] de***... c`ntec de arf[, aman\i frumo=i... +i doar acest aur nu costa dec`t ocheade ]nfocate =i ad`nci, sur`surile voluptoase a buzelor coapte de tinere\e... undoirea delicioas[ a evantaiului ]n limba mistic[ a amorului... De ce nu? De ce nu?... Scrisorele parfumate umpleau buchetele marchizului, ]ntinerit de at`ta prevenire...

+i ce frumoas[era Ella...! Ella avea frunte de marmur[, cu p[rul de aur cenu=iu, cu ochii mari,]n care cerul se-namorase... g`ndeai c[ universul ]nstelat se uit[ asupra p[m`ntului numai de dragul ochilor ei. +i m`inile ei de crin =i umerii ei de z[pad[... Un poem... =i totdeauna c`nd trecea pe l`ng[ el... sur`dea... Inima lui]ntinerea la vederea [ei]... =-apoi era at`t de ginga=[... g`ndirile ei p[rea c-o leag[n[cum aerul mi=cat leag[n[o trestie... Astfel ap[rea]n hainele-i lungi =i albe... un]nger al cerului, cu cununa ei de roze... +i c`nd privea el bog[\ia lui i se p[rea c[ sufletu-i fusese o comoar[ ]ntunecat[ unde aurul =i m[rg[ritarele z[ceau ]n ]ntuneric =i c[ o raz[ de amor, intr`nd]ntr-acea inim[, ar face s[str[luceasc[florile de metal]n toat[splendoarea =i toat[con=tiin\a puterii lor... O, Ella! raiul]l puteai visa cu ea... }n c[ldura arz[toare ce acoperea c-o p`nz[rie diafan[ c`mpiile cu flori, ce desparte o=tile norilor, ce lustruie=te oglinzile m[rii eterne, el se visa umbl`nd cu ea de bra\... =i sufletul ei ]i ghicea cuget[rile... +i de c`te ori trecea pe l`ng[ea... buzele ei murmurau]ncet, cu amor[?]... capti[va]re*?... ah! cine ar fi putut-o =ti?

Odat[, dup[sf`r=itul unui bal, ea =edea pe un col\ de sof[... el s-apropie de ea... Ochii ei cei mari str[luceau de dulci lumini... pieptul ei se mi=ca de b[t[ile inimii... El]ngenunche la picioarele-i.

— Ella! zise el lin, m[po\i tu iubi... m[iube=ti tu?

— De mult, de mult! =opti ea abia auzit.

— Tu min\i!

— Mint? Ce m-ar fi f[cut s[mint?

— Poate c[stai sub influen\a magic[a averii mele... N-o am... Tot ce am este un milion... Restul s-a risipit de mult. Ei bine... Sunt un

om ciudat... }\i dau jum[tate din acest milion ca s[te pun]n libertatea de-a decide asupra inimii tale. Dac[, avut[,... \i-ai fi aruncat ochii asupra unui om mai asemenea \ie-n v`rst[... spune-o...

Ochii ei fulgerar[de indigna\ie.

— Ah... cum po\i crede cum c[aur, cum c[numai interes poate mi=ca inima mea... Nu, nu! Sunt]n stare de-a renun\a... dar te voi iubi]n veci... Sunt]n stare, speriat[de aceast[inim[crud[, s[fug de prezen\a d-tale... dar nu sunt]n stare s[te uit...

— Ella, toat[averea mea... milionul]ntreg... iat[-l]n acest portofoliu... E-nso\it de un act formal de d[ruire... }l pun pe mas[... m[duc... Nu voi ca prezen\a mea s[te fac[s[ro=e=ti... Nimic... nimeni]n lume nu va =ti izvorul bog[\iei tale viitoare... Pur[ca un angel, bogat[, vei putea s[alegi ce vrei...

— O, zise ea pl`ng`nd, nu s-aseam[n[nimic cu aceast[r[ceal[=i cruzime de inim[...

El ie=i... Ea r[mase-n fa\a portofoliului deschis... M`inile ei tremurau, ochii ]i str[luceau c-o lumin[ avar[... Ea b[g[ portofoliul ]n s`n... Ie=i...

Marchizul reintr[ ]n odaie.

— S-a dus, zise el]ncet... O, aur... totu=i nu po\i orice. P[rerea amorului doar... Amorul nu!... S[vedem amici\ia... M`ine ora=ul va =ti c[ sunt un cer=etor... Un cer=etor b[tr`n]namorat de chipul unui angel...

A doua zi]i venir[o mul\ime de scrisori... femeile-=i cereau]napoi biletele lor de amor... Amicii se scuzar[c[nu mai pot avea onoarea etc., etc. ...O istorie veche se desf[=ur[ ]naintea ochilor lui... Amicii-i deveneau inamici, lingu=itorii-l batjocoreau... femeile-l g[seau ur`t =i prost... }ntunericul cuprinse sufletul lui...

“P[rere, p[rere... G`ndeam a c[p[ta cu aur un lucru adev[rat... o... recuno=tin\[... o... iubire... Nimic, dec`t p[rerea acestora... Cer=etorul se va bucura c-am c[zut... g[se=te o satisfacere, o m`ng`iere pentru durerea lui v[z`nd un om avut c[z`nd al[turi cu el... Cei boga\i

se vor bucura c[v[d rivalul ce le cump[r[pl[cerile c[le-a l[sat c`mp liber... c[femeile =i vinurile s-au ieftinit... pentru c[nimeni nu le mai pl[te=te a=a de scump... nimeni nu mai pune o m[sur[mare asupra valorii acestor lucruri... “

El nu dormi multe nop\i... era]nsetat de iubire, =i cu aurul pierit disp[ruse toate visurile de fericire...

— Le-am pl[tit ca s[m[mint[... Aurul e izvorul f[\[riei =-a minciunii... nimic adev[rat. O, amor, amor, =opti el adormind...

Sim\ea iar nebunia cuprinz`ndu-i sufletul... sim\ea iar sufletul contr[g`ndu-i-se***... c[o noapte]ntins[ ]i]nv[le=te sim\irea =i cugetarea, c[lumea]nceteaz[ ]mprejurul lui... =i]n somnul lui mortuar parc[mai simte, ca un sunet de vioar[sub\ire =i dulce, vorba: amor... apoi nu sim\i nimic... nimic...

}n mijlocul paraclisului negru =i nalt era zidit catafalcul]ngreuiet de un sicriu =i asupra]ntregului era aruncat un lin\oliu de catifea neagr[cusut cu stele de aur... }n noaptea solitar[arde o singur[f[clie... nici un preot nu murmur[cu glasul m[runt* rug[ciunile mor\ilor, numai c`te-o raz[se fur[asupra]n[l\[rii mortuare =i din formele ce transpar cuno=ti c[sub lin\oliu e un cadavru...

Deodat[o u=[[de] spij[se deschide =i [apare] un]nalt chip de femeie. Rochia ei neagr[fo=ne=te uscat asupra pietrelor bisericii, un fin v[l de dantel[ ]i acopere fa\a palid[... un b[tr`n o urmeaz[, cu mina servil[.

— El este dar...? Ah! copilul meu... astfel se sf`r=e=te o via\[de om... astfel?

— Ah! princes[, zise b[tr`nul... cum poate cineva cu spiritul vostru s[ se-namoreze de un om f[r[ inim[, care despre\uia femeile, c[ruia moartea-i p[rea o m`ntuire... O femeie, doamn[, n-ar fi putut s[cuprind[inima acestui om supersti\ios, m`ndru, s[rac... al acestui nebun, c-un cuv`nt...

— Pentru c[inima virgin[nu cunoa=te amorul...

Ea ridic[col\ul lin\oliul[ui] =i descoperi un frumos cap de marmur[-nvine\it[, un sur`s de o nespus[beatitudine era pe buzele [lui]...

— O, Angelo! zise]ncet, ai =tiut tu ce-i amorul, ca s[-l dispre\uie=ti...? |i-a m`ng`iat vodat[urechea acelea dulci =i]ntunecoase flori ale nop\ii, vorbele de iubire, dezmierd[rile unei femei... a b[tut vodat[la fruntea ta acele b[t[i line, s[rut[rile, pe care o gur[umed[de femeie s[le bat[spre a afla care g`ndiri sunt acas[... ale amorului, ale dorin\ei, ale durerii?... Ah! s[rman[frunte solitar[, te acop[r cu flori... dormi! dormi!

Ea pusese m`inile pe fruntea alb[ =i moart[... El sur`dea]n sicriul lui cu z`mbetu-i mort =i sf`nt!...

Un sarcasm]nvio=[buzele b[tr`nului c-un sur`s rece =i sceptic... “De-ar fi viu, l-ar omor]... g`ndi el, i-ar fi o juc[rie de [o] zi... Dar ceea ce nu se poate c`=tiga... un om mort deja..., o inim[neatins[, sf`nt[, de care moartea a avut mil[ ]n cazul de fa\[... aici frumoasa mea princes[poate fi sentimental[... Ce batjocur[...”

Ea acoperi iar fa\a mortului... Afar[s-auzi zgomot de glasuri... Ie=ir[repede =i]nchiser[u=a de spij[dup[ei... Mortul r[mase singur...

— M[iart[, domnule, c[-\i spun, dar]n metafor[vorbind, se-n\elege... d-ta nu-mi pari]n toate min\ile...

— Vom vedea, vom vedea, d-le Dreyfuss...

— }n metafor[vorbind, d-ta vrei s[ ]nvii mor\ii... M[iart[, d-le, asta-i contra a orice conven\iune...

— }n metafor[vorbind, d-ta e=ti un casap, d-le!

— Dar, d-le, l[s`nd toate specifica\iunile deoparte... un om mort nu poate fi viu... Una =i cu una sunt dou[... unul viu nu poate fi mort... Dou[=i cu dou[sunt patru... }n metafor[vorbind...

Se deschise u=a principal[a paraclisului =i intrar[doi oameni, gesticul`nd =i cert`ndu-se...

— Dar omul nu numai c[-i mort, dar nici a vrut s[tr[iasc[.

— Conced, conced... dar... ce-mi pas[, fapta e c[nu e...

— De vrea or[i] nu vrea... nu vrea ori vrea... nu-ntreb eu de astea... O lumin[-ncoace!...

Paraclisul mic se umplu de oameni...

— }n metafor[vorbind, omul nu poate fi viu =i mort totodat[, zise d-nul doctor Dreyfuss.

Cel[lalt s-apropie, dete lin\oliul jos...

— Acas[cu el =i-n pat, da nu-n biseric[.

Popa-=i f[cu cruce... Dar el luase banii de-ngropare anticip`nd... Ce-i p[sa...

Cui-i era ciudat]n ast[ ]mprejurare... era mortul]nsu=i. El auzea vorbindu-se]mprejurul lui, vedea cu ochii]nchi=i bol\ile gotice ale paraclisului =i f[clia de cear[alb[de la capul lui... dar i se p[rea c[totu=i nu va fi dec`t o ]nchipuire... I se p[rea =i-i pl[cea de a fi mort... g`ndea c[e]ntr-o alt[lume =i nu pricepea cearta pentr-un cadavru... I se p[rea c[e prezent f[r[ca s-o fie... c[se vedea el]nsu=i]ntins]n sicriu... =tia bine c[c-un moment]nainte un demon s-apropiase =i-i acoperise fruntea cu flori albastre, =i cum c[era mort nu se-ndoia numai din]mprejurarea c[, dac[voia, acoper[m`ntul bisericii disp[rea pentru el =i miile de stele ale nop\ii ]ntindeau c`mpiile lor de azur asupra fiin\ei lui. I se p[rea c[e]ntr-o c`mpie lung[ =i de=art[... c[ sicriul st[ singur sub bolta cerului, c[ universul se coboar[ =i-l plou[ cu stele... astfel ]nc`t, acoperit cu ele, el nu mai vedea cu ochii dec`t \[nd[ri de aur ce c[zuse pe ochi...

Tot ce voia vedea... Vedea pe mama lui pl`ng`nd]ntr-un col\ de fereast[, \iind spasmodic cu m`na o perdea alb[... Va s[zic[era mort... Apoi nu mai sim\i iar nimic.

Dup[acest interval de]ntuneric, el v[zu iar cei patru pere\i tapisa\i cu flori albastre ale od[ii lui, p[rea c[era]n pat... c[vechiul orologiu z`ng[ne=te ]ncet =i monoton ]n perete... i se p[rea a vedea o umbr[-n fereast[, ]mpletind, =i el auzea parc[ ciocnirea andrelelor, =i portretele din pere\i se uitau la el at`t de familiar... ca ni=te vechi cunoscu\i de p`nz[... apoi g`ndea s[mi=te m`na, dar nu putea... s[ strige, dar era peste putin\[... =i umbra diafan[ din fereast[ c`nta]ncet, cu glasul pl`ns, un c`ntec de leag[n pe care el]l auzise ades c`nd era mic... ]i veni s[ pl`ng[...

—Mam[! strig[el...

— O, tr[ie=te! tr[ie=te! auzi acum tare.

Mam[-sa s-apropie de el =i-i acoperi fa\a de s[rut[ri...

— Copilul meu... dulcele meu copil...

— Tr[iesc, murmur[el dezolat. Va s[zic[n-am murit... Nimicul cel plin de m`ng`iere n-a cuprins fiin\a mea chinuit[.

— Taci, taci! Vorba ta e un blestem... Vei tr[i... pentru mine... Vei]nsenina fruntea ta etern]ntunecat[de cuget[ri aspre... vei fi om]ntre oameni...

— Bun[sar[, fat[mare, zise ea z`mbind. At`t de trist =i de-namorat?

— Nu =tiu.

— Ah! nu =tii... Dac[-\i ascunzi ochii cei plini... Dar =tim noi ce-i]n ad`ncimea lor... O icoan[.

— Ochii mei mint, doamn[.

— Min\e=te-mi ceva cu ei... S[v[d ce povestesc ace=ti ochi, domnule.

— Nimic...

— Uit[-te drept]ntr-ai mei, s[vedem de te po\i uita...

El =i-i ridic[... Ea-i]nchise pe ai ei dup[un moment...

— Nu voi s[te ui\i astfel!... At`t de clari, at`t de alba=tri, cu]ntunecoasa lor transparen\[... Ni=te ochi de copil... Parec[-mi inspir[ ]ncredere, parec[le-a= spune tot ce am pe inim[... tu, om b[tr`n cu fa\a de copil... parec[ m[ simt mai ]n\eleapt[ sub lumina lor =i totu=i, c`nd m[uit =i m[uit,]mi vine s[m[speriu de ad`ncimea lor... E=ti f[r[de mil[, scumpul meu...

— F[r[de mil[, cum zici, doamn[... dar pentru nimeni mai mult dec`t pentru mine]nsumi... Dac[te-a= iubi, doamn[, n-a= fi fericit...

— Ah, taci, ori]\i astup gura... Nu-mi vorbi nimic de amor, nici de probabilitatea lui m[car... Prezen\a ta colorat[de asemenea vorbe]mi]ntunec[vederea... Las[-m[icoanelor tinere\ii mele... Vrei s[te iau la =coal[? S[prezint spectacolul unei femei agresive, care vrea f[r[succes s[ ]nve\e a iubi pe un om ce dispre\uie=te femeile, ce-i indiferent fa\[cu ele, ce le fuge spre a se]namora]n chipul lui propriu... Vrei s[m[joc cu tine? A= cuteza-o, chiar cu pericolul meu... S[ne juc[m jocuri de copii, s[-\i dau palme care s[nu doar[, s[te

fac s[-ngenunchi =i s[-mplete=ti col\uni? A= face-o, dar nu e un rol de tine... s[-\i spun drept... dar drept, soarta ta cum o prev[d eu...

— Spune, doamn[, zise el]ncet, =tii c[sunt supersti\ios... O femeie ca d-ta , c-o minte at`t de clar[,]mi va spune adev[rul... Afar[de aceea, e=ti amica mea... +i singura mea amic[, c[reia]mi place s[-[i] comunic toate neroziile, toate durerile mele, pe care le nume=ti imaginare...

— Tu te vei]namora, c[ci nimeni nu scap[de asta... Vai \ie, mi-nchipuiesc de cine =i =tiu cum... Vai de capul t[u dac[te vei]namora, \i-o spun dinainte... Mai bine te-ai]nsura... =i asta-i o nenorocire, dar pe l`ng[cealalt[nu-i nimic.

— }nsoar[-m[, doamn[!... nu vezi c[te ascult...

— S[te-nsor... bine...

Ea =ezu l`ng[el =i puse cotul ei gol pe um[rul lui...

— Uite acolo,]n col\ul s[lii, la acea fat[... Vezi fruntea ei alb[ ]n jurul c[reia curge p[rul ei blond, vezi ochiul ei albastru at`t de serios =i de at`ta lin[bl`nde\e totodat[... }mprejurul gurii =i-a umerilor fe\ei ei e o t`n[r[=i]nduio=[toare umbr[de melancolie... Ea \ine-n m`na ei de cear[ =i contempl[ lini=tit[ o floare de crin... Capul ei frumos se pleac[ pu\in =i parec[ floarea se usuc[ de amor sub privirea ei... }nchipuie=te-\i acum c[ acea copil[ ar fi a ta... c[ ai vedea-o lumin`nd p[durile negre a domeniilor tale cu frumuse\ea ei angelic[, c[ar =edea l`ng[ izvoarele albastre ale codrilor t[i =i =i-ar ]mpleti cununi a=tept`nd pe r[t[citorul ei iubit s[r[sar[din c[r[rile]nguste de munte pentru a se a=eza l`ng[ea, pentru ca ea s[-i acopere fruntea =i pieptul cu flori... spune... n-ai iubi-o tu? Eu sunt]namorat[de ea...

— Un]nger, doamn[! zise el c-un fel de nemul\umire... Nu =tii c[mie nu-mi plac]ngerii, cu privirea lor lin[=i cereasc[... Ei, cu toat[fiin\a lor candid[, cu z[pada cea cast[a fe\ei, a umerilor, a s`nului lor, sunt o obsesiune a sufletului meu... Ea mi-ar muri =i s[rmanul diavol ar r[m`nea singur pe p[m`nt ]n pieli\a lui de s[rb[toare... Apoi m[ tem de un asemenea amor, m[ tem cumplit... De voi fi r[u, ea va fi bl`nd[ca un miel... prin blestemele mele s-ar]nmul\i rug[ciunea

ei tremur[toare, c`nd a= fi numai venin, ea =i-ar s[ruta cruciuli\a ei de aur... Ah! a= fi nefericit cum n-am fost niciodat[=i, ce e mai mult, m-a=]namora nebun, ea m-ar iubi asemenea... =i prin asta s-ar repeta o veche tragedie lumeasc[... Doi oameni ce se iubesc f[r-a se potrivi...

— S[=tii c[m-am sup[rat... s[=tii c[nu mai vorbesc cu tine... Tu nu mai ai mam[, s-o =tii asta...

— Iubita mea mam[, zise el, s[rut`ndu-i m`inile.

— M[rog d-tale... Ah! c`t mi-e de ciud[... De te-a= putea ur] c-o ur[neagr[=i cumplit[... Dar peste putin\[... }mi vine s[te s[rut... S[te s[rut, lav[ ]nghe\at[ce e=ti... +tii tu ce te va]nvinge? R[ceala... Dac[te-a= arunca]n marea]nghe\at[, atunci abia ai izbucni ca un vulcan, \-ai arunca razele de lav[ ]n cer, =i el ar]ncremeni ca o etern[apunere de soare... Nebunule! ceea ce m[m`ng`ie e c[sunt mama ta... t`n[ra =i frumoasa ta mam[... c[-mi ]mp[rt[=e=ti g`ndirile, c[ ]mi cauzezi momente de o dulce spaim[, c[e=ti un diavol =i c[te iubesc! Sunt poet[ ]n apropiere... Pleac[-\i capul dup[perdea... s[te s[rut, dar s[nu vad[nimenea...

Perdeaua tremur[ascunz`nd acest mister...

— Un lucru m[mir[, zise ea purpurie ca o roz[, de unde-am luat acest rol de mentor pe l`ng[ tine?... Afar[ de aceea, m[ mir de amorul ce-l am pentru tine. Este o sim\ire ciudat[... Parec-a= fi femeia ta, dar de mult, de mult, ori parec[ muma ta... }n sf`r=it, e o sim\ire dulce =i familiar[... Amantul meu n-a= suferi s[fii... =i cu toate astea te iubesc...

— S[-\i explic *eu* aceast[sim\ire?... }mi pare ades c[noi am mai tr[it odat[=i c[eu te-am iubit c-un amor nebun =i copil[resc... Visez ades, =i]n fundul vis[rilor mele v[d Egipetul cu toat[m[re\ia istoriei lui =i]mi pare c-am fost rege =i c-am avut o femeie frumoas[ce se numea Rodope =i c[acea femeie e=ti tu...

— +i mie]mi pare c-ai fost odat[un om t`n[r =i c[acest om a fost nebun =i c[acela e=ti eu... Adio, copilul meu! Mai vrei o guri\[?...

— +-o mie, Rodope!...

O, perdelele! C`te ascund ele...

— Va s[zic[de azi]nainte sunt o b[tr`n[ matroan[ de patru mii de ani... o respectabil[ mumie, zise ea ridic`ndu-se =i f[c`nd o mutr[ ]ntunecoas[. Adio...

Apoi s[ri u=oar[ca o gazel[=i se pierdu]n zgomotul societ[\ii.

“Ciudat[copil[“, g`ndi Angelo. “Dar a definit foarte bine iubirea noastr[... E ca =i c`nd a= fi]nsurat de mult cu ea, ca =i c`nd amorul ]nfocat ar fi trecut =i n-ar fi r[mas ]n inim[* dec`t o nespus[, o prietenoas[tandre\e... +i ce frumu=ic[e... A= putea-o privi zile]ntregi, a= putea vorbi zile]ntregi, dar ca un b[tr`n c-o copil[ de 18 ani. Sunt b[tr`n, sunt foarte b[tr`n”, zise el suspin`nd.

Doctorul de Lys s-apropie de el... El]=i lu[un jil\ =i-l puse fa\[-n fa\[cu Angelo, s-a=ez[,]=i b[tu cu palmele pe genunchi =i se uit[mut]n fa\a t`n[rului, z`mbind cu gura str`ns[ =i n[l\`ndu-=i b[rbia... =i]ntreb[ceva cu ochii... ca =i c`nd ar fi vrut s[zic[: “Ei?”

— Nu \i-ai g[sit alt loc, tinere, zise Angelo r`z`nd.

Doctorul nu r[spunse.

— Vrei s[m[duc eu?

Nici un r[spuns.

— S[stau dar?

Asemenea.

— Nu r[spunzi[?]

Doctorul cl[ti din cap c[nu.

— Bine.

Angelo i se uit[drept]n fa\[=i st[tur[mu\i ca doi nebuni vo c`teva minute. Dar, ]n sf`r=it, Angelo voi s[se scoale.

— Stai, stai! strig[b[tr`nul. +ezi ici molcom... am s[-\i spun o vorb[mare... D[-mi o \igar[...

— N-am.

— Bine. Crezi]n spirite?

— De c`nd te v[d, nu.

— Bine. Nu crezi, m[duc... s[=tii c[m[duc, zise el semnificativ.

— Ba nu, serios, zise Angelo, =i ochii lui se umplur[de un]ntuneric turbure =i voluptuos, ce ai s[-mi spui?

Doctorul era cunoscut ca membru al societ[\ii mistice numite: Amicii]ntunericului, =i]ntr-adev[r un om cuminte ca el da oarecare greutate misticismului...

Rodope s-apropie =i-=i puse gura pe urechea doctorului:

— }mpline=te-\i promisiunea, voi s[-l v[d]namorat.

Ea disp[ru.

— Crezi]n spirite? continu[doctorul neturburat.

— Cred.

— Atunci vino cu mine-n ast[noapte... Se-n\elege, cu ochii lega\i.

Sufletul lui Angelo se cutremur[... Doctorul deveni grav =i solemn...

— Angelo, zise el]ncet, te vom introduce]ntre amicii]ntunericului. M[vezi]n societatea oamenilor veseli, cu fruntea senin[... Nu sunt astfel totdeauna... }\i voi ar[ta singura realitate a vie\ii,]\i voi ar[ta adev[rul scos]n palm[... pl[cerea... Amicii]ntunericului sunt amicii volupt[\ii suflete=ti. Vei vedea cu ochii min\ii tale ceea ce n-ai mai v[zut niciodat[... vei bea via\a ta]n o mie de pic[turi de lumin[=i de s[lbatice sim\iri... vei tr[i... Este asta tr[it, cum tr[ie=te lumea? Cu sufletul gol, cu suferin\ele =i bucuriile lor meschine, un nimic suspendat. Dac[suntem nimic, cel pu\in de acest painjeni=* al g`ndirii noastre s[se aca\e toat[lumina =i tot]ntunericul, cerul =i iadul, delirul =i desperarea.

Angelo-i str`nse m`na...

— +i po\i, po\i... O! dac[-i putea, doctore... Simt demonul din mine trezindu-se =i str`ng`ndu-mi sufletul cu ghearele lui... Asta-i, asta-i ce doresc... Numai nimic nu jum[tate, nimic nu meschin... Totul]ntreg, sau s[turbez de bucurie, sau s[turbez de durere... Turbarea, iat[idealul meu!

Sania zbura pe stradele ninse =i largi ale ora=ului,]n aer clipea, ca o pleav[[de] diamante, c`te un fulg de ninsoare, luna trecea ]n floarea chihlimbarului pin nourii vine\i, ]nchega\i p-ici, pe colo ]n buc[\i rupte =i negre, r[ri\i =i desf[cu\i pe alte locuri ]n f`=ii =i-n tren\e de argint, deasupra cerul cu bolta lui o\elit[, pe strade]n urma saniei se

desemnau urme-n om[t, ca =i c`nd geal[ul ar fi trecut lung, lung pe [o] podeal[ de tei... zurg[l[ii cailor de la sanie z`ng[neau]n r[stimpul treap[tului cailor =i]n sanie,]nveli\i]n blane de lup cu fa\a de postav m[sliniu, era doctorul de Lys, cu urechile-nfundate]ntr-o c[ciul[de jder, =i Angelo, a c[rui blan[se \inea abia de umeri,]nc`t pieptul era neacoperit de ea, a=a c`t asupra-i flutura o mare leg[toare de g`t ce flutura triumf[toare-n v`nt... Pe cap o p[l[rie nalt[de castor, =i fa\a palid[l[sat[-n voia r[celii =i a fulgur[rii fulgilor de ninsoare, care-i p[reau o binefacere]n ame\eala sufletului s[u. Ochii erau lega\i c-o batist[de m[tas[neagr[. Unde se ducea sania el n-o =tia... }n fine, ea intr[pe o poart[ ]ntr-o ograd[solitar[ ]ngr[dit[c-un gard putred de mult, deasupra c[ruia at`rna ]n =iruri dese =i vii, ca un val nestr[b[tut, r[urusca desfrunzit[, neagr[, ghemuit[ cu miile ei de ramuri ]nc`lcite de-a lungul gardului... }n mijlocul gardului era o cas[cu dou[caturi, a c[rei var era negrit de ploaie =i v`nturi, peste a c[rei ferestre erau ]nchise obloanele =i nici prin una din ele nu se str[vedea o raz[ de lumin[... Cobor`r[la scara intr[rii... nimeni nu le ie=i]nainte...

Doctorul]l lu[pe Angelo de m`n[, deschise u=a principal[, o-nchise dup[ el cu cheia, apoi cobor] pe-o scar[-n jos, tot ]n jos, p`n[ce nu mai avur[unde cobor]... El ridic[leg[toarea de m[tas[de pe ochii t`n[rului. Acesta se trezi]ntr-o bolt[a c[rei muri erau ca de c[rbuni un=i cu untdelemn, adic[negri ca cerneala =i str[luci\i, =i]n mijlocul bol\ii lucea o lamp[clar[ca de diamant, care da o ar[tare =i mai pregnant[=i mai aspru zugr[vit[col\uro=ilor muri =i netedelor bolte...

— Unde suntem? zise Angelo.

— }n pe=tera demonului amorului, zise de Lys]ncet... Sun[din acest clopo\el de metal =i strig[... Abracadabra...

Angelo sun[din clopo\el o dat[.

— }nc-o dat[... p`n-]n trei ori, zise de Lys.

El sun[ ]nc[de dou[ori... R[sunetul zg`rie aerul s[lii =i deodat[, ca din p[m`nt, v[zur[un b[iet frumos, palid ca suprafa\a m[rg[ritarului, cu ochii]n bol\i mari, negri, cam turburi, dar ad`nci, cu p[rul care-i curgea]n vi\e negre =i str[lucite deasupra umerilor, cu pantaloni

str`m\i asemenea ciorapilor de m[tas[ neagr[... ]n genere toate hainele ]i erau str`mt lipite de corp,]nc`t formele cele mai frumoase, asemenea ale unei statui, erau ]mbr[cate cu acest tricot de m[tas[. Pe cap avea o p[l[rie de catifea viorie c-o pan[ ro=ie. M`inile lui de z[pad[purtau o varg[...

— Ce vrei, Angelo?]ntreb[el cu glasul trist =i dulce.

— Cere ce vrei! zise doctorul.

— Voi ca aceast[pe=ter[ur`t[s[se transforme-ntr-un salon...

Deodat[murii se-ntoarser[ca-n \`\`ne =i disp[rur[=i se prezent[o sal[frumoas[cu covoarele moi, cu mari candelabre de argint, cu mobile]mbr[cate-n catifea vi=inie, cu mese de lemn de nuc lustruit... Un c[min de marmur[cu focul arz`nd era-ntr-un col\ al s[lii...

— A, zise Angelo, apropiindu-se de foc, ce dulce c[ldur[... Cum te cheam[, frumosul meu demon...

Misticismul era elementul lui... el nu mai sim\ea nici o fric[.

— Cezar sau Cezara, zise demonul sur`z`nd c-o fireasc[echivocitate.

— O, gra\ioas[androgin[, zise el beat de str[lucirea ar[t[rilor, vin de-mi d[o s[rutare...

Cezar se uit[rece la el.

— Asta nu st[ ]n contractul ce l-om face, Angelo... faptele mele stau la dispozi\ia ta, fiin\a mea nu. Trebuie s[-\i c`=tigi afec\iunea mea... vom vedea de-o vei fi]n stare, frumosul meu copil...

— S[v[d puterea ta magic[, demone, pref[aceast[sal[de=art[ ]ntr-o adunare de bal! Voi s[fiu vesel... Nu vezi cum s`ngele mi-a umplut fa\a mea palid[ c-o bolnav[ ro=a\[, cum ]mi negre=te vederea, ]nc`t]mi p[re\i ni=te umbre sure zugr[vite pe un perete negru...

Demonul ridic[varga... pere\ii se d[dur[-ntr-o parte =i deodat[din toate laturile se v[zur[sale cu pere\ii]mbr[ca\i]n atlas alb ca om[tul, cusut cu frunze verzi]ntunecate =i cu flori vi=inii =i str[lucitoare. }n candelabre mari ard lum`n[ri de-o cear[ca zah[rul, cu fl[c[ri diamantine. Aerul s[lii e argintit, cald de miroase, str[lucit de oglinzi cu privazuri de marmur[neagr[... Cu p[rul desf[cut poetic,

pale trec copile prin ninsoarea aerului =i de razele albe, de dulcea\a c`nt[rii nev[zute, de aprinderea dan\ului e plin[ lumea s[lii... C`te gra\ii t[inuite, bra\ele lor albe =i goale, hainele lungi, cununile de roze]n p[rul lor... +i numai muzica anim[pl[cerile cu sunetele ei sfinte, le mi=c[cu suflarea ei...

Pintre ele, tineri]n haine negre, cu veste]n floarea crinul[ui], cu m[nu=e ca m[rg[ritarul, cu botine radioase =i bumbi de diamant la mane=c[. Prin bol\ile ce reprezentau locul ferestrelor lipsinde erau trepte cu oale de flori proaspete =i]mpupite care umpleau c-o dulce r[coreal[sala,]ntr-un loc era un joc de ape care sticleau ca [argintul] izbucnind]n sus =i rec[z`nd]n bazinul lor de marmur[alb[ ]n snopuri]nalte de fire de diamant...

Angelo =edea]n jil\ul lui =i se uita cu mirare la aceast[zi de prim[var[ ]ngropat[-n noaptea p[m`ntului. To\i amicii ]ntunericului purtau c`te o mic[jum[[ta]te de masc[de catifea care le acoperea fruntea =i nasul, numai unele din fetele tinere erau f[r[masc[... O trist[bl`nde\e era pe fa\a lor...

— Ce frumoase sunt feti\ele acelea, zise... }n acest aer str[lucit ele]mi par umbre de z[pad[aruncate-ntr-un aer de diamant...

— Ah! sunt demonii cei mai periculo=i... par c[sunt flori de inocen\[=i bun[tate... Teme-te de ele...]n genere am]nceput a m[teme de soarta ta, Angelo... demonul se-ntrece-n ast[-sar[pe el]nsu=i... Vezi-l cum trece palid, frumos, ad`ncit prin grupele de b[rba\i =i femei... pentru nimeni nu are un sur`s, pentru nimeni o vorb[... parec[abia ar fi c[zut din cer =i c[desperarea etern[n-ar fi atins]nc[cereasca sa frumuse\e...

— +tiu... nu m[atinge...

— Dar chiar de te-ar atinge... Ea se joac[numai cu inimile omene=ti... Vai de tine de i-ar veni]n minte s[se joace =i cu a ta...

— Dar mi se ur[=te, de Lys. Toat-aceast[feerie, clipind ca un moment pe dinaintea ochilor, ca o viziune scurt[, te-mbat[... dar prelungit[devine monoton[ca un balet]ncremenit sau o poveste adormit[pe loc...

— Cheam[pe demon...

— Cezara! strig[Angelo tare.

Cezara tres[ri ca lovit[de un sunet ascu\it de clopot... Ea s-apropie cu fruntea sinistr[de Angelo.

— De ce Cezara =i nu Cezar?]ntreb[ea c-un gra\ios z`mbet.

— Ce ceri socoteal[pentr-un “a” mai mult, frumosul meu sclav. Nu po\i aranja un concert[?]...

— O, da... Vrei s[c`nt eu?

— Da, da!

— Vrei s[juc[m =-o dram[? }\i dau un rol]n ea...

— Primesc.

Un perete din fund]=i ridic[z[pada sa]nflorit[cu roze de j[ratic =i se v[zu o scen[a c[rei culise reprezentau arbori =i tufi=e de-o t`n[r[ =i mustoas[ verdea\[, iar fondalul reprezenta un deal ]mbr[cat ]n p[dure de mesteac[n, un r`u curgea alene prin s[lcii pl`ng[toare =i ]n v`rful dealului se-n[l\a un castel vechi acoperit cu*** fier a c[rui muri col\uro=i erau]nsenina\i de lun[... Pe scena ce reprezenta gr[dina acelui castel, cu straturi nalte de flori, cu boschete tainice =i cu =iruri de trandafiri, ie=i Cezara]ntr-un domino negru a c[rui glug[era l[sat[pe spate... Era frumoas[astfel... fa\a ei de marmur[contrasta cu dominoul de m[tase neagr[=i p[rul ei propriu care c[dea]n =uvi\e lungi, str[lucite, negre pe umerii ei... din m`neci se iveau m`inu\ele ei de regin[cu dege\elele lungi. De sub poalele dominoului se iveau picioarele mici]n botinele lor lustruite...

Ea c`nt[... Era at`ta dulce triste\e, p[rea c-o experien\[lung[=i dureroas[vorbe=te din acest frumos demon, era at`ta triste\e, at`ta dulcea\[, at`ta resigna\iune =i at`ta superioritate de spirit]n toat[expresia vocei ei]nc`t ]\i venea s[-i pl`ngi de mil[, dar parec[sim\eai c[, dac-ai [fi] pl`ns, ai fi atins acel fond de m`ndrie =i de]ntuneric din sufletul ei... Angelo o privea =i parc[-n sufletul lui se n[scu asemenea o s[lbatic[, viguroas[m`ndrie, ]=i p[rea c[ e leul pustiilor, c[ inima-i bate cu putere la ori[ce] sunet ]l aude, dar c-o putere m`ndr[, generoas[, nu]n modul femeiesc, cu care mole=e=te amorul unei

copile, c[reia ai voi s[-i s[ru\i m`inile =i s[-i sufli-n degete pentru c[s-a-nghimpat c-un ac. Nu era nimic meschin... era o sim\ire tare =i furtunoas[ceea ce-i mi=ca inima... i se p[rea c[dac-ar fi iubit pe acel demon n-ar fi fost]n stare s[-i zic[o vorb[de dezmierdare, un nume dulce, or[i] s-o compare c-o floare, or[i] s[g[seasc[pl[cere]n primbl[ri romantice la lun[.

“Ah! g`ndi el ]n sine, asta nu-i amor, asta-i ]n[l\are peste firea mea proprie... este sim\irea stejarului c`nd cre=te... a leului c`nd se tologe=te-n soare, a calului arab c`nd sfor[ie=te]n fa\a incendia\iunii de care fuge... Parec[dac-a= str`nge-[o ]n] bra\e, a= omor]-o, dac-a= s[ruta-o, i-a= s`ngera buzele tiranei mele... o ur[sc... dar o ur[sc de mor...”.

Cortina c[zu... De Lys]i f[cu semn s[vie pe scen[... Erau copile blonde care jucau piesa]n tricourile lor de m[tase cafenii =i cu pourpoinuri de atlas vi=inii, cu p[l[rii de catifea neagr[cu pene albe... Ele i s-aninar[de g`t... El se desf[cu [cu] dulcea\[ din ]mbr[\i=[rile [lor], se-mbr[c[ ]nsu=i ]n cabin[, ]n tricouri negri =i cu pourpoin de catifea neagr[, lu[ o mantie frumoas[ =i str[lucit[ a c[rei poale le arunc[ romantic peste umeri... El juca pe un cavaler t`n[r]n care-i-namorat[o regin[... Via\a lui]n acea dram[este]ncunjurat[de m`ini de fee, pretutindenea vede c[ e-mprejmuit de intrigi de iubire, a=a ]nc`t]i vine s[-=i piard[mintea]n aceste dulci]ncurc[turi... Era o poveste frumoas[aceasta... }ntr-o scen[el apare-n fa\a ei... pe regin[o joac[Cezara... Niciodat[at`tea vorbe de foc =i de un desperat amor n-a vorbit o femeie... el r[spundea rece =i m[surat, ca =i c`nd amor[ul] nu l-ar fi fericit... Dar regina-i]n=al[cavalerismul... el o crede-n pericol... atunci s-arunc[-n bra\ele lui. Minunea* ce o atinge acum]i umfl[inima-n piept... Inima ei]i sf[rma pieptul, el o sim\ea b[t`nd cu putere pe pieptul [lui]... ea-=i ]ncle=tase bra\ele ]mprejurul g`tului lui, p[rea c[nu mai vrea s[-l lase, gura ei uscat[caut[gura lui... o s[rutare desperat[... Ca o lipitoare, sau* ca o boa constrictor]n forma unui]nger c[zut, ea]i \inea capul lui cel frumos]n bra\e, vrea s[-l]n[du=e cu aceast[singur[-mbr[\i=are...

— Cezara, pentru D-zeu, ce \i-i?]ntreb[el]ncet.

— O! te iubesc, =opti ea cu turbare... nu vezi tu cum turbez de amor =i de dorin\[, frumosul meu copil...

— Publicul r`de... taci... Cortina jos...

— Ah, cortina nu cade... nu te las, nu te las!

El se desf[cu cu putere... Publicul a=tepta... El]ncepu s[improvizeze. Declam[c-o dureroas[m`ndrie, icoanele* se rev[rsau frumoase =i mari ]n fruntea lui. Ochii lui de un ]ntunecat albastru se luminar[ ca cerul... umbrele lor lungi se ridicau ca =i c`nd ar fi vrut s-o fixeze pe Cezara]n locul]n care sta,]nc`t s[ ]ncremeneasc[, un sublim demon de marmur[... Poza lui proprie p[rea t[iat[ ]n fier... Nici o mi=care]n acele membre zvelte =i nalte... numai fa\a lui ro=it[de nebunesc* entuziasm, numai buzele lui sub\iri se mi=cau]n declama\iune...

Cortina c[zu...

De Lys prinse pe Cezara-n bra\e, care era aproape s[le=ine.

— Ce frumos e! murmur[ea z`mbind... at`t de trist, at`t de resignat, cu at`ta amor totodat[.

Angelo se retrase-n cabina lui... Era ostenit... ostenit de s[rutarea ei, de]mbr[\i=area ei nervoas[. }i era ca =i c`nd l-ar fi b[tut cineva...

— Angelo, r[sun[vocea ei.

El se scul[... Ea era... }l chem[ ]n cabina ei...

— Dezbrac[-m[.

— Ce fel...

— Dezbrac[-m[-\i zic... zise ea cu m`nie.

El]i descheie corsetul... Z[pada umerilor ei se ivi splendid[de sub rochia albastr[... El]=i b[g[m`inile ]ntre s`nii ei... Ea r[sufla greu =i se-ntoarse c-o ochire rece la el...

— Aide! nu fi copil... Vino ici la picioarele mele... }ngenunche... Scoate-mi botinele =i ciorapii.

El nebunea. Lacrimi de turbare]i umplur[ochii c`nd sim\i ]n m`na lui acel picior gol, neted, mic... el]l apropie de gur[...

— M[iube=ti tu, Cezara? zise el]ncet.

— Nici prin g`nd nu mi-a trecut... Aide, dispre\uitorul femeilor...

+i bucat[cu bucat[el]i lu[hainele... P`n[ ce, tremur`nd[, ea r[mase goal[, reflectat[de oglinda cabinei... Ochii lui se primblau =i cuprindeau cu sete acel corp de marmur[, ar fi voit s-o prind[-n bra\e... dar o mi=care rece a m`inilor ei]l opri.

— Sunt demonul amorului, nebunule! De ce te-njose=ti]naintea mea[?]...

— Nu m[ ]njosesc defel... dar eu sunt om... Las[-m[s[recap[t putere asupra sim\urilor mele crude...

Ea r`se tare, s-arunc[ ]n bra\ele lui,]l r[sturn[ ]ntr-un jil\,]i]ncle=t[grumazul =i-ncepu s[-i netezeasc[p[rul,]=i puse gura deschis[pe ochii lui, parec-ar fi voit s[-i soarb[,]i netezi fruntea,]l s[rut[... O voluptate nespus[ ]i cuprinse tot corpul... inima lui tremura... era slab, ar fi voit s[moar[ ]n acel moment...

— Ai mil[de mine, rug[el cu glasul muiat, ai mil[de mine...

Ea se-mbr[c[iute]n hainele cu care fusese]mbr[cat el pe scen[... Ce frumoas[era astfel. Era un pa[j] frumos =i melancolic, un Hamlet-femeie...

— Astfel m[joc cu tine... ca tigresa cu prada sa... C[ci e=ti prada mea, Angelo... fiecare s[rutare a mea va fi un voluptos martiriu pentru tine... fiecare-mbr[\i=are — un iad de]ntunecoas[=i dulce durere... Asta-i voluptatea cea crud[a chinului... a=a voi s[m[iube=ti...

Ea sur`se a=a ca =i c`nd gura i s-ar fi-ncre\it spre s[rutare.

Dar acum se st`rni m`ndria lui veche... El rec[zu]n r[ceala =i impasibilitatea sa...

— S[vedem... zise el...

}i era somn de osteneal[=i poate c[aceast[oboseal[ ]l f[cea imperceptibil pentru nou[dureri =i nou[delirii...

— Haide, zise ea, s[ie=im de-aici...

Ea-i leg[ochii... =i ie=ir[iute]n aerul cel rece al nop\ii de iarn[. Afar[a=tepta o sanie a c[rei cai b[teau p[m`ntul de ner[bdare... Cezara-l apuc[ pe Angelo-n bra\e ca pe un copil, ]l arunc[ ]n sanie, ]ntr-o blan[ mare, s[ri =i ea l`ng[el,]nf[=[blana]mprejurul lor [al]

am`ndurora... Caii ]ncepur[ a zbura =i ei erau ]nv[lui\i ca-ntr-un cuib pufuit de vrabie, ]=i scoteau capul numai c`nd voiau... Ca =i c`nd ar fi fost acas[-n pat sub o plapum[ de pene tras[ peste capete... astfel le era lor acum... Ea se juca cu el, ]l str`ngea-n bra\e,-l dezmierda ca pe-un copil or[i] ca pe-o pas[re pe care ar omor]-o str`ng`nd-o =i dezmierd`nd-o... +i fa\a ei neted[, plin[, dulce s-al[tura de fa\a lui, el o sim\ea ca =i c`nd i-ar [fi] =ters fa\a c-o catifea, gura ei se lipea de urechea lui...

— Sunt demonul amorului, zicea-ncet, sunt un drac, s-o =tii, s-o =tii... M[prind de tine ca iedera de stejar p`n[ce corpul t[u se va usca]n]mbr[\i=[rile mele cum stejarul se usuc[supt de r[d[cinile iederei... Te nimicesc, voi s[-\i beau sufletul, s[te sorb ca pe o pic[tur[de rou[ ]n inima mea]nsetat[...]ngere!

Ea-l]nl[n\ui cu bra\ele =i cu picioarele...]l str`ngea tare la piept, ca =i c`nd ar fi voit s[-l sfarme... ca =i c`nd n-ar fi voit ca pieptul ei s[ se umfle... S`ngele lor fierbea ca mustul]ngropat]n p[m`nt... li se p[rea c-ar fi \`=nit pin pori =i dac[ea =i el ar fi avut r[ni la pieptul lor... desigur c[ ]n acest moment de via\[concentrat[s`ngele lor ar fi comunicat reciproc =-ar fi concrescut organismele lor ca dou[trunchiuri de copaci.

O voluptate era, aproape de desperare, o am[r[ciune dulce care-i rupea parec[nervii =i creierii, o sl[biciune mole=itoare []i] cuprinse corpul... Toat[natura lui sem[na a coard[ ]ntins[peste m[sur[, care trebuie sau s[se rup[, sau s[se-ntind[astfel]nc`t s[-=i piard[pentru totdeauna toat[elasticitatea...

El se zb[tea]n bra\ele ei ca turturica]n ghearele vulturului =i p[rea c[, asemenea mielului care caut[cu gura lui gura lupului spre a-l s[ruta, c[ci nu-l cunoa=te =i crede c[-i c`inele, astfel el, ]n sl[biciunea sa copil[reasc[, c[uta f[r[ de voie gura ei, ca =i c`nd ar fi zis: “Sunt timid]n c[utarea lor... previn[gurii mele]nsetate, cru\[simplitatea mea =i d[-mi s[rut[ri numai de-i vedea c[gura mea se-ncre\e=te u=or... nu =tii c`t de mult m[cost[ca s[dau gurii cea mai u=oar[[floare*] a dorin\elor mele, care mi-a umplut inima =i sufletul cu r[d[cinile lor,

astfel]nc`t dac[-i vrea s[ le smulgi, ai smulge via\a cu ele... Sunt ca floarea cu r[d[cini ad`nci... cine cunoa=te de gura florii ce ad`nci sunt r[d[cinile ei? Dar cine cunoa=te s[-i previe dorin\ele...”. +i ea pricepu din mina lui ce luase o rar[expresie de inocen\[, din mina lui de copil[-namorat[... c[el, cu toat[neenergia mi=c[rilor lui, murea de amor... L-ar [fi] putut omor] acuma f[r[ca s[reziste, f[r[ca s-o simt[chiar, at`t era cuprins de iubire... a=a cum fluturul s-arunc[-n foc... a=a cum efemeridele mor]n atingerea lor amoroas[...

Ea-l duse acas[... El era beat, turburat, abia se \inea pe picioare... Ca pe un copil somnoros ea-l dezbr[c[,]l puse]n pat,]l]nveli... apoi]i m`ng`ie]ncet fruntea p`n-ce v[zu c-a adormit... de supraostenea-l[, de zbuciumarea inimii lui, el adormi ad`nc... Ea se uit[z`mbind la el... c[uta flori ca s[-l umple cu ele... g[si o roz[-n fereast[, o rupse, o s[rut[=i i-o puse apoi lui pe gur[...

— S[rutarea mea s[r[m`ie p`n[m`ini diminea\[ pe gura ta, ]ngere! =opti ea ]ncet. }mi pare c[ n-am iubit niciodat[ astfel, zise ea z`mbind, ba-mi pare c[, fa\[cu acest amor, n-am iubit defel... simt to\i demonii]n mine...]mi e ca =i c`nd []]n fiece pic[tur[ de s`nge a= avea o sc`nteie de durere =i voluptate... To\i ceilal\i cum erau ei?... agresivi, dulci, complementatori, afecta\i, l[ud[ro=i, ]namora\i... Acesta se las[ iubit... ]=i las[ sufletul fr[m`ntat de cuget[rile =i]mbr[\i=[rile mele ca o bucat[de cear[de-o vergin[albea\[... =i rezist[... Cu at`ta fr[gezime =i sl[biciune une=te at`ta intensiv[putere de rezisten\[... floarea mea cea t`n[r[... parc[ mi-e mil[ s[ te smulg... Ah! sunt nebun[... Ce-a= da eu ca aceast[ sim\ire s[ \ie vecinic ]n noi; ]n cur`nd va fi vestejit,]n cur`nd sufletul =i inima lui se vor r[ci =i ]mi vine s[ pl`ng...]mi vine s[fug, s[las pe ast[virgin[cu chip de Adonis s[ ]nfloreasc[ ]n umbra cuget[rilor lui melancolice... =i s[moar[cum o floare moare, cu toat[primitiva ei frumuse\e... astfel cum a mai murit o dat[... de g`ndeai c[ e un ]nger ]nm[rmurit, s[ nu-i br[zdeze pasiunile fa\a lui cea neted[ =i rotunjit[ ]n ovalul ei, s[ nu se usuce, s[ nu devie ur`te aceste irezistibile umbre de triste\e zugr[vite cu m[iestrie sub umerii fe\ei lui... +i cu toate astea... Ah! am prejudi\ii! *Eu* am

prejudi\ii. Aide, demone... Nu este cel]nt`i, nu va fi cel din urm[, zise ea z`mbind c-un fel de ur[... s[concedem, zise ea cu vocea]mbl`nzit[, s[concedem, Cezara, c[este unic]n felul s[u.

El se trezi a doua zi t`rziu... Era at`t de obosit ca =i c`nd l-ar fi b[tut m[r =i l-ar [fi]]nvelit apoi]ntr-un cer=af ud =i rece... Avea friguri... imagini turburi, chipuri negre amestecate cu nouri, astfel era cadrul]nchipuirii lui... era]n acea dispozi\ie]n care se afl[un om care a trecut prin tortura inchizi\iunii =-acum se afl[, cu membrele zdrobite,]ntr-un pat moale... durerile sunt]ntunecoase]ns[nu tari =i devin sf`=ietoare abia la atingere.

“Trebuie s[fug de ea... trebuie s[fug de ea... c[ci dac[m-ar omor] numai n-ar fi nimic... dar are s[m[tortureze, are s[-mi omoare nerv cu nerv, g`ndire cu g`ndire, bucat[cu bucat[din creierii mei s-ar muia sub s[rut[rile ei... Ah! =i cum =tie femeia asta a s[ruta... te trec fiorii... cu fiece s[rutare mori, spre a]nvia =i a muri din nou sub o alta... Dac-a= fi fost]mbr[cat]n cuiras[de fier =i m-a= fi luptat]n turnir, corpul nu mi-ar fi at`t de zdrobit ca sub ]mbr[\i=[rile ei. }ntr-adev[r parec[ s-a lipit de mine =i mi-a supt prin to\i porii ei s`ngele din carne, sucul din nervi, puterea din mu=chi... E teribil[femeia aceasta sau, [mai] bine, demonul acesta...”

Astfel, obosit de orgia sufletului s[u, se-mbr[c[, se uit[ ]n oglind[... [O] umbr[viorie]i colora fa\a... era v`n[t de palid ce era... Dar astfel era =i mai frumos de cum fusese vodat[... “S[rutarea ta* de diminea\[, s[rmanul meu Angelo, zise el z`mbind cu triste\e... s[s[rut[m aceast[gur[care nu mai este vergin[...” El s-apropie =i s[rut[chipul lui propriu din oglind[...

De=i era cald]n cas[, m`inile erau reci =i degetele supte, ]nc`t aprinse]ntr-o cea=c[de por\elan spirt de viorele, ca s[-=i]nc[lzeasc[m`inile la flama v`n[t[-ro=ie... Ie=i]n gr[din[s[se primble prin c[r[rile ninse, pin arborii desfrunzi\i cu ramurile-nc[rcate de om[t =i-i p[rea c-a fost bolnav...]i p[rea c[e un reconvalescent ie=it pentru prima oar[din camera lui de boal[... +i se sorea]n soarele de iarn[=i parc[eternul p[rinte al vie\ii]l umplea de s[n[tate =i-mprosp[tare... “Nu!

Nu! nu voi s-o mai v[d...” El vedea]n ziua cald[de iarn[copii juc`ndu-se pe strade =i arunc`ndu-se* cu mingi de om[t... chicot, r`s, veselie... Toat[ natura naiv[ =i bucuroas[ c[ tr[ie=te, numai [el] ]ntunecat, nefiind bucuros de via\a lui, el cu naivitatea lui pierdut[, cu ochii ad`nci, cumin\i,]ns[f[r[de speran\[... “+i se zice c[nu e fericire-n lume”, murmur[el. O fat[rumen[=i gras[,]ntr-o scurteic[bl[nit[=i cu m`inile-n muf, trecu de bra\ul unui t`n[r, chicotind, sur`z`nd din c`nd ]n c`nd cu =ire\ie, uit`ndu-se c-o gali=[ voio=ie =i pe ascuns ]n fa\a companionului ei... ochii ei c[prii erau via\[, bucurie, naivitate... “Ah! g`ndi el =i-i privi... cum [nu] am tinere\ea lor sufleteasc[... cum nu sunt ca ei... ferici\ii!”

Spre sar[veni de Lys s[-l ia din nou...

— Nu m[mai duc... nu voi s-o mai v[d...

— Nu vei mai vedea-o,]\i promit...

— Atunci... atunci, haide!

Dup[ce-i leg[ochii, ei ajunser[iar[=i cu sania]n curtea descris[deja. Cobor`r[sc[rile]n su[b]teranele Amicilor]ntunericului... De Lys]l l[s[singur... El]=i lu[leg[tura de la ochi... Se afla]ntr-un cabinet mic, tapisat cu negru... Un c[min de marmur[ro=ie, cu foc, o oglind[-n perete... covoare moi pe jos, o mas[c-un sfe=nic de argint, dou[jil\uri cu sprijoane nalte...

Cezara intr[...

— De Lys m-a min\it,]i zise el cu imputare, iart[-m[... dar n-am vrut s[te mai v[d...

Ea era foarte trist[...

— Bine, bine,]n\eleg sim\irea ta... vrei o fericire calm[, pe care eu nu sunt]n stare a \i-o da... sim\i c[amorul meu obose=te... dar cine-\i spune s[m[iube=ti... Din contra, dac[vrei eu]\i aduc]n bra\e]ngeri de copile... blonde, lacrimi de aur... c[ci eu sunt servul t[u... eu sunt un demon, o crezi asta? zise ea-ntunecat[, trebuie s-o crezi p`n[ ce e=ti ]nc[ liber de a te desface de mine... p`n[ce nu e prea t`rziu... c[ci nu voi s[te-n=el asupra viitorului t[u... te vei usca sub suflarea mea ca o floare desr[d[cinat[ ]n ar=i\a soarelui de var[...

Trebuie s-o =tii. }\i trebuiesc angeli? Voi =ti s[seduc angeli pentru tine... numai s[nu te dezguste...

Un z`mbet de nespus[ =i s`nt[fericire trecu pe buzele lui... Ea f[cu o min[de sc`rb[ =i dispre\ c`nd v[zu acel z`mbet... Ea cetea din expresia fe\ei toat[cartea sufletului omenesc...

— |i-aduc]ndat[ceea ce voie=ti... un angel... De Lys, zise ea deschiz`nd u=a, exemplarul nostru de crin, care de ieri ofteaz[dup[Angelo...

}n acest interval Cezara se uit[-n oglind[ca s[-=i compuie fa\a. Dup[un moment se puse-n fotoliu... Niciodat[Angelo nu v[zuse at`ta bun[tate =i bl`nde\e exprimat[pe un chip de om ca acuma-n fa\a ei... Era]ngerul milei =-a]ndur[rii...

El se uit[mult]n fa\a ei, apoi se-ntoarse =i se uit[ ]n j[ratic... astfel]nc`t nu-l puteai vedea de spata nalt[ a jil\ului... U=a se deschise =i el auzi un glas dulce =i molcom, auzi fo=nind lin o hain[ de gaz, auzi ating`nd picioare mici =i u=oare covorul moale...

— Bun[sar[, Cezara, zise ea c-o copil[reasc[veselie...

El se uit[ ]nd[r[tul scaunului...

Cezara p[strase]nc[expresia de nespus[ging[=ie, complezen\[=i bun[tate care =i-o compusese l`ng[oglind[...

— O, Lilla! Copilul meu! vino-ncoace la mama ta s[te s[rute... Ce frumu=ic[e=ti... e=ti un]nger... un boboc de roz[... cum s[te numesc numai... spune-mi cum ai dormit...

— Ah! n-am putut dormi... Nu mi-a putut ie=i din minte... =tii tu cine... nu! nu spun numele...

— A... A... An...

— Nu... m[tr[dezi mie]ns[=i... +i-mi p[rea c[-i \iu capul]n m`ini... p[rea c[-ngenunchease naintea mea =i m[uitam]n ochii lui... =i m[uitam... =i m[uitam... =i parec[m-a= fi uitat vecinic...

Angelo asculta z`mbind.

— +-apoi =tii tu...]mi p[rea c[=i el se uit[la mine... Ah! cum? Nu =tiu cum... Ce s[-\i spun... Astfel a\ipeam numai =i vise vii treceau pe l`ng[ ochii mei... Ah! cum a= fi ]n stare s[-l iubesc... parec[ i-a= s[ruta m`inile dac[mi-ar permite...

— Dar dac[el ar =ti c[tu-l iube=ti... dac[el te-ar iubi asemenea,]ngera=ule!

— Nu spune, o, nu spune... Ah! nici g`ndesc la asta... =tiu eu c[ nici g`nde=te la mine: o s[rman[fat[proast[...

— Dar, vezi tu, tocmai asta iube=te el]n tine, zise Cezara cu glasul plin =i moale... naivitatea ta... el ar vrea s[desf[=uri acele foi ale inocen\ei spre a se uita]n bobocul de roz[,]n]n\elesul acestor nerozii dulci de care e=ti]n stare s[spui o mie pe zi... =i fiecare gentil[, fiecare interesant[... C`te enigme i-ai dat tu asar[de ghicit, de-=i sfarm[capul cu ele... Tu nu =tii puterea ta, tu guri\[de roz[ce e=ti! sau e=ti =irat[, te faci c[nu =tii!

Elli r`se cu gl[sciorul ei de argint...

— O, eu =tiu c[sunt frumu=ic[, zise ea]necat[de pl[cere, =tiu c[plac... dar z[u, \i-o jur, Cezara... nu =tiu c[el m[poate iubi... Ochirea lui era a=a de rece pentru mine... pe c`nd eu... eu a= fi murit ca s[-l s[rut o dat[...

— M[duc s[-l chem... zise Cezara r`z`nd =i b[t`nd din palme de bucurie.

— Nu, nu, nu! te rog! Cezara, pentru D-zeu...

— Spune c[-\i pare bine dac-ar veni...

— Nu... zise ea afirm`nd cu capul.

— Zi c[-l iube=ti.

— Nu! zise ea plec`ndu-=i capul pe piept =i juc`ndu-se cu col\ul =or\ului...

— M[duc, m[duc... o guri\[,]ngera=ule...

Elli o s[rut[cu gura plin[, cu gratitudine... Cezara ie=i =i-nchise u=a cu cheia dup[sine...

Angelo =i-ntoarse jil\ul spre ea...

— O, d-le! zise ea speriat[=i toat[pudoarea, toat[inocen\a, o lin[indigna\ie, imputare, o lume de sim\iri contrazic[toare]i jucau]n fa\[...

El]ngenunche la picioarele ei...

— Te-ai sup[rat?]ntreb[el cu bl`nde\e.

— Da!

— S[ne-mp[c[m dar, vrei?

— Da!

— C-o guri\[, a=a-i[?]

Ea cl[tin[din cap...

Dar el =ezu l`ng[ ea... ]i prinse capul cu m`na,]i]ntoarse fe\i=oara ei ro=ie, care se uita cine =tie unde, drept]n fa\a lui =-o s[rut[... El sim\i c[=i ea-l s[rutase, dar a=a de lin, a=a de abia mi=cat...]nc`t ar fi putut spune c[ nu l-a s[rutat... Ea-l respinse c-o m`n[de la ea.

—Tu nu m[iube=ti... =tiu, Elli... nu m[s[ru\i m[car...

Ochii ei se umplur[de lacrimi.

— Nici nu m[crezi m[car... zise ea]ncet.

— Atunci s[rut[-m[.

Ea-=i lipi guri\a ei de buzele lui... de i se p[rea c[i s-a lipit un fruct copt =i dulce de gur[... el]i supse o s[rutare...

— Ce dulce =tii tu a s[ruta, Elli...

— Ah! n-am]nv[\at de la nimeni... Asta vine a=a numai... N-o =tiu ori=ic`nd...

— Atunci de ce [te] dep[rtezi de mine... vino ici]n bra\ul meu...

O atrase]ncet pe pieptul lui...

— Ah, uite, zise ea... ce r[u]\i st[leg[toarea la g`t!...

Ea drese cu m`inu\ele ei leg[toarea...

— +i-apoi nu-i nici piept[nat cumsecade, hahaha! =i lipse=te un bumb de la c[me=[.

— Mi-a c[zut]n s`n, Elli... caut[-l.

Ea-=i b[g[m`na-n s`nul lui. El [o] prinse =-o ap[s[pe inim[...

— Nu g[sesc, zise ea]nchiz`nd ochii de ro=ie ce era... apoi]i redeschise =i [i] se uit[c-o cuminte =i trist[seriozitate drept]n ochi... Parc[vrea s[-i zic[: “Eram s[-\i zic o vorb[grea, dar n-o mai spun”.

El]i deschise ei s`nii...

— S[caut butonul meu [de] diamant, poate a c[zut]ntre s`nii t[i...

— Nu, nu, zise ea ap[r`ndu-se.

— Iac[t[-l, zise el, lipindu-=i gura de fragul m[rului de z[pad[ce ie=ise de sub corset...

Ea se ap[ra de dezmierd[rile lui, dar se ap[ra lin =i mai mult pentru c[se cuvine... De mult nu mai avea puterea de a-i refuza ceva...

El stinse lumina =i un]ntuneric ad`nc acoperi suspinul lor de amor.

Pe c`nd Lilla =i Angelo erau ]ntr-o stare dezordinat[, unde hainele parte c[zuse de pe ei, parte at`rnau]n toate p[r\ile =i ei pe jum[tate goi dormeau str`ns ]mbr[\i=a\i pe sof[, gur[-n gur[, intr[ Cezara c-o lamp[-n m`ini]n cas[=i se uit[la ei... Ea era palid[, serioas[, trist[... |inea]n m`na ei un cer=af alb =i mirositor =i-l arunc[peste mire =i mireas[, apoi se puse-n fa\a focului =i se uit[mult[vreme]n ultimele urme a jeraticului. Ochii ei se umplur[de lacrimi... apoi se scul[repede, ridic[col\ul cer=afului, descoperi capul lui Angelo =i-i s[rut[fruntea:

— Ai s[-mi pl[te=ti tu asta, copilul meu, ai s[mi-o pl[te=ti!

Apoi ie=i din cabinet.

A doua zi Lilla umbla cam pe l`ng[pere\i =i nu i se uita nim[nui]n fa\[... Angelo era de-o paloare umed[, ochii-i erau turburi =i moi]n cap =i pierduse din demonica lor str[lucire.

Ea se-mbr[case =i-i ajut[=i lui,]i]mbumb[c[me=a la g`t, ]i f[cu fiongul de la leg[toare... Era bl`nd[ca un miel...

— A=a-i c[m[iube=ti, Angelo?

— Mai]ntrebi... Lilla, erai de mult venit[ ]n societatea asta a Amicilor]ntunericului?...

— Ah! s[-\i spun cum... Eu te-am v[zut pe tine]n saloanele doamnei N. Mi-ai fost recomandat, dar tu te-ai uitat a=a, pe deasupra, la mine, mi-ai spus o banalitate =i te-ai dus apoi... =i eu te urm[ream, priveam]n vo oglind[ca s[te v[d]n col\ul de fereast[ ]n care =edeai... stam seri]ntregi, pl`ngeam nop\i ]ntregi... ah! cum te iubesc, Angelo, zise ea ]nec`ndu-i fa\a cu s[rut[ri... }ntr-o zi s-apropie doctorul de Lys de mine. Se uit[ ]n ochii mei cum =tie el a se uita — ciudat adic[...

“Iube=ti pe Angelo, d-=oar[, zise el cu tonul f[r[expresie =i firesc, cum e felul lui de a vorbi...”

“Nu”, zic eu.

“Haide-n ast[-sar[ ]n clubul Amicilor]ntunericului, dac[vrei s[-l vezi...”

“Dar nu voi s[-l v[d...”

“Sania mea te va lua”, zise el.

“Dar nu voi s[merg cu sania d-tale...”

“Ea va sta la porti\a gr[dinii d-tale”, zise el, ridic`ndu-se =i sur`z`nd.

Angelo, m-am dus noaptea]n gr[din[, am deschis porti\a, m-am pus]n sanie =i iat[-m[-s.

Ea lu[dreapta lui]n am`ndou[ m`inu\ele, o b[tu =-o s[rut[apoi...

— Lilla!

— Las[-m[, Angelo... eu nu mai am ce-\i da... \i-am dat tot... De mult n-am mai fost st[p`n[pe mine, de mult eram toat[a ta... Ai mil[de mine... Dac-ai crezut c[sunt cuminte... iat[cumin\ia mea toat[... dac-ai crezut c[sunt frumoas[, iat[frumuse\ea mea toat[... Toat[fa\a mea e sfin\it[de s[rut[rile tale... de nu m[po\i iubi pe mine... iube=te-\i s[rut[rile tale, Angelo, iube=te-mi ochii mei, c[ci te-au privit, c[ci =-au lipit razele de frumuse\ea ta... iube=te gura mea, s-a atins de a ta... Iube=te-te pe tine]n fiin\a mea... Angelo, zise ea pl`ng`nd =i lipindu-se spasmodic de pieptul lui =i apropiindu-=i gura de urechea [lui]: iube=te-\i copilul t[u...

El nu r[spunse nimic. I se p[rea c[e un delicvent... c[o vin[mare ap[sa sufletul lui...

— +i cum vom tr[i noi?]ntreab[z`mbind cu triste\e...

— Cum? Ah! iat[cum... Iat[tabloul ce mi-l zugr[vesc... Diminea\a, c`nd vei dormi ]nc[, te-oi s[ruta pe ochi =i te-i scula... apoi \i-oi aduce cafeaua =i c[me=a cu butonii pu=i, =i ciorapii, halatul, fesul, o \igar[... te-oi ]mbr[ca, apoi te-i duce la treaba ta... =i, r[mas[ acas[, voi =terge colbul de pe c[r\ile tale, voi aranja h`rtiile, voi drege penele stricate =i c`nd vei veni acas[ va fi masa pus[... p`nza alb[, farfuriile curate, paharele limpezi de clare... dup[mas[vom =edea la cafea, vom vorbi nerozii... apoi, adaose]ncet abia mi=c`ndu-=i buzele, apoi... zic =i

eu, de... vom avea copii... un b[iet frumos ca tine, icoana ta, =-o feti\[ca mine... Ah! vom fi ferici\i...

— Da, ferici\i! murmur[el]ncet =i-ntunecos. “O, Cezara! Suflet de demon, g`ndi el, cum cite=ti ]n sufletele omene=ti... cum vezi ]n ele scris viitorul, cum pricep z`mbetul t[u de dispre\ de ieri”.

— Dar tu pari trist, dulcele meu amic... de ce?

— Sunt obosit, femeia mea, dulcea mea femeie, nimica alta...

— Acuma m[duc, ca s-ajung acas[... Vei veni s[m[ceri, nu-i a=a... Vino azi, voi a=tepta cu ner[bdare venirea ta... Oh! c`t te mai pot iubi...

Ea-=i arunc[mantila pe umere,]l s[rut[=i disp[ru pe u=[...

El r[mase trist...

“Va s[zic[asta-i via\a mea viitoare... Adio visuri orbitoare... am devenit umil b[rbat al unei mici femei... Vom avea copii... mi-o aduce halatul =i papucii diminea\a... Ah! doar o dezgust[toare perspectiv[de ur`t =i monotonie...”

Cezara]n haina ei de Hamlet r`dea ]ntr-un col\ al od[ii. D-zeu =tie c`nd =i cum se furi=ase-n cas[... La vorbele lui vorbite]ncet,]ns[destul de clar, ea trase-un hohot ironic =i splendid de r[ceal[...

— Taci! taci!

— Ei bine! iat[dar idealul t[u... iat[via\a]ngerilor... iat[scopul pe care natura voie=te a-l]mplini prin aceea c-a]mbr[cat acel bobocel de fat[cu naivitate =i gra\ii... un b[ie\el... o feti\[, aerul od[ii ap[sat de voluptatea patului conjugal... un pat cu cer=afuri care trebuiesc foarte des schimbate... N-a rezistat mult]ngerul, nu-i a=a... Se gr[bea natura s[-=i]mplineasc[scopul ei m[re\, reproducerea neamului omenesc, =i =i-a asigurat aceast[ ]mplinire pin]mbr[\i=[ri multe, pin dulci rezisten\e, pin vorbe cu dou[ ]n\elesuri... O! O! pfui! hahaha! Ei, ce faci, fugi?...

— Te-a= ucide, Cezara, de drept ce ai! M[desperezi...

— +i orb nebun ce e=ti... nu vezi tu c[e=ti o unealt[, c[bucurii, dureri, pasiunea, pl[cerea ce o ai pentr-un s`n femeiesc care nu contribuie nimic la voluptate, pl[cerea ce o ai pentru-o fat[naiv[, c[ci

cu c`t va fi mai naiv[, cu at`t mai greu]i va veni]n minte s[-=i ucid[copilul... nu vezi c[e=ti o unealt[ ]n m`inile unui demon, c[ e=ti juc[ria sim\irilor tale, c[ nimic ce ai nu e al t[u, c[ tu e=ti cauza involuntar[ pe care natura, sau nume=te-o cum vrei, ]=i scrie a=a-numitele scopuri m[re\e... Nu vezi tu c[ legi, state, monarhi, religii nu sunt dec`t aparatul greu pentru a face cu putin\[acest act murdar de reproducere =i a v[arunca apoi]n bra\ele monotoniei meschine a ur`tului, a ridicululului, a unei vie\i care-mi face grea\[?... Te-nchipuiesc cu halatul]nflorit, cu fes]n cap, cu papuci, cu ciubuc, c-o claie de copii, c-o ocupa\iune monoton[=i somnoroas[; apoi vei muri =i copiii t[i cei de spirit vor repeta aceea=i via\[spiritual[...

— Ai drept... asta mi-o spun =i eu... taci, r`sul t[u m[sup[r[...

— +i de ce a= t[cea... zise Cezara-ncruci=`ndu-=i m`inile... Tu ai pierdut pe aceast[copil[... Tu =tiai c[n-ai s-o po\i iubi, puteai cel pu\in =ti c[ea nu-\i va ajunge, =i cu toate acestea ai avut-o ca pe so\ia ta... Ai nefericit-o... Crezi c[-mi trece pin minte s[-\i cru\ mustr[rile de cuget... nu! De aceea sunt un demon...

— Dar tu mi-ai adus-o...

— Spun c[nu?... Da... sunt liber[eu de a]ncerca s[seduc... De ce te-ai l[sat sedus?

— N-am remu=c[ri...

— N-ai... Bine... Copila va fi alungat[de p[rin\i... va na=te-n s[r[cie... Va fi o femeie pierdut[... dac[n-o vei lua de so\ie... Dar tu o vei lua. Vei avea o via\[de ur`t, vei umbla dup[ alte femei... eu voi ]ngriji ca ea s-o =tie aceasta =i atunci adio pace casnic[, atunci abia vei vedea ce va s[ zic[ iadul pe p[m`nt... A! p`n-acum n-ai nici idee... P`n-acum melancolia ta =i coloarea neagr[sub care prive=ti lumea sunt teorii sure pe l`ng[realitatea ce te a=teapt[...

— Voi suporta inevitabilul...

— Adio, Angelo...

— Cezara!... Cezara, murmur[el]ncet plec`ndu-=i genunchii la ea... te iubesc... nu po\i tu ierta...

— Ce s[iert? Te iubesc eu?... Ea ie=i repede din cas[.

— Lilli a venit apoi la mine, trimis[chiar de tat[l s[u, ca s[-mi cear[din nou scuze... I-am spus c[tu n-o po\i lua de so\ie =i am explicat punctele mele de vedere... A pl`ns mult biata fat[... dar voi =ti eu s-o m`ng`i... Am un camerier care nu e de despre\uit...

— Cezara!

— Ei, D-zeul meu! dar tu e=ti nebun... Ea va fi fericit[ ]n felul ei... Vino-ncoace =i suge rana asta... Nu vezi c[-mi curge s`ngele pe haine...

El]=i lipi buzele de rana pieptului =i supse acele pic[turi de rubin ce p[reau a curge pe zapad[... Ea-i \inea capul cu m`inile... apoi-i ridic[ capul =i s[rut[ gura lui ro=ie de s`nge... Asta drept mul\[mire... Ea-=i acoperi s`nul, ]l ridic[ pe bra\ele ei ca pe un copil, ]l str`nse la piept,]l dezmierd[...

— Cum m[faci s[p[timesc, =opti el]ncet.

— Bine,]nc[n-ai cunoscut tu ce voi eu ca s[cuno=ti... Amicul meu, ai alegerea]ntre dou[lucruri:]ntre ur`t, ordinar, meschin =i]ntre durere, pasiune, turbare...]ntre Lilli =i mine. Eu nu te-n=el, \i-o spun dinainte: eu voi usca via\a ta de m-alegi pe mine... eu te voi omor]... dar nu-\i voi coase halat, nici \i-oi]mpleti pungi de tutun... eu te [voi] despera... Dar nu \i-oi face copii... De un singur lucru te asigur, nu \i se va ur] cu mine, poate]ns[ca mie s[mi se urasc[cu tine... atunci, se-n\elege, se sf`r=e=te totul... atunci =tiu c[vei trebui sau s[mori, sau s[nebune=ti.

Ea-l juca pe genunchii ei,]=i b[ga m`inile-n s`nul lui =i el sim\i]nnegrindu-se lumea-naintea ochilor lui...

— Ah! a= rezista de mi-ar fi cu putin\[, zise el cu durere... dar acum... acum c`nd a= [da] toat[ lumea pentru o s[rutare a ta =i via\a mea-mpreun[... acum e prea t`rziu, diavol de femeie ce e=ti...

— Voluptatea cea crud[a dorin\ei =i a durerii... iat[ce-\i ofer... De-un lucru fii sigur: te iubesc. Nu te l[sa]n=elat de]mprejurarea c[amorul sam[n[a=a de mult cu ura... A= fi]n stare s[m[las ucis[pentru tine.

[LEGENDA C~NT{RE|ULUI]

[Poveste indic[]

CUPRINS

De mult, de mult a fost un Împ[rat în \ara dep[rtat[a Indiei =i avea o fat[frumoas[cum nu se mai poveste=te, b[laie ca o lacrim[a soarelui, dac[soarele a pl`ns vodat[. În nop\i cu lun[, c`nd se primbla prin întune[coa]sele dumbr[vi de laur ale castelului r[s[rit din r[d[cini de st`nci, ea auzea un glas frumos, parc[ de privighetoare, totu=i era de om. O arf[, asemenea sunetului bl`nd =i regulat al valurilor m[rii, o acompania. Era un paria c`nt[re\, care o iubea pe fata de-mp[rat. Ea-l v[zu r[s[rind prin crengi în lumina de lun[— era nalt =i frumos. Pletele negre se ridicau deasupra frun\ii m[re\e, ochii str[luceau în bol\ile lor ca dou[flori, [ca dou[] pic[turi de întuneric topit. Ea-l iubi, c[ci nici n-ar fi =tiut s[fac[alta, a=a era de frumos.

Într-o noapte, printre mreje de frunzi= [î]ntunecat de oliv =i laur, suspenda luna ca o pav[z[de aur, el sta-ngenuncheat la picioarele ei =i, [cu] capul culcat în poalele-i albe, se uita lung =i-ntunecat c-o privire de profet în întunecimea cea bl`nd[ =i albastr[ a ochilor ei mari. Cu m`inile ei dulci ea-i netezea p[rul, cu gura-i încre\it[de amor ea-i s[ruta fruntea.

— Ce frumoas[frunte ai tu, coroana lumii s-ar m`ndri s[=ad[pe ea.

— Ai dori-o tu? zise el =i ochii lui se deschideau mari, ca doi luceferi.

El se scul[=i o privi. Numai Împ[ratul Saharei, leul, prive=te astfel, o dat[în via\a lui, c`nd *iube=te*. O str`nse-n bra\e =i se duse-n lume. Adio, stea — amor, tot!

Noaptea era clar[, t[cut[, mare. Numai valurile sfinte ale Gangelui murmurau lin ca în\elepciunea vremilor. Simbol uria= al timpului.

Paria se uit[lung în el, =i-l *în\elese*. Auzi vorbirea s`ntelor sale origini, în\elese ce este aceea ce mi=c[ cele trec[toare ale p[m`ntului. Î=i sf[rm[arfa de o st`nc[ =i se duse-n sus. R[scoli popoare contra regilor =i legilor lor, r[sturn[ regii =i marii p[m`ntului =i în fruntea acelor popoare, unele de origini s`nte, altele de origini obscure, el curgea de-a lungul r`urilor mari =i r[sturna imperii =i le supunea =ie.

Popoarele-l iubeau c[era drept =i bun, regii se temeau de el. Era împ[ratul lumii =i Domnul tuturor celor trec[toare.

Atunci se duse la castelul r[s[rit din r[d[cini de mun\i. Intr[în înaltele turle * ca s[puie coroana lumii pe fruntea miresei lui — dar întins[, alb[ca o cear[m[rmurit[, moart[era iubita lui. El nu auzi nimic, nimic —numai valurile s`nte ale Gangelui vuiau cu un r[sunet dep[rtat =i ironic în urechile lui — î=i plec[fruntea =i zise: “La ce? La ce?”— apoi o apuc[-nspre pustii =i nimenea n-a mai auzit de el.

Omul ca iarba, zilele lui ca floarea c`mpului.

[ARCHAEUS]

CUPRINS

Net[g[duit c[sunt multe lucruri la priceperea c[rora nu-l ajunge capul pe-un membru gros de la prim[rie sau pe-un subcomisar de poli\ie — de=i ace=tia sunt]n genere oamenii care pricep tot. Cel pu\in c`nd e vorba de exproprierea unei g[in[rii, de insuflarea de respect ]n cet[\eanul m[celar cu m[suri false, oameni mai ]ndem`natici dec`t cei doi de sus nu cunosc. Totu=i ni se pare — se-n\elege c[ nu impunem nim[rui p[rerea — c[, afar[ de cumpene str`mbe =i g[in[rii]n fa\a uli\ii, mai exist[oarecare lucruri, de-o]nsemn[tate secundar[ ]ntr-adev[r, de ex. filozofia, poezia, artele, tot lucruri care scap[perspicacit[\i numi\ilor domni, dar a c[ror existen\[nu se poate nega.

Se vede c[autorul vrea s[-nceap[de la az buchi. }ntr-adev[r, lumea cum o vedem nu exist[dec`t ]n creierul nostru. Nimeni nu va t[g[dui c[ este deosebire ]ntre g`nsac =i c`ine. Privirea c`inelui e inteligent[, el pricepe din lumea aceasta o por\ie mult mai bun[dec`t g`nsacul; cu toate acestea am`ndou[ aceste fiin\e au ochi =i creieri. Lumea nu-i cumu-i, ci cum o vedem; pentru g`nsac, cum o vede el, pentru c`ine item, pentru membrul de la prim[rie — pentru Kant item. Totu=i c`t[deosebire]ntre ochii de porc a sus]n\elesului membru =i privirea ad`nc[a]n\eleptului de la Königsberg.

Care-i adev[rul? Cel v[zut clar de un g`nsac sau cel abia ]ntrev[zut ca printr-o negur[ de Kant? }ntr-adev[r, iat[ un lucru ciudat. Cel dint`i deosebe=te l[murit gr[un\ele de porumb de prundul galben, el]noat[cu siguran\[pe ap[, m[sur[cu ochiul distan\ele ce le poate ajunge =i nu-i f[r[oarecare]nduio=are]n fa\a unei g`=te ]n epoca virginit[\ii. Cel de-al doilea uit[ s[ m[n`nce, voind s[sar[peste o groap[cade-n mijlocul ei, iar frumuse\ile virgi- sau nevirginale trec pe l`ng[ d`nsul f[r[ca el s[-=i [fi] ridicat ochii...

Cu toate acestea noi presupunem c[filozoful e mai cuminte dec`t un g`nsac, ba c[ ]n *problemele* aceluia e mai mult adev[r dec`t]n *siguran\ele* acestuia.

Un semn c[pentr-o minte mare totu-i *problem[[]*, iar pentru 75 de dramuri de creier totu-i *sigur*.

E =tiut c[regula pitagoreic[din geometrie se numea puntea m[garilor. Puntea m[garilor pe care trebuie s[treci]n orice cugetare mai ad`nc[ este: c[ nu putem pricepe lumea ]n sine, =i c[ toat[ explicarea ei este explicarea unor reac\iuni a creierilor no=tri =i nimic mai departe. Lumea-n sine r[m`ne un problem]nl[untrul c[ruia se r[t[ce=te c`te-o raz[ slab[, c`te-o fulger[tur[pe care cuget[torul ad`nc o-ncremene=te pe h`rtie, pe care, citind-o, se na=te]n pere\ii capului t[u acea rezonan\[lung[care face s[crezi]ntr-adev[r c[lume =i via\[sunt un vis.

Dar, cum am zis, toate acestea sunt fleacuri pentr-un membru de la prim[rie. Via\a are pentru el]nsemn[tate numai]ntruc`t se percepe taxa pentru ]nscrierea ]n condicele st[rii civile, moartea ]ntruc`t se percepe o tax[pentru]ngrop[ciune =i]ntruc`t se adaog[ cu *unul* num[rul n[scu\ilor =i al mor\ilor. Membrul de la prim[rie nu vede ]n ace=ti oameni dec`t indivizi impozabili, subcomisarul — indivizi ce trebuiesc priveghea\i ca s[nu [se] fure unii pe al\ii =i s[se \ie]n regul[.

Dup[aceast[p[tur[de oameni urmeaz[ ]nv[\a\ii cuv`ntului. Ace=tia ]ntreab[ totdeauna quid novissimi? Cartea cea mai nou[ e pentru d`n=ii cea mai bun[. Ei citesc mult =i au]n capul lor o mul\ime de defini\ii, formule =i cuvinte despre a c[ror adev[r nu se]ndoiesc niciodat[, c[ci n-au vreme de-a se]ndoi. }i numesc ai cuv`ntului pentru c[ ]n\elepciunea lor consist[ ]n cuvinte, ]n cojile unor g`ndiri pe care memoria lor le p[streaz[. C[ci o g`ndire este un act, un cutremur al nervilor. Cu c`t nervii se cutremur[mai bine, mai liber, cu at`ta cugetarea e mai clar[. La ei acest act, prin care cugetarea str[in[ s[ se *repete* ]ntocmai ]n capul lor, nu se-nt`mpl[, pentru c[mul\imea citirii =i obosirea creierului n-o permite. Cele citite trec ca ni=te

coji moarte]n hambarul memoriei, de unde iese la iveal[apoi tot]n aceea=i form[.

Iar eu din parte-mi g`ndesc a=a: orice-a g`ndi un om singur, f[r[s-o fi citit sau s-o fi auzit de la al\ii, cuprinde o s[m`n\[ de adev[r. De-aceea c[r\ile vechi, pe care oamenii nu le scriu numai iac-a=a, numai ca s[ le scrie, ci pentru c[ g`ndise ceva ce le ap[sa inima =i voiau s-o spuie =i altora, c[r\ile vechi eu unul le citesc =i g[sesc]ntre lucruri absurde unele semin\e de lumin[pe care apoi le \in minte.

A=a]n una din zile stam fluier`nd la fereastra deschis[, era z[pad[ =i frumos afar[, c`nd iat[v[d trec`nd un b[tr`n c-o manta lung[ ]n spate =i cu p[l[ria cu marginile foarte largi. }l v[d intr`nd la Corabia lui Noe. Corabia aceasta este o cr`=m[unde se g[se=te vin unguresc bun. Acolo aveam =i eu masa mea de ba=tin[=i sara, c`nd mi se ura cu cititul =i scrisul, m[ duceam la mesu\a din col\ul cor[biei =i mi se p[rea c[ m[ f[ceam iar copil, c[ eram ]n vremea lui Sim, Ham =i Iafit. C`nd]l v[d intr`nd pe b[tr`n zic: "Ce drac! pe acesta nu l-am v[zut niciodat[... hai s[vedem cine-i?" Iau p[l[ria din cui, cobor iute sc[rile =i la Corabie.

Intru-nl[untru... mo=neagul — la masa mea. Corabia era o odaie mare, boltit[=i]ntunecoas[ ]n care =i ziua ardea lamp[. B[tr`nul era interesant. P[rul capului era alb, ras cu totul la fa\[, ochii suri, mari =i p[trunz[tori, apoi mirosea de departe a tabac =i mie mi-a pl[cut totdeauna oamenii care miroase a tabac.

I-am dat bun[sar[=i m-am pus]n fa\a lui, pentru c[eram]n dreptul meu s[=ed la masa mea. El r[s[ri oleac[, dar nu spuse nimic. Apoi]ncepu a cioc[ni]n mas[cu degetele lui lungi =i sub\irele =i fluiera pintre din\i... Era o necuviin\[... dar acuma eu t[ceam; c[ci, oric`t de necuviincios ar fi fost, aria era de-o frumuse\e rar[... era sub\ire ca b`z`itul de albin[, dar se p[rea c[-n gura [lui] s-a a=ezat un virtuos de violin[ lung de [o] palm[ =i, pe o vioar[ c`t coji\a unei alune, c`nta sub\ire =i frumos, de stai ]ndr[git de el... Apoi t[cu =i iar ]ncepu a cioc[ni cu degetele lui lungi, ]nc`t m`na lui]mi p[rea un paiang[n mare, care joac[tremblante.

— Iart[-m[, d-le Doctor, zisei eu]ncheindu-mi surtucul dinainte, dar mie-mi pare c[aria aceasta care ai fluierat-o am mai auzit-o undeva... =i a= voi s[v[-ntreb...

— Aria asta ai auzit-o]n capul d-tale, zise el, pe c`nd =tergeai ciubotele lui Beethoven.

— M[iart[, d-le, dar nici n-am avut onoarea de-a cunoa=te pe Beethoven.

— Ce =tii d-ta, dac[l-ai cunoscut sau nu. Eu]\i zic c[l-ai cunoscut... Eu]\i zic c[i-ai =ters ciubotele, =i basta.

"Ce dracul! }i nebun mo=neagul [sta, g`ndeam eu".

— Ce dracul! }i nebun mo=neagul [sta, zise el clipind din ochi =i imit`ndu-mi glasul ]ntocmai. Apoi urm[: Kelner! Vin de maghiarat de cinci ani, astupat bine... Iute. Ei, nepoate, urm[ el, a=a-i c[ cea dint`i g`ndire care \i-a venit]n minte la r[spunsul meu a fost: "Ce dracu!]i nebun mo=neagul [sta". Vezi tu, asta voiam s-o =tiu!... Omu-i ca o vioar[... dac[pui degetul]ntr-un loc pe coard[, sun[-ntr-un fel,]ntr-alt loc]ntr-alt fel, dar o vioar[sam[n[cu alta. Ast[zi m[simt dispus s[fac filozofie =i bine c[te-am g[sit, nepoate, pentru c[mie-mi pari un om neofensiv =i care se mir[, =i mirarea este mama]n\elepciunii.

Eu c[scam gura.

B[tr`nul se uit[ la mine =i-ncepe s[ r`d[.

— Spune-mi nepoate — *dac[po\i* — un lucru imposibil =i o idee imposibil[.

— Un lucru imposibil e ca eu s[fi =ters ciubotele lui Beethoven, care-a murit]nainte de at`\ia ani, iar o idee imposibil[este ca ceva s[fie =i s[nu fie tot]n aceea=i vreme.

Kelnerul adusese vinul cerut, mo=neagul umplu un pahar mie, unul lui, pe care-l =i de=ert[p`n-]n fund.

— Ascult[-m[, nepoate, tu e=ti un prost, zise el. Ai auzit tu vreodat[despre Archaeus?

— Ba nu.

— Nu? Ei bine, Archaeus este singura realitate pe lume, toate celelalte sunt fleacuri — Archaeus este tot.

— Ptiu! bat[-te vina, unchiule, cu tot Archaeusul t[u... Cum v[d, [vrei] s[m[iei peste picior. Cine \i-i Archaeus?

— +=ut! Taci, nepoate... Toate celea la vremea lor. Am s[-\i spun eu]ndat[cine-i Archaeus, numai mai]nt`i bea-\i paharul de vin =i ascult[urm[toarele cuvinte ale mo=ului. Cuget[ri imposibile nu exist[, c[ci,]ndat[ce o cugetare exist[, nu mai e imposibil[, =i dac-ar fi imposibil[, n-ar exista. Ce este imposibil? Am s[-\i pun]ndat[o mul\ime de probleme. Condi\iile a orice posibilitate sunt]n capul nostru. Aicea sunt legile ciudate c[rora natura trebuie s[li se supuie. Aicea-i timpul cu regulile lui matematice, aicea spa\iul cu legile geometrice, aicea cauzalitatea cu necesitatea ei absolut[, =i dac[le =tergi acestea... =i un somn ad`nc le =terge pentru c`teva ore... ce sim\[m`nt ne r[m`ne pentru acest interval al =tergerii? Nimic. +i cu toate acestea sosesc momente]n via\[ ]n care aceste trei elemente ale min\ii noastre, aceste sertare]n care b[g[m o lume dispar pentr-o clip[... e drept, ca o fulgerare numai, dispar sau]n parte sau]n tot =i stai ca]naintea unei minuni =i te-ntrebi... a=a ca omul care crezuse c[tot ce vede e chiar a=a cum este... c[oare ce-nsemneaz[asta. C`nd prive=ti o fizionomie ciudat[, ]\i vine de sine ]ntrebarea: oare cum dracu-o fi g`ndind acest om? Ba lipsa unuia din cele cinci sim\uri, chiar venind mai t`rziu, modific[radical lumea cuget[rii.

— Cum a=a? Apoi tocmai Beethoven a compus muzic[pe c`nd pierduse auzul.

— +tiam c-ai s[-mi obiectezi aceasta. Da, Beethoven compune opera *Fidelio* dup[ce uitase de mult natura vocii omene=ti... el scrie muzic[pentru voci cum crede el c-ar trebui s[fie =i te treze=ti fa\[c-o oper[care \i se pare c[fuge dinaintea ochilor... c-ai privi-o cu binoclul]ntors... =-ai vedea departe, departe,]n fundul cuget[rii *unui* om, ceva straniu ce pare a nu pricepe bine, p`n[bagi de seam[c[sunt]nchipuirile unui surd despre vocea omeneasc[, a c[rei natur[normal[el o uitase sau avea numai o reminiscen\[slab[despre ea. Dar]nchipuindu-\i cum c[to\i oamenii ar avea]n urechea lor numai o reminiscen\[de memorie ca aceea a lui Beethoven... toat[

opera s-apropie v[dit, ca =i c`nd ai privi-o cu sticla a=ezat[ normal la ochi... ba s-apropie a=a ]nc`t toat[scena \i s-a=eaz[-n cap =-auzi opera url`ndu-\i ]n craniul de=ert, cu boschete, cu temni\e, cu actori, cu actri\e, cu tot. Cum va fi ar[t`nd capul unui om care cu lumina de lampe, cu p`nzele zugr[vite, cu totului tot]n capul lui... Un teatru]ntreg]n care sufletul lui, ghemuit]ntr-un col\ al s[lii, e singurul spectator.

— Bine. Dar de ce s[nu credem c[f[ptura normal[a omului este cea anume f[cut[ca s[vad[adev[rul?

— De ce? Pentru c[tocmai aceast[f[ptur[normal[nu este una =-aceea=i — totdeauna vor fi mici deosebiri; unde]ns[deosebirile sunt mari, avem alt[lume. Dar s[urmez. Nu =tiu dac[cineva s-a visat vrodat[elastic... c[poate cre=te, se poate umfla, se poate contrage. Dac[pe-un asemenea om nu l-ar trezi nimene din somn, el ar tr[i o via\[ ]ntreag[c-o lume real[=i pip[it[, c[ci]n somn se pip[ie a=a de bine ca-n trezie... va s[zic[nu lipse=te nici acest control, cel mai sigur, al realit[\ii... +i acest om s-ar contrage-ntr-o cartof[care-ar striga oamenilor de pe uli\[s[ia sama s[nu-l calce, ori s-ar sub\ia]ntr-o pr[jin[cu barb[englezeasc[=i cu p[l[rie nalt[, ori s-ar]ngro=a ca un birta= bavarez... ar trece printr-o mie de figuri el]nsu=i, dac-ar dormi toat[via\a lui, nici]n minte nu i-ar mai veni s[se]ndoiasc[c[aceasta este natura lui, c[altfel nu poate fi =i c[toate trebuie s[fie cum sunt... Dac[s-ar trezi pu\in]nainte de-a muri, ar crede, din contra, c-a adormit =i c[viseaz[. *O lume ca nelumea este posibil[, ne]ntrerupt[fiind de-o alt[ordine de lucruri.* Exist[multe buruieni care, aduc`nd o mic[ modificare a organului vederii, creeaz[ ]naintea omului o alt[ lume. O b[utur[ preparat[ dintr-un burete m[re=te propor\iile lucrurilor. Un pai pare mare c`t o b`rn[ =i omul, ]n reminiscen\a figurii ce o avuse ]nainte de asta, sare peste un fir de pai din drum. Un lan de gr`u devine o p[dure de aur, oamenii devin urie=i =i poate c[povestea veche, c[-nainte urie=ii locuiau p[m`ntul, at`rna de construc\ia ochilor de pe atunci =i nu de m[rimea lor obiectiv[sau, mai exact, de m[rimea]n care reflect[ochiul nostru de ast[zi f[pturile omene=ti. Care este criteriul realit[\ii? Despre ochi nu mai

vorbim... Cine nu =tie cu c`t[ realitate, cu c`t adev[r se prezint[ ]n vis chipuri cunoscute, gr[dini, case, strade; urechea aude muzic[pl[cut[=i mintea =i-aduce aminte cum c-a mai auzit odat[aceast[muzic[... Un amic se arat[... el a-mb[tr`nit, vro c`\iva peri albi are pe cap... mintea-l compar[cu reminiscen\a ce-o aveam despre d`nsul, =i ]nchipuirea cum el a fost =i vederea concret[ cum este ne smulge p[rerea de r[u: "Cum s-a schimbat omul acesta!"... }n starea de nebunie toate ideile sunt de o cumplit[ realitate... Omul e torturat, e pus pe cruce, e b[tut, f[r[ ca cineva s[-l ating[. Cele mai cumplite dureri fizice sf`=ie sufletul =i-i br[zdeaz[fa\a... din contra, dureri reale]n senzul nostru]l g[sesc nesim\itor... Nu avem criteriu... Nu =tim dac[=tim ceva... O credem, fiindc-o cred =i al\ii, pentru c[e o norm[predomnitoare, =i asta nu fiindc[lumea ar fi cum ne-o]nchipuim, ci pentru c[om cu om sam[n[mai mult ori mai pu\in... Poate-se zice]ns[c[cutare om ciudat nu are drept c`nd spune ceva? Cu ce-l comba\i?... Cu aceea c[ =i al\ii zic ca tine c[ nu-i a=a? Cu ce drept? Valoarea privirii lui este aceea=i cu valoarea privirii noastre... numai c-a lui e izolat[, pe c`nd a noastr[g[se=te =i altele turnate pe-acela=i calup. Dar e un vis[tor? Bine. Cine? Noi ori el? Asta e-ntrebarea... Poate c[noi nu facem alta dec`t vis[m]ntr-*un* fel =i el]ntr-altul...

— Dar bine... vedem lumea.

— +i el o vede.

— Dar o pip[im.

— +i el o pip[ie. Cu ce drept modul nostru s[fie cel adev[rat =i al lui cel fals? Pentru ce nu viceversa? Suntem noi nebuni ori el e nebun... asta-i]ntrebarea. +i de g`ndim numai c`t de *altfel* a fost privirea oamenilor]n al\i secoli, c[ceea ce ne pare nou[ciudat lor le p[rea firesc, c[ ]n orice lucru nepriceput n-avem dec`t o form[sub care o alt[frunte de om vedea un lucru foarte priceput, atunci ne vine s[-ntreb[m care-i criteriul min\ii s[n[toase? O minte care azi aprob[ceea ce-a dezaprobat ieri, care dezaprob[ce-a aprobat; o minte care vedem c[se hr[ne=te secol cu secol din paradoxuri...

— Cum din paradoxuri?

— Da! C[ci spune-i numai un[ui] om ie=it din coaja naturii cum c[soarele st[=i p[m`ntul se-nv`rte=te... el va g[si-o ira\ional, paradox, contra min\ii s[n[toase... Spune-i c[stelele sunt tot at`tea lumi... el va g[si-o paradox.

— Dar cu toate acestea e adev[rul.

— Adev[rul? Cum vrei... Cum dispar, cum devin pe-ncetul nepip[ite chiar teoriile mi=c[rii c`nd presupunem ceea ce ni se impune de sine... c[ spa\iul e nem[rginit!... Unde-i mi=carea c`nd spa\iul e nem[rginit?... P[m`ntul a f[cut o bucat[... Bine... Deasupra-i =i dedesuptu-i a r[mas tot at`ta spa\iu, c[ci e nem[rginit... va s[zic[ce a parcurs el, c`nd n-a parcurs nimica, c[ci pretutindenea st[ ]n acela=i loc, ]n acela=i centron, ]n nem[rginire, =i dac-ar sta pe loc =i dac[ s-ar mi=ca, tot at`ta ar fi... Care-i criteriul mi=c[rii lui? Iar sim\irile noastre, iar acest senzoriu vizionar,]nc`t mi=carea lui nu-i de cugetat f[r[ ca s[ punem totodat[ fiin\a noastr[. P[m`ntul umbl[cum umbl[m noi]n vis. Departe ajungem, =i totu=i pe loc suntem... }n urm[=i-nainte nici nu s-a m[rit, nici n-a sc[zut distan\a — c[ci e nem[rginit[.

— Dar timpul?

— O, acest blestemat de timp, care e c`nd lung, c`nd scurt, fiind cu toate acestea acela=i, cel pu\in remontoriul o spune... C`nd a=teapt[ cineva iarna la porti\a vrunui z[plaz pe dr[gu\a lui... =i ea nu vine... =i a=teapt[... =i ea tot nu vine... ce-i timpul? O eternitate. +i c`nd cite=te cineva o carte frumoas[... mii de tablouri se desf[=oar[pe dinaintea ochilor... ce-i timpul? Un minut. Cine n-a avut vreodat[un roman]ntreg]n minte pentru a c[rui realitate normal[i-ar trebui o via\[ ]ntreag[ori o tinere\e]ntreag[?... }n vis el poate avea]ntr-o singur[noapte via\a]ntreag[a unui om. +i de ce a *unui* om? De ce nu a tuturor celor ce se-nv`rtesc ]mprejurul lui? +i ]n c`t[vreme? }n =apte ori opt ore. Dar ce-i o tragedie ori o comedie altceva? +i,]ntr-adev[r, dac[un asemenea op intereseaz[, nici bagi de sam[c`t timp a trecut. De lu[m criteriul normalit[\ii, am =ters tot exclusivismul unei posibilit[\i conven\ionale =i de calup =-am pus ]n locu-i o alta tot at`t de]ndrept[\it[. Atunci nu mai zicem: numai *asta* este posibil =i numai

a=a e posibil, ci zicem: Dup[c`t ne ajunge capul, a=a e... dar dracul =tie dac[n-ar putea fi =i de o mie de ori altfel...

— Ce ciudat[idee despre via\[!

— }nchipuie=te-\i un manuscript vechi, cu filele unse,]ntr-un col\ de sertar... o comedie, de exemplu. Directorul de teatru,]n]ncurc[tur[, d[de el, cite=te... cite=te... pocne=te din degete... "Da =tii c[asta-i bun[!"... +i iat[c[te pomene=ti deodat[pe scen[c-o icoan[vie a vie\ii... publicul r`de, actorii se str`mb[=i toate acestea ca-nainte... de o sut[de ani. Atuncea-\i vine-a zice c[ori publicul =i teatrul sunt dep[rta\i cu dou[sute de ani, ori c[piesa este nou[. Unde este timpul? C`nd ]ntorci binoclul, [lucrurile] \i se par ]ntr-o abnorm[ dep[rtare... Un om n[scut cu binoclul pe nas ar alerga via\a lui toat[ dup[ nasul lui propriu, ca s[-l ajung[, =i ar fi foarte firesc asta... Unde este spa\iul? De aceea c`nd auzim tr`mbi\a marilor adev[ruri, care se prezint[ cu at`ta con=tiin\[de sine, s[z`mbim =i s[ zicem: Vorbe! vorbe! vorbe! S-ascult[m pove=tile, c[ci ele cel pu\in ne fac s[ tr[im =i-n via\a altor oameni, s[ ne amestec[m visurile =i g`ndirile noastre cu ale lor... }n ele tr[ie=te Archaeus... Poate c[povestea este partea mai frumoas[a vie\ii omene=ti. Cu pove=ti ne leag[n[lumea, cu pove=ti ne adoarme. Ne trezim =i murim cu ele. Auzit-ai tu vrodat[povestea regelui Tlà?

— Niciodat[... Dar a= dori s[=tiu mai]nt`i cine-i Archaeus?

— Hm! Cum dracu s[\i-o spun dac[n-ai priceput p`n-acuma. M[i b[iete! Cu toate schimb[rile ce le dore=te un om ]n persoana sa, totu=i ar vrea s[ r[m`ie el]nsu=i... persoana sa. Am cunoscut oameni ce doreau a fi mai frumo=i (c`te femei!), mai cumin\i (c`\i oameni de stat!), mai geniali (c`\i scriitori!), am cunoscut unii care aveau dorin\e de Cezar, ]n care se gr[m[deau visurile de glorie a[le] lumii ]ntregi... dar ei vroiau s[ fie tot ei. Cine =i ce este acel el sau eu care-n toate schimb[rile din lume ar dori s[ r[m`ie tot el? Acesta este poate tot misterul, toat[enigma vie\ii. Nimic n-ar dori s[aib[din c`te are. Un alt corp, alt[minte, alt[fizionomie, al\i ochi, s[fie altul... numai s[fie el. Ar voi s[se poat[preface]n mii de chipuri, ca un cameleon...

dar s[r[m`ie tot el. Abstr[g`nd de la dorin\a acestei reamintiri, fiecare-=i are dorin\a]mplinit[,... c[ci este indiferent, pentru cel ce nu voie=te *memoria* identit[\ii, dac[-i el sau nu-i el rege. *El* este regele, dac[nu face numai aceast[preten\ie s[fie tot el... Iat[alt corp, alt[minte, alt[pozi\ie, numai c[nu e=ti tu. Ei, ai priceput ce-i Archaeus?

— Ba nu. Mai pu\in dec`t oric`nd.

— Nici nu-i u=or de priceput — pentru c[-i etern. +i etern este tot ce este]ntotdeauna de fa\[...]n acest moment. Nu ce au fost, c[ci au fost st[ri de lucruri, nu ce va fi, c[ci vor fi iar[=i st[ri de lucruri. *Ce este.* Numai dac[vremea ar sta locului am putea vedea l[murit ce-i etern... Numai]ntr-un punct]n care s-ar na=te un moratoriu]ntre moarte =i via\[, c[ci lumea nu-i dec`t o vecinic[pl[tire c[tre via\[, o vecinic[ ]ncasare din partea mor\ii. +i aceast[ ]mprejurare este mama timpului. F[r[de aceasta, suma celor ce exist[ ]ntr-adev[r s-ar putea privi pestetot, am =ti ce este netemporal.

— Ce-mi folosesc mie expunerile acestea c`nd eu tot nu =tiu ce-i Archaeus?

— Hm! E=ti greu la cap. C`nd g`nde=te cineva c[ne]nsemnata m[rime a corpului omenesc nu st[defel]n raport cu puterea, cu imensitatea voin\ei (g`nde=te la Napoleon), cum c[ omul e numai prilejul, adesea slab, abia suflat, pentru ni=te patimi cumplite, c`nd g`nde=ti cum c[ purt[torul acestor patimi poate ]n orice moment s[ devin[ o coaj[, ca un vas pe care l-a spart vinul, apoi c`nd vezi c[unul =i acela=i princip[iu] de via\[ ]ncol\e=te]n mii de mii de flori din care cele mai multe se scutur[la drumul jum[tate, pu\ine r[m`n, =i =i aceste pu\ine au ]n sf`r=it aceea=i soarte, atuncea vezi cum c[fiin\a]n om e nemuritoare. E unul =i acela=i punctum saliens care apare]n mii de oameni, dezbr[cat de timp =i spa\iu]ntreg =i nedesp[r\it, mi=c[cojile, le m`n[, una-nspre alta, le p[r[se=te, formeaz[ altele nou[, pe c`nd carnea zugr[viturilor sale apare ca o materie, ca un Ahasver a[l] formelor, care face o c[l[torie ce pare vecinic[.

— +i este]ntr-adev[r vecinic[.

— }n fiece om se-ncearc[spiritul Universului, se opinte=te din nou, r[sare ca o nou[raz[din aceea=i ap[, oarecum un nou asalt spre ceruri. Dar r[m`ne-n drum, drept c[ ]n mod foarte deosebit ici ca rege, colo ca cer=etor. Dar ce-i =i ajut[ coaja cariului care-a-ncremenit ]n lemnul vie\ii? Asaltul e tinere\ea, r[m`nerea-n drum — decep\iunea, rec[derea animalului p[\it — b[tr`ne\ea =i moartea. Oamenii sunt probleme ce =i le pune spiritul universului, vie\ile lor —]ncerc[ri de dezlegare. Chinul]ndelungat, vecinica goan[dup[ceva necunoscut nu seam[n[cu aviditatea de a afla r[spunsul unei]ntreb[ri curioase?

— Dar mie-mi pare c[unde-i un problem e totodat[=i dezlegarea lui.

— Da. Kant. Cei mai mul\i oameni]ns[r[m`n ]ntreb[ri, uneori comice, alteori neroade, alteori pline de-n\eles, alteori de=erte. C`nd v[d nas omenesc, totdeauna-mi vine s[-ntreb ce caut[nasul [sta-n lume?

[MOARTEA LUI IOAN VESTIMIE]

CUPRINS

1

Ioan Vestimie nici era predispus s[fie vrun om mare, nici pretindea s[fie. Se poate]ns[c[era mai lipsit de invidie dec`t al\ii, c[recuno=tea cu mult[u=urin\[meritele altora =i nemeritele sale, din care cauz[lumea-i zicea c[e un spirit observator, de=i nu =tim ca fine\ea de observa\iune =i reumatismul unit cu b[taie de inim[s[fi stat vrodat[ ]n leg[tur[. Avem cu toate acestea s[ajungem la halul moral]n care justi\ia pur =i simplu a vederii s[treac[drept spirit de observa\ie... dar nu e vorba de asta.

Vorba e d[e] Ioan al nostru, care-n toate zilele]=i urma regulat drumul de la c[su\a lui la cancelarie, de la cancelarie la o cafenea din col\, unde citea jurnale ilustrate, de acolo la birt, de la birt acas[, f[r[ca]n aceast[circula\iune a mersului s[se-nt`mple vro ]ntrerupere sau iregularitate, pe c`nd, din contra,]n pulsa\iunea =i]n b[t[ile inimii sale se-nt`mplau foarte des iregularit[\i.

Fie cauza aceasta, fie altele la mijloc, dar de la [o] vreme]ncoace Ioan, care avusese o memorie splendid[,]ncepu s-o piard[ ]ncetul cu-ncetul. Astfel s-a-nt`mplat c[-ntr-o sear[, voind s[scrie o epistol[unei feti\e blonde, pe care o iubea cu credin\[de 16 ani =i mai bine, s[-i uite cu totul numele fetei. A deschis un dic\ionar de nume proprii, a al[turat termina\ii de nume femeie=ti la orice liter[a alfabetului,]n zadar, numele ei a r[mas uitat.

Prima lui idee a fost c[poate ar fi fost lovit de-o afazie par\ial[, c-a uitat o liter[din alfabet, a doua c[ ]n vasele craniului ar fi c[p[tat o umfl[tur[care-i apas[creierul =i multe alte idei ipohondrice]i venir[lui Ioan Vestimie. Opinia noastr[este]ns[c[Ioan]nchisese prea de timpuriu cahla de la sob[=i c[-l durea poate capul.

Dar aceasta nu era, se vede, ideea lui. El se culcase =i-ncepu a sim\i o stranie amor\eal[ ]n bra\ul drept. De=i era hot[r`tor treaz, nu-i era cu putin\[ s[ mi=te acel bra\. Apoi urm[ amor\irea piciorului st`ng, apoi adormi]n sf`r=it.

Dar mult n-a \inut somnul lui. El s-a sculat foarte u=or =i at`t de s[n[tos din patul lui precum nu se sim\ise nicic`nd: inima lui]i b[tea cu vioiciune =i c[ldur[, pasul era u=or ca acela a[l] unei ciute. Erau 10 ceasuri]naintea miezului nop\ii. El se-mbr[c[repede =i plec[ ]n ora=, intr[ ]n cafeneaua sa obicinuit[=i-ncepu s[r[sfoiasc[jurnalele.

Ceea ce i se p[rea ciudat din cale-afar[e c[st`lpii de cafenele ]i luau jurnalele din m`n[f[r[ca s[-l mai]ntrebe, mul\i din ei nici p[reau a-l vedea, numai unii, =i anume aceia care se deosebeau prin fine\ea palorii lor sau prin ochii prea ad`nci\i ]n cap, se uitau la d`nsul =i suspinau. De ce ace=ti oameni]i erau cu deosebire simpatici nu =tia nici el.

La apropierea miezului nop\ii el sim\i o u=oar[nelini=te.

Plec`nd din cafenea, unde prin excep\ie nu ceruse nici cafeaua lui neagr[, el]=i arunc[privirea pe unul din jurnalele de sear[=i v[zu cu mirare urm[torul lucru:

Afl[m c[ast[zi, la 7 ore de sear[, d. Ioan Vestimie a]ncetat din via\[ ]n urma unei violente b[t[i de inim[. Nu putem dec`t s[ depl`ngem moartea prematur[a unui t`n[r care, pe l`ng[un caracter solid =i demn de toat[ ]ncrederea, mai avea un spirit fin de observa\ie =i mult[dreapt[judecat[.

El nu-=i putea explica cine-i jucase festa ca s[-l anun\e drept mort prin ziare.

Ie=ind pe uli\[, o lun[plin[de toat[frumuse\ea]mp`nzea cu razele ei turburi-str[vezii oriunde g[sea loc prin]ntunericul uli\elor. Ici b[tea]ntr-o firm[de croitor, dincolo prin fere=tile]nchise a unui salon de=ert,]ntr-alt loc pe zidurile lungi =i albe a unei cur\i de biseric[, curat o frumuse\e de lun[. El se mira =i de aceast[lumin[nepomenit de dulce, dar =i de u=urin\a cu care umbla el, p`n[ ce ]n sf`r=it ajunse acas[=i se culc[. Se vede c[-ncepuse a miji de ziu[, c[ci cuco=ii

c`ntau =i el adormi ad`nc, foarte ad`nc, de ast[ dat[ f[r[ s[-i pese de cancelaria lui de m`ini sau de alte treburi. }n somnul lui cel ad`nc auzea ]ns[ morm[ind primprejurul [s[u] ca ni=te roiuri de albine, dar foarte trist, foarte melancolic. De mai multe [ori] voise s[-=i scuture capul, =-atunci, ]ncord`ndu-=i vederea, z[rea o mul\ime de lumini aprinse, dar apoi rec[dea repede]n somnul lui ad`nc =i nu mai pricepea nimic [din] acel murmur misterios =i t`nguitor de roi.

2

C`nd se trezi a doua zi v[zu c[ era t`rziu seara, iar ni=te prieteni de ai lui jucau c[r\i la o mas[. El dete "bun[sear[" c-un glas cam r[gu=it =i ei deodat[r[s[rir[to\i =i se uitar[uimi\i unul la altul.

Numai unul, care era mai obraznic dintre ei, Alexandru, zise:

— M[i ho\ule! stai acolo =i dormi, doar n-ai poft[s[ne strici landsquenetul.

Ceilal\i]ncepur[a r`de, ba unul]l trase de picior.

Ioan nu =tia de ce, dar purtarea aceasta era at`t [de] sup[r[toare pentru el ]nc`t se scul[=i ie=i t[c`nd din cas[. Ceea ce-l mira era ]ns[ c[ se culcase dezbr[cat =i se trezise ]mbr[cat ]n hainele lui cele mai bune, negre. Astfel ie=i pe uli\[. C[zuse cea dint`i ninsoare =i pe zidurile de-a lungul uli\elor el v[zu pe ici, colo c`te un copila= ]mbr[cat bine, f[c`nd bulg[ri de om[t =i arunc`nd unu-ntr-altul. Erau veseli =i r`deau copiii.

— M[i b[iete, cum te cheam[?]l]ntreb[el pe unul.

— N-am nume, n-am fost botezat, zise copilul r`z`nd.

Acela=i r[spuns i-l dete al doilea copil.

Ast[-sear[el nu mai merse la cafenea, dar s-a=ez[ ]n portalul teatrului, ca s[admire femeile cele frumoase care ie=eau dup[spectacol.

}n cur`nd v[zu ie=ind, ro=ie ca o roz[ =i blond[ ca un caier, c-un capu=on alb-v`n[t]n cap, princesa B., una din frumuse\ile marelui ora=.

Lui]i pl[cuse de mult acea princes[ ]nalt[=i b[rbat[, t`n[r[ =i frumoas[, puternic[ =i dulce totodat[. Dar de unde =i p`n[unde

ajunge el la cutezarea de-a se sui al[turi cu ea]n cupe[u], a-i pune bra\ul pe dup[g`t =i a o s[ruta?

— +ezi bini=or, zise ea z`mbind =i pref[c`ndu-se a se ap[ra.

Cur`nd ajunser[ la palatul frumos al damei, el ]i dete bra\ul =i se urc[ cu ea pe sc[ri ]n sus; prin\ul ]i v[zu =i nu r[mase deloc scandalizat, ba ea ]l \inu de m`n[pe bietul b[iat =i-l trase dup[sine]n budoarul ei,]mbr[cat]n vioriu =i alb. F[r[nici o jen[ea-ncepu s[se dezbrace =i, c`nd el ]i ]ncunjura grumazul gol =i alb cu bra\ele, ea z`mbea =i se uita]n ochii lui at`t de ad`nc =i cu at`ta nespus[ fericire =i dragoste ca =i c`nd l-ar fi cunoscut de zeci de ani.

Dar lui]nsu=i purtarea aceasta nu-i p[rea deloc ciudat[. Trupul cel dulce =i alb ca z[pada a[l] acestei minunate femei i se p[rea at`t de sf`nt, de at`ta ]ngereasc[ cur[\ie, ]nc`t i-ar fi fost ciud[dac[ea s-ar fi ru=inat de-a i-l ar[ta cu at`ta libertate. Ea se uit[ ]n oglind[, apoi se uit[ lung =i vis[tor la d`nsul, ca =i c`nd ar fi fixat un punct]n perete, =i-i zise:

— Haide vino, vino de dormi l`ng[mine!

O candel[cu lumin[trandafirie r[sp`ndea raze slabe pe vioriul perete ornat cu flori de argint, pe cerul violet al patului garni[si]t cu broderii albe =i fine; frumoasa statu[ vie se urc[ ]n patul ei ca Susana ]n baie =i bietul b[iat se a=ez[ l`ng[ea sorbind-o cu ochii =i m`ng`indu-i s`nul.

Ea z`mbea mereu, cuprins[ca de un vis ceresc, se-ntindea lene=]n patul ei moale =i-i =optea foarte]ncet:

— Ce b[iat cuminte =i dulce e=ti tu =i cum te-am iubit din momentul]n care m-ai privit cu ochii t[i cei suferitori. +i ce dulce e dragostea c`nd n-o =tie nimeni, nimeni ]n lume. Tu nici visezi c`t te iubesc eu, nu-i a=a? Nici visez[i] c[suspin dup[tine ca turturelele noaptea, ba nici ai cuteza de a visa. Dar pare c[tu ai =tiut vrodat[ce frumos e=ti =i c[te pr[p[deam din ochi de drag ce-mi erai? Numai nu fi nebun, nu te lua dup[mine ca s[te vaz[al\ii... A=a...]n taina buduarului c`nd nimeni nu m[ =tie, c`nd sunt numai eu =i cu mine, singur[, atunci te iubesc mult, mult...

Ea-=i sub\ie buzele =i Ioan o s[rut[cu foc. Ea]l [\inea] la piept =i-l str`ngea, p`n[ce adormi]n bra\ele lui.

Sub candela cu lumin[trandafirie el dezveli]ncet acea figur[cereasc[, de-o cur[\ie =i de-o fine\e ca marmura,]i s[rut[picioarele ei]n ciorapi *à jour* =i se uit[ceasuri]ntregi la ea, cum dormea at`t de lin, ]nc`t nu i se auzea r[suflarea deloc =i numai ridicarea regulat[a s`nului =i o u=oar[umflare a n[rilor fine dovedea c[ea tr[ie=te.

Dar, cum sosi miezul nop\ii,]l apuc[un frig]n spate. El se plec[ ]nc-o dat[peste fa\a ei =-o s[rut[lung, lung p`n[ ce i se p[ru c[ buzele s`ngerau, apoi se ridic[repede =i plec[acas[.

Ajung`nd acolo v[zu pe amicii lui adormi\i cu c[r\ile ]n m`n[. El se culc[=i adormi iar[=i repede.

3

A treia zi un murmur]ntr-adev[r foarte tare auzea]mprejurul capului, ba i se p[ru chiar c[-l poart[oameni pe sus. Cu toate astea, cu toat[voin\a din parte-i, nu putea mi=ca nici bra\ul din acea cumplit[amor\eal[, nici piciorul; ceea ce sim\ea]ns[ ]n suflet era o extrem[mul\umire, un sentiment de u=urare a inimii.

C`nd se trezi acuma, se trezi nu acas[, ci-ntr-o gr[din[ mare =i frumoas[, pe arborii c[reia at`rna om[t. Vro c`\iva copii se jucau cu bulg[rii de z[pad[ =i fugeau repede prin gr[din[, iar ]ntr-alt loc v[zu o fat[ t`n[r[ ]mbr[cat[ ]n alb, foarte, foarte palid[la fa\[=i cu ochii pe jum[tate deschi=i numai. El s-apropie de ea, iar ea-i z`mbi =i-i ]ntinse m`na.

— Mergem am`ndoi]n ora=, nu-i a=a?

— Desigur, r[spunse Ioan, de=i or[i] s[r`z[oamenii de noi.

— Las' s[r`z[, zise ea. Acuma r`sul lor n-are nici un]n\eles. Alalt[ieri]nc[aveau drept s[r`d[ =i r`sul =i vorbele lor m[dureau, azi...

— Ai dreptate, dar unde mergem?

— Ce fel? Tu nu =tii]nc[? Dar voi s[-l mai v[z o dat[; el doarme

acuma =i viseaz[la mine =i sufletul lui m[atrage, m[atrage ca un magnet...

Ciudat era c[Ioan nu se prea mira de]nt`mpl[rile lui. Mai ]nt`i avea sentimentul c[-=i pierduse]n parte memoria, apoi sentimentul c[cu u=urin\[poate intra oriunde voie=te, poate face tot ce voie=te, al treilea sentiment, dar cel mai energic din toate, era c[toate acestea se petrec]ntr-un vis aievea, a c[rui ra\iune fiziologic[este o durere u=oar[la t`mpla dreapt[.

De ast[dat[el se duse]nt`i acas[. Alexandru dormea hor[ind]n patul lui.

— M[i Alexandre, scoal[-te, zise el.

Alexandru se scul[speriat =i dibui prin]ntuneric dup[un chibrit.

— Ce cau\i chibrit, nu vezi destul de bine?

— Ba v[d, dar trebuie s[-mi \in m`na la ochi.

Pe Ioan]l trecu atunci un fior de bucurie. El =tia prin inspira\ie c[, dac[va =opti acum trei cuvinte magice, pe care le =tia cine =tie de unde, Alexandru are [s[] devie ca el.

— }\i ghicesc g`ndul, zise Alexandru, dar te-n=eli. }n soare trebuie s[ m[ uit, cu m`na la ochi, pentru ca tu s[m[po\i face...

Cel din urm[cuv`nt Ioan nu-l auzi, c[ci glasul iubitei lui]l chema.

Ea sosise c-o tr[sur[la scar[.

— Hai la bal, hai la bal, zise ea, toat[seara am s[g`ndesc numai la tine.

El se sui al[turi cu ea,]i cuprinse str`ns talia =i v[zu c[ ea pl`nge.

— De ce pl`ngi, Anna?]ntreab[el.

— Doamne, m[mir cum mai]ntrebi, s[rmanul meu amic. Tu nu =tii c[eu am aflat?

— Ce-ai aflat?

— +ut! s[n-auz[nimeni, c[ci nimeni nu =tie.

El intr[ ]n sala de bal. C`ntece, vuiet, dan\... dar mai ciudat i se p[rea c[ orice femeie ]i z`mbea, ba-l lovea peste obraz cu evantaiul, chiar fetele cele mai ru=inoase nu se jenau deloc de el. Dac[una

ajunsese p`n[a-l ruga s[-i]ncheie cal\aveta, =i cu toate acestea, de=i era cea mai vesel[, era]ns[foarte de treab[.

C`nd muzica re]ncepu, el o acompanie cu glasul, mai ]nt`i]ncet, apoi tot mai tare. Lumea era r[pit[, d[n\uitorii de vals zburau r[pi\i =i fermeca\i, muzican\ii]=i m`nuiau c-o demonic[ m[iestrie instrumentele, iar el c`nta, c`nta c`nd]ncet, c`nd tare, ca un glas de v`nt trec`nd prin arfa lui Eol.

+i cu toate acestea nimeni nu b[ga de seam[c[el c`nta. Din contra, toat[lumea se uita la un violonist be\iv =i ofticos, a c[rui [vioar[] s-auzea]ntr-adev[r ca un melodios \ipet de durere care inspira =i celelalte instrumente.

AUR, M{RIRE +I AMOR

CUPRINS

Se f[cea cam în anul 1840 =i c`\iva, în Ia=i. Ne trezim în una din cele mai frumoase seri de iarn[. Rece dar luminoas[, ca o cugetare cereasc[ în mijlocul unei g`ndiri senine se ridic[luna palid[=i argintoas[ca m[rg[ritarul pe bolta albastr[=i ad`nc[ a cerului Moldovei. Era o noapte italic[ amestecat[ cu frigul iernii, amestecul unei lumi v[ratece, pline de senin, cu intimele pl[ceri ale iernii, cu c[ldura focului potolit[, cu dulcea\a vis[toarei g`ndiri. Afar[era o var[rece — în case oamenii =tiu s[-=i fac[o iarn[cald[.

Pe stradele în zadar luminate ale capitalei fl[c[rile din fanarele cu undelemn î=i întindeau limbile avare în aerul rece, trec[torii umblau iute pe stradele pavate cu trunchi de stejar, luna se r[sfr`ngea clar[ =i argintie pe murii nal\i =i albi a[i] caselor, arunc`nd pe ele umbrele urie=e =i ridicole ale trec[torilor. Numai din c`nd în c`nd se auzea zgomotul unei tr[suri, glasul unui om cu chef, =uierul trist al unui om pe g`nduri.

În catul de jos a[l] unei case mari se adunase o societate aleas[, pentru joc de c[r\i, societate compus[din membrii unor familii din cele mai cu influen\[, din mai mul\i consuli str[ini care-=i f[cuse principala ocupa\iune a vie\ii lor în jocul de hazard, al c[rui cult at`t de stric[cios l-au introdus la noi cu deosebire risipitoarea ofi\erime ruseasc[. Pere\ii salonului, altfel albi, erau acoperi\i cu covoare lucrate de scor\ari din \ar[, un ram de meserie care-a-nceput a se pierde cu totul. Marginile acestor covoare sau scoar\e erau cuadrate ro=ii =i verzi, iar în mijloc, \esut în l`n[, c`te-un idil întreg. Colo o fat[d[iarb[verde un[ei] capre, dincolo doi copii îmbr[ca\i ca-n pove=tile dramatizate =i care, prin pozi\iunile lor, par a afecta reciproce inten\iuni subversive. Sc`ndurile de pe jos erau ceruite deschis, cam în coloarea al[m`iei, în opozi\iune cu ceruiala întunecat[ce se-ntrebuin\eaz[.

Dar[auroasa lor netezime se vedea numai p-ici, pe colea, c[ci podelele erau acoperite cu scoar\e trainice de l`n[ în patrate, ce reprezentau în piezi=urile lor toate colorile simple. Pe jil\uri cu sprijoane nalte, boltite =i negre, a[l] c[ror scaun [era]-mbr[cat cu l`n[verde, =edea risipit[societatea, [la] acele ingenioase mese, care în starea lor normal[reprezenteaz[un dreptunghi de lemn de nuc lustruit, dar cari cu orice ocazie se puteau desface =i întoarce astfel înc`t reprezentau un patrat îndoit, a=a de mare ca dreptunghiul, îmbr[cat în postav verde. N-am nevoie s[ adaog c[-n s[ltare g[seai ori=ic`nd c[r\i =i crid[.

Am vrea s[-i d[m a în\elege cititorului cum c[acesta nu era un salon principal de parad[, c[ci într-acelea l-ar fi uimit luxul sau mai bine zis acea barbar[superfluen\[de mobile scumpe aduse din str[in[tate, ci o odaie mare destinat[pl[cerilor intime a b[utului de ceai, a jocului de c[r\i =i a limbu\iei r[ut[cioase asupra tuturor înt`mpl[rilor, altfel at`t de corupte de pe vremea aceea. +-aceste lucruri se povesteau în rom`ne=te, c[ci sunt lucruri care nu se pot spune dec`t în rom`ne=te. Limbajul era parte acela al cucoanei Chiri\ei, parte acela a filozofiei lui Gane — dac[cunoa=te cineva filozofia lui Gane.

Samovarele nalte de alam[galben[fierbeau pe mese =i ce=tile de ceai împ[r\ite d[deau min\ii =i vorbirii acea voluptate caracteristic[pe care o d[numai sara de iarn[unit[cu pl[cerile ei.

+ez`nd, al[turi, pe un divan turcesc, l`ng-o mas[lunguia\[înc[rcat[cu ce=ti, =edeau mai mul\i oameni b[tr`ni, jena\i v[dit de costumele moderne ce purtau, =i un arhimandrit cu barba sur[=i cu fa\a destul de vesel[le povestea lucruri, pe care un arhimandrit n-ar trebui s[le =tie. Mai mul\i ofi\eri tineri, din acea clic[de adiotan\i domne=ti =i de oameni f[r[nici o treab[c[rora domnul le d[dea, dup[na=tere, un rang în armat[=i pe care ei le solicitau pentru ca s[poat[avea dreptul de a purta o uniform[bine t[iat[=i înc[rcat[cu fir ca s[se mi=te astfel cu mult succes împrejurul damelor, a c[ror imagina\iune r[m[sese [aprins[*] de c`nd plecase o=tirea ruseasc[. Damele erau frumoase, îmbr[cate dup[moda cea nou[(din Paris, se-n\elege) =i, ce e mai mult, cleveteau cu mult spirit.

Din acest soi de oameni s-a recrutat apoi în urm[acel contingent de a=a-numi\i oameni mari ai Rom`niei a c[ror cel mai mic defect era acela c[ nu =tiau carte. Ace=tia apoi au încurcat lumea amar de vreme, vr`nd ca s[-=i rec`=tige valoarea unei vie\i pierdute-n c[r\i. Nu cread[ cineva c[ vorbesc din ur[ sau din predilec\iune pentru cele trecute. Nici prin minte nu-mi trece. Ur`t sau iubit, oricare obiect sau rela\iune care e capabil de-a st`rni unul din aceste dou[afecte în sufletul nostru este în sine considerabil. Pe sec[turi îns[nu se sup[r[omul cuminte, pentru c[n-are pe ce =i la ce. Te mir[numai cum s-au putut na=te asemenea minuni.

Erau în sal[mai mul\i consuli care, în\eleg`nd greutatea misiunii ce o pretindeau *diplomatic[*, nu-=i c[utau defel de treab[=i o l[sau pe deplin pe sama subalternilor, ca necompatibil[cu rangul lor. Cel mai cu haz din ei î=i adusese cu el tot personalul cancelariei lui. Acest domn nu dormise vo trei nop\i =i era cam somnoros, =i nici cred c[altceva l-ar fi putut opri de-a [se] p[r[si acestei plec[ri naturale dec`t stosul.

În mijlocul acelei veselii elegante, în fond îns[lipsite de cultur[adev[rat[, priveau ca ni=te umbre tablourile din pere\i, pe care am uitat a le aminti. Erau litografiile institutului *Albinei rom`ne=ti*, bini=or executate, unele copii de pe tablourile maestrilor str[ini, altele originale. A=a, capul lul Crist în cunun[ de spini de Guido Reni, Belizar, generalul lui Justinian, duc`nd în bra\e pe c[l[uzul s[u mu=cat de =arpe, Arhanghelul Gabriel =i, în dreptunghi, ambasadorii Constantinopolei aduc`nd coroana =i mantia regale lui Alexandru cel Bun, Dochia =i Traian, într-un col\ portretul litografic al Domnului \[rii, Mihail Grigore Sturza, =i într-alt col\, într-un cadru aurit, lucrat în ulei, bustul în m[rime natural[a Mitropolitului Moldovei =i a[l] Sucevei, Kyrio Kyr Veniamin Kostaki, cu rasa neagr[peste potcap, cu barba lung[=i alb[, pe piept ordinul s`ntei Ana în briliante. Fa\a era bine lucrat[, dar rasa c[lug[rease[ acoperea cu des[v`r=ire conturele corpului, numai m`inile foarte fine =i mici p[reau mai mult de dam[ dec`t de prelat.

Dar s[ne g`ndim la oamenii înfunda\i în dosul perdelelor. În fiecare societate se g[sesc oameni ce se izoleaz[, sili\i de natura lor proprie sau de vro preocupa\iune, =i nu iau dec`t o parte foarte pa-

siv[la decursul petrecerii =i instinctiv îi vezi ascunz`ndu-se or[i] în dosul unei perdele, cam în semiîntuneric, or[i] la gura unui c[min dep[rtat, or[i] se uit[ pe fereast[, =i stau astfel p`n[ce nu-i scoate m`na vreunui roman\ier indiscret, c[ci ace=ti neferici\i sunt în genere mai interesan\i pentru to\i indiscre\ii dec`t cei ce se pierd în complexul flec[ririi =i a[l] petrecerii.

Al[turi cu c[minul, lungindu-=i picioarele în curmezi=ul oblonului, =edea un b[tr`n cu fa\a prietenoas[ =i senin[. El era ras =i r[d[cinile albe ale b[rbii îi pudruia fa\a. P[rul alb de la t`mple =i de la ceaf[era piept[nat în sus, poate cu prea mult[îngrijire, spre a acoperi fruntea ple=uv[=i nalt[, ochii mari, suri, cu des[v`r=ire limpezi, se uitau cu o cumin\enie bonom[în norii ciubucului din care fuma, nasul avea o t[ietur[corect[=i gura era desemnat[cu o ironic[fine\e. O femeie nu — dar o fat[s-ar mai fi putut înamora în el. Dac[fusese vreodat[pasiune în sufletul acesta =i îndoial[, ele f[cuse loc unei lini=ti curate =i b[tr`ne=ti =i privea c-un fel de superioritate bonom[ la r[t[cirile unei tinerimi n[t`nge =i preten\ioase. El privea cu mult[aten\ie la joc, asculta clevetirile damelor =i gogom[niile b[rba\ilor — corija frazele =i da înv[\[turi cu mult[fine\e =i rezerv[, îns[at`t de clare, înc`t ele totdeauna erau ascultate. Oric`nd petrecerea ar fi stat pe loc, îndat[ =tia s[-i dea o direc\iune at`t de grat[=i fertil[înc`t ea reintra în r`z[torul ei curent. Era un gurmand al conversa\iunii.

Rezemat cu cotul de un pian, av`nd pe genunchi ni=te carte =i r[sfoindu-le poate cu aten\iune, vedem un om t`n[r, care îns[p[rea îmb[tr`nit devreme. Era îns[ o-mb[tr`nire nu dintr-un trai prea repede, prin o consum\iune prea repede a puterii fire=ti. Avea aspectul unui om tare, cel pu\in suflete=te tare. De=i n-a fi avut mai mult de 25 de ani, totu=i p[rea a fi peste treizeci =i cinci. El era uscat =i sub\ire, de o statur[de mijloc. Ras, cu o frunte ce se pierdea acut[în col\urile laterale, încadrat[de un p[r ro=u-închis, aspru =i amestecat des cu fire detot albe, ce contrastau cu nuan\a întunecat[a p[rului. Nasul era uscat =i buzele foarte sub\iri; ochii erau suri, mari =i de-o asprime extraordinar[. Nim[nui nu i-ar fi venit în minte s[zic[c[-i frumos, dar vigoarea deosebit[, aspr[care respira din toate mi=c[rile sale îi d[deau

acea atragere pe care-o exercit[f[r[s-o vrea sau s-o =tie toate naturile tari. Afar[de aceea era foarte cult, umblase =i citise mult =i era un muzicant excelent. Prin pielea m`inilor sale uscate vedeai to\i mu=chii =i toate vinele. Ele erau tari de p[reau de o\el. Avea un glas ad`nc, cam aspru, dar pl[cut în rara lui preciziune. R`sul lui era îns[sup[r[tor.

Înfundat dup[o perdea grea de m[tas[verde =i uit`ndu-se pe fereast[ în noaptea clar[, =edea un t`n[r cam de 18 ani. El î=i rezemase b[rbia plin[de cot =i se uita, neparticip`nd defel la petrecere, ocupat se vede cu sine însu=i =i cu visele sale. Fruntea lui nalt[, alb[, foarte neted[ =i rond[ se pierdea sub p[rul lung, moale =i negru str[lucit, care era umflat în vi\e naturale mari, care înmul\eau str[lucirea p[rului. Fa\a lui era v`n[t[de alb[=i, fiindc[r[sese fulgii de barb[neagr[ce începuse a umplea p[r\ile în josul urechii, el p[rea pudrat cu brum[de pe struguri; nasul era corect =i plin, p[rea t[iat în marmur[, ochii mari sub ni=te spr`ncene arcate cu m[iestrie erau întuneco=i, dar de o coloare nedescriptibil[. P[reau negri, dar, privind bine sub lungile lor gene, ai fi g[sit c[ sunt de un albastru întunecos, demonic, asemenea unui smarald topit noaptea. Poate c[, neumbri\i de gene at`t de lungi =i at`t de dese, n-ar fi p[rut at`t de întuneco=i, poate c[lumina, neoprit[de acea m[tase brun[, ar fi limpezit noaptea voluptoas[a acelor ochi. Aveau alb[strimea transparent[a strugurului negru. Dac[a cunoscut cineva ochi frumo=i, la a c[ror vedere se cutremur[orice fibr[, pe care i-ai privi cu o intensiv[=i, ca s[zic, dureroas[pl[cere, atunci erau ai lui. Era îmbr[cat într-un surtuc de postav albastru deschis, cu talie lung[, pantaloni negri =i jiletc[de catifea neagr[cu pui verzi de m[tas[. Botinele de lac cuprindeau str[lucit =i cu fidelitate formele unui picior mai mult mic. P[rul lui str[lucit, c[z`nd pe umeri bine f[cu\i, contrasta cu albastrul postavului.

Expresiunea fe\ii lui era trist[, dar nu dureroas[. Cel pu\in umerii obrazului, cam ie=i\i, ar[tau c[rotunzimea lui sl[bise =i f[cuse loc acelei umbre dulci =i interesante în mijlocul obrajilor care le =ade at`t de bine oamenilor tineri — umbra sentimentalit[\ii. Aceast[ umbr[, semnul setei de iubire, este la am`ndou[sexele irezistibil[. În vreme ce damele se uitau foarte des, ca-n treac[t, dar cu mult[inten\iune

la t`n[rul nostru — =i nu era discre\iunea ce le oprea de-a-l atrage în mijlocul lor, ci refuzul cu care le-ar fi r[spuns, el se uita pe fereasta care d[dea în gr[din[. Cerul se acoperise cu nouri albi, luna învine\ise =i fugea cufund`ndu-se în ei =i începuse a ninge. Copacii, a c[ror crengi înc[rcate se strecurau negre prin tufele de z[pad[, =i v`ntul trecea ascu\it pin cr[p[turile ferestrei =i mi=ca porti\a din gr[din[, care sc`r\`ia monoton =i ascu\it în \`\`nele de fier. El era într-o dispozi\iune lene=[ =i c[lduroas[ pe care-ar fi dat [mult] ca D-zeu s-o eternizeze. Îi p[rea c[-i singur =i visurile treceau c-o limpezime rar[ înaintea ochilor min\ii sale, era un fel de lips[ de pasiune, un sim\[m`nt nemi=cat, pe care naturi extreme în afectele lor o doresc at`t de mult. I-ar fi fost ur`t dac[ur`tul n-ar fi fost at`t de dulce, un ur`t ca mirosul florilor de m[r care cad scuturate de v`nt, ur`tul melancolic ce na=te în om dup[ ce a citit un idil sau o poezie lini=tit[, intuitiv[, cu bucurii =i nefericiri modeste; în asemenea momente omul t`n[r simte intr`nd în el lini=tea b[tr`ne\ii =i mai c[-\i vine s[te apuci de lucrul cel mai pl[cut, de acela de-a-\i recapitula via\a scurt[or[i] lung[, cu durerile =i bucuriile trecute, care am`ndou[ sunt pentru inima omeneasc[ de o iernatec[ voluptate. +i, în fiecare din aceste tablouri, î\i vezi capul, ici t`n[r, colo matur, colo b[tr`n, mai mul\i oameni =i totu=i unul =i-acela=i. Dar el nu vedea numai capul lui, ci înc[ unul, acela al unei copile. Doi ochi mari c[prii se uitau cu timida =i ru=inoasa lor bl`nde\e la el =i g`tul ei alb p[rea c[ se-ntoarce spre a-=i ascunde fa\a plin[ de amor. El sur`se f[r[voie la aceast[reamintire.

În acest moment se anun\[consulul rus, societatea r[mase încremenit[în acea dispozi\iune respectuoas[, care o inspir[a=teptarea unui personagiu însemnat, u=a se deschise în am`ndou[l[turile =i domnul Consul intr[înc[rcat cu toat[splendoarea decora\iunilor sale. Doamna de cas[îl primi. El se-ndrept[spre juc[tori.

— M[rog nu v[jena\i, zise fran\uze=te, =i-ncepu apoi a ferici damele cu complimentele sale =i pe cavaleri cu poantata sa conversa\iune, care pe vremea aceea devenise o mod[. Omul r[mas nemi=cat în tot intervalul acesta era numai Iorgu.

De momentul acesta se folosi o dam[t`n[r[, cu p[rul negru, dar

nu des, piept[nat cu mult[cochet[rie pe t`mple, cu ochi ca doi diaman\i negri, care se ro=ise ca focul de mult[ vorb[ =i r`s. Ea era în rochie de m[tas[neagr[, cu o talie admirabil[. Ea se apropie de Iorgu =i-l lovi peste um[r cu evantaiul de lemn de roz[.

— Ur`tule, zise ea c-un sur`s gentil, ce =ezi singur?

— O, doamn[... zise el ro=indu-se =i l[s`nd s[cad[peste ochi acea perdea care-i f[cea =i mai periculo=i de cum erau.

Ea-=i puse m`na alb[pe um[rul lui.

— Nu sunt cu prejudi\ii, zise,]mi placi foarte mult.

— O =tiu, doamn[.

— O =tii? ei?... =i?...

— +i... nu sunt capabil s[te]n=el, doamn[, zise el]ntorc`ndu-=i pe jum[tate capul.

— +i de ce... s[n-o po\i fi?

— Pentru c[... pentru c[nu te iubesc. |i-o jur c[nu-mi e=ti indiferent[... zise el, uit`ndu-se la ea.

Ea se uit[ ]ntr-ai lui, de g`ndeai c[i se topesc...

— ...dar, doamn[, nu te iubesc, nu pot.

— Va s[zic[ ]\i sunt chiar nesuferit[.

— Deloc... dar iubesc. De n-a= iubi pe altcineva, desigur c[te-a= iubi pe d-ta, c[ci e=ti at`t de frumoas[— =i afar[de aceea]i semeni ei, pu\in, dar totu=i...

— Dar nu-i de trebuin\[ca s[m[iube=ti pentru ca s[-mi iube=ti desperarea mea, zise ea. Vin oriunde aud c[e=ti, numai ca s[te v[d.

El se uita la ea =i-ncepu s[r`d[, dar f[r[r[utate. }i p[rea a=a de ciudat ca o femeie s[-i pretind[ ]n acest mod iubirea.

— +i \i-o repet dar, adaose, e=ti cea mai gra\ioas[femeie din lume =i nici]\i po\i]nchipui cum]mi e de simpatic[toat[ar[tarea d-tale, =i chiar de-a= sim\i aplec[ri care s[-mi nesfin\easc[amorul meu, am o voin\[tare. Doamn[, te iubesc =i nu te iubesc, te ador =i nu te ador. }nchipuie=te-\i c[ne-am iubit odat[, c[acea iubire s-a stins =i c[ ]n locu-i a r[mas amici\ia. Crede-m[c[m-a= arunca]n foc pentru d-ta, c[de c`te ori te v[d mi s-aprind creierii =i nebunesc ca, un copil, dar inima... inima... ce vrei s[-i fac, doamn[, ca s[tac[...

[P{RINTELE ERMOLACHIE CHIS{LI|{]

CUPRINS

P[rintele era cam nalt de boiul [lui], nu-i vorb[, dar i se =edea, ca pop[vezi Doamne. Trecea st`njenul =i mai bine, umbla \ap[n, din care cauz[ reaua omenire îi pusese numele: popa Melesteu. Avea p[rul =i barba ro=ie =i ar[ta mai mult a t[lhar dec`t a pop[, dar ce are a face? Cele mai [mari] merite ale p[rintelui erau c[se deprinsese a fi prost =i be\iv. Tat[-s[u fusese porcar la sat =i, fiindc[b[ietul lui era lene=, r[u =i t`rziu la minte, a g[sit c[-i bun de pop[. Apoi pe l`ng[toate astea îl mai chema =i Ermolachie Chis[li\[. Evangheliile le =tia pe de rost, unde nu =tia ce s[zic[, zicea Doamne miluie=te! or[i] punea pe palamar s[zic-un *Tat[l nostru*, iar el îl secunda cu gagagaga! C`nd popa se-ncurca r[u =i oamenii se-ntreba[u]: “Ci Doamne! oare ce-i fi zic`nd”, palamarul r[spundea categoric: “T[ce\i, m[, nu vede\i c[p[rintele c`nt[ grece=te?”. Asta impunea. — Foarte frumos îi =edea potcapul p[rintelui Ermolachie, cam pe ceaf[, pentru c[ era larg, da-i =edea, nu glum[. G`ndeai c[-i un rus cu coad[. C`nd citea, potcapu-i c[dea peste ochi =i popa suduia ur`t. În biseric[, ne-n biseric[, pu\in îi p[sa... “D[[! nu c[dea!... potcapul dracului!”.

Cu totului deosebit în felul s[u, om cu duh =i cu mult[cuno=tin\[de ale lumii, era dasc[lul Pintilie Buchilat. El era foarte moqué* p[e] pop[pentru c[-l suduia-n biseric[a=a cum nu se cuvine nici în cr`=m[, afar[ de aceea el zicea c[ popa nu =tie carte. +i popa, aceea=i vorb[ despre el — =i am`ndoi aveau drept. E drept c[, pe l`ng[ p[rintele, ce s-atinge de-ale trupului dasc[lul nu era nimic[. Pune-\i pe genunchi o p[l[rie =i vezi pe dasc[lul aievea. Dar de-nv[\at, apoi s[ te pazeasc[ Dumnezeu. P`n-a nu sloveni vorba n-o citea, m[car s[-l tai. Unde nu putea des[c]urca, apoi încurca de-i mergeau petecele. C`teodat[Buchilat gre=ea la glasuri.

— Buchilat! striga popa din altar.

— Aud, p[rinte.

— Prochimen glas al =aptelea, [...]

— Eei! p[rinte! Apoi bine, se cade s[mi te spurci în obrazul meu! Apoi z[u nu se cade!

— Taci, c[te rup, zicea p[rintele cu o apostoliceasc[lini=te.

Iar[postul onorific de palamar îl ocupa onorabilul domn Nicodim Parpalac. B[iet cu mult[ambi\ie, fecior de pop[, cam prostu\, nu-i vorb[, da-\i =tia *Crezul* pe de rost de, de, de... nu altceva. Altfel tr[gea clopotele tot într-o dung[, de g`ndeai c[ arde satu, or[i] c[ s-o aprins p[durea, =i c[p[tase =i b[taie de la oameni pentru scandalul ce-l f[cea... s-ar fi =i l[sat bucuros de palamarie, da de colaci nu. În tain[ o putem comunica c[-i pl[cea =i coliva; s[-l fi v[zut pe m`ndrul Nicodim umbl`nd pe la prohoade =i pe la pomene cu *Basaltirea* or[i] cu *Vanghelia* (a=a-i zicea el) dup[ p[rinte =i lu`nd acel aer de seriozitate =i m`ndrie care-i =edea at`t de bine, mai ales c`nd era cu ciubote lungi. Era un spectacol de invidiat.

Dar ceea ce f[cea ca p[rintele s[fie idolul p[durarului, mo= Iftimie Fedele=, era glasul s[u, ca =i care nu se mai pomene=te — de fereasc[Dumnezeu. Asta era =i ideea v[carului din sat =i ace=ti doi oameni g[sise într-adev[r un punct în care cuget[rile [lor], de altmintrelea eterogene, s[fie acelea=i.

— Hiu, m[, da groaznic mai url[popa nostru, îl aud tocma-n p[dure.

— Ie, r[spundea cu s`nge rece v[carul. La o utrenie i s-a =i-nt`mplat popii o =otie cu glasul lui cel groaznic, ca =i care nu i s-a mai înt`mplat altui pop[ pe lume. El era-n altar. Lum`n[ri sub\iri =i încovrigate de cear[galben[ardeau cu mucuri mari l`ng[ icoane =i ceara curgea topit[ pe podele. Buchilat, forn[it, încurca-ntr-o carte, [cu] ochelari pe nas, neb[g`nd de sam[c[i s-aprinsese o m`nec[ de la anteriu. Pu\ea a ars, dar el g`ndea c[miroase a t[m`ie. Nicodim, cu l[cata de la biseric[-n m`n[, adormise într-o stran[=i c`nta prin somn *Doamne miluie=te!* C`nd tres[rea pe trezite, începea mai tare,

c`nd adormea zicea tot mai încet. În fund, l`ng[pridvor, erau mai mul\i oameni din curtea boiereasc[care vorbeau încet între ei mai una, mai alta.

Popa morm[ia încet în altar f[r[s[se uite m[car pe carte. Cine avea s[priceap[[?]. Deodat[-ncepu mai tare:

— Gaga gagaga?

— Beh! s-auzi pe fereasta bisericii.

— Iac[dracul, m[! zic oamenii-n fundul bisericei =-o tulesc la fug[.

Nicodim, cum deschide ochii, miroase putoarea din anteriul lui Buchilat, g`nde=te c[s-a aprins biserica, url[groaznic =i fuge.

Buchilat d[peste sfe=nic, îl r[stoarn[... Întuneric. — B[h! pe fereast[, Nicodim url[, Buchilat simte cum îl frige cineva de m`n[=-o rupe de fug[.

Popa-i ia prin întuneric cojo[c]ul =i-l încal\[de spaim[. N-are vreme s[bage de sam[, ia poalele cojocului în cap =i n[v[lesc spre u=[. — În fereast[: B[h! C`nd d[s[ias[pe u=[, Nicodim zice:

— Uite-l m[, uite-l, repede u=a-napoi =-o închide cu l[cata.

— În fereast[: Beh!

Popa scutura de u=[, oamenii \ineau v`rtos, ca s[nu lese pe dracul s[fug[...

— Vezi, m[! Tr[sni-l-ar crucea lui Dumnezeu, Necurat, cum mi-o fript m`neca, zice cu spaim[Buchilat.

— D-apoi cum pu\ea în biseric[, zice Nicodim, g`ndeai c-o dat cineva foc [la] biseric[.

— Necuratul! Putoarea iadului!

— Chiu! popa-n biseric[.

— |ine\i, m[, nu l[sa\i u=a. În fereasta bisericii: Beh!

— Pintilie! mergi de trage clopotul, eu alerg la cr`=m[s[chem oameni!

— Aduce\i p[cur[, m[, s[d[m foc bisericii.

— Chiu! popa-n biseric[.

O, muz[! înva\[-m[s[c`nt tragicul acestei scene, vede\i-l pe micul Buchilat s[rind s[ ajung[ funia de la clopot =i tr[g`ndu-l tot în

s[rituri, vede\i pe boarul alarm`nd satul =i trezindu-l cu toaca, ca la m[n[stire. Popa urla în biseric[de c[dea tencuiala de pe pere\i.

+i cine, o, muz[, nume=te numele acele ilustre a acelora care, pentru ca s[deie foc bisericii, se adunase în \intirim[?] }nainte merge cu o pr[jin[lung[viteazul Mitru\[Buruian[. Lui îi urmeaz[, cu parii, stra=nicii =i în\elep\ii Ftoma lui Culbeci =i m[rinimosul Toader Zurgal[u. +i pe cine mai z[re=te ochiul meu în str[lucitele =iruri? Oare nu-i acela teribilul D[mian Cu=m[lung[? +i oare cine te întrece în fapte str[lucite pre tine, de berbeci adun[torule Curc[? +i v-am v[zut =i pe voi pe calea m[ririi, pre tine, între to\i iste\ii mai cu cap V[s[lie Cotcodac, =i pe tine, Neagule a lui +olomon.

Iar[asemenea unui chip nepieritor prin chipuri omene=ti =i trec[toare, asemenea unui c`rna\iu f[cut cu ging[=ie între cartabo=ii cei mari, str[luce=te un t`n[r viteaz în întunecata mul\ime. T`n[r plin de speran\[, el salut[ cu entuziasm pericolul =i fericita* victorie. El a num[rat abia dou[sprezece roze =i în conformitate neglijeul s[u îi st[ foarte frumos. Ciubotele lungi =i largi ale t[t`ne-s[u îi d[deau un aspect eroic =i plin de demnitate, cojocul sp`nzura p`n[-n p[m`nt =i c[ciula sem[na c-un stog de f`n pe un cap de curcan. Dar oare la ce s[tr[d[m dulcele s[u nume? Cine nu-l ghice=te — oare istoria nu-l va însemna pe paginile sale, dac[n-a avea alt[treab[de f[cut?... A=adar pourquoi?

— A! Zi! tu, zavistnicule, ai tras clopotul ca s[vie oamenii s[m[bat[! Ei, stai, m[ri, las' c[\i-oi da eu. Poc! +i zi, eu îs dracu, ai?!... D[-i!... Ei las' c[\i-oi da eu \ie pe dracu. Poc!

Bietul Buchilat în\epene=te sub loviturile popii, s-ar fi f[cut covrig, da n-avea de unde, prea era scurt, numa' sc[dea* ca un dop de plut[. Popa l-ar fi rupt buc[\i dac-ar fi avut ce rupe, dar a=a... unde lovea i se p[rea c[nu d[-n nimica, a=a de ne'nsemnat era s[rmanul dasc[l.

Am mai putea scrie un capitol [cu] subtitlul: *Cum p[rintele Ermolachie a crezut a face îndestul onorii* *, spre a releva fel =i form[în care acest venerabil om a-ncercat a bate tot satul pentru necinstea

f[cut[, f[r[ca satul s-o simt[. Mai înt`i g`ndea s[citeasc[molitve =i s[cheme urgia dumnezeiasc[asupra satului. Dar i-a venit în minte de devreme c[Domnul ar prefera s[-=i caute de treab[dec`t s[-l asculte pe p[rintele. Despre neeficacitatea duio=iilor sale religioase era convins. Apoi chiar s[se fi pus p[rintele Ermolachie pe aceea ca s[citeasc[blestemele sf. Vasile, oare-ar fi putut[?]. El nu =tia s-o citeasc[.

Versurile p[rintelui Ermolachie:

LA UN PARPAGAI

Pas[re cu m`ndre glasuri
Nu e=ti tu de-a noastre nasuri.
Ci de nasuri boiere=ti,
Parpagai, te potrive=ti.

C[ci la preo\easc[cas[
Nici tu pop[, nici tu mas[,
+-apoi eu nu-mi dau malaiul
S[-l m[n`nce parpagaiul.

Dedesupt, drept noti\[:

Aceste stihuri, dup[cum le-am
izvodit eu, Ermolapie Pis[li\[,
ierei, se c`nt[pe glas vosmai.

[LA CURTEA CUCONULUI VASILE CREANG{]

CUPRINS

Pe c`nd \ara de jos a Moldovei e sem[nat[ numai de coline care, arate prim[vara, par, cu brazdele lor r[sturnate ]n soare, ni=te mu=u-noaie mari =i negre, ]n \ara de sus colinele devin dealuri =i v[ile — r`pe. Cei dint`i ]nal\[ coaste albe =i neroditoare de lut, pin r`pile ad`nci cresc ierburi mari =i nep[scute, pietre grun\uroase dar f[r[ consisten\[ se v[d cl[dite ca pere\i ]n huma cenu=ie =i umed[ =i prin ad`ncituri de b[l\i =i p`raie lene=e se a=eaz[ pe grunzurii p[m`ntului o salitr[alb[=i str[lucitoare ca bruma. Spata dealurilor e adesea]ntins[, =eas[ca palma =i de o productivitate mare =i regulat[, de aceea adev[ratul gr`nar al Moldovei r[m`ne \ara de sus. }n v[i =i deasupra r`pilor neroditoare stau risipite satele, pe planul dealurilor, ar[tura. O deosebire de la aceast[ regul[ face ]ns[ valea Siretului =i a Sucevei care, prin perspectiva sa frumoas[, prin m`ndra dep[rtare a dumbr[vilor sale =i prin acea]ntinsoare molatec[=i str[lucit[sub o bolt[ce pare menit[a fi etern albastr[, pare un rai p[m`ntesc.

Pe valea Siretului,]ntins[sub arcurile de safir ale cerului, ale c[ror fluvii de aer tremurau de c[ldura soarelui de var[, stau risipite, cu]ntunecata lor umbr[, p[duri =i dumbr[vi, dosind pintre ele sate]ntinse,]ncunjurate cu =an\, a c[ror c[su\e mici =i acoperite cu paie =i stuf dogorit par ca ni=te stupi scunzi, =i din fumul ce le umple atmos-fera biserica-=i ridic[turnul ei boltit =i rotund, acoperit cu tinichea alb[care str[luce=te frumos]n soare, ca o argintoas[g`ndire, din mijlocul satelor cufundate]n t[cere =i a verzii =i-ntunecatei lumi a p[durilor.

Siretul,]n v[ratica sa lene, e oprit adesea]n drumul s[u de iazuri mari,]ncunjurate cu papur[ce-=i]nal\[ciucal[ii cop\i]n soare, cu

stuf, cu m[turile mohor`te ca blana de urs =i r[goz verde. Pe malurile iazurilor jur ]mprejur m[trea\a de un verde t`n[r str[luce=te ca m[tasa, iar]n mijloc ochiul verde cel clar al apei pare negru, reflect`nd]n el umbra lumii ce-l]nconjur[.

Pe c`te-un plan mai ridicat se v[d cur\i v[ruite cu ]ngrijire, cu ar[tarea pl[cut[ =i lini=tit[. Fere=tile dreptunghe str[lucesc ]n soare, ]n cerdacul nalt duc sc[ri curate, ]n fa\a cur\ii se-ntinde o ograd[ mare ]n semicerc, ]ncunjurat[ cu z[plaz =indilit, umbrit de plopi, salc`mi sau nuci. }n dreapta cur\ii, care se nume=te "sus", sunt]n genere grajduri =i hambare,]n st`nga — acarete pentru buc[t[rie =i servitori, numit["jos", iar din dosul cur\ii se]ntinde-n patrat, cu =an\, pom[tul, flor[riile, via =i prisaca.

Aceasta este ar[tarea stereotip[a satelor =i cur\ilor, f[r[privire la modifica\iunile]nt`mpl[toare care individualizeaz[pe fiecare din ele.

Caracterul vie\ii de sat este lini=tea =i t[cerea. Ziua, oamenii fiind la lucru, numai copiii se joac[cu col\ul drumului, babele detot b[tr`ne =ed torc`nd la umbr[pe prisp[=i mo=negii aduna\i la cr`=m[ ]=i petrec restul vie\ii lor b`nd =i povestind. Abia sara, c`nd satul devine centrul vie\ii p[m`ntului ce-l]nconjur[, se]ncepe acea duioas[armonie c`mpeneasc[, idilic[ =i ]mp[ciuitoare. Stelele izvor[sc umede =i aurite pe jumal\ul cel ad`nc =i albastru al cerului, buciumul s-aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor umple satul, carele vin cu boii osteni\i, sc`r\`ind, din lanuri, oamenii vin cu coasele de-a um[r, vorbind tare]n t[cerea serii, talangele turmelor, apa f`nt`nilor, cumpenele sun[, scr`nciobul sc`r\`ie-n v`nt, c`inii]ncep a l[tra =i prin armonia amestecat[s-aude plin =i languros sunetul clopotului, care umple inima cu pace.

}ntr-un asemenea sat st[tea pe deal curtea b[tr`nului Oleanu. Ea avea forma descris[ mai sus. }nfundat[ ]n cercul cur\ii, ]ncunjurat[ de pom[t, alb[ =i invitatoare, ea avea un cerdac ]nc[p[tor, ]n care sta b[tr`nul sara, cu ciubucul]n gur[=i cu fesul pe ceaf[, uit`ndu-se melancolic la priveli=tea ce se]ntindea sub ochii lui. }n aceast[curte se n[scuse Iorgu.

S[ne familiariz[m cu casa]ntreag[ ]n simpla ei frumuse\e =i cu copil[ria eroului nostru.

Cuconul Vasile Creang[era bogat =i om bun de suflet. Oamenii din satul lui =i din cele-nvecinate povesteau c[el are-n pivni\[poloboace de irmilici =i dimerlii de galbeni, dar — lucru ce se-nt`mpl[ rar — nime nu-i b[nuia aceasta. Se-n\elege c[ poloboacele =i dimerliile erau crea\iuni ale fanteziei, ]ns[ ]ntr-o scatulc[ veche de fier ce era =rubuit[ de podelele unui ietac mic se adunase, din mo=i-str[mo=i, f[r[ avari\ie, dar cu economie, mul\i ochi de vulpe =i mul\i bani albi, ]nc`t rafturile ei n-ar fi fost pentru nimenea indiferente. Creang[era un b[tr`n bun =i prietenos, vesel =i glume\ la petreceri, ]ng[duitor cu supu=ii lui =i, unde trebuia, ]=i punea =i el m`na ca s[mai u=ureze greul. El nu-nv[\ase multe-n via\a lui, pe vremea aceea nici nu se cerea[u] multe, dar avea o-n\elepciune =i o iste\ie fireasc[care pre\uiau mai mult dec`t preten\iosul semidoctism de azi.

Altfel vecinic la mo=ie, via\a-l costa pu\in, de=i tr[ia ca un Vod[, c[ci, dac[cunoa=te cineva mai de-aproape via\a din cur\ile boierilor mari, acela va trebui s[concead[c[ei =tiu a cristaliza]mprejurul lor un fel de curte, compus[din boierna=i s[r[cu\i care, slujind,]=i rec`=tigau pe-ncetul o avere din care s[poat[tr[i f[r[grij[, din rude sc[p[tate,]ns[pline de de=ert[ciune, care tr[iau pe sama v[rului avut, din refugia\i str[ini — poloni, unguri sau nem\i — care, mai la velni\[, mai la gospod[rie, mai]n cancelaria domeniilor, formau o clas[de amploia\i, din c[lug[ri, feciori de boieri, care]nconjurau m[n[stirea spre a tr[i bine pe mo=iile =i la cur\ile cunoscu\ilor lor, afar[de aceea, un popor de servitori, \igani =i str[ini, care "jos" tr[iau sf[dindu-se =i clevetindu-se la boieri unul pe altul. Capelmaistru cur\ii era]n genere vo cioar[b[tr`n[ =i istea\[ care =tia c`ntece b[tr`ne=ti, doine, hore, c`ntece de lume, ba nici poetul nu lipsea, reprezentat adesea prin persoana vrunui scriitora= or[i] dasc[l de copii iste\ care f[cea acrostihuri pentru doamna =i, la zile mari, fintosmosuri nimerite pentru l[utar. Astfel era =i ar[tarea cur\ii lui Creang[, la a c[rei componen\i caracteristici vom reveni mai t`rziu.

Femeia cuconului Vasile era cu mult mai t`n[r[ dec`t el =i]nc[destul de frumoas[. Ea era o dam[nalt[=i foarte alb[la fa\[, avea ochi mari =i alba=tri, fa\a lung[rea\[=i plin[, nasul foarte corect, iar[gura ei ro=[purta totdeauna acel sur`s voluptos =i satisf[cut care-l au femeile frumoase =i f[r[ de dorin\e. Fruntea ei, boltit[ sub un p[r castaniu ]mpletit cu mult[ m[iestrie =i unit dinapoia capul[ui] cu un pieptene de aur, m`inile dulci =i pline, cu degete lung[re\e, ea se primbla totdeauna g[tit[, c`nd prin gr[din[ c`nd prin od[i, f[r[a vorbi nici un cuv`nt. Umbla cu acea superb[ maiestate ]n s[lile nalte ale casei sale, ca acele regine din epopeile nordice care cu voin\a lor \in m[rirea casei =i a neamului. Ea era de o bl`nde\e rar[,]ns[niciodat[ ]ntr-at`ta ]nc`t s[nu r[m`ie m`ndr[=i niciodat[at`t de m`ndr[ ]nc`t ]n fa\a ei s[ nu r[m`ie urmele unei ne=terse =i ad`nci bl`nde\e. C`nd =edea nu avea \inuta plecat[ proprie femeilor nalte — splendidul ei bust de marmur[ r[m`nea drept =i m`ndru — ai fi g`ndit c[se simte pe tron. B[tr`nul o iubea nu pentru c[ar fi existat doar vo afinitate sufleteasc[ ]ntre ei, din contra, ea avea un fel de spirit de o]n[l\ime religioas[, el cugeta mirene=te, ea avea mult sim\ pentru muzic[=i poezie, el le privea numai ca distrac\iuni de care un om nu poate sc[pa,]n fine, peste toat[via\a ei era r[sp`ndit un fel de farmec poetic — el era proz[, de=i proz[bonom[— el [o] iubea pentru c[era frumoas[, de o nobil[cuviin\[care-i impunea =i pentru c[-i d[ruise un copil pe care-l iubea precum numai un om []]=i poate iubi copilul s[u.

Iorgu era]nc[ ]n epoca pantalonilor cu basma, un copil frumos =i pl[cut. Cu ochii alba=tri ai m`ni-sa =i cu p[rul cel negru al tat`ni-s[u, cu fa\a alb[=i ginga=[de-ai fi t[iat-o c-un fir de p[r =i curios ca un motan, el]=i crease multe pl[ceri domestice, care altfel nu sup[rau pe nimenea. Du=m[nia lui cu g`nsacii =i cu g`=tele cu pui, amicia intim[cu +oltuz, c`inele de la st`n[, pe care umbla =i calare, puii de g`sc[ mici pe care-i ]nchidea ]n cu=c[ ca s[ vad[ de-or c`nta cum canarii,]n fine stima ce-o avea pentru mo= Miron pris[carul, care-i spunea pove=ti =i-l \inea pe genunchi, sunt am[nun\imi neinteresante.

Adesea s-ascundea]n c`te-un saltar de scrin, ca s[ nu =tie nimeni unde-i, or[i] ]n vo lad[ veche cu lum`n[ri de s[u, din care ie=ea uns ca dracul. El observase c[nu pe el, ci pe d[dac[o batjocuresc totdeauna, ci de aceea nu trecea zi f[r[comedii. D[daca lui era roaba Maria-\iganca, dar era clar cum c[ea nu putea fi fiica t[t`ne-s[u. Ea era de-un boi mijlociu, dar p[rea nalt[ ]n trup pentru c[ era sub\ire. Cu p[r negru =i totdeauna piept[nat cu ]ngrijire =i acoperit c-un bariz verde, ochii ei mari =i spr`ncena\i aveau o nespus[dulcea\[. Buzele mici =i sub\irele se-ncre\eau de un fel de m`ndrie, rochia de l`n[verde cu piep\ii str`n=i ]i da un fel de ml[dioas[ gra\ie, pestelca era alb[ ca om[tul, iar[ m`necele totdeauna suflecate tr[dau ni=te bra\e de alabastru. Pe piept c[deau =iruri de hurmuz sur ca m[rg[ritarul. Astfel umbla.

Bietul Porfire Ruf[afirma adev[rul. Este caracteristic pentru gineri c[mai to\i sam[n[cu ai regelui Lear. +i Dumnezeu]l =tie c[el nu era omul care s[cear[lucruri mari de la gineri-s[u. Un loc la mas[=i unul la sob[=i acel cuviincios respect. El]=i ridicase fesul asudat de pe fruntea asudat[=i neted[pe care erau urcate de dinapoia capului vi\e de p[r alb ca argintul, =i-=i scoase din s`nii* anteriului basmaua mare, neagr[cu flori verzi, =i tabachera [de] tinichea zugr[vit[c-o turcoaic[cu ciubucu-n gur[.

— +-apoi am mai auzit c[nu mai tr[ie=ti sub un acoperem`nt cu d`n=ii.

— Nu, zise Ruf[, lu`nd din chiseaua cu dulce\i pe care-[o] adusese pe o tabla frumoas[ Maria, =tii casa cea veche din vie, vere, unde ]n urm[ nu mai =edea nimenea dec`t pris[carul =i vierul, acolo m-am mutat =i eu. Rele zile am mai ajuns, c[nu-=i cinstesc nici copiii p[rin\ii...

— Rele — rele.

— Apoi, Mario, s[tr[ie=ti, fata mea, =-apoi, zi tot frumoas[r[m`i de c`nd te =tiu, pui de pasere ce e=ti, se-ndrept[Ruf[c[tre \iganc[, vine vara, vine iarna, vine prim[vara =-apoi iar vara, =i Maria tot aceea — ian* spune-mi tu, prin ce farmece r[m`i tot a=a cum ai fost cu dou[zeci de ani? Iaca, eu]s mo=neag acum...

— D-apoi c[nici nu-s a=a mare de ani cum soco\i, zise Maria r`z`nd, =-apoi nici n-ai de ce te mira at`ta, boierule, eu]s]n\eleapt[, ad[ogi cu cochet[rie.

Cum \inea tablaua]ntins[, se vedeau gropi\ele cele mai tinere]n coatele m`inilor.

— +-apoi ia zi-mi, cam ce v`nt te aduce pe la mine, Porfirie. M[bucur[c[nu-s cel din urm[pe la care te aba\i, zise Vasile privind c-un fel de comp[timire la ar[tarea s[rac[a bietului v[r.

Anteriul era cam ros la piept, ca [la] un cobzar, =i nici coatele nu erau tocmai trainice.

— Oi]nc[rca... ce mi-i da, r[spunse acesta umil =i cam cu ru=ine, p`n' l-at`ta am ajuns, vere.

— Nu a=a, nu a=a, vere, ci-i lua tu ce-i vrea =i ce \i-o trebui. Dar r[m`i vo c`teva zile la mine ca musafir. +-a=a, cam tot singur la \ar[, mi se =i mai ur[=te, om vorbi de cele trecute, de pe c`nd eram holtei, de pe c`nd umblam s[stric[m casele oamenilor, adaose el r`z`nd, =i uit[=i tu ce-i pe capu t[u... =tii, vorba ceea... capu' s[tr[iasc[, belele curg.

— Drept ai... bine zici, zise Ruf[=terg`ndu-=i cu v`rful m`necii o lacrim[involuntar[... capu' s[tr[iasc[, c[belele curg din mila Domnului... De la D-zeu vin toate, =i bune =i rele, s[le primim a=a cum vin dac[nu le putem schimba.

Frumoasa dam[de cas[se ivi =i Porfirie-i s[rut[m`na. St[tur[ de vorb[ p`n[la pr`nz, c`nd Maria-i chem[ ]n sufragerie. Sufrageria era plin[de persoane care a=teptau s[se a=eze dup[boieri. }n frunte Vasile-i meni* locul lui Ruf[=i, pe r`nd, =ezur[ to\i, ]nc`t nu r[m[sese loc pentru copii. Ei au fost aviza\i a =edea la o m[su\[scund[l`ng[sob[adic[Iorgu, Maria =i Ion al Mariei, care era privit ca copil de cas[.

— A trebuit s[mai vie =i Ruf[, =opti Ioan]ncre\indu-=i spr`ncenele, ca s[ n-avem [loc], s[ =edem la masa m`\elor.

— E=ti nesuferit, Ioane, zise Anica, acu=i te spun mamei.

— Spune, se r[sti el.

— Taci, zise Iorgu, a\intind ochii lui alba=tri cu fermitate asupra copilului preten\ios.

El cr`=ni din din\i.

Boierul de cas[obicinuia se vede a =edea cu toate rudele =i cu to\i servii de-o ordine superioar[la una =-aceea=i mas[. E drept c[cei mai mul\i din ace=tia erau de neam, de=i s[r[ci\i, =i s-ar fi sim\it atin=i dac[lucrurile mergeau altfel.

Aproape de Ruf[,]n dreapta =i-n st`nga lui, =edea Vasile cu frumoasa sa nevast[, iar[ de am`ndou[l[turile mesei cei lungi =edeau deosebi\i oameni, fiecare caracteristic]n felul s[u. Vechilul mo=iilor, un om cu fa\a ar[mie =i cu barba castanie,]=i a\intea cu l[comie ochii verzi la felurile de bucate ce le aducea sufragiul =i-=i =tergea degetele de surtuc or[i] de vest[, nicic`nd de =ervetul curat ce sta-naintea lui. Un v[r al boierului, cu p[rul ro=u amestecat cu vi\e albe, cu fruntea mic[=i cu ochii ca z[rul,]=i r[sucea muste\ile de praporcic rusesc sub nasul lui ro=u =i privea cu pl[cere la garafele de vin de dinainte-i. Stalmaistru vorbea cu sine]nsu=i, ungure=te se-n\elege, iar doctorul de cas[, un neam\ cu fa\a ras[=i plin[de cre\i, cu o pla=c[mare =i ochelari verzi, tu=ea din c`nd ]n c`nd netezindu-=i barba pe care n-o avea. Farfuriile sunau schimb`ndu-se, vinul ro=u =i alb sclipea turnat []n] pahare =i ]ncet, ]ncet se stabili acea veselie fireasc[ care ]nso\e=te orice pr`nz]mbel=ugat. La coada mesei =edea bietul scriitora=. Surtucul lui cel negru (el umbla]mbr[cat nem\e=te) era periat cu mult[ ]ngrijire, p[rul de pe t`mple era piept[nat c-un fel de cochet[rie peste urechile cam lungi, m`inile lui mici =i slabe atingeau c-un fel de fric[m`ncarea =i farfuriile, =i vinul ]l sugea cu v`rful buzelor, ca femeile. Fa\a lui era palid[ca o masc[de cear[alb[. Ochii negri =i desigur slabi aveau o dulcea\[potolit[, \i s-ar [fi] p[rut c[are p`nz[ neagr[ peste lumina lor. L`ng[el =edea un frate a st[p`ne-s[u, cel mai mare. Fruntea lui era nalt[ =i boltit[ cu m[iestrie =i pletele galbene de albe ]ncadrau o fa\[ bl`nd[, ras[cu]ngrijire. El]=i r[sucea din c`nd ]n c`nd muste\ile =i nu vorbea mai nimica, de=i =tia at`t de multe. Acest om avea o istorie ciudat[. Cu o ad`nc[plecare religioas[,

el se hot[r`se a merge-n m[n[stire, dar ]n urm[ =i-a schimbat planul. El a v`ndut partea lui de mo=ii fra\ilor s[i, cu bani[i] sco=i a]nzestrat fete s[race =i-n urm[a apucat-o pe jos c[tre s`ntul morm`nt =i c[tre Muntele Atos. V[zuse mult[lume, auzise multe, era foarte citit, de=i, se-n\elege,]n materie bisericeasc[. Nu era sf`nt a c[rui biografie s[ n-o =tie. Simpatiza mult cu ru=ii, =i avea =i un manuscript scris de d`nsul]nsu=i, legat]n piele, asupra lui Petru cel Mare. La mas[el pretindea totdeauna locul cel din urm[, m`nca numai de post =i bea numai ap[. +edea ]ntr-o c[mar[ f[r[ ]ncuietoare =i toate mobilele lui erau lucrate din topor de m`na lui proprie. C`teva sc`nduri pe dou[sc[uie=e erau patul lui, acoperit c-un mindir de paie, o mas[plin[cu c[r\i biserice=ti =i mirene de pe vremea lui, un scaun de lemn f[r[spate, ni=te icoane vechi lucrate de m`ini c[lug[re=ti pe pere\ii albi ca om[tul — at`ta era totul. Fereasta lui era-n soare, ceea ce da]ntregului simplu o ar[tare pl[cut[. El nu se sup[ra de nimic]n lume, nimeni n-auzise vorb[slab[din gura lui. Altfel toat[ziua-=i f[cea de lucru. Lega c[r\i, lucra ro\i foarte solide, zugr[vea icoane pe sc`nduri mici geluite, pe care le d[ruia oamenilor din sat. Tot ce-i trebuia lui ]nsu=i ]=i f[cea singur. El era cus[toreasa, sp[l[toreasa, croitorul =i ciubotarul s[u propriu. Nu mai pomenim cum c[ era =i buc[tarul s[u propriu, c[ci m`nca foarte rar la masa fra\`ni-s[u. Darul ce-l bucura mai mult]n lume =i care-l primea de la oricine cu pl[cere =i recuno=tin\[erau oalele nou[nesm[l\uite. Cum c[p[ta [una] nou[, sp[rgea pe celelalte, chiar de ar fi fiert numai o dat[ ]n ele. Toate apuc[turile lui erau de pustnic, =i dac[nu pu[s]tnicea era pentru c[-i erau]ntr-adev[r dragi oamenii; el n-ar fi putut tr[i departe de ei, de=i nu-mp[rt[=ea a=a-numitele pl[ceri =i trebuin\e ale lor.

Sigur era cum c[acest om era pe deplin fericit. Cine-l vedea m`nc`nd adesea numai azim[alb[, coapt[pe vatra sobei lui, =i b`nd ap[ curat[ de izvor, put`nd dispune de at`tea =i nedispun`nd de nimic, poate c[se mira, dar nim[rui nu i-ar fi trecut pin minte c[acest om ar putea fi nefericit. At`t de firesc era traiul lui, cu toat[ originalitatea. C`nd vorbea, gura lui era aceea a]n\elepciunii. Pildele lui biblice =i

dulcea\a limbii sale erau o m`ng`iere pentru or=icine, =i]nc[cu at`t mai mare dac[ cineva-l cuno=tea. Cine se mai putea ]ndoi asupra pre\ului adev[rat a[l] lucrurilor lume=ti dorite sau pierdute c`nd vedea cum un om]ntr-adev[r]n\elept se lep[dase at`t de u=or de ele =i c[ prin aceast[ lep[dare el c`=tigase ceea ce ei c[utau prin ele: fericirea. Mai clar or[i] mai neclar fiecare o sim\ea aceasta venind]n contact cu el. Poate c[bietul Ruf[, oric`t de bl`nd era din firea lui, ar fi-nceput judecat[cu ginere-s[u dac[nu-l sf[tuia Iosif la contrar. El]i dovedi clar ca lumina zilei c[printr-un proces =i-ar am[r] =i mai mult pu\inele zile care le mai avea de tr[it.

— Vei muri cu sufletu-ntunecat de am[r[ciune =i du=man s`ngelui t[u propriu, zise el bl`nd, =i Ruf[n-a mai g`ndit la judecat[.

El era Solomon al cur\ii fr[\`ni-s[u. De s-ar fi n[scut ]n s[r[cie, oamenii l-ar fi numit nemernic =-ar fi ]ntrebuin\at fa\[ cu el povestea cu vulpea =i strugurii — dispre\uie=te averea pentru c[ n-o poate c`=-tiga — dar astfel starea lui era reflectarea vie a tot ce se putea =opti to\i =tiau c[un loc la divan chiar i-ar fi oric`nd deschis, cu cunoa=-terea pravilelor mirene =i biserice=ti care o avea =i dup[iste\ia sa fireasc[.

Ca om de pe atuncea, el t`lcuia =i vise, se-n\elege. Dar metoda sa era precalculat[ =i de aceea nou[. T`lcuind oamenilor]n v`rst[, spusele lui se compuneau totdeauna din doi *dac[*, unul afirma dorin\a, altul o nega, ]nainte de a t`lcui]ns[el se informa asupra dorin\elor celor ne]mplinite a[le] persoanei. Astfel t`lcurile lui, se-n\elege de sine, erau ]ntotdeauna adev[rate — nu trebuie s[ uit[m un moment c[ avea o privire clar[, cu care precalcula u=or mersul lucrurilor lume=ti. }n fond, el nu da nimic pe visuri, =i t`lcurile le-ntrebuin\a numai ca un mijloc — ademenitor pentru c[supranatural — pentru m`ng`ierea =i lini=tea sufletelor omene=ti. +i totu=i erau vise]n care el credea cu evlavie — visele copiilor. }n naiva sa religiozitate el credea c[, pe c`nd visele oamenilor v`rstnici erau n[scute din dorin\ele lor egoistice, visele copiilor care nu cunosc asemenea dorin\e, nu puteau fi dec`t insuflarea]ngerului p[zitor. }n aceste el]ncifra un fel de]n\elepciune care

]n fapt[nu era]n ele =i care era adaosul min\ii lui. De aceea ades \inea pe Anica pe genunchii lui — el o numea "frumuse\ea neamului meu" — =i o ruga s[-i spuie ce a visat. Visele Anei erau]ns[ ]ntr-adev[r at`t de frumoase, ca ni=te pove=ti, =i era u=or de a pune ]n ele un ]n\eles mai ad`nc. Visele acestei copile erau fire=ti]n frumuse\ea lor. Mam[-sa murise pu\in dup[na=tere-i, =i tat[-s[u, un om t[cut =i melancolic, care =edea toat[ziua]nchis]n cas[, nu-i da ocaziune de veselie or[i] distrac\iune. Ea deveni meditativ[, =i un copil nu cuget[, ci viseaz[. Somnul ei nu era dec`t o continuare a cuget[rilor de peste zi. }n urm[ ]i muri =i tat[-s[u, =i ea nu pl`nse dup[el. Ei]i p[rea firesc cum c[moartea pentr-un om at`t de trist =i singur ca el trebuia s[fie o fericire — =i ea ghicise adev[rul.

— Lui i-i mult mai bine dec`t mie, el acolo va g[si pe mama, va avea cu cine vorbi — numai eu n-am pe nimene-n lume.

}n fa\a lui =edea cuconul Dr[gan Ciuf[, antiteza]ntrupat[a]n\eleptului Iosif. C-o mo=ioar[mic[p`n[ la dispari\iune =i c-o ]nchipuire de sine =-o de=ert[ciune p`n[la dispera\iune de mare. Capul lui era un calup chelbos, nasul mare, fa\a slu\it[de v[rsat =i ni=te muste\i zbor=ite, groase =i ro=ii completau ar[tarea acestui om ur`cios. Afar[ de-acestea, omul acesta mai era =i nebun. Pustia =tie cine-i pusese-n cap cum c[ va deveni nu vod[, ci-mp[rat — =i adic[ ]mp[ratul lumii, pe c`nd nu va fi dec`t o turm[ =-un p[stor. +i el nu glumea defel, vorbea c-un fel de convingere adesea ur`cioas[despre planurile lui. Oameni de ace=tia pe vremea aceea nu erau tocmai rari. Domnia o visa p`n' =i cel din urm[ mazil dup[ c[derea fanario\ilor, mai ales cuget`nd la u=urin\a — se-n\elege c[anecdotic[— a unei asemenea eventualit[\i. Umbla vorba adic[cum c[turcii alesese pe Sandul Sturza — care]ntre cei 7 trimi=i era cel mai ne'nsemnat — de domn al Moldovei numai pentru c[era om chipos =i avea o barb[neagr[=i frumoas[, f[r[pereche]n]mp[r[\ia Sultanului. Se vorbea, zic. Ciuf[nu era bogat, dar de neam (numirile noastre sunt pseudonime), ceea ce era]ns[mai ciudat este c[boierul Ciuf[credea cum c[morcovul lui cel chel era de o ar[to=ie =-o frumuse\e rar[. De la domnia Moldovei

p`n' la ]mp[r[\ia p[m`ntului ce-i era unui om ca Ciuf[— o juc[rie, un nimic. Seriozitatea cu care-=i desf[=ura planurile ar fi fost comic[dac[purt[torul ei n-ar fi fost at`t de ur`cios. El era avar =i se l[uda cu d[rnicia lui, r[u =i-=i m[rea bun[tatea, crud cu supu=ii s[i dar, ce-i drept, m`ndru fa\[ cu toat[ lumea. O tabacher[ de la Moruz-vod[ o purta totdeauna ]n s`nul anteriului lui celui lung =-o ar[ta la toat[lumea, l[ud`ndu-se cum M[ria-sa Moruz-vod[ar fi fost]mprietenit cu to\i ai lui. El uita =i poate nici =tia]n ce ocaziune venise tabachera]n proprietatea [lui], de aceea pomenea zece ocaziuni. }n aceea=i vorbire spunea o dat[c[-i era trimis[prin Vod[de c[tr[}mp[ratul rusesc, alt[dat[c[de amintirea unei primbl[ri prin Ia=i, alt[dat[c[cu ocaziunea unei]n[l\[ri]n rang. Avea o memorie slab[=i era prost ca gardul. Creang[, care avea tact firesc, iubea s[-l]ncurce]n pl[smuirile lui, puindu-i c`te un obstacol at`t de vederat]n socotelile lui]nc`t chiar el ]ncepea s[ r`d[de prostiile lui.

[MO+ IOSIF]

CUPRINS

Astfel cum =edea pe scaunul lui, plecat cu pieptul]nainte, fiindc[scaunul n-avea spate =i sprijoane, cu m`inile c[zute cruci= peste genunchi, fruntea lui puternic lucrat[ c[p[t[ prin acea poz[ aplecat[ un fel de ar[tare ad`ncit[, p[rul prin pozi\ia asta era urcat]n sus, parte c[dea f[r[ordine peste t`mple unele vi\e umpleau fruntea cu argintul lor m[t[sos, parte se mai \inea urcat, dar[ ]nfoiat ]n vechea lui ordine. Ochii, ad`nci\i]n boltiturile lor, p[reau a fixa un punct sub]ncre\itele spr`ncene, buzele gurii se umflase cre\e ]n medita\iune, iar[ barba ]ndoit[ de aplecarea pieptului ]=i r[stea ]n sus cap[tul stufos =i argintiu, d`nd]ntregii fe\e o ar[tare nemul\umit[=i rebel[. Lum`narea sub\ire =i ]ncol[cit[ de cear[ ar[mie care sta lipit[ de masa plin[ cu c[r\i deschise ]ntindea mucul negru =i crestat =i lumina ro=ie =i turbure ]n c[mar[, abia ajung`nd icoanele c[lug[re=ti de pe pere\i, ad`ncind umbrele din fa\a vis[torului zahastru =i ]ng[lbenind p[rul s[u cel alb =i tr[surile cele b[tr`ne a fe\ei. M`na mic[=i p[roas[ ]ntorcea, cu degetul muiat, paginile unse a[le] unui manuscript grecesc de astrologie zugr[vit cu cercuri =i figuri geometrice ro=ii. Literele]ncep[toare a[le] fiec[rui capitol erau ca de tipar =i ro=ii... Ce c[ta el]n acea carte? Adesea nimerea]ntre foi z[loage de m[tase cadrilat[or[i] verde, acolo-=i oprea privirea mai mult[vreme, apoi iar]ntorcea =i scria cifre pe o h`rtie, ]ns[ biserice=te — adic[ cu slove; o t[cere ad`nc[era]n c[mar[=i numai pana cea veche de g`sc[ scr`=nea pe h`rtia v`n[t[=i grunzuroas[or[i] suna izbit[[de] c[l[m[rile pline c-o cerneal[cleioas[=i o\etit[. }n urm[el]nchise manuscriptul vechi, plin de note marginale scrise foarte mic =i legat]n pergament;]l arunc[cu nemul\umire peste o claie de c[r\i =i-=i netezi barba cu expresia unei profunde ne]ndestul[ri cu sine]nsu=i.

Mo= Iosif avea un defect foarte mare. Cu o m[iestrie rar[el =tia s[se]n=ele pe sine]nsu=i. Toate dezleg[rile pe care i le-nsufla mintea lui s[n[toas[=i ager[el g`ndea c[provin numai din combin[rile astrologice,]n care el]ncifra ceea ce nu era]n ele. Unde mintea lui proprie nu-i da o dezlegare, acolo nici astrologia cea greceasc[n-o putea face nemijlocit. Ea aproba numai aposteriori ceea ce el pusese]n calculele sale apriori.

Adesea-i venea greu de via\[, nu pentru c[tr[ise prea mult, ci pentru c[ajunsese cu cap[tul p`n' ]ntr-o vreme a c[rei ]n\elegere-i lipsea. Nu c[ doar ar fi pre\uit pe oamenii moderni, ori ar fi crezut ]n superioritatea lor spiritual[. Cu drept cuv`nt presupunea cum c[ei nu au dec`t lustrul exterior a[l] unei culturi pe care nici n-o ]n\eleg, nici nu =tiu s-o reprezinte — to\i ace=ti oameni tineri erau at`t de de=er\i, at`t de lipsi\i de cuno=tin\e, ]nc`t i-ar fi fost lesne s[-i ru=ineze prin]ntreb[rile sale, de natur[mirean[chiar. El era un polihistor considerabil, dar miile de cuno=tin\e gr[m[dite]n capul [s[u] se cristalizeaz[ ]mprejurul unui singur s`mbure, mai presus de orice ]ndoial[: *Biblia*. El avea destule cuno=tin\e astronomice spre a =ti c[ stelele nu sunt sc`ntei sem[nate pe bolta cerului numai spre pl[cerea oamenilor, dar locul din *Biblie* pentru el avea un]n\eles ad`nc. Dup[el, fiecare atom era centrul lumii]nt[r]egi, adic[a nem[rginirii, =i fiecare sta]n leg[tur[cu toate lucrurile lumii. Fiecare, dup[ideea lui, este num[rat de ochiul Domnului =i neap[rat]n existen\a sa: [s[piar[] =i unul din lume =i toat[lumea se turbur[=i cade. De aici consecven\a c[tot omul poate fi influen\at de o steau[, adic[c[o lume]ntreag[, cu popoarele ei, cu via\a ei poate influen\a asupra unui individ omenesc, precum, iar[=i, cine =tie dac[p[m`ntul nu [poate] influen\a asupra unei persoane]nsemnate a unui glob dep[rtat. Aceasta era leg[tura dintre cuno=tin\ele lui pozitive =i-ntre astrologia lui.

El nu g[sea nici o contrazicere]n *Biblie*, unde toat[lumea se zice a fi creat[pentru bunul plac al oamenilor. Dac[lumea-i [ne]m[rginit[, fiecare punct]i tot a=a de bine centrul ei ca =i cele ce-l]nconjur[, a=adar lumea-i f[cut[pentru pl[cerea fiec[rui din centrele sale]n

aceea=i m[sur[, fiecare zice c[*numai* pentru el, =i drept, c[ci el e tot]n lume, dac[ar muri cu des[v`r=ire, lumea ar fi moart[ pentru vecie. Cu deosebire naturile bogate trebuiau, dup[ p[rerea lui, [s[ fie] ]n leg[tur[ cu o stea. C[ci de ce [nu] sunt to\i oamenii ]n\elep\i =i mari, g`ndea el, c[ci altfel sunt to\i tot asemenea? Prin aceea se deosebesc pentru c[unii au]n ei o raz[cereasc[care-i face s[fie p[trun=i de puterea suprafirii a unei stele iar[ceilal\i, n[scu\i din lut =i nefiind]n leg[tur[dec`t cu coaja p[m`ntului, sunt robi cu duhul =i ferici\i numai atunci dac[oamenii insufla\i prin mi=carea stelelor de Dumnezeu]nsu=i se pun]n fruntea lor =i le prescriu destinele.

S[nu cread[cineva cum c[,]n urma explic[rilor vechilor teologi, el era geocentrist. Este drept cum c[p[m`ntul a fost creat ]naintea soarelui, zicea el. Tocmai a=a cum un ceasornic [ar] face =i pune pe r`nd toate roti\ele =i pana ceasornicului, a=a D-zeu mai]nt`i p[m`ntul l-a f[cut ca o roat[ne]nsemnat[=i dup[aceea abia a f[cut roata cea mare =i, mijlocul sistemei, soarele. Istoria veche era pentru el o preg[tire la cre=tinism, evul mediu era plantarea lui, iar[vremile viitoare vor face din p[m`nt gr[dina Domnului. Astfel *Biblia* era s`mburul]ntregii manieri de a privi lumea =i a cuget[rilor lui. +tiin\a pozitiv[o =tia s-o]mpreune cu]nv[\[turile *Bibliei* foarte u=or =i cu mult[iste\ie — nu a=a]ns[ideile speculative ale celor noi. Acestea erau pentru el erezii p[g`ne=ti. El zicea c[ ]nv[\[turile a nici unei =tiin\e pozitive nu dau omului dreptul =i pretextul de a se ]ndoi de *Biblie*. El nu afla nici o ruptur[ ]ntre afl[rile* celor noi, de c`te auzea =i el, =i-ntre cartea c[r\ilor, dar o g[sea]ntre *Biblie* =i-ntre ceea ce mul\i din oameni se sileau, dup[el, a g[si]n aceste experien\e.

Aceste fundamente a caracterului s[u sufletesc era acuma, la b[tr`ne\e, r[d[cina unei nemul\umiri pe care el nu =tia s[ =-o explice. Oric`nd venea]n contact cu vun om t`n[r de care se lipise ideile Apusului, el se sim\ea lovit de o lume cu totului nou[ ]n toate ale ei, o lume nu mai bun[, nu mai frumoas[, dar cu totului alta. +i ceea ce-l jena mai mult era c[aceast[lume contrazicea]n curentul ei curentului aceluia pe care el =i-l pusese ca \inta istoriei omene=ti. El citise

]nc[-n tinere\e scrieri de-ale enciclopedi=tilor, dar ei-i insuflase apatie. Dovezile lor]i p[reau silite, c[ci se-ndreptau toate contra unei axiome pe care el nu permitea nim[nui s-o nege: atotputernicia lui Dumnezeu. El]=i]nchipuia c[un om trebuie s[fie bolnav sau foarte nenorocit pentru ca s[compuie c[r\i contra *Bibliei*. De aceea mirarea lui era mare c`nd vedea c[pe zi ce merge tocmai aceste idei se l[\esc pe care el le credea ca un pas]napoi al lumii, iar nu unul]nainte. De aceea el se-ndoia dac[lumea aceea]naintat[la care semenii lui]=i trimiteau copiii era]ntr-adev[r]naintat[. Aceste]ndoieli apoi]l f[ceau s[consulte astrologia dar, fiindc[el singur nu =tia ce s[-=i r[spund[, de aceea astrologia r[spundea lucruri a c[ror]n\eles obscur el nu-l pricepea. Dac[r[spunsul ar fi fost latent]n el, dac[el l-ar fi presupus]nainte de a]ntreba cartea lui, atunci desigur c[ar fi =tiut s[puie sensul tocmai cel voit f[r[s[=tie]n spusele obscure a Sibilei lui, astfel]ns[, adesea]n deplin[nesiguran\[ ]n privin\a celor ce]ntreba, el se sim\ea nelini=tit =i se-ndoia adesea de mintea sa proprie.

FRAGMENTARIUM

CUPRINS

[EA ERA ALB{ CA Z{HARUL]

Ea era alb[ca z[harul, at`t corpul deasupra =oldurilor, acea bog[\ie de frumuse\e str[lucit[ =i rotund[ la umeri, cu globurile de z[pad[ a s`nilor, p[tate în v`rf cu dou[ alunele dogorite, c`t =i mai în jos unde p`ntecele se adun[ca sculptat într-un nod concrescut. Mai devale de aceast[însnodare a organismului inferior se-ncepea p[rul luciu-negru =i abia-ncre\it, care-i dumbrava centrului, ce constituie izvorul regener[rii omenirii, apoi urmau trunchii rotunzi a[i] picioarelor, tari =i cop\i numai buni de a sugruma =elele unui amant între ele, apoi genunchii, ce f[ceau gropi\e, c`nd ea stetea, apoi fluierele cu pulpe t[iete în lapte, p[n[ la gleznu\ele =i picioru=ele de argint... Ea sur`dea... buzele jimbate de acest sur`s sexual =i voluptos l[sau sa se vad[ dentura întredeschis[, ca la o leoaic[ însetat[, obrajii sufla\i abia cu rum[n f[ceau gropi\e abia desemnate, disp[r`nde de langoare, ochii sticleau, sub genele pe jum[tate l[sate =i tremur`nde, fruntea neted[ s[lb[t[cit[ sub p[rul în dezordine, care c[dea în lungi valuri str[lucite ca lemnul de nuc pe umeri =i parte pe s`nii, care-i oprea =i-i înfoia în c[derea lor[1]

[AH! DAC-A+ FI CE AM FOST]

Ah! dac-a= fi ce am fost
O floare-nc[virgin[în s`ntul ad[post
A halelor m[re\e din casa p[rin\easc[
Cum s[-l ador a= =ti eu — ar =ti s[m[iubeasc[.

[1] Restul filei, nescris.

De-a= avea sufletul meu de-atuncea, visele mele limpezi de copil[, amorul meu clar ca apa izvoarelor, cuget[rile mele umbrite de un trai lini=tit, ca florile negrelor zidiri... Cum l-a= iubi... Sufletul meu... cum s-ar înl[n\ui de o g`ndire-a lui... cum i-a= m`ng`ia fruntea lui m[rea\[... cum i-a= alu[n]ga g`ndirile negre c-o s[rutare umed[=i copil[roas[!... Dar ce-am acum? Acest suflet deflorat de un mizerabil... aceste cuget[ri întunecate, care au apar\inut altuia în în=el[ciune, care cu gura am[r`t[de-o crud[realitate ar mai putea rec[p[ta acel miros al tinere\ii, acea candoare angelic[a zilelor mele de copil[. Chiar acest corp, care se zice c[e frumos, a fost profanat de îmbr[\i=[rile unui tr[d[tor =i îmi este ru=ine ca privirea lui s[se opreasc[asupra mea.

+i umed[s[par[muiat[de lumin[
A ta frumoas[hain[... înc`t [a ta] mi=care
S[se oglinde dulce în cre\ii hainei tale
+i corpu-\i nalt =i dulce prin ele s[transpar[

C`nd m-a vedea sa =tie încalte — ce-a pierdut!
At`ta m`ng`iere îmi pot eu da =i mie.

CUPRINS

AMALIA

Amorul lui cel dint`i fusese foarte senzual. Pierdut p`n' atunci într-un platonism de=ert =i cufundat cu capul în curiozit[\i romantice =i subtilit[\i filosofice, se-nt`mpl[s[ia o od[i\[la o femeie m[ritat[care avea o feti\[de 12 ani =i un b[rbat ce toat[ziua nu era [a]cas[. Amalia o chema pe femeie. Era nalt[, plin[la f[ptur[, cu p[rul blond =i ochii mari verzi. Cuminte nu era tocmai, dar nasul avea ceva moquese =i era nespus de gra\ios, asemenea gura. El, av`nd bani, f[cea cu d`nsa excursiuni în p[duri =i pe la birturi de var[împrejurul ora=ului universitar, împreun[cu fata, care era mare piedec[, înc`t nu puteau vorbi dec`t cu ochii. Într-o sar[, pe c`nd r[t[ceau în p[dure,

el îi spuse c-ar fi av`nd o tain[ a-i spune, pe care ea o =tia altfel de mult. Apoi se suir[ în tr[sur[ — ei în fund, fata pe banca dinainte. Înnoptase bine. El puse bra\ul împrejurul taliei ei =i o str`nse tare, ea nu zise nimic. Venind acas[, fata pl`nse pu\in în alt[ odaie =i ea c[uta chibrituri s-aprind[ lum`narea. În întuneric el o cuprinse =i o s[rut[pe gur[. C`nd s-aprinse lumina am`ndoi aveau un aer foarte fericit. Dar ea urma iar[sa plece la \ar[, =i el se topea din picioare, c[ci bog[\iile ei trupe=ti erau într-adev[r admirabile. Av`nd cuno=tin\a acestor bog[\ii ea purta o rochie neagr[ de tul sub\ire, care l[sa s[ se-ntrevad[ ni=te s`ni de albe\ea marmurii, plini =i rotunzi, =i bra\ele rotunzi =i pline se vedeau p`n' subsuori. În sf`r=it într-o zi, înainte de-a pleca, el o [z[vorî]* într-o od[i\[, o ridic[în bra\e, o a=ez[pe o m[su\[nalt[de noapte, îi desf[cu cu putere picioarele unul de altul =i se-nt`mpl[p[catul de dou[ori. Ea plec[a doua zi la \ar[cu feti\[cu tot =i el îi scrise. Peste patrusprezece zile veni-napoi =i începu o via\a vinovat[.

Noaptea feti\a dormea la [p[m`nt]* atunci ea intra numa-n c[ma=[ în odaia lui =i sau pe jos, sau de-a-npicioarele el se-mb[ta de frumuse\ile ei. A-i cuprinde =alele, a \ine m`na la acele rotunzimi perfecte =i pline era deja o fericire nemaipomenit[, nou[înc[, apoi ea mai era =i [ru=inoas[]*, înc`t actul amorului o f[cea sa tremure, s[\ipe, s[le=ine, ceea ce-i ad[uga =i mai mult fericirea.

CUPRINS

[FALSIFICATORII DE BANI]

Domnule Cezare!

Perspicacit[\ii d-tale îi datorim o descoperire de cea mai mare importan\[. Banda de monetari falsi e prins[=i locul e descoperit. Dar nu putem scoate dintr-în=ii nici un fel de declarare. Din nefericire sunt convins c[fabricatele lor se urc[la valoarea de sute de milioane =i c[toat[moneta e rus[. Dac[am spune-o-n public, capii vor =ti pe de o parte s[se fereasc[, pe de alta creditul statului e ruinat. Este vorba ca sub aparen\a unor comunic[ri modeste =i inocente, care s[nu alarmeze

publicul, s[putem descoperi capii, care s-or l[sa în=ela\i prin natura declar[rilor noastre =i se vor crede îndestul de siguri ca s[=i manipuleze cu moneta. A=tept ideile d-tale în aceast[privin\[.

+obol\of

+obol\of!

Am motive de-a crede c[descoperirea mea =-a d-tale n-ar fi binev[–zut[în cercuri a=a-zise nalte. Cine =tie pe conta cui =i de cine s-a lucrat în acele spelunce. Maniera de a lucra care mi-ai des[c]operit-o e bun[, dar trebuie completat[. F[un raport oficial în sensul în care mi-ai indicat. Zi: "Un lucru mic =i indiferent s-au fabricat poate maximul de 2 000 de ruble, au fost descoperi\i la-nceputul activit[\ii lor". Caut[de descopere numele capilor =i str`nge-i pe ne=tiute pe cei ce =tiu, dac[ vor fi nume însemnate. Trimite-mi numirile mie. Dac[ vei c[p[ta o decora\iune, s[ =tii c[ numirile sunt adev[rate =i s[ te faci c[ nu =tii nimic. Amicul meu! lumea-i o p`nz[de painj[n, mu=tile mari trec prin ea, mu=tele mici se-ncurc[vr`nd a trece drept prin ea. Suntem mu=ti mici.

Cezar

APRECIERI CRITICE

Proza începe cu *F[t-Frumos din lacrim[*, care nu e o poveste ci o legend[. Povestea e un gen eminamente rom`nesc, care nu permite amestec[ri streine, de aceea, de=i-l cheam[ F[t-frumos, eroul a=a de ginga= zugr[vit al lui Eminescu las[ s[ se sim\[ originea lui germanic[ =i filia\iunea lui din Heine ori Hoffmann. Povestea, întrebuin\`nd, cum am spus, cuv`ntul în alt sens dec`t acela în care l-a= întrebuin\a fa\[cu Creang[, e totu=i, în parte cel pu\in, cu subiectul luat din basmele noastre populare, forma r[m`ind artistic[, poetic[=i dep[rtat[de caracterul popular. [...]

E un juvaier povestea aceasta, nic[ieri limba rom`neasc[ cult[ n-a ajuns la a=a de mare ml[diere =i plasticitate, ca în locul de pild[ unde la glasul lui F[t-Frumos “v[ile =i mun\ii se nimiceau auzindu-i c`ntecele, apele î=i ridicau valurile mai sus, ca s[-l asculte, izvoarele-=i tulburau ad`ncul, ca s[-=i azv`rle afar[undele lor, iar vulturii, ce stau amuti\i pe crestele seci =i sure ale st`ncelor înalte, înv[\au de la el \ip[tul cel de pl`ns al jalei”. Fantasticul ajunge la dimensiuni uria=e =i n-are nimic a face cu acel al adev[ratelor pove=ti, dovad[scena cu strigoii, care “ies din morminte” “cu capete seci de oase, înveli\i cu lungi mantale albe, \esute rar din fire de argint”, prin care se str[v[d ciolanele goale. Avem pove=ti de strigoi, dar nici una n-are caracterul acesta lunatec =i fioros. *F[t-Frumos din lacrim[* e din aceea=i familie de visuri romantice, îngrozitoare =i triste, ca =i *Strigoii*, dar nu e poveste, ci legend[, admirabil de dureroasa =i de ginga=[.

Fantasticul domne=te =i în nuvela *Sarmanul Dionis*, unde îns[idei de ordine metafizic[slujesc de punct de plecare pentru c[l[torii prodigios de urie=e pe vremea lui Alexandru cel Bun (foarte precis[reconstituire a aspectului general al Ia=ului pe la 1400), ori zile lungi de iubire în lun[. Realul, un real romantic îns[, care nu se prea înt`lne=te în zilele noastre, c`nd oameni cufunda\i în citirea bucoavnelor vr[jite ale maiestrului Ruben nu se mai înt`lnesc, se amestec[din loc în loc cu aceast[be\ie de imagina\ie, metafizico-magic[=i d[un caracter nu tocmai clar întregii buc[\i. [...]

Cum se vede, subiectul e de natur[a deconcerta pe orice minte nedeprins[cu m`nuirea calit[\ilor metafizice, limba îns[=i tablourile sunt admirabile. În

S[rmanul Dionis, poetul e acela=i ca =i în versurile lui, fiecari din tipurile descrise î=i are tovar[=ul în ele; Dionis singur e o figur[nou[, dar care se resimte mult deoarecare tipuri romantice franceze, Claude Frollo din *Notre Dame de Paris* a lui Hugo de pild[, frecat cu pu\in[metafizic[neortodox[venit[din Germania. Nuvela aceasta e ducerea la extrem a puterei de închipuire =i de viziune intern[, pe care o posed[totdauna Eminescu. [...]

În rezumat, Eminescu î=i scrie proza cu acela=i condei colorat, puternic =i fin, cu care ne-a dat *Satirile* =i *Epigonii*. Sentimentul ad`nc al naturei, pe care o însufle\e=te cu geniul s[u, ar[t`nd pretutindeni adev[rul cuv`ntului c[ orice tablou din natur[ e o *stare sufleteasc[ (un état d'`me)*, o imagina\ie de o putere halucin[toare =i un sentimentalism dulce însufle\esc =i dau o figura distinct[produc\iilor sale de proz[.

Nicolae IORGA, *Eminescu: "Proz[=i versuri" — edi\ie de V. G. Mor\un*, în "Lupta", Bucure=ti, VII, 1890, nr. 1060, 25 febr.

Avem deci ca epoc[a concep\iunii, form[rii =i încheg[rii romanului ce public[m [*Geniu pustiu*] anii 1868-1870. Cu excep\ia c`torva luni din 1868, c`t va fi petrecut ca sufler la Bucure=ti, poetul î=i tr[ie=te ace=ti ani sub influen\a hot[r`toare a vie\ii rom`ne=ti ardelene. Preg[tit pentru aceast[via\[prin =coala lui Aron Pumnul, pe care o urmase la Cern[u\i ca elev de =coal[primar[=i de gimnaziu, apoi prin =coala Blajului, unde se afla pe la 1866, în sf`r=it prin c[l[toriile sale ca actor de-a lungul =i de-a latul p[m`ntului rom`nesc din regatul ungar, — Eminescu se sim\e=te, la Viena, unit mai mult cu via\a rom`nilor ardeleni dec`t cu a celorlal\i, =i aceasta nu numai sub raportul cultural =i social, ci =i sub raportul politic. C[ci dac[ el agita cu cel mai cald entuziasm ideea teatrului na\ional al rom`nilor din Ardeal, printr-un articol remarcabil p`n[-n ziua de azi, publicat în "Familia" (1870, nr. 2), scria cu acela=i zel =i articole politice în ziarul na\ionalist "Federa\iunea" din Pesta, comb[t`nd c-o energie extrem[dualismul austro-ungar =i politica hegemonist[a maghiarilor fa\[cu na\ionalit[\ile nemaghiare. [...]

Pe l`ng[ influen\ele ardelene, romanul mai arat[ urmele unei înr`uriri destul de sim\ite a romantismului german ultrasentimental, care pe la 1868-1870 mai era la mod[, cu deosebire pentru tinerime, =i cu care Eminescu va fi venit în atingere înc[pe vremea c`nd tr[ia ca elev de liceu la Cern[u\i. În firea foarte romantic[ a poetului, acest romantism, cules probabil de prin nenum[ratele romane germane de-o valoare literar[ cam problematic[, g[si un t[r`m din cele mai prielnice. [...]

Iat[deci cele dou[elemente fundamentale ale romanului: *na\ionalismul* =i *romantismul*, datorite deopotriv[unor influen\e din afar[, c[ror îns[propria individualitate a lui Eminescu le dete s[m`n\a ce le-a rodit. […]

Fericita lume *nereal[* pl[smuit[de fantazia neînfr`nat[ a poetului, idealul de femeie =i de iubire creat de d`nsul în tipurile Sofiei =i Poesis-ei, feerica natur[luminat[de luna cr[ias[, subiectivitatea inerent[marilor talente lirice, sentimentalitatea exagerat[proprie romanticilor, artificialitatea personajelor =i arbitrarul în conducerea firului povestirei, elementul fioros =i bizareria — iat[sinteza elementelor romantice, pe care iar[=i le arat[opera întreag[a lui Eminescu.

Toate aceste elemente, na\ionale =i romantice, cristalizate cum sunt în *Geniu pustiu*, v[desc un fapt din cele mai de seam[pentru literatura noastr[: v[desc adev[rul unit[\ii absolute pe care l-a avut personalitatea lui Eminescu, unitate care s-a dezvoltat, s-a complectat, s-a des[v`r=it mereu, dar care — o singur[bucat[fiind =i o bucat[de marmor[— nu s-a transformat niciodat[.

Dar *Geniu pustiu* î=i are importan\a sa =i pentru biografii lui Eminescu, întruc`t el cuprinde o sum[de amintiri =i de confesiuni pre\ioase asupra vie\ii lui din copil[rie =i asupra predispozi\iilor lui suflete=ti. Traiul la \ar[a lui Toma Nour este reflexul vie\ii la \ar[a lui Eminescu, precum scenele din via\a de student s[rac sunt luate din propria experien\[a poetului; de asemenea descrierea admirabil[=i mi=c[toare a iubirei de mam[, care ne aduce aminte clasicele versuri din poezia *O, mam[* =i care parc[înf[\i=eaz[ochilor no=tri scumpa icoan[a maicei poetului, pe care acesta o adora mai presus de orice pe lume, dup[cum mi-au împ[rt[=it prieteni intimi ai lui. P`n[=i obscura epoc[a vie\ii poetului petrecut[prin Ardeal se lumineaz[destul de bine prin fericitul colorit local în zugr[virea oamenilor =i a împrejur[rilor de dincolo.

Dar însemn[tatea romanului nu se m[rgine=te numai la valoarea lui istoric[-literar[=i biografic[, ci ea atinge =i domeniul estetic.

Ca fond, romanul este o crea\iune viguroas[, care profe\e=te pe viitorul geniu, pe c`nt[re\ul de mai t`rziu al unui neam întreg. Realismul s[n[tos al multor scene, între care acele din episodul cu moara sasului, incendiul ora=ului devastat de honvezi, diferite lupte în mun\i, dovedesc un spirit de observa\ie de-o agerime =i de-o preciziune extraordinar[la un scriitor de 21 de ani. Priveli=tile romantice, din mijlocul unei naturi de basm, =i ingeniozitatea în expunerea înt`mpl[rilor, sunt presemnele fantaziei uria=e care predomin[ opera poetic[ a lui Eminescu din toate timpurile. Reflexiunile filozofice originale =i îndr[zne\e vestesc pe cuget[torul ad`nc din *Satire* =i din *Luceaf[rul*.

Ca form[, romanul are de asemenea calit[\i deosebite. Limba, prea pu\in în[sprit[de unele latinisme =i germanisme datorite mediului cultural ardelenesc, este de-o corectitudine =i de o puritate care uimesc; în ciuda construc\iilor sintactice st`ngace =i naive, ce se repe\esc pe alocurea (d. p. Construc\ia cu "... astfel înc`t..."), viitorul reformator al limbei noastre literare se z[re=te în ad`ncul stilului ce curge limpede =i neîntrerupt. C`t pentru sinceritatea, energia =i verva retoric[a stilului, romanul poate sta =i azi al[turea cu unele din "operile în proz[ale scriitorilor rom`ni.

F[r[îndoiala, romanul are =i defecte — multe chiar, în fond =i-n form[. Pe l`ng[cele relevate, ar fi de remarcat în prima linie insuficien\a observa\iei psihologice, care-i sup[r[toare, apoi exagerarea evenimentelor =i a sentimentelor, repe\irile jignitoare, neclaritatea unor tablouri =i înc[rcarea frazelor cu prea multe frumuse\i c[utate, artificiale.

Cu toate acestea, romanul r[m`ne o lucrare cu valoarea ei literar[ pre\ioas[. Prin faptele istorice din care se inspir[, prin tendin\ele lui na\ionale s[n[toase, prin noble\ea sentimentelor, prin ad`ncimea emo\iilor =i prin av`ntul stilului, — el este una din pu\inele noastre c[r\i de literatur[ aleas[, potrivite a contribui la o buna educa\ie rom`neasc[a genera\iilor tinere.

Ion SCURTU, *Introducere la M. Eminescu: "Geniu pustiu". Roman postum*, Minerva, Bucure=ti, 1904, p. XXIV-XXXV.

Dac[în originile sale =i-n felul de evoluare romantismul nostru se aseam[n[des[v`r=it cu cel francez, în cuprinsul =i spiritul s[u, îns[, se înrude=te de aproape cu =coala romantic[ german[. Eminescu se p[trunsese at`t de mult de felul de sim\ire al acestei =coli, înc`t foarte adesea ne face impresiunea de a fi un Contemporan al sensitivului Novalis; =i cu greu se va g[si în literatura german[de la începutul veacului al nou[sprezecelea vreo idee sau vreun sentiment pe care s[nu-l fi exprimat =i genialul nostru poet în scrierile sale.

Îndeosebi îns[*S[rmanul Dionis* este cum am spus odinioar[, o adev[rat[sintez[artistic[a romantismului german, cuprinz`nd, str`nse ca într-un focar, aproape toate caracteristicile acestei =coli literare.

+i mai înt`i, c`t de caracteristic romantic[este îns[=i ideea filozofic[fundamental[a povestirii!... [...]

Fichte porne=te de la filozofia lui Kant, dar face un pas mai departe; dac[realitatea îns[=i n-o putem cunoa=te niciodat[=i sub nici o condi\iune, ea nu exist[pentru noi; nu exist[dec`t eul, în care se petrec de fapt toate *fenomenele*, exterioare în aparen\[.

Înc[un pas — =i ajungem la *idealismul magic* al lui Novalis, filozofie pe care o ilustreaz[Eminescu în *S[rmanul Dionis.*

Novalis, cel mai exaltat =i mai subiectiv dintre romantici, al c[rui bizar roman, *Heinrich von Ofterdingen*, pare a se petrece în alt[planet[, trage ultimele consecin\e din filozofia lui Fichte: dac[lumea e o crea\iune a *eului*, dac[*fenomenele* sunt în noi, atunci =i spa\iul =i timpul tot în noi sunt, atunci individul e atotputernic =i trebuie s[caute realizarea dorin\elor sale în ad`ncul propriului s[u suflet: e de ajuns s[dore=ti ceva cu intensitate, ca acel ceva s[se realizeze, — chiar dac[ai dori s[te str[mu\i în alt[epoc[sau în alt[planet[.

Romanticilor, cari reprezentau o clas[neputincioas[din pricina împrejur[rilor =i care se selectaser[fire=te dintre naturile lipsite de voin\[st[ruitoare, ce scump[trebuia s[le fie aceast[teorie!... “Fericirea realizat[f[r[munc[=i sfor\are” — iat[o tem[care revine mereu în literatura romantic[german[.

Idealismul magic al lui Novalis a fost ilustrat sub form[literar[de scriitorul romantic danez *Oelenschläger*, în admirabila sa oper[*Lampa magic[o lui Aladin*, o prelucrare a cunoscutului episod din *O mie =i una de nop\i*.

O simbolizare literar[a aceleia=i teorii ne d[=i Eminescu, sub alt[form[, în *S[rmanul Dionis*. [...]

Cu g`ndirea lui ascu\it[ =i viguroas[ Dionis pricepe lumea, o judec[, =i prin aceasta o =i st[p`ne=te parc[... +i pentru a o umili mai bine, =i pentru a sim\i mai bine propria lui superioritate, el o parodiaz[în cunoscutele versuri umoristice, recunosc`nd patimile =i obiceiurile omene=ti, ba chiar sisteme de filozofie, la plo=ni\i =i la m`\e... Este faimoasa *ironie romantic[*, — din crezul =colii germane — izvor`t[ tocmai din dorin\a individului de a se ridica deasupra lumii reale... În aparen\[ nimic nu-i mai dep[rtat de ironie dec`t lirismul; dar oare impresionabilitatea =i spiritul rece de observa\ie nu izvor[sc am`ndou[din aceea=i iritabilitate a sistemului nervos? Romanticii au fost naturi cerebrale; poemele lor ne deschid vaste orizonturi filozofice. La Heine ironia =i lirismul se împletesc în fiecare clip[. [...]

Sub înfiorarea celui mai ferice vis pe care-l poate avea un t`n[r de 18 ani, Dionis adoarme; dar dup[ teoria romanticilor c[ visul trebuie c`t mai bine împletit cu realitatea, pentru ca cititorul — sau privitorul — s[se turbure, s[se dezorienteze, s[piard[sim\ul de obiectivitate =i s[poat[intra cu at`t mai bine în fantaziile poetului (de aici: teatru în teatru, public pe scen[, actori în sal[ etc.), Eminescu =terge cu at`ta îndem`nare linia de desp[r\ire dintre vis =i realitate, înc`t nu numai c[n-o b[g[m de seam[la prima, sau chiar la a doua citire a povestirii, dar n-o putem g[si dec`t printr-o serioas[=i atent[cercetare. [...]

De fapt, Dionis se de=teapt[în vis (adic[adoarme tocmai în momentul c`nd, dup[ spusa autorului, se de=teapt[), ceea ce noi nu b[g[m de seam[, a=a c[ suntem cu at`t mai viu impresiona\i c`nd citim mai departe: “Privi din nou la p[injeni=ul de linii ro=ii — =i liniile începur[ a se mi=ca. El puse degetul în centrul lor — o voluptate sufleteasc[ îl cuprinse... de o m`n[nev[zut[era tras în trecut...”

Îi apar mai înt`i anii copil[riei, cu pove=tile lor despre “z`ne în palate de cristal”; apoi vede r[s[rind “domni în haine de aur =i samur, divanul de oameni b[tr`ni, *poporul entuziast =i cre=tin*”...

(Novalis, Tieck, Wackenroder =i al\i romantici germani vorbesc =i ei cu entuziasm, în toate operele lor, de Europa fervent cre=tin[din veacul de mijloc... “Imperiul cre=tin universal” din evul mediu era idealul lor comun...) [...]

Schimbarea din nou a întregii perspective este de un efect poetic admirabil. Parc[ni se str`nge inima la ideea c[ intr[m din nou, de la lumina zilei, în confuziunea visului fantastic, =i totu=i curiozitatea noastr[ e viu a\`\at[. Dar în cur`nd ne încredin\[m c[ Dionis viseaz[ cu ochii deschi=i, amestec`nd visul cu realitatea, =i în\elegem cu acest prilej c[umbra este portretul, Ruben e Riven, iar “umbrele de pe ceea lume” sunt doctorul =i tat[l Mariei. Desigur, nu s-ar putea aplica mai bine principiul romantic de a împleti c`t mai str`ns închipuirile fantaziei cu lumea real[.

Dar iat[-l pe Dionis în noua lui stare social[. Împ[rt[=im cu d`nsul ad`nca-i mul\umire, =i admir[m fina analiz[psihologic[a autorului, care în\elege foarte bine c[odat[ce-a disp[rut s[r[cia =i nesiguran\a zilei de m`ine, trebuie s[dispar[=i exaltarea min\ii =i nelini=tea sufletului. Cu =tiin\[sau f[r[inten\iune, Eminescu ne l[mure=te astfel în *S[rmanul Dionis* asupra originilor sociale =i asupra cauzelor psihologice ale romantismului... [...]

Gheorghe Panu, în *Amintiri de la “Junimea” din Ia=i*, vorbe=te de *S[rmanul Dionis*, “faimoasa nuvel[a lui Eminescu, care a întrecut ca elucubra\ie filozofic[tot ce se produsese p`n[atunci la *Junimea*. +i dac[nu ar fi limba, acea limb[frumoas[a lui Eminescu — îns[limb[cu preten\ie =i emfatic[în *S[rmanul Dionis* — nuvela ar fi fost considerat[ca o extravagan\[a unui ascet, torturat de foame, de sete =i de abstinen\[, =i sl[bit prin flagela\iuni zilnice”.

Cu aceasta, Panu aduce în discu\iune valoarea întregii literaturi romantice. Se pune întrebarea: o povestire care în \es[tura ei înfr`nge legile naturii, poate ea s[aib[valoare literar[statornic[? Dac[e adev[rat c[pentru critic, caracterul fantastic al unei întregi =coli literare indic[împrejur[ri sociale anormale — dar oare trebuin\a de a se dezrobi de legile neînduplecate ale naturii s[nu fie

sim\it[uneori =i de omul cultivat? C[a=a este, ne-o arat[imensa r[sp`ndire =i popularitate a povestirilor fantastice de Hoffmann, Poe, Gogol etc. Fermec[toarea =i gra\ioasa *Undine* de Dela Motte Fouqué, ori *Povestea lui Peter Schlemihl* de Chamisso au o reputa\ie universal[=i sunt cunoscute de orice om instruit.

Din acest punct de vedere *S[rmanul Dionis* poate fi pus al[turea de povestirile lui Hoffmann =i de tot ce fantazia a creat mai interesant în literatura romantic[a tuturor vremurilor — cu at`t mai mult cu c`t mijloacele întrebuin\ate de Eminescu sunt simple =i sugestive, ferite de orice manierism =i de orice complica\ie zadarnic[.

Dar problema mai are =i o alt[fa\[. Foarte adesea fantazia d[numai *cadrul*, în care autorul pune un fond de adev[r etern omenesc. Cu atare inten\ie simbolic[, fantasticul este în literatur[de-o întrebuin\are universal[: romanticul Shakespeare, clasicul Goethe, realistul Dickens, adic[corifeii tuturor =colilor moderne, — ca s[nu mai pomenim de literatura antic[=i medieval[— nu se sfiesc de a recurge la miraculosul care leag[n[copil[ria marii mul\imi. În *Faust*, tragedia etern[=i fundamental[a vie\ii omene=ti, contrastul dintre nem[rginirea dorin\ii =i m[rginirea puterii de realizare este simbolizat[cu ajutorul unui cadru extrem de fantastic, împrumutat str[vechilor supersti\ii ale poporului.

În *acest* în\eles =i cu *aceast[* inten\ie e întrebuin\at miraculosul =i de c[tre genialul nostru poet. [...]

C[întreaga *Junime*, afar[de d. Maiorescu, considera povestirea lui Eminescu ca o “extravagan\[neiertat[”, e a=a de interesant, înc`t ar putea forma subiectul unui articol deosebit. Evident îns[c[poetul era pe deplin con=tient de imensa superioritate a culturii =i cuget[rii sale, a=a c[nici nu-=i mai lua osteneala de a l[muri pe ascult[tori...

Ceea ce deosebe=te pe Eminescu de to\i scriitorii însemna\i pe care i-a avut \ara p`n[ acum este faptul c[ el a fost tot pe at`ta g`nditor c`t =i poet. Intelectual n[scut, înzestrat cu o cultur[vast[, el a judecat de la o mare în[l\ime via\a omeneasc[, a =tiut s[aleag[p[r\ile eterne de cele trec[toare, =i mai ales pe *acelea* le-a cristalizat în operele sale. Din acest punct de vedere, poate fi asem[nat clasicului Goethe. Opera lui Eminescu r[m`ne nemuritoare, ca =i dragostea pe care în versuri geniale a exprimat-o, ca =i orizonturile filozofice asupra vie\ii =i societ[\ii omene=ti, pe care ni le deschide în poeziile =i povestirile sale.

H. SANIELEVICI, “*S[rmanul Dionis*”, în “Via\a rom`neasc[”, IV, 1909, nr. 6, iunie, p. 399—425.

Cea mai de seam[deriva\ie a panoramei omenirii este la Eminescu n[zuin\a de a g[si principiul vie\ii, de a scrie cu alte cuvinte o literatur[filozofic[. Dac[, prin urmare, pe de o parte, îmbr[\i=`nd metoda cronologic[ =i ciclic[, se îndrepta spre istoria \[rii, pe de alta, în proiecte de nuvele, se încerca s[ se uite în dosul aparen\elor =i s[ dea o solu\ie existen\ei. Una din cele dint`i schi\e cu aer metafizic este aceea pe care am g[sit potrivit a o intitula *Avatarii faraonului Tlà*. În ea este pe scurt vorba de metempsihoz[, =i anume de reîncarn[rile unui faraon. Pomenindu-se de Egipt în primul r`nd cu momente =i imagini din cunoscutul *Egipet*, publicat în octombrie 1872, nuvela a fost scris[ cu toat[ probabilitatea la Viena, dar nicidecum mai înainte, fiindc[ puterea de abstrac\ie filozofic[ are forma academic[ a vremilor de studen\ie. Nu ne g`ndim aici s[ar[t[m izvoarele la ceea ce poate avea un punct de plecare neb[nuit, întruc`t Eminescu m[rturise=te a fi avut obiceiul s[ str`ng[vechituri de pe la anticari, din care traducea într-un *Fragmentarium* (=i exist[într-adev[r o parte din acesta), dezvolt`nd apoi ideile pe socoteal[proprie. [...]

A spune acum, precum se spune de obicei prin manuale, c[*S[rmanul Dionis* ilustreaz[teoria transcendentalit[\ii formelor intui\iei, p[str`ndu-se prin urmare în marginile criticismului kantian, înseamn[ a cerceta lucrurile superficial =i a da nuvelei o valoare de con\inut mai mic[ dec`t are în realitate. S[încerc[m numai s[coment[m în spirit kantian nuvela =i vom vedea îndat[în ce contradic\ii =i absurdit[\i c[dem. [...]

C`t despre regresiunea în epoca lui Alexandru cel Bun, ea este, în\eleg`nd lucrurile în marginile transcendentalismului, absurd[. În afar[de faptul de a înf[\i=a o por\iune de durat[, Alexandru cel Bun e un fenomen ce se impune con=tiin\ei mele cu o necesitate pe care o garanteaz[tocmai caracterul de aprioritate al cadrului intuitiv. Toate magiile din lume nu pot crea o aparen\[pentru care lipse=te substan\a ocult[ce a provocat-o odat[. Lumea nu este pentru mine dec`t reprezentare, dar aceste reprezent[ri se supun unor înl[n\uiri ce scap[cu totul oric[rei puteri de amestec al con=tiin\ei. În schimb, odat[înf[\i=at[în anume determina\iuni de timp =i spa\iu =i sub anume categorie de raporturi, reprezentarea devine, prin înse=i legile spiritului, universal valabil[.

Adev[rul este c[Eminescu porne=te de la Kant, îns[construie=te în spirit schopenhauerian. Timpul =i spa\iul nu sunt numai cadre intuitive ale unei umanit[\i concrete, c[ci individul ascuns sub numele Zoroastru, Dan, Dionis este un prototip. Ele sunt de fapt modalit[\i ale unei substan\e în actul de a se realiza ve=nic. [...]

Va s[zic[Dionis întrupeaz[un archeu spiritual (lu`nd aceast[ expresie paracelsian[ în în\elesul de idee, a=a cum o folose=te poetul), pe *omul cel ve=nic*, “din care r[sare tot =irul de oameni trec[tori” =i pe care fiecare îl are l`ng[sine sub forma umbrei. Este oare în sens spa\ial-istoric reprezentarea lumii crea\ia izolat[, deci arbitrar[, a *omului ve=nic*? În acest fel de subiectivism anarhic n-a c[zut nici Fichte. Al[turi de archeul Zoroastru-Dan-Dionis, exist[un num[r incomputabil de archei, care to\i laolalt[alc[tuiesc substan\a divin[, Cosmul spiritual. […]

Sistemul lui Eminescu este a=adar un panteism spiritualist, asem[n[tor =i cu spinozismul =i cu idealismul lui Fichte, cu deosebirea c[pentru Spinoza lumea întins[e un atribut al substan\ei, pe c`nd aci numai o reprezentare, =i cu aceea, fa\[de Fichte, fapt ce pe de alt[parte îl apropie de Schopenhauer, c[se d[o satisfac\ie mai mare individualismului prin acele tipare de factur[platonician[. El înlocuie=te pestetot Voin\a prin Dumnezeu. Îns[, natural, spiritualismul lui Eminescu e valabil numai în cadrul fantastic al nuvelei. Afar[de aceasta, poetul descrie archeii în stilul în care Leibniz î=i define=te monadele. […]

S[nu se cread[, cu toate acestea, c[, înjgheb`nd o astfel de arhitectur[cosmic[, Eminescu s-a dep[rtat cu mult de Schopenhauer. Sugestiile au putut s[vin[de la chiar filozoful german. Astfel, acesta vorbe=te în termeni de tradi\ie spiritualist[de raporturile între microcosm =i macrocosm, cel din urm[fiind =i el pe plan absolut voin\[=i reprezentare, ca fiecare din elementele microcosmice în el con\inute. […]

Eminescu era, construind aceast[lume monadologic[acordat[printr-o armonie prestabilit[, direct sub imperiul lui Leibniz, pe care, în 1876, îl cita într-un proiect de scrisoare c[tre ministrul instruc\iei. […]

Dar, a=a cum f[cuse cu Kant, Eminescu citea =i pe Leibniz sub c[l[uza lui Schopenhauer. +i-ntr-adev[r, în Schopenhauer se g[sesc toate materialele de construc\ie pentru *S[rmanul Dionis*. […]

Filozofia teoretic[a lui Eminescu este de bun[seam[eclectic[, dar prezint[un interes de originalitate prin chipul cum din ea r[sar propozi\iile g`ndirii practice. Din acest al doilea punct de vedere se cade s[determin[m =i valoarea de esen\ialitate a elementelor ce o compun. Pesimism se g[se=te pe alocuri, cu o not[, cum am v[zut, mai degrab[afectiv[, dar aceast[atitudine nu serve=te drept premis[pentru nici o concluzie practic[. Transcendentalismul sluje=te îndeosebi ca tem[literar[=i este, sub raportul g`ndirii totale, indiferent, fiindc[ de vreme ce se admite necesitatea lumii obiective, pu\in intereseaz[ s[ =tim cauza ei metafizic[, r[m`n`nd hot[r`t pentru orice filozofie c[experien\a începe cu reprezentarea. Eminescu arat[tendin\e pozitiviste pe care le putea avea deopotriv[fiind

sau nefiind kantian. Heraclitismul de izvor schopenhauerian d[=i el prilej la frumoase compuneri. Nu este nici el un moment central de g`ndire, dat fiind c[, abstr[g`nd de la sensul metafizic ce i se poate da, el e un loc comun al oric[rei concep\ii despre lume, nefiind alta dec`t defini\ia fenomenului. Mai serios ar fi platonismul, prin acel factor ideal constant pe care îl aduce în r`ul experien\ei =i care ar îndrept[\i p`n[ la un punct conservatorismul poetului, îns[ Eminescu nu profeseaz[ r[m`nerea pe loc, împietrirea în tipuri, ci evolu\ia natural[. Atunci unde este miezul g`ndirii eminesciene? În primatul naturii =i al corelatului ei uman, instinctul. Între suprema con=tiin\[ metafizic[, oglind[ îndurerat[ a spiritului Universului, =i fericirea topirii în Neant, nu exist[ dec`t dou[moduri de existen\[cu putin\[, dintre care unul este adev[rat: modul ra\ional, caricatur[îng`mfat[ a Ideii absolute, idealismul ce se minte pe sine =i viseaz[ s[ mi=te inerta mas[ cosmic[; =i modul automatic, imagine a Mor\ii ve=nic creatoare, care nu gre=e=te niciodat[. Optimismul =i pesimismul poetului, pentru cine le socote=te antinomice, se pot concilia astfel: dec`t con=tiin\a mai bun instinctul, dec`t instinctul mai bun[moartea.

Dup[felul specialit[\ii lor, cercet[torii lui Eminescu au g[sit o orientare sau alta, sau mai multe împreunate. În afar[de înr`urirea filozofiei kantiene =i schopenhaueriene, e greu de dovedit izvoarele unei cuget[ri care trateaz[ problemele fundamentale ale oric[rei g`ndiri. Putem îns[dovedi, precum am f[cut, raza de cultur[.

Eminescu citeaz[pe Heraclit, lucru foarte firesc, dar teoria devenirii e un loc comun nu numai al g`ndirii filozofice, dar =i a celei populare. Se constat[o mare apropiere de elea\i. Dup[Parmenide mi=carea e aparen\a, real[este numai starea pe loc a substan\ei divine. Dar Ideile platoniciene sunt =i ele factori constan\i în cadrul c[rora se petrece procesul fenomenal. Pitagora crede în metempsihoz[, platonicienii sunt emanati=ti. Toate aceste lucruri sunt =i în Eminescu. Dar unde nu sunt? Buddha sau Pitagora, Platon sau Schopenhauer, Kant sau Parmenide, Giordano Bruno sau Spinoza, iat[c`teva momente ale unei istorii ce se izbe=te de pere\ii tari a dou[ serii de r[spunsuri posibile, care apar în genere împerecheate: devenire — r[m`nere pe loc; empirism — transcendentalism; teism sau panteism.

Nefiind vorba de o g`ndire construit[ în vederea unui sistem oficial, ci numai de un num[r de date pentru folosul spiritual propriu, sau pentru alc[tuirea unei podele pe care s[ se înal\e o politic[ =i o etic[, pe baza a simple fragmente segregabile dar nedefinitive, vom fi oric`nd în stare s[ar[t[m cu ce alte g`ndiri seam[n[cugetarea lui Eminescu, dar s[-i ar[t[m pas cu pas izvoarele, în afar[de acelea cu totul b[t[toare la ochi, nu. [...]

Structural romantic[, opera lui Eminescu are dou[limite între care penduleaz[: sentimentul na=terii =i sentimentul mor\ii. La mijloc, ca moment vital maxim, se afl[erotica lui, o erotic[mecanic[, sub nivelul con=tiin\ei diurne. Toat[existen\a cuprins[între cele dou[coordonate are o mi=care somnolent[, =i c`nd nu apar\ine de-a dreptul regimului oniric, ea cap[t[cel pu\in forma tipic[a visului. Eminescu tr[ie=te în general sub lun[.

Locul visului este îns[somnul =i e curios a vedea c`t de mult a cultivat poetul acest început de extinc\ie a con=tiin\ei. [...]

În împrejur[rile hot[r`toare ale existen\ei lor, dup[ un zbucium mare sau dup[ o fericire mare, eroii lui Eminescu dorm. Lucrul acesta se înt`mpl[cu Toma Nour din *Geniu pustiu*, care, în urma unei violente turbur[ri morale, simte “o t`mpire cumplit[a organelor de cugetare =i sim\ire” =i c[-i “e somn înainte de toate”. El e de p[rere c[naturile tari dorm =i înainte =i dup[catastrof[. [...]

Basmul *F[t-Frumos din lacrim[* e plin de somnuri. [...]

Nuvelele cuprind =i ele mult element hipnotic. *S[rmanul Dionis* e o poveste în care punctul de plecare e somnul eroului =i vis[rile lui, f[r[ca aceasta s[înl[ture alte somnuri concentrice, ca acela al lui Dionis =i al iubitei sale, care acolo în lun[se simt, dup[jocul de c[r\i, ap[sa\i de somn =i adorm, ea în pat, el îngenuncheat al[turi cu capul l`ng[bra\ul ei. Existen\a lui Euthanasius e o dormitare lung[=i nici Ieronim c[lug[rul nu dispre\uie=te somnolen\a. [...]

Nuvela *Avatarii faraonului Tlà* e o succesiune de adormiri. Baltazar doarme =i viseaz[pe o strad[din Sevilla, apoi doarme în groapa de cimitir în care e aruncat ca mort, doarme beat în pivni\a cu statui de piatr[. Ioan Vestimie din alt[încercare intr[, ca umbr[, în odaia de culcare a unei femei =i doarme cu ea în pat. Într-alt[schi\[, *Visul unei nop\i* de *iarn[*, un copil adoarme în luntre =i viseaz[. [...]

În proz[, visul apare la Eminescu înc[din operele cele mai vechi. Am relevat în *Geniu pustiu* înclinarea spre somn a lui Toma Nour. [...]

Nu trebuie s[uit[m desigur c[l[s`ndu-se în voia legii de desf[=urare a visului, Eminescu, ca scriitor, avea în vedere =i temele literare corespunz[toare. Trecerea presupus[a duhului lui Vestimie în trupul lui Alexandru în urma unei formule magice seam[n[aidoma cu transla\ia sufletului lui Octave de Saville din *Avatarul* lui Gautier în persoana lui Olaf Labinski.

În nuvela *Avatarii faraonului Tlà* punctele de ob`r=ie oniric[sunt foarte numeroase, ne vom opri îns[numai la acelea în care ideea de vis este neted afirmat[de poet sau cel pu\in presupus[. Cer=etorul Baltazar, care e o reîncarnare a faraonului, doarme pe o strad[a Sevillei =i viseaz[c[se întinde =i se contrage =i

“poate lua orice form[din lume”, devenind aci ghebos =i gros, aci uscat ca \`rul. Deodat[ simte c[ se str`nge repede =i devine un gr[unte într-un g[lbenu= de ou, în mijlocul c[ruia se zv`rcole=te ca o furnicu\[, simte c[ în fine cre=te, c[ aripi îi înghimp[ umerii, c[-i cresc tuleie. Într-un cuv`nt, Baltazar nebunul, care strig[cucurigu pe str[zile Sevillei, se viseaz[coco=. Oric`t[ inten\ie artistic[ s-ar g[si în aceste r`nduri de a dibui în con=tiin\a adormitului ideea individual[a faraonului, factorul oniric este totu=i învederat în schimbarea de volum a vis[torului, fenomen ce se înt`lne=te în unele somnolen\e halucinatorii. De altfel Baltazar are un vis genetic. În locul apelor =i a domei, figura\ii ale nucleului primar, apar, de data asta, albu=ul =i coaja unui ou, eul fiind embrionul. Îns[în dom[se afla de obicei un mort, care e chiar privitorul. Aici adormitul-plod este însu=i cadavrul din dom[, fiindc[Baltazar va muri într-adev[r, contr[g`ndu-se mereu într-un punct negru, mic, p`n[ce nu va mai r[m`nea din el “nimic”.

Mai departe, cer=etorul e înmorm`ntat într-un cimitir. Con=tiin\a înt`iei personalit[\i a disp[rut. C`nd un nou gr[unte de cugetare se ive=te în el, Baltazar viseaz[ c[ se de=teapt[ într-o sal[ zgomotoas[ de bal. Trezit apoi ca marchiz de Bilbao, el are un vis ciudat. Un eu al lui, care nu este el, viseaz[ a fi f[cut anume fapte pe care el le face într-adev[r. Cele dou[ euri se înt`lnesc în cele din urm[=i unul omoar[pe cel[lalt.

+i mai t`rziu, în alt[ epoc[, reapare mortul într-o biseric[. E desigur o nou[ întrupare a faraonului. Angelo nu-i îns[ dec`t într-o stare cataleptic[. Tot ce simte el e de natur[oniric[, =i într-adev[r el viseaz[rigiditatea paralitic[a lui Vestimie, fiindc[aude tot ce se vorbe=te în juru-i =i vede prin pleoapele l[sate bol\ile gotice ale paraclisului =i f[clia de cear[de la capul lui, f[r[a se putea clinti, chiar cu o pl[cere”de a fi mort”. [...]

Prin urmare, chiar dac[macabrul eminescian ar veni uneori din izvoare literare, el este în generalitatea lui o predispozi\ie psihic[fundamental[, care se poate simboliza în viziunea oniric[, de obicei autoscopic[, a unui mort.

Acela=i lucru se poate spune despre imaginea “domei”. Eminescu are adesea nevoie de ea spre a des[v`r=i cadrul arhitectonic al nara\iunii, îns[mai totdeauna de acest element se leag[impulsiunea subcon=tient[de a se trage spre un embrion de întuneric, spre un loc originar, cavernos, în care orice ecou al vie\ii dinafar[s[se sting[. “Doma” este la Eminescu figura\ia extinc\iei prin regresie în s`nul cosmic, =i pe o dimensiune mai mic[, un indiciu de memorie genetic[. Na=terea înseamn[, microcosmic, o repeti\ie a Facerii, a ie=irii din haosul întunecat, moartea reprezint[antitetic o reîntoarcere c[tre nimicul primar. Evit`nd orice

subtilitate de un caracter =tiin\ific arbitrar, este evident totu=i c[trupul omului adormit =i mai ales obosit tinde a relua, instinctiv, linia încol[cit[prenatal[=i c[subcon=tientul nostru cultiv[icoana cavit[\ii. Oricum, mitologia simbolizeaz[diminuarea con=tiin\ei prin recluziuni ovulare. Precursori ai gnosticismului ca Simon Magul afirmau paralelismul dintre genera\ie uman[=i Genez[, f[c`nd din p`ntecele matern un loc cosmic. G`ndirea lui Eminescu, ad`nc cosmogonic[, e urm[rit[de ideea capetelor opuse ale existen\ei micro- =i macrocosmice, fapt ce explic[=i marea gravitate, cu mult asupra afectivului comun, a no\iunii “mam[”. Eremitul eminescian se str`nge ca un foetus al lumii într-o pe=ter[, spre a relua înc[din via\[forma nimicului neformat. Într-o astfel de grot[tr[ie=te sihastrul din *Povestea magului:*

> “Acolo prin ruini, prin st`nci gr[m[dite,
> E pe=tera neagr[s[hastrului mag;
> Stejari pr[v[li\i peste r`uri cumplite
> +i stanuri b[tr`ne cu mu=chi coperite;
> Încet se cutremur copacii de fag.”

Voind s[dea feciorului de înp[rat înv[\[tura adev[ratei în\elepciuni, care e somnul cu visele, icoan[a ve=nicei mor\i, b[tr`nul îl duce într-o hal[ subp[m`ntean[, cu obi=nui\ii muri negri-ebenini ca ni=te “negre oglinde de tuci lustruit” =i care au rostul de a sugera o bezn[, organizat[totu=i printr-o geometrie de idei latente. Doctorul de Lys, voind a ini\ia pe Angelo în tainele Clubului “Amicii Întunericului”, îl duce într-o cavitate asem[n[toare cu muri “ca de c[rbuni un=i cu undelemn” =i care e “pe=tera demonului amorului”. [...]

Doma cap[t[de multe ori forma modest[a pe=terii sau a ruinii. Euthanasius vie\uie=te într-o pe=ter[, Mihnea din *Grue-S`nger* de asemeni. Un eremit din *Povestea magului* st[în scorburi. Templul arab de care se vorbe=te acolo e un soi de “dom[”. Petru Rare= locuie=te =i el într-o astfel de ruin[tur[, care acum e o biseric[dac[sau t[tar[. Marchizul de Bilbao coboar[într-o subteran[mare cu boltiri în muri, b[iatul din povestea *Frumoasa lumii* se las[pe cel[lalt t[r`m, adic[într-o groap[întunecoas[. [...]

Un lac albastru e în *C[lin-Nebunul,* altul în *Miron =i frumoasa f[r[corp,* c`te unul în *F[t-Frumos din lacrim[* =i în *S[rmanul Dionis.*

E neap[rat ceva oniric ori mitologic într-asta? Nu. Sunt reprezent[ri fire=ti de natur[în care intr[o predilec\ie pentru ap[. Cu toate acestea, dac[cercet[m cu de-am[nuntul opera lui Eminescu, d[m de un substrat mecanic =i de unul metafizic, care, f[r[s[ia acestor imagini lacustre valoarea de simple reprezent[ri,

le atrage într-o ierarhie de valori psihice mai înalte. Chiar lacurile din basmele mai sus amintite nu mai sunt curate am[nunte peisagistice. Ca mai toate compunerile de acest fel, *F[t-Frumos din lacrim[* cuprinde mult[figura\ie simbolic[. +i mai mult[pune Eminescu. Toate faptele din aceast[poveste au caracterul visului cosmogonic. Înt`lnim insula cu doma. Din zbor F[t-Frumos va vedea un alt lac întins, luciu, "în a c[rui oglind[b[laie se sc[lda în fund luna de argint =i stelele de foc". (Zborul =i încunjurarea de ape sunt imagini tipice în visurile copiilor =i în visele fabuloase ale umanit[\ii.) În *S[rmanul Dionis* eroul ajunge =i el în lun[zbur`nd =i-=i a=eaz[ iubita "pe malul mirositor al unui lac albastru, ce oglindea în ad`ncu-i toat[cununa, de dumbrave ce-l încunjura =i deschidea ochilor o lume întreag[în ad`nc". Apoi zide=te cu închipuirea un palat la marginea unui mare fluviu cu ostroave. În mijlocul acestor ostroave, trec`nd pe un pod str[veziu, petrece Maria. Frumoasa f[r[corp din alt[poveste înoat[noaptea într-un lac imobil, a=a cum Cezara va înota în mare:

"+i de=i în lac înoat[,
El nu mi=c[nici se-ncrea\[,
Ca o floare-i aninat[
De oglinda cea m[rea\[..."

Imobilitatea miraculoas[a acestor ape care oglindesc firmamentul se explic[prin aceea c[ele fac parte dintr-o geografie transcendent[care a abolit mi=carea =i nu sunt dec`t ni=te ceruri. [...]

C`nd eroul eminescian nu caut[, ca Toma Nour, apa spre a se îneca în ea, el urm[re=te cel pu\in voluptatea scaldei =i a înotului. Eminescu însu=i era un bun înot[tor. Eroii s[i nu se scald[ îns[ în r`uri ci în imense lacuri lunare ori în mare, spre a se sim\i în voia hulei cosmice. În *Umbra mea*, cei doi tineri intr[în apele de aur ale lunii =i se stropesc unul pe altul cu lungi =iroaie =i stropi de stele. Cezara se av`nt[ îns[ de-a dreptul în ocean =i se las[ îmbr[\i=[rii lui zgomotoase, t[ind din c`nd în c`nd cu bra\ele undele albastre, înot`nd c`nd pe o coast[, c`nd pe spate, "tologindu-se voluptos pe patul de valuri". Lucru nu f[r[t`lc, în sf`r=itul pe care Eminescu urm[rea s[-l dea nuvelei, moartea eroilor avea s[se înt`mple pe mare. Castelmare trebuia s[-i caute noaptea în larg. Cezara s[rea înot în valuri, venea =i Ieronim într-o barc[=i dup[aceast[înv[lm[=eal[cadavrele îmbr[\i=ate ale celor doi tineri se vedeau plutind pe ap[, întoarse adic[în elementul matern.

Pare mai în\eleas[acum frecven\a icoanelor marine la Eminescu, poet al unei \[ri atunci f[r[litoral. În povestea *F[t-Frumos din lacrim[*, o cetate frumoas[se

oglinde=te “într-o mare verde =i întins[ce tr[ie=te în mii de valuri senine, str[lucite, care treier[aria m[rii încet =i melodios p`n[ unde ochiul se pierde în albastrul ceriului =i în verdele m[rii”. Ora=ul în care tr[iesc Ieronim =i Cezara e pe marginea unei m[ri, împ[ratul din *Împ[rat =i proletar* cuget[ pe \[rmul m[rii, Orfeu, Napoleon în *Memento mori* stau întuneca\i de g`nduri l`ng[ mare, fata de crai, eroina din felurite drame apar la fereastra unei ruin[turi pe o st`nc[marin[. [...]

Neptunismul este la Eminescu o atitudine fundamental[, care apare =i mai clar[dac[o reducem la un anume tip de vis, existent, cum am v[zut, în opera eminescian[. No\iunea de vis trebuie luat[în sens larg, analogic. Exist[o percep\ie a universului în stare de trezie, o cunoa=tere descriptiv[care devine, implicit =i în aceea=i clip[, logic[. Percep\ia oniric[e ira\ional[, inconsistent[=i simbolic[. Ea pune direct spiritul în mijlocul proceselor elementare, f[r[popas reflexiv. C[aceast[percep\ie se constat[în vis, mit ori poezie, lucrul nu implic[o diferen\[de esen\[. Totu=i poezia de tip oniric se distinge prin aceea c[subiectivitatea poetului, care în fond e un factor inteligibil, e absorbit[de simbolistica obiectiv[a visului =i a basmului, ca momente ira\ionale concrete, dep[=ind orice ini\iativ[artistic[. Vis[torul e un simplu instrument automat în m`inile visului. [...]

Proza eminescian[se bucur[de o pre\uire empiric[, =i aceea m[rginit[, dedus[din dogma c[Eminescu nu poate fi dec`t mare. C`nd aceast[proz[a început a c[dea sub judecata critic[, s-a v[zut =i aci c[respectul de lucrul tip[rit întunec[în\elegerea paginilor postume. S-a zis, de pild[, c[publicarea filelor de manuscris “scoboar[” pe poet, care este “un detestabil romancier, un romancier mult mai slab dec`t d-nii X sau Y”. Este adev[rat c[ *Geniu pustiu* e o scriere nesf`r=it[de tinere\e, pe care poetul a p[r[sit-o fiindc[multe fragmente le-a tras în *S[rmanul Dionis*. Dar ea e departe de a pune pe poet în stare de a fi dispre\uit de str[in. L[s`nd deoparte c[ un autor tr[ie=te prin toat[ opera lui, prin sl[biciuni ca =i prin t[rii, judecata critic[ se întemeiaz[ =i pe valori de rela\ie istoric[. Stufoasa salcie neagr[ cu firele neamestecate c[z`nd pe un monument funerar l`ng[ care mediteaz[ un t`n[r cu privirea solemn[, cu ochi de marmor[, cu mare \ilindru negru pe cap, toate acestea fac dintr-o gravur[mediocr[pe un volum cu idile de Gessner un document de “stil” al vremii. Stilul epocal al unui autor mare poate s[plac[chiar f[r[substan\[universal[=i el se adaog[umanit[\ii ca o fine\[arheologic[pentru estetul erudit, înf[ptuind acel echilibru între efemer =i st[t[tor, ce face tr[inicia marii opere. *Die Leiden de jungen Werther* este o scriere mediocr[, av`nd mai mult ca oricare alta stilul epocii, mirosul arheologic al secolului. Dogmatismul e stric[tor totdeauna criticii, care trebuie s[porneasc[de la valorile adev[rate, nu de la acelea pe care le-ar da sub defini\ia unui

gen. Eminescu e un detestabil romancier, îns[tot a=a de detestabil ca Goethe, Jean Paul, Tieck, Hoffmann, fiindc[nu este deloc romancier în chipul analitic =i narativ francez sau englez =i nici nu trebuie judecat ca atare. Pentru el, vorbele “roman”, “nuvel[” nu au acela=i în\eles cu soiurile corespunz[toare ale noastre de azi. “Dès qu’une vérité dépasse cinq lignes, c’est du roman”, zice Jules Renard, =i aceasta trebuie s[fi fost socoteala lui Eminescu, care avea de spus c`teva adev[ruri lungi, îns[nu despre lumea obiectiv[ci despre aceea a închipuirii sale. Eminescu, împreun[cu to\i romanticii germani, în\elege nara\iunea în proz[ca dezvoltare de fenomene onirice =i de st[ri de contempla\ie. Prozele lui sunt de fapt poeme.

Judecat ca poem în proz[romantic, *Geniu pustiu* aduce în literatura noastr[nota lui personal[. De altfel, ce oper[în proz[la 1869 ar putea s[ne fac[s[dispre\uim acest fragment =i ce mare varietate =i dezvoltare a luat proza rom`neasc[ pentru ca paginile acelea s[ devin[ inutile? În ele g[sim de fapt înt`iul (=i unicul) jurnal interior rom`nesc construit a=a cum Goethe l-a început în al s[u *Werther*. Stilul s[u e ur`tul negru, fantomatic, trecut de la gravur[la umbr[, cu o nelini=te ira\ional[în felul celeia a lui Adalbert von Chamisso. De=i corpul scrierii e f[cut dintr-un memoriu (biografie — zice Toma — scris[în form[de nuvel[), introducerea este =i ea memorialistic[, uscat[, grav[, f[r[înfloriri de prisos. Cititorul, pentru a-i reg[si ritmica spontan[, trebuie s[fac[desp[r\irile dup[fiecare idee =i s[renun\e la c[utarea unei logici narative. [...]

Însemn[rile sunt în genere organizate, dar nu-=i pierd deloc caracterul unei experien\e stricte ori unei impresiuni imediate, de aceea pentru un t`n[r de 19 ani astfel de pagini sunt departe de a fi mediocre. [...]

C`teva r`nduri cuprind formularea unui fenomen sufletesc numit azi de psihologi “le déjà-vu”:

“Un om pe care-l cuno=team f[r[a-l cunoa=te — una din acele figuri ce \i se pare c[ai mai v[zut-o vreodat[-n via\[, f[r[s-o fi v[zut niciodat[...”

Sunt apoi cuget[ri na\ionaliste (“p[tura superpus[” e definit[de pe acum) care nu aduc nimic în nara\iune, dec`t plastica lor sarcastic[, care totu=i încarc[=i mai mult atmosfera =i a=a grea de dezgust[ri =i idealuri nel[murite:

“Divor\ul =i adulterul umbl[cu fe\ele boln[vicioase, spoite din gros, m[=ti vii, pe stradele noastre: z`mbind femeilor le st`rpe=te, z`mbind b[rba\ilor îi usuc[, =i cu toate astea noi le d[m serb[ri =i le sacrific[m nop\ile iernilor noastre, ne cheltuim tinere\ea, care-ar trebui s[ apar\in[ lucrului =i familiei... C`t despre inteligen\a noastr[— genera\iune de amploia\i... de semidoc\i... oameni cari calculeaz[cam peste c`\i ani vor veni ei la putere... inteligen\[fals[, care cunoa=te

mai bine istoria Fran\ei dec`t pe aceea a Rom`niei — fiii unor oameni veni\i din toate unghiurile p[m`ntului, c[ci adev[ra\ii copii de rom`ni înc[n-au ajuns s[înve\e carte... oameni în fine care au f[ptur[=i caracter de la ta\ii greci, bulgari, =i numai numele de la mam[...”

Mai încolo e definirea cosmopolitismului:

“— Cosmopolit? adaose el încet, cosmopolit sunt =i eu; a= vrea ca omenirea s[fie ca prisma, una singur[, str[lucit[, p[truns[de lumin[, care are îns[at`tea colori. O prism[ cu mii de colori, un curcubeu cu mii de nuan\e. Na\iunile nu sunt dec`t nuan\ele prismatice ale Omenirei…”

Ideile acestea sunt sincere, le vom reg[si mai apoi în doctrina politic[a poetului. Aci ele, fire=te, nu creeaz[o lume obiectiv[, dar înf[ptuiesc stilul conspirativ, exaltat =i vizionar, nicidecum naiv, de vreme ce ideile în=ile nu sunt naive. Mi=c[rile eroilor au de asemeni solemnitatea vagabonzilor romantici gotici, boemi nu în u=ur[tate, ci în reverie metafizic[. Iat[o gravur[de epoca Schelling — Jean Paul Richter:

“Într-o noapte venisem la Toma. Luna str[lucea afar[=i în cas[nu era lum`nare. Toma sta vis`nd pe patul lui =i fum`nd în lungi sorbituri din un ciubuc lung, =i focul din lulea ardea prin întunericul od[ii ca un ochi de foc ro=u ce ar sclipi în noapte.”

E adev[rat, pagina cu fata c`nt`nd la pian a fost scoas[de Eminescu =i folosit[aiurea, analiza sentimental[, nu. Umflarea sufletului peste marginile capacit[\ii zilnice ar fi fad[azi, dac[Eminescu n-ar scrie neted, ca pe o sc`ndur[, f[c`nd perceptibil[forma vechiului sentimentalism. Îl vom reg[si mai departe în memorialul lui Toma Nour. E de observat c[, cu oric`te st`ng[cii, acesta înf[\i=eaz[înt`ia încercare serioas[ înainte de Rebreanu de a v`rî via\a ardelean[, or[=eneasc[, \[r[neasc[=i eroic[, totdeodat[, în literatura rom`n[. Memorialistul s-a n[scut la \ar[ în Ardeal, mam[-sa a murit cu furca-n m`n[, a fost dus[pe n[s[lie la o biseric[de lemn, pe groap[ardea o lum`nare de cear[galben[. M[rit[la modul romantic =i chiar cu “witz”-uri, alt[pagin[las[totu=i s[se vad[existen\a \[r[neasc[a =colarilor ardeleni, pe care Slavici i-a descris realistic [...]

Gesticula\ia e sacerdotal[, înc[rcat[de enigme:

“Într-o manta ce parc[nu mai putea sus\inea lupta cu v`ntul, intr[ t`n[rul =i palidul meu amic, dar paloarea sa era mai ad`nc[, era v`n[t[, buzele seci =i str`nse, r`sul amar =i peste m[sur[silit, ochii turburi, p[rul s[u negru într-o dezordine cumplit[.

— Ioane! strig eu, ce ai? I-apuc m`na =i m[uit fix în ochii lui.

— Nimic, zise el r`z`nd, nimica!... ea moare.

— Cine moare, pentru Dumnezeu?

— Ea! zise el...”

Peisajul, omul, totul e ridicat la misticitatea romantic[=i p`n[ =i l[tratul unui c`ine pare a fi o profe\ie. [...]

Iubirile sunt melancolice, într-o înflorire nebun[a vie\ii:

“Prin straturile de flori roiau fluturii nop\ii... arborii înflori\i î=i plecau ramurile îngreunate de flori albe =i roze pe frun\ile noastre, parfumul îmb[t[tor al prim[verei umpluse cu suflarea sa r[coare =i virgin[piepturile noastre, gur[-n gur[îi sorbeam suflarea; ea cu genele jum[tate închise nu rezista defel desmierd[rilor mele melancolice...”

Omul n[ucit caut[pierderea con=tiin\ei în ritmica naturii:

“...Eram t`mpit, absurd, idiot. Astfel stam adesea înmorm`ntat în iarba mirositoare, alba=tri =i mici fluturi de var[roiau prin flori, un soare cald îmi ardea drept în cre=tet, totul era frumos cum îs frumoase zilele de var[... eu singur numai nu cugetam nimica. Zile întregi cutreieram c`mpii p`n[ce dedeam de r`u. Acolo, de pe podul lui de lemn, m[ uitam în valurile galbene cum zburau repezi cior[ind, valuri turburi ca sufletul meu sterp, turburi =i neoglindoase ca inima mea moart[. Apa limpede ca cristalul a izvoarelor nu-mi pl[cea — c`nd dedeam îns[de ea, începeam a o amesteca cu bastonul p`n[ ce, turburat[ de p[m`ntul cel negru, era icoana vie a g`ndurilor mele.”

În partea a doua în care se poveste=te revolu\ia de la 1848, stilul se schimb[, =i, de=i mai r[m`ne ceva din vagabondajul rural din romantismul germanic, nuvela e mai crud[, mai realist[, cu o repeziciune narativ[remarcabil[. [...]

S[lb[ticia fabuloas[, geologismul gigantic, eroismul dac automatic din at`tea proiecte eminesciene î=i g[sesc de ast[dat[un cadru istoric, mai aproape de realitate, de=i nu realist, fiind înv[luit în cea\[neagr[romantic[. [...]

Eminescu descrie revolu\ia f[r[fals[sentimentalitate, ba chiar cu cruzime, m[rind doar dimensiunile. Este v[dit c[în ardeleanul învr[jbit el vede umanitatea nobil[a acestei priveli=ti abrupte. Cutare dialog e laconic, realistic, zugr[vind mai bine dec`t orice considera\ie psihologic[ hot[r`rea primitiv[=i calmul acestor fiin\e t[cute ale p[durii. [...]

C`nd Eminescu cade pe tema s[lb[ticiei, paginile lui sunt mai totdeauna m[re\e. Romanul avea s[ aib[ un sf`r=it vrednic de un erou al mun\ilor carpatici. Toma Nour s-ar fi înfundat în Siberia boreal[, mai aproape de oceanul în care pusese Valhalla, =i ar fi patinat spre nord, pe noaptea cu lun[. [...]

S[rmanul Dionis nu are nici m[car c`t *Geniu pustiu* structura nuvelei, ci e o adev[rat[ poem[. Pentru a fi o nuvel[ fantastic[ în felul celor ale lui Poe sau Hoffmann, ar trebui s[ aib[ un cifru care s[ se dezlege p`n[la fine. Dar ea n-are arcane ci r[m`ne enigm[ de la început p`n[la sf`r=it. De altminteri, Eminescu

însu=i, întrebat de junimi=ti dac[Dionis viseaz[sau nu, a r[spuns ironic: “Da =i nu”. Dionis, bizuit pe aprioritatea formelor intui\iei, deschide o carte astrologic[, face un semn magic =i se treze=te în alt veac. Mai face un semn =i se afl[în lun[. Apoi se de=teapt[=i bag[de seam[c[a visat. Cititorul r[m`ne nedumerit dac[prive=te lucrurile sub specia epic[, dar dac[nu uit[c[materia povestirii apar\ine poeziei, în\elege c[sub un lan\ de viziuni se ascunde un simbol, nerezolvabil, infuz. Ca =i în *Luceaf[rul*, încercarea de a dezlega ra\ional simbolul duce la absurditate, fiindc[poemul nu e tratarea pas cu pas a ideii, absorbirea, sublimarea ei. Cu o bog[\ie poetic[superioar[, dezlegat[de orice observa\ie, e tratat[în fond =i aici, ca =i în *Geniu pustiu*, priveli=tea moart[, f[r[om, pus[acum nu în zona hiperborean[, ci în lun[. Disocierea sim\ului de dimensiune =i durat[, în forma “ar[t[rilor colosale” de o parte, a stagn[rii timpului de alta, sunt cheile poemului. Materia o constituie Edenul selenar, terenul abrupt, vulcanic, pe care via\a foie=te uria=. Suavitatea grea a acestor viziuni ne e familiar[. Dionis =i Maria î=i zidesc palatul dintr-un =ir de mun\i. Colonadele lui sunt de st`nci sure, stre=inile, codri str[vechi. R`pi nem[surate duc de la castel p`n[ în valea unde curge un fluviu a=a de lat înc`t con\ine insule acoperite cu dumbr[vi. Aerul e înec[tor de arome. T[m`ia se încheag[ în scorburi, prundi=ul apelor e de ambr[. Cire=ii, a=eza\i în =iruri, scutur[ floarea ca o z[pad[. Florile, miraculoase, zboar[ c`nt`nd în aer. Greierii r[gu=esc de c`ntarea frenetic[, p`nzele de p[ianjen se întind în veci nerupte =i at`t de groase înc`t Maria poate s[ treac[ peste ele. Maria merge ca o lunatec[, înt`i, fire=te, fiindc[se afl[în lun[, dar =i pentru c[nu poate nimeni sta în acest mediu virgin f[r[s[fie anulat de vitalitatea lui. Poemul culmineaz[cu intuirea extatic[=i muzical[a empireului:

“Odat[el î=i sim\i capul plin de c`ntice. Asemenea ca un stup de albine, ariile roiau limpezi, dulci, clare în mintea lui îmb[tat[, stelele p[reau c[ se mi=c[ dup[ tactul lor; îngerii ce treceau sur`z`nd pe l`ng[el îng`nau c`nt[rile ce lui îi treceau prin minte. În haine de argint, frun\ile ca ninsoarea, cu ochii alba=tri, care luceau întunecat în lumea cea solar[, cu s`nuri dulci, netezi ca marmora, treceau îngerii cei frumo=i, cu capete =i umbre inundate de plete; iar un înger, cel mai frumos ce l-a v[zut în solarul lui vis, c`nta din arf[un c`ntec at`t de cunoscut... not[cu not[el îl prezicea...”

Cu *Cezara* Edenul devine terestru. Intriga de nuvel[, roman\ioas[, e lipsit[de importan\[. Descoperim =i aici ideea latent[. Dup[ce a f[cut teoria vie\ii automatice, eroul porne=te spre insula lui Euthanasius. Acolo este Edenul, f[r[nici o fiin\[ra\ional[, în care Euthanasius, simbol al euthanasiei, se desface în mijlocul elementelor. Dragostea demonic[de la început, senzualitatea Cezarei pot s[ni

se par[cam copil[re=ti. Umorul plastic, jean-paulizant, este îns[adev[rat. Iat[un c[lug[r:

“...Pe una din c[r[ri vedem un c[lug[r b[tr`n merg`nd spre poarta m`n[stirei, cu m`inile unite la spate. Rasa i-e de =iac, e-ncins cu g[itan alb, metaniele de l`n[ sp`nzur[c-un col\ din s`n, papucii de lemn se t`r`ie =i cl[np[iesc la fiecare pas. Barba alb[-i cam rar[, ochii ca z[rul neexpresivi =i cam t`mpi\i; nimic resignat sau ascetic în el.”

Eminescu face portrete v[zute cu lupa, descriind fa\a ca pe o frunz[cu toate fibrele ei, ca pe un cristal fin, într-un chip pictoric care ar fi al lui Th. Gautier, dac[n-am g[si la poetul nostru mai mult[via\[:

“Dar ce frumoas[, ce plin[, ce amabil[era ea! fa\a ei era de o albea\[chilimbarie, întunecat[numai de o viorie umbr[, transpari\iunea acelui fin sistem v`nos, ce concentreaz[idealele artei în boltita frunte =i-n acei ochi de un albastru întuneric, cari sclipesc în umbra genelor lungi =i devin prin asta mai dulci, mai întuneco=i, mai demonici. P[rul ei blond pare o brum[aurit[, gura dulce cu buza dedesupt pu\in mai plin[p[rea c[cere s[rut[ri, nasul fin =i b[rbia rotund[=i dulce ca la femeile lui Giacomo Palma. At`t de nobil[, at`t de frumoas[, capul ei se ridica c-un fel de copil[roas[m`ndrie, astfel cum =i-i ridic[ caii de ras[ arab[, =-atunci g`tul înalt lua acea energie marmoree =i doritoare totodat[ca g`tul lui Antinous.”

Cum e tratat obrazul a=a =i peisajul. În loc s[analizeze, lentila urie=e=te acum. La mediu st`ncos, Eminescu se complace în terenul decrepit, spart, sf[r`mat de g`ng[nii =i buruieni, la c`mp deschis m[re=te îns[vegeta\ia, o îndese=te, o face înc`lcit[ pentru pa=ii omului =i aromatic[. *Cezara* e poemul tocmai al vie\ii instinctuale, al des[v`r=itului nudism. Ieronim poza gol pictorului, fata goal[se arunc[în ocean:

“În zilele calde, ea se dezbr[ca =i, l[s`ndu-=i hainele-n boschet, se cobora la mare. Chip minunat, ar[tare de z[pad[ în care t`n[ra delicate\[, dulcea moliciune a copil[riei era întrunit[cu frumuse\ea nobil[, coapt[, suav[, pronun\at[a femeii. Prin transparen\a general[a unei peli\i netede se vedeau parc[vinele viorii =i, c`nd piciorul ei atingea marea, c`nd sim\ea apele muindu-i corpul, sur`sul s[u devenea iar nervos =i s[lbatec ca toat[ copil[ria ei; în lupt[ cu oceanul b[tr`n ea se simte întinerind, ea sur`de cu gura încle=tat[ de energie =i se las[ îmbr[\o=[rei zgomotoase a oceanului, t[ind din c`nd în c`nd cu bra\ele albe undele albastre înot`nd c`nd pe o coast[, c`nd pe spate, tologindu-se voluptos pe patul de valuri.”

Înnebunit[de voluptate, Cezara alearg[goal[spre lac, intr[în dumbrava lui Euthanasius, trec`nd astfel pe sub arbori, înt`lne=te pe Ieronim =i \ip[de fericire

îmbr[\i=`ndu-l. E o scen[ferin[, arm[s[reasc[, cea mai viguroas[reprezentare din literatura noastr[a sublimit[\ii dragostei animalice.

În fragmentele de nuvele ce ne-au mai r[mas e prea pu\in[materie pentru a putea judeca pe Eminescu, care nu apare totu=i niciodat[aplecat c[tre analiz[=i construc\ie epic[. Cele mai realiste încerc[ri, ca acelea de a zugr[vi via\a patriarhal[, sunt descriptive, altele de-a dreptul fantastice. Rela\iile sociale moderne sunt înf[\i=ate întotdeauna st`ngaci. În *Avatarii faraonului Tlà*, poveste neterminat[ =i nerotunjit[, oglindind întocmai mentalitatea senza\ional[ a t`n[rului poet, sunt totu=i pagini în stare de a da sugestii unui autor fantastic. Cobor`rea lui Tlà în piramid[, analiza eului metafizic al individului, simbolismul panteistic al consult[rii Isidei, nebunia cosmogonic[a lui Baltazar, castelul putrezind sub colb al marchizului de Bilbao (Eminescu e un mare poet al prafului), be\ia cu vin închegat din bute, salonul de basm tapetat cu atlas alb din Clubul “Amicii Întunericului”, unde tinerii în hain[neagr[au veste cu flori ca crinul, m[nu=i ca m[rg[ritarul =i bumbi de diamant la man=et[, sunt inven\ii poetice care bucur[ochiul =i imagina\ia, =i cum Eminescu unea întotdeauna ideea cu imaginea, ca în *S[rmanul Dionis*, ca în *Archaeus*, am mai fi avut, dac[tr[ia, un num[r de proze fantastice, lipsite de orice zgur[realistic[, alimentate numai pe dedesubt de complexe intelectuale.

George C{LINESCU, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I-V, Editura Cultura na\ional[, Bucure=ti, 1934—1936. Se reproduce textul din edi\ia revizuit[, publicat[în *Opere*, vol. 12, Editura pentru Literatur[, 1969, p. 186-187, =i XIII, Editura Minerva, 1970, p. 38—47, 119—121, 281—284, 288—297, 545—556.

Proza literar[a lui Eminescu s-a bucurat, pare-se, de o pre\uire mai mic[; va fi contribuit la asta =i concep\ia purit[\ii genurilor, at`t de dominant[ în critica veacului trecut. Proz[ de poet, ner[spunz`nd regulilor epice =i compl[c`ndu-se în fantastic, nuvelele eminesciane au fost socotite un fel de exerci\iu interesant, c`nd de teme, identificate at`t de scrupulos, c`nd de frumuse\i expresive, cu at`tea ecouri, str[lucite e drept, din =i înspre poemele lui. V[zute oarecum dinafar[, sau numai în caracterul lor “livresc”, de influen\e romantice, nuvelele particip[ în realitate la toate acele mari poeme de maturitate ale lui Eminescu, între care cea mai ad`nc[e *Luceaf[rul,* la toate acele mituri lirice, în care se afl[temeliile personalit[\ii lui. +i nu trebuie s[trecem cu vederea nici acea încercare de tinere\e care este *Geniu pustiu*, socotit[numai de importan\[biografic[=i ca un exerci\iu, din care s-au desprins unele tr[s[turi portretistice ale *S[rmanului*

Dionis, sau din care s-au reluat unele pasagii foarte apropiate textual =i trecute în cea mai însemnat[povestire fantastic[a lui. La drept vorbind, nuvelele lui Eminescu nu sunt fantastice dec`t în m[sura în care e =i *Luceaf[rul*, faptele desf[=ur`ndu-se pe un plan de fantasticitate; miezul lor este îns[cu totul simbolic, traduc`nd o viziune liric[, alc[tuind etapele unui mit al vie\ii. S-ar p[rea c[ exclusiv experien\a erotic[ formeaz[ centrul lor; de la *Geniu pustiu* (1869) la *F[t-Frumos din lacrim[* (1876), trec`nd prin *S[rmanul Dionis* (1872—73) p`n[la *La aniversar[* (1876), povestirile eminesciane sunt str[b[tute de o linie groas[: obsesia fericirii prin iubire. Obsesie comun[tuturor romanticilor =i tem[absorbant[în toat[lirica lui. Nu vom încerca s[le schimb[m îns[=i axa; vom accentua îns[c[Erosul eminescian este =i o modalitate de cunoa=tere în centrul vital al personalit[\ii lui. Numai c[aceast[personalitate, departe de a fi expresia unui instinct, limitat la poten\ele lui rudimentare =i transfigurat prin art[, este expresia unui titanism, a unui demonism în sensul goethean al cuv`ntului; demonism care ia dimensiuni cosmice, care implic[în erotism îns[=i ideea de geniu. Eminescu face din cunoa=terea metafizic[un act de posesiune cosmic[. [...]

Erotica eminescian[particip[=i ea la o spiritualitate, la un destin, este ea îns[=i o esen\[a voin\ei noastre, care nu ne p[r[se=te în nici o experien\[metafizic[. Demonism sau titanism sunt forme de experimentare ale absolutului, în tot ce implic[alc[tuirea noastr[uman[. Fixa\i, ca într-un cadru relativ, în voin\[, fie manifestat[ca erotism sau eroism, nu putem tinde spre absolut, spre idee dec`t în aceste condi\ii date; ba chiar natura, în în\eles de peisaj, este o dimensiune a cosmosului, pe care Eminescu o transpune în toate viziunile lui fantastice. At`tea “insule” misterioase, at`tea peisaje lunare, serafice sau interastrale, sunt =i ele ni=te Idei ale naturii, ni=te arhetipuri, c[tre care tindem. Asemuirea celor mai idealizate, mai spiritualizate peisaje din *Luceaf[rul* =i din *Scrisoarea I*, din *S[rmanul Dionis* dau cosmosului o unitate, o expresie eman`nd dintr-o Idee. Pentru Eminescu, voin\a este un complex, compus din Eros, din Natur[=i Eroism. Cadre ale Demonismului s[u, ele sunt =i cadre ale unei metafizici v[zute în mod sensibil. [...]

Geniu pustiu, oric`t s-ar încadra în epoca de forma\ie, istorice=te vorbind, a geniului eminescian, este =i o *prefigurare* a întregii lui structuri; prefigurare a titanismului, a demonismului din *Luceaf[rul,* din *F[t-Frumos din lacrim[* =i din *S[rmanul Dionis.* +i a= zice c[este o prefigurare a îns[=i “filozofiei practice” eminesciene. Eroismul lui Toma =i Ioan, luptele lor cu ungurii prefigureaz[=i ideea de na\iune =i de voin\[colectiv[, pe care-o afl[m în articolele lui politice =i în portretul lui Mircea din *Scrisoarea III.* +i e caracteristic pentru Ideea de na\ie eminescian[c[individuarea, în eroism, are un sens tot colectiv, c[voievodul se

identific[în înf[\i=are, în port, în solidarizarea cu “s[r[cia =i nevoile =i neamul” =i cu natura, prieten[autohton[, vr[jma=e du=manului. În germen, în laten\ele lui interioare, cu tot caracterul de *Sturm und Drang, Geniu pustiu* prefigureaz[întreaga structur[eminescian[. F[t-Frumos din lacrim[nu lupt[oare pentru satisfac\ia celor doi împ[ra\i, nu se subordoneaz[ideii de supunere a dou[state? El nu lupt[cu zmeii, adic[nu lupt[cu r[ul, pentru sine, ci pentru lini=tirea a dou[împ[r[\ii, una b`ntuit[de primejdia r[zboiului, alta de furia oarb[a Ghenarului. Eroism modest, ca al lui Mircea, eroism supus unor Idei. [...]

Toma Nour de la iubire absolut[trece la fapt[, sf`r=ind prin revolu\ie. Luceaf[rul e un Demon, în care spiritul e senin, pacificat prin îns[=i con=tiin\a suprem[ a esen\ei lui superioare. Dezam[git în iubirea p[m`ntean[, la care condescinde o clip[, se retrage în demnitatea lui cosmic[, într-un dispre\ olimpian de alt[sfer[. Erotica pasional[din *Geniu pustiu*, din *Venere =i Madon[*, din *Înger =i Demon* este at`t de spiritualizat[, înc`t sl[biciunea instinctului apare numai ca o posibil[c[dere a geniului. [...]

Erosul, la Eminescu, penduleaz[între spiritualizare =i frenezie pasional[, în categoriile demonicei romantice, fie c[termin[anarhic sau conciliant, fie c[se refugiaz[-n vis. Dar *Luceaf[rul* însumeaz[un echilibru interior, o st[p`nire de sine care impune o alt[ categorie, un fel de clasicism coordon`nd universul nu numai pe axa pasiunii, ci =i pe aceea a unei prototipii a spiritului. În *Cezara*, al c[rui caracter pasional, frenetic este, f[r[discu\ie, evident, =i unde demonul (Ieronim) este confiscat într-o izolare de cosmic “*égoisme à deux*”, se schi\eaz[totu=i o dram[în spiritul lui. T`n[rul schimnic nu finalizeaz[în pasiune, f[r[s[oscileze. Pentru întregirea tipului demonic eminescian, care se prefigureaz[în Ioan =i Toma din *Geniu pustiu*, cu etica izb[vitoare a pasiunii prin fapt[civic[, ce duce la stingerea individului, trebuie s[\inem seama =i de unele am[nunte semnificative ale lui Ieronim,]nainte de a-=i g[si absolutul în pasiunea izolatoare. Cezara este, desigur, o C[t[lin[n[valnic[, un demon al pasiunii; dar personalitatea eminescian[este aici prezent[în trei profiluri. Nuvelele lui Eminescu nu sunt altceva dec`t disocia\ii ample ale eului s[u, procese dialectice rezolvate liric ale personalit[\ii lui, alc[tuit[din elemente divergente.

Sensul de titanism al acestei personalit[\i ne apare mai clar ca oriunde în proza poetic[, la a c[rei în\elegere trebuie s[particip[m pe planul mitologiei lirice; afabula\ia ei extravagant[sau fantastic[este indiciul cel mai clar c[Eminescu a c[utat aici un domeniu mai liber, ca s[-=i ad`nceasc[personalitatea. Defini\ia lui, citat[din *Geniu pustiu*, dat[[romanului, care “este metafora vie\ii”, în acest în\eles trebuie luat[. +i într-adev[r, ce sunt scrisorile lui Euthanasius, ale

lui Ieronim =i ale Cezarei dec`t trei ipostaze lirice a trei tendin\e divergente, care luptau în spiritul poetului?

Concluzia chiar de este refugiul în pasiune, s[nu uit[m c[ea trece prin alte dou[trepte preliminare, care apar\in acelei personalit[\i disociate a poetului, acelui titanism de care spiritul lui d[dovad[.

Îndemnul la Nirvana al lui Euthanasius este o ipostaz[; îndemnul la pasiune al Cezarei este alta; dar mai este un îndemn, la platonism, al lui Ieronim, adresat Cezarei. Neexperien\a t`n[rului c[lug[r în ale vie\ii prefigureaz[ un avertisment al viitoarei experien\e a Luceaf[rului; c[ci, biografic vorbind, nu numai intrinsec, *Luceaf[rul* condenseaz[ nu numai o experien\[, ci o sum[ de experien\e, de dezam[giri sentimentale. At`tea ecouri de roman\[, în imagini, în atitudini, at`tea ecouri cosmogonice, at`tea ecouri elegiace, care se împletesc]n substraturile de sensibilitate ale poemei, sunt =i o m[rturie textual[(care oric`nd se poate face, într-un studiu tehnic) c[*Luceaf[rul* exprim[o experien\[plenar[, nu numai artistic[, dar =i spiritual[. Dar s[desprindem =i aceast[prefigurare de demon c[zut, cu rezisten\e subcon=tiente mai mult, a lui Ieronim, prefigurare ce ne l[mure=te de o parte titanismul eminescian, iar de alta ne ofer[=i un am[nunt din Erosul lui at`t de complex. Ieronim e un Luceaf[r latent, nerealizat, obnubilat de n[vala pasional[a Cezarei. [...]

Demonismul eminescian str`nge toate aceste elemente, mai pu\in revolta, în *S[rmanul Dionis*, alc[tuit din dou[ fe\e, una a b[tr`nului dasc[l, ce \ine universul în “degetul lui mic”, =i alta a Luceaf[rului, ce cuprinde-n esen\a lui puterea dragostei spiritualizate, absolute, care se confund[cu îns[=i cunoa=terea. Dionis e o alt[ipostaz[a Erosului =i Demonului eminescian. Într-un fel, este mai mult dec`t Luceaf[rul, într-altul, mai pu\in dec`t el. Luceaf[rul este integrat esen\ei platonice a geniului, de=i subordonat Demiurgului, care a trebuit s[-l dezlege de condi\ia eternit[\ii, s[se întrupeze, devenind o prezen\[ca =i palpabil[C[t[linii. Dar =i întrup[rile lui sunt fantastice; Luceaf[rul este Demon, esen\[pur[, în cer; pe p[m`nt ia chip de Neptun =i “t`n[r Voievod”; îns[=i na=terea lui este tot de esen\[cosmic[. Întrupat din Mare, apoi din Haos, Luceaf[rul nu-=i pierde esen\a lui superioar[, în cele dou[ipostaze terestre, în care-i apare C[t[linei. N[scut din haosul în care Demiurgul a pus sc`nteia vie\ii (*Scrisoarea I*), vrea s[ se întoarc[ în haos; adic[ în condi\ia pur uman[; spectacolul ireconciliabilei lui esen\e cu a C[t[linei îl reintegreaz[ în sfera lui de Demon. Drumul lui Dionis este invers, de la p[m`nt la cer, de la condi\ia uman[la cea etern[. Dionis are în sine for\a titanic[de a anula timpul =i spa\iul. For\[interioar[care face posibil[o interferen\[=i o transpunere de euri; migra\iunea sufletului este semnul acestui

titanism. Satisf[cut în Eros, identific`nd pe Maria (numele nu e simbolic?) cu o treapt[ a absolutului, o face s[ participe la acela=i titanism =i transpunere de euri: din epoca lui Alexandru cel Bun, trec am`ndoi, într-un drum interastral, invers cu drumul Luceaf[rului din cer spre p[m`nt, în lun[, care e sediul Demiurgului; p[m`ntul transformat într-o m[rgea, at`rnat[ de g`tul Mariei, e o reduc\ie a macrocosmului la microcosm, o transpunere în planul cosmic; elementul oniric, pornit de la înc`lcite semne astrologice, este o prelungire, pe cale de vis, a eului, p`n[la pragul esen\ei divine. Doma lui Dumnezeu, simbol al Demiurgului, care este totu=i ascuns ca un mister suprem într-o figura\ie de arhitectur[sacr[, nu e nicidecum, cum ne suger[d. C[linescu, un simbol al “extinc\iei”, ci însu=i marele mister, for\a suprem[, Demiurgul. Aici Eros =i Demon vor s[se identifice =i cu Demiurgul. Voin\a de a se socoti el însu=i Dumnezeu, de a de\ine taina timpului, spa\iului =i cauzalit[\ii, este suprema treapt[a problemei personalit[\ii eminesciane. Oniricul n-are aici sens erotic, ci pur spiritual, este îns[=i puterea absolut[a Visului, care d[poetului iluzia c[s-a ridicat la esen\a cea mai pur[a personalit[\ii, la ideea de personalitate creatoare, început =i sf`r=it al lumii, *Logosul* însu=i. Ruperea visului =i rec[derea în timp =i spa\iu, ca =i refacerea identit[\ii cosmice, în treptele ei prestabilite are sensul unei veritabile “cenzuri transcendente” a unei fine de neprimire, din partea misterului, a Marelui Anonim. Geniul este, desigur, o copie a Demiurgului. În Luceaf[rul subordonarea e clar[, de=i esen\a platonic[a geniului este de natur[demiurgic[. Dar ca s[fie “dezlegat” de nemurire, geniul are nevoie de permisiunea suprem[. Însu=i faptul c[poate fi de*zlegat* de eternitate, ca de o vraj[, c[poate s[se integreze =i naturii lui umane, este semnul categoric al limitelor concep\iei despre demon la Eminescu. Demonul poate lupta împotriva r[ului pur, împotriva Mumii P[durii =i a Ghenarului, împotriva Demonului v[zut în fa\a lui pur negativ[. F[t-Frumos, dup[ce înl[tur[r[ul, se integreaz[în natura lui demonic[, de for\[suprafireasc[(în în\elesul goethean), =i în absolutul iubirii. Dionis, întrupare totalitar[a Demonului, cunoa=tere ultim[a misterului, în spirit faustic, =i identificare în Eros, încearc[s[dep[=easc[înse=i for\ele titanice ale lui F[t-Frumos. Titanismul eminescian este îns[subordonat Demiurgului, iar singura lui condi\ie de a se identifica absolutului \ine de Eros, de principiul prin care Demiurgul s-a relevat sie=i, creînd universul din fecundarea haosului, care este mama, el fiind tat[l, iar lumea — o întrupare a acelui “dor nem[rginit” (*Scrisoarea I*).

Cosmogonia eminescian[structureaz[concep\ia de Eros =i Demon, care este îns[=i axa personalit[\ii poetului. [...]

Proza poetic[eminescian[nu este jocul suplimentar al unui geniu în marginea poeziei lui; ea se integreaz[într-un sistem de mituri lirice, într-o structur[a personalit[\ii, oferindu-ne un întreg spa\iu spiritual, înl[untrul c[ruia putem descifra mai clar viziunea cosmic[a poetului. Departe de a fi un produs pur livresc, cum cred unii, derivat din romantica german[, =i mai departe de a fi un sector de fantasticitate pur[, de lips[de fr`n[ a imagina\iei, proza literar[ cuprinde tot at`tea trepte de valori spirituale =i ipostaze ale ideii de personalitate. P[trunz`nd-o în esen\ele ei, vom p[r[si imaginile tipologice, sociale sau freudiene — închegate de critic[în jurul operei eminesciane; structura ei este mult mai complex[, v[zut[în toate firele care-o-mpletesc. F[r[s[c[dem în simplificarea în care-au c[zut unii, dar =i f[r[s[subtiliz[m, ca al\ii, într-un v`rtej de izvoare, unele sigure, altele probabile sau numai imaginare, sco\`nd figura poetului dintre lianele erudi\iei, e mai firesc s[ne adres[m operei, care ne pune la dispozi\ie elementele fundamentale ale structurii lui Eminescu. Timpul lucreaz[în favoarea lui, iar istoria literar[, oric`te izvoare va mai putea s[adune, =i dup[cei cincizeci de ani de la moartea lui, nu va izbuti s[-i surpe statua magnific[sub un morman de vreascuri. Arborele vie\ii spirituale eminesciene cre=te, tot mai înalt, tot mai r[muros, din îns[=i inima lui, ca arborele din pieptul sultanului, acoperind continentele cu umbra-i m[rea\[. Eminescu este un univers de precise contururi, de reliefuri complexe, de ape vii, cuprinse între meridiane fixe. Tot ce-a c[zut din ceruri streine pe acest p[m`nt fertil a fost transformat în substan\[ proprie; tot ce v`nturile erudi\iei vor mai aduce de-acum încolo nu va putea s[doboare pe cel mai falnic arbore al poeziei noastre. Fo=netul frunzelor moarte nu va acoperi niciodat[fo=netul frunzelor care-au crescut din seva =i din trunchiul lui.

Pompiliu CONSTANTINESCU, *Eros =i Daimonion*, în “Revista Funda\iilor”, V, 1939, nr. 7, iulie, p. 84—100.

Romantica poveste [*Geniu pustiu*], cuprinz`nd numeroase episoade, scris[ într-un stil de mare tensiune patetic[, amestecat cu note realiste =i cu multe descrieri înc[rcate de culoare, prezint[ interesul de a ne face s[ în\elegem conexiunea motivelor în sufletul t`n[rului scriitor Eminescu. Mul\i critici s-au întrebat ce putea uni în fiin\a acestuia pe poet cu doctrinarul politic =i na\ional? *Geniu pustiu* se îns[rcineaz[s[ne dea dezlegarea acestei probleme. Omul romantic, a=a cum ie=ise din epoca luciferian[, sf[r`m[toare de leg[turi, a Revolu\iei franceze, din marile sinteze speculative ale idealismului post-kantian, în care orgoliul cuget[rii omene=ti, f[uritoarea lumii, atinsese culmile lui cele mai înalte, din lup-

tele pentru na\ionalitate ale Germaniei, cu tot ce determinaser[ele în direc\ia exalt[rii trecutului =i a poporului, romantica fiin\[rezultat[din încruci=area tuturor acestor influen\e cuprindea în sine acel suflet complex în care un individualism excesiv putea coexista cu o înfl[c[rat[sensibilitate na\ional[. Toma Nour este un exemplar din aceast[categorie. El este arhetipul eminescian.

Tendin\e asem[n[toare se reg[sesc în *S[rmanul Dionis* (C. L., 1872—3) care, folosind unele fragmente din *Geniu pustiu*, s-a dezvoltat totu=i ca o compozi\ie autonom[. De data aceasta, eroul este un metafizician care reflecteaz[la subiectivitatea spa\iului =i timpului =i, prin urmare, a imaginii noastre despre lume organizate în formele lor. [...] Dar subiectivitatea spa\iului =i timpului nu produce la Kant concluzia c[noi putem dispune în voie de ele. Sensul teoriei kantiene a cunoa=terii este tocmai s[fundeze obiectivitatea constr`ng[toare a =tiin\ei. Abia printre urma=ii lui Kant se trag alte concluzii, =i anume în dou[ direc\ii diferite. Mai înt`i, dac[lumea experien\ei este construit[de noi prin folosin\a formelor subiective ale intui\iei, atunci avem dreptul s[nu-i acord[m mai mult[seriozitate dec`t oric[rei glume a spiritului nostru. O und[ de ironie, anul`nd dispozi\ia lor patetic[, trece prin operele poe\ilor romantici, de la Tieck la Heine. Este vestita ironie romantic[, dedus[de filozofi ca Schelling sau Solger din epistemologia kantian[=i metafizica idealist[a lui Fichte. În sufletul lui Eminescu a r[sunat =i aceast[coard[a sensibilit[\ii romantice, mai cu seam[în unele din operele tinere\ii. Dac[lumea este visul sufletului, nu suntem îndrept[\i\i s-o privim cu z`mbet, distrug`nd prin actul ironiei situa\ii pe care imagina\ia noastr[le crease mai înt`i cu toat[gravitatea? [...]

Alt[concluzie a kantismului =i idealismului lui Fichte este tocmai aceea pe care o trage Dionis. Ea este concluzia idealismului magic, reprezentat de Novalis, care, dezvolt`nd mai cu seam[ pozi\iile idealismului lui Fichte, afirm[ în *Fragmentele* sale: “Orice credin\[ este minunat[ =i creatoare de minuni: Dumnezeu exist[ în clipa în care cred în el”. Sau în alt[ parte (Fr., 596): “Visam c[l[torii în univers. Dar universul nu este oare în noi? Nu cunoa=tem ad`ncimile spiritului nostru. Drumul misterios trece îns[prin interiorul nostru. În noi sau nic[iri este eternitatea cu lumile ei, cu trecutul =i cu viitorul”. Dispun`nd de posibilitatea de a coordona dup[ voie =irul fenomenelor, Dionis, devenit c[lug[rul Dan, tr[ie=te în lumea lui Alexandru cel Bun =i iube=te pe Maria, fiica sp[tarului Tudor Mesteac[n. Cei doi îndr[gosti\i, folosind mijlocul dezv[luit de b[tr`nul mag evreu Ruben, întreprind o c[l[torie în Lun[, dar, c`nd Dan îndr[zne=te g`ndul profanator c[el ar fi însu=i Dumnezeu, puterea de sus, rectific`nd îndr[zneala idealistului magic (=i p[r`nd a afirma odat[cu aceasta o limit[obiectiv[opus[

av`nturilor g`ndirii), îl fulger[=i-l pr[bu=e=te în abis. Marginile dintre vis =i realitate se =terg cu totul c`nd Dionis se treze=te ca un bolnav, care în delirul s[u continu[ s[ se cread[ Dan, s[ iubeasc[ în Maria zilelor noastre pe aceea din vechime =i s[ ia pe anticarul Riven drept maestrul Ruben de alt[dat[. Numai c`nd delirul i se potole=te, Dionis recunoa=te pe adev[rata Marie =i c[s[toria lor pecetluie=te cucerirea unei fericiri. Totu=i “cine este omul adev[rat al acestor înt`mpl[ri, — Dan ori Dionis?... Fost-au vis sau nu, asta-i întrebarea. Nu cumva înd[r[tul culiselor vie\ei e un regisor, a c[rui existen\[n-o putem explica? Nu cumva suntem asemenea acelor figuran\i, care, voind a reprezenta o armat[mare, trec pe scen[, încunjur[fundalul =i reapar iar[=i? Nu este oare omenirea istoriei asemenea unei astfel de armate ce dispare într-o companie veche spre a reap[rea în una nou[, armat[mare pentru individul constituit în spectator, dar acela=i num[r m[rginit pentru regisor? Nu sunt aceia=i actori, de=i piesele sunt altele? E drept c[dup[fundal nu suntem în stare a vedea. — +i nu s-ar putea, ca cineva tr[ind, s[aib[momente de o luciditate retrospectiv[, care s[ni se par[ca reminiscen\ele unui om ce de mult nu mai este?”. Început[=i continuat[în spiritul idealismului magic, povestirea sf`r=e=te schopenhauerian, prin amintirea regizorului (voin\a universal[!) care mi=c[dinapoia culiselor vie\ii pe to\i muritorii, ca pe scena unui teatru. Asocierea celor dou[motive se poate urm[ri =i în fragmentul filozofic *Archaeus*, publicat din manuscrisele tinere\ii de I. Scurtu (în *Scrieri politice =i literare*, 1905). Imaginea lumii ca un teatru, condus din umbr[de un regizor =i a oamenilor ca actori, venea din antichitate, din aforismele lui Epictet =i Marc Aureliu, unde o g[siser[desigur Calderon =i Shakespeare, marile modele ale romanticilor. Dar pe c`nd în antichitate, compara\ia era menit[s[sprijine pietatea stoicului supus armoniei prestabilite a lumii, în care fiecare are îndatorirea s[-=i sus\in[rolul ce i-a fost încredin\at de Logosul universal, aceea=i compara\ie are la Eminescu scopul de a divulga comedia vie\ii =i a conduce la ataraxie prin sf[r`marea iluziilor de=arte. Lumea ca o structur[în care nimic nu se poate schimba constituie fundalul de metafizic[eleat[, absorbit[din Schopenhauer, pe care se desprind nu numai strofele *Glossei*, dar =i marea compozi\ie a *Luceaf[rului*.

Tudor VIANU, *Marii creatori. M. Eminescu,* în *Istoria literaturii rom`ne moderne* de +erban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Casa +coalelor, Bucure=ti, 1944, p. 256—258.

Se poate afirma, f[r[putin\[de t[gad[, c[Eminescu a fost =i în ordinea prozei literare un me=te=ugar tot pe at`t de iscusit =i de str[lucitor ca =i în ordinea poeziei. Nu numai pentru c[ am`ndou[tulpinile î=i trag fiin\a din aceea=i

unic[r[d[cin[, dar =i pentru c[el a turnat în am`ndou[ tiparele o aceea=i esen\[ subtil[ =i pentru c[ a urm[rit, cu aceea=i r`vn[, s[transpun[, precum în versuri ca =i în proz[, ecourile experien\elor sale biografice. Rod, deopotriv[, al temperamentului s[u înn[scut, altoit cu toate lec\iile vie\ii, culturii =i peisajelor prin care a str[b[tut, proza literar[a lui Eminescu poate fi urm[rit[, pas cu pas, în întregimea =i des[v`r=irile ei succesive, la fel ca =i poezia. Peregrin[rile sufletului înso\ind, în turneele transilvane, trupa de teatru a so\ilor Pascaly, romanticele aspira\ii =i extaze ale adolescentului, hr[nit cu lecturi serioase, a=a cum =i-l aminte=te Caragiale în înt`ia lor înt`lnire, =i cum a =i fost în realitate, reminiscen\ele vii =i indelebile din mediul de patriarhalitate al Ipote=tilor =i Dumbr[venilor, sugestiile studiilor universitare, cu ini\ieri fructuoase în cultura oriental[sau în filozofia kantian[, mirajele folclorului sau luminile juc[u=e de pe comorile c[r\ilor vechi, pentru care avea nu numai o predilec\ie dar =i o divina\ie special[— toate aceste pun\i =i promontorii de pe care =i-a îndreptat antenele sufletului în genunile miraculoase ale crea\iei se înt`lnesc consemnate, în construc\ii adaptate la necesit[\ile genului, în nenum[ratele sale pagini de proz[literar[.

Începuturile de proz[literar[ale lui Eminescu sunt tot at`t de interesante ca =i cele în poezie. Ele atest[, ca =i poezia, anume servitu\i de epoc[, de care se va dezb[ra, pe care poate c[ le =i dep[=ise în spirit la vremea în care mai continua s[ scrie sub înr`uriri str[ine. Sunt, precum se =tie, în versurile de debut ale lui Eminescu nenum[rate vestigii, bolintinene sau din Alecsandri. Dar debutantul care trimitea "Familiei" poezii, în primul r`nd la nivelul revistei, p[stra în cartoanele sale dovada unor aspira\ii cu mult mai ambi\ioase. C`nd în 1868 =i 1869 tip[rea poeziile de dat[mai veche, *La o artist[=i Amorul unei marmore*, poetul trecuse de stadiul madrigalelor conven\ionale =i publica în paginile aceleia=i reviste ardelene înt`ia sa od[ satiric[, *Junii corup\i*, =i înt`ia sa elegie personal[, *Amicului F. I.*, inspirat[din climatul T`rnavelor =i al Blajului, în timp ce poemul lui Mure=anu, al Mirei, al lui +tef[ni\[-Vod[ (cu înt`ia versiune din *Melancolie*) germinau în tihn[între filele poroase ale manuscriselor sale. O situa\ie analog[ofer[=i proza sa literar[la începuturile ei. +i din acest punct de vedere, textul *Contrapagin[*, ce pentru prima dat[am editat în 1939, cu prilejul semicentenarului mor\ii poetului, mi se pare întru totul revelator. Textul apar\ine, de bun[seam[, prin at`tea detalii tehnice =i biografice, anului 1868 =i, aproape sigur, cam tot de pe atuncea dateaz[ =i primele coale din *Geniu pustiu*, romanul at`t de neepuizat[prospe\ime =i care, de at`tea ori, a fost minimalizat de unii =i al\ii dintre comentatori. Este, îndeosebi, un am[nunt care le apropie sub raportul

cronologic =i care se cuvine semnalat, obsesia anume a acelui “foiletonism”, ce marcheaz[un at`t de pre\ios punct de reper al biografiei poetului. [...]

Contra-pagina e redactat[în chip de “precuv`ntare” la o *Novel[ original[* =i cum mai departe, c`nd, dup[ce acuz[pe Doamna Lume sau pe Domnul Public c[s-a dezinteresat de scrisul rom`nesc, îi anun\[ c[ “marfa” cu care are de g`nd s[treac[prin “imperiul” Doamnei Lumi, “e asemenea scris[”, o clip[e=ti ispitit s[crezi c[novela pentru care cere îng[duin\[sau, mai exact, “cartea de petrecere”, cu alte cuvinte indigenatul de scriitor, nu este alta dec`t *Geniu pustiu*. (Alte detalii ale aceleia=i v`rste, reflectate în ambele texte: prezen\a lui Tasso, în am`ndou[ compunerile, =i mai ales prezen\a romancierilor francezi: Dumas în *Geniu pustiu,* la început =i, mai departe “eroi le=in`nzi ai romancierilor francezi”, iar în *Contra-pagin[*: Paul de Kock =i Mme George Sand.) Mai important îns[ca apropierile ce se pot stabili între primele dou[texte din proza literar[a lui Eminescu, ni se par diferen\ele, distan\a ce le separ[. Raportat la st`ng[ciile de expresie din *Contra-pagin[,* =i cu toate excesele stilului s[u romantic, *Geniu pustiu* se impune ca opera unui autor versat. St`ng[ciile acestea vin în bun[parte de la dificult[\ile genului, al precuv`nt[rii ce trebuie s[ navigheze între sinceritate =i modestie, de la impreciziunea cu care m`nuie=te unele no\iuni (de pild[*Gura Lumii, Opinia Public[*), de la folosirea unor termeni vechi =i rari (*carte de calicie, doa=c[, salt-singur, r[va= de drum pe vechi[etc.*), de la u=oara pedanterie a t`n[rului devorator de literatur[, care trebuie s[-=i afi=eze c`t mai ostentativ lecturile =i cuno=tin\ele. +i, într-adev[r: din acest punct de vedere textul *Contra-paginei* este cu osebire sugestiv =i apt s[ne introduc[în arcanele biografice ale t`n[rului sufleur de 18 ani. Citirea ziarelor, pe de o parte, teatrul cu spectacolele lui, pe de alta, se reflect[din plin în =irurile acestui text. [...]

Paralel cu proza îmbibat[de romantism, în care imagina\ia, strunit[în tot pasul, dar nu mai pu\in plin[de elanuri, se r[t[ce=te adeseori pe c[r[rile misterioase ale visului, Eminescu s-a aplicat =i în proza de strict[observa\ie, realist[. Aceast[continu[întov[r[=ire între poetul care idealizeaz[, care transcende, =i observatorul care se apleac[cu dragoste =i migal[asupra oamenilor =i st[rilor sociale din jurul s[u, este una din tr[s[turile structurale ale scriitorului Eminescu =i ea a folosit deopotriv[=i poetului =i prozatorului. Este, de fapt, acela=i fenomen creator, ce se poate urm[ri =i în poezia lui, unde în acela=i timp =i uneori în acela=i minut al crea\iei, concomitent adic[, poetul porne=te c`nd în c[utarea floarei albastre, pe drumuri exotice =i de basm, c`nd într-un mediu de tavern[, asist`nd cu revolta sufletului s[u, revoltele proletarilor asupri\i, sau într-o man-

sard[umil[, în care o cus[toreas[famelic[agonizeaz[=i moare, în tov[r[=ia simbolic[a unei albine. C[ci în vremea c`nd redacta marea =i p`n[la un punct excentrica povestire *Avatarurile faraonului Tlà*, în timpul studiilor berlineze, Eminescu începea =i o serie de povestiri din care unele \inteau poate la dimensiunile unui roman =i altele la acelea ale unui poem, dar care, din nefericire, au r[mas în stadiul proiectelor =i fragmentelor. A=a este, dintru înt`i, fragmentul ce am denumit *La curtea cuconului Vasile Creang[* (ms-ul 2255, 162—167), în care arta descriptiv[, arta portretistic[, umorul =i acuitatea studiului sociografic merg m`n[în m`n[ =i imprim[ povestirii însu=iri pe care singur[ proza lui Mihail Kog[lniceanu (=i ne g`ndim la latura social[a romanului *Tainele inimii*) =i într-o oarecare m[sur[proza lui Alecsandri le manifestaser[. Descrierea \[rii de sus a Moldovei, a V[ii Siretului =i am[nun\ita detailare a unei cur\i boiere=ti sau a vie\ii de sat în timpul muncilor pe ogoare, atest[pe scriitorul crescut într-un astfel de mediu, =i care a dus toat[via\a nostalgia locului de ob`r=ie. Finalul acestui cr`mpei ini\ial: “Stele izvor[sc umede =i aurite pe smal\ul cel ad`nc =i albastru al cerului, buciumul se aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor umple satul, carele vin cu boii osteni\i, sc`r\iind din lanuri, oamenii vin cu coasele de-a um[r etc.” nu este, precum cititorul î=i aduce aminte, altceva dec`t peisajul admirabilei elegii *Sara pe deal*, care la epoca aceasta era redactat[ =i intrase în compunerea c`torva poeme (*Ondina*, *Ecò*) =i care, de fapt, descindea dintr-un pasaj descriptiv mai vechi, ce se înt`lne=te =i în *Geniu pustiu*. Felul cum se cristaliza” o curte boiereasc[ cu boierina=i s[r[ci\i =i rude s[race, c[rora li se da prilejul s[ se ridice =i s[-=i rec`=tige averea, arunc[o interesant[lumin[asupra structurii sociale de la începutul veacului trecut =i cheam[în memorie cutare sau cutare pasaj din cartea at`t de plin[ de adev[ruri politice =i sociale a logof[tului Dinicu Golescu. Portretele lui Porfirie Ruf[, v[rul cam =oltic, al lui Creang[; al pusnicului Iosif, fratele mai mare al boierului, adev[rat =i virgilian b[tr`n din Tarent, fericit în chiar schimnicia lui, =i dup[aceea portretul conului Dr[gan Ciuf[, cel cu visuri de domnie (c[ci la vremea aceasta “oameni de ace=tia nu erau rari”, noteaz[Eminescu: “Domnia o visa p`n[ =i cel din urm[ mazil, dup[ c[derea fanario\ilor”), dovedesc c`t de mare era aria social[, c`t de întemeiate pe cunoa=terea istoriei erau povestirile de acest fel din proza lui Eminescu. De altminteri, dac[epica propriu-zis[n-a putut folosi din plin toate aceste cuno=tin\e =i aptitudini ale c[rturarului (s[nu uit[m o clip[c[toat[aceast[produc\ie enorm[a scriitorului e fructul a numai 13 ani de via\a =i c[ea a fost acumulat[între 1870—1883), proza sa politic[=i îndeosebi aceea dintre 1877—1883,

a septenatului de la “Timpul”, v[de=te o maturitate de g`ndire =i o virulent[ critic[, în care colaboreaz[ permanent omul de studiu ad`nc =i temperamentul prin excelen\[liric al pamfletarului de ras[. Al[turi cu via\a patriarhal[=i cu reconstituirea feudalit[\ii moldovene, se situeaz[unele încerc[ri de-a zugr[vi via\a or[=eneasc[, în spe\[societatea Ia=ilor de pe la anul “1840 =i c`\iva”. A=a este fragmentul intitulat chiar de Eminescu, *Aur, m[rire =i amor* (ms-ul 2255, 85—91) redactat cu aproxima\ie în 1874 =i a c[rui confruntare cu literatura înainta=ilor, Alecsandri, Alecu Russo, Kog[lniceanu, Costache Negruzzi, dintre care fiecare aproape au închinat Ia=ului de pe la 1840 pagini pitore=ti =i de satir[, ar constitui o tem[vrednic[s[ispiteasc[pe istoricii literari. Planurile ce se deseneaz[dintru început =i în ciuda restr`nsului spa\iu al fragmentului, detaliile sugestive, nota\iile veridice =i comentariile cu care înso\e=te, în formul[ri ingenioase, aspectele societ[\ii ie=ene, arat[deosebirea dintre prozatorii înainta=i =i Eminescu. De ast[dat[, evocatorul peisajului selenar sau egiptean =i exegetul apriorismului kantian sau al metempsihozei se opre=te cu interes asupra trecutului nu at`t de dep[rtat =i a particularit[\ilor lui. El noteaz[ “fanarele cu untdelemn” ale ora=ului, societatea distribuite în diversele saloane, salonul principal de parad[, odaia destinat[ b[utului, jocului de c[r\i =i limbu\iei raut[cioase, natura limbajului sem[n`nd parte cu al cucoanei Chiri\a =i parte cu al filozofiei lui Gane, =i st[ruie într-o reflec\ie ce merit[s[fie transcris[, pentru calitatea adev[rului ei, asupra unor categorii sociale, parazitare, adjutan\i domne=ti =i oameni f[r[c[p[t`i, cu rang =i mijloace dup[ na=tere: “*Din acest soi de oameni* — urmeaz[ cronicarul — *s-a recrutat apoi în urm[ acel contingent de a=a-numi\ii oameni mari ai Rom`niei, al c[ror cel mai mic defect era acela c[nu =tiau carte. Ace=tia apoi au încurcat lumea amar de vreme, vr`nd ca s[-=i rec`=tige valoarea unei vie\i pierdut[în c[r\i*. Nu cread[cineva c[vorbesc din ur[sau din predilec\iune pentru cele trecute. Nici prin minte nu-mi trece. Ur`t sau iubit, oricare obiect sau rela\ia sa, care e capabil de a st`rni unul din aceste dou[efecte în sufletul nostru, este în sine considerabil. Pe sec[tur[îns[nu se sup[r[omul cuminte, pentru c[n-are pe ce =i la ce. Te miri numai cum s-au putut na=te asemenea minuni” (subl. ns.). Urmeaz[dup[aceea: descrierea interiorului, cu litografii ale Institutului “Albina rom`neasc[” =i reproduceri dup[ tablourile mae=trilor str[ini, ca în cutare capitol din poemul lui Gogol; un portret al b[tr`nului, “un gurmand al conversa\iunii” (=i expresia e reluat[ceva mai t`rziu într-o poem[ postum[ *Minte =i inim[*: “voi gurmanzi ai fericirii”); portretul t`n[rului de 18 ani, retras dup[o perdea de m[tase verde, =i în care se vor fi r[t[cit multe din

tr[s[turile propriului s[u portret, de epoc[("Fruntea lui nalt[, alb[, foarte neted[etc.").

Am amintit în dese r`nduri de umorul lui Eminescu =i el îmbrac[ multe aspecte, at`t în poezie, c`t =i în proza sa, de la cinismul boem al "cuget[rilor s[rmanului Dionis", p`n[la ini\ierile erotice ale copilului de cas[C[t[lin în *Luceaf[rul*, =i de la =[g[lnicia adolescent[din *La Aniversar[* =i p`n[ la cutare articol de ziar, de acid[ verv[, ca articolul închinat fenomenologiei practicilor politice =i a instabilit[\ii de opinii, at`t de în floare în istoria noastr[contemporan[. Una din formele umorului eminescian =i nativei sale bune dispozi\ii l-a constituit întotdeauna =i parodia sau pasti=a marilor modele ale literaturii universale. Astfel de încerc[ri sunt numeroase în poezie: o parodie a unui episod din *Iliada*, integral[într-o scen[a poemului postum =i inedit, despre care am amintit =i mai înainte, *Minte =i inim[*, sau o parodie, tot homeric[, *Prescurtare la Odiseia*, cu aluzii la evenimentele politice de dup[1876, la c[derea de la putere a Junimi=tilor (textele în *Poezii Postume*). În proz[, =i într-o redac\ie berlinez[cu aproxima\ie de pe la l874, afl[m un fragment ce putem intitula dup[numele personajului principal *Ermolachie Chis[li\[* (ms. 2255, 188-194 v.). E portretul unui preot de \ar[, incult =i de originalitatea primar[, care s-ar putea, poate, situa cronologice=te între *Popa Tanda* de Slavici =i *Popa Duhu* de Ion Creang[. De un comic bufon în prima parte a scenei din biseric[, a r[zboiului pu\in elegant dintre preot =i dasc[lul Pintilie Buchilat, =i a spaimei tuturor, c`nd li se pare c[ necuratul a pus st[p`nire pe l[ca=ul sf`nt, povestirea folose=te invoca\ia c[tre muz[ =i tonul de epopee, bogat în epitete ornante =i formule ceremonioase, în prezentarea personajelor "ilustre" ce se adunaser[ în \intirim, cu g`nd s[dea foc bisericii. [...]

Concluzia ce s-ar putea trage [...] este, pe de o parte, aceea a diversit[\ii acestei proze literare îns[=i =i, dup[aceea, a situ[rii ei în evolu\ia prozei noastre literare în genere: a semnifica\iei ei istorice, prin urmare. Ca =i în poezie, Eminescu posed[un num[r egal de coarde la lira sa de prozator literar. Analiza noastr[, chiar fugar[, a putut s[sugereze din c`nd în c`nd cititorului c`t de str`ns[e leg[tura dintre proza =i poezia lui, cum între aceste dou[tulpini circul[o aceea=i sev[, pentru c[r[d[cina e aceea=i, =i cum, la fel ca =i în poezie, fluidul acesta creator a str`ns în sine toate virtu\ile =i ale solului, =i ale soarelui, =i ale înt`mpl[toarelor accidente ale istoriei. Foiletonism, folclor, nuvel[romantic[, nuvel[filozofic[, roman social =i politic, povestiri în care se reconstituie imaginea societ[\ii de alt[dat[, bun[dispozi\ie =i umor paralel cu medita\ia cea mai grav[,

=i totul altoit pe trunchiul propriei sale biografii — iat[tot at`tea aspecte ale prozei literare eminesciene. Desigur, dasc[lii s[i în materie de proz[literar[, în afar[de cel mai de seam[, care a fost chiar el însu=i, sunt aceia=i de la care a deprins =i lec\iile poeziei. Goethe, Schiller, romanticii germani, cei francezi, poporul =i tezaurul lui folcloric i-au hr[nit sufletul =i imagina\ia, i l-au îmbog[\it =i i-au deschis perspective neb[nuite. Romantismul, al c[rui prestigiu tot mai era în floare, la vremea c`nd Eminescu str[bate anii cei mai genero=i ai vie\ii, =i care consuna cu aspira\iile vis[torului, care a fost =i a r[mas tot timpul Eminescu, chiar c`nd via\a l-a obligat s[descind[în for =i s[zg`l\`ie ca un adev[rat Samson pila=trii blestematelor capi=ti politice, romantismul acesta înv[luie cu sovonurile lui de purpur[bun[parte din proza literar[a lui Eminescu. +i, poate înc[ceva. C[ci în toat[rev[rsarea aceasta de poezie înfiorat[care tremur[în scrisul lui Eminescu, ca aria unui lac m`ng`iat de razele lunii se simte continuu prezen\a unui duh aerian, unui Ariel inspirat =i inspirator, care anim[cele mai frumoase din paginile lui Eminescu, =i acest duh este al lui Shakespeare: “P[rea c[geniul divinului Brit Shakespeare respirase asupra p[m`ntului un nou înger lunatec, o nou[ Ofelie”, st[ scris într-un loc din *S[rmanul Dionis,* =i impresia noastr[ e c[ imaginea aceasta ar putea deveni un adev[rat blazon, p`n[într-at`ta “respirarea” geniului shakespearean este prezent[în poezia =i proza literar[a lui Eminescu. O cercetare mai atent[, de altminteri, arat[nu numai bogate referin\e la numele =i opera lui Shakespeare, dar chiar =i prezen\a unul adev[rat cult shakespearean la Eminescu. +i, pentru a încheia aceste observa\ii, s[reamintim cum al[turi cu excesele romantice, proza literar[a lui Eminescu nu nesocote=te nici directiva realist[, studiul societ[\ii în ceea ce are ea mai caracteristic, critica moravurilor =i a=ez[rilor sociale, cu un cuv`nt toate acele tr[s[turi proprii realismului critic. Cel ce scria pagini de ad`nc[în\elegere pentru Shakespeare, scria altele, nu mai pu\in pertinente despre nuvelele lui Slavici sau despre literatura satiric[=i realist[a lui Gogol din *Revizorul* =i *Suflete moarte.* +i poate c[o anume latur[a prozei literare eminesciene nu e str[in[de sugestiile ce puteau s[-i vin[de la marele scriitor rus, mare observator al societ[\ii, dar =i mare liric în acela=i timp, romancier =i rapsod totodat[. Toate aceste virtu\i ale prozei literare eminesciene, ce \in de mai multe meridiane, fac originalitatea acestui prozator, care debuteaz[în jurul anului 1870 =i a c[rui activitate publicistic[în planul prozei literare se încheie în anul 1876. Cei =ase ani îns[sunt de ajuns ca s[marcheze o dat[distinct[în evolu\ia prozei noastre literare =i pentru aceasta, evident, nu este numaidec`t util s[ urm[rim ce anume produceau confra\ii s[i, mai v`rstnici sau

de aceea=i genera\ie, în publica\iile timpului: un Leon Negruzzi, un Nicolae Gane, un Ion Pop Florantin sau un Samson Bodn[rescu, de care avea s[-l lege, cu timpul, o str`ns[ prietenie, al c[rui scris îl urm[rea (=i sunt anume vestigii c[ i-a fost un lector asiduu) cu aten\ie =i care se ridica, f[r[ doar =i poate, peste media prozatorilor acelui timp. Virtu\ile prozei lui Eminescu, str[lucitoare prec`t =i variat[, se impun prin sine, a=a cum s-au impus =i cele ale poeziei lui. Ele au adus preocup[ri, probleme, o lume, o atmosfer[=i peisaje at`t de transfigurate, înc`t au înscris în proza de crea\ie a veacului al XIX-lea un nume deopotriv[cu ale înainta=ilor. Exist[un sector autonom al prozei literare eminesciene, a=a cum exist[unul pentru proza lui Constantin Negruzzi, a lui Eliade R[dulescu, Nicolae Filimon, Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Mihail Kog[lniceanu, Hasdeu =i Alexandru Odobescu. E galeria marilor personalit[\i ale scrisului rom`nesc în proz[.

PERPESSICIUS, *Proza literar[a lui Eminescu. Proiect de prefa\[— datat* 1954 — în vol. *Men\iuni de istoriografie literar[=i folclor* — 1948—1956, Editura de stat pentru Literatur[=i Art[, Bucure=ti, 1957, p. 307—311, 338—347.

Fundamental liric[, proza lui Eminescu — luat[în totalitatea ei — fixeaz[nu numai un peisaj individualizat, inimitabil, ci =i o tipologie diferen\iat[prin latura ei de demonism =i înfl[c[rare patriotic[. Ignorarea acestor caracteristici a favorizat judec[\ile minimalizatoare ale criticii mai vechi, deprins[a aprecia opera numai din unghiul unei anumite formule epice, f[r[a \ine seama de factura stilistic[particular[, de viziunea ei original[=i de împrejur[rile care au determinat-o.

În 1870, c`nd Eminescu realiza, par\ial, proiectele sale epice, literatura rom`n[nu cuno=tea exemple prea multe în aceast[direc\ie, în a=a chip înc`t, din perspectiva evolu\iei prozei noastre, contribu\ia autorului *Cezarei* =i al *S[rmanului Dionis* este substan\ial[, marc`nd, =i în acest domeniu, un moment important. Eminescu introduce fantasticul romantic în formele lui evoluate acordate unei vibra\ii spirituale =i unei viziuni cosmologice, =i tot el fixeaz[, venind dup[Maiorescu, fundalul prozei de idei, asociind descrip\iei reflexivitatea, d`nd anecdotei o dimensiune intelectual[, dup[ modelul cunoscut al povestirii romantice, care dezvolt[, în etapele ei succesive, o idee fundamental[, cu ad`nci implica\ii sociale =i morale. Dar Eminescu =i-a dep[=it curent modelele, impun`nd o structur[ nou[ =i un simbol nea=teptat chiar =i acolo unde elementele nara\iunii, în atingere cu izvoare ilustre, nu anun\au mai mult dec`t un exerci\iu literar. La Eminescu, corresponden\ele nu sunt — c`nd exist[ cu adev[rat — dec`t puncte

de plecare, coordonate generale, cuprinse =i topite de o fantezie artistic[original[. [...]

Anex`nd proza crea\iei lirice =i consider`nd-o în unitatea contradic\iilor ei, ca o manifestare a unei originalit[\i creatoare, a unei personalit[\i plurivalente, se poate delimita, cu mai mare exactitate, contribu\ia adus[de Eminescu la dezvoltarea romantismului. [...]

Proza literar[a lui Eminescu reprezint[, cercet`nd-o mai ad`nc =i în toat[întinderea ei, expresia unui moment important din dezvoltarea romantismului rom`nesc: momentul structuraliz[rii estetice, al dimension[rii lui spirituale. Eminescu las[ deschise, prin epica sa, cel pu\in dou[ drumuri în literatura rom`n[: drumul prozei fantastice =i cel al epicii filozofice, d`nd el însu=i modele în aceast[ privin\[. *S[rmanul Dionis* =i *Avatarii faraonului Tlà* r[m`n dou[prototipuri de literatur[, în care se înt`lnesc =i se unific[ reprezent[rile unui liric vizionar =i incertitudinile unei firi meditative, d`rz[în aspira\ia ei de a g[si, cu pre\ul unor dureroase înfr`ngeri, solu\ii în problemele esen\iale ale existen\ei. [...]

Judec`nd faptele strict estetic, în afara interesului istoric incontestabil, ce poate spune cititorului modern proza lui Eminescu, prin ce învinge ea timpul, supravie\uind formulei? Procesul de *muta\ie estetic[*, preconizat de Lovinescu, atinge, oare, aceast[oper[nefinisat[în bun[parte, oper[de tinere\e, supus[influen\elor, derivat[din liric[, organizat[din disocierile eului?

Din analizele f[cute în capitolele precedente s-a putut, cred, dovedi c[Eminescu, dubl`nd =i uneori duc`nd mai departe problematica liricii sale, deschide orizonturi necunoscute în proza rom`neasc[, fix`ndu-se totodat[, prin dezbaterea spiritual[, în planul cel mai de sus al literaturii romantice europene. Toat[epica lui (o epic[de idei) are ca punct central drama omului superior, urm[re=te raporturile acestuia cu societatea, experien\a erotic[, atitudinea fa\[de problemele mari ale na\iunii, dilemele interioare (dramele spiritului), dialogul cu Universul, aspira\iile individului înzestrat cu o putere neobi=nuit[de percep\ie.

În proz[, afl[m, în fapt, drama geniului.

De la *Geniu pustiu*, la *Cezara*, lu`nd povestirile în mod cronologic, se poate observa — f[r[a privi faptele în sens metafizic — c[toate personajele tr[iesc, într-un chip sau altul, drama inadapt[rii, sunt inconformi=ti, demonici, faustieni, se opun formelor joase de existen\[, au obsesia purit[\ii =i a sublimului. Omul superior oscileaz[, la Eminescu, între dou[atitudini: cea titanian[=i cea a geniului, prima convertindu-se, adesea, în cea de-a doua. Aceasta pe plan moral. Indiferent dac[sunt frenetici ca Toma Nour =i Dionis (în clipele lor de energie

vital[) sau hyperionieni, ca Ieronim, ei stau, spiritual, sub zodia cea mai nesigur[: sunt devora\i de nelini=ti interioare, tr[iesc, p`n[la disperare, dramele spiritului.

Condi\ia omului superior ar sta în neacceptarea a ceea ce e dat =i cunoscut, în dorin\a tenace de adev[r, în tr[irea la modul astral. Eroii lui Eminescu o întrunesc, într-un chip îns[care îi diferen\iaz[de tipul geniului, a=a cum îl înf[\i=ase Shopenhauer. Pentru autorul *Lumii ca voin\[=i reprezentare*, esen\a geniului trebuie s[consiste în “perfec\ia =i energia cunoa=terii intuitive”, într-o dezvoltare a puterii intelectuale cu mult mai mult dec`t ar cere-o *serviciul voin\ei*.

De=teptarea geniului, “momentul sacru, ora inspira\iei”, nu e, dup[Schopenhauer, dec`t eliberarea intelectului de servitu\ile voin\ei. Starea lui fireasc[ e melancolia senin[, triste\ea (condi\ie proprie spiritelor înalte). Cit`nd pe Giordano Bruno, Schopenhauer observ[c[geniul trebuie s[fie “in tristitia hilaris, in hilaritate tristis”, opus, cu alte cuvinte, eticii obi=nuite. Geniul e, pe de alt[parte, neechilibrat, iritat, nefolositor =i, prin aceasta, incomod: “a compara pe oamenii folositori cu oamenii de geniu este a compara pietrele de zidit cu diamantele”. Dar, mai cu seam[, geniul e “aprioric” nefericit, deoarece, înzestrat cu o putere de p[trundere pe care oamenii comuni n-o cunosc, el î=i d[seama de mizeria existen\ei, de condi\ia precar[a destinului uman. De aici deriv[, pe plan etic, înclina\ia spre ascetism, tendin\a de a suprima voin\a de a tr[i, omor`rea ei prin sfin\enie (sacrotanatasia).

Eroul eminescian tr[ie=te în alt chip drama omului superior, în spe\[a geniului. Mai înt`i, dezacordul lui cu lumea nu porne=te din ra\iuni ontologice, ci sociale =i morale, cum am ar[tat în alt capitol al studiului. Solu\iile pe care le adopt[sunt, apoi, de alt[natur[; de regul[, el se orienteaz[c[tre una din formele evaziunii, dar nu dintr-o sil[de existen\[, în general, ci tocmai pentru a tr[i mai plenar, la modul adamic. Obsesia purit[\ii e una dintre expresiile inconformismului s[u. Spiritual, eroul lui Eminescu manifesta iar[=i o nelini=te programatic[. Aceast[tr[s[tur[vine de la structura personalit[\ii romantice: contradictorie, faustian[, agitat[în tot momentul de un demon al insatisfac\iei.

Conceptul de *personalitate*, la romantici, se sprijin[, cum se =tie, pe ideea de polaritate. Chiar demiurgul con\ine, în esen\a lui, un factor divergent, activ, resorbit într-o sintez[superioar[. Omul trebuie s[armonizeze, la r`ndul s[u, for\e ce nu converg, de aceea oscileaz[tragic între nega\ie =i afirmare, între demon =i înger. Satanismul (sau demonismul) romantic e tocmai atitudinea ce deriv[, în mod firesc, dintr-o asemenea structur[moral[. Apetiturile colosale ale spiritului

sunt, pe de alt[parte, nesatisf[cute (limitele cunoa=terii!), iar idealul moral e în chip brutal infirmat pe planul vie\ii obi=nuite. Din aceast[discrepan\[se na=te un conflict inconciliabil, ce fixeaz[destinul omului romantic într-o zon[tragic[.

+i eroul eminescian are o structur[dual[, aspira\iile sale sunt, tot a=a, mult mai mari dec`t posibilit[\ile de realizare; de aici, chinul inadapt[rii, sentimentul dureros de neîmplinire. Individualitatea lui ne pare, îns[, dac[o compar[m cu modelul romantic comun, diferen\iat[.

Eugen SIMION, *Proza lui Eminescu*, Editura pentru Literatur[, Bucure=ti, 1964, p. 8—11, 269—276.

Esen\ial e altceva. Acel “altceva” care nu mai define=te drept “filosofic[” o nuvel[ca *S[rmanul Dionis*, =i nici pur =i simplu “basm”, o nara\iune ca *F[t-Frumos din lacrim[*. Nu o dat[(=i tendin\a persist[!), în cazul celei dint`i, interpre\ii, uit`nd c[avem de-a face cu o fic\iune, subordoneaz[discu\ia unor sterile exegeze care ignoreaz[dimensiunea cardinal[: fantasticul. I se atribuie lui Eminescu teze ba kantiene, ba schopenhaueriene (cu privire la timp =i spa\iu), neglij`ndu-se împrejurarea c[ acestea (în formul[rile lor confuze) îl caracterizau pe Dionis =i c[ prozatorul, relat`nd tribula\iile personajului, se delimiteaz[ironic de fanteziile lui metafizice. Prin confruntare cu realitatea strict istoric[, i se imput[c[descrierea Ia=ilor lui Alexandru cel Bun e incorect[, ne\in`ndu-se seama c[, în vis =i în fantastic, abera\ia, anacronismul suprapunerea planurilor etc. sunt locuri comune. Adev[rul e c[ s-a f[cut =i se mai face, absolut nejustificat, prea mult caz de tonalitatea filosofic[ a unora din prozele eminesciene. Ca =i cum (nu m[ refer la bruioane) ele n-ar fi dec`t ilustr[ri ale unor concep\ii, în maniera unora din lumini=ti. Obiectiv vorbind în textele împlinite estetic (nu e cazul lui *Archaeus*, la care, de la C[linescu încoace, se face mereu referire, spre a proba adeziunea scriitorului la emanatism) filosofia r[m`ne, în genere, doar implicat[. +i nu ca mesaj, ci (mai ales) ca factor sortit a favoriza saltul în fantastic. Av`nd un rol asem[n[tor celui jucat ast[zi de =tiin\[în literatura de tip “science fiction”. *S[rmanul Dionis* nu vrea, ca atare, s[fie o demonstra\ie a apriorismului kantian =i nici a relativismului. Idealismul i-a oferit îns[lui Eminescu un excelent punct de decolare, spre a desfiin\a ideea de timp =i de spa\iu =i spre a-i crea eroului posibilitatea de a se abstrage =i de a tr[i, alternativ, dou[existen\e. E de subliniat îns[c[, aici, premisa nu e (cum se înt`mpl[ la al\i autori) a naratorului, ci a personajului. De aceea, în fond, medita\ia ini\ial[ a lui Dionis are mai cur`nd semnifica\ie caracterologic[dec`t strict filosofic[. Semnifica\ie prelun-

git[(prin evadarea din ra\ionalismul kantian =i ira\ionalismul de substan\[magic[) în actul propriu-zis de concretizare a obsesiei: anularea timpului rela\ional =i a spa\iului limitat. Act prin care zborul în fantastic devine o realitate, iar experien\a încercat[de Dionis doar o confirmare, în vis, a credin\elor m[rturisite în starea liminar[de echivoc[luciditate. Eroul e, de altminteri, un fantast, cu oarecari înclina\ii spre psihopatie, în orice caz un “anormal”, care î=i sprijin[întreaga dialectic[pe ipoteze discutabil asimilate. Un fantast l[sat da Eminescu s[se desf[=oare ca atare, la scara propriilor construc\ii mentale, acela=i =i în via\a con=tient[=i în cea oniric[, =i c`nd contempl[ (s[ zicem) portretul tat[lui s[u =i c`nd, cobor`nd în sine, se mi=c[ într-un univers scos de sub protec\ia ra\iunii. O func\ie aproximativ identic[ are filosofia =i în *Avatarii faraonului Tlà*, unde metempsihoza =i ideea de “arheu” reprezint[, la r`ndu-le, cadrul psihologic necesar ecloziunii fantasticului. Într-un context în care misterul e amplificat de infinitele necunoscute ce caracterizeaz[condi\ia explorat[=i esen\a acesteia. +i aici are loc o cobor`re. De data aceasta în moarte, c[ci sufletul fiind nemuritor, doar expresia lui fenomenal[ar fi pieritoare. +i nu în chip definitiv, pentru c[, din timp în timp, el cap[t[o înf[\i=are care repet[, în fond, experien\ele anterioare. Cu men\iunea c[, în *Avatarii faraonului Tlà*, r[d[cinile fantasticului nu mai stau în firea eroului, ci în îns[=i tema abordat[. Aceasta îng[duind, prin tainele încorporate, înl[n\uirea celor mai insolite situa\ii, într-un joc al imagina\iei eliberate de orice constr`ngere realist[. Chestiunile de domeniu metafizic se convertesc, a=adar, în valori ale fantasticului însu=i.

De la text la text materia lui e alta, ca =i ideea-maztc[, straturile r[scolite, punctul de plecare, fabula\ia, dominanta temperamental[a personajelor. Într-un sens general, îns[, de complementaritate. Înc`t, asociind celor dou[nuvele amintite, secven\ele r[mase din *Moartea lui Ioan Vestimie, Umbra mea, Iconostas =i Fragmentarium*, diferen\ele se ad[postesc sub egida unei viziuni de rar[unitate. Numitorul ei comun e perspectiva romantic[. Eminescu apeleaz[, într-adev[r, mereu =i aproape exclusiv la arsenalul specific acesteia, la conven\iile ei, la un anume chip de a recompune realitatea (mai ales subiectiv[) din datele ei “anormale” =i de a o recepta în manifest[rile corespunz[toare, prin excelen\[misterioase, stranii, senza\ionale, inexplicabile prin logica de uz curent. Romantic[e, mai înt`i, orientarea spre fantasticul interior, spre sensibilit[\i =i excesiv[ tendin\[ autoscopic[, furate de reverie =i de interoga\ii speculative, în stare a se desprinde de rela\ia con=tient[ cu mediul =i cu lumea obiectiv[, capabile îns[ a se g`ndi pe sine ca fiin\e cosmice, stabilind între ele (ca microcosm) =i macrocosm

interferen\e de valori transcendentale. E cazul lui Dionis. Romantic[e, apoi, situa\ia lui Ioan Vestimie, al c[rui suflet realizeaz[postum visuri antume consumate în van. Sau a cavalerului din *Dup[aceast[înt`mplare minunat[*, erou al unei istorii cu inflexiuni terifiante =i cu simboluri alegorice. Ori a subiectului din *Umbra mea*, anticip`nd ca experiment unul din momentele parcurse =i de Dan în aventura lui sideral[. Cum tipic romantic e totul în *Avatarii faraonului Tlà*, de la inten\ia de a investiga necunoscutul absolut, p`n[ la structurile ce-l sensibilizeaz[ în valen\ele lui ciudate, imprevizibile, exprim`nd nu arareori incertul, ambiguul, ocultul. E un fantastic iscat din izolarea =i aprofundarea preferen\ial[a laturilor ascunse ale psihologiei umane, c`nd din concretizarea unor r[spunsuri posibile (în sfer[ metafizic[) la ni=te întreb[ri deduse din observa\ii banale, cum ar fi existen\a umbrei (de unde conceptul dedubl[rii individului =i ispita de a-l materializa în consecin\[), c`nd din evadarea în alte t[r`muri definibile exclusiv prin mijloacele imagina\iei neîng[duite. Fantasticului interior, condi\ionat de firea maladiv reflexiv[a personajului, i se adaug[în proza eminescian[, unul de cuprindere a macrocosmului însu=i ca organizare criptic[, punctat[de infinite necunoscute. Subiectiv =i obiectiv, lumea e, prin urmare, înc[rcat[de taine ireprezentabile altfel dec`t în forme =ocante pentru spiritul ra\ionalist, educat la =coala cauzalit[\ilor logice. Taine vechi, p[strate din vremuri imemorabile, încifrate ca atare, în mituri sau în formule esoterice familiare doar celor ini\ia\i. Via\a, moartea, începutul =i sf`r=itul, ideea de om =i de univers, adev[rul relativ =i cel absolut, binele =i r[ul, frumosul =i ur`tul dragostea =i ura, timpul =i spa\iul, diferen\ierea sexelor, dialectica lui “a fi” =i “a nu fi”, a supravie\ui =i a disp[rea pentru totdeauna, a raportului dintre “eu” =i mediul ambiant (cu primatul unuia sau altuia din termeni) devin, într-un context foarte complex, str[juit de con=tiin\a unor miracole universale, de esen\[inefabil[, probleme acute, insolubile altfel dec`t prin apelul la ceea ce, neuzual =i neobi=nuit fiind, se cheam[ fantastic. Fantastic pentru noi. Nu pentru Dionis, pentru Tlà sau pentru Vestimie, din unghiul c[rora înt`mpl[rile tr[ite sunt normale. Cel mult “ciudate”, în m[sura conserv[rii unor rudimente ale sim\ului de discernere, la nivelul apercep\iei. Evident, fantastic însemneaz[=i aberant, absurd, deviant de la regul[, iar saltul în mister e nu numai un salt în necunoscutul cvasiabsolut, ci =i într-un miraculos, scos de ast[dat[de sub auspiciile theogoniei =i ale lui “deus ex machina”, a=ezat, în schimb, sub acela al filosofiei, al ipotezei =tiin\ifice (în limitele timpului istoric) sau al simili-=tiin\ei. Aberant =i absurd pentru cititor. Mai ales pentru cititorul de ast[zi, sceptic, de forma\ie pozitivist[, înzestrat cu voca\ia lucidit[\ii cenzurative,

trat`nd, ca atare, conven\iile literare. Ceea ce, în virtutea procesului de deta=are progresiv[, infuzeaz[prozelor de alt[dat[un spor de abatere de la realism. C[ci, chiar dac[Eminescu s-ar fi identificat întru totul cu experimentul lui Dionis (ceea ce nu e cazul!), spiritul modern nu poate explica aventura eroului dec`t la dimensiunea fantasticului.

Distinc\ia dintre real =i fantastic o f[ceau, în fond, aproape to\i romanticii. Inclusiv cei care negau valoarea obiectiv[a realului. To\i eroii eminescieni tr[iesc o dubl[existen\[, real[=i fantastic[, prima fiind reaz[mul sau platforma celei de a doua. Dionis e un t`n[r ce colind[ str[zile Ia=ului din veacul al XIX-lea, înregistr`nd detaliile =tiute, verificabile ale acestuia; Tlà, în preajma mor\ii presim\ite, se îndreapt[con=tient, resemnat =i interogativ, spre l[ca=ul de veci; Vestimie e un func\ionar ca oricare altul, cardiac =i amnezic; cavalerul din *Dup[aceast[înt`mplare minunat[* c[l[tore=te cu adev[rat în noapte; eroul din *Umbra mea* st[fa\[în fa\[cu peretele od[ii sale. Cu excep\ia basmelor =i a unui text ca *Iconostas =i Fragmentarium*, unde ideea de fantastic e inclus[de la început, în rest cele dou[planuri sunt de obicei consecutive. În sensul c[germenii fantasticului fiind în real, anume situa\ii favorizeaz[muta\ia. Potrivit unei mecanici cu totul deosebite de cea folosit[conven\ional de clasici. Simplific`nd, la Eminescu trecerea are loc printr-o savant[preg[tire de atmosfer[, apoi prin vis =i prin magie. Medita\ia lui Dionis ne introduce în h[\i=ul unei min\i solicitat[de ideea de timp, de spa\iu, de mister, de vis (“în fapt[, lumea-i visul sufletului nostru”), de astrologie, de ie=ire din fenomenal, de regresiune prin ascensiune. Elemente suficiente pentru a caracteriza o sensibilitate de factur[aparte. […]

În *S[rmanul Dionis*, fantasticul oniric nu se realizeaz[, evident, ca mai t`rziu la unii suprareali=ti, prin treceri brusce, de la o secven\[la alta, într-o fabula\ie degeometrizat[, prin modificarea caracteristicilor somatice ale protagoni=tilor sau prin apari\ia în peisaj a unor imagini hieratice sau monstruoase, degradate. Dimpotriv[. Episoadele se leag[unul de altul, ca ni=te capitole perfect integrate într-o istorie cu început =i sf`r=it, personajele nu-=i schimb[alc[tuirea psihic[, nici înf[\i=area, nici conduita definitorie. Fantasticul oniric e, aici, efectiv, o proiec\ie a realului în parareal, iar func\ia lui e, prin excelen\[, gnoseologic[. Dan nu e desc[tu=area unui alter ego al lui Dionis, ci ipostaza distilat[a esen\ei spirituale a acestuia. Ipostaz[totu=i impur[, c[ci esen\a ultim[, despov[rat[, se relev[în supradistilarea exprimat[prin visul lui Dan, c`nd eroul se desface =i de umbra sa, =i de spa\iul =i timpul terestru. Simbolic vorbind, visul înseamneaz[pentru Dionis p[r[sirea infernului, poposirea în purgatoriu =i (în zbor dantesc) ascensiunea

în cercurile mirifice ale paradisului. Esen\ializare, prin purificare. Visul în vis, vis de semnifica\ie, tocmai acest proces tinde s[-l sublinieze. Proiec\ie complex[a eului dionisian, visul e, la prima lui treapt[(neexpurgat[de datele care l-au provocat), =i o proiec\ie a reprezent[rilor cotidiene ale personajului. E interesant de constatat c[drumul parcurs prin ora=, de Dan e relativ asem[n[tor cu al lui Dionis, c[odaia unuia aduce cu a celuilalt, c[obsesiile lor sunt identice, c[în biografia am`ndurora exist[ o Marie =i o carte astrologic[. Tehnica e a paralelismului de situa\ii, starea oniric[ (nutrit[ de straturile complexe ale memoriei) relu`nd la dimensiunea fantasticului nu imagini r[zle\e, ci îns[=i via\a lui Dionis. Cu, se în\elege, deosebirile de detaliu impuse de noua variant[. Deosebiri chemate a completa (prin rela\ie sau aprofundare) fi=a caracterologic[a personajului =i a spori atmosfera de tain[=i de excep\ie, spre a favoriza ultima desprindere (cea total[) a esen\ei de înveli=ul ei material. C`nd viziunea e, prin for\a lucrurilor, integral fantastic[. Pe prima treapt[ a metamorfozei lui Dionis, diferen\a dintre cele dou[ ipostaze e marcat[ de timpul istoric, spa\iul r[m`n`nd geografic acela=i. Pe treapta urm[toare, timpul terestru e anulat, spa\iul devine cosmic, iar individul î=i pierde identitatea fizic[. Dionis (Dan) =i Maria sunt, acum, entit[\i eterne, comport`ndu-se în afara oric[ror margini valabile în existen\a p[m`ntean[, determinat[ =i condi\ionat[. Spirit atotputernic, supus doar sie=i, Dionis (Dan) întreprinde feericul s[u voiaj în Lun[, transform[ Terra într-un fel de “m[rg[ritar albastru stropit cu stropi de aur =i cu un mez negru”, pune “doi sori =i trei luni în albastra ad`ncime a cerului”, preface peisajul selenar într-unul asem[n[tor, ca policromie, varietate =i luxuriant[, celui de pe insula lui Euthanasius (din *Cezara*), cutreier[(în vis) “lumea solar[a cerurilor” =i converseaz[cu îngerii etc., într-o be\ie a împlinirilor =i a puterii, dionisiac edenic[.

Aurel MARTIN, *“Postfa\[* la M. Eminescu: *S[rmanul Dionis. Proz[fantastic[*, Editura Minerva, seria “Arcade”, Bucure=ti, 1970.

În manuscrisul *Archaeus*, presupus dialog introductiv al unei posibile nuvele, amintirea numelui lui Kant ar putea explica izvorul unei medita\ii. [...] Medita\ia în ultim[analiz[îns[este leibnizian[, întruc`t se deduce existen\a din posibilitatea pe care omul o cuget[, deci este condi\ionat[ de cugetarea ei. +i tot leibnizian[ este medita\ia în continuare, prin aprecierea subiectiv[ a timpului =i a spa\iului, nesf`r=it divizibile în mi=carea materiei. [...]

În filozofia lui Leibniz unitatea p[r\ilor nesf`r=it divizibile în timp =i spa\iu const[ în procesul con=tiin\ei, în care trecutul e cuprins în prezent, la r`ndul lui

un viitor în germene. Este ceea ce în\elegea Eminescu prin indestructibilitatea fiin\ei noastre inteligibile, *arhaeul*, un factor stabil în mi=carea ve=nic[a formelor materiei. Ca =i pentru Leibniz, absolut realul, care r[m`ne tot el în toate schimb[rile din lume, este de ordin ideal, dar, cum presupune G. C[linescu, argumentarea este schopenhauerian[: [...] “Chinul îndelungat, ve=nica goan[dup[ceva necunoscut nu seam[n[cu aviditatea de a afla r[spunsul unei întreb[ri curioase?”

Nu înt`mpl[tor dup[aceast[întrebare este amintit din nou numele lui Kant, al filozofului ce spusese c[omul nu va renun\a niciodat[la cunoa=terea necunoscutului, precum nu va înceta s[respire numai de teama de a nu respira un aer impur. C[ci medita\iile din *Arhaeus* sunt kantiene în m[sura în care ele duc la concluzia c[pentru o minte mare, care-=i pune problema adev[rului altfel dec`t un g`nsac, dup[expresia lui Eminescu, *totu-i problem*, tez[care de la început fusese pus[pentru a fi demonstrat[. [...]

Eminescu, poet romantic în primul r`nd, în divertismentele sale filozofice a speculat asupra timpului =i a spa\iului mai înt`i în spirit romantic, îns[nu f[r[a cunoa=te primul izvor, care a fost filozofia leibnizian[.

Fragmentul *Archaeus* se presupune a fi fost în inten\ia poetului o introducere la nuvela *Avatarii faraonului Tlà*, de vreme ce se aminte=te în el de o poveste a regelui Tlà. Dup[p[rerea lui G. C[linescu, teoria *arhaeului*, pe care i-o face eroului nuvelei un b[tr`n original, este apriorismul kantian formulat în modul schopenhauerian, cu lumea ca reprezentare, ceea ce reiese =i din teoria visului pe care o face mai departe. [...]

De ce, în acest caz, în locul izvoarelor presupuse p`n[acum, nu se indic[unul mai adecvat viziunii filozofice constatate: filozofia lui Leibniz? C[ci *principiul ra\iunii suficiente*, enun\at de Leibniz, este cel pe care se construie=te întreaga teorie a arheului, ca imbold original al tuturor fenomenelor de via\[, inclusiv omul ve=nic, ca prototip al fiec[rui individ uman, de vreme ce exist[tot ceea ce poate s[existe, =i numai cum exist[, astfel c[lumea, a=a cum exist[, este cea mai bun[cu putin\[.

Medita\ia leibnizian[este re\inut[de Eminescu într-un proiect în proz[, *Mo= Iosif*, ca idee asimilat[într-o mentalitate religioas[, patriarhal[, refractar[culturii moderne, a personajului s[u. [...]

Prin ce are atunci consisten\[arhetipul care exist[în “creerul naturii”, prin care “totul” exist[? Fiecare punct al lumii fiind, ca în monadologia leibnizean[, tot a=a de bine centrul ei, “centrul” se confund[cu “imanen\a”, ca un fel de

ra\ionalitate a lucrurilor în care, în mod paradoxal, “nimicul” are prin lucruri o anumit[consisten\[material[, precum în unele cosmogonii arhaice creatura se confund[cu creatorul într-un fel de panteism ce excludea crea\ia “din nimic”. Astfel coincide “originarul” cu “imanentul”, ordinea generic[cu ordinea specific[în imediat, ordinea “posibilit[\ii” cu ordinea “existen\ei”, într-o filozofie în care, pe scheletul monadologiei leibniziene, se p[streaz[elementele unei cosmogonii arhaice în care, ca viziune naiv materialist[, arheul era o structur[material[a lumii, “creerul” naturii fiind ordinea imanent[a organiz[rii ei.

Situarea omului în condi\ia “originar[” a existen\ei lui a fost o idee frecvent[în literatura romantic[, întemeiat[pe posibilitatea “dedubl[rii” fiin\ei umane, în baza distinc\iei dintre trec[tor =i etern, filozofic sus\inut[pe distinc\ia kantian[dintre aparen\[=i lucru în sine. În schi\a filozofic[*Umbra meu*, sub evidenta influen\[a lui A. Chamisso, poetul se întreba asupra posibilit[\ii desp[r\irii trec[torului de etern, în fiin\a uman[. [...] Este o modalitate poetic[a omului de a sta de vorb[cu “sufletul” s[u, cu “psyché” sau “demonul” s[u l[untric, asupra diferitelor probleme ale omenirii, prin posibilitatea lui de a-=i l[sa umbra în loc, pentru ca el c`t[va vreme s[-=i petreac[fericit =i f[r[griji, unde nu-s oameni, în lun[, iar umbra s[-i însemne în ziarul ei tot ce se va petrece. Ideea este în evident[leg[tur[cu teoria arheului, schi\at[în celelalte fragmente în proz[, aici îns[ca introducere la o ac\iune care, reluat[în construc\ia ei epic[, va fi ac\iunea din *S[rmanul Dionis*. Un *somn* de fapt, care va substitui realitatea, dup[cum =i eroul lui Novalis, H. von Ofterdingen, credea c[visul e mai real dec`t realitatea, d`nd vie\ii sale o \int[prin visul “florii albastre”. Clarul de lun[creeaz[acea armonie de vis =i spectacol vizibil în viziunea poetului german, ceea ce se potrive=te =i tabloului eminescian. [...]

Idealismul kantian nu este un iluzionism, întruc`t timpul =i spa\iul, de=i forme subiective ale sensibilit[\ii, sunt forme universale, se raporteaz[la lumea obiectiv[, dat[sim\urilor noastre. În *Prolegomenele* sale filozoful însu=i protesta împotriva interpret[rii idealismului s[u ca pur subiectivism: “Principiul tuturor ideali=tilor veritabili, de la =coala eleat[p`n[ la episcopul Berkeley, este cuprins în aceast[ formul[: orice cuno=tin\[ prin sim\uri =i experien\[ nu este nimic altceva dec`t curat[aparen\[=i numai ideile intelectului pur =i ale ra\iunii sunt adev[r. Principiul care guverneaz[=i determin[în genere idealismul meu este din contr[: Orice cuno=tin\[despre lucruri numai din intelectul pur sau din ra\iunea pur[nu este altceva dec`t curat[aparen\[, =i numai în experien\[este adev[r”.

Pentru Berkeley, pe care Kant nu îl accept[, existen\a lucrurilor necuget[toare — *esse* — const[în a fi percepute — *percipi: esse est percipi*, a fi înseamn[a fi perceput. Identific`nd obiectele sim\urilor cu ideile, acest filozof ajungea la concluzia c[ nimic nu exist[ în afar[ de percep\ie sau idee, tot ceea ce cade sub sim\uri sunt idei ale subiectului cunosc[tor, lumea reduc`ndu-se astfel la o simpl[reprezentare a subiectului cunosc[tor. Kant îns[recunoa=te existen\a unei lumi obiective, at`t numai c[ timpul =i spa\iul, în care ea ne este dat[, nefiind forme ale perfec\iunii ci ale perfectibilit[\ii treptate, existen\a în totalitatea aspectelor ei în timp =i spa\iu r[m`ne un *în sine* dincolo de ele, ca o r[d[cin[c[reia cunoa=terea nu-i cuprinde dec`t ramurile ce cresc din ea.

Tocmai trecerea de la un idealism în sens berkeleyan la unul în sens kantian constituie începutul medita\iei t`n[rului filozof din nuvela lui Eminescu, *S[rmanul Dionis*. **[...]**

Prin aceast[medita\ie Eminescu, naiv sau poate numai voit exagerat în aprecierea dimensiunilor lumii în raport cu num[rul ochilor cu care este privit[, a vrut s[arate, din punct de vedere kantian, de ce prin identificarea sim\urilor cu ideile, ca în sensualismul berkeleyan, timpul =i spa\iul nu pot fi forme universal valabile, =i deci nu fac posibil[con=tiin\a experien\ei. +i de ce, în continuare, timpul =i spa\iul fiind doar forme apriorice ale subiectului, ca în idealismul kantian, nu transform[realitatea empiric[în iluzie, în vis, pentru ca visul s[\in[loc de realitate.

Din schema ac\iunii =i din medita\iile filozofice se vede c[nuvela lui Eminescu încearc[tema romantica a visului care înlocuie=te realitatea, pentru privirea realit[\ii ca un vis. Punctul filozofic de sus\inere este idealismul transcendental kantian, dup[care lumea în timp =i spa\iu este doar o aparen\[pentru cunoa=terea uman[. Dar, cum în nuvel[nu e vorba numai de subiectivitatea timpului =i spa\iului ci =i de posibilitatea omului de a-=i construi o lume dup[bunul s[u plac, prin timpul =i spa\iul care sunt înl[untrul sufletului, adic[de o crea\ie a lumii fenomenale prin încadrarea ei în formele relative ale timpului =i spa\iului, nu putem explica medita\ia nuvelei numai prin idealismul kantian.

Eugen TODORAN, *Eminescu*, Editura Minerva, seria “Universitas”, Bucure=ti, 1972, p. 54—62.

Ce e cuceritor în fragmentul acesta [ms. 2268] este sentimentul *concretului*, care triumf[la Eminescu în cele mai filozofice viziuni. Nu mai import[aici precedentul unui Paracelsus, Van Helmont sau eventual Iacob Boehme, oric`t de

interesant ar fi pentru istoricul literar s[vad[de unde a luat Eminescu mitul. Ca =i în *S[rmanul Dionis*, unde p`n[ la urm[ nu mai erau în joc nici Kant, nici Schopenhauer, =i nici viziunea indic[, el face aici ce *vrea* din Archaeus. Nici unul dintre cei invoca\i nu putea avea, de bun[ seam[, libertatea de-a da at`ta culoare arhetipului =i nu era dispus s[-l valorifice la un nivel at`t de *omenesc*. Sim\i c[ Archaeus a devenit mitul lui Eminescu, dreptatea ori str`mb[tatea lui, dar filozofic sau literar, adev[rul *propriu*.

+i ce este, atunci, Archaeus, în versiunea de aci? Nimic grandios metafizic, nu un arhetip "etern", în absolut, al lucrurilor, cu at`t mai pu\in o mistic[sau o religios-cosmic[ra\iune seminal[, ci o posibilitate, spune Eminescu. Dar e una *organizat[*. Este o structur[, dac[se prefer[, una care \ine =i care face ca altceva s[\in[prin ea. Exist[undeva? Cel mult în creierul naturii (dac[citim bine "creier"); ceea ce e un fel de-a spune c[nu exist[, c[n-are subzisten\[. Dar are în schimb consisten\[... Exist[o "ra\iune" încapsulat[în c`te o situa\ie real[. Poate c[ ea p[streaz[, în întruchip[rile ei diferite, un anumit raport cu ra\iunea general[; dar ceea ce intereseaz[ acum este raportul cu materia ei, pe care o st[p`ne=te =i organizeaz[, ca o ra\iune autentic[, de=i singular[, cum este. Eminescu o nume=te frumos "Archaeus", drept un principiu intim al realit[\ilor sau al situa\iilor din realitate, iar a=a cum ra\iunea poate fi lezat[, un arheu poate fi =i el ofensat.... *Cel pu\in* ideea "jignirii" unui arheu este eminescian[.

Constantin NOICA, *Ce este un Archaeus dup[manuscrisul eminescian 2268*, în vol. *Eminescu sau g`nduri despre omul deplin al culturii rom`ne=ti*, Editura Eminescu, Bucure=ti, 1975, p. 158—159.

În universul operei, proza se arat[ca o dens[complementaritate de idei =i imagini a poeziei, pe care, în numeroase feluri, o duce mai departe =i o explic[. Ne întreb[m adesea cum s-ar în\elege structura eroului titanic ori demonic din poezia eminescian[dac[n-ar interveni paginile cu motiv[ri ample =i coerente ad`nc din *Geniu pustiu* ori *S[rmanul Dionis*? Sau cum s-ar p[trunde în lupta eroului cu categoriile de spa\iu =i timp f[r[ elucid[rile filosofice din *Sarmanul Dionis*? Trecerile de la o ipostaz[ filosofic[ la alta, modific[rile în concep\ia despre lume =i erou a poetului, raportul între g`ndul filosofic =i ideea mito-poetic[sau imagine se limpezesc numai luminate de proz[, care ofer[adesea =i valori estetice de m`na înt`i. Basmul, nuvelele =i chiar romanul lui Eminescu, în ciuda imperfec\iunilor lui, înf[\i=eaz[mostre remarcabile de specii tratate în manier[romantic[. Nu ne vom mai ocupa aci de *F[t-Frumos din lacrim[* pe care l-am

analizat în alt[parte sub raportul folosirii mitului na\ional =i a celui universal în basmul cult, ci ne vom opri la romanul postum *Geniu pustiu,* scris în anii primei tinere\i a artistului, între 1868 =i 1870, dup[datarea primului editor, I. Scurtu.

Romanul acesta este scris la o tensiune neobi=nuit[în întregime, ceea ce-l f[cea caduc sub specia aplic[rii unor norme clasice în analiza construc\iei. Dar aceasta este, probabil, tensiunea, lungimea de und[a g`ndirii eminesciene în plin *Sturm und Drang*. +i poate de aceea este at`t de rar înt`lnit romanul psihologic =i social în romantismul european, fiindc[ o construc\ie riguroas[ nu se poate împ[ca dec`t foarte greu cu un jet permanent al sim\irii =i al fanteziei, amestecat la înt`mplare cu observa\ia =i analiza, cu elementul autobiografic. *Heinrich von Ofterdingen*, romanul lui Novalis, binecunoscut de Eminescu, are, din acelea=i cauze, aceea=i structur[compozit[, hibrid[în ochii unui teoretician riguros al romanului, incipient modern[pentru concep\ia noastr[modificat[de înt`lnirile cu romanele secolului XX. Eminescu î=i ia mai înt`i oarecare libert[\i, îndr[zneli fa\[cu timpul, obi=nuit s[curg[normal în romanele rom`ne=ti de p`n[atunci (Bolintineanu, Filimon, Pantazi Ghica etc.). Povestea cu manuscrisul con\in`nd via\a lui Toma Nour seam[n[ în linii mari cu procedeul obi=nuit în romantism, al manuscrisului g[sit ba într-o m`n[stire, ba într-o sticl[pe mare, ba într-un sertar vechi. Scriitorul rom`n face îns[ o introducere mai larg[ în care-l prezint[ pe erou, pe Toma Nour, cu tot v[lm[=agul lui de idei, de sentimente, în prezent. Dup[ aceea eroul dispare =i autorul îi mai acord[ c`teva presupuse aventuri politice pe la Copenhaga =i prin Germania de unde-l auzim, o clip[, în pragul mor\ii, într-un fel de viitor nebulos. Apoi ne întoarcem spre trecutul eroului, privit din statornicul prezent al naratorului, prin intermediul manuscrisului primit de la Toma =i în care acesta î=i poveste=te, de la început, via\a.

Modern[este apoi, dac[vrem, într-un fel =i anticonstruc\ia, adic[pierderea =irului epic prin z[bovirea mai cu seam[asupra momentelor excesive, asupra situa\iilor limit[, co=maruri, st[ri demen\iale, incendii, ucideri, sinucideri, care dep[=esc cu mult =i nu numai cantitativ calapoadele exterioare ale romantismului. Nu e vorba de calamit[\i numai =i de dezn[dejdi ca de pild[în *L' Homme qui rit* al lui Victor Hugo, unde toate se gr[m[desc asupra capului eroului. În *Geniu pustiu*, Eminescu realizeaz[, cu exager[rile =i excesele pe care nimeni nu se g`nde=te a le contesta, începutul unei portretistici moderne, complexe, existen\iale, a unei investiga\ii cu toate mijloacele în lumea interioar[a eroului a c[rei natur[“catilinar[”, sceptic[, r[zvr[tit[, vrea s-o constituie. Nu lipse=te din aceast[recuzit[nici instrumentul oniric. Visul romanticilor, premonitoriu ori simbolic,

folosit de Eminescu este un fel de mijloc de cunoa=tere, fie a lumii interioare chinuite, b`ntuite de spaime, a eroului, fie a unor adev[ruri oculte, tainice din lumea mult iubit[ =i mult dorit[ a mitului popular din care basmul era doar un fragment. De aceea înt`lnim în roman o alternant[sus\inut[, de co=maruri grote=ti, monstruoase, \`=nite dintr-un subcon=tient înc[rcat, cu visuri line, armonioase despre lumi ideale v[zute ca în folclor, visuri compensatorii pentru ordinea de lucruri nedreapt[ =i nefast[ în care tr[ie=te eroul. Nefericit în dragoste =i înfr`nt în activitatea revolu\ionar[, desf[=urat[la 1848 în Transilvania împreun[cu prietenul s[u Ioan, Toma g[se=te m`ng`iere în vis. **[...]**

A=adar din realul chinuit =i ap[s[tor în care eroii, am`ndoi frustra\i în toate împrejur[rile, cunosc iubirea =i lupta ce stau sub semnul c[derii =i mor\ii, =i din visul compensator pentru ni=te zbuciumate existen\e, se na=te o tensiune insuportabil[ pentru un singur plan narativ. +i atunci t`n[rul scriitor a recurs la dou[planuri care merg paralel =i doar din c`nd în c`nd se interfereaz[. D. Mur[ra=u observa foarte bine urmarea intrigii pe dou[planuri: Ioan — Sofia, Toma Nour — Poesis =i imputa \es[turii lipsa ei de unitate.[1]

Dar cele dou[planuri (la care în fapt se adaog[=i cel al naratorului, al treilea, ca un prezent de permanent[referin\[) sunt o baroc[modalitate de ad`ncire, de c`=tigare a unor dimensiuni ale profunzimii pentru eroi =i destinul lor. S-ar putea ca aceast[tehnic[s-o fi înv[\at poetul de la maestrul a c[rui influen\[o sufer[acum masiv, evident[chiar în paginile romanului, de la Shakespeare. +i piesa cea mai clar construit[de dramaturgul englez dup[tipicul baroc al intrigii paralele este *Regele Lear.* Nu mai e nevoie s[amintim de citarea repetat[a acestei tragedii de c[tre Eminescu în special în r[stimpul cu pricina. O analogie izbitoare de situa\ii îi leag[pe cei doi eroi în planurile lor de existen\[, ca =i cum via\a lui Toma ar urma, la un interval oarecare, modelul vie\ii lui Ioan. **[...]**

Dou[elemente, simbolistica onomastic[a perechilor =i deosebirea de natur[între eroi, între Ioan =i Toma, sugereaz[rela\ii de un fel mai subtil între planuri, între Ioan =i Toma, nume dintr-un cod apostolic, se introduce distan\a dintre credin\[=i sfin\enie, sacrificiu voit, pe de o parte (înt[rit de imaginea stranie, dar expresiv[în puritatea ei, a capului t[iat al lui Ioan pe clara tipsie a apei), =i îndoial[=i scepticism =i intrare mai t`rzie în lupta spiritului, pe de alta. Fiec[ruia i se al[tur[ numele iubitei. Toma Nour, g`nditorul plin de îndoieli, î=i g[se=te

---

[1] D. Mur[ra=u, Comentariul introductiv la Eminescu, *Scrieri literare*. Scrisul rom`nesc, p. XLII.

perechea în Poesis, numele simbolic al poesiei, =i a c[rei aventur[profan[se soldeaz[cu durere, remu=c[ri =i sinucidere. Dar Ioan este îndr[gostit de Sofia, t[lm[cit[ca în\elepciune =i ca numele primei maici într-un limbaj gnostic, a c[rei via\[e pur[=i la a c[rei moarte asist[de departe prin mediul apropiat =i totu=i izolant al sticlei de la fereastr[.

Apoi deosebirea de natur[dintre cei doi eroi. Mereu Ioan e definit ca înger de bun[tate, de iubire, de iertare. Însu=i portretul lui aduce în chip firesc caracterizarea de înger. Odat[Ioan e descris de povestitor din tabloul pictat de Toma dup[moartea prietenului s[u =i tr[s[turile lui au ceva din ambiguitatea personajului Mignon al lui Goethe. [...]

Aluzia la androgin în acest portret constituie o referire indirect[la calitatea angelic[a eroului. Dar denumirea explicit[se adaug[mai t`rziu cu prilejul portretului f[cut lui Ioan în manuscrisul l[sat de Toma. Acolo se spune clar: "... acel copil, acel *înger* (bl`nd) cu ochii de-un albastru a=a de str[lucit =i de ad`nc, cu fa\a a=a de palid[, a=a de delicat[..."

Toma este prin excelen\[demonic. Îl define=te ca atare portretul, dar mai cu seam[îl tr[deaz[, în structura lui de natur[catilinar[(echival`nd cu demonic[), visele care fixeaz[ într-o anumit[ m[sur[ raportul lui cu o geografie magic[-mitic[. E destul s[ spunem c[ existen\a ca =i g`ndirea lui Toma sunt marcate de un zbucium =i de un chin infernal, rezultatul unui dezacord structural cu lumea pe care o refuz[=i vrea s-o r[stoarne. De aceea tr[irile lui sunt excesive, supraînc[rcate de efecte dramatice care le transform[uneori în melodram[; st[rile de exaltare în iubire =i de dezn[dejde în nefericire vorbesc despre violen\e, bru=te în[l\[ri, semne de dezechilibru, vizibil =i în momentele de sim\ire aton[, demen\ial[, ori halucinat[, de modern[analiz[operat[pe un erou romantic. Uneori elementele înse=i dezl[n\uite îi formeaz[un fel de cadru firesc ca în acea cavalcad[nocturn[, a=a de bine condus[. Se produce aici, ca în cele mai izbutite pagini romantice din literatura universal[, o cre=tere treptat[a efectelor de regie, cuprinz`nd laolalt[ p[m`ntul =i cerul, unite într-un apocaliptic spectacol de nunt[a stihiilor, a focului =i v`ntului, sf`r=ind în iadul suferin\elor din ora=ul rom`nesc de pe Mure=, ars de furia armatelor maghiare. [...]

Ceea ce urmeaz[este ora=ul însu=i devorat de incendiu, b`ntuit de cumplita panic[ a oamenilor, de imaginea mor\ii atotst[p`nitoare.

De altfel fl[c[rile care domin[viziunea eroului acestuia rebel marcat de pecetea infernal[revin într-alt episod a c[rui reu=it[a fost semnalat[de D. Mur[ra=u. E vorba de episodul r[zbun[rii lui Ioan, de incendierea morii =i de plutirea ei

înfl[c[rat[pe ap[. De data aceasta focul se aliaz[cu apa în vreme ce în episodul ora=ului se îngem[na cu aerul. +i tabloul are o for\[neobi=nuit[care frizeaz[sublimul, de=i e, poate, tot o umbr[înfl[c[rat[aruncat[peste lume de pasiunile arz[toare, mistuitoare ale eroului. [...]

Transpozi\ia tabloului în fabulos este, evident, rezultatul lucr[rii poetului liric, un moment de tensiune apocaliptic[în[l\at în lumea valorilor fantastice ale folclorului care-i dau m[re\ie.

Toate aceste componente exprim[, cum spuneam, natura arz[toare a eroului demonic ale c[rui idei sociale, na\ionale, morale au o noble\e =i o altitudine greu atinse =i în\elese de contemporani, a c[rui iubire atinge limitele absolutului =i a c[rui moarte se va datora tot luptei sale sociale duse pentru eliberarea popoarelor.

Fa\[de Toma Nour, personagiul demonic, de planul desf[=ur[rii sale, planul lui Ioan, personagiul angelic, apare ca un plan complementar, necesar, de odihn[=i senin[tate, sau ca o proiec\ie superioar[, ca un model de iubire, de bl`nde\e, de capacitate de d[ruire, ca o sublimare a propriei fiin\e. Sau n-ar putea s[fie oare acea aspira\ie nes[\ioas[spre unitate care marcheaz[toat[via\a =i opera geniului eminescian =i care ar lega, iar în chip necesar, demonul =i îngerul, ca o pereche de contrarii, cum lega Goethe în drama sa *Torquato Tasso* pe Antonio =i pe Torquato, sau cum sim\ea Faust cele dou[suflete de naturi contrarii zbucium`ndu-se în[untrul s[u?

Oricum, dincolo de imperfec\iuni datorite discursivit[\ii juvenile (poetul avea între 18 =i 20 ani c`nd l-a scris) sau pozelor conven\ionale sau momentelor melodramatice sau exceselor lirice, romanul *Geniu pustiu* are o însemn[tate deosebit[ în contextul crea\iei eminesciene de tinere\e, cu at`t mai mult cu c`t cuprinde în paginile sale =i o defini\ie a romanului, nea=teptat[ la acest mare poet romantic, cu un sens liric foarte accentuat: “Dumas zice c[ romanul a existat întotdeauna. Se poate. El e metafora vie\ii. Privi\i reversul aurit a unei monede calpe, asculta\i c`ntecul absurd a unei zile care n-a avut preten\iunea de a face mai mult zgomot în lume dec`t celelalte în genere, extrage\i din astea poezia ce poate exista în ele =i iat[romanul.” Semnal[m de altfel =i unele elemente de metaroman în introducere.

Zoe DUMITRESCU-BU+ULENGA, *Eminescu. Cultur[=i crea\ie*, Editura Eminescu, Bucure=ti, 1976, p. 177 —l84.

Somptuos =i nuan\at, cu aparen\e ornamentale rafinate, cromatismul eminescian îndepline=te func\ii simbolice de mare precizie, chiar dac[voluptatea culorilor mascheaz[structurile simbolice ale imaginii, pe care le articuleaz[raporturile sc[rii cromatice. Am urm[rit deja cromatica viziunilor onirice eminesciene, în care culorile reci primesc, în ciuda naturii lor, o luminiscen\[incandescent[(albastrul noptatec din visurile lui Toma Nour sau verdele “ad`nc, de jale”, din *Mure=anu*), în care albul devine marmorean, galbenul devine aur =i lumina pur[ devine argint. Peisajele eminesciene pot fi citite, de aceea, în multiple registre: ele au, mai înt`i, o valoare pur pictural[, expresie a unei infinite volupt[\i a privirii; urm[rit[mai atent, structura imaginii dezv[luie îns[articula\iile onirice, în care se pot recunoa=te mi=c[rile prin care subcon=tientul structureaz[simbolic imaginea lumii, altern`nd peisajul stilizat cu detaliul obsesiv, adus în prim-plan; în sf`r=it, nivelul simbolic al imaginii decurge tocmai din structura ei oniric[. Cu excep\ia c`torva cazuri izolate, “visurile” eminesciene nu au func\ii (=i nici ambi\ii) alegorice. În fond, universul întreg e pus în imagine dup[ criteriile visului, chiar dac[ principiul construc\iei r[m`ne subcon=tient. Simbolul func\ioneaz[, de aceea, în opera lui Eminescu, cu discre\ia unui rapel travestit în cele mai obi=nuite înf[\i=[ri (ca-n multe din viziunile realismului magic contemporan). Revenind la cromatismul din *S[rmanul Dionis*, s[reamintim prezen\a polarit[\ii cromatice ro=u demonic — albastru “cuvios”. Prefa\`nd aventura imaginar[ a lui Dionis, “Luna s-ascunse într-un nor negru spintecat în dou[ r`nduri de lungi fulgere ro=ii”; lum`narea la care eroul descifreaz[ cartea de magie este “ochiul ro= =i bolnav” al luminii; ini\ialele c[r\ii “erau scrise ciudat, cu cerneal[ ro=ie ca s`ngele, caractere slave de o evlavioas[, gheboas[, fantastic[ar[tare”; în carte se afl[“constela\ii zugr[vite cu ro=u”; “Pe o pagin[g[si o mul\ime de cercuri ce se t[iau, at`t de multe, înc`t p[rea un ghem de fire ro= sau un painjini= zugr[vit cu s`nge”. Privind, cu sufletul cuprins de voluptate, painjini=ul de linii ro=ii, “liniile semnului astrologic (care) se mi=cau cumplit ca =erpi de j[ratic”, condus de un glas din “centrul de j[ratic al c[r\ii”, eroul, cople=it de o fericit[uimire, scap[timpului s[u =i se treze=te, sub înf[\i=area lui Dan, într-un apus s`ngeriu: “bucuria, uimirea îi umplea sufletul =i... încet, încet p[injini=ul cel ro= se l[rgi, se diafaniz[ =i se pref[cu într-un cer rumenit de apunerea soarelui”, cu “nori de j[ratic =i aur”, cu “oglinzile r`urilor rumene”. Înainte de a-=i schimba locul cu propria-i umbr[, Dan e vegheat de “punctul ro= al unei candele” =i în t[cerea ad`nc[, de “g`ndirea, mirosul, cre=terea chiar a unei garoafe ro=ii =i frumoase”. Ro=u e, în visul de pe lun[, ochiul lui Dumnezeu, iar semnul arab “lucea ro= ca jeratecul noaptea”. În

schimb, cealalt[voce, integratoare, a spiritului se face sim\it[prin simbolistica albastrului celest. Alba=tri sunt ochii tat[lui, ochii din portret (singura tr[s[tur[pe care Dionis nu a mo=tenit-o); ochii Mariei, iubita cu nume sf`nt, sunt tot “alba=tri =i cuvio=i, precum albastru =i cuvios e ad`ncul cerului =i divina sa eternitate”. Prin p[ienjeni=ul s`ngeriu al c[r\ii, Dionis viseaz[“spa\ii iluminate de un albastru splendid, umed =i curg[tor”; lumile din lun[sunt vegheate de un “cer albastru =i f[r[nori”, reflectate de infinite ape albastre, printre care Maria trece, încununat[cu flori albastre, printre “straturi de stele albastre”. Lumile din *S[rmanul Dionis* sunt structurate, astfel, de dou[percep\ii cromatice fundamentale: pe de o parte, privirii nelini=tite a demonului i se dezv[luie harta subteran[a s`ngelui de foc al Universului; pe de alt[parte, privirea “cuvioas[” a iubirii =i a credin\ei, privirea Mariei, descoper[armonia infinit[a cerului senin, a apelor-oglinzi, a “lanurilor de stele” — adic[divinitatea ordinii cosmice —, asociindu-=i simbolul mult discutat al *florii albastre* =i cel al *stelei vinete*. Aceast[privire albastr[pare a-i fi d[ruit[lui Dionis, prin gra\ia Mariei, dup[pr[bu=ire: trezit din visul bolii =i z[rind portretul tat[lui s[u, Dionis crede c[-=i recunoa=te umbra, uimit îns[c[umbra lui are, acum, ochi alba=tri.

Structurate oniric, marcate printr-un cromatism polarizat simbolic, aventurile fantastice din *S[rmanul Dionis* sunt astfel aventuri ale g`ndirii, care-=i experimenteaz[ posibilit[\ile =i limitele, apel`nd la magie ca la un mijloc de a re-acorda visul individual cu visul cosmic, dar sf`r=ind prin a descoperi, ca singur univers compensativ accesibil, cel al iubirii. [...]

Idila eminescian[are — m[rturisit sau nu — structur[de “poveste”. Aceea=i structur[mitic[mascat[o are =i nuvela *Cezara* — o idil[în fond —, în care suportul teoretic schopenhauerian e straniu acordat cu voca\ia de creator de mituri a lui Eminescu. Locul lacului din mijlocul p[durii îl ia aici insula lui Euthanasius, care, cu structura ei de cercuri concentrice (pe=tera din insula aflat[în mijlocul lacului de pe insula din mijlocul m[rii), este un evident centru al lumii, reedit`nd, prin topografia sa (r`urile care se vars[în lac etc.) =i prin întreaga-i înf[\i=are, paradisul. Un paradis interzis privirilor, c[ci, din afar[, insula lui Euthanasius nu este dec`t un grup de st`nci sterpe, prin care poate trece spre raiul ascuns numai cel chemat — purificat prin somn (ca Ieronim), purificat prin cufundare în apele m[rii (ca Cezara), dar oricum desprins =i dezbr[cat de straiele conven\ionale ale existen\ei sale sociale. Reg[sind inocen\a paradisiac[a primului cuplu, Ieronim =i Cezara reg[sesc, totodat[, paradisul.

Ioana Em. PETRESCU, *Eminescu. Modele cosmologice =i viziune poetic[*, Editura Minerva, seria “Universitas”, Bucure=ti, 1978, p. 139—141, 161.

Integralitatea geniului eminescian nu a însemnat îns[un model de ideal închis, c[ci geniul romantic în efortul de configurare s-a definit, cel mai adesea, ca un univers deschis, proliferant în probleme. Aceast[deschidere, care trebuia s[fie poate cea mai autentic[sugestie de similitudine demiurgic[=i de cosmicitate, era =i cea mai fireasc[manifestare. Geniul e înn[scut. Înainte de a fi concept, geniul e o realitate vie. Recunoscut ca natur[=i via\[, i s-a conferit pe drept caracteristicile esen\iale ale acestora de a fi imprevizibil. Temperamental, de nereg[sit în formulele pe care psihologia le impunea, suflete=te pe tot at`t o problem[, dac[ nu un mister. De unde =i defini\iile geniului au r[mas cel mai adesea sub provizorat, singura dintre ele acceptabil[ ca principiu fiind defini\ia romantic[, ea îns[=i susceptibil[ de deschidere la problematizare. Se crede îns[ c[ geniul este în sine o *natur[ problematic[*, întruc`t via\a =i universul întreg sunt probleme care str[bat în fiin\a lui. +i desigur acesta e adev[rul fundamental. Geniul =i poate numai cel romantic este o asemenea *natur[*. Dificult[\ile ce ne înt`mpin[ sunt cele care \in de sfera =i con\inutul no\iunii de *natur[ problematic[*. Mai înt`i, de aici constatarea c[geniul e totdeauna o *natur[problematic[*, dar nu totdeauna =i nu toate *naturile problematice* sunt genii: “Multe flori sunt, dar pu\ine/Rod în lume o s[poarte,/Toate bat la poarta vie\ii./Dar se scutur multe moarte”. Pentru ca o *natur[problematic[* s[devin[geniu, ea trebuie s[se confrunte cu necesitatea finaliz[rii creatoare, f[r[de care r[m`ne o simpl[ t`nguire, o zbatere zadarnic[. Eminescu însu=i a f[cut lumin[asupra acestei probleme. Schi\a *Archaeus*, at`t de dens[ în sensuri, a r[mas p`n[acum t[inuitoarea acestei probleme capitale pentru configurarea creatorului romantic. “Oamenii sunt probleme ce =i le pune spiritul universului, vie\ile lor: încerc[ri de dezlegare. Chinul îndelungat, vecinica goan[dup[ceva necunoscut nu sam[n[cu aviditatea de a afla r[spunsul unei întreb[ri curioase?

— Dar mie mi se pare c[unde-i un problem e totdeodat[=i dezlegarea lui.

— Da, Kant. Cei mai mul\i oameni îns[r[m`n întreb[ri, uneori comice, alteori neroade, alteori pline de-n\eles, alteori de=erte. C`nd v[d nas omenesc, totdeauna-mi vine s[-ntreb, ce caut[nasul [sta-n lume?”

A=adar, oamenii sunt permanent în ambian\[=i flux cosmic, vie\ile lor sunt încerc[ri de dezlegare ale spiritului universului, ei în=i=i fiind problemele universului. Este astfel o ra\iune cosmic[a omului de a fi *natur[problematic[*. Cine îns[poate r[spunde în experien\a existen\ial[“întreb[rilor curioase”, pe care =i le pune spiritul universului? întreb[rile nu-=i dau r[spuns în nimeni, nici m[car în genii. Ele sunt de nep[truns. În plan filozofic ele compun adev[rul absolut =i

numenal, o realitate la puterea *n*. Omul în genere r[m`ne o întrebare comic[, neroad[sau de=art[. Geniul, numai, ajunge a fi o întrebare "plin[de-n\eles".

Eminescu nu a plecat niciodat[de la concepte. Firea romantic[a poetului elimina din premis[teza. *Natura problematic[* era etichetat[ca atare odat[cu apari\ia romanului lui Friedrich Spielhagen, *Problematische Naturen*, în 1861. Succinta istorie a acestui concept ne duce îns[înapoi la Goethe, care în *Maximen und Reflexionen* spunea: "Wenn ich die Meinung eines andern anhören soll, so muss sie positiv ausgesprochen werden; Problematisches hab ich in mir selbst genug"[1], sau în alt context, individul ca *natur[problematic[* este acela care "die keiner Lage gewesen sind, in der sie sich befinden und denen die keine genug tut". Dac[în prima maxim[era con=tiin\a geniului care î=i concede dreptul la problematizare numai dup[ce o realitate i se prezint[în contururi precise, în cea de a doua se subliniaz[caracterul inadaptabil al *naturii problematice,* care va aminti de eroul romantic desunit suflete=te, chinuit de himer[, neacomodat lumii, cum s-ar spune pe culmile disper[rii. Dup[defini\ia lui Goethe, un bolnav. Îns[de geniu, care nu va g[si mul\umirea dec`t în crea\ie, singura în stare s[îi aduc[eliberarea sufleteasc[.

Conceptul de *natur[problematic[,* de=i a existat în crea\ia romantic[de-a lungul =i de-a latul Europei literare, în starea de spirit a eroului liric sau epic, nu a trecut în mod deliberat în cariera literar[dec`t odat[ cu Spielhagen; mai înt`i în romanul *Problematische Naturen* =i apoi în studiile de critic[, unde precizeaz[c[atitudinea sa a fost de "a goethiza"[2] =i a înf[\i=a astfel "ein Zaudern der Natur" (o =ov[ire a naturii). În fond acest roman nu era, dup[defini\ia autorului, dec`t înf[\i=area destinului nefericit al revolu\ionarilor de la 1848 în Germania, v[zu\i pe fundalul istoric ca *naturi problemalice.* "Die *Problematische Naturen* sind die Geschichte eines solchen Unglücklichen"[3]. În final acest roman rezuma starea de spirit a *naturilor problematice*, care va fi reeditat[de Eminescu în decorul rom`nesc al Revolu\iei de la 1848 în Ardeal, în binecunoscutul roman *Geniu pustiu*. Iat[ce spune Spielhagen: "Trebuie s[lucr[m =i s[cre[m, pentru ca noaptea

---

[1] "C`nd trebuie s[ascult p[rerea altcuiva ea trebuie s[fie exprimat[exact. Problematic am eu în mine însumi destul", *Maximem und Reflexionen*, Dieterich, schen Verlangsbuchhandlung, Leipzig, 1953, p. 484, maxima 489.

[2] *Neue Beiträge zur Theorie und Technik der Epik und Dramatik*, capit. VII *Wie die* "*Problematische Naturen*" *entscheiden*, Leipzig, Verlag von I. Staackmann, 1898, p. 194.

[3] *Ibid.*, p. 206.

care a fost sinistr[celor bravi =i pl[cut[celor netrebnici, s[nu se mai apropie, noaptea prin care acele întunecoase umbre au alunecat at`t de mult romanticele chipuri (m[=ti) =i fantasticele fantome, noaptea care at`t de s[rac[a fost în oameni s[n[to=i =i at`t de bogat[ în *naturi problematice* — ru=inoasa =i lunga noapte, din care au trecut dincolo spre libertate =i lumin[ numai vijelia =i tunetul revolu\iei prin s`ngeroasa auror[”[1].

Spielhagen nu l[rgea conceptul de *natur[problematic[* p`n[ la dimensiunea geniului artist, ci acorda revolu\ionarilor prin sacrificiul adus, în\elesul de genii politice. Goethizarea venea din asimilarea romantic[ a omului bolnav[2] cu natura problematic[. Ceea ce e de re\inut e faptul c[ *naturile problematice* la Spielhagen nu r[m`n simple apari\ii bovaryce, vis[tori de=er\i, ci nemul\umi\i ai istoriei, care vor s[schimbe fa\a lumii dup[felul lor de a g`ndi. *Naturile problematice* ale lui Spielhagen premerg pe cele ale lui Eminescu din roman. Poezia oferind, din contr[, fie peisajul sufletesc al geniului artistic ca *natur[ problematic[*, fie al *naturii problematice* neridicate la virtu\ile geniului. Proza eminescian[ din *Geniu pustiu*, cultiv`nd principiile active ale revolu\iei, redimensioneaz[accep\iunea geniului p`n[la în\elesul politic.

Romanul eminescian dat`nd din 1868-69 se situeaz[ cronologic înaintea oric[rei poezii unde sugestia *naturii problematice* este prezent[. Cronologia în acest sens n-ar putea spune prea mult. Mai importante par a fi datele de istorie literar[ legate de aceast[ chestiune. Într-o scrisoare dat`nd din 16 mai 1871 st.n. pe care poetul o expediaz[din Viena, lui Iacob Negruzzi, sunt preciz[ri revelatorii: “*Naturile catilinare* de-or fi gata c`ndva, nu vor putea fi o imita\ie a opului lui Spielhagen, din simpla cauz[, pentru c[ eu nu cunosc *Problematische Naturen* dec`t dup[nume, =i chiar acest titlu l-am auzit pentru prima oar[de la D-voastr[, c`nd mi-o recomanda\i în anul trecut, ca s-o citesc. Apoi romanul meu am început a-l scrie, parte dup[ impresiuni nemijlocite din anul 1868, pe c`nd eram în Bucure=ti, parte dup[un episod, ce mi l-a povestit un student din Transilvania”.[3]

---

[1] *Ibid., op. cit.*, p. 156.

[2] Goethe spunea c[romanticul e bolnav, iar clasicul e s[n[tos.

[3] În I. E. Torou\iu =i G. Carda=, *Studii =i documente literare*, I, Buc., 1931, p. 321-327. G. Bogdan-Duic[g[se=te asem[n[ri între *Geniu pustiu*, =i romanul lui Karl Ferdinand Gutzkov *Die Ritter vom. Geiste*, unde descrie epoca reac\ionar[a patruzecioptismului. Conf. G. Bogdan-Duic[, *Eminescu, Eliade, Gutzkov,* în “Convorbiri literare”, 1904, XXXVII, p. 167-174.

Adev[rul este de partea afirma\iei lui Eminescu, c[ci, în ciuda faptului c[nu a terminat =i nu a finisat romanul, acesta place prin tragismul înt`mpl[rilor, prin entuziasmul patetic al lui Ioan =i Toma, prin farmecul descrierilor, =i mai presus de toate prin originalitatea cel pu\in egal[cu romanul, e-adev[rat mult mai simetrizat, al lui Spielhagen. [...]

Se poate spune, f[r[rezerve, c[Eminescu a eminescianizat naturile problematice d`ndu-le un spa\iu geografic nou, =i mai presus de aceasta, d`ndu-le acele destine în care se simt în drumul spre universalitate, particularit[\ile sufletului rom`nesc elevat printr-o nem[rginit[dragoste de patrie, un eroism exemplar.

Ce l-a determinat pe Eminescu s[schimbe titlul romanului de la *Naturi catilinare* la *Geniu pustiu* a fost însu=i cursul experien\ei sale interioare, derularea în memorie a întregii situa\ii sociale =i na\ionale, care a dus la revolu\ia din 1848 în Ardeal. Romanul care s-a voit a fi al “...mizeriilor acestei genera\iuni” era o refacere a unei realit[\i revolute, o “reconstituire” vizionar[în stare a-l elucida pe autorul însu=i. “Încerc a veni cu mine însumi în clar asupra mizeriilor genera\iunii prezente” (M. Eminescu c[tre Iacob Negruzzi, 6 februarie 1871). Demersul acestei “reconstituiri” i-a dictat schimbarea titlului, care ar fi pus în relief “naturile catilinare” asem[n[toare celor din vechea Rom[c`nd Catilina î=i preg[tea triumful urc`ndu-se pe ruinele Republicii. În contextul de la 1848 “descreiera\ii de magna\i” “a c[ror vanitate îi f[cea s[cread[cum c[în aceast[\ar[ce e mai mult a noastr[dec`t a lor, ei vor putea maghiariza p`n[=i pietrele”[1], erau “naturile catilinare”, pe care Eminescu le a=eaz[în conul de umbr[al basoreliefului s[u compozi\ional. În primul plan fiind adus[problema geniului, acelui geniu care r[m`ne totu=i pustiu. Eminescu a voit s[sugereze prin aceasta, poate, ne=ansa istoric[, a celor doi conduc[tori ai mi=c[rii, Toma =i Ioan, adev[rate genii politice asem[n[toare cu Oswald Stein din *Problematische Naturen* al lui Friedrich Spielhagen, c[ci ca =i acesta Eminescu a dat *naturii problematice* acel sens activ al neadaptatului superior care în nemul\umirea proprie se face expresia nemul\umirii unei colectivit[\i =i care atrage în procesul destruc\iei personale nu numai mediul limitat al individului de r`nd, ci for\ele opozante ale istoriei. Meritul lui Eminescu e de a fi angajat spiritul universal în experien\a unui singur individ (c[ci Ioan e un fel de umbr[a lui Toma), care transcende destinul s[u personal într-un destin al colectivit[\ii. A=adar, *naturile problematice*

[1] *Dualismul austro-ungar =i na\ionalit[\ile,* în “Federa\iunea”, 1870, 38-39, 4—11 mai.

cap[t[dimensiunea geniului politic =i în nelini=tea lor pot fi întrez[rite acele for\e demonice pe care numai geniul le poate st[p`ni.[1] În aceast[ privin\[ este demn[ de men\ionat lumina goethean[ pe care Eminescu a dat-o în\elegerii *naturii problematice* ca îndividualitate uman[ corelat[ puterii demonice. Credin\a ne=tirbit[ în ceea ce mai t`rziu Schopenhauer prefigura în no\iunea de *Unzerstörbarkeit* (indestructibilul) ar echivala la Goethe cu demonicul: “Ca lucru finit orice individualitate c`t de hot[r`t individual[, singular[poate fi distrus[, dar at`ta vreme c`t s`mburele ei î=i p[streaz[ coeziunea, nu poate fi despicat[, nici f[r[mi\at[, nici chiar timp de genera\ii”.[2] Dar aceast[ esen\[, demonstra Goethe, este fr`nat[de for\a înt`mpl[torului (Tyche). P[rerea noastr[este c[*natura problematic[,* a=a cum reiese =i de la Eminescu, ar fi îns[=i individualitatea uman[, care, con=tient[de indestructibilitatea sa sufleteasc[, nu poate accepta mediul nefavorabil supus lul Tyche, dup[cum nu poate accepta istoria concretizat[în dezideratele necorespunz[toare ale epocii. Aceast[con=tiin\[a incompletitudinii ce vine din afar[este înfruntat[de *natura problematic[*. Ar fi gre=it dac[am în\elege *natura problematic[*, drept un dezechilibru funciar al individului, c[ci ea trebuie s[se explice nu în raport cu sine, din care raportare ar ie=i perfec\iunea unei ecua\ii, ci în raport cu înt`mpl[torul (Tyche). Vom vedea mai departe c[Tyche este numai un singur element care se coreleaz[cu *natura problematic[* al[turi de Daimon, Eros =i Ananke (destinul), care intr[în sinteza geniului eminescian. S-ar putea spune c[Eminescu a în\eles prin intui\ia-i genial[*natura problematic[* drept felul de a fi al individului de geniu care tr[ie=te himera absolutului. Filozofic, pozi\ia eminescian[, care se desprinde din atitudinea *naturii problematice,* are dou[c[i de acces. O dat[spre g`ndirea goethean[, unde natura problematic[ înfr`nt[de Tyche nu-=i datoreaz[insuccesul unei *vini tragice*, =i în al doilea r`nd, spre g`ndirea schillerian[, care cerea realizarea ideii morale ca ordine universal[. Toma Nour =i Ioan din *Geniu pustiu* nu au con=tiin\a unei vini tragice =i deci modul, de a g`ndi *natura problematic[* se îndreapt[ spre g`ndirea goethean[.

Aurel PETRESCU, *Eminescu. Originile romantismului*, Editura Albatros, “Sinteze Lyceum”, Bucure=ti, 1983, p. 198—204.

---

[1] Vezi în acest sens *Eminescu — conceptul =i imanen\a geniului.*

[2] Tudor Vianu, *Romantismul ca form[de spirit*, în *Romantismul rom`nesc,* Funda\ii, Buc., 1931, p. 11.

Apare c`t se poate de limpede faptul c[basmul *F[t Frumos din lacrim[*, face o sum[întreag[de “aplica\ii” ala fantasticului eminescian absolut pilduitoare. S-ar putea spune chiar c[în tipologia uman-filosofic[a eroului intuim pregnante însu=iri ale obsedantului *Archaeus* eminescian. F[t-Frumos cumuleaz[, într-adev[r, nu pu\ine din elementele cheie ale conceptului, de nu ne-am g`ndi dec`t la menirea eroului de a întruchipa principiul energiei vitale pe scara eternit[\ii (*punctum saliens*, cum va zice b[tr`nul înv[\at din nuvela *Archaeus*), la darul s[u de a se mi=ca într-un timp “intemporal” =i intr-un spa\iu nedimensional, de a de\ine supremul cifru cu privire la legea eternei treceri de la via\[la moarte =i de la moarte la via\[, de a-i fi str[in[orice form[de asumare a con=tiin\ei limitelor cunoa=terii, inclusiv aceea a liniei desp[r\itoare dintre vis =i realitate etc.[1] Asemenea date apar\in`nd evident unei doctrine romantice de sorginte kantiano-schopenhauerean[, literalmente absorbit[de spiritualitatea generoas[, altruist-idealizant[=i dramatic-optimist[a eposului fabulos, autohton, fac din acest basm nuvelistic o grandioas[alegorie a existen\ei umane în =i prin cosmos. Fantasticul ei de esen\[rezid[tocmai în investirea miraculozit[\ii folclorice cu darul de a exprima însu=i miracolul cosmic al existen\ei =i, astfel, de a crea o realitate epic[sie=i suficient[ca proiec\ie metafizic[, dar c[reia suntem mereu constr`n=i a-i “sim\i” solul existen\ial originar, a=a-zic`nd, realist.

S[re\inem, deci, c[fantasticul din proza eminescian[este un element de poten\are a misterului cunoa=terii =i mai pu\in unul de ezoterizare a acesteia, prin intermediul misterului, epic încifrat, inculcat, ca atare, realului. *Realitatea fantastic[eminescian[* nu vizeaz[aproape niciodat[ceea ce în proza universal[circumscris[“genului”, adesea, formeaz[cheia de bolt[a demersului narativ: “jocul” dintre normal =i anormal, al “rupturii” dintre aceste st[ri în ordinea existen\ei fenomenale. Scriitorul are cutezan\a de a-=i face cunoscut programul, explicit`ndu-l, în nuveleta postum[*Archaeus*, elaborat[, probabil, prin anii 1875—1876. [...]

---

[1] “F[t-Frumos ca =i *S[rmanul Dionis* — afirm[întemeiat, în spiritul aser\iunilor c[linesciene, Aurelia Rusu, în comentariile la vol. 6 al edi\iei M. Eminescu, *Opere*, Editura Minerva, 1982, p. 460. — archei în =irul fenomenologic (...) — satisfac aceea=i viziune eminescian[a *visului de zbor*, c[l[toriei ini\iatice prin secoli =i univers. Reg[sim, înc[de aici, motivul “domei” eminesciene — m`ndru palat într-o “insul[ de smarald” din fundul unui lac, prefigur`nd imaginea unui univers cu aceea=i structur[, a cercurilor concentrice, ca =i aceea a insulei lui Euthanasius.”

Întrunind însu=irile unui concentrat tratat de uz personal cu privire la condi\ia fantasticului, “nuvela metafizic[” *Archaeus* deschide c[ile de acces cele mai ademenitoare în “inima fantasticului” eminescian, a=a cum acesta î=i v[de=te prezen\a pe întreg cuprinsul operei poetice =i narative a marelui scriitor. Limit`ndu-ne la sectorul din urm[(opera\ie evident fortuit[, motivat[doar de tema general[a eseului nostru), s[ar[t[m deci c[, esen\ialmente, fantasticul în nuvelistica lui Eminescu cristalizeaz[într-o str[lucit[suit[de “*pove=ti*” ale *aventurii spiritului uman în vis*. Compara\ia frecvent f[cut[=i perfect îndrept[\it[între Eminescu =i al\i mari prozatori europeni (Jean Paul, Novalis, Hoffmann, Lermontov, Chamisso, Edgar Poe, Theophille Gautier etc.) vizeaz[, indiscutabil, =i aceast[izbitoare comunitate spiritual[ce const[în func\ia privilegiat[conferit[visului ca form[sublim[de proiectare =i sintetizare a imaginarului. Asem[n[tor cu ceea ce se petrece în opera epic[a mai tuturor scriitorilor înainte numi\i, =i la Eminescu povestea în vis a *nara\iunii* cheam[de la sine elementul fantastic, excluz`nd, a=adar, orice premeditare, orice strategie combinatorie, menite s[ dea impresia construc\iei strict mentale, voin\ei exprese de înscriere între parametrii limitativi ai unei anumite formule. Existen\a acesteia din urm[, *formula*, reprezint[ o realitate literar[ întruc`t realitatea epic[a visului, povestea, o reclam[ca atare. S-ar putea zice, deci, c[nu formula în sine este aceea care pune în mi=care resorturile fantasticului, ordon`ndu-i traseele narative; dimpotriv[, masiva înc[rc[tur[de materie oniric[a acestor trasee prolifereaz[, cu revelatoare “naturale\e”, în virtutea unei spontaneit[\i sui-generis a instinctului vital, tocmai în respectiva direc\ie. [...]

Uzurparea a ceea ce am numi *figura realit[\ii-realitate* de c[tre realitatea fantastic[atinge un asemenea grad de autenticitate uman[, de realism esen\ial, înc`t raportul dintre cele dou[ “lumi” se r[stoarn[ total. “Semnele” se schimb[, realitatea fantastic[ se substituie celei realist-originare, atr[g`nd dup[sine inversarea cronologiei timpului. Trecutul (adic[realitatea fantastic[) revendic[drepturile prezentului (adic[ale *realit[\ii-realitate*), trat`ndu-l pe acesta ca pe o *realitate viitoare* prefigurat[de vis. [...]

Dorim s[atragem aten\ia în chip deosebit asupra unuia din elementele fundamentale propriu complexului =i subtilului mecanism ce pune în mi=care demersul narativ eminescian de structur[fantastic[. Fenomenul de substituire a celor dou[tipuri de realitate epic[înainte relevate trebuie pus în rela\ie cu dubla lui deschidere spre o nou[realitate fantastic[, guvernat[de idealitatea conceptual romantic[tipic eminescian[. Într-o direc\ie, scriitorul aspir[în mod

expres la identificarea unui spa\iu autohton =i a unui timp mitic-istoric de aceea=i extrac\ie, apte de a valorifica din unghi specific na\ional un anume cuantum de formule narative puse în circula\ie de literatura fantastic[universal[. Op\iunea pentru epoca lui Alexandru cel Bun (la început, Dionis se g`nde=te =i la aceea a lui Mircea cel B[tr`n), evident, se înscrie în aria mai larg[a ardentei pasiuni eminesciene pentru *edificarea din perspectiv[modern-romantic[a unui ev-mediu rom`nesc.*

A=adar, dintr-o asemenea perspectiv[— edificarea narativ[a unui ev-mediu rom`nesc —, nuvela *S[rmanul Dionis* de\ine o pozi\ie aparte. Pentru înt`ia oar[în proza rom`neasc[ asist[m la o tentativ[ de anvergur[ av`nd drept \el recuperarea artistic[a acestei misterioase lumi, înv[luit[în aura unei stranii mitologii, cum bine se =tie, mediul ideal pentru circumscrierea spa\ialo-temporal[a demersului epic fantastic. Metamorfozarea studentului Dionis în c[lug[rul Dan, a umilului anticar Riven în maleficul alchimist =i astrolog Ruben, investirea Ia=ului de la 1400 cu atributele unui ora=-cetate european de tip medieval (arhitectura, aspectul str[zii, preocup[rile ezoteric-=tiin\ifice ale înv[\a\ilor, institu\iile de înv[\[m`nt, mentalitatea =i comportamentul social al oamenilor etc., în genere, tot ce \ine de atmosfera timpului =i a locului) poart[ pecetea unui ev-mediu rom`nesc de o autenticitate artistic[impresionant[. C[ci nu identificarea eventualelor anacronisme ori a inadverten\elor intereseaz[, ci, în exclusivitate, verosimilitatea artistice=te argumentat[a conven\iei literare propuse. Suveran, spiritul creator î=i arog[drepturi absolute, a=a înc`t ar fi semn de flagrant[ alunecare în plasa criticismului celui mai meschin, dac[, s[ zicem, am manifesta rezerve de principiu fa\[ de figura expresiv-originalului Ruben sau fa\[ de bizarul dar =i at`t de func\ionalul (artistice=te) s[u laborator, fixat în descrip\ii de o înc`nt[toare frumuse\e imaginar[. [...]

Nu încape discu\ie, deci, c[un asemenea gest recuperator de-a dreptul insolit î=i dezv[luie adev[rata ra\iune estetic[raport`ndu-ne la tema fantastic[a nuvelei, pus[, fire=te, în slujba temei filosofice. Se preg[te=te climatul epic cel mai propice, în vederea trecerii la cel de-al treilea (=i cel mai fascinant!) salt în “povestea” fantastic[pl[smuit[de magia visului. Gra\ie amintitului proces de substituire a “realit[\ii-realitate” de c[tre cea fantastic[(aceasta fiind situat[, deocamdat[, în ambian\a imaginarului ev-mediu rom`nesc de la 1400 =i apar\in`nd, deci, celei dint`i “pove=ti” în vis a nuvelei), “realitatea” din urm[favorizeaz[în chip plenar punerea în valoare a “agentului” magico-astrologic de\inut de savanta =tiin\[a înv[\atului Ruben. Avem, astfel, revela\ia complexit[\ii de

structur[a perspectivei din care Eminescu “enun\[” propriul s[u dialog cu condi\ia fantasticului, definit[de practica literaturilor str[ine. Universalismul viziunii eminesciene asupra fantasticului beneficiaz[de o asemenea deschidere spre prototipurile eterne. La origine st[gestul înscrierii pe orbita respectivelor prototipuri cu de la sine putere, scriitorul venind la marea înt`lnire, s[spunem a=a, cu propriile-i arme =i bagaje. [...]

A=adar, socotim în totul firesc a se vorbi de un “curent Eminescu” raportat la evolu\ia viziunii =i concep\iei asupra fantasticului în proza rom`neasc[. Pun`nd în astfel de termeni problema, este de f[cut precizarea c[dintre scriitorii no=tri clasici care dob`ndesc un asemenea statut în toate privin\ele excep\ional doar I. L. Caragiale mai poate fi numit. Sus\inem, în afara oric[rui dubiu, c[ întreaga evolu\ie a fantasticului narativ rom`nesc, privit în inconfundabila lui bog[\ie de “formule”, st[esen\ialmente sub semnul celor dou[prototipuri eterne, cel eminescian =i cel caragialean.

Nicolae CIOBANU, *Eminescu. Structurile fantasticului narativ*, Editura Junimea, “Eminesciana”, Ia=i, 1984, p. 32—34, 38—39, 116—119, 209.